

Seriedebatt i 1950-talets Finland

En studie i barndom, media och reglering

Ralf Kauranen

Ralf Kauranen

född 1968 i Vasa

Forskare i projektet ”Suuri murros 1905 ja kansapuheen variaatiot”

Doktorand i sociologi, Åbo Akademi

PM 1996, pro gradu-avhandlingen publicerad 1997 under titeln

Legitimeringen av tecknade serier som konst. En diskursanalytisk studie av finländska dagspresskrivelser om tecknade serier

Pärmbild: Teuvo Kanerva

Pärm-layout: Niko Kauranen

Layout: Kari Sammo

Reprofotografering: Patrik Lustig

Foto av författaren: Robert Seger

Åbo Akademis förlag

Biskopsgatan 13, FIN-20500 ÅBO, Finland

Tel. +358-2-215 3292

Fax +358-2-215 4490

E-post: forlaget@abo.fi

<http://web.abo.fi/stiftelsen/forlag/>

Distribution: Oy Tibo-Trading Ab

PB 33, FIN-21601 PARGAS, Finland

Tel. +358-2-454 9200

Fax +358-2-454 9220

E-post: tibo@tibo.net

<http://www.tibo.net>

SERIEDEBATT I 1950-TALETS FINLAND

Seriedebatt i 1950-talets Finland

En studie i barndom, media och reglering

Ralf Kauranen

ÅBO 2008

ÅBO AKADEMIS FÖRLAG – ÅBO AKADEMI UNIVERSITY PRESS

CIP Cataloguing in Publication

Kauranen, Ralf

Seriedebatt i 1950-talets Finland : en studie i barndom,
media och reglering / Ralf Kauranen. – Åbo : Åbo
Akademis förlag, 2008.

Diss.: Åbo Akademi. – Summary.

ISBN 978-951-765-414-2

ISBN 978-951-765-414-2

ISBN 978-951-765-415-9 (digital)

Painosalama Oy

Åbo 2008

Innehåll

Förord	9
1. Inledning	13
1.1 Introduktion.....	13
1.2 Efterkrigstida seriedebatt i ett internationellt perspektiv.....	21
1.2.1 Argument i seriedebatterna	25
1.2.2 Aktörer och lösningsmodeller i seriedebatterna.....	27
1.3 Studiens syfte och frågeställningar	29
1.3.1 ”Debatt”	29
1.3.2 Barndom, serier, kunskap och reglering.....	30
1.3.3 Nutidshistoriskt syfte	33
1.3.4 Studiens empiriska ramar	36
1.3.5 Avhandlingens disposition.....	37
2. Teoretiska perspektiv på reglering av barn och media	39
2.1 Inledning.....	39
2.2 Forskning om barn och media	40
2.2.1 Forskningstraditioner	40
2.2.2 Konstruktivistiska perspektiv på barndom.....	43
2.3 Moralpanik.....	49
2.4 Moralreglering.....	55
2.5 Regementalitet.....	60
2.6 Styrningsanalytik	67
2.7 Barndom ur ett styrningsanalytiskt perspektiv	80
2.8 Avslutning	89
3. Serier i Finland	91
3.1 Inledning.....	91
3.2 Finländsk seriehistoria fram till lanseringen av serietidningen	93
3.3 Serietidningen	97
3.4 Serieläsandet	104
4. Material och metod – texter och läsningar	113
4.1 Texterna i studiens material	113
4.1.1 Medietexter.....	116
4.1.2 Arkivmaterial	120
4.2 Metoden.....	122
4.2.1 Styrningsanalytisk läsning av seriedebattens texter.....	122
4.2.2 Diskursanalys.....	126
4.2.3 Diskursiva och andra praktiker.....	130
4.2.4 Beskrivning och citering.....	133
4.2.5 Nutidshistoria	134

5. Seriedebattens förståelse av seriemediet och serietidningar	139
5.1 Inledning.....	139
5.2 Seriekritikens finländska förhistoria	140
5.3 Begreppslig mångfald: serie versus bildserie.....	143
5.4 Icke-debatterande skrivelser om serier.....	146
5.5 Seriedebattens konstruktioner av seriemediet.....	148
5.5.1 Seriekritikens metaforik	150
5.5.2 Det kommersiella intresset	155
5.5.3 Bilden, ordet och språket	161
5.5.4 Seriernas innehåll – den problematiska relationen till realism..	173
5.5.4.1 Våld och överdriven realism	175
5.5.4.2 Krigspropaganda.....	180
5.5.4.3 Sedlighet	188
5.6 Avslutning	190
6. Seriedebattens barndomskonstruktioner	193
6.1 Inledning.....	193
6.2 Barndom som en avgränsad och universell kategori	195
6.3 Barndom i relation till andra ”generationer”	197
6.4 Det kompetenta barnet och barns aktörskap.....	202
6.5 Barndomens klasser och faser.....	211
6.5.1 Barndomens kön.....	211
6.5.2 Barndomens faser, mognad och normalitet.....	217
6.6 Avslutning: effekterna av barns serieläsning.....	223
7. Utställning och undersökning – barnskyddsorganisationernas verksamhet	239
7.1 Inledning.....	239
7.2 Parasta Lapsille – För Barnens Bästa.....	240
7.3 General Mannerheims Barnskyddsförbund.....	261
7.3.1 Bakgrunden	261
7.3.2 Forskningsverksamheten	268
7.3.3 Kontrollverksamheten	281
7.3.4 Upplysningsverksamheten.....	296
7.4 Avslutning	305
8. Statligt agerande	307
8.1 Inledning.....	307
8.2 Lagen angående undertryckande av osedliga publikationers spridning	308
8.3 Seriekommittén	320
8.4 Avslutning	333

9. Seriedebattens regleringsförslag	335
9.1 Inledning.....	335
9.2 Allmänhetens uppvaknande.....	337
9.3 Regleringens aktörskap	340
9.4 Det dåliga förbudet.....	354
9.5 Avslutning.....	357
10. Seriedebattens problematiseringar – problematiseringar av seriedebatten	359
10.1 Inledning.....	359
10.2 Reglering och lösningsmodeller	361
10.3 Seriemediet.....	369
10.4 Barndom	373
10.5 Avslutning	383
Källor och litteratur	389
Bilagor	429
Summary	435

Förord

Mitt arbete med doktorsavhandlingen har underlättats av stödet från ett flertal individer och institutioner. De skulle vara förtjänta av långt mera i ersättning än det tack jag här riktar till dem. Först vill jag rikta ett kollektivt tack till de människor som befolkat den sociologiska enheten vid Åbo Akademi under den tid jag bedrivit mina (relativt långvariga) forskarstudier. Jag påbörjade mitt arbete som doktorand vid Sociologiska institutionen vid Åbo Akademi. Det fortsatte vid Institutionen för allmän samhällsvetenskap/sociologi vid Åbo Akademi och slutförs i ämnet sociologi vid Åbo Akademi. Oberoende av strukturreformer och namnbyten har jag alltid erhållit ett gott stöd av mina kollegor i sociologi. För kommentarer, kritik, förslag, intresse, hjälp, sällskap och uppmuntran i denna miljö – såväl i sociologiska enhetens forskarseminarium som utanför – vill jag tacka: Jutta Ahlbeck-Rehn, Cecilia Benoit, Solveig Bergman, Jeff Hearn, Thomas Heikell, Andreas Häger, Mikael Jansson, Katarina Jungar, Lise Kanckos, Anne Kovalainen, Jenni Kronqvist, Mikko Lagerspetz, Pia Liljeroth, Agneta Mallén, Kristin Mattsson, Vanessa May, Elina Oinas, Elianne Riska, Harriet Strandell, Susan Sundback, Kirsti Suolinna, Johanna Söderholm, Salla Tuori, Östen Wahlbeck, Jan Wickman, Sirpa Wrede och Ann Yrjälä.

Jag vill dessutom tacka för följande specialinsatser: Harriet Strandell har i egenskap av handledare delat med sig av sitt kunnande och visat stort förtroende för mig och mitt projekt. Susan Sundbacks kommentarer och pådrivande insats har varit betydande i slutskedet av arbetet med avhandlingen. Min avhandlings två förgranskare, professor Pertti Alasuutari och docent Kenneth Petersson, ägnade mitt manuskript stor uppmärksamhet och gav mig kommentarer som var tankeväckande, nyttiga och samtidigt mycket uppmuntrande. Andreas Häger och Hannu Ruonavaara läste manuskriptet i sin helhet i ett viktigt skede. Deras kritiska, lärda och välvilliga kommentarer bekräftade för mig att den pappershög de tilldelats faktiskt

påminde om en avhandling. Kattis Honkanen delgav mig visa synpunkter på avhandlingens teoretiska diskussion. Olika delar av avhandlingen har varit underkastade Elina Oinas insiktsfulla och lärorika granskning. Jenni Kronqvist och Johanna Söderholm har påpekat otaliga innehållsliga, språkliga och stilistiska grodor i min text. Jag har efter bästa förmåga försökt revidera texten enligt deras anmärkningar.

Miniseminarier med Jutta Ahlbeck-Rehn, Kristin Mattsson och Ann Yrjälä utgjorde ett utomordentligt behagligt, informellt men målinriktat sammanhang för att hantera text och avhandlingsångest. Tack för det! Ett annat angenämt forskarsammanhang som jag haft äran att ta del av är det NorFA-finansierade nordiska forskarnätverket NordBarn, som under sin existensperiod erbjöd många lärdomar och mycket nöje. Ett tack också till ChiLPA-gruppen, som lät mig presentera mitt avhandlingsprojekt i sitt seminarium. Bland chilporna tackar jag speciellt Maria Lassén-Seger som sak- och språkgranskade den engelskspråkiga sammanfattningen av avhandlingen. Ett stort tack för hjälp av olika slag riktas också till Solveig Bystedt, Sören Norrgård och Susanne Vinberg. Tack också till Martin Ellfolk, som får personifiera den stora skara biblioteks- och arkivpersonal som har bistått med hjälp i litteraturanskaffning, informations- och materialsökning.

Jag är också ytterst tacksam för att jag i slutskedet av arbetet har besparats en hel del besvär och huvudvärk tack vare den tekniska och kreativa hjälp som jag fått av Niko Kauranen, som designat bokens pärm, Kari Sammo, som stått för layouten, Patrik Lustig, som skött reprofotograferingen och Robert Seger, som tagit fotot av mig (utan att det var alltför smärtsamt).

Idag har jag glädjen att arbeta i ett forskningssammanhang som inte alls anknyter till denna avhandling. För det har jag att tacka det kollektiv som är verksamt i forskningsprojektet Suuri murros 1905 ja kansapuheen variaatiot (<http://kansapuhe.blogspot.com/>), d.v.s. Anu-Hanna Anttila, Olli Löytty, Mikko Pollari, Pekka Rantanen och Petri Ruuska. Inte bara innebär projektet nya spännande utmaningar, utan möjligheten att arbeta inom detta projekt var också en sporre som inspirerade till att slutföra avhandlingsprojektet. Kiitos!

Utan finansiellt stöd skulle jag knappast ha skrivit en doktorsavhandling. Ett tack går alltså till Rektor för Åbo Akademi, Ella ja Georg Ehrnroothin säätiö, Oskar Öflunds stiftelse, Svenska kulturfonden, TOP-säätiö

och Karin och Riku Kauranen. De sistnämnda tackas också för kulturellt kapital, barnvaktande, tillit m.m.

Tack också Ina, Ada och Theo för tålmod, förståelse och glädjeämnen. Boken tillägnas er.

* * *

Det empiriska materialet för denna studie består av texter som författats på svenska och finska. Alla citat ur materialet presenteras för läsaren i sin ursprungliga språkdräkt. Detta för att läsaren skall kunna ta ställning till min tolkning av och diskussion om en text. För att möjliggöra en läsning av min undersökning av en icke finskspråkig publik har jag valt att presentera översättningar till svenska av alla finska ord, uttryck och citat. Då det handlar om korta citat har jag valt att presentera den svenska översättningen i den löpande texten. Vid mycket korta citat anges det finskspråkiga originalet i parentes direkt efter översättningen. Om citatet är något längre finns det finska originalet i en fotnot. Ännu längre citat presenteras i den löpande texten med indragen marginal i sin finska originalform. I dessa fall finns den svenska översättningen i en fotnot. De svenska översättningarna av de finska texter som ingår i bildmaterialet finns i Bilaga 2.

Jag har bibehållit de ursprungliga typografiska sätten att framhäva text i citaten. Jag har med andra ord inte ändrat ankfötter (») till citationstecken eller spärrad stil till kursiv. Ursprunglig fetstil har också bibehållits i citaten, även om jag i övrigt inte använder fetstil.

1. Inledning

1.1 Introduktion

På pärm bilden till denna avhandling sitter två gossar försjunkna i sitt läsande. De har på sig sina ytterkläder och förefaller sitta i ett bibliotek. Kanske har de efter en skoldag sökt sig till ett kommunalt bibliotek för en stunds läsning. Biblioteket kan också vara ett nytillblivet skolbibliotek. Bilden och de stillasittande, koncentrerade pojkarna andas ett lugn. Det moderna, funktionalistiska möblemanget erbjuder en vilsam omgivning för en avkopplande lästund. Den tysta biblioteksmiljön och dess samlingar av litteratur bjuder på andlig stimulans och näring för fantasin. Bilderböckernas granna färger innebär möjligen ett ögoblick av lyx i pojkarnas annars gråa 1950-talsvardag.¹ Eventuellt inhämtar gossarna också kunskap om spännande tekniska innovationer, om naturens under eller om historiens stormän.

Men kanske skenet bedrar. Den idyll av en lugn stund i bildningens tecken, av kunskapsörst och sunt tidsfördriv är kanske inte fullt så harmonisk. Gossen till vänster (ur bildbetraktarens perspektiv) har nämligen framför sig, ovanpå den uppslagna boken, en serietidning. Tidningen är en serietidning i det s.k. checkhäftes- eller piccoloformatet, ett format som i Finland på 1950-talet användes åtminstone för serietidningarna *Tex*, *Preeria*, *Kapteeni Miki*, *Villi Länsi* och *Viidakko*.² De här tidningarna innehöll – vilket tidningarnas namn antyder – framför allt västernserier, som i allmänhet var av italiensk härstamning.

---

1 Eftersom de flesta bilderna från 1950-talet är svartvita förefaller också tiden som grå.

2 På svenska kan titlarna översättas som *Tex*, *Prärien*, *Kapten Miki*, *Vilda västern* och *Djungeln*.

Vad är så märkvärdigt med denna bild? Man kunde säga att den illustrerar tematiken för föreliggande studie på ett mycket talande sätt. Denna studie handlar om finländsk 1950-talsdebatt om tecknade seriers lämplighet som läsning för barn. I centrum för debatten fanns bildens objekt, det serieläsande barnet, d.v.s. barnet och serietidningen. Pämbilden är talande också såtillvida att det debatterade barnet ofta uttryckligen var gossebarnet, inte flickan. Det var den serieläsande gossen i högre grad än någon annan som var problematisk. Också den miljö som avbildas på bilden är viktig. I kampen mot serietidningen utgjorde biblioteket (och skolan med skolbiblioteket) en knutpunkt i egenskap av ett alternativ till den dåliga serieläsningen.

Bilden publicerades ursprungligen i tidskriften *Lapsi ja nuoris* (Barn och ungdom; nr 12/1958), utgiven av Centralförbundet för barnskydd. Även om denna organisation inte hade en aktiv roll i 50-talets seriedebatt, är bildens publiceringskontext talande. Barnskyddsorganisationerna tog den s.k. seriefrågan till sina hjärtan och representerade den instans som mest idogt föresatte sig att utreda omfattningen av och att upplysa om serieproblemet. I den ursprungliga publiceringskontexten illustrerade bilden en artikel som förespråkade behovet av forskning om barns läsvanor. Artikeln (Lehtovaara 1958) behandlar inte seriemediet, men i övrigt utgjorde forskningen om barns läsvanor och fritidsanvändning ett område inom vilket tematiken kring barns serieläsande behandlades.

På ett negativt sätt är bilden talande såtillvida att den påminner om en viktig aspekt som denna studie inte behandlar och inte förmår klargöra. Själva det serieläsande barnet kommer inte till tals mer än så här. Denna studie kan endast i liten mån säga något om läsandets praktiker eller om den njutning som läsandet eventuellt representerade för serieläsarna. Studien kan heller inte ta ställning till hur det s.k. serieproblemet tedde sig för seriernas barnpublik. Betraktades serieläsningen som ett problem också bland barnen och hanterades problemet därmed genom någon form av självreglering eller hade serieläsandet eventuellt en oppositionell tjusning, är frågor som förblir obesvarade. Föreliggande arbete handlar uttryckligen om debatt om och verksamhet kring barnen, som kommer till tals endast i egenskap av bilder skapade av vuxenvärlden.

Bilden har för mig varit fantasieggande också med avseende på barnet som en aktiv deltagare i 1950-talets serieproblem. Här sitter dessa gossar och ägnar sig åt den önskvärda verksamheten läsning. De sitter i den av

upplysningsidealet uppburna miljön biblioteket. Vidare sitter de på en sida i en tidskrift publicerad av en central aktör på det finländska barnskyddets område. Och gossarna illustrerar en artikel som förespråkar undersökningar om barns läsning på grund av att läsningen anses spela en roll i barnets utveckling och därmed har betydelse med avseende på hur den vuxna individen formas. Bildens serieläsande gosse befinner sig mitt i det nätverk av kunskap och reglering som omgav det serieläsande barnet på 1950-talet. Trots allt fortgår serieläsningen. Genom denna paradox uttrycker bilden något väsentligt om den finländska seriedebatten, om dess utformning och beståndsdelar samt om dess följder eller uppnådda resultat.

Denna avhandling behandlar debatt och diskussioner om, oro angående, regleringen och lösandet av en problematik kring barns mediebruk. Närmare bestämt handlar studien om seriedebatt i 1950-talets Finland. Under en period på ungefär tio år debatterades serier och serietidningar och barns serieläsande. Fenomenen serier och serieläsande behandlades som ett problem som behövde lösas och ett verksamhetsområde som behövde regleras. Det handlade såtillvida uttryckligen om en debatt att åsikterna gick isär och att förståelserna av seriemedium och av barndom varierade. Därmed varierade också förståelsen av huruvida barns serieläsande var ett problem och hurdana åtgärder som krävdes för att hantera det eventuella problemet. Studiens syfte är att klargöra dels hur barndom och serier definierades, dels hur problematiseringen och regleringen av dessa såg ut i 50-talets Finland. Ett mera övergripande syfte är att erbjuda tankegodis för diskussioner om barns mediebruk och -relationer på ett allmänt plan och med användningsmöjligheter i dagens samhälle.

Relationerna mellan barn (och ungdom) och media har länge varit och fortgår att vara ett aktuellt samtalsämne. I denna diskussion framkommer frågor om vilken typ av kulturella uttryck och medieprodukter som anses vara goda eller dåliga (eller indifferent) för barns och ungdomars utveckling och välbefinnande. Till diskussionerna om den eventuella skada som vissa medieprodukter vållar barn kopplas förståelsen att samhället i stort kan fara illa om det inte värnar om barns och ungas medievanor.

Diskussionerna om barns medierelationer förs bland ett flertal olika aktörer: i media, inom kulturpolitik och barnskyddsverksamhet, i forskning och i vardagliga livssammanhang. Ett relativt färskt, och lämpligt med avseende på denna avhandlingens fokusering på seriemediet, exempel på

en diskussion om en viss kulturprodukts lämplighet för barn utgör den kortvariga, men effektfulla, debatten kring publiceringen av den japanska serien *Dragon Ball* i Finland. I början av år 2003 utgav barnboks-förlaget Kustannus Kolibri (som är en del av Tammikoncernen som i sin tur är en del av Bonnierkoncernen) fyra volymer av Akira Toriyamas serie *Dragon Ball*. Så småningom uppstod en kritisk debatt kring böckerna. Diskussionen fördes bl.a. i kvällspressen. Anledningen till kritiken var några serierutor som karaktäriserades som representationer av pedofili. Till exempel Finska Befolkningsförbundets barnpsykiater Raisa Cacciatore uttryckte att "[d]essa scener normaliserar pedofili, gör den till en återkommande, naturlig och godtagen del av verksamheten mellan barn och vuxna" samt att serien är skadlig för alla befolkningsgrupper oberoende av ålder (Kerkeleä 2003; min övers.). Debatten resulterade i att förlaget publicerade en ursäkt, drog in böckerna från marknaden,³ att man på senare volymer (alla 42 volymer har nu publicerats i finsk översättning) av *Dragon Ball*-serien angivit en rekommenderad minimiålder på 12 år och att den finska versionen av serien vid behov tecknas om (Karhumäki 2004; Lehtinen 2004).

Dragon Ball uppmärksammades inte endast i massmedia. En händelse som kan relateras till debatten var den kristdemokratiska riksdagsledamoten Päivi Räsänen's lagmotion angående en ändring i strafflagen (LM 33/2003 rd). I motionen föreslogs en lagändring med avsikt att kriminalisera barnpornografiskt material också i tecknad form. I sin motion framförde Räsänen att "under den senaste tiden har det framgått att det bland barns serietidningar säljs serieböcker med uppenbart barnpornografiskt innehåll (t.ex. *Dragon Ball*, Kustannus Kolibri)" (LM 33/2003 rd; min övers.). I riksdagens diskussion (PR 30/2003 rd) hänvisade Räsänen till den offentliga debatten om *Dragon Ball*. Argumenteringen kring lagförslaget skedde i termer av barnskydd och den skada som barn tar av existensen av barnpornografiskt material. De skadliga effekterna av barnpornografiskt material drabbade, enligt motionens motiveringar, barnen dels genom själva läsningen, dels genom vuxnas läsning av böckerna: "Läsning av dylika böcker är skadligt för barn och ger uppmuntran åt vuxna med benägenhet till pedofili" (LM 33/2003 rd; min övers.).

---

3 Hösten 2006 utgavs volymerna 1–4 i nyutgåva.

Händelserna kring *Dragon Ball* är endast ett exempel på sentida diskussion om seriers olämplighet som läsning för en eller annan publik. Med jämna mellanrum väcker någon viss serie eller seriemediet i allmänhet oro hos fostrare och lagstiftare. I boken *Työväenaate ja lasten kasvatus* (Arbetarideologi och fostran av barn), publicerad 1987, diskuterades serier som en del av den kommersiella kultur som inte gav barn tillräckliga impulser med avseende på fantasins och känslolivets utveckling (Suokas & Fried 1987, 41). På 1970-talet utsattes seriemediet för kritik från många håll. I *Barnkulturkommitténs betänkande* från 1979 betraktades många av de då populära serietidningarna som undermåliga till innehållet, ofta på grund av för våldsamt innehåll. Som en möjlig lösning på problematiken föreslogs en särskild serieskatt, som skulle inverka hämmande på publiceringen av dåliga serier och vars intäkter också kunde användas för att stöda högklassig inhemsk serieproduktion (Barnkulturkommittén 1979, 118–123). Under 1970-talet erhöll Finland internationell publicitet för kommunala politiska beslut angående Kalle Anka. Stadsstyrelsen i Kemi fattade 1974 beslutet att inte prenumerera på tidningen *Aku Ankka* (Kalle Anka) till barnrådgivningen i staden och år 1978 beslöt ungdomsnämnden i Helsingfors att inte prenumerera på tidningen (Murto 1990, 209). Det har hävdats att det förra beslutet skulle ha varit politiskt och riktat mot ankorna som kapitalistisk propaganda och det senare gjorts med hänvisning till ankornas osedlighet i och med avsaknaden av proper klädsel. Tidigare på 1970-talet hade seriernas förvrängda världsbild diskuterats i exempelvis Rundradions sändningar (t.ex. Sarjakuvasankareitten 1970).

Trots att seriemediet varit objekt för mycken kritik skall bilden inte utmålas som ensidig. Till exempel ifråga om *Dragon Ball*-kritiken bör påpekas att reaktionerna mot de kritiska anmärkningarna var kraftiga på seriefältet, exempelvis bland seriefantaster. Värt att observera är också att 70-talsdiskussionen ofta fäste negativ uppmärksamhet vid vissa serier, inte vid seriemediet i helhet, och att man efterlyste högklassig inhemsk serieproduktion som motvikt till den som dålig betraktade serieimporten.

Även om seriemediet debatterats under hela andra halvan av 1900-talet var debatten som mest aktiv och livlig under 1950-talet. Serierna har sedermera inte engagerat lika många aktörer, och verksamheten har under senare årtionden varit betydligt mera blygsam än under 1950-talet. Detta gäller såväl för Finland som för resten av västvärlden. En analys av 50-talets seriedebatt kan hjälpa oss att förstå dels senare uttryck och åsikter

om seriemediet, dels senare debatter om andra medieformer och andra publikers. Kritiken av media har ju på intet vis begränsat sig till diskussioner om seriemediet och inte heller är serieläsare eller barn och ungdom de enda publikers som ansetts vara problematiska. Även kvinnors läsning av skönlitteratur (Mäkinen 1997, 101–103; Maassen 1999) och arbetarklassens fritidsnöjen (Rojek 1992), för att nämna två exempel, har ställts under lupp och väckt farhågor. Det förefaller finnas en allmän tendens att stämpla som icke-önskvärda eller mindre värda sådana kulturformer som ”svagare” samhällsgrupper tillägnat sig (Kallioniemi & Salmi 1995). Oron över en viss grupps kultur- eller mediekonsumtion har varit kopplad till en mera generaliserad kritik, i vilken ”dålig” kultur betraktats som ett hot mot samhället i stort, dess ordning och framtid. En annan allmän observation som kan göras beträffande kritiska diskussioner om media och mediebrukets faror är att debatterna och rädslorna ofta kopplats till ett medium som varit nytt. Det finns en forskningstradition som kan visa på hur varje nymodighet inom kulturproduktion och media föranlett en kritisk eller fördömande diskussion. Detta gäller t.ex. vissa former av litteratur (Boëthius 1989), populärmusikaliska genrer (Frykman 1988; Thornton 1999), filmmediet (Hirn 1991; deCordova 1995; Coninck-Smith 2000), television (Pantzar 1996, 31–37), video (Höjdestrand 1997; Dalquist 1998) samt internet och dataspel (Ling 1996; Holloway & Valentine 2003, kapitel 4 & 5). Detsamma gäller även seriemediet och serietidningen (Barker 1992 [1984]; Lent 1999c), som är de media som står i centrum för denna avhandling.

Det oaktat att olika publikers har setts som problematiska och att en kritisk diskussion om ett medium i viss mån ankommer på dess nyhetsvärde finns det en kontinuitet och speciell ihärdighet i de kritiska diskussionerna om uttryckligen barns mediebruk. Debatten om barn och ungdom samt om olika media finns som ett mer eller mindre kontinuerligt tema i den västerländska kultursfären (Drotner 1992). En förklaring kan vara att barn och ungdomar ofta agerat pionjärer i nyttjandet av ett nytt medium (Drotner 1992, 56; Suoninen 2004, 51). En annan förklaring kan kopplas till den syn på barndom som varit förhärskande, d.v.s. förståelsen att barn är outvecklade och omogna och inte har kapacitet att ”på rätt sätt” ta emot de impulser som media erbjuder. En tredje typ av förklaringar kan ta fasta på förståelsen av olika medias makt att påverka människor och kanske speciellt barn. Drotner föreslår vidare att barn och unga är så vanliga

objekt för mediepaniker eftersom barndomen för de vuxna representerar en obönhörligen förlorad tid. I det moderna samhället grundat på en utvecklingsidé är denna känsla av förlust inte endast personlig utan också social (Drotner 1992, 59). Det behöver kanske inte anses vara märkligt att barns medierelationer har diskuterats och väckt farhågor, då förutsättningen varit en syn på barn som påverkbara och som individer som lätt kan ta skada av olika influenser i sin livsmiljö, t.ex. media. Men just den styrka med vilken debatten tidvis har förts och problematikens långa existenshistoria är ägnat att väcka sociologiska frågeställningar.

En historieskrivning över kritisk diskussion om barns medieanvändning kan gott och väl påbörjas med orden ”redan de gamla grekerna...” I Platons dialog *Staten* kopplas skapandet av ett idealsamhälle ihop med vad som med senare terminologi kunde kallas konstfostran eller mediepedagogik. Enligt Platon måste berättande, musik och bilder kontrolleras i fostran av pojkar, vars senare roll var att förvalta idealstaten. Vad som helst kunde inte förmedlas till den fria manliga ungdomen. ”De musiska konsterna” var effektfulla; de kunde antingen förstöra en ungdom eller upphöja honom till att kunna skilja åt det sköna från det fula och det goda från det onda (Platon 2003, 97–134). Även om fostran av gossar i Platons idealstat kan förefalla som en långsökt föregångare till exempelvis den finländska debatten om serien *Dragon Ball* i början av 2000-talet, vill jag hävda att kopplingen finns. I de olika uttrycken görs för det första en koppling mellan fostran av barn och ett samhälles framtid. För det andra relateras också konsten (läs också ”media”) till den goda fostran och det goda samhället. Vi har att göra med en triad bestående av barn, konst och samhälle. Det innehåll som placerats i kategorierna ”barn”, ”konst” och ”samhälle” har varierat och de värden som tillskrivits olika kategorier, begrepp och uttryck har varierat sedan Platon, men de tre ”grundelementen” har kvarstått (jfr DeMause 1982, 48; Jenks 1996, 2). Idag sammanställs de mera sällan, såsom hos Platon, i en utopisk vision, men utöver den klara existensen av barn och konst som ingredienser i debatterna, kan man ur dem också utläsa ett eller flera synsätt på hur det (goda) samhället kunde se ut. Till exempel bär *Dragon Ball*-debatten på samhällsvisionen att ett samhälles medlemmar inte får ta skada och därför ibland måste från samhällets sida skyddas mot olika hot. I stället för att kopplas till en enhetlig utopisk vision förefaller diskussionerna om barn och media ha fragmenterats både med avseende på diskussionens innehåll och med avseende på de disku-

terandes kompetens eller rätt att tala. Den sokratiska röstens allvetande sätt att kombinera barndom, konst (media) och samhällsutopi har fått ge utrymme åt en mera splittrad diskussion.

I skenet av den kontinuitet som finns i förståelserna av barn och media och i skenet av de brott som finns i tänkandet om barn och media är det viktigt att studera uttryck för denna tradition. Eftersom vi fortfarande ägnar oss åt att tänka på och agera kring barns mediebruk är det viktigt att förstå den historia som föregår dagens situation, men det är också viktigt att ställa frågan om historien utgående från den situation vi just nu befinner oss i. Min diskussion om *Dragon Ball* kan ses som en introduktion i samtiden eller nutiden, som jag också ser som den huvudsakliga motiveringen till att göra en historisk eller historiesociologisk analys av 1950-talets seriedebatt. Det förgångna är för mig intressant ur ett nutida perspektiv. Genom en analys av 1950-talets seriedebatt hoppas jag kunna säga något om och till min samtid och erbjuda begreppsliga redskap för att idag diskutera problematiken kring barn och media.

I min analys av debatten om seriemediet och barns serieläsande i 1950-talets Finland är de centrala analytiska kategorierna barndom, serier – som alltså får exemplifiera kategorin media – och reglering. Debatten aktualiserar olika former av kunskap, vetande om eller rationaliteter angående serier och om barn, men lika mycket handlar debatten om reglering, både som kunskapsobjekt och som verksamhetsform. Vetandet om barndom, serier och reglering har en moralisk dimension såtillvida att debatten handlar om att definiera gott och ont: goda och dåliga serier, god och dålig barndom, goda och dåliga former för reglering, god och dålig fosteran och, mer eller mindre implicit, det goda och mindre goda samhället. Diskussionerna om barn och media har också effekter. Det är inte fråga om ”bara” diskussion, utan diskuterandet och debatterandet resulterar i exempelvis att förlag tillgriper själv censur eller införandet av explicita åldersrekommendationer (såsom i fallet *Dragon Ball*) eller att lagstiftningen förändras på grund av en debatt, såsom fallet var i 1950-talets Storbritannien, där en speciell serielagstiftning skapades. Men debatterandet har också en annan typ av effekt. Debatterandet är kunskapsbildande eller -producerande. Diskussionerna om barn och media uttrycker och formar kunskapen om barn, media, reglering och det goda samhället. I denna effektfulla kunskapsproduktion om barn och media förefaller det också finnas något av en inneboende logik som påbjuder ett sätt att tänka, i vilket

problematiseringar och ifrågasättande inte har ett utrymme. Genom min analys av diskussionerna om barn och serier på 1950-talet önskar jag lyfta fram att det är värdefullt att problematisera kunskapen om relationerna mellan barn och media.

Jag inleder denna avhandling med en betraktelse över 1950-talets seriedebatt i ett internationellt perspektiv. Den debatt som fördes i Finland hade en klar motsvarighet i den övriga västvärlden. Om debatterna i andra länder finns forskning, vilken däremot saknas om det finländska fallet. Efter att denna forskning och därmed den internationella kontexten för den finländska debatten presenterats definierar jag studiens frågeställning.

1.2 Efterkrigstida seriedebatt i ett internationellt perspektiv

Under tiden efter andra världskriget – och i vissa fall redan tidigare – fördes i flera länder diskussioner om tecknade serier och deras eventuella skadliga inverkan på läsarna. Som läsare betraktades i debatten framförallt barn och unga personer. Debatten började vid något olika tidpunkter i olika länder, men efterkrigstiden utgjorde en period då serierna var ett aktuellt diskussionsämne i hela den västerländska kultursfären (se Lent 1999c). Debatten var inte helt ny. Seriemediet hade kritiserats redan årtionden tidigare. Kritiken riktad mot serier upphörde inte heller i slutet av 1950-talet. Till exempel erhöll den en ny styrka i och med de politiska och kulturella omvälvningarna i slutet av 1960-talet. Denna kritik präglades av en vänsterinriktad politisk argumentation.

Denna avhandling fokuserar på de diskussioner som fördes i Finland på 1950-talet och något senare, närmare bestämt åren 1952–1964. Det finns redan en hel del studier om efterkrigstida seriedebatter från olika håll i världen.⁴ Den finländska debatten är fortfarande närmast outforskad. Det förefaller som om den finländska kunskapen om 1950-talsdebatten i USA varit större än om den lokala debatten i Finland (se t.ex. Kaukoranta & Kemppinen 1982, 107–111; Alaketola-Tuominen 1989, 111–112; Kuitunen 1996, 53–54). Tolkningarna av debatterna i olika länder har varierat dels på grund av lokala variationer i en internationell debatt, dels på grund av olika teoretiska perspektiv och karaktären hos de empiriska material som studerats. Mera centralt förefaller dock vara att den interna-

---

⁴ Forskningstemat kan t.o.m. betraktas som en subgenre inom forskningen om tecknade serier, vilken dock domineras av andra typer av frågeställningar.

tionella debatten om serier i de olika länderna har många gemensamma drag (jfr Lent 1999c, 25).

På basis av de existerande studierna kan konstateras att efterkrigstida debatt eller 1950-talsdebatt om serier förekom åtminstone i Argentina, Australien, Belgien, Brasilien, Chile, Colombia, Danmark, Filippinerna, Finland, Frankrike, Förbundsrepubliken Tyskland, Irland, Kanada, Kuba, Mexiko, Nederländerna, Norge, Nya Zeeland, Storbritannien, Sverige, Sydkorea, Taiwan, USA och Venezuela (se Barker 1999b, 89 not 1; Bouwers 1979, 20; Lent 1999a; Rubenstein 1998, 169–170 not 13).⁵ 1950-talsdebatten var ett globalt fenomen och senare har serierna inte debatterats i samma omfattning eller med samma intensitet.⁶ Forskningen om seriedebatter är till en omfattande del fokuserad på den engelskspråkiga världen.⁷ Litteraturen behandlar Australien (Docker 1984; Brannigan 1985; 1986; Finnane 1989; Osborne 1999), Danmark (Weinreich 1974), Filippinerna, Japan, Sydkorea, Taiwan (Lent 1999a), Frankrike (Crépin 2001), Kanada (Brannigan 1985; 1987; McGinnis 1988; Adams 1995; Gleason 1999; Kuffert 2003), Mexiko (Rubenstein 1998), Nya Zeeland (Openshaw & Shuker 1987), Storbritannien (Barker 1992 [1984]; 1999b), Sverige (Knutsson 1987; 1995; Hulth 2001; Lindgren 2002, 109–112; Magnusson 2005, 160–164), Tyskland (Jovanovic & Koch 1999) och USA (Gilbert 1986; West 1988, 43–53; Nyberg 1998; 1999; 2002; Springhall 1998; Barker 1999a; Reibman 1999; Ellis & Highsmith 2000; Park 2002; Friedman 2003; Stearns 2003; Beaty 2005).

De olika studierna av efterkrigstida seriedebatt och verksamhet kring serier härstammar från olika discipliner, grundar sig på olika empiriska material och använder sig av olika teoretiska begrepp och referensramar. De flesta studierna grundar sig på analys av medietexter och olika arkiv-

5 Edward Said (2003, ii) minns hur de amerikanska serietidningarna väckte starka reaktioner i hans barndom i Palestina.

6 Exempelen på debatter och rättsliga åtgärder angående serier under senare årtionden är emellertid rikliga. Forskningen om serier, reglering och censur begränsar sig inte heller till 1950-talet. Till exempel Allison (2000) granskar pornografiska serier och obscenitetslagstiftningen i Japan och visar hur pornografi, lagstiftning, familjemodeller och nationalism är bundna till varandra. Martin Barkers (1989) *Comics: Ideology, Power and the Critics* studerar olika kritiska påståenden gjorda om serier för att föra en mera allmän diskussion om medieeffekter.

7 Denna förståelse av situationen kan dock ha att göra med mina bristande språkkunskaper och därav följande ringa kännedom av forskning som rapporterats på franska, italienska, japanska, portugisiska och spanska, vilka alla är stora "seriespråk", d.v.s. språk som serier publiceras på i riklig mängd och som forskning om serier rapporteras på.

material. I det förra fallet innebär seriedebatten en mediedebatt, som förts inom populär dags-, vecko- och månadspress samt i olika specialtidningar på exempelvis pedagogikens, barnskyddets eller biblioteksverksamhetens område (t.ex. Ellis & Highsmith 2000). I det senare fallet har arkivmaterial härstammande från t.ex. statliga institutioner såsom parlament och olika kommittéer och myndigheter samt olika organisationers arkiv varit i fokus (t.ex. McGinnis 1988; Park 2002). Bland instanserna finns även sådana som grundats specifikt för handhavandet av det s.k. serieproblemet. Mera sällsynt är att studierna använt sig av intervjuer med de aktiva i seriedebatterna och -kampanjerna. Den viktigaste representanten för denna typ av studie är Martin Barkers *A Haunt of Fears. The Strange History of the British Horror Comics Campaign* (1992 [1984]), som är den undersökning som kan anses ha öppnat fältet för forskning om efterkrigstida seriedebatt. I vissa fall har analysen av debatt kombinerats med en analys av de serier som debatterna behandlat (Barker 1992 [1984]; Rubenstein 1998).

Seriedebatterna har i den existerande forskningen diskuterats från olika teoretiska perspektiv. Tolkningarna gjorda om vad debatterna om serier handlade om i de olika kontexterna har också varierat. Naturligtvis anknyter detta till vilka frågeställningar de olika studierna önskat belysa. Ur den samlade litteraturen om efterkrigstida seriedebatt skall vissa teman lyftas fram här. Dessa är bl.a. frågan om dateringen av efterkrigstida seriedebatt och de centrala dragen i den kritiska argumentationen mot seriemediet i de internationella debatterna. Därefter lyfter jag fram de aktörer som varit medverkande i seriedebatterna och uppmärksammar de olika lösningsmodeller och åtgärder som debatterna gett upphov till i olika länder.

Det är inte självklart vad begreppet ”efterkrigstida seriedebatt” åsyftar. Epitetet ”efterkrigstida” syftar på andra världskriget och antyder att debatterna var som mest intensiva efter 1945 och en viss tid framöver. Det bör dock uppmärksammas att debatterna startade tidigare i vissa länder, som exempelvis Nya Zeeland, USA och Mexiko. I sin studie av mexikansk seriedebatt daterar Anne Rubenstein tre olika perioder av antiseriekampanjer, 1942–44, 1952–56 och 1971–76 (Rubenstein 1998, 87, 96, 100). I USA väckte redan de seriebilagor som följde med dagstidningarna viss diskussion i början av 1900-talet, t.ex. i tidskriften *The Ladies Home Journal* (Lent 1999b, 9; Stearns 2003, 176–177). Det förefaller som om den amerikanska debatten på allvar startade på 1940-talet (Lent 1999b, 9–12). Openshaw och Shuker (1987, 2) observerar att vissa amerikanska

serietidningar blev förbjudna i Nya Zeeland redan på 1930-talet. I bl.a. Italien var serierna på tapeten under krigstiden då fascistregeringen såg amerikanska serier som ett problem (Forgacs 1996, 87).⁸

En förändring i seriemarknaden är betydelsefull i sammanhanget; det är under andra världskriget som serietidningarna⁹ blir populära. Den första serietidningen brukar ibland dateras till 1933 då första numret av *Famous Funnies* utkom (Goulart 1986, 4). Detta födelseår är grundat på bl.a. tidningens innehåll, format och utgivningstäthet och kan ifrågasättas beroende på vilka kriterier som används för att definiera en serietidning (för exempel på tidigare serietidningar, se Bethnal Green Museum of Childhood 1983). Serietidningen beskrivs för det mesta som ett amerikanskt fenomen, som spridit sig över hela världen. Samma kan med vissa modifieringar sägas om seriedebatten fr.o.m. 1940-talet. Åtminstone ur ett nordiskt perspektiv förefaller det som om debatten – liksom serierna – i huvudsak skulle ha importerats från USA. Detsamma har också konstaterats om exempelvis debatten i Västtyskland (Jovanovich & Koch 1999, 105). Det amerikanska inflytandet på andra lokala seriedebatter illustreras också av den roll som den amerikanske psykiatern Fredric Werthams (1954b) bok *Seduction of the Innocent* hade på olika håll i världen. Fredric Wertham var den enskilda person som oftast fått personifiera den seriekritiska debatten under efterkrigstiden.¹⁰ Hans centrala tes var att serietidningarna fostrade barn i våld och brottslighet (Wertham 1954a; 1954b; jfr Barker 1992 [1984]; Barker 1999a; Reibman 1999). Kritiken av Wertham har bl.a. tagit fasta på hans sätt att från enskilda fall av ungdomskriminella dra generella slutsatser om seriers påverkan på barn och ungdomar (t.ex. Savage 1990, 96; Sabin 1993, 151). Werthams genomslagskraft i den internationella seriedebatten illustreras av exempelvis den australiensiska debatten, vari boken erbjöd nya argument åt en redan pågående debatt och förstärkte det lokala intresset för serieproblemet (Osborne 1999).

På samma sätt som 1950-talsdebatten om serier börjar vid olika tidpunkter i olika länder avslutas den också vid olika tidpunkter. Vad detta

8 Jag kommer senare att hänvisa till finländska exempel på negativa omdömen om serier från tiden före andra världskriget (se kapitel 5).

9 I rikssvenskt språkbruk har ”seriemagasin” använts som synonym till ”serietidning”.

10 Bland seriefantaster har Wertham närmast demoniserats (Gordon 1998, 152; Pustz 1999, 201). I senare serieforskning har en förenklad bild av Werthams ståndpunkter ifråga om seriernas effekter och ifråga om lösningar på problemet problematiserats. Han betraktas nu ibland som en humanist som trots goda intentioner hamnade på fel väg i sin kritik av serietidningarna (Nyberg 1998; Barker 1999a; Beaty 2005).

slut eller avbrott innebär är en definitionsfråga. Början av 1960-talet kan i vissa länder betraktas som sammanhängande med 1950-talet med avseende på seriedebatten (t.ex. Jovanovich & Koch 1999). De teman och påståenden som dominerade i diskussionerna på 1950-talet fortsatte in på 1960-talet. Debatternas intensitet och kapacitet att motivera aktörer avtar dock. Också forskningen om seriedebatt har för det mesta rört kortare intensiva perioder under 1950-talet. Under andra hälften av 1960-talet förekommer inte debatten i samma utsträckning, men vissa av den tidigare debattens utsagor överlever de politiska och kulturella omvälvningarna i slutet av 1960-talet och början av 1970-talet. Dessa innebär bl.a. en intensifierad masskulturkritik som främst hör hemma i den politiska vänstern. Det mest kända exemplet av denna typ av kritik är chilensarna Ariel Dorfman och Armand Mattelart (1980; [1971]) till flera språk översatta bok om Disneys Kalle Anka-serier.

1.2.1 Argument i seriedebatterna

Det centrala draget i seriedebatterna på 1950-talet var att de uttryckte en kritik av seriemediet. Serierna försvarades också, men t.ex. Martin Barker (1992 [1984], 41) framför i sin studie från Storbritannien att han inte hittat ett enda försvar av serier i den lokala seriedebatten.¹¹ Även om kritiken av serier innehöll många olika element förefaller vissa teman ha varit genomgående, oberoende av plats eller nationell kontext. Enligt Torben Weinreich, som studerat den danska efterkrigstida seriedebatten, tog kritiken av serier fasta på dels estetiska, dels etiska kriterier (Weinreich 1974, 7). Den förra aspekten handlar om förståelsen av serier som uttrycksform och som medium, t.ex. med avseende på mediets bildmässighet. Den senare aspekten handlar om kritik som tog fasta på seriernas innehåll. Weinreichs indelning saknar inte en poäng, men jag betraktar indelningen i etiska och estetiska kriterier som endast en aspekt av argumentationen. Jag anser att – utgående från min läsning av studierna från olika länder – fem typer av argument är centrala i seriekritiken. De olika argumenten befinner sig på olika nivåer med avseende på hur allmänna och centrala de är för argumentationen. De olika argumenten går också in i varandra i olika debattutsagor. Indelningen har endast som syfte att peka på ett antal diskussionsinslag, inte att utgöra en uttömmande och entydig taxonomi.

11 Senare – i en artikel från 1999 – påpekar Barker också existensen av ett försvar av seriemediet (Barker 1999b, 79–81).

De fem typerna av argument tycks ha varit genomgående oberoende av vilken typ av seriedebatt – medietexter, parlamentsdiskussioner m.m. – som studerats eller vilket land som är i fråga. För det första kopplades serierna ihop med en läsekrets bestående av barn och ungdom, som ansågs ta skada av sin läsning (se t.ex. Barker 1992 [1984]; Adams 1995). Dessa skador kunde vara av olika slag och beröra t.ex. barnets moraliska karaktär eller dess språkliga förmåga, vilket också kan översättas till Weinreichs (1974, 7) förståelse av argumenten som dels etiska, dels estetiska.

För det andra karaktäriserades serierna (genom sin inverkan på barn och ungdom) som ett hot mot samhällsordningen och nationen. Om serierna erbjöd barnen en dålig moralkodex skulle detta också ha en inverkan på samhällets och nationens existens och fortbestånd. Detta kan kopplas till medborgarbegreppet och förståelsen av barnen som framtidens medborgare. Tydligast framkommer argumentationen om samhällsordning i diskussionerna om seriernas samband med ungdomsbrottslighet (se t.ex. Gilbert 1986).

För det tredje kan det estetiska kriteriet lyftas fram som ett argument i seriedebatterna. Denna kritik tog fasta på att seriernas uttryck dominerades av bilder och inte text. Bildmässigheten betraktades som ett tecken på språklig fattigdom eller avsaknad av språk, som i förlängningen ledde till en utarming av serieläsarnas språkliga förmåga. I detta sammanhang sågs serierna som ett hot mot barnboken och -litteraturen (se t.ex. Knutsson 1987, 141).

För det fjärde blev seriernas innehåll – den etiska aspekten – kritiserat. Kort och gott kan denna kritik sammanfattas som att serierna var för våldsamma och skrämmande och/eller osedliga. Förutom att seriernas skrämmande effekt påpekades, betraktades serietidningarna som en pedagogisk kraft. Denna pedagogiska kraft var negativ till sin effekt. Enligt kritiken lärde serierna barnen önskade beteendeformer och instruerade dem i t.ex. utförandet av brott (tex. Openshaw & Shuker 1987, 7; West 1988, 45; Nyberg 1998, ix).

För det femte beskrevs serierna som ett främmande element i den lokala eller nationella kulturen. Tidvis upplevdes problemet med serierna vara att de var icke-lokala eller icke-nationella, exempelvis ”odanska” (Weinreich 1974, 22). Ofta ansågs problemet vara att serierna uttryckligen var ”amerikanska” (t.ex. Barker 1992 [1984], 18; Jovanovich & Koch 1999, 119) eller också ”mexikanska” såsom i Colombia och Kuba (Rubenstein 1998,

96) eller ”japanska” såsom i Taiwan och Sydkorea (Lent 1999a, 179). Ett problem med serierna var alltså att de sågs som en kulturell importvara i motsats till nationella, lokala kulturprodukter. Så var inte alltid fallet, t.ex. i USA och Mexiko gällde debatterna i huvudsak lokalt producerade serier (Nyberg 1998; Rubenstein 1998). Brannigan (1986, 38) lyfter fram ytterligare en dimension i problematiken lokalt vs. internationellt/importerat. Han konstaterar att det amerikanska inslaget i den australiensiska debatten betraktades med ambivalens medan brittisk ”kulturell imperialism” i Australien associerades med ”goda” värden. Vidare har Adams (1995, 91) påpekat att verksamheten kring seriemediet i Kanada delvis skedde i samarbete med likasinnade i USA, varför relationen till en amerikansk kulturell imperialism inte var entydig.

1.2.2 Aktörer och lösningsmodeller i seriedebatterna

I flera studier har konstaterats att seriekampanjerna och -debatterna engagerade många olika aktörer från olika politiska läger och representerande olika professioner och verksamhetsområden. Konservativa och radikala, politisk höger och vänster, kristna och kommunister kunde samlas kring det som problematiskt betraktade seriemediet. Organisationer och yrkesgrupper aktiva på barndomens och ungdomens område var särskilt synliga. Pedagoger, lärare, psykologer, barnskydds- och ungdomsarbetsorganisationer aktiverades av seriedebatten i de flesta länder (t.ex. Jovanovich & Koch 1999, 107). Andra instanser med visat intresse i debatterna och förkämpar för antiseriekampanjerna var kyrkor och religiösa grupperingar, kvinnoorganisationer, biblioteksfolk och kulturarbetare samt forskare och politiker av olika slag. Knutsson har för Sveriges del och Jovanovich och Koch för Västtysklands del påpekat att de aktiva i seriedebatterna representerade medelklassen (Knutsson 1987, 140) respektive hade en småborgerlig bakgrund (Jovanovich & Koch 1999, 107). Brannigan (1986) diskuterar aktivismen kring osedlighet i termer av olika moralentreprenörer (jfr Becker 1991 [1963]), men påpekar också den beständighet som konservativa religiösa krafter haft i mångahanda sedlighetskamper i ”de västliga demokratierna” (Brannigan 1986, 40).

Lösningsmodellerna för att råda bot på de lokala serieproblemen har varierat. I USA resulterade kampanjerna i att serieutgivarna själva kom att reglera de publicerade serierna genom en kod (Comics Magazine Association of America Comics Code) som länge omfattades av i stort sett

alla serieutgivare. Enligt Nyberg (1998, 79; jfr Park 2002) var detta också målet för den senatliga subkommitté som hade i uppgift att utreda relationen mellan serier och ungdomsbrottslighet i USA år 1954. I andra länder valdes lagstiftningsvägen. I Frankrike stiftades år 1949 en lag för kontroll av press för barn och ungdom (Crépin 2001). I England stiftades Children and Young Persons (Harmful Publications) Act år 1955 som ett resultat av seriedebatterna (Barker 1992 [1984], 17). Lagen kriminaliserade tryckningen, spridningen och försäljningen av trycksaker som i huvudsak i bilder behandlade brott, våld och skräck på ett sätt som kunde skada barn. I Mexiko infördes lagstiftningsvägen en kontrollmyndighet (Comisión Calificadora de Publicaciones y Revistas Ilustradas) som hade som uppgift att granska marknaden för trycksaker (Rubenstein 1998). I Förbundsrepubliken Tyskland blev serieutgivningen reglerad av både lagstiftning och utgivarnas egen sammanslutning (Jovanovich & Koch 1999, 100–104). Enligt Jovanovich och Koch (1999) var självregleringen av större betydelse än den lagstiftade kontrollen. I Sverige föranledde seriedebatten ingen ny lagstiftning. Den mest betydande institutionaliserade formen av seriekontroll intogs av Seriekommittén som var en sammanslutning mellan olika organisationer, bland vilka kvinnoorganisationerna var den numerärt största gruppen (Knutsson 1987, 138). I Danmark och Norge verkade statliga kommittéer som utredde serieproblemet. Enligt Weinreich (1974, 24) verkställdes få av de rekommendationer som danska Det kulørte udvalg föreslog i sitt betänkande.

Sammanfattningsvis kan konstateras att den finländska debatten delar många drag med seriedebatterna i andra länder. I fråga om seriedebattens datering i Finland kan den placeras under en dryg tioårsperiod som sträcker sig från ca 1952. Även om jag ofta använder begreppet ”1950-talets seriedebatt” eller dylikt åsyftas alltså en till sina gränser vagare tidsperiod som startar något senare än det egentliga 1950-talet. Den finländska debatten engagerade också ett flertal olika aktörer. Framöver är det vissa av dem som behandlas; andra har säkerligen undgått min uppmärksamhet. Argumentationen mot serier i Finland påminner i hög grad om argumentationen i andra länder. Den här presenterade analysen kommer att vara mer detaljerad än tidigare analyser av seriedebatt, som för det mesta ställt ett händelseförlopp som sitt studieobjekt. Denna dimension kommer jag också att belysa. Resultaten av seriedebatter i olika länder förefaller vara den punkt vari de nationella skillnaderna är störst. Debatterna erbjöd

olika lösningsmodeller och resulterade också i olika försök att reglera serieproblemet.

1.3 Studiens syfte och frågeställningar

Denna avhandling handlar om den så kallade seriefrågan eller seriedebatten i Finland på 1950-talet. ”Seriefrågan” och framförallt dess finskspråkiga motsvarighet ”sarjakuvakysymys” är ett namn som gavs den problematik och den debatt som handlade om serier och serieläsande på 1950-talet i Finland (t.ex. Larson 1953; Sarjakuvakysymys 1959). Analysen av seriedebatten är i hög grad relaterad till frågeställningar om barndom och media. Seriefrågan kunde studeras ur ett flertal sociologiska perspektiv och även om temat inringas med hjälp av begreppen barndom och media kvarstår flera alternativa tillvägagångssätt. Nedan klargör jag för denna studies diskursiva ramar, d.v.s. för de val angående teoretiska referensramar, empiriska material och metodologiska resonemang som definierar studiens perspektiv på seriedebatten.

1.3.1 ”Debatt”

Först vill jag emellertid göra ett förtydligande av ett i studien ofta använt begrepp, som inte tillskrivs större teoretiskt värde. Det handlar om begreppet ”debatt” och det specificerade ”seriedebatt”. Debatt betyder meningsutbyte i tal eller skrift. Denna definition tar fasta på för denna studie viktiga aspekter. Det empiriska materialet består av texter som skapar mening. Texterna har också producerats i interaktiva processer. Texterna har inte nödvändigtvis producerats i en debatt om man med en sådan avser en strid. Utbytet av mening har ofta också varit betydligt ”fredligare” utan en nödvändigt närvarande dispyt. En viktig anmärkning angående debatt är att jag i min användning av begreppet också åsyftar annan verksamhet än verbal textproduktion. De aktörer som hanterade serieproblemet i 1950-talets Finland gjorde bruk av andra metoder än diskussion och textproduktion, d.v.s. debatt i ordets egentliga mening. Andra verksamhetsformer inkluderade t.ex. bildandet av utskott, mötesdeltagande, anordnandet av en serieutställning, fattandet av diverse beslut, undersökningsverksamhet och utgivandet av skrifter. Allt detta hade en textuell sida, en aspekt av meningsutbyte, men verksamheten begränsades inte till ”debatt”.

Jag använder också debattbegreppet i singularis och åsyftar med detta den samlade diskussionen om och verksamheten kring serier på 1950-ta-

let. Detta betyder inte att all diskussion på 1950-talet skulle ha hängt samman som ett uttryckligt meningsutbyte då den fördes. Det betyder inte heller att alla uttryck om seriemediet skulle vara likadana. Det innebär endast att jag av bekvämlighetsskäl valt att använda ”debatt” som ett samlande begrepp för att beskriva 50-talsverksamheten kring serier. Detta val som antyder en falsk enhetlighet i verksamheten kommer att bli ifrågasatt genom den påföljande analysen av ”debattens” olika uttryck.

1.3.2 Barndom, serier, kunskap och reglering

Seriedebatten handlade om barn och serier, men den handlade också om kunskap och reglering. I centrum för studiens intressen finns den kunskapsproduktion som skedde i seriedebattens olika uttrycks- och verksamhetsformer. Debatten om serier använde och reproducerade redan existerande kunskap om t.ex. barn och deras läsning, men den producerade också helt ny kunskap om barndom, media och relationerna mellan dessa. I min studie kommer jag att belysa hurdan kunskap som producerades och reproducerades om seriemediet, serier och serietidningar i debatten. Vidare kommer jag att analysera den kunskap om barn och barndom som användes, upprätthölls och skapades av seriedebattens yttringar. Ytterligare är jag i studien intresserad av hur konstruktionen av relationen mellan barndom och serier ser ut i debattens olika uttrycksformer. Det är denna kombination av två kunskapsobjekt (Foucault 2002e [1969]) eller tecken (Saussure 1970 [1931]) som är central i debatten. Utan kopplingen mellan barndom och serier skulle debatten knappast ha existerat, eller åtminstone hade den varit tvungen att ta sig annorlunda uttryck. Om kopplingen exempelvis gjorts mellan serier och serieläsare av alla åldrar skulle oron kanske inte varit lika stor och debatten därmed uteblivit. Men debatten handlade alltså uttryckligen om förhållandet mellan barn och serier och i förlängningen om regleringen av detta förhållande. Följaktligen är ytterligare en fråga för mig att belysa hurdana uttryck regleringen av relationen barn-serier tar i debatten. *Studiens huvudsakliga syfte är att granska hur kunskap om och reglering av barndom och serier relateras i olika sammanhang i debatten.*

Min förståelse av relationen mellan kunskap och reglering är inspirerad av Michel Foucaults texter liksom av senare Foucault-inspirerad forskning. Detta kan innebära en – för vardagstänkandet eller för vissa teoretiska traditioner – problematisk förståelse av vad kunskap är och hur kunskap

och reglering hänger samman med varandra. Jag är i studien intresserad av hurdan kunskap om serier och barndom som nyttjades, skapades och upprätthölls i seriedebatten. Kunskapen om barn och serier (eller media i allmänhet) är för mig således inget självklart; den är något som måste undersökas. I studiet av kunskap och kunskapsskapande – ett annat ord för kunskap i denna bemärkelse är ”problematisering” (se nästa kapitel) – åsidosätter jag distinktionerna mellan kunskap i bemärkelsen sanning å ena sidan och åsikter, uppfattningar, intressen, fördomar, trossatser m.m. å andra sidan. I debatten formas kunskapen och vissa utsagor blir mera accepterade än andra. Sanningen om barns serieläsande skapas i debatten och verksamheten kring serier. Med detta inte sagt att vissa utsagor i efterhand, eller för samtida debattörer, inte skulle kunna förefalla falska eller dumma, men den värderingen sker alltid genom att relatera en utsaga till andra utsagor eller verksamhetsformer i debatten. Detsamma gäller frågan om enighet i debatten: vissa utsagor erhåller en hög status och betraktas som sanning av flera deltagare i debatten och andra utsagor får en mindre spridning och erhåller mothugg. Som utgångspunkt för min analys av kunskapen och vetandet om barndom, serier och reglering ser jag det som ändamålsenligt att inte särskilja mellan kunskap och andra former av vetande. Detta är endast utgångspunkten. Om min analys av en utsaga i relation till andra utsagor eller händelser i seriedebatten har som följd att någon utsaga verkar osann är det en annan sak än om jag inledningsvis laborerade med anakronistiska, förutfattade meningar om aktörers ärlighet eller utsagors sanningshalt.

I min förståelse av kunskap och reglering spelar inspirationen från Foucault också en annan roll. Denna har att göra med att reglering kan anses ha en tvetydig ställning i denna studie. Jag antydde ovan att regleringen av relationen mellan barn och serier – barns serieläsning – var ett explicit diskussionstema i seriedebatten. Olika lösningsmodeller för att hantera det s.k. serieproblemet föreslogs. Således producerades i debatten förståelse om vilka metoder som var goda eller dåliga för att råda bot på det aktuella problemet. I det foucaultska perspektivet har kunskap och reglering dock en annan relation också. Reglering är inte endast ett kunskapsobjekt som skapas i olika diskurser. Kunskap innebär också så att säga i sig en form av reglering eller med andra ord har kunskap en reglerande dimension. Den kunskap som (re)produceras i seriedebatten har redan i sig en reglerande effekt. Att definiera seriemediet på ett visst sätt innebär reglering,

så tillvida att denna definition utesluter andra definitioner. Dock kan en definition bli ifrågasatt. Kunskapsproduktionen innebär en kamp mellan olika försök att definiera eller förstå t.ex. vad barndom innebär. Således är seriedebattens kunskapsproduktion intressant på grund av att kunskapen har effekter, d.v.s. kunskap och makt hänger intimt ihop, är så att säga makt/kunskap (Foucault 1980b). En viss förståelse av barndom kan leda till en viss typ av handlande och en annan förståelse till en annan form av handlande, vilket i sin tur har effekter på hur barnens liv artar sig.

Kunskap och sanning är diskursiva; de är konstruerade i sammanhang av diskursiva praktiker (Foucault 2002e [1969]). Denna kunskapssyn är också anti-fundamentalistisk (Foucault 2000b [1971]): sanningen bakom eller utanför det diskursiva står inte att finna. Den essentiella, verkliga eller riktiga barndomen är exempelvis inte inneboende i barnen själva eller i mänskliga varelser som inte ännu fyllt 18 år, inte nåbar för vetenskapsmannens allt finare och noggrannare mätinstrument och inte synlig för det kontemplativa subjektet eller tänkandet. Trots detta är barndomen ett i många sammanhang i allra högsta grad sant och verkligt fenomen. Detta ankommer på kunskapens effekthullhet, på förhållandet att kunskapsproduktion har effekter. Makt och kunskap hänger ihop så att t.ex. barndomen *finns* i olika historiska, kulturella och sociala sammanhang. Till den finländska barndomen av idag hör exempelvis att en person under 18 år är ett barn (t.ex. enligt Barnskyddslagen), att ett barn skall vaccineras mot vissa sjukdomar, att föräldrar och vårdnadshavare skall garantera barnet en trygg uppväxtmiljö, att vissa biograffilmer är förbjudna för barn under sju års ålder m.m. Alla dessa aspekter karaktäriserar en konventionell förståelse av vad det innebär att vara barn i Finland. Vissa aspekter av denna barndom är mera förhandlingsbara och flexibla än andra. Till exempel är ytterst få finländska barn ovaccinerade, trots att antalet barn som upplever denna del av barndomen som obehaglig antagligen är stort. Biograffilmer som är förbjudna för barn under sju år kan ses av fem- och sexåringar om de är i sällskap av en person som fyllt 18 år. Denna specifika flexibilitet i finländsk barndom påbjuder lagstiftningen (Lag om granskning av bildprogram). Med andra ord kan sanningen om finländsk barndom i detta sammanhang – en relation mellan barn och media (biograffilm) – förhandlas och konstrueras på olika sätt i olika familjer.¹²

12 Att påstå att sanningen kan vara mer eller mindre förhandlingsbar eller flexibel kan verka som onödig jargong som exempelvis kunde ersättas med det sociologiska normbegreppet

Inom ramen för ovan definierade kunskapssyn, enligt vilken ”sanningar” är konventioner är det av intresse att studera hur kunskap och reglering utformas i olika historiska och sociala sammanhang. Kunskapen är kontingent och historiskt föränderlig, vilket inte innebär att det inte skulle finnas kontinuiteter i kunskapen från ett sammanhang till ett annat. Inom dessa ramar är det omöjligt att som mål uppställa ett sanningstestande av t.ex. de uppfattningar om barn eller serier som kom till uttryck i seriedebatten. Detta är alltså fullständigt utanför de intressen som denna studie representerar. En annan gränsdragning gör jag mot den som traditionell historieskrivnings mål betraktade principen av att försöka återge saker och ting som de verkligen var (Leopold von Rankes ”wie es eigentlich gewesen ist”, se Kalela 2000, 50). Ett försök att återge seriefrågan som den ”verkliga” var skulle förbise de diskursiva ramar som styr berättandet om det förgångna, att historieskrivning och sociologisk analys sker ur ett visst perspektiv. Vad jag granskar är uttryckligen den kunskap som seriedebatten ger uttryck för.

1.3.3 Nutidshistoriskt syfte

Mitt intresse för barndom, serier/media och reglering samt kunskapen om dessa är inte motiverat av (enbart) en nyfikenhet för en viss debatt och ett visst händelseförlopp på 1950-talet. Det är inte (enbart) seriefrågan i 1950-talets Finland som är i fokus för min studie. Den debatten studerar jag med ett syfte som kunde benämnas nutidshistoriskt (history of the present) eller genealogiskt (Foucault 2000b [1971]; Dean 1994a). Studiet av 1950-talsfenomenet ”seriefrågan” sker utgående från ”nutiden” och med ”nutiden” i åtanke. Vad kan denna granskning av ett historiskt fenomen säga om eller till det nuvarande? Som en genealogisk princip anges ofta att forskningen söker spår av nutiden i det förgångna (t.ex. Helén 1997, 355). Ur detta perspektiv kunde seriefrågan alltså analyseras med en åtanke om hur barns relationer till media, t.ex. datorspel eller serier, betraktas och definieras idag. Här uppkommer frågan om varför jag då

(t.ex. Parsons 1949, 74–77). Foucault visar kanske inte stor respekt för en del begreppsliga traditioner, utan förefaller framförallt prioritera begreppens användbarhet för det egna syftet. Att rucka på begreppet ”sanning” fyller en funktion, nämligen den av att visa på sanningens variabilitet (jfr Ojakangas 1992, 285). Det är inte heller så att Foucault skulle vara främmande för normbegreppet, men det är då kopplat till uttryckligen den disciplinerande maktens normaliserande styrning (Foucault 1987 [1975], 184–185). I exemplet ovan – barn och bio – kan maktbruket och sanningsskapandet kopplas till en liberal styrning likväl som till en disciplinerande sådan.

inte studerar exempelvis en dagsaktuell debatt eller nutida diskussioner om barn och datorer och internet. Om syftet är att tala om nutiden, varför inte göra det så att säga direkt, genom en analys av ett aktuellt empiriskt material? Frågan är legitim och kunde ställas i relation till många beskrivningar av den nutidshistoriska forskningens mening. Min motivering till att välja att studera en debatt i det förgångna är – utöver att den är slutförd – att den eventuellt kan erbjuda främmande frågeställningar eller svar som överraskar och som möjliggör att det som tagits för att vara sant både igår och idag eventuellt kan ses i ett nytt ljus. Den implicita logiken i detta är att det förgångna skall vara så främmande att dess synliggörande kan ha en alienerande och därmed upplysande effekt. Detta kan givetvis ifrågasättas som en chimär som dels exotiserar det icke-nuvarande, dels förbiser att historieskrivningen av nöd tvång sker i ”nuet”. Dessutom implicerar mitt val av studieobjekt förståelsen av att seriedebatten i det förgångna idag är bortglömd eller åtminstone att relationen mellan dagens debatter om barns mediebruk och 1950-talets diskussion om barn och serier är okänd för oss som för en diskussion idag.

Nutidshistoriska studier förefaller ha en tendens att vara ambitiösa och omfattande med avseende på den historiska period som granskas i dem (t.ex. Hultqvist 1990; Helén 1997; Ojakangas 1998; Baker 2001). I sitt sökande efter spår av nutiden i det förgångna sker analysen i ett långt historiskt kontinuum. Detta har klara fördelar gentemot den nutidshistoriskt inspirerade forskning som denna avhandling presenterar. Den förra typen lyckas spåra kontinuiteter och diskontinuiteter eller likheter och olikheter på ett systematiskt sätt som möjliggör ett betraktande av förändringar. Denna studie däremot verkställer det nutidshistoriska perspektivet genom ett nedslag i en kort historisk period, inte alltför långt tillbaka i tiden. Fördelen med detta förfarande är att genomskärningen av den studerade debatten och dess kunskapsbildning kan bli noggrannare och fästa mer uppmärksamhet vid kunskapsbildningens mångfacetterade relationer under en kort tid. Det sätt på vilket jag i denna studie således ställer frågan om kontinuiteter och diskontinuiteter eller likheter och olikheter bygger på en mera kontrastiv eller associativ logik än på en logik grundad på en tanke om historisk kontinuitet. Jag gör en djupdykning i en kort historisk period och förlitar mig på att den presenterade analysen, bland annat tack vare min genomgång av aktuella teoretiska diskussioner och mitt defi-

nierade nutidshistoriska perspektiv, också skall tala till ”nutiden” och de läsare som befinner sig i den.

Man kan ställa frågan om nutidshistoriens och genealogins huvudsakliga uppgift är diagnostisk eller preskriptiv eller en kombination av bådadera. Genealogin beskrivs ibland som en verksamhet som skall göra samtiden orolig eller osäker eller åtminstone väcka frågor angående det för givet tagna vetandet (t.ex. Rose 1999b, 58; jfr Helén 2005). Huruvida genealogin inte bara skall ställa en oroväckande diagnos, utan också erbjuda tankegods för att lösa eventuella problematiska situationer är en fråga som behandlas vagare i den genealogiska litteraturen (Barry et al. 2001 [1996], 2; Rose 1999b, 59). Mitt syfte, kan man säga, är också av det diagnostiska eller analytiska slaget, men att påstå att jag inte alls skulle bry mig om till vad mina forskningsresultat används vore endast enfaldigt. Tyngdpunkten är på en önskan att erbjuda ett historiskt perspektiv på ord och sätt att idag handha och diskutera förhållanden mellan barn och media. Även om jag fransäger mig ansvaret att väcka oro eller lösa problem – detta är aspekter som läsaren i sista hand måste bära ansvaret för – ser jag i min behandling en kritisk potential, som i första hand anknyter till den diagnostiserande uppgiften, inte den preskriptiva. Detta är också en motivering till förfarandet att studera ett fenomen i det förgångna.

Den kritiska potentialen i en nutidshistorisk analys finns både i möjligheten att visa att nutiden kunde se annorlunda ut och i möjligheten att påvisa hurdana historiska processer vår nutid är resultatet av (Kauranen & Rantanen 2005). Min förhoppning är att avhandlingen skall erbjuda perspektiv på relationen barn och media och regleringen av denna; på till dessa anknutna praktiker, påståenden och tänkesätt, som har normativa funktioner och kanske till och med status av sanning i någons ögon. Detta är också avhandlingens kritiska eller nutidshistoriska syfte. Jag har inte som syfte att erbjuda sanningar och lösningar på eventuella problem, utan att öppna för möjligheten till kritik av sanningar och lösningar som utger sig för att vara de enda rätta. Även om barndom idag bär på många olika betydelser, det vill säga är sann på flertalet olika sätt och såtillvida placerad utanför ”den absoluta sanningen”, vågar jag tro att barndom fortfarande är en aspekt av livet som lätt tillskrivs starka drag av natur och självklarhet.¹³ Ett uttryck för detta är att barndom är ett tema som väcker känslor

13 Natur och naturlighet är inte något som definierar endast barndom. Till exempel visar Mikko Lehtonen m.fl. (2004, 55–75) att finskhet också definierats som något vanligt och

(Strandell 1994, 216). Barndomens s.k. naturlighet och känslighet gäller barndomsförståelser och barnliv i olika sammanhang, bl.a. barns relation till media. Det är denna, också emotionellt förankrade, naturalisering av barndom och relationen till media jag önskar få en kritisk inblick i.

1.3.4 Studiens empiriska ramar

Jag har hittills relaterat studiens frågeställningar till vissa teoretiska perspektiv. En annan aspekt anknyter till att det är en viss typ av och vissa specifika material som utgör grunden för den analys som presenteras i avhandlingen. Det har under studiens gång visat sig att debatten om serier på 1950-talet var mycket mera omfattande än jag kunnat föreställa mig. Denna studie är inte en totalstudie av den samlade seriedebatten i Finland på 1950-talet. Det är vissa av seriefrågans uttrycksformer som analyseras och det är vissa aspekter hos dessa uttryck som är i centrum för analysen. Det har inte gjorts någon forskning tidigare som skulle ha ställt den finländska 1950-talsdebatten i centrum. Den studie som kommer närmast ett sådant syfte är Maija Haavistos (1988) *Populaarikulttuuri ja yleiset kirjastot* (Populärkultur och de allmänna biblioteken), i vilken hon granskar skriverserier om populärkultur i bibliotekstidskriften *Kirjastolehti* (Bibliotekstidningen). Haavistos studie fokuserar bibliotekstidskriftens behandling av serier som en form av populärkultur bland andra. Studien behandlar också en längre tidsperiod än 1950-talet. I övrigt har 50-talsseriedebatten omnämnts endast sporadiskt i olika senare källor. Dessa omnämnanden av seriefrågans olika uttryck har bidragit till utformningen av denna studies materialkorpus. Jag redogör för dem i avhandlingens kapitel 4. Här vill jag anföra mera allmänna aspekter på möjligheterna och begränsningarna hos det material som står som grund för den empiriska analysen.

För det första består materialet uteslutande av texter. Texterna kan på det stora hela indelas i två typer: medietexter och opublicerade texter som finns i olika arkiv. De föregående härstammar från t.ex. dagspress, veckopress och olika specialtidskrifter. De senare texterna består av arkivmaterial som producerats i t.ex. Finlands riksdag och barnskyddsorganisationerna Ge-

---

naturligt genom en självförstådd naturrelation. Sherry Ortner (1972) kopplar den ”pankulturella” ojämlikheten mellan könen till konstruktionen av kvinnor som varande närmare naturen än männen, som å sin sida konstrueras som en del av kulturen.

neral Mannerheims Barnskyddsförbund¹⁴ och För Barnens Bästa. Gemensamt för alla texter i materialet är att de på ett eller annat sätt behandlar eller omnämner tecknade serier. Alla texter kan inte betraktas som utsagor i en debatt om – i bemärkelsen ”häftigt meningsutbyte” – eller kampanj för eller mot tecknade seriers lämplighet som läsning för barn.

För det andra kan om materialets texter konstateras följande begränsningar. De representerar uteslutande text- och kunskapsproduktion som härstammar från den vuxna världen. I studien har inte gjorts något försök att göra 1950-talsbarnets röst hörd (t.ex. genom minnesberättelser). I materialet ingår en insändare, i vilken ett barn uttrycker sin förtjusning över en serie. I övrigt är det de vuxna som tar plats. Dessa representerar också i hög grad någon form av expertdiskurs. Det är experter på fostrans område och inom biblioteksväsendet samt ”yrkestyckare” såsom politiker och journalister som deltar i debatten. Ytterst få är de uttalanden som kommer från individer i en så att säga renodlad lekmannaposition. Många av de betydelser som gavs seriemediet på 1950-talet faller alltså utanför ramen för denna studie. En annan avgränsning som jag har gjort är att jag inte särskilt har studerat de debatterade serietidningarna eller serierna i andra publikationer. Jag har med andra ord inte försökt jämföra debattens uttryck om seriemediet med en egen analys av serierna. Jag har dock skapat mig en mera allmän bild av de serier som utgavs i Finland på 1950-talet. Denna bild redogör jag för i kapitel 3.

1.3.5 Avhandlingens disposition

Föreliggande avhandling har tio kapitel. I följande kapitel – kapitel 2 – definierar jag de teoretiska fält som utgör studiens referensram. Det här inkluderar det s.k. regementalitets- eller styrningsanalytiska perspektivet på reglering och kunskap samt frågeställningar ur barndomssociologin med speciell fokus på forskning om barndom och media. I kapitel 3 ges en inblick i seriernas historia i Finland t.o.m. 1950-talet – detta för att erbjuda *en* bakgrund till eller kontext för den studerade debatten. I kapitel 4 presenteras det material, som föreliggande studie grundar sig på. I det kapitlet redogör jag även för de metodologiska perspektiv som kännetecknar denna studie.

---

14 General Mannerheims Barnskyddsförbund bytte namn till Mannerheims Barnskyddsförbund år 1960.

I kapitel 5 till 9 presenteras analysen av materialet och den finländska seriedebatten på 1950-talet. Jag inleder – i kapitel 5 – med en diskussion om debattens kunskap om tecknade serier och serietidningar; vilka förståelser av detta medium som debatternas argumentation bygger på och återskapas. I kapitel 6 är temat seriefrågans barndom – vilken syn på barndomen, kunskap om barn och unga som skapas och reproduceras i seriedebatten. Detta kapitel avslutas med en diskussion om s.k. medieeffekter, ett begrepp som belyser debattens konstruktion av en relation mellan serier och barn. Det följande resultatkapitlet – kapitel 7 – handlar mera specifikt om vissa processer och verksamhetsformer inom den finländska diskussionen om serier, nämligen den verksamhet som barnskyddsorganisationerna Mannerheims Barnskyddsförbund och För Barnens Bästa ägnade sig åt i frågan. I kapitel 8 följer en fokusering på riksdagsdebatten om ett lagförändringsförslag angående pornografilagstiftning år 1956 samt på en statlig seriekommittés arbete som slutfördes år 1962. I riksdagsbehandlingen kom seriemediet att bli en kulturform som definierades som problematisk, vilket sedermera följdes av kommittéarbetet kring en eventuell lagstiftning för att förhindra spridningen av serier som betraktades som skadliga. I fokus för kapitlet är alltså den roll som representanter för statsmakten spelade i seriedebatten.

I kapitel 9 återgår jag till en analys av de publicerade texterna och de olika regleringsförslag och lösningsmodeller som dryftades i denna del av studiens material. Således utgör kapitlen 5 till 9 de kapitel i vilka studiens empiriska material så att säga kommer till tals. Avhandlingen avslutas i kapitel 10, i vilket jag övergår till en mera övergripande diskussion om seriedebatten och kunskapen om och regleringen av barn och serier på 1950-talet. Jag kopplar debatten till aktuella frågeställningar om barn, media, kunskap och reglering.

2. Teoretiska perspektiv på reglering av barn och media

2.1 Inledning

Barn och media har studerats inom ett flertal olika forskningstraditioner. Dessa har formats inom olika discipliner såsom sociologi, medievetenskap, folkloristik, etnologi, pedagogik, historia, psykologi och kulturstudier (cultural studies). I forskningen om barn och media har även uppkommit en smalare tradition som fokuserat olika sätt att reglera relationerna mellan barn och media. Även inom denna forskning möts ett flertal discipliner. Jag har i min behandling av olika frågeställningar rörande barn och media inte eftersträvat att heltäckande presentera någon disciplin eller något visst forskningsfält, men inte heller eftersträvat att hålla min diskussion så att säga rent sociologisk. Inledningsvis kan sägas att jag inte drar en skarp gräns mellan barn och ungdom eller media och kultur i min behandling. Det finns skillnader mellan studier som fokuserat på antingen barn eller unga eller kultur eller media, men trots skillnaderna önskar jag placera diskussionerna i samma diskurs. Ofta har barn och ungdom också behandlats som en enhetlig kategori i forskningen om unga människors användning av medieprodukter. Men samtidigt kan man också särskilja mellan barndomsforskning och ungdomsforskning och peka på olika forskningsintressen och argument i olika forskningshistoriska skeden.

Det mediebegrepp jag nyttjar inbegriper också sådant som ofta i människovetenskaperna benämns kultur. I relationen barn och media kan media bestå av både massmedia som television och media bestående av direkt samspel såsom barns lekramsor eller tecknande. Media består av ”kommunikationsteknologier med vars hjälp människor producerar och sprider budskap, yttre former som har det främsta syftet att de ska kunna tolkas av

människor, och därigenom påverka deras medvetande” (Hannerz 1990, 7). Den form av kultur jag inkluderar i mitt mediebegrepp utgör alltså inte kultur enligt en antropologisk definition av begreppet (Tylor 1913, 1; Williams 1986 [1981], 10–11). Den definition av media som jag tyr mig till innefattar däremot olika kommunikationsteknologier oberoende av om de används i direkt samspel, medierat samspel eller medierat pseudosamspel (Thompson 1995). Huruvida ett medium kan betraktas som konst (eller högkultur) eller kultur enligt ett utvidgat snävt kulturbegrepp (Fjord Jensen 1988, 158; jfr Alexander 2003, 3–5) är också irrelevant med avseende på definitionen. Däremot har media i forskningen om barns relationer till media inneburit olika saker inom olika forskningstraditioner. Med tanke på att seriemediet ofta utgör och betraktas som ett massmedium och ett medium som används i medierat pseudosamspel är de forskningstraditioner som tar fasta på dylika media av större intresse i följande översikt.

Min presentation av olika perspektiv på barn och media avslutas med en betraktelse av forskning som handlat om regleringen av barns relationer till media. Denna betraktelse utmynnar i en kritisk granskning av begreppet moralpanik, varefter jag introducerar mera allmänna perspektiv på reglering, representerade av begreppen moralreglering, regementalitet (governmentality) och styrningsanalytik.

2.2 Forskning om barn och media

2.2.1 *Forskningstraditioner*

Den tidigaste forskning som intresserat sig för barns media, eller kultur, som är en mera beskrivande term i detta fall, är den folkloristiska eller etnologiska kartläggningen och insamlingen av barnkultur. Inom denna tradition fokuserades intresset först på muntlig tradition (ramsor och rim, gåtor, vitsar) och barns lekar och leksaker. Forskningsverksamheten inriktades så att säga på barns egen kultur, på en kultur både producerad och konsumerad av barnen själva. I initialskedet av denna verksamhet, med en höjdpunkt på 1800-talet, utgjorde den en del av de högre samhällsklassernas och de intellektuellas intresse för exempelvis allmogekultur (Palmenfelt 1999). Intresset för barnkultur var en del av ett också nostalgiskt och romantiskt sökande efter det genuina och autentiska i motsats till den kultur som representerades av modernitet, industrialisering och urbanisering. Verksamheten var även relaterad till uppbyggnaden av nationalstater

med ett eget särskilt kulturarv (Reiher 1985; Palmenfelt 1999). Intresset för det autentiska i form av barns kultur är en del av konstruktionen av en barnens egen sfär, i vilken barn interagerar med andra barn och i förhållande till vilken de vuxna står utanför (se Opie & Opie 1961 [1959]; Virtanen 1972, 7). Forskningen och dokumentationsverksamheten kan därmed anses ha konstruerat ett exotiskt, för den vuxne forskaren främmande ”stambarn” (tribal child; jfr James et al. 1998), som fortfarande lever kvar i dagens forskning, om än i en mera nyanserad form som uppmärksammar relationerna mellan barn och vuxna och mellan s.k. barn- och vuxenkultur (jfr Kalliala 1999, 55).

Även om dokumentationen av en värld befolkad av barn, sysselsatt med lekar och språkbruk främmande för den vuxna sfären, kan anses ha bidragit till en exotisering av barndomen är det värt att minnas att denna forskning möjliggjordes av en historisk situation i vilken barndom och barnkultur överhuvudtaget ansågs existera. Barndom är en historiskt föränderlig kategorisering (Ariés 1982 [1973¹⁵]). Philippe Ariés studie pekar på barndomens uppkomst som en särskild kategori efter medeltiden. Då blev barnet ett objekt för fostran och barndomen särskildes som en fas i människans liv. Barnet fick en ny plats i familjen och skolan uppkom som institution, i vilken barnen kom att separeras från det vuxna samhället. Enligt Ariés förefaller medeltiden som en parentes under vilken barndomen inte fanns; under antiken hade barnet funnits som objekt för fostran. Under antiken var inte heller konstfostran ett främmande samtalsämne. Detta illustrerar Platons dialog *Staten* med sin diskussion om vilken konst som var lämplig för fostran av samhällets framtida ledare (Platon 2003, 97–134; jfr Read 1956 [1943]) och Aristoteles diskussion om bl.a. musikens roll i fostran (Aristoteles 1993, Bok VIII). Ariés tolkning av en barnlös historisk period har rönt kritik (Davis 1971, 55), men den pekar på ett viktigt sätt på föränderligheten i barndom och barndomsförståelser, något som senare blivit allmänt vedertaget inom barndomsforskning (Prout & James 1997; Jenks 1996).

I och med uppkomsten av massmedia i form av press, film och radio kom även forskningen om barn och media att förändras. Både bland psykologer och sociologer väcktes ett intresse för hur de nya medierna påverkade barn och andra publikar. Det tidiga akademiska intresset för barns

---

15 Originalupplagan av *Barndomens historia* utkom 1960. Den svenska översättningen är av en senare reviderad upplaga.

relationer till massmedia tar uttryckligen fasta på medias påverkan eller effekter. Diskussionen om medieprodukters påverkan handlar emellertid inte enbart om massmedia. Jostein Gripsrud (2000, 50) ser två forskningstraditioner med inriktning på påverkan: en humanistisk och en samhällsvetenskaplig. Inom den humanistiska traditionen placerar Gripsrud (2000, 50–56) teorier om språkets och konstens möjligheter att påverka människans förståelse av sin verklighet och sitt liv, exempelvis den ryska formalismen med Shklovskys diskussion om det konstnärliga uttryckets främmandegörande inverkan, som hindrar mottagaren att uppfatta saker och ting på ett sedvanligt sätt (Shklovsky 1965). Gripsrud (2000, 54) betraktar också Frankfurt-skolans ideologikritik som en del av den humanistiska traditionen. Även om denna tradition också behandlar problematiken kring medias påverkan på samhället gör den det på ett annat sätt än den samhällsvetenskapliga tradition som enligt Gripsrud framförallt kännetecknas av ett intresse för medias effekter.

Det är inom den samhällsvetenskapliga och psykologiska forskningen om mediepåverkan som barnet som påverkans objekt väcker intresse. Denis McQuails (1994, 9–10) indelning av medieforskningen i tre linjer är användbar för att betrakta synen på barn och media i den samhällsvetenskapliga forskningen. De tre linjerna är enligt McQuail: en strukturellt orienterad, en beteendeorienterad och en kulturorienterad medieforskning. Det är inom den beteendeorienterade linjen som begrepp som effekt, påverkan och influens har sin starkaste närvaro.

Den fråga som styrkt forskningen inom den beteendeorienterade traditionen är: Vilken effekt har media på barn? En typisk form av studier i denna tradition frågar hur våld avbildat i media ”påverkar” nivån på ett barns aggressiva beteende (jfr Buckingham 2003a, 23). Frågan om medieeffekt är inom ramen för min studie inte endast av intresse som en del av en forskningshistorisk betraktelse, utan för att frågan om mediepåverkan syssettsatte de finländska debattörer som på 1950-talet diskuterade serier och barndom. Effektstraditionen är fortfarande livskraftig både inom akademiska studier och i populär debatt (t.ex. Boyatzis & Matillo 1995; Dowd et al. 2006, Part II). Medieeffektstraditionen inom forskning om barn och media har också blivit rikligt kritiserad (t.ex. Heiskanen 1988; Gauntlett 1998; Millwood Hargrave & Livingstone 2006), t.ex. med avseende på forskningens sätt att betrakta maktlösa grupper i samhället som speciellt benägna att påverkas av media (t.ex. Butsch 2001; Rönnberg 1989).

Gauntlett (1998) sammanfattar problemen med den s.k. effektsmodellen i forskningen om media i tio punkter som tar fasta på både teoretiska och metodologiska brister.¹⁶ Av speciellt intresse i detta sammanhang är den kritik som tar fasta på att barn behandlas som inadekvata inom forskningstraditionen (Gauntlett 1998). Barn förstås som icke-vuxna och de definieras således genom en brist. Barn är barn på grund av bristen av kvaliteter som vuxna individer besitter, vilka genomgått de av utvecklingspsykologin definierade universella mänskliga utvecklingsfaserna. Eftersom barn anses sakna vissa egenskaper skall de följaktligen vara mer benägna att påverkas av media. Vad barn anses sakna i jämförelse med vuxna är vad som kunde kallas en kompetens att tolka och kritiskt betrakta medieinnehåll.

Gauntletts kritik utmålar en idealtyp av effektsforskningen. Under rubriceringen medias påverkan har det också gjorts studier som betraktat barn som något mera kompetenta än svampar som endast suger i sig allt i sin medieomgivning. Alla studier är inte heller grundade på analysen av konstgjorda situationer av mediebruk, något som Gauntlett kritiserar effektstraditionen för (Gauntlett 1998; jfr Millwood Hargrave & Livingstone 2006). Även traditionen av att låta barnen själva definiera och beskriva sitt mediebruk har tiotals år på nacken (Blumer 1970 [1933]; citerad i Gripsrud 2000, 71). Då forskningen tidigare i huvudsak har dominerats av ett intresse för medias påverkan på barn, lyfts numera fram en annan förståelse av barndomen. Intresset har i allt högre grad vänts mot barn som aktiva mediekonsumenter, som tar del av medieprodukter i sina livssammanhang. Media har allt mer kommit att betraktas som en del av barnens liv i stort. Ett centralt karaktärsdrag i denna förskjutning i forskningen är att barnet försetts med ett subjektskap. Härvid följer forskningen om barn och media allmänna trender i barndomsforskningen.

2.2.2 Konstruktivistiska perspektiv på barndom

Barndomsforskningen har under de senaste årtiondena upplevt ett uppsving. Man talar om den ”nya” barndomsforskningen och den ”nya”

---

16 Gauntletts (1998) förteckning över felet i effektsmodellen är följande: sociala problem tacklas i omvänd ordning, d.v.s. man försöker förklara sociala problem genom en analys av medieinnehåll; barn betraktas som inadekvata; antagandena representerar ofta en konservativ ideologi; studieobjektet definieras otillräckligt; modellen grundar sig ofta på artificiella studier; bygger på bristfälliga metodologiska tillämpningar; selektivitet i kritiken av medias våldsrepresentationer; ”massan” undervärderas; försök att förstå medieväldets innebörder saknas; förståelsen av medieeffekter är inte teoretiskt motiverad.

barndoms sociologin, för att påvisa skillnaderna till olika tidigare sätt att förstå barndom inom den akademiska världen. En agenda för forskning har lanserats med kraft och en ny sociologisk subdisciplin har skapats (jfr Oinas 2000). I detta projekt har föregångare lyfts fram och hegemoniska perspektiv ifrågasatts. Som föregångare till barndomsforskningen i slutet av 1900-talet har lyfts fram t.ex. Ariés *Barndomens historia* (1982 [1973]) och Margaret Meads och Martha Wolfensteins *Childhood in Contemporary Cultures* (1956) (se James et al. 1998, 27). Perspektiv som utmanats och kritiserats är t.ex. utvecklingspsykologin och socialisationsteorier (Kampmann 2003; för exempel se James et al. 1998, 17–25). Vad har då den ”nya” barndomsforskningen betraktat som sitt bidrag till forskning om barn och till sociologi eller människovetenskaper mera generellt?

Den ”nya” barndomsforskningen har ett flertal agendor. Man har velat lyfta fram barnet och barndomen som ett legitimt och med vuxna individer likvärdigt studieobjekt. Man har problematiserat tidigare forsknings syn på barndomen och barnet som endast något i vardande (t.ex. Jenks 1982). Istället har man velat ge barnet en egen status, som inte endast innebär att barnet ses som en framtida vuxen. Man har vidare framhävt och teoretiserat barnens aktörskap och sociala kompetens (t.ex. Hutchby & Moran-Ellis 1998). Man har utvecklat metodologier i relation till det specifika i forskning om barn och barndom (t.ex. Christensen & James 2000). Ytterligare har det gjorts försök att införliva en förståelse av barn och barndom i sociologisk teori på ett mera allmänt plan (t.ex. Lee 1998). Man har också lyft fram barnens rättigheter och velat ge forskningen en politisk-emancipatorisk roll, som talar för barnets bästa (Oakley 1994). Barndomsforskningen karaktäriseras också av en tvärvetenskaplighet, som institutionaliserats t.ex. genom tidskriften *Childhood* (grundad 1994) eller forsknings- och utbildningsenheten Tema Barn vid Linköpings universitet.

James m.fl. (1998) påpekar att det nutida forskningsintresset för barn och barndom kan indelas i fyra olika grupper, som trots skillnader i betoning i praktiken överlappar varandra. Dessa barndomsforskningens tendenser är rubricerade med fyra olika ”barn”: det socialt konstruerade barnet (the socially constructed child), stambarnet (the tribal child), minoritetsgruppsbarnet (the minority group child) och det strukturella barnet (the social structural child) (James et al. 1998, 26–33). I följande diskussion om barndoms sociologins teoretiska bidrag begränsar jag mig

till det socialkonstruktivistiska perspektivet.¹⁷ Därefter betraktar jag sådan forskning om barn och media som kan anses representera socialkonstruktivism.

En konstruktivistisk förståelse av barndom innebär en reaktion mot historiskt tidigare – alltjämt fortlevande – teorier om barndom. Ifrågasättandet gäller olika essentialiserande synsätt enligt vilka barndomen är en självklar kategori t.ex. på grundval av biologiska eller kognitiva karakteristika eller som ett objekt för socialisation. Den konstruktivistiska barndomssociologin reagerar både mot en tradition av att förstå barndom som avsaknad av ”vuxenhet”, d.v.s. en definition av barn som icke-vuxna genom en brist och mot en tendens att förstå barndom som enbart utveckling. Istället för att karaktärisera barndomen som bestående av universella utvecklingsfaser poängteras de olika sammanhang som olika barn lever i. Avsaknaden av en essentiell barndom påpekas i socialkonstruktivismens dryftande av barndomens pluralitet, d.v.s. att det finns många olika barndomar beroende på historiska, kulturella och sociala sammanhang. I stället för en historiskt och kulturellt för alla individer gemensam barndom (betecknad av exempelvis modeller för fysisk eller intellektuell utveckling) finns många olika ”barndomar”. Frågan är då hur de olika barndomarna tar sig uttryck och är formade, hur de är socialt konstruerade. Svaret liksom de konstruktivistiska perspektiven varierar.

James m.fl. (1998, 26–28) beskriver social konstruktivism som en fenomenologisk och hermeneutisk förståelse av barndom och säger att konstruktivistiska studiers ”syfte är att gå tillbaka till fenomenet i medvetandet och visa hur det är uppbyggt” (James et al. 1998, 27; min övers.). Denna typ av konstruktivism har genom sin ”denaturalisering” av barndomen haft en betydande roll i barndomsforskningen och i argumentationen mot förståelser av barndom som en enhetlig, självklar kategori. En dominerande förståelse av barndom har varit att barndom setts som ett skede av tillblivelse i motsats till den karaktärisering av varande som tillskrivits den vuxna individen. Barn är enligt detta synsätt ofärdiga, stadda i utveckling,

---

17 ”Stambarnet” representerar en barndomsforskning som försöker sätta sig in i barnens värld. En tankegång här är att barns världar är separerade från och främmande för vuxna och därmed är barndomens värld något av en främmande ”stam” för forskaren. ”Minoritetsgruppsbarnet” representerar ett perspektiv ur vilket barns utsatta eller maktlösa ställning i samhället framhävs. Forskningen åtar sig att tala i barnets namn och lyfta fram denna ”minoritets” intressen. Med det ”strukturella barnet” åsyftas forskning som utgår från att barndom är en strukturell del av alla samhällen och att denna del av samhället kan studeras för att exempelvis jämföra barndom i olika samhällen och historiska perioder.

och i brist av egenskaper som den vuxna individen besitter. Detta har varit en dominerande "sanningsregim" angående barndom i västerlandet (Lee 2001, 46). Förhållandet mellan varande och tillblivelse implicerar en maktrelation. "Den tilldelar de vuxna både makten över barnen och rätten samt plikten att medla för och skydda dem" (Lee 2001, 105; min övers.).

Den socialkonstruktivistiska barndomsforskningen har kunnat visa att barndomsförståelserna varit olika i olika historiska, kulturella och sociala sammanhang. En annan sida av denna konstruktivism är att man har tillskrivit barnet en förmåga att kunna påverka barndomsförståelserna i olika former av samverkan med varandra, med vuxna och olika institutioner samt i olika miljöer (t.ex. Strandell 1994). James m.fl. (1998) påpekar att konstruktivismen inte endast handlar om barndom på det ideella planet.

[I]t is important to emphasize that this approach is more than a theory of the ideational. It is also about the practical application of formed mental constructs and the impact that this has on the generation of reality and real consequence. (James et al. 1998, 28)

Med andra ord innebär konstruktivismen i den här bemärkelsen att det dels finns "mentala konstruktioner" (förlagda hos subjekt, får man lov att anta), dels en verklighet bestående av bl.a. användningen av de mentala konstruktionerna och effekter av denna användning. Nytänkandet i en sådan barndomsforskning består av att barn tillskrivs samma subjektskap som vuxna traditionellt ansetts vara i besittning av (Lee 1998). I enlighet med detta kan man också göra en indelning mellan två inriktningar inom den nya barndomsforskningen. En inriktning handlar om att utreda olika samhällens, kulturers eller historiska perioders barndomsförståelser som de kommer till uttryck i olika vuxenvärldens praktiker såsom t.ex. i pedagogik, fostran, konst och mediedebatter. Från dylika olika uttryck extrapoleras olika mentala (för att använda James m.fl [1998] terminologi) eller diskursiva konstruktioner av barndom. De resultat som en dylik forskning kommit fram till kan sammanfattas i olika s.k. barndomsfigurer, varav de livkraftigaste kan benämnas det onda och det oskyldiga barnet (Jenks 1996; James et al. 1998). I korthet kan man säga att det förstnämnda barnet är något som måste fostras och disciplineras, medan det senare är ett barn i behov av skydd mot olika faror som hotar det. Därtill kan tilläggas en senare barndomsförståelse som tar fasta på barnens rättigheter (Meyer 2007). Även om en ny barndomsdiskurs kan sägas ha uppkommit lever de två andra diskurserna kvar och utgör ofta en dominerande föreställning av

hurdana barn är i olika sammanhang. Till exempel pekar Anneke Meyer, i en analys av brittiska diskurser kring pedofili, på förståelsen av barn som oskyldiga varelser som lätt tar skada. Även om barnet ibland kan karaktäriseras som kompetent, t.ex. att bete sig försiktigt i olika situationer, består den hegemoniska diskursen av en förståelse av att barn måste skyddas (Meyer 2007).

En annan inriktning inom den konstruktivistiska barndomsforskningen tar fasta på barnens egen delaktighet i konstruktionen av barndom (se t.ex. Strandell 1994). Också inom denna trend lyckas man fånga varierande barndomsförståelser i olika sociala sammanhang, t.ex. i skola, i daghem, på gatan och framför tv eller dator. I relation till tematiken barn och media kan de två inriktningarna sägas ha handlat om i det första fallet studier av exempelvis produktionen av kultur och media för barn samt regleringen av barns mediebruk. I den senare typen av forskning har fokus varit på barnen som medieanvändare (t.ex. Johansson 2000).

Det förefaller idag finnas en förståelse av att barns mediebruk måste granskas ur ett brett perspektiv som omfattar ett flertal olika aspekter av den s.k. mediekulturen. Forskningen problematiserar antaganden om barns och medias relationer och belyser relationen ur olika perspektiv som innefattar både strukturella och kulturella förståelseformer. Angående barn som publik för media eller som medieanvändare har David Buckingham (2003a, 23; min övers.) påpekat att: ”Vi måste ta i beaktande de olika sätt varpå publik använder och tolkar media, likaså de sociala kontexter vari de gör det”. Detta perspektiv innefattar en förståelse av barn som aktiva mottagare, tolkare eller användare av medieprodukter. De sociala kontexter som kan lyftas fram som relevanta i sammanhanget varierar till omfattning och anknyter till olika intressen ifråga om media i olika processer av produktion, distribution och konsumtion. Buckingham (2003a) föreslår att en förståelse av barns och medias relationer måste innefatta produktionen av kulturprodukter, själva medietexterna och publikens konsumtion av produkterna (jfr Buckingham & Sefton-Green 2003). Perspektivet påminner om olika programmatiska förslag till riktning för medieforskningen i allmänhet. I exempelvis bokserien *Culture, Media and Identities* förespråkas att kultur- och medieforskningen behöver se till hela den ”kulturella kretsen” (the circuit of culture) bestående av representation, identitet, produktion, konsumtion och reglering för att förstå någon av de olika delarna (t.ex. du Gay m.fl. 1997). Vidare kan perspektivet

jämföras med Norman Faircloughs (t.ex. 1992) diskursanalytiska modell av medieforskning, som lyfter fram behovet av att studera texter, diskursiva praktiker bestående av produktion, distribution och konsumtion samt andra sociala praktiker. Ytterligare Pertti Alasuutari (1999) förslag till en konstruktivistisk publikforskning och Nick Couldrys (2004) diskussion om mediepraktiker kan ses som liknande försök till att sammanföra olika medieforskningstraditioners intresseområden.

Gemensamt för dessa inriktningar i medie- och kulturforskning är po-ängterandet av ett integrerat perspektiv som ser till relationerna mellan olika aspekter av media. Detta uttrycks också som ett behov att förstå hela den mediekultur som både barn och vuxna lever i (Alasuutari 1999, 6; jfr Suoranta 2003). Även om olika studier har fokuserat på olika aspekter i mötena mellan barn och media så finns idag i forskningen om barn och media ofta en förståelse av att den kunskap som produceras är lokal, begränsad och kontextbunden. Detta innebär att man i högre grad avstått från att laborera med essentialistiska och universella kategorier av barn och media, mellan vilka man önskar visa entydiga samband. I stället för att finna entydiga kausalsamband mellan media och publik är fokus på olika variationer i dessa samband (jfr Livingstone 1996).

Forskningen om barn och media kan indelas i olika genrer med avseende på forskningens fokus. En viktig del av forskningen fokuserar barns mediekonsumtion, både ur ett perspektiv som söker mönster i denna och ur ett perspektiv som lyfter fram de tolkningar som barn gör i sitt mediebruk. En annan inriktning i forskningen har studerat produktionen av media och kultur producerad för barn (t.ex. Lindgren 1999). Ytterligare kan eventuellt särskiljas en genre som behandlat regleringen av förhållandet mellan barn och media och kultur. Inom ramen för reglering kan placeras olika fenomen som sträcker sig från vissa aspekter hos produktionen av kultur för barn, officiella åtgärder med avseende på barns mediekonsumtion i form av exempelvis lagstadgad censur, satsningar på mediepedagogik och konstfostran, olika organisationers verksamhet i frågor rörande barns användning av kultur, s.k. medie- och moralpaniker, forskningsverksamhet rörande barn och media samt föräldrars och andra fostrares pedagogiska och begränsande praktiker kring barns och ungas bruk av media av olika slag.

I studiet av regleringen av barn och media intar begreppet moralpanik och det närbesläktade begreppet mediepanik en särställning. Moralpanik

är också det teoretiskt laddade begrepp som mest frekvent anknytits till debatterna om serier på 1950-talet (t.ex. Knutsson 1987; Openshaw & Shuker 1987; Rubenstein 1998; Springhall 1998). I sin lansering av mediepanikbegreppet – en modifikation av begreppet moralpanik – diskuterar Kirsten Drotner (1992; jfr Gripsrud 2000, 57) också den efterkrigstida seriedebatten. Användningen av moralpanikbegreppet har varierat i analyserna av seriedebatt. I en del texter (Knutsson 1987) har begreppet använts med en explicit utgångspunkt i den teoretiska diskussion som inleddes i och med Stanley Cohens (1987 [1972]) studie *Folk Devils & Moral Panics. The Creation of the Mods and Rockers*. I andra sammanhang har bruket av begreppet varit mera vardagligt, då begreppet använts beskrivande utan att det definierats eller getts en explicit teoretisk innebörd (Rubenstein 1998, 79). Moralpanikbegreppet eller -teorin har också kritiserats i seriedebattsforskningen (Barker 1992 [1984]). I stället för att försöka ge en allmän bild av forskningen om regleringen av barns och medias relationer väljer jag att behandla moralpanikbegreppet och -teorin. Detta är motiverat med avseende på den teoretiska referensram inom vilken jag väljer att betrakta den finländska seriefrågan. Begreppet moralpanik har nämligen viktiga kontaktytor med begreppet moralreglering som i sin tur kan kopplas till en mera allmän diskussion om reglering, regementalitet och styrningsanalytik.

2.3 Moralpanik

Begreppet moralpanik eller moralisk panik¹⁸ fick sin första formulering i början av 1970-talet inom den brittiska sociologin. Cohens *Folk Devils and Moral Panics* (1987 [1972]) är fortfarande en auktoritativ text på området. Cohen analyserar de samhälleliga reaktionerna på slagsmål och oroligheter mellan ungdomsgrupperna mods och rockers i 1960-talets Storbritannien. Han skapar en modell över den s.k. moralpanikens olika faser, vilka är följande: Något eller någon i samhället upplevs som oroväckande och som ett hot mot existerande intressen och värderingar. Därefter avbildas hotet av massmedia på ett sådant sätt, t.ex. genom olika stereotyper, att hotet blir lättigenkännligt. Medirepresentationerna leder till en mobilisering av en allmän oro. Allmänhetens oro leder till gensvar från myndigheter och opinionsbildare. Efterhand avtar oron eller så leder den s.k. pa-

18 "Moral panic" har på svenska översatts till både "moralpanik" och "moralisk panik".

niken till sociala förändringar, t.ex. i form av ny lagstiftning (Cohen 1987 [1972], 9). Cohens studie handlar om social avvikelse och han presenterar också en annan modell relaterad till moralpaniken, nämligen en modell om avvikelseförstärkning (deviancy amplification)¹⁹. I moralpanikteorin i Cohens tappning möts en amerikansk tradition av forskning om social avvikelse (med begrepp som stämpling, moralentreprenörer och symboliska korståg [t.ex. Becker 1991 [1963]; Erikson 1966; Gusfield 1963]) och ett intresse för medias roll i efterkrigstida sociala frågor. I den bemärkelsen kan hans studie läsas som ett exempel på forskning vars tematik utgörs av reglering och media. Ytterligare en aspekt av Cohens studie har senare kommit att vara riktgivande för forskningen om moralpaniker, nämligen intresset för ungdom och ungdomskultur (Thompson 1998, 43; jfr Drotner 1992).

Efter att Cohen definierat moralpanikens faser har begreppet använts rikligt i forskning om debatter och kampanjer, i vilka något plötsligt definierats som ”ont”, som en så kallad *folk devil*. Det onda har utgjorts av individer, deras beteenden och deras relationer till varandra och till olika kulturprodukter. Moralpanik har använts för att beskriva debatter och verksamhet kring frågor relaterade till droger (Goode & Ben-Yehuda 1994, 185–223), ungdomars populär- och subkulturer (Drotner 1992; Springhall 1998; Thornton 1999; Hier 2002) och olika medieprodukter, inklusive ”skräplitteratur” (Boëthius 1989; Springhall 1998), tecknade serier (Knutsson 1987; Openshaw & Shuker 1987) och videofilm eller -vård (Höjdestrand 1997; Dalquist 1998). Kirsten Drotner (1992) har lanserat begreppet mediepanik för att beskriva en särskild typ av moralpanik. Begreppet tar dels fasta på att panikerna kring olika media har varit så frekventa, dels på medias dominerande roll i skapandet av olika paniker. Drotners vidareutveckling av moralpanikteorin är endast ett exempel på revidering och kritik av Cohens modell. Samtidigt som den akademiska diskussionen gått vidare har begreppet också använts på ett mindre reflekterat sätt, både i forskning och i populär debatt, t.ex. i massmedia.

19 Enligt denna modell utlöses moralpaniken av en social avvikelse som är resultatet av ett initialproblem, t.ex. vissa ungdomars försämrade möjligheter att hitta arbete. Reaktionen mot avvikelserna, den egentliga moralpaniken, leder till ökad avvikelse, t.ex. på grund av att ett ökat antal ungdomar ansluter sig till de sociala oroligheterna eller för att den samhälleliga reaktionen inte ger annat utrymme för de redan avvikande ungdomarna. Slutresultatet är att de av moralpaniken skapade stereotypierna blir förverkligade, varmed moralpanikens teori om t.ex. vissa ungdomsgruppers problematiska natur blir bevisad (Cohen 1987 [1972], 199).

Samtidigt som många empiriska studier mer eller mindre medvetet använt sig av begreppet moralpanik har den teoretiska diskussionen fortgått. En central teoretisk vidareutveckling har Erich Goode och Nachman Ben-Yehudas (1994) *Moral Panics. The Social Construction of Deviance* blivit. De lyfter fram fem kriterier som karaktäriserar en moralpanik. För det första skall det finnas en ökande oro för något eller någons beteende och för de möjliga följderna av detta beteende. För det andra skall det finnas en ökande fientlighet gentemot det eller dem, vars beteende betraktas som ett hot och som oroväckande. För det tredje skall det i samhället eller en del därav finnas en viss konsensus över det konstaterade hotets allvarliga karaktär. För det fjärde skall det upplevda hotet och de utmålade skadorna vara oproportionerligt stora i förhållande till den verkliga skadan. För det femte skall en moralpanik vara flyktig; den skall uppkomma plötsligt och lika plötsligt försvinna (Goode & Ben-Yehuda 1994, 33–41). En viktig skillnad mellan Cohens moralpanik och denna förteckning är att Cohen lyfter fram olika specifika samhällsliga grupper eller institutioners reaktioner, t.ex. medias roll, allmänhetens reaktion och olika beslutsfattares och opinionsbildares delaktighet. Goode och Ben-Yehuda gör begreppet mera allmänt gångbart då det inte förutsätter existensen av moderna massmedia. De har också nyttjat begreppet i en analys av häxförföljelser på 1500- och 1600-talen (Goode & Ben-Yehuda 1994, 144–184).

De kritiska anmärkningar som senare framförts i relation till både Cohens och Goode och Ben-Yehudas moralpanikmodeller är viktiga. För det första anknyter ett problem förknippat med moralpanik till själva ordets andra del, ”panik”. En tankegång implicerad av ordet, och införlivat i Goode och Ben-Yehudas (1994) definition, är att den samhällsliga reaktionen eller debatten om ett fenomen är oproportionerligt stor, d.v.s. det aktuella sociala problemet (om ett sådant överhuvudtaget existerar) är inte stort nog att väcka den aktualiserade reaktionen. Begreppet ”panik” antyder att reaktionen är irrationell. Ett sätt att hantera problematiken är förslaget att en moralpanikstudie skall kunna ange hur stort problemet egentligen är. Enligt Goode och Ben-Yehuda skall en moralpanikstudie kunna hantera det s.k. disproportionalitetskriteriet, d.v.s. utöver en analys av den panikartade reaktionen skall också den ”objektiva skadan” förorsakad av det aktuella debatterade problemet utredas (Goode & Ben-Yehuda 1994). Om en moralpanik t.ex. berör en stor eller ökande ungdomsbrottslighet skall en analys av moralpaniken också kunna ange det reella problemets

storlek och på detta sätt visa att reaktionen är irrationell i förhållande till detta. Ett sådant förfarande är förstås inte oproblemiskt. Dels handlar det om praktiska problem att ange ett problems storlek, dels handlar det om att kunskapen om det reella problemet – även om det kunde mätas – ändå inte har att göra med debattörernas eller de så kallade panikerarnas uppfattning av problemet. Vad som är objektivt är inte klart. Ordet ”panik” implicerar att förståelsen av något som problematiskt inte tas på allvar utan nedvärderas som irrationellt, onödigt och överdrivet eller så att säga panikartat. Det har således föreslagits att begreppet inte borde användas på grund av dess nedvärderande karaktär (Waddington 1986, 258; jfr Hunt 1999, 19). Kanske just med anledning av denna nedvärderande egenskap har begreppet vunnit stort gehör i media- och samhällsdebatt. Begreppet har enligt Dalquist (1998, 50) blivit ett ”polemiserande retoriskt uttryck”, vilket också innebär en teoretisk vaghet.

För det andra har moralpanik kritiserats för att vara totaliserande i sin beskrivning av utmålet av det onda (Thornton 1999). Moralpanikmodellen innefattar antagandet att en eller flera instanser i samhället (media, politiker m.m.) definierar någon eller något (t.ex. en ungdomsgrupp) som ont. Den senare intar positionen av offer i modellen för moralpanik. Den totaliserande beskrivningen av dominerande och offer i en moralpanik tar t.ex. inte i betraktande att dagens medievärld är fragmenterad eller att det moraliska fördömandet inte alltid behöver vara endast stigmatiserande eller negativt stämplande för en ”utsatt ungdomsgrupp”. Moralpaniken kan t.ex. fungera som ytterst god reklam, eller som symboliskt kapital, inom någon specifik smakoffentlighet (jfr Bolin 1998, 134). Thorntons exempel kommer från ravekulturen, där ett fördömande från exempelvis myndighetshåll kan fungera som en legitimering av, och rentav drivkraft för, den verksamhet man ägnar sig åt. Thorntons kritik riktar sig mot synen på media som en monolitisk helhet. Denna kritik kan relateras till moralpanikstudiernas koppling till Gramscis hegemonibegrepp, vilken finns uttryckt hos Hall m.fl. (1978). Inom denna teoretisering förklaras moralpaniken och medias roll i denna genom en delaktighet i upprätthållandet av en hegemoni associerad till ett dominansförhållande mellan olika samhällsklasser. Moralpaniken och media fungerar således som ett verktyg i de dominerandes intressen.

Beträffande seriedebatt på 1950-talet har Magnus Knutsson (1987) i en analys av den svenska debatten kopplat moralpanikbegreppet till Pierre

Bourdieu (t.ex. 1986 [1979]) begrepp kulturellt kapital. Här framkommer en bild av debatten som medelklassens försök att garantera den växande generationens ackumulation av kulturellt kapital. Serietidningen utgör i detta sammanhang en "folk devil" som förhindrar spridningen av mera värdefullt kapital, som erhålls genom utbildning och litteraturläsning. Det förefaller mig som om kopplingen mellan moralpanik och kulturellt kapital kan betraktas som ett förskjutande av Thorntons kritik, genom att kulturellt kapital nyanserar förståelsen av seriedebatten som moralpanik genom att införa också en mera produktiv eller positiv syn. En mera produktiv syn representerar också Kirsten Drotners diskussion om mediepanikernas historia då hon framhåller att lösningsmodellerna eller strategierna för att råda bot på de aktuella problemen förändrats under historiens lopp:

There is a change in panic discourse over the years from what we might call a pessimist elitism towards a more optimistic pluralism. The emphasis in the early panics on censorship and direct social regulation of the masses in general, and the young in particular, gradually gives way to more tacit paternalistic measures that promote good literature as a means of moral elevation. In recent years, even this norm of moral elevation is being challenged by an ideal of democratic choice: children know cultural quality when they see it. (Drotner 1992, 52)

Jag har svårt att förstå varför panik-begreppet skall bevaras i diskussionen om ett socialt fenomen som uppvisar en dylik variation ifråga om lösningsstrategier, även om man som Drotner skulle framhålla att det irrationella elementet i mediepaniken beror på starka emotionella underströmmar.

För det tredje har Martin Barker (1992 [1984], 170–171) framfört en kritisk synpunkt på den plats som media intar i Cohens moralpanikteori. Enligt Barker tenderar moralpanik-studierna att övervärdera medias roll i skapandet av en "panik" eller av allmän oro. Barkers studie handlar om efterkrigstida kampanjer mot serier i Storbritannien. För studien gjorde han intervjuer med kampanjens aktivister, vilket gav inblick i aspekter som inte var synliga i mediebehandlingen, t.ex. det brittiska kommunistpartiets roll i kampanjen. En referensram av moralpanik och därmed ett fokus på mediebehandling skulle inte ha gett samma bild av kampanjen.

För det fjärde har kritiken av moralpanik påpekat att begreppet döljer att representationer konstant är objekt för ideologiska kamper om betydelser (Watney 1987). Moralpaniken kanske sist och slutligen inte avviker så

mycket från en föregående och en efterföljande ”lugn” period. Intensiteten i debatten är kanske större genom att flera aktörer engageras i frågan eller att uttrycken mångdubblas, men detta behöver inte betyda att denna period med avseende på förståelsen av ett fenomen nödvändigtvis skiljer sig från en period tidigare eller senare.

Den kritik som framförts mot moralpanikbegreppet är alltså riklig, men trots detta förefaller begreppet livskraftigt. Moralpanik är också ett begrepp som många kommer att tänka på då man refererar till gångna tiders debatter om populärkulturella uttryck. Trots detta, och med hänvisning till de ovan anförda kritiska markeringarna, betraktar jag inte den debatt som fördes om serier och serietidningar i Finland på 1950-talet som en ”moralpanik”. Det som kunde motivera en användning av begreppet är att serier under denna period diskuterades aktivare än tidigare och senare samt att den oro för seriernas skadliga inverkan, som ibland uttrycktes, ur mitt perspektiv kan förefalla överdriven. Viktigare är för mig att ta fasta på att det problem som skapades i debatten inte är att förlöjliga eller nedvärdera (jfr Buckingham 1999, 98). Jag ser det hellre som en period då serier och barn kopplades ihop i en eller flera rationaliteter, i vilka barn och serier skrevs in i en historisk sfär av sanning (jfr Foucault 1982 [1970], 224; Hacking 2002).

Inte heller vill jag betrakta diskussionen och verksamheten som ett enhetligt uttryck om barn och serier; intressantare är att se hur debatten fragmenterades och gav utrymme för olika kategoriseringar och värderingar. Även om debatten om serier och barn var intensiv på 1950-talet och inte har förekommit i samma utsträckning senare, är inte denna period endast en abrupt händelse i historien. Den har lämnat spår i våra uppfattningar om seriemediet idag. Vi kan också i 1950-talsdebatten så att säga finna spår av vår nutid (jfr Helén 1997). Problematiseringar av barn och media, vilka idag är aktuella och kanske förefaller unika för vår tid, finns i 50-talsdebatten om barn och serier. Den konstanta kamp om representationer som Watney (1987) ansåg blev dold av moralpanikbegreppet kan lyftas fram genom att överge begreppet och vända sig till andra sätt att studera en debatt om barn och serier på 1950-talet.

Att jag velat frånga moralpaniken som modell och begrepp har framförallt berott på de innebörder jag lagt i ordets andra led – ”paniken”. Det första ledet, ”moral”, har ett större positivt värde i sammanhanget. Det kan konstateras att moralpanikstudierna relativt fåordigt diskuterar hur

moral förstås. Enligt Goode och Ben-Yehuda (1994, 66) är moral synen på vad som är rätt och fel. De förespråkar en syn som de benämner "subjektivt problematisk" och som "försöker förstå hur och varför ett beteende betraktas som ont eller avvikande" (Goode & Ben-Yehuda 1994, 67; min övers.). I enlighet med moralpanikdiskussionernas intresse för konstruktionen av avvikelse tar också beskrivningen av moral fasta på hur det onda och det som är fel uppfattas i ett samhälle eller i en del av det. Avvikelse definierad i negativa termer ställs i centrum och moralens positiva aspekter är åsidosatta. För det första förbiser man det som Sarah Thornton (1999) påminner om, nämligen att en stämpel eller tillskriven identitet som avvikelse eller avvikare i vissa sammanhang kan innebära något positivt för den avvikande och för en viss delpublik i samhället. För det andra förbiser man att moral också definierar det önskvärda, det goda och i relation till termen "avvikelse" det normala (jfr Suoninen 2002, 18). Då en form av beteende avvisas och bedöms som avvikande skapas samtidigt en normalitet. Denna positiva eller produktiva aspekt hos moralen upptas av diskussionerna om moralreglering (moral regulation), vilka också har explicita kontaktytor med diskussionerna om moralpanik (se t.ex. Hunt 1999; Hier 2002; Suoninen 2002).

I förhållande till moralpanik har moralreglering som begrepp och teoretisk konstruktion klara fördelar. På begreppslik nivå utgör "reglering" ett betydligt attraktivare och intressantare alternativ än "panik". Reglering bär inte på samma negativa konnotationer som panik²⁰ och reglering är inte fäst vid en debatts eller verksamhets plötslighet, även om en sådan aspekt också kan beaktas under rubriken reglering. Dessutom är moralregleringsdiskussionens ovan antydda intresse för moralens dubbla karaktär en analytiskt fruktbar utgångspunkt. Vidare finns det många kontaktytor mellan forskning under rubriken "moralreglering" och de foucault'ska så kallade regementalitetsstudierna.

2.4 Moralreglering

Begreppet moralreglering har en bakgrund i Émile Durkheims produktion (Durkheim 1992 [1937], 11), men kom att erhålla en senare, genomslagskraftig definition av Philip Corrigan och Derek Sayer (1985) i deras

---

20 Även "reglering" bär förstås på olika konnotationer, men dessa kan antagligen vara både positiva och negativa på ett annat sätt än de som kopplas till "panik".

The Great Arch. English State Formation as Cultural Revolution. Enligt den är moralreglering:

We call this *moral regulation*: a project of normalizing, rendering natural, taken for granted, in a word 'obvious', what are in fact ontological and epistemological premises of a particular and historical form of order. (Corrigan & Sayer 1985, 4; kursiv i originalet)

Jämfört med moralpanikteoriernas syn på moral finns här en positiv beskrivning. Den är positiv i bemärkelsen att moral handlar om det normala, det naturliga och det självklara. I stället för att fokusera på konstruktionen av avvikelse ställer man konstruktionen av normalitet i fokus. Moralerna blir i detta synsätt ett byggnadsmaterial för olika identiteter, som genom sin normalitet och naturlighet har ett positivt värde. Nu är inte Corrigan och Sayers beskrivning sådan att den skulle tillåta att fokuseringen på normalisering skulle utesluta en förståelse av att processen också kan ha negativa sidor. Enligt dem innebär moralregleringen vidare att olika sociala gruppers säregenhet blir dold bakom förenhetligande beskrivningar (Corrigan & Sayer 1985, 4). Moralregleringen, detta normaliseringsprojekt,²¹ har alltså en undertryckande effekt. Vissa erfarenheter och identiteter (både individuella och kollektiva) underkuvas och inlemmas under ett förenhetligt intresse. Inte överraskande med avseende på det inflytande som Durkheim utövat på Corrigan och Sayers moralregleringsteori relaterar de moralreglering till statsbildning. Moralregleringens och normaliseringens undertryckande effekt är uttryckligen relaterad till verksamheter som är kopplade till statsmaktens tillkomst och fortlevnad. Corrigan och Sayers (1985) sätt att ställa staten i centrum har rönt kritik (Dean 1994b; Ruonavaara 1997; jfr Thompson 1997, 16), som kanske varit obefogad, eftersom de uttryckligen var intresserade av formandet av en engelsk stat (Hunt 1999, 15). Huvudsaken i sammanhanget för mig är att deras definition av moralreglering och kritiken av perspektivet fört vidare diskussionen om moralreglering.

Corrigan och Sayers (1985) definition av moralreglering har utvecklats vidare i ett antal olika riktningar. En del skribenter har kopplat ihop moralreglering med idéer från Bourdieus sociologi (Valverde 1994; Curtis 1997), andra har försökt närma moralreglering och traditionella perspektiv på aktörsskap (Ruonavaara 1997). Andra skribenter har diskuterat

21 "Projekt" är antagligen ett något missvisande ord, vars konnotationer av planlagd, till gränserna klart specificerad verksamhet inte är önskvärda i sammanhanget.

Corrigans och Sayers moralreglering utgående från Foucault's produktion (Dean 1994b; Hunt 1999).

Sociologen Mitchell Deans (1994b, 147; 150) kritik av Corrigan och Sayer är för det första relaterad till de sistnämndas förståelse av moralreglering som en kulturell process och för det andra till den roll de tillskriver staten i moralregleringen. Förståelsen av moralreglering som kultur framträder i Corrigans och Sayers sätt att separera mellan å ena sidan individers och samhällsgruppers erfarenheter och å andra sidan de uttryck eller representationer som beskriver erfarenheterna, erbjudna av både individerna och grupperna själva och av de statliga instanserna. Enligt Dean är en sådan dikotom indelning i erfarenheter och representationer inte fruktbar. Indelningen grundar sig på en förståelse av det mänskliga subjektet som en enhet, vars materiellt betingade erfarenheter tillskrivs betydelser. Ett subjekts självbildning (self-formation) blir ur detta perspektiv en förenklad process, vari olika erfarenheter representeras. Att själva erfarenheterna och subjektet som beskriver dessa är resultatet av ett bruk av representationer förbises. Ett annat problem med den kulturella beskrivningen är att detta synsätt fokuserar på de statliga instansernas symboliska (språkliga, diskursiva) aktiviteter, medan övriga former av verksamhet och inverkan på människors erfarenheter blir förbisedda.

Kritiken av Corrigan och Sayers statscentrerade bild av moralreglering handlar om att de, enligt Dean (1994b), ser staten som en alltför monolitisk enhet. Istället kunde statsapparaten ses som bestående av olika delar som kan marknadsföra eller påtvinga människor olika identiteter och olika modeller för normalitet. Till detta kopplar Dean en tredje kritisk anmärkning: om staten är fragmenterad och dess instanser driver olika saker, måste analysen av moralreglering kompletteras med ett studium av andra aktörers och instansers (med olika relationer till statsmakten) inverkan i skapandet av identiteter. En sådan instans kan också individen själv vara, genom olika självteknologier och praktiker (Dean 1994b, 153). Moralreglering i Corrigans och Sayers (1985) tappning har alltså brister för att den ser staten som (i) monolitisk (ii) i centrum för moralreglering och (iii) förbiser andra instanser av reglering, däribland individens formande av sig själv. Dean erbjuder Foucault's studier som en alternativ väg till behandlingen av dessa problem. Eventuellt kan de brister som Dean påkallar i Corrigans och Sayers moralregleringsbegrepp förstås genom att

de senares studie rör sig i en annan historisk period än den Dean eftersträvar att applicera begreppet på, d.v.s. den senmoderna.

Istället för att tala om moralreglering föreslår Dean (1994b, 158) en vändning mot Foucault's (svåröversatta) begrepp "governmentality" eller "regementalitet", vilken är den svenska översättning jag håller mig till (Foucault 1991a [1978]; Gustavsson & Hörnqvist 2003). Enligt Dean (1994b, 158) täcker regementalitet olika aspekter av reglering i samhället och innebär en förståelse av relationerna mellan dessa olika former. Vidare spjälkar Dean upp moralreglering i tre former av reglering – som alla kan relateras till varandra under regementalitet – nämligen politisk subjektivering, statlig självbildning (governmental self-formation²²) och etisk självbildning (ethic self-formation). Politisk subjektivering åsyftar "de praktiker och diskurser som behandlar individer *som om* de skulle vara politiska subjekt" (Dean 1994b, 155; min övers., kursivering i originalet), t.ex. medborgare i ett politiskt självstyrkt område. Denna form av reglering kan inte knytas till endast statens verksamhet, utan kan också ske från andra instansers håll. Statlig självbildning åsyftar de sätt varpå olika officiella aktörer strävar efter att förändra eller påverka individers och grupperasandel (conduct²³), viljor, kapaciteter m.m. Etisk självbildning åter handlar om hur individer reglerar sig själva genom olika former av praktiker och vetande (Dean 1994b, 156). Denna indelning innebär för det första en åtskillnad mellan å ena sidan politiskt subjektskap och å andra sidan livsföring eller levnadssätt. För det andra görs en åtskillnad mellan den reglering av livsföring som individen själv ägnar sig åt och den som kommer från olika statliga och andra (kollektiva) aktörer i samhället. Denna indelning bygger på särskiljandet av moral och etik. Moral består av koder eller regeluppsättningar för vad som är rätt och fel samt av de auktoriteter som pådriver reglerna. Etik åsyftar de praktiker, genom vilka individer lever sina liv och i vilka moralen inskrivs och behandlas på det individuella planet (Dean 1994b, 154–155; jfr Foucault 1983, 237–238; 2002c [1984], 25–30).²⁴

22 Det är något oklart huruvida "governmental" här kan översättas med "statlig". Dean (1994, 156) refererar till "various authorities and agencies" verksamheter. Om dessa kan tänkas vara annat än statliga förblir en öppen fråga liksom innebörden hos "governmental".

23 Jag har medvetet valt att översätta "conduct" med "andel" i stället för exempelvis "uppförande" eller "uppträdande". Dessa två alternativ kändes för snäva. Enligt *Svenska Akademiens Ordlista* (1998) är "andel" det samma som "uppförande, levnadssätt o.d."

24 Användningen av begreppen termerna "etik" och "moral" i sammanhanget kan förefalla främmande och omvända i relation till det vanliga. Jag följer dock Foucault's språkbruk,

Deans (1994b) kritik av Corrigan och Sayers (1985) moralreglering och den som alternativ presenterade indelningen i politisk subjektivering, statlig självbildning och etisk självbildning grundar sig på en önskan att inlemma självets forfarande av sig själv i en modell som inbegriper statens påverkan på individers och gruppers identiteter. Dean (1994b, 155) anser vidare att begreppet moralreglering (hos Corrigan och Sayer) inte lyckas ta fasta på någon specifik, särskiljbar form av reglering. Han anser att denna modell inte klarar av att särskilja moral från det som är politisk reglering eller från statlig kontroll. Alan Hunt (1999) å sin sida anser att begreppet moralreglering har ett klart användningsområde. Han säger sig uttryckligen vara intresserad av sådan verksamhet som har som syfte att inverka på andras beteende och forfarande av sig själva.

[M]y concern is to emphasise the ways in which the self comes to be induced to act upon itself. I am, for example, less concerned about how we diet than with how to [sic] come to feel the need to diet.
(Hunt 1999, 16)

Det förefaller som om moralreglering för Hunt är den term som tar fasta på det som Dean benämner statlig självbildning. Detta betyder inte att etisk självbildning inte skulle spela en roll i formandet av beteende, identiteter och subjektivitet; det handlar om att fokusera på olika aspekter av reglering. Apropå kritiken att moralregleringens ”moral” inte lyckas fånga något specifikt anser Hunt att moralreglering kan särskiljas från politisk reglering på två sätt. För det första utövas moralreglering av många instanser som inte kan anses tillhöra de politiska eller statliga institutionerna eller instanserna. För det andra framträder moralreglering i ett flertal olika former. Moralreglering kan anta formen av t.ex. medicinska eller politiska projekt (Hunt 1999, 17).

Seriedebatten och verksamheten kring serier i 1950-talets Finland kan betraktas som ett (eller flera) moralregleringsprojekt. I verksamheten och dess olika uttryck definieras konstant något som rätt eller fel. Debattens uttryck strävar efter att definiera vad som är önskvärt beteende hos barn och ungdom, hos föräldrar och fostrare och hos förläggare, distributörer, bokhandlare och bibliotek. Många uttryck kan tolkas som en form av statlig självbildning och alltså moralreglering enligt Hunts terminologi. Många av debattens uttryck kunde också tolkas som exempel på etisk

---

som – om jag ska gissa mig till en förklaring – tar fasta på ”etikens” grekiska etymologi i en motsvarighet av seder och bruk.

självbildning. Att något innebär reglering av andra innebär inte att det inte samtidigt skulle (kunna) innebära självets reglering av sig själv (jfr Hunt 1999, 16). På grund av karaktären hos materialet i denna studie faller barnens självbildning utanför studiens fokus. Materialet består av uttryck för vuxenvärldens kunskapsproduktion och reglering av barns mediekonsumtion. Förhållandet till det som Dean (1994b) benämner politisk subjektivering och till andra former av reglering än moralreglering är svårare att definiera. Hunt (1999, 17) anger att moralreglering existerar sida vid sida med ekonomisk och politisk reglering. Också Hannu Ruonavaara (1997, 289; min övers.) särskiljer moralregleringens metoder – ”utbildning, propaganda, upplysning” – från andra former av reglering, t.ex. ekonomisk styrning. Gränserna mellan dessa olika former av reglering är diffusa. Att jag i denna studie inte vill binda mig vid begreppet moralreglering anknyter till denna aspekt. De uttryck som studeras i föreliggande avhandling (se närmare kapitel 4 om studiens material) erbjuder en inblick i moralreglering, ekonomisk och politisk reglering och olika former av självets etiska formering i olika kombinationer och olika hög grad från fall till fall. Därför vänder jag mig i det följande till de så kallade regementalitetsstudierna och Foucaults och ”foucaultsk” forskning mera allmänt, eftersom detta, t.ex. enligt Dean (1994b), erbjuder en möjlighet att förstå olika former av reglering i relation till varandra.²⁵

2.5 Regementalitet

”Governmentality” (franskans *gouvernementalité*) är ett begrepp som härstammar från Foucaults produktion, närmare bestämt hans föreläsningar vid Collège de France i slutet av 1970-talet (Foucault 2003 [1978]; se Gordon 1991).²⁶ Begreppet har sedermera kommit i rikligt bruk inom s.k. nutidshistorisk och regementalitetsslitteratur (t.ex. Burchell et al. 1991; Dean 1994b; 1999; 2002; Hultqvist & Petersson 1995a; Barry et al. 2001 [1996]; Rose 1999a [1989]; 1999b). Ofta kopplas regementalitet och nutidshistoria eller det nuvarandes historia ihop, men kopplingen är inte

25 Den gränsdragning mellan å ena sidan moralreglering och å andra sidan regementalitet som reproduceras här behöver inte betraktas som skarp (jfr Törrönen 2004, 24).

26 Det kan anmärkas att neologismen *de facto* hade skapats av Roland Barthes i hans *Mytologier* för att beskriva en myt eller ett betecknat bestående av (den franska) regeringen som den kraft som förorsakar att vissa konsumentpriser sjunker. Därav säkert också Elin Clasons översättning av *gouvernementalité*: regeringsinspirerat (Barthes 1969 [1957], 228; se Pearce & Tombs 1998, 572 not 1).

nödvändig. Att skriva nutidshistoria utan ett bruk av regementalitetsteorin eller -begreppet är möjligt. "Genealogi" är en tredje term för att beskriva flera projekt inom denna typ av forskning. Den genealogiska, nutidshistoriska och regementalitetsforskningen är idag omfattande (Dean 1999, 2; Gustavsson & Hörnqvist 2003, 59; jfr Hänninen & Karjalainen 1997). Forskare, som varit anknutna till dylika diskussioner, har varit ovilliga att skapa en subdisciplin eller att ansluta sig till ett särskilt forskningsprogram eller teoretiskt fält (se Barry et al. 1996, 4; Rose 1999b, 9). Delvis kan detta förklaras av de teoretiska tankegångar som inspirerar denna forskning, nämligen tilltron till en specifik analys av det enskilda med ändamålet att diskutera med sin samtid (Dean 2003). Syftet är således inte att skapa exempelvis en utvecklingsberättelse eller att söka universalismer, utan att granska historiskt material för att kunna säga något om eller till sin samtid.

I detta kapitel kommer jag att diskutera regementalitetsperspektivet på makt och reglering. De mera metodologiskt orienterade begreppen nutidshistoria och genealogi återkommer jag till i studiens metodkapitel (kapitel 4). Jag kommer framöver att använda begreppen "reglering" och "styrning" parallellt. De är synonymer såtillvida att de kan anses beskriva samma empiriska fenomen. I min användning har reglering denna allmänna innebörd, medan styrning är ett begrepp som jag kopplar till ett visst teoretiskt perspektiv på fenomenet reglering. Då jag uttryckligen vill lyfta fram regementalitets- eller det styrningsanalytiska perspektivet på något använder jag ordet "styrning".

Governmentality är en ordlek, som tar fasta på och kombinerar franskans *gouvernement* och *mentalité*. Begreppet har på svenska översatts på olika sätt samtidigt som det engelska "governmentality" även använts i texter på svenska. Jag håller mig till det svenska nyordet "regementalitet", som är det ord som använts i den svenska översättningen av Foucaults publicerade föreläsning "Governmentality" (Foucault 1991a [1978]; 2003 [1978]).²⁷ Enligt introduktionen till den svenska översättningen anspelar begreppet

27 Den engelska termen "governmentality" används av Hultqvist & Petersson (1995a) och Lövgren (2002). Hultqvist och Petersson (1995a, 25) föreslår översättningen "ökad styrbarhet", men använder genomgående det engelska begreppet. Idag förefaller styrningsrationalitet (Petersson 2003) och styrningsmentalitet vara de vanligaste översättningarna (Lindgren 2003, 369; Nilsson 2003, 27). Jag föredrar "regementalitet" som låter den ursprungliga ordleken leva kvar i översättningen. På finska har "hallitsemimentaliteetti" (Rose 1995), "hallintamentaliteetti" (Hänninen & Karjalainen 1997), "hallintamielinen vallankäyttö" (Nupponen 2000) och "hallinnan rationaalisuus" (Helén & Jauho 2003, 16) använts.

regementalitet ”på styrning, regering, mentalitet och rationalitet” (Gustavsson & Hörnqvist 2003, 58). Under rubriceringen regementalitet har forskning om makt och reglering gjorts i olika sammanhang och av olika aspekter av det sociala livet och dess beståndsdelar. De två delarna i ordet regementalitet har ett samband med den i Foucaults produktion centrala relationen mellan makt och kunskap (t.ex. Foucault 1980b). Vad regementalitet implicerar med avseende på ett studium av reglering hänger intimt ihop med Foucaults övriga studier av maktbruk i det västerländska samhället. Man kan hos begreppet finna två typer av betydelser (Foucault 2003 [1978], 79; Dean 1999, 16–20). Den första betydelsen är ett löst teoretiskt perspektiv på makt och reglering. Den andra betydelsen har ett mera substantiellt innehåll, som tar fasta på specifika historiska förändringar i maktutövningen i det västerländska samhället. Jag inleder min diskussion med en beskrivning av den senare – substantiella – betydelsen för att ge en bakgrund åt den första – teoretiska – innebörden, som är av större intresse för denna studie.

Den senare innebörden innebär en historieskrivning om maktbruk och speciellt statens roll i detta i Europa och erbjuder i stort en indelning i tre historiska former av politisk maktutövning eller styrning. Den första formen av maktbruk grundar sig på suveränitet: på monarkens, genom staten och lagstiftning utsträckta, makt över sina undersåtar. Den andra formen av maktutövning, disciplinen, utgör en kontroll av individen genom ”en reglering av kroppens handlingsfält” (Sunesson 1987, xiv) och grundar sig mera på organisation, rutiner och vetande än på våld och tvång (Foucault 1987 [1975]). I denna fas av maktbruk skapas olika disciplinerande institutioner med uppgift att kontrollera individers beteenden. Sådana institutioner är exempelvis skolan, fängelset och armén. Den tredje formen av maktutövande är den som beskrivs som regementalitet.²⁸ Med begreppet regementalitet tar Foucault fasta på tre aspekter i den historiska utvecklingen av västerländskt politiskt maktbruk:

- 1) Den helhet som bildas av de institutioner, procedurer, analyser och reflektioner, beräkningar och taktiker som tillåter utövandet av den mycket specifika men ändå komplexa form av makt, som har befolkningen som måltavla, den politiska ekonomin som primär kunskapsform och säkerhetsapparaterna som sitt grundläggande tekniska medel.

28 Gilles Deleuze (1992, 164) tolkar Foucault som att disciplinens fas efterföljs av en fas av kontroll (jfr Rose 1999b, kap. 7 och Hardt & Negri 2003, 34).

- 2) Den tendens som, under en längre period och över hela västvärlden, stadigt har lett till att denna typ av makt – som kan kallas »styrning« – har givits företräde framför alla andra maktformer (suveränitet, disciplin och så vidare), och som å ena sidan har resulterat i utformningen av en hel serie specifika styrningsapparater, å andra sidan i utvecklingen av ett helt vetandekomplex.
- 3) Den process, eller snarare resultatet av den process som genom vilken medeltidens rättsstat under 1400- och 1500-talen omformades till den administrativa staten och gradvis blev »regementaliserad« [*gouvernementalisée*]. (Foucault 2003 [1978], 79; kursiv i originalet.)

I definitionen ovan är det värt att peka på några viktiga drag. Det mest centrala med avseende på föreliggande arbete är att regementalitet tar fasta på styrningens mångdimensionalitet, att styrning kan förstås som ett nätverk av ”institutioner, procedurer, analyser och reflektioner, beräkningar och taktiker” och som en sammankoppling av både ”styrningsapparater” och ”vetandekomplex”. Centralt för förståelsen av regementalitet i historiskt perspektiv, men av sekundärt intresse för denna avhandling, är att befolkningen är styrningens målgrupp och att det är just i relation till populationen som dels de olika ”styrningsapparaterna”, dels de till dem relaterade olika formerna av vetande om människan uppkommit, samt att statsmakten utvecklats mot att bestå av administrativa enheter med specialiserade uppgifter med avseende på befolkningens styrning. Denna tendens, som Foucault alltså benämner regementalitet – och som Max Weber (1987 [1921]) också fäste uppmärksamhet vid i sin analys av byråkratin (Hunter 1994, 147–148; jfr Clegg 1989, 175), beskrivs mera illustrativt i den första delen av *Sexualitetens historia* (Foucault 2002b [1976]). Här utmålar Foucault en process i vilken disciplin och s.k. biomakt (eller biopolitik) tillsammans utgör en ny historisk fas i västerländska relationer av kunskap och makt. Disciplineringen av individuella kroppar och regleringen av populationer svarar båda, enligt Foucault (2002b [1976], 141), mot en makt som har funktionen ”att lägga beslag på livet från början till slut”. Disciplineringen av kroppar (”kroppen-maskinen”; Foucault 2002b [1976], 141) kopplas till olika institutioner såsom skola, militärorganisation och arbetsplats. Den biopolitiska regleringen av populationer (”kroppen-arten”; Foucault 2002b [1976], 141) har sin hemvist i politiska och ekonomiska verksamhetsfält, program och teknologier. I den nya konstellationen av reglering är det mänskliga livet av intresse både i egenskap av producerande individer och reproducerande populationer, vilkas fortbestånd blir centrala för styrningen. Den suveräna makten, som i sista hand

grundar sig på den suveränes rätt att härska över liv och död – våld – ersätts av en normaliserande makt, i vilken ”lagen alltmer fungerar som norm, och [...] den juridiska institutionen alltmer går upp i ett kontinuum av apparater (medicinska, administrativa osv) vilkas funktioner framför allt är reglerande” (Foucault 2002b [1976], 145).

Foucaults historieskrivning av uppkomsten av den regementaliserade staten har med fog kritiserats (Dupont & Pearce 2001). Problemet i beskrivningen är att den skapar en enhetlig, teleologisk berättelse om statsmakt och politisk styrning, i vilken olika historiska diskussioner och dokument sammanförs till en lineär historia som utmynnar i det västerländska liberala demokratiska styrelseskicket. Foucault så att säga syndar mot sina egna historieteoretiska diskussioner i bl.a. *Vetandets arkeologi* (Dupont & Pearce 2001, 138–140; jfr Foucault 2002e [1969]). Jag väljer att inte fästa uppmärksamhet vid denna problematik. För mig är regementalitet av intresse på grund av dess teoretiska bidrag av att fästa uppmärksamhet vid maktbrukets och regleringens diversitet och fragmentariska karaktär i en given situation, inte på grund av dess eventuella värde som en berättelse om västerländskt maktbruk i historiskt perspektiv. Med detta inte sagt att inte regementalitetsstudiernas diskussion om exempelvis olika historiska former av liberalism som styrningsform (Barry et al. 2001 [1996]; Dean 1999; Rose 1999b; Foucault 2000a [1979]) skulle vara av intresse också med avseende på denna avhandlings analys av regleringen av relationerna mellan barn och serier. Det finns således ett positivt värde i denna substantiella diskussion om styrningens historiska skepnader, men detta värde beror inte på beskrivningen av en utveckling. Viktigare än regementalitetsstudiernas påståenden om reglering i historiska sammanhang är det analytiska perspektiv på makt och styrning som studierna kommit att skapa.²⁹ Dock bör man komma ihåg att detta analytiska eller teoretiska perspektiv på reglering skapats i relation till och i konkreta analyser av maktbruk i vissa speciella sammanhang, i vilka maktbruk och statsmakt

29 Regementalitetsstudiernas historieskrivning om maktbruk och statens roll i denna utgår från olika program och praktiker. Foucaults (2003 [1978]) föreläsning om regementalitet utgår från 1500-talets anti-machiavellister. Colin Gordons (1991) diskussion om maktbruket relaterar historien genom att betrakta antikens pastoralism, 1600-talets politiska teorier med fokus på *raison d'état*, *Polizeiwissenschaft* som utformas fr.o.m. 1600-talet, politisk ekonomi med utgångspunkt i Adam Smith, diskussioner om säkerhet och civilsamhälle hos bl.a. Jeremy Bentham, Karl Marx och Emilé Durkheim och i den Den tredje republiken samt, sist och slutligen, efterkrigstida former av neo-liberalism. Centralt för hela denna diskussion är förståelserna av styrning i samhället och speciellt statsmaktens roll i denna.

kommit att problematiseras, ifrågasättas och omformuleras. Att jag ser detta perspektiv som produktivt i min avhandling beror därmed också på att jag tror mig se likheter mellan den form av reglering som jag studerar i denna avhandling och de former av styrning som kommit att inspirera och har studerats inom regementalitetens perspektivet.

I Foucaults definition av regementalitet framstår fenomenet även som både en historisk process ("tendens", "process") och ett uppnått stadium ("helhet", "resultatet"). Denna motsättning i, eller dynamik hos, definitionen är bekant från Foucaults övriga produktion, t.ex. diskussionen om serier av händelser och s.k. dispositiv (Foucault 1991b [1980]). Synsättet bejakar att historiska fenomen och maktförhållanden är föränderliga, men att ett studium av dem också skapar statiska bilder av nätverk av relationer mellan de element som upprätthåller maktförhållandet i ett visst ögonblick (jfr Kauranen & Rantanen 2005). Jag väljer att se denna dynamik som något positivt. Även om en analys av styrning i ett visst sammanhang så att säga skapar en frusen ögonblicksbild är det viktigt att komma ihåg att denna bild enkelt kan komma att förändras. Att ett element i helheten eller i styrningens nätverk byts ut mot ett annat innebär att nätverket är förändrat. Huruvida en förändring är av intresse för en undersökning måste avgöras från fall till fall.

Jag fäster inte heller någon större uppmärksamhet vid att definitionens tredje punkt kopplar regementalitet till en utveckling av statsmakten. De facto gör Foucault i sin diskussion om statens regementalisering en viktig anmärkning, enligt vilken regementalitet är både "intern och extern i förhållande till staten" (Foucault 2003 [1978], 59). Med andra ord är ett karaktärsdrag hos den regementaliserade statsmakten att andra instanser i samhället på ett viktigt sätt påverkar statsmaktens befogenheter och ansvarsområden. Senare regementalitetsstudier med fokus på liberalism har också på ett övertygande sätt visat att statens roll i styrningen av samhället speciellt under den moderna nationalstatens existensperiod kommit att problematiseras och att staten inte kan betraktas som en enhetlig eller monolitisk styrningsagent. Snarare kanske staten kan ses som en av styrningens "effekter eller instrument" (Gordon 1980, 255; jfr Rose 1999b, 5).

Angående Foucaults definition av regementalitet är det också väl att märka att definitionen inte låter påskina att suveränitet, våld eller disciplin helt skulle ha försvunnit som former av maktbruk (jfr Graeber 2004, 71–72; Rose 1999b, 10). Kritik av regementalitetens perspektivet har påpe-

kat att denna aspekt av styrningen inte getts tillräcklig uppmärksamhet (Stenson 1998; jfr Hindess 2001). Det är således värt att i en analys av regleringen av något vara uppmärksam på den möjliga existensen av olika former av maktbruk. Det finns inte orsak att ta för givet att våld och disciplin nödvändigtvis skulle vara uteslutna bara för att en analys t.ex. rör sig i det efterkrigstida Finland, som med fog i många avseenden kan anses utgöra en arena för olika former av liberalt styre.

Senare regementalitetsdefinitioner bygger på Foucaults definition. Mitchell Dean (1999) utgår i sin översikt över regementalitetsstudier från begreppet regering eller styrning (eng. government). Han definierar styrning enligt följande:

Government is any more or less calculated and rational activity, undertaken by a multiplicity of authorities and agencies, employing a variety of techniques and forms of knowledge, that seeks to shape conduct by working through our desires, aspirations, interests and beliefs, for definite but shifting ends and with a diverse set of relatively unpredictable consequences, effects and outcomes. (Dean 1999, 11)

Dean följer Foucault (1983 [1982], 220–221) då han kopplar styrning till begreppet ”conduct of conduct” (Dean 1999, 10–11). Reglering blir i detta perspektiv avskilt från statsmakten som den instans till vilket styrning först och främst hänförs. Användningen av ordet ”conduct” eller vandel tar förstas fasta på dess dubbla betydelse i det engelska språket. Dels betyder verbet ”conduct” exempelvis att leda, föra, styra och förvalta, dels innebär substantivet ”conduct” uppförande, uppträdande och vandel; enligt Foucault:

For to ”conduct” is at the same time to ”lead” others (according to mechanisms of coercion which are, to varying degrees, strict) and a way of behaving within a more or less open field of possibilities. (Foucault 1983 [1982], 220–221)

Då regering och styrning definieras på detta sätt får de en ytterst bred betydelse, som tar fasta på någons styrning av någon med avseende på någons sätt att föra sig, bete sig och leva. Ordets dubbla betydelse medför också en förskjutning från en klar tudelning mellan styrande och styrd. I ett förhållande av styrning i denna bemärkelse kan den styrande likväl komma att styra sin egen livsföring som någon annans. Definitionen av regering som ”conduct of conduct” har således två konsekvenser för förståelsen av fenomenet. För det första lösgörs regering från statsmakten

och för det andra kan styrning alltid också handla om någon form av självstyre eller kontroll av ens eget sätt att föra sig. I sina sista böcker – de två senare delarna i *Sexualitetens historia* (2002c [1984]; 2002d [1984]) – tar Foucault fasta på denna aspekt av styrning eller vandel, d.v.s. den s.k. etiska dimensionen och de s.k. självteknikerna. Med avseende på just denna dimension av definitionen av styrning som ”conduct of conduct” ter sig Deans definition av styrning som något märklig. Indelningen i dels ett ”authorities and agencies”, dels ett ”vi”, som har exempelvis begär och intressen är problematisk. Formuleringen döljer det att styrning också kan innebära självets reglering av sig själv. Viktigt med avseende på det ”vi” som Dean skapar är hur detta ”vi” blir påverkat av olika auktoriteter. Det är ”genom våra begär, strävanden, intressen och föreställningar” som vi blir reglerade. Det är här fråga om en styrning som förutsätter att de styrda har en förmåga eller ett utrymme för begär, intressen o.s.v. En relation grundad på fullkomlig maktdominans utan något som helst utrymme för exempelvis en individs frihet är inte styrning i ovan angivna bemärkelse. Foucault ifrågasätter – på ett provokativt sätt – om det överhuvudtaget är fråga om en maktrelation: ”I en situation då de determinerande faktorerna genomsyrar det hela finns ingen maktrelation: slaveri utgör inte en maktrelation då en människa är fjättrad” (Foucault 1983, 221; min övers.). Den reglering som Dean definierar grundar sig uttryckligen på en förståelse av reglering som något i vilket frihet spelar en viktig roll (jfr Foucault 1983, 221).

2.6 Styrningsanalytik

Jag har ovan antytt på vilka olika sätt regementalitet kan betraktas som ett teoretiskt och analytiskt perspektiv på maktbruk och reglering. I det följande kommer jag att fördjupa diskussionen om detta perspektiv. Samtidigt kommer jag att föra in diskussionen på denna studies frågeställningar. Det perspektiv på reglering som regementalitetsstudierna representerar har benämnts ”analytics of government” (Dean 1999), vilket jag valt att översätta med termen ”styrningsanalytik”.³⁰ Avsikten med en styr-

30 ”Analytik” är ett begrepp som Foucault och andra använt för att beskriva ett forskningsperspektiv som undviker generella teorier och i stället gör lokala, konkreta historiska undersökningar (Foucault 2002b [1976], 101; Dreyfus & Rabinow 1983 [1982], 122; Hultqvist 1993, 39; Helén 1994; Rose 1999b; Lindgren 2003, 360). En tidig formulering av styrningsanalytiken använder uttrycket ”an ’analytic’ of problematics of government” (se Rose & Miller 1992, 175).

ningsanalytik är att undersöka och beskriva styrning i särskilda historiska situationer. Syftet är att se på vilka sätt styrningen, eller "the conduct of conduct", sker. Vidare är målet att studera styrningens olika aspekter inklusive olika "apparater" och "vetandekomplex", d.v.s. den helhet som också kan kallas "regementalitet". Inom styrningsanalytiken närmar man sig frågan om styrning genom att, kort sagt, granska och beskriva *hur* styrningen sker (Gordon 1991, 7; Dean 1999, 23; Petersson 2003, 31). Till exempel framhåller Foucault (1991b [1980], 74) i en beskrivning av studierna *Vansinnets historia* (Foucault 1992 [1972]) och *Övervakning och straff* (Foucault 1987 [1975]) sitt sätt att närma sig respektive problematik genom frågan "hur?" I stället för att fråga vad som betraktades som vansinne och förnuft, mental sjukdom och hälsa eller vem som bestraffades och varför, ställde han frågan om hur skillnaderna mellan vansinne och förnuft upprätthölls och hur bestraffning utfördes.

I centrum för styrningsanalytiken står vad Dean (1999, 18) efter Foucault (1991b [1980], 75) kallar styrningens praktikregimer (regimes of practices). Detta innebär att fokus inte är på styrningens mentaliteter i egenskap av ideologiska program(förklaringar), utan att fokus är på användningen av olika program, tankekonstruktioner, kunskap och idéer i ett sammanhang, i vilket någon form av styrning uppenbarar sig – "praktiker här förstådda som platser där det som sägs och det som görs, där utfärdade regler och avgivna förklaringar, där det planerade och det som tas för givet möts och förenas" (Foucault 1991b [1980], 75; min övers.).

Dean (1999, 23, 30–33) lyfter fram fyra olika aspekter av styrningen, vilka en analytik kan ta fasta på (se också Petersson 2003). Dessa är styrningens synlighetsfält (fields of visibility of government), styrningens tekniker (the technical aspect of governing), styrningens rationaliteter (government as rational and thoughtful activity) och styrningens identitetskonstruktioner (the formation of identities). Dean (1999, 30) hänvisar i sammanhanget till Deleuzes (1992) diskussion om begreppet "dispositiv" (fr. dispositif, på engelska översatt till apparatus eller social apparatus³¹), men hänvisningen ger anledning till försiktighet. Både Dean och Deleuze betraktar fyra dimensioner i styrningen respektive dispositivet, men överensstämmelsen mellan de två fyrdelningarna är inte fullständig. Enligt

31 På svenska har substantivet "dispositiv" använts i denna bemärkelse åtminstone i översättningen av Hardt och Negris (2003) *Imperiet*. Däremot har dispositif översatts med "mönster" i *Sexualitetens historia* (Johansson 2002, 30–31).

Deleuzes terminologi består de fyra dimensionerna av kurvor eller linjer av synlighet (visibility), formulering (enunciation), kraft (force) och subjektivering (subjectification).

Andra har sett styrningsanalytikens fokus som tredelat. William Walters (2000, 2–7; citerad av Gustavsson & Hörnqvist 2003, vars svenska översättningar jag använder) benämner de tre dimensionerna som olika regementalitätsstudier fokuserat styrningsrationalitet (mentalities of rule), styrningens tekniska och praktiska aspekter (the technical and practical aspect of governing) och självtekniker (government of the self). Jukka Törrönen (2004, 24) lyfter fram (med hänvisning till Mitchell Dean [1999]) tre begrepp som centrala för studiet av moralreglering ur ett s.k. foucaultskt perspektiv: epistem, teknik och etos. Deleuzes, Deans, Walters och Törrönens olika indelningar och begrepp kan verka förvirrande, men sist och slutligen är de inte så långt från varandra. I mitt försök att bringa ordning i begreppsapparaten slutar jag vid samma tredelning som Walters och Törrönen, som trots skillnaderna i terminologi beskriver tre likartade dimensioner. Också Deleuzes och Deans fyrdelningar inbegriper enligt min tolkning dessa tre, samtidigt som de kräver vissa förtydliganden.

Eftersom Deleuze (1992) uttryckligen använder sig av begreppet dispositiv är det befogat att inledningsvis diskutera detta. I Foucaults begreppsapparat ingår termen ”dispositiv” sedan studierna om sexualitetens historia. I ett samtal publicerat ursprungligen 1977 definierar Foucault (1980a [1977]) på ett utförligt sätt detta begrepp:

What I'm trying to pick out with this term is, firstly, a thoroughly heterogeneous ensemble consisting of discourses, institutions, architectural forms, regulatory decisions, laws, administrative measures, scientific statements, philosophical, moral and philanthropic propositions – in short, the said as much as the unsaid. Such are the elements of the apparatus. The apparatus itself is the system of relations that can be established between these elements. Secondly, what I am trying to identify in this apparatus is precisely the nature of the connection that can exist between these heterogeneous elements. Thus, a particular discourse can figure at one time as the programme of an institution, and at another it can function as a means of justifying or masking a practice which itself remains silent, or as a secondary re-interpretation of this practice, opening out for it a new field of rationality. In short, between these elements, whether discursive or non-discursive, there is a sort of interplay of shifts of position and modifications of function which can also vary very widely. Thirdly, I understand by the term 'apparatus' a sort of – shall we say – formation which has as its major function at a given historical moment that

of responding to an *urgent need*. The apparatus thus has a dominant strategic function. This may have been, for example, the assimilation of a floating population found to be burdensome for an essentially mercantilist economy: there was a strategic imperative acting here as the matrix for an apparatus which gradually undertook the control of subjection of madness, mental illness and neurosis. (Foucault 1980a [1977], 194–195; kursiv i originalet)

Denna definition ger vid handen att ett dispositiv för det första skall förstås som en sammanflätning av heterogena, både diskursiva och icke-diskursiva, element (jfr Peltonen 2000, 208–209).³² För det andra skall en analys genom dispositivet kunna peka på hur dessa element är relaterade till varandra. För det tredje består ett dispositiv enligt Foucault (jfr 1980a [1977], 196) alltid av dels en maktdimension, dels en dimension av kunskap. Det fruktbara i dispositivbegreppet ankommer på alla dessa aspekter. En dylik referensram för en förståelse av styrning och maktbruk innebär antagandet om en s.k. relationell ontologi (jfr Roberts 2000, 692), enligt vilken styrning inte, åtminstone på ett självklart sätt, kan ses som en simpel maktrelation riktad uppifrån ner, i vilken en part besitter makten och någon annan är utan denna tillgång eller egenskap. Styrning kan då inte heller enkelt ses som resultatet av en viss bestämd aktörs, exempelvis statsmaktens, verksamhet. Dispositivet kan ses som en bredare referensram inom vilken Foucaults diskussion om regementalitet senare tillkommer. Dispositivet är en analytisk kategori som kunde appliceras på många olika sammanhang av styrning, medan regementalitet är resultatet av en analys som specifikt försökt nå en förståelse av den moderna statsmaktens diversifierade roll i styrningen av det sociala och samhället eller med andra ord i politisk styrning.

Styrningsanalytiken har sin upprinnelse uttryckligen i Foucaults regementalitetdiskussion, men samtidigt är Foucaults tidigare förståelse av dels maktbruk som kombinationen makt/kunskap, dels ontologiska och epistemologiska frågeställningar kraftigt närvarande även i regementalitetslitteraturen och i definitionerna av styrningsanalytik. Kopplingen illustreras bl.a. av Deans hänvisning till Deleuzes beskrivning av dispositivet. Den förra tar ju uttryckligen avstamp i diskussionen om regementalitet, medan den senare diskuterar begreppet dispositiv.

32 Härvid kan dispositivet relateras till begreppet *épistémè*, som ingår i Foucaults arkeologiska vokabulär (Foucault 2002a [1966], xxiii) och innebär ett diskursivt dispositiv, vilket anger gränserna för möjligheterna för vetandet under en viss historisk period.

De centrala elementen i fokus för en styrningsanalytik är de tre dimensioner som Walters benämner rationalitet, tekniska och praktiska aspekter samt självtekniker och som Törrönen benämner epistem, teknik och etos. Både rationalitet, en dimension som också Dean för fram, och epistem hänvisar till styrningsanalytikens intresse för kunskap, för de mentaliteter och rationaliteter som kommer till uttryck i olika problematiseringar (jag återkommer till detta begrepp). Samhällets och individernas styrning grundar sig på olika former av vetande, som består av exempelvis problemformuleringar och lösningsmodeller. Hur de olika formerna av vetande ser ut är ett centralt objekt för forskning ur ett styrningsanalytiskt perspektiv. Rationalitetsdimensionen finns också klart uttalad i både Deleuzes och Deans beskrivningar av styrningsanalytiken respektive dispositivet. Medan rationalitet utgör en del av Deans terminologi, uppmärksammar Deleuze dimensionen under rubriceringen formulering. Med detta åsyftas ”påståenden som kan formuleras” (Deleuze 1992, 159), vilket exemplifieras med att en vetenskap, litterär genre m.m. kan definieras genom att studera vilka ”formuleringsregimer de ger upphov till” (Deleuze 1992, 160). I korthet kan man säga att dimensionen för Deleuze handlar om vad man kan säga eller uttrycka inom ramen för ett visst dispositiv. Man kan vidare säga att denna dimension hos Deleuze tar fasta på diskursernas eller, för att hänvisa till Foucaults arkeologi, vissa aspekter av det diskursivas (Foucault 2002e [1969]) plats i dispositivet (jfr Foucault 1980a [1977]).

I enlighet med definitionerna av regementalitet kan kunskap anta många former som kan beskrivas med begrepp som mentalitet, rationalitet (Gustavsson & Hörnqvist 2003, 58) och ”inställning, läggning eller fantasi” (Hultqvist & Petersson 1995a, 26). Rationalitet har inte en universell innebörd, utan rationaliteten kan följa olika logiker i olika sammanhang och historiska skeden. Eftersom styrningsanalytiken ofta handlat om liberal reglering i moderna, västerländska samhällen, intar den vetenskapliga kunskapen en särställning i regementalitetslitteraturen. Vetenskaperna och alldeles särskilt människovetenskaperna intar en central position med avseende på trovärdighet då det gäller styrningen av samhället och dess medlemmar. Det vore för tillspetsat att säga att vetenskaperna innehar ett kunskapsmonopol ifråga om den kunskap som tas i bruk i modernt liberalt styre (styrning genom frihet), men att de har en privilegierad status är rimligt att påstå (jfr Rose 1999b, 93). Detta illustreras exempelvis av psykologins och psykiatrins förstärkta roll i samhällets hantering av

avvikelse (Foucault 1992 [1972]; Rose 1999a [1989]) och psykiatrins in-
steg på regleringen av samhällsordning genom familjen och det avvikande
barnet i denna (Donzelot 1997 [1977]). Kunskapsproduktionen kring
styrningens objekt blir en väsentlig del av själva styrningen. För att exem-
pelvis socialpolitiska åtgärder skall anses vara fungerande skall de vara för-
ankrade i undersöknings- och forskningsverksamhet om de särskilda prob-
lem som politiken är avsedd att åtgärda. Ett exempel erbjuder Giovanna
Procacci (1997) som påvisar den roll som den positivistiska sociologins
analys av fattigdom hade för formuleringen av innebörden hos individens
rättigheter i Frankrike efter revolutionen 1848. En liknande analys ligger
bakom Thomas Mathiesens (1985 [1978], 91–107) oro för sociologins
minskande kritiska potential och anpassning till den statliga styrningen
av det norska samhället.

Rationalitetsdimensionen tar inte endast fasta på styrningens relationer
till kunskapsproduktion kring styrningens objekt bestående av t.ex. en
delpopulation eller det problem som skall lösas. En annan viktig dimen-
sion i den kunskap som styrningen gör bruk av är att styrningen själv blir
objekt för kunskapsproduktion. Hur omfattande skall styrningen vara? Av
vilken typ skall den vara? Vem eller vilka instanser skall ges en aktiv roll?
Och i den liberala politiska diskussionen: Vilken skall statsmaktens eller
dess representanters roll vara och vilka friheter skall regleringen värna om
och eventuellt stöda sig på? De liberala frågeställningarna tydliggör denna
aspekt av styrningens rationaliteter. Genom att de ställer frågan om legiti-
miteten i styrningen av marknaden, det sociala, medborgarna m.m. syn-
liggörs styrningen som en grundläggande problematik. Frågeställningen
handlar inte om hur en som självklart nödvändig betraktad styrning skall
handhas och organiseras, utan uttryckligen om en fråga om styrningens
vara eller inte vara (jfr Dean 2002, 45).

I den här undersökningen är rationalitetsdimensionen närvarande på
ett genomgående sätt. För det första lyfts den fram genom en analys av
de olika regleringsförslag och lösningsmodeller som presenterades i serie-
debatten. Det handlar i detta fall om en diskussion om kunskap om den
rätta formen av styrning och vem eller vad som skall medverka i en sådan.
För det andra blir rationalitetsdimensionen synlig genom att seriedebatten
producerar kunskap om det fenomen som skall regleras, d.v.s. seriepibli-
ceringen, serieläsandet och barndom. I den här senare bemärkelsen finns
rationalitetsdimensionen konstant närvarande i min analys. De rationali-

teter som genomsyrar seriedebatten och olika delar av dem kommer fram i alla de analyser som presenteras i avhandlingens resultatkapitel.

Den tekniska och praktiska aspekten av styrning tar fasta på olika metoder för att handha styrningens objekt och själva styrningen. Det handlar om de olika sätt varpå styrningens rationaliteter kommer till uttryck i andra verksamhetsformer, men kan också inbegripa de verksamhetsformer som används för att frambringa den kunskap som styrningen nyttjar. Det tekniska begreppet syftar på att styrningen gör bruk av en mångfald olika redskap genom vilka vetande (i exempelvis formen av humanvetenskapliga teorier och modeller) utnyttjas i sammanhanget. Detta fokus på tekniker riktar analysen mot användningen av idéer, program och värden i stället för att reducera reglering till dessa idéer eller ideologier, program eller värden (Dean 1999; jfr Dean 1996). Nikolas Rose tangerar problematiken genom att varna för en alltför radikal "lingvistisk vändning" (Rose 1999a [1989], xix). Han hävdar att språket (utsagor, formuleringar) endast är ett sätt varpå människor formar sig själva och att andra (självets) tekniker är lika viktiga, samtidigt som språket också fungerar på ett liknande sätt som övriga tekniker.

What is important, then, is not so much what language means, but what language does, what it enables human beings to imagine and to do to themselves and others. Language here is integrated within technologies that make human beings capable of being and doing particular things[...]" (Rose 1999a [1989], xix)

Det är inte långsökt att koppla denna syn till diskursteoriernas perspektiv på språket som effektivt (Jokinen m.fl. 1993). Eftersom språkbruk har effekter med avseende på hur verkligheten ser ut eller betraktas finns det fog att se på hur detta språkbruk sker, d.v.s. betrakta språkbruket som en teknik för att göra eller genomföra något. Ambivalensen i att betrakta kunskap och formuleringar som en del av den tekniska aspekten av styrning finns hos Dean. Under den tekniska aspekten av styrning placerar Dean (1999, 31; min övers.) följande frågeställningar: "[M]ed vilka medel, mekanismer, procedurer, instrument, taktiker, tekniker, teknologier och vokabulärer upprättas auktoritet och uppnås herravälde?" I ett tidigare skede, då Dean introducerar de fyra dimensionerna i styrningsanalytiken, beskrivs denna dimension med en mycket starkare betoning på uttryckligen den diskursiva aspekten: "karakteristiska sätt att tänka och fråga, beroende av avgränsade vokabulärer och procedurer för produktionen av

sanning (t.ex. härledda från social-, human- och beteendevetenskaperna)” (Dean 1999, 23; min övers.).

Jag tolkar ambivalensen som en orsak att se de texter som jag studerar som dels uttryck för kunskap och rationaliteter, dels som en aspekt av det tekniska och praktiska i hanteringen av styrningen. Det är dock en annan fråga hur väl en analys av texter lyckas ta fasta på vad texterna gör eller har för effekter. På ett ytligt plan är det lätt att konstatera att texterna har effekten av att producera kunskap. Detta är det främsta motivet till att studera texter om exempelvis barns serieläsande och ”serieproblemet”. Texter om dessa fenomen formar fenomenen och anger konturerna för vetandet om och rationaliteterna kring barn, serier, serieläsande och eventuella regleringsåtgärder m.m. som dessa fenomen anses kräva. Jag anser det vara viktigt att bedriva forskning som åtar sig att granska texter med avseende på vilken form av existensvillkor de skapar för kunskap, men också för andra former av varande i världen. Här finns alltså ett implicit antagande om att det som sägs i olika texter är väsenligt med avseende på vad som tänks och görs i något sammanhang. Denna effekt kan inte testas på ett enkelt sätt. Jag utgår från att en analys av flera texter och formuleringar skall kunna visa på hur eventuella effekter kan definieras. Texter kan också påvisa mera konkreta effekter. Exempelvis kan texten i ett mötesprotokoll vara ett tecken på en åtgärd av ett annat slag, t.ex. att ekonomiska medel skall användas i något visst syfte eller att en grupp människor skall samlas en viss tidpunkt för att diskutera ett ärende. För att förstå dessa konkretare effekter av formuleringarna lyfter jag i min analys vid behov också fram mera textspecifika kontexter, som synliggör formuleringarnas effekter. I centrum för min analys av formuleringarna finns tre begrepp: serier, barn-dom och reglering. Vad som sägs om dessa antas ha konsekvenser och därför är en analys av dem motiverad. Men det tekniska och praktiska består av också annat än texter, vars analys trots allt säger mest om de rationaliteter som genomsyrar exempelvis seriedebatten. De tekniker som kommer specifikt till bruk i hanteringen av serieproblemet är t.ex. skapandet av kontrollblanketter för att granska serier och undersökningsverksamheten som har som uppgift att utreda problemets karaktär.

Den synlighetsdimension som Deleuze och Dean nämner kan också betraktas som en aspekt av det tekniska eller praktiska i hanteringen av serieproblemet. Synlighetsdimensionen är inte framhävd i Walters och Törrönens tredelningar, men åtminstone Walters beskrivning av den tek-

niska dimensionen upprepar ett flertal av de element som Deleuze och Dean kopplar till synlighet. Med synlighet avses, hos både Deleuze och Dean, att ett dispositiv synliggör och döljer vissa aspekter av den sociala verkligheten (jfr Seppänens [2001] begrepp ”visuell ordning”). Synlighet har också en betydligt konkretare innebörd som tar fasta på att maktbruk och sociala relationer definieras genom olika bilder och (tredimensionella) rum. Det mest kända exemplet på en sådan bild i denna Foucault-inspirerade diskussion är Panopticon, synligt både i arkitekturritningar och i uppförda fängelsebyggnader (Foucault 1987 [1975], 201–210). Andra former av synlighetsskapande inslag är exempelvis diagram som presenterar statistiska uppgifter samt läkarvetenskapens hantering av den mänskliga kroppen genom mätningar och obduktioner. Ett till barndom anknutet exempel erbjuder Jacques Donzelot (1997 [1977], 99–117) i sin beskrivning av iscensättningen av en ungdomsdomstol.

En poäng med att fokusera på former av synlighet är att varje dispositiv skapar särskilda objekt som kan betraktas, samtidigt som andra objekt faller i skymundan. En annan väsentlig aspekt av synlighetsdimensionen är att den – i enlighet med Foucaults förståelse av dispositivet – utgör ett försök att ta på allvar utmaningen att i analyserna också uppmärksamma det materiella som en del av styrningen. Om det materiella antar formen av bilder såsom teckningar och fotografier kan det eventuellt vara onödigt att betrakta dem som något radikalt annorlunda än utsagor och formuleringar i verbaliserad form. Att en byggnads struktur beskrivs genom bilder, ritningar eller ord eller att en nyhet förmedlas genom både text (i snäv bemärkelse) och fotografi eller film föranleder inte att de olika sätten – de visuella och verbala – behöver ges olika status med avseende på deras funktion av att skapa objekt som vi människor ser, betraktar som sanna o.s.v. – må så vara att analysredskapen för att studera en text eller en bild eller levande bild kan vara olika. Om man i en analys exempelvis önskar granska hur byggnader och andra materiella ting begränsar och möjliggör aktörers handlingsfrihet förefaller det kanske mera logiskt att betrakta de materiella, tredimensionella aspekterna av verkligheten på ett annat sätt än de textuella delarna, men också detta perspektiv kan ifrågasättas. Texter kan behandlas som en del av det materiella (t.ex. Latour & Woolgar 1986 [1979], 45–53) och även innehållet i texter kan vara styrande på ett liknande sätt som en fysisk miljö.

Jag uppmärksammar synlighetsdimensionen i denna studie på två sätt. Det ena sättet är inkluderandet av bildmaterial i studien. De bilder av serieläsande barn som ingår i studiens material ger en alldeles särskild inblick i hur det serieläsande barnet uppfattades i 1950-talets Finland. Det andra sättet på vilket jag uppmärksammar synlighet är att jag i analysen av formuleringar och subjektspositioner (se nedan) i debattens uttryck försöker vara öppen för att texter och utsagor synliggör något och samtidigt döljer något. Jag har inte lyft fram denna dimension hos studien på ett formaliserat, metodiskt sätt, utan jag utgår från att min analys av hur serier, barndom och regleringen av serieproblemet definierades i olika sammanhang också påvisar vad som föll utanför de olika definitionerna. Till exempel var den vuxna serieläsaren en figur som på det stora hela var osynlig i seriedebatten.

Den tredje centrala aspekten av styrningsanalytiken – kopplad till identitetsbegreppet hos Dean och subjektivering hos Deleuze – finns hos alla fyra författarna. Denna dimension fäster uppmärksamheten vid subjektiviteter och olika själv (Self) (Deleuze 1992, 161) samt individuella och kollektiva identiteter och personer (Dean 1999, 32) som produceras genom styrningen och som styrningen agerar genom. Andra begrepp för att beskriva problematiken är subjektspostion (Foucault 2002e [1969], 68–73, 115–120; Laclau & Mouffe 2001 [1985], 115) och Walters självtekniker samt Törrönens etos, som enligt honom ”syftar på identitet” (Törrönen 2004, 24; min övers., ursprunglig kursiv avlägsnad). I olika styrningssammanhang, i regleringen av olika aspekter av samhället och dess medlemmar, skapas olika subjektiviteter. De subjektiviteter som åberopas i en vädjan för aktivt deltagande i ett riksdagsval, de identiteter som framlockas hos publiken för en actionfilm, de positioner som tilldelas en deltagare i gruppterapi, Anonyma alkoholister eller en nattvard i den evangelisk-luterska kyrkan, den identifikation som förväntas av en skolelev med avseende på läxläsning, ser alla olika ut. Olika styrningsformer tilldelar individer och kollektiv olika identifikationsmöjligheter och förväntar av dem olika slag av deltagande, aktivitet, undfallenhet eller oppositionalitet (jfr Burchell 2001 [1996]). Ett styrningssammanhang (t.ex. rehabiliteringen av ungdomsbrottslingar) kan inte determinera individers och kollektivs subjektskap (Dean 1999, 32); det kan endast erbjuda eller påbjuda olika möjligheter och begränsa andra.

Det maktbruk som är av intresse för en styrningsanalytik är ett maktbruk som åberopar individers och kollektivs handlingsmöjlighet och frihet (Gordon 1991, 5; Rose 1999b, 4). En styrningsanalytik kan inte erbjuda mycket ifråga om analys då det gäller en maktsituation, i vilken den styrda inte har någon frihet överhuvudtaget. På grund av detta intresse för styrning som (försöker) utövas mot individer och kollektiv med en viss grad av frihet – den må vara hur liten som helst – eller med andra ord liberal styrning, är de positioner och subjektiviteter som styrnings-sammanhangen skapar för dessa individer och kollektiv av intresse. En anmärkning som bör göras med avseende på fokuseringen på liberalt styre och analysen av liberala demokratier är att styret grundat på liberala rationaliteter och teknologier inte behöver utesluta andra former av reglering eller maktrelationer. Frihet behöver inte heller förstås som total frihet. Friheten kan också vila på ett tvång, eller som Kenneth Hultqvist och Kenneth Petersson (1995b, 223; ursprunglig kursiv avlägsnad) uttrycker det: ”plikten att vara fri”. Att styrning i ett liberalt sammanhang sker genom individens fria vilja betyder inte att andra former av reglering (suveränens makt eller disciplin) skulle vara omöjliga:

more recent work in governmentality studies has failed to recognize that sovereignty is much more than a fiction. In updated and sophisticated forms, it operates in hybrid relations with other modes of rule and can no longer be characterized simply as an archaic residue of monarchy. I argue that sovereignty is a crucial component of liberal government and operates with its own rationalities. (Stenson 1998, 337; jfr Dean 2002)

Istället för att betrakta liberalt styre och andra former av reglering som varandra uteslutande är det mera fruktbart att se styrningsanalytiken som ett försök att sammanlänka en förståelse av reglering med en förståelse av identitetsskapande och uppkomsten av förutsättningar för olika former av subjektivitet (Walters 2000, 5). Samtidigt som en styrningsform kan ge en individ mer förhandlingsutrymme *vis-à-vis* formandet av den egna identiteten kan en annan form av styrning begränsa de tillgängliga möjligheterna.

Då denna avhandling i sin analys tar avstamp i 1950-talets Finland och samtidigt rör sig i ”nutiden” kan som utgångspunkt godkännas att ett liberalt demokratiskt styre har en kraftig närvaro. Det vore dock för tidigt att låsa sig vid en sådan synpunkt. Vad styrningsanalytik som perspektiv implicerar för mig är uttryckligen möjligheten till en analys som väljer att

se reglering i dess mångdimensionalitet. Genom en läsning av historiska dokument kan en bild av en mångfacetterad situation uppnås, i vilken olika auktoriteter och olika "vi" ger uttryck för olika reglerande aktiviteter grundade på varierade former av kunskap och teknologier och med olika resultat med avseende på olika parter i styrningen (jfr Ahlbeck-Rehn 2005). Syftet med en sådan analys är att lyfta fram perspektiv på regleringsförsök (med regleringsförsök skall givetvis inte förstås endast t.ex. yttranden som påkallar förbud och censur) som idag angår barn och media. Regleringen i det liberalas tecken formar olika subjektpositioner för olika aktörer, såväl individuella som kollektiva. I denna studie närmar jag mig subjektiveringsdimensionen genom att i analysen av debatten granska dels hur barndom konstrueras i relation till andra kategorier av människogrupper och livsfaser, dels hur de olika lösningsmodeller som presenteras tar fasta på medverkan av olika grupper eller kategorier av människor.

Av de olika begrepp som finns hos Deleuze, Dean, Walters och Törrönen för att beskriva det som jag valt att kalla styrningsanalytikens dimensioner har alla utom Deleuzes betoning på kraft (eng. force) inrymts i den tredelning som Walters och Törrönen framfört och som jag själv omfattar i denna studie. Enligt Deleuze (1992, 160) genomsyrar kraftlinjerna dispositivets alla delar. Vidare anger han att kraften eller makten förmedlar mellan det formulerade och det synliga och att makten formas av kunskapen (fr. savoir). Jag tror att Deleuzes betoning av kraftdimensionen är viktig, men jag tror inte att denna dimension behöver operationaliseras annat än genom ett antagande att en analys av rationaliteter, tekniker och identiteter gör också maktdimensionen synlig. Jag tar fasta på Deleuzes beskrivning av kraften som något som korsar eller genomsyrar andra linjer i dispositivet och att kraften är allerstädes närvarande i dispositivet och vidare att en beskrivning av övriga s.k. linjer skall antyda maktens närvaro i dispositivet eller styrningsanalytikens objekt.

Detta synsätt gör det också lättare för mig att definiera en styrningsanalytik för studiet av seriefrågan i 1950-talets Finland. I en styrningsanalytik anser jag det vara fruktbart att fästa uppmärksamhet vid styrningens rationaliteter, dess tekniska aspekter och de olika identitets- eller subjektiveringsformerna. Jag ser också – som jag antytt ovan i diskussionen om de olika dimensionerna – klara metodologiska möjligheter för att hantera dem i en analytik. Jag har däremot svårare att se hur kraftdimensionen skulle operationaliseras. Jag tror dock att den kan synliggöras genom en

analytik som tar fasta på de andra, ovannämnda dimensionerna. Genom ett studium och en beskrivning av de övriga dimensionerna kan förhoppningsvis också styrningens s.k. kraftlinjer synliggöras. Det handlar egentligen om att jag inte ser en annan möjlighet än att en beskrivning av kunskapsproduktion – genom att se vad kunskapen synliggör/ser, hur den produceras genom utsagor och andra tekniker, hur dess sanningsvärde och konsekvenser för regleringen av ett problem rationaliseras, hurdana positioner som erbjuds för aktörer – är genomsyrad av makt. Detta hänger ihop med att synliggörandet döljer något annat, seendet är riktat mot något och blint för något annat, utsagor namnger något och är tysta om annat, sanning ur ett perspektiv döljer andra sanningar, reglering av en form utesluter andra former av reglering, aktörers identifikationsmöjligheter är begränsade. Dessa dimensioner är uttryck för reglering och makt. Om en analys är känslig för dessa dimensioner tror jag att också maktdimensionen tydliggörs.

För att sammanfatta styrningsanalytikens studieobjekt, som jag betraktar det i denna studie, vill jag introducera ytterligare ett begrepp ur den foucaultska forskningstraditionen. Detta begrepp är problematisering. I en sentida intervju menar Foucault (1988 [1984]) att alla hans studier allt sedan *Vansinnets historia* har handlat om problematisering. I detta sammanhang definierar han problematisering enligt följande:

Problematisation doesn't mean representation of a pre-existing object, nor the creation by discourse of an object that doesn't exist. It is the totality of discursive and non-discursive practices that introduces something into the play of true and false and constitutes it as an object of thought (whether in the form of moral reflection, scientific knowledge, political analysis, etc.). (Foucault 1988 [1984], 257)

Denna definition har en släktskap med definitionen av dispositivet genom att den poängterar både diskursiva och icke-diskursiva aspekter hos problematiseringen. Detta i sin tur upprepades i diskussionen om styrningsanalytik, som fokuserar både synlighet, tekniker och formuleringar samt rationaliteter. Definitionen av problematisering framhäver problematiseringens – och styrningens – karaktär av vetande. Definitionen så att säga vänder på steken: i stället för att tala om styrning, talas det om vetande, om ”styrning som en problematiseringspraktik” (Gordon 1991, 35; min övers.). Denna omvändning i val av vokabulär innebär alltså inte att styrningsaspekten skulle vara frånvarande, liksom diskussionen om regementalitet och styrningsanalytik ovan konstant framhöll vetandets centrala

roll i styrningen. Att jag nu lyfter upp problematisering som ett namn för denna studies objekt har två orsaker. Dels vill jag genom denna avslutande anmärkning än en gång påminna om att kunskap och makt är sammanflätade, dels tror jag att jag genom att framhäva kunskapssidan kan ha bättre förutsättningar för att metodologiskt närma mig den problematisering av barn, serier och reglering som jag i de följande kapitlen studerar.

Att jag väljer att betrakta den diskussion som fördes kring barn och serier och regleringen eller styrningen därav i 1950-talets Finland som en problematisering innebär ett försök att åsidosätta en förståelse av serie-debatten som en ren och skär maktrelation, med dess konnotationer av godtycklighet och orättvisa. Den här studien handlar om reglering och styrning, men som diskussionen om regementalitet och styrningsanalytik ovan förhoppningsvis visat kan dessa fenomen anta vitt skilda uttryck, i vilka olika rationaliteter, tekniker och identiteter sammankopplas på olika sätt, i olika styrkeförhållanden. Styrning och reglering som begrepp bär på en barlast som osynliggör den viktiga poängen att styrningslöshet eller ett regleringsfritt tillstånd också kan utgöra en form av styrning och reglering. Därför är problematisering ett mera givande begrepp. Det ger en påminnelse om att olika tekniker, subjektiveringar o.s.v. inte bara utgör en problematisering av ett fenomen, utan att denna problematisering innebär styrning som kan anta ett flertal olika skepnader bestående av olika konstellationer av för det första kunskap och utsagor om och rationaliteter kring barn, serier och reglering, för det andra betraktande och teknisk hantering av barn, serier och reglering samt, för det tredje, identitetskonstruktioner och subjektiveringsformer i anknytning till barn, serier och reglering.

2.7 Barndom ur ett styrningsanalytiskt perspektiv

Regleringen av relationen mellan barn och media har, mig veterligen, inte studerats ur ett regementalitetsperspektiv. Barndom däremot är ett tema som kommit att lyftas fram i de mångahanda sammanhang av styrningsanalytiker som gjorts. Barndomen har utgjort ett tema i studier som behandlat eller åtminstone tangerat pedagogiska teorier och praktiker (Hunter 1988; 1994; Hultqvist 1990; Ojakangas 1998; Baker 2001; Hultqvist & Dahlberg 2001), barns och ungas kriminalitet och motverkandet av densamma (Vaughan 2000), familjen inklusive barn som en knutpunkt för regleringen av det sociala (Donzelot 1997 [1977]), psykologins och

psykiatrins representation av barndom (Tyler 1997; Rose 1999a [1989]) samt barn och lagstiftning (Bell 1993). Som denna uppräknin g antyder har barndom och ungdom kommit att framstå som grupper som regleras, styrs, kontrolleras och formas av olika praktiker och institutioner med hemvist i vuxenvärlden. Det är fråga om exempelvis filosofins, den medicinska vetenskapens, pedagogikens, kriminologins och kriminalväsendets barndomskonstruktioner som granskats i ett regementalitet perspektiv. Media och kultur har i viss mån granskats i ett styrningsanalytiskt eller regementalitet perspektiv, men jag förbiser denna litteratur, eftersom barndomen varit osynlig i den. Dessutom förefaller det vara så att då media granskats ur ett dylikt perspektiv har det varit fråga om den styrning som media utövar, inte styrningen eller regleringen av media i ett samhälle (jfr Grewal 2003; Nolan 2006). Även i detta hänseende förefaller det onödigt att granska denna litteratur.

I det följande refererar jag några centrala delar av den styrningsanalytiska forskningen om barndom. Min beskrivning av tidigare studier har som syfte att peka på vissa förståelser av barndom (och ungdom) som den styrningsanalytiska forskningen påvisat. Detta syfte är av en relativt generell karaktär såtillvida att jag inte på ett direkt sätt kopplar ihop dessa tidigare studier med det fenomen som jag studerar i de kommande kapitlen i avhandlingen. Detta beror på styrningsanalytikens vetenskapsteoretiska premisser, som i vissa hänseenden kan kallas empiristiska och som metodologiskt innebär ett förlitande på den detaljerade beskrivningen som analytikens resultat (se närmare kapitel 4). Beskrivningen av tidigare studier erbjuder således inte schabloner att placera över det material som jag studerar i denna avhandling och jag kan heller inte med min analys omkullkasta eller överbevisa de här presenterade analyserna. Den översikt jag gör nedan har inte som syfte att vara heltäckande, utan att visa på några exempel som inspirerat denna studie.

Kenneth Hultqvist (1993) gör i sin artikel ”Ungdom som praktik och nutidshistoria” ett förslag till användningen av Foucault i ungdomsforskningen. (Även om Hultqvist skriver om ”ungdom” och ”ungdomsforskning” är det inte alls långsökt att överföra tankegångarna till att gälla även barndom.) Hultqvist anger – efter att ha redogjort för mera allmänna faktorer i ett foucaultskt perspektiv: fokuseringen på praktiker, makt/kunskap och forskningens kritiska syfte – tre exempel på möjliga fokuseringar för en foucaultsk ungdomsforskning. För det första kan forskningen

ta fasta på ”institutionaliserade föreställningar om ungdom” (Hultqvist 1993, 41; ursprunglig kursivering avlägsnad). För det andra föreslås en fokusering på ungdomsmarknaden och för det tredje en granskning av ungdomsforskningen (Hultqvist 1993, 42–43). Alla tre exempel kan sägas ta fasta på föreställningar om ungdom i samhället och i genealogisk anda föreslås en analys av föreställningarnas ”rötter”, av deras kontaktytor till maktförhållanden och av föreställningarnas roll i en diagnostik över ”vår” egen tid. Detta perspektiv uttrycks också av Vikki Bell som skriver uttryckligen om barndom:

In terms of childhood, therefore, the sociological task becomes an analysis of how childhood has been 'deployed' and problematized and how political power/knowledge networks facilitate, constrain and arrange that deployment. (Bell 1993, 393).

Ytterligare några drag i Hultqvists förslag är värda att nämna. Beträffande studiet av samhälleliga institutioners och marknadens föreställningar av ungdom föreslår Hultqvist också ett uppmärksammande av ungdomarnas egna tekniker för att skapa sig utrymme och identiteter som eventuellt står i opposition till de beskrivningar som vuxenvärlden erbjuder (Hultqvist 1993, 42–43). Ifråga om studiet av institutionella föreställningar rekommenderas en granskning av de tekniker som institutionerna gör bruk av och en eventuell utgångspunkt i antingen s.k. ”normalitetens institutioner” (Hultqvist 1993, 41) eller institutioner som handhar de avvikande ungdomarna.

Många av dessa förslag har verkställts i den foucaultska barndoms- och ungdomsforskningen både före publiceringen av Hultqvists (1993) artikel och efter det. Det ovannämnda kan betraktas som en referensram för min behandling nedan av några studier kring temat barn/ungdom inom ett styrningsanalytiskt perspektiv.

Barndomen figurerar i viss mån i Foucaults produktion. Barndomen eller ungdomen ställs dock aldrig i centrum i denna, utan intresset för barndom är underställt andra frågeställningar, t.ex. om sexualitet (gosssekärlek) eller disciplinering i samhället (skolan som en plats). Mer betydande än Foucaults produktion med avseende på ett styrningsanalytiskt perspektiv på barndom är Jacques Donzelots (1997 [1977]) studie *The Policing of Families*. I likhet med Foucaults behandling av barndom kan man även i detta fall säga att barndomen är underställd en annan tematisk fokusering, nämligen familjen och styrningen av det sociala (Donzelot

1997 [1977], 7). Donzelots analytik av familjen, som ett varierande resultat av dess olika relationer till andra samhälleliga praktiker och former av vetande (Donzelot 1997 [1977], xxv), visar att barndomen i samma veva formas och tillskrivs, nog så viktiga eller rentav centrala, roller i styrningen av familjen och samhället.

I enlighet med Hultqvists (1993) förslag till ungdomsforskning kan man konstatera att Donzelot visar ett intresse för barndomskonstruktioner ("institutionaliserade föreställningar" [Hultqvist 1993, 41]) i olika diskursiva sammanhang. Samtidigt kan dessa föreställningar inte särskiljas från olika tekniker som används för att styra barn, familjer och samhället.

Donzelot skriver en form av familjens historia. Tidsramen är mellan 1700-talet och andra hälften av 1900-talet och platsen är Frankrike. Perspektivet på familjehistorien är inte familjecentrerat, utan familjen betraktas som en lösning på olika problematiseringar, som ett fenomen som används och formas i olika historiska dispositiver; Donzelot säger att familjen är en mekanism (Donzelot 1997 [1977], 94) och en "rörlig resultat" (Donzelot 1997 [1977], xxv; min övers.). Jag går inte här in på denna historieskrivning utan återger endast några bilder av barnets roll eller plats i denna historia. Ett av Donzelots (1997 [1977], 224) påståenden är att familjen under den studerade perioden vänder sig inåt, mot sig själv. I denna vändning intar barnet en central roll. Familjen får en framstående roll i socialisationen av barnet samtidigt som denna socialisation konstant blir ifrågasatt. Ifrågasättandet ser olika ut beroende på om analysen handlar om arbetarfamiljer eller mera välbemedlade familjer. De subjektpositioner som barnet kan inta under olika tidpunkter i historien varierar, men centralt för förståelsen av den moderna familjen är den dubbla bilden av barnet som något i behov av skydd och som något farligt (Donzelot 1997 [1977], 82–84). I denna bild varierar de två polerna i styrka beroende på vilka barn som avses ifråga om klasstillhörighet, men bilden ser också annorlunda ut beroende på tidsperiod och beroende på vilka instanser som kommer att definiera barndomen och regleringen av den.

I Donzelots historieskrivning figurerar ett flertal diskurser, aktörer och tekniker för att hantera barndomen. I 1700-talets Frankrike kretsar problematiken kring tre typer av barn och deras fostran: hittebarnen på hittebarnhem, ammors och barnskötares fostran av stadsbarn samt fostran av barn i rika familjer (Donzelot 1997 [1977], 9). I detta skede kommer läkarna att inta en central roll i definitionen av hur fostran av barn skall skö-

tas. Mödrarna är den instans inom familjen som läkarna allierar sig med. Här sker en brytning i patriarkatet: barn och kvinnor frigörs (åtminstone till en viss del) från det auktoritära styre som dittills varit (åtminstone mera) legitimt.³³ Senare träder andra agenter in på fältet av barns och föräldrars inbördes relationer: filantropiska organisationer, barnskyddsorganisationer, skolsystemet, statliga system för förmyndarskap, socialt arbete och sist och slutligen – i Donzelots historieskrivning – de s.k. psyvetenskaperna (psykiatri och psykologi) och psykoanalysen.

Bilden av barnet som dels i behov av skydd, dels något hotfullt kopplad till barnets frigörelse från ett godtyckligt maktbruk i hem och andra institutioner ger upphov till två pedagogiska modeller för fostran av barnen. Dessa modeller benämns av Donzelot (1997 [1977], 47, 221) ”skyddad frigörelse” (protected liberation) och ”övervakad frihet” (supervised freedom). Pedagogikerna är klassbundna. Den förra åsyftar de rikare barnens frigörelse från familjens hårda grepp och den senare pekar på de fattiga barnens som problematisk betraktade frihet från auktoriteter. I det förra fallet skulle friheten ökas samtidigt som skyddet inte skulle fräntas barnen och i det senare fallet skulle begränsningarna ökas utan att barnets frihet hotades.

Donzelots analys är rik på detaljer och att sammanfatta den är vanskligt. Beskrivningens rikedom ger trovärdighet åt argumentet att familjen och barnet kommit att utgöra en central del av styrningen av det moderna samhället. Familjen är den sociala ”kontrollens grundenhet” (Jenks 1996, 80; min övers.) samtidigt som barnet är centralt i detta sammanhang. Enligt Chris Jenks erhåller barnet i Donzelots analys platsen som en ”metafor för kontrollens strategier och funktionerande i det moderna livet” (Jenks 1996, 97; min övers.).

I Donzelots analys har den psykologiska kunskapen en central roll i forandet av styrningen av samhället, familjen och barnet i 1900-talets Frankrike, men också tidigare (Donzelot 1997 [1977], speciellt kapitel 5). Denna form av vetande ställs uttryckligen i centrum i Nikolas Roses (1999a [1989]) *Governing the Soul. The Shaping of the Private Self*. I boken behandlar Rose ”psykvetenskaperna” (Rose använder tidvis endast beteckningen ”psy” för detta vetandekomplex) som en form av reglering

33 Kenneth Peterssons (1995) beskrivning av de svenska arbetsstugorna i sekelskiftet 18–1900 ger inblick i samma process. Genom arbetsstugornas pedagogik påverkas barn, som i sin tur skall ha en välgörande effekt i sina hem, t.ex. som förebilder för mindre ordentliga fäder.

i det moderna samhället. Det empiriska underlaget är hämtat från Storbritannien fr.o.m. 1930-talet (Rose 1999a [1989], xxxi). Psykologin har enligt Rose kommit att tillföra den liberala styrningen ett subjektskap, i vilket individualiteten och självet framhävs. En del i boken (Rose 1999a [1989], 121–213) ställer fokus på familjen och barnet som en central skärningspunkt mellan styrning och ”psykvetande”. Avsnittet inleds med en kraftig formulering: ”Barndomen är den mest intensivt reglerade sektorn av personlig existens” (Rose 1999a [1989], 123; min övers.). Utan att ta ställning till den relativa sanningshalten i detta påstående är det klart att Roses analys pekar på en lång utveckling av psykologiska teorier och tekniker som haft barnet som objekt och som format utrymmet för barns och föräldrars subjektskap och handlingsutrymme i samhället. I samband med dessa olika perspektiv på barndom och fostran har barnet tillskrivits olika roller i form av exempelvis nationens framtid, framtida arbetare, soldater eller framtida hot och sociala problem (Rose 1999 [1989], 125). I början av den tidsperiod som Rose rör sig i var fokus lagt på problematiska eller patologiska barn. Som i Donzelots berättelse är det filantropin och den medicinska vetenskapen som först kommer in som instanser för att hantera problemen. Den medicinska folkhälsovården, ungdomsdomstolarna och kliniker för barnrådgivning med avseende på mental hygien (Rose 1999a [1989], 131) är de institutioner som förmedlar mellan politisk styrning och normalisering och moralisering av barndomen. Under 1900-talet intar psykologin en särställning i definitionen av det patologiska och normala barnet. Psykologin kommer också att erbjuda den expertis enligt vilken föräldrars fostran av barn skall formas.

Psykologins tekniker och vetande kring barnet beskrivs av Rose med fokus på, i tur och ordning, intelligenstag och andra test, utvecklingsbegreppet, d.v.s. idén om att barns normalitet kan bindas till åldersrelaterade faser och beskrivas i standardiserad form, idéer om det missanpassade barnet (*maladjusted child*) som förlade ansvaret för problemen hos ”familjens emotionella ekonomi” (Rose 1999a [1989], 159; min övers.) och det vanlottade barnet (*deprived child*) som gått miste om ett ”normalt” familjeliv. Den sistnämnda barndomsuppfattningen hade en koppling till krigsbarnens erfarenheter under andra världskriget, men kom att utvidgas genom att barns psykiska utveckling i allt högre grad kopplades till omgivningen och de sociala och materiella förutsättningarna. I mitten av 1900-talet var fokuseringen på barnets omgivning av centralt intresse. I detta

skede, liksom tidigare, fästes speciell uppmärksamhet vid sämre bemedlade arbetarklassbarn, vars levnadsförutsättningar hindrade dem från att fullfölja den utveckling som betraktades som normal. Härvid kom t.ex. skolan och stödundervisningen in som en mekanism för att kompensera mot bristande hemförhållanden. Som ett sista skede i regleringen av barn och föräldrar pekar Rose på trender som framhåvt familjens autonomi och en kritik av välfärdsstatliga interventioner i barnuppfostran. Enligt Rose är den psykologiska expertisens roll idag att träda in i familjesfären då detta önskas av familjen. Fostran av barn sköts i övrigt internt inom familjen genom att föräldrar införlivat de målsättningar för barns uppväxt som definierats av vetenskaplig expertis och politisk styrning:

The modern private family remains intensively governed, it is linked in so many ways with social, economic, and political objectives. But government here acts not through mechanisms of social control and subordination of the will, but through the promotion of subjectivities, the construction of pleasures and ambitions, and the activation of guilt, anxiety, envy, and disappointment. (Rose 1999a [1989], 213)

Roses analys presenterar inte en linjär historisk berättelse om hur regleringen av familjen och barnet utvecklats (även om min sammanfattning ovan kan ge en sådan bild). Det intressanta med analysen är att den lyckas peka på kopplingar mellan praktiker i olika tidsperioder och att den påvisar samband mellan nutida fostran och sätt att styra familjen och historiska innovationer och tankekonstruktioner i familjens reglering. Det som lätt uppfattas som en större frihet för familjen idag kan ur detta perspektiv förefalla som att ett större ansvar för regleringen endast förflyttats till familjen själv.

Donzelot och Rose rör sig på det stora hela inom familjens domän även om de kopplar familjen till andra samhällsliga praktiker och institutioner, såsom vetenskap, filantropi, juridiskt system och skolväsende. Andra forskare har lämnat familjen och fokuserat på någon av de andra institutionerna och den reglering av barndom som verkställts inom dessa.

Kenneth Hultqvist skriver en nutidshistoria om förskolebarnet genom att diskursanalytiskt granska svenska statliga programtexter om förskolan samt skrivelser i tidskriften *Barnträdgården* (Hultqvist 1990, 19 & 298, not 98). I studien granskas olika föreställningar om fostran och barndom. Analysen visar att även om de tidigaste programförklaringarnas inspiration hos pedagogen Friedrich Fröbel fallit i glömska och ersatts av barn- och utvecklingspsykologins individualiserade barn kan dagens barndoms-

uppfattningar spåras till början av det tjugonde århundradet eller t.o.m. tidigare. Under hela århundradet har förskolan och fostran av barn som uppgift att skapa gemenskap i samhället. Förskolan skall motverka de desintegrerande tendenser som det industriella samhället anses medföra. Speciellt intressant med tanke på denna studie är Hultqvists beskrivning av 1940- och 1950-talets diskurser kring fostran. Dels innebär denna tid att socialvetenskaperna intar en central plats då barndom, utveckling och fostran definieras, dels sker nu ett skifte i maktbrukets väsen genom att suveränen (i form av Gud, kungen, juridiken) ersätts av en disciplinär makt som inte har som syfte att hindra barn från att göra vissa saker, utan att locka fram och styra de krafter och viljor som anses finnas i barnet (Hultqvist 1990, 147–150). Den historia som Hultqvist skriver tar fasta på en fostran av barn genom frihet. En aspekt av samma historia granskas av Mika Ojakangas (1998) i avhandlingen *Lapsuus ja auktoriteetti* (Barndom och auktoritet). Enligt Ojakangas innebär pedagogikens historia i Finland från mitten av 1800-talet till mitten av 1900-talet en övergång från fostran grundad på sedvana och lag till en fostran (i bemärkelsen socialisation) enligt en norm som tar fasta på barnet som en levande biologisk varelse. Ojakangas sammanfattar denna förändrings uttryck enligt följande:

Tuon tiedon ja tekniikan, pedagogisen *tekno-logian* historia – matka Snellmanista Koskenniemeen – on matka perinteestä uuteen, kokeemuksesta kokeeseen, äidistä asiantuntijaan ja elämäntavasta elämän normiin, mutta myös kurista mentaalihygieniaan, totuttamisesta virikkeisiin, poikkeuksellisten tekojen rankaisemisesta poikkeavien lasten parantamiseen, siveellisestä vapaudesta sopeutuneisuuteen.³⁴ (Ojakangas 1998, 23–24; kursivering i originalet)

Vikki Bell (1993) studerar i artikeln ”Governing childhood: neo-liberalism and the law” hur lagstiftningen i Storbritannien producerar ett s.k. autonomt barn grundat på kompetens och vad detta kan tänkas innebära för bl.a. relationerna mellan familj och statlig styrning samt föräldrar och barn. Bell visar hur förfarandet att höra barn i domstolsärenden gör bruk av ett kompetent barn, som därmed bör få uttala sig, men som trots allt tillskrivs betydelse på varierande sätt som förefaller arbiträra. En annan dimension är att samtidigt som juridiken motiveras med att den

34 Övers. ”Denna kunskapens och teknikens, den pedagogiska *tekno-logins* historia – resan från Snellman till Koskenniemi – är en resa från tradition till det nya, från erfarenhet till experiment, från moder till expert och från levnadssätt till livet som norm, men också från disciplin till mentalhygien, från tillvänjning till stimulans, från bestraffningen av avvikande gärningar till botandet av avvikande barn, från sedlig frihet till anpassning.”

svagaste partens – barnets – intressen tas i beaktande kontrolleras familjer och själva familjeinstitutionen av samma juridiska förfaranden³⁵. Ett annat exempel som kopplar ihop regementalitetperspektivet med barndom är Deborah Tylers (1997) artikel ”At risk of maladjustment. The problem of child mental health”. Genom en historisk analys av sätten att registrera avvikelser och normalitet i barns beteende i olika miljöer kastar Tyler ljus över en australiensisk longitudinell studie över barns temperament. Under särskild diskussion är det sätt varpå pojkars eller flickors beteende konstrueras som det önskvärda, d.v.s. det normala beteendet för barn. Tyler visar hur dessa uppskattningar fluktuerar beroende på mätinstrument och forskningsmiljö. Vad som definieras som barns kompetens beror på de institutionella ramarna, inom vilka kompetensen definieras (Tyler 1997, 90–91).

Ett sista exempel på regementalitetperspektivet applicerat inom barnoms- eller ungdomsforskningen är Barry Vaughans (2000) artikel ”The government of youth: Disorder *and* dependence?” Vaughans studie tar fasta på den substantiella definitionen av regementalitet, d.v.s. förståelsen av regementalitet som en form av styrning kopplad till liberalism (Vaughan 2000, 350). Vaughan (2000, 349, 351) konstaterar att barn och unga stått utanför den utveckling av styrning som regementalitetsbegreppet beskriver. Samtidigt som vuxna blivit objekt för liberalt styre som åberopar de vuxnas eget ansvar har barndomen separerats från vuxenheten och ställts under andra former av styrning. I en analys av Crime and Disorder Act (CDA) från 1998 i kraft i England och Wales visar Vaughan på tendenser i den s.k. regementaliseringen av regleringen av barn och unga. Lagen tillskriver, enligt Vaughan, ungdomar ett ansvarstagande subjektskap och bygger på inklusionen av ett flertal parter i den styrning som har som mål att avstyra ungdomar från brott.

De olika studier jag här refererat skall ses som exempel på användningen av ett regementalitet- eller styrningsanalytiskt perspektiv på barndom. De beskrivna studierna använder sig inte nödvändigtvis av den begreppsapparat – rationalitet, teknik, subjektivering – som jag lyft fram i avsnittet om styrningsanalytik, men de kan väl tolkas inom denna referensram. De olika studierna lyfter fram olika former av vetande och rationaliteter om

35 Bell (1993, 400) skriver: ”The mode of governmentality is one in which the State watches over its citizens, governing through the family via a promise to guard the weaker members against arbitrary parental rule, whilst simultaneously maintaining a strong paternalistic attitude and normalizing ‘the family’ as the unsurpassed social unit.”

både regleringens former och objekt, olika former av tekniker för styrning, t.ex. hörandet av barn i rättegångar som berör dem själva, och olika former av identifikationsmöjligheter och subjekspositioner, som erbjuds barn, unga och vuxna, reglerade och reglerare i olika konstellationer. De exempel som jag har beskrivit skall ses som just det: exempel som har fått inspirera, men som inte styrt utförandet av föreliggande studie, eftersom grundtanken ändå varit att beskrivningen av seriefrågan i 1950-talets Finland kan och får se ut på ett eget sätt.

2.8 Avslutning

I detta kapitel har jag utstakat de teoretiska referensramarna för min studie av 1950-talets seriedebatt i Finland. Jag har valt att skapa ett relativt löst perspektiv som ger stort utrymme åt studiens empiriska material att komma till tals. Det styrningsanalytiska perspektivet är ett försök att skapa ett teoretiskt perspektiv som möjliggör en beskrivande analys av ett empiriskt fall. Perspektivet anger ramarna för analysen genom att ställa fokus på de former av vetande och reglering som kommer till uttryck i det empiriska fallet. Hur vetandet och regleringen beskrivs grundar sig på en empiristiskt betonad analysprocess. De ovan definierade aspekterna av en styrningsanalytik à la Deleuze, Dean, Walters och Törrönen – rationalitetsdimensionen, den tekniska dimensionen och identitetsdimensionen – styr inte analysens utförande, utan de har operationaliserats i en analys som fått sin form genom min kännedom eller förförståelse av det empiriska materialet. Studien har alltså inte genomförts med målet att genomgående granska styrningsanalytikens olika dimensioner i hela materialhelheten, utan de aktualiseras i olika tematiska frågeställningar. Jag redogör ytterligare för detta förfarande i kapitel 4.

På grund av det empiristiska perspektivet på sociologisk analys och på avhandlingens tema kommer diskussionen framöver att tangera ämnesområden och diskussioner som inte lyfts fram i presentationen av teoretiska perspektiv och tidigare studier i detta kapitel. Det finns med andra ord för avhandlingens tema relevant litteratur och forskning som inte beretts utrymme eftersom tonvikten legat på att utstaka det styrningsanalytiska perspektivet, inte på en strävan efter heltäckande litteraturöversikter. Ytterligare forskning om barndomsförståelser, om populärkultur eller högt och lågt i kulturen, den anrika diskussionen om social kontroll samt konstruktionen av sociala problem o.s.v. kunde ha diskuterats utförligare.

Då jag i detta kapitel har valt att konstruera ett perspektiv som låter den empiriska analysen flöda åt olika håll utan begränsningar skapade av det teoretiska perspektivet, kommer jag i samband med analysen att hänvisa till studier, begrepp och teoretiska konstruktioner som inte lyfts fram i detta kapitel.

3. Serier i Finland

3.1 Inledning

Föreliggande studie behandlar debatten om seriemediet i Finland på 1950-talet. Den analys som presenteras har sin grund i speciella teoretiska diskussioner och i studiet av ett specifikt material. De teoretiska perspektiv, som har tillämpats i analysen, presenterades i föregående kapitel. Studiens material presenteras i nästa kapitel. Detta kapitel presenterar en kontext för seriedebatten. I det följande kommer jag att göra en betraktelse av två teman: för det första seriemediets historia i Finland fram till mitten av 1900-talet samt, för det andra, serieläsandets omfattning under 1950-talet. Seriedebatten kan givetvis kontextualiseras på ett flertal sätt. En möjlig kontextualisering kunde vara det internationella kulturpolitiska klimatet efter andra världskriget och under det kalla kriget, eftersom seriedebatten var internationell och ofta tog sig uttryck av att handla om "amerikanisering" (t.ex. Barker 1999b, 72; Jovanovic & Koch 1999). En annan möjlighet vore att skriva om 1950-talets Finland. Under en sådan rubricering kunde behandlas exempelvis återuppbyggnaden efter kriget med drag av t.ex. pappersbrist eller populärkulturell mobilisering (Salmi 1995), den höga nativiteten (Notkola 1994) som resulterade i stora kul-lar barn på 1950-talet, utvecklingsdrag i den privata konsumtionen, bl.a. nöjeskonsumtion (Laurila 1985; Hjerpe 1988), skolreformer och andra pedagogiska praktiker (Kuikka 2003, 41–42), synen på barndom inom socialpolitiken (Pulma 1987, 214–240), en spridning av internationell populärkultur till Finland (Alaketola-Tuominen 1989; Toivonen & Laiho 1989; Toivonen 2003), "kulturkrig" kring exempelvis Väinö Linnas roman *Okänd soldat* (Sedergren 2002) eller rillumareifilmer (Heikkinen, S. 1996; Manninen 1996), Rundradions programpolitik eller oron kring

ungdomsmode och -kultur. Som utgångspunkt kunde också tas Anna Makkonens uppräknande beskrivning av 1950-talet:

Viisikymmentäluku: sodan jälkeinen niukkuus, Armi Kuusela, olympialaiset, säännöstelyn päätyminen, Sibeliuksen hautajaiset, yleislakko, Urho Kaleva Kekkonen, Korean sota, rock-musiikki, moottoripyörät, lättähatut, läskipohjakengät, sota *Tuntemattomasta sotilaasta*, ensimmäiset muumit ja Tiinakirjat, *Parnasso* ja kiista modernista runosta, Pekka Lipponen ja Kalle-Kustaa Korkin seikkailut, *Aku-Ankka* [sic], Tiikerihai ja Kuningaskobra, kotimaiset elokuvat, kotiseutujuhlat, kuulakärkikynät, anglosaksisen kirjallisuuden käännökset, Artek ja Marimekko.³⁶ (Makkonen 1992, 1–2)

De olika kulturella trenderna och kulturlivet på 1950-talet har behandlats ur olika perspektiv i finländsk forskningslitteratur. Utöver mycket annat har den finländska historieskrivningen – som uppräknarna ovan också antyder – kommit att beskriva 1950-talet som en period av s.k. kulturkrig (jfr Heikkinen, S. 1996, 327; Peltonen 1996, 9). Altti Kuusamo skriver att ”[k]nappast någonsin har skillnaden mellan högkultur och fritidskultur varit så stor i finländsk kultur som på 50-talet” (Kuusamo 1992, 174, min övers.; jfr Talja 1998, 38–43). Bland olika kulturella uttryck har exempelvis musiklivet, filmmediet och det litterära fältet på 1950-talet uppmärksammas i forskningen. Vad gäller seriemediet som en del av 1950-talets kultur har uppmärksamheten varit sporadisk.

Att jag i detta kapitel väljer att behandla seriemarknadens historia och serieläsandets omfattning kan ges två motiveringar. För det första innebär kontextualiseringen att argumenten i seriedebatten så att säga tas på allvar eftersom dessa explicit handlade om serieläsningen och seriemediet. För det andra är seriemediet på 1950-talet behandlad i liten utsträckning i existerande forskningslitteratur. Övriga aspekter av den efterkrigstida finländska kontexten är mera väldokumenterad och tillgänglig.

I min analys av serieläsandet på 1950-talet använder jag uppgifter som förvärvades eller skapades i olika undersökningar i samband med 1950-talets debatt om serier. Samma texter som beskrivningen av kontext grundar sig på, betraktas i senare kapitel som en del av 1950-talets seriedebatt. Det

36 Övers. ”Femtioalet: den efterkrigstida knappheten, Armi Kuusela, olympiska spelen, ransoneringens upphörande, Sibelius begravning, generalstrejken, Urho Kaleva Kekkonen, Koreakriget, rock-musiken, motorcyklar, pjattar, creepers, kriget om *Okänd soldat*, de första mumintrollen och Tiina-böckerna, *Parnasso* och striden om den moderna dikten, Pekka Lipponen och Kalle-Kustaa Korkkis äventyr, Kalle Anka, Tiikerihai [Tiger Shark] och Kuningaskobra [The Snake Charmer], inhemska filmer, hembygdsgfester, kulspetspennor, överättningar av anglosaxisk litteratur, Artek och Marimekko.”

handlar om olika användningar av texter (jfr Häger 2001, 48), om att i ena fallet läsa texterna ur ett faktaperspektiv (Alasuutari 1994, 80–94) och att i det andra fallet läsa dem ur ett nutidshistoriskt, konstruktionistiskt eller diskursanalytiskt perspektiv. Då jag här använder en text för att beskriva omfånget av barns serieläsande under en viss period skapar jag en kontext för seriedebatten. Samtidigt kommer jag i ett senare skede att betrakta källan till denna uppgift som en del av debatten. Ett annat sätt att beskriva den användning av texter som görs i detta kapitel är att jag här gör bruk av historiskt källmaterial och andrahandskällor. Senare underställs dessa en diskursanalytiskt inspirerad läsning. I och med den dubbla användningen av texter föreligger risken för ett specifikt felslut. Då jag i detta kapitel skapar en kontext för seriedebatten sker detta genom en användning av texter som senare i avhandlingen betraktas som texter inom den här skapade kontexten. En text utgör sålunda en kontext dels för sig själv, dels för texter som kronologiskt formulerats före kontexten. Risken för ett felslut föreligger alltså om uppgifterna om serieläsande i detta kapitel betraktas som en förklaring till debatten, såsom den artar sig i min behandling framöver.

Då debatterna om seriers eventuella skadlighet började på 1950-talet var serierna inte längre något nytt fenomen i Finland. Det nya i mitten av 1900-talet var lanseringen av *serietidningar* och uppkomsten av en *serietidningsmarknad* i slutet av 1940-talet och i början av 1950-talet. Den finländska seriehistorieskrivningen anger att de första finländska serietidningarna började utkomma år 1949 (t.ex. Kaukoranta 1968, xvi; Heikkinen, M. 1991, 15; Pulkkinen 1996, 140). Tidningarnas utformning var sådan som man idag förknippar med begreppen serietidning och seriemagasin. Publiceringen av dessa tidningar föregicks dock av en nästan hundraårig finländsk serieutgivning.

3.2 Finländsk seriehistoria fram till lanseringen av serietidningen

Innan jag gör den korta historiska översikten över seriepublicering i Finland kan det vara på sin plats med några kommentarer angående definitionen av serier och besläktade begrepp. Att definiera ”tecknad serie” eller ”serietidning” är ingen självklar uppgift. Serietidningarna är tidningar som innehåller (tecknade) serier som huvudsakligt inslag. Tecknade serier åter har definierats på olika sätt. Ett ofta nämnt karaktärsdrag är kombination

nen av ord och bilder (t.ex. Witek 1989, 6; Varnum & Gibbons 2001, ix). Ytterligare har framförts att kombinationen av ord och bilder skall bilda en sekvens eller narrativ (jfr Perry & Aldridge 1967, 10), medan andra förfäktat synen att en enskild "serieruta", i vilken ord och bilder kombineras, kan fungera som en "serie" (t.ex. McCloud 1993, 21; Varnum & Gibbons 2001, xvi). Andra har framhållit att serier inte behöver innehålla ord (jfr Beronä 2001).

Olika definitionsförsök kan alltid ifrågasättas med diverse motexempel på "serier" som inte uppfyller den aktuella definitionen, men som man ändå på något sätt önskar klassificera som en del av kategorin serier. Till exempel kan man fråga sig om en "tecknad serie" – vilket används synonymt med "serie" – behöver vara tecknad eller om kategorin även inrymmer serier som består av sekvenser av fotografier, till vilka exempelvis fogats pratbubblor. Också pratbubblan har lyfts fram som ett för seriemediet specifikt karaktärsdrag (jfr Herkman 1998, 44). Ytterligare har inom den engelskspråkiga världen påpekats att den gängse termen "comics" är vilseledande och att serier egentligen kunde kallas t.ex. "sequential art" (Eisner 1985).

Olika underarter inom seriemediet beskrivs med termer som seriestrippar (comic strips), serietidningar eller -magasin (comic books), seriealbum och serieromaner (graphic novels). Begreppen tar dels fasta på seriernas längd – från strippens enstaka rutor till flera hundra sidor, dels publikationsform – i dagstidningar, som häften, tidningar eller böcker. Även seriernas publikationsfora har lyfts fram som ett sätt att definiera serier. Sådana beskrivningar har tagit fasta på seriemediet som ett massmedium eller som en form av masskultur och förfäktar att detta drag är centralt för en förståelse av vad serier är. I motsats till detta har seriemediets historia utsträckts exempelvis till grottmålningar, egyptiska hieroglyfer och Bayeux-tapeten. Under senare tid har seriernas koppling till tidningsformatet kommit att ifrågasättas genom hänvisning till seriepubliceringen på internet.

Även om det finns fog för att tala om att serietutgivningen i Finland kommer in i en ny fas i och med serietidningarna år 1949, finns det orsak att framhålla att dessa nya tidningar inte t.ex. till yttre format bildar en enhetlig kategori. Tidningarnas format varierade. En del tidningar hade det format som dominerar på serietidningsmarknaden idag, det vill säga ca 17x26 centimeter. Andra tidningar var mindre till formatet. Ett särskilt format var det så kallade checkhäftes- eller piccolo-formatet. Med

bakgrund i ovan beskrivna begrepps- och formatsflora är Varnums och Gibbons hänvisning till begreppet familjelikhet för att reda upp i definitions- och terminologifloran angående ”serier” (comics) befogad:

We submit that [...] comic strips, comic books, graphic novels, single-panel cartoons, wordless comics, animated cartoons, and various other kinds of visual texts bear family resemblances to one another. None of the members of the family shares one feature in common with all the others, but any two share common features. (Varnum & Gibbons 2001, xvi–xvii)

Med utgångspunkt i en sådan vid definition återger jag här vissa drag i seriernas historia i Finland fram till 1950-talets utgivning av serietidningar. Heikki Kaukoranta och Jukka Kemppinen (1982, 169) anger att den första publiceringen av en tecknad serie i den allmänna pressen i Finland sker i *Sanomia Turusta* (Meddelanden från Åbo) år 1857. Det gäller serien Koipeliinin linnustus som publicerades som en följetong av avsnitt bestående av en till fyra bildrutor med texten satt under bilderna (Koipeliinin linnustus 1857).³⁷ Samma serie utkom senare också i bokform. Den huvudsakliga kanalen för serier var i slutet av 1800-talet och början av 1900-talet skämtpressen och i smärre utsträckning barntidningarna. För finländska tecknare erbjöd dessa den första utgivningskanalen. I skämttidskrifter som bland andra *Fyren*, *Kurikka*, *Kurre*, *Matti Meikäläinen*, *Movitz*, *Piiska*, *Tuulispää*, *Velikulta* och *Weitikka* som utkom under andra hälften av 1800-talet och 1900-talets första årtionden kunde tecknare publicera både enskilda skämtteckningar och bildserier³⁸ (Mylläri 1983, 51–80; Kaukoranta & Kemppinen 1982, 173). Bland barntidningarna utgjorde *Eos* en kanal (Kaukoranta & Kemppinen 1982, 171).

Från och med 1900-talets första årtionden förändrades seriepubliceringens karaktär. Skämttidningarna bibehöll sin roll, men också dagspress, veckopress och särskilda serialalbum började innehålla serier. Bland de sistnämnda kan nämnas *Amerikansk bilderbok / Amerikalainen kuvakirja* som utkom 1904 (Kaukoranta & Kemppinen 1982, 171–173). Detta var första gången som amerikanska serier introducerades på den finländska marknaden. I denna utgåva gjordes bruk av också pratbubblor. År 1911

37 Serien är ursprungligen tecknad av schweizaren Rodolphe Töpffer. Den i Finland publicerade och vid tidpunkten internationellt mera kända versionen var en av Töpffer godkänd adaption till träsnitt gjord av fransmannen Cham. Denna version publicerades ursprungligen i mitten av 1840-talet i den franska tidningen *L'illustration* (Kunzle 1990, 64–65; Groensteen 2000; De Sá 2006).

38 Kaukoranta och Kemppinen (1982, 173, min övers.) kallar dessa för ”gränsfall” av serier”.

utkom Ilmari Vainios *Professori Itikaisen tutkimusretki* (Professor Itikainens forskningsresa), det första inhemskt producerade seriealbumet (Kaukoranta & Kemppinen 1982, 173).

Fram till slutet av 1920-talet var de amerikanska seriernas närvaro i Finland sporadisk. Ett flertal olika tidningar publicerade enstaka serier (Kaukoranta & Kemppinen 1982, 173), men från och med slutet av 1920-talet introducerades de amerikanska dagspresserierna för den finländska läsande publiken på en bred front. *Uusi Suomi* startade publiceringen av serien Bonzo och *Helsingin Sanomat* serien Katten Felix år 1928. *Karjala* publicerade Storklas och Lillklas fr.o.m. 1929. Disney-serierna kom ungefär samtidigt: Musse Pigg startade i *Helsingin Sanomat* år 1931 (Kaukoranta & Kemppinen 1982, 191). Något senare introducerades även äventyrsserierna i både dagspress och i olika magasin. På 1930-talet utkom sedan självständiga publikationer med serier som tidigare utkommit i tidningspressen, t.ex. Bonzo, Gyllenbom (tre album i vilka båda serierna förekom 1930–32; den senare i ytterligare fem album 1934–38), Annika (fyra utgåvor 1935–37) och Blondie (1936). Även albumserier med finländska karaktärer utgavs, i vilka bl.a. Rymy-Eetu (fr.o.m. 1938) och Pekka Puupää (först 1926; kontinuerligt fr.o.m. 1943) innehade huvudrollen (Kaukoranta 1968). Redan tidigare hade de årliga *Kalle Viksari*-seriealbumen börjat utkomma. Det första utkom 1924 och det sista 1950. Ett flertal tecknare var engagerade i produktionen av dem. För idéerna till serierna och skämten stod Veli Giovanni (H. J. Viherjuuri), ofta med grund i utländska förebilder (Kaukoranta & Kemppinen 1982, 183).

Redan före lanseringen av de så att säga moderna serietidningarna år 1949 var serierna och seriefigurerna en del av den kommersiella populkulturen. Både inhemska och utländska seriefigurer användes i marknadsföring för olika produkter. Pekka Puupää figurerade som en talesman för andelslagsrörelsen (Kaukoranta & Kemppinen 1982, 177; Varho 1996). Disneys figurer – som ju inte endast var seriefigurer, utan kanske i ännu högre grad kända från filmer – användes t.ex. i marknadsföringen av choklad (Tuomi 1996). Seriefigurerna gjorde populkulturella crossoverkarriärer så att t.ex. Musse Pigg fanns på filmduken i biografier, på dags-tidningarnas seriesidor, i barnböcker, på godispaket, på Arabias porslin, i Georg Malmsténs barnsånger och i form av hemgjorda dockor (se Tuomi 1996). Seriefigurerna var i denna bemärkelse en del av både vardagskulturen och varukulturen (jfr Gordon 1998).

3.3 Serietidningen

Serierna var i slutet av 1940-talet en del av den finländska populärkulturen. Serier av olika formmässiga och innehållsliga karaktärer utgavs i olika typer av publikationer. Såväl humoristiska serier som olika former av äventyrsserier hade lanserats i dagstidningar och magasin. Renodlade seriepublikationer hade funnits kontinuerligt sedan 1920-talet. Med tanke på att albumutgivningen ofta inte endast förblev en engångsföreteelse måste denna publicering ha varit en relativt lukrativ syssla. Mått på serieläsandets utbredning saknas dock tills serieläsandet på 1950-talet börjar betraktas som ett aktuellt problem och intresset för serieläsandets omfattning växer.

De första renodlade serietidningarna utkom år 1949 (Kaukoranta 1968³⁹). Åtminstone tre karaktärsdrag särskiljer de fr.o.m. 1949 publicerade serietidningarna från tidigare seriepublicering. För det första hade serier före år 1949 i huvudsak publicerats i dagstidningar, skämtpress, barn-tidningar och olika magasin, d.v.s. olika publikationer som framförallt innehöll annat material än serier. Självständiga seriepublikationer utkom, men dessa bör definieras som böcker eller album, med andra ord inte som serietidningar. För det andra kom de nya serietidningarna att i huvudsak innehålla utländskt material. Exempelvis skämtpressens innehåll och den tidigare albumutgivningen hade bestått av både utländskt och inhemskt material. För det tredje var de nya serietidningarna i stor utsträckning riktade till en läsekrets bestående av barn. Detta kan åter ställas mot synen på de traditionella fora – dagspress, veckopress, skämttidningar – som var riktade till en vuxen publik. Då jag här behandlar serietidningsmarknaden i Finland handlar den uteslutande om den finskspråkiga marknaden. I Sverige hade serietidningar börjat ges ut redan tidigare och sannolikt är väl att de också nådde läsare i Finland, men denna dimension av seriemarknaden saknar jag uppgifter om.

År 1949 började tre serietidningar – *Sarjakuvalehti*, *Seikkailusarja Buffalo Bill* och *Seikkailusta seikkailuun*⁴⁰ – utkomma i Finland (Kaukoranta

39 Bibliografien omfattar publikationer som ”enbart eller huvudsakligen innehåller tecknade serier” under perioden 1904–1966 (Kaukoranta 1968, x). Materialet är indelat i böcker och tidningar. Före 1949 nämns ingen tidning. År 1945 gjordes dock ett försök att ge ut en tidning som i huvudsak innehöll serier som dessutom var inhemska. Tidningen *Piirtopalat* utkom med 11 nummer (Ronkainen 2004).

40 På svenska kan titlarna översättas till Serietidningen, Äventyrsserien Buffalo Bill och Från äventyr till äventyr.

1968, xvi). *Sarjakuvalehti* blev långvarig på seriemarknaden⁴¹, medan *Buffalo Bill* slutade utkomma 1951 (efter sammanlagt 15 nummer) och *Seikkailusta seikkailuun* endast utkom med fyra nummer under 1949. Den förstnämnda tidningen innehöll både humor- och äventyrsserier, medan de två andra var renodlade äventyrsserietidningar. Ännu 1950 utkom endast två serietidningar medan antalet publicerade tidningar därefter kom att öka (se Tabell 1).

Tabell 1. Antalet serietidningar utgivna i Finland under åren 1949–1966.

År	Antal	År	Antal
1949	3	1958	28
1950	2	1959	28
1951	3	1960	33
1952	4	1961	35
1953	10	1962	35
1954	13	1963	33
1955	15	1964	33
1956	13	1965	28
1957	21	1966	23

Källa: Kaukoranta 1968, 75.

År 1951 var tidningarnas antal åter tre; år 1952 utökades antalet med en ny tidning. Den första större ökningen i antalet tidningar skedde mellan 1952 och 1953 då antalet tidningar steg från fyra till tio. I mitten av 1950-talet var antalet tidningar som publicerades 13–15 stycken. En ny ökning skedde mellan 1956 och 1958 och allra störst var antalet tidningar under 1960-talets första år. Efter 1962 började antalet tidningar sjunka, men ännu år 1964 var antalet 33 stycken. Sedermera steg antalet åter i början av 1970-talet för att 1971 vara 33 och år 1977 rentav 55 stycken (Sarjakuvalehdet 1979 [1979, 7–8]; Heikkinen, M. 1991, 15).

Under perioden 1949–1965 publicerades 70 olika serietidningstitlar (se Bilaga 1). Förteckningen ger en god bild av hurdana serier som publi-

⁴¹ Tidningen utkom till 1963 och därefter i två år sammanslagen med tidningen *Nasta* (Kul).

cerades under 1950-talet. Heikki Kaukoranta har i sin bibliografi över serietidningar indelat innehållet utgående från seriernas utförande i dels ”illustrativ (teckningsstil): realistisk, okarrikerad [sic]” stil, dels ”karrikerad [sic] (teckningsstil): stiliserad, icke-realistisk” stil (Kaukoranta 1968, xviii–xix). Förenklat kan denna stilistiska indelning beskrivas med genrebeteckningarna äventyrsserier respektive serier om djur. Men bilden är mera invecklad. För det första fanns ett flertal olika äventyrsserier, som kunde utspela sig i olika mer eller mindre realistiska eller fantastiska miljöer. För det andra fanns karikerade serier eller humorserier som inte handlade om djurfigurer, även om de sistnämnda dominerade åtminstone vad beträffar popularitet. De olika tidningarna har av Kaukoranta (1968) vidare karaktäriserats som renodlat illustrativa, renodlat karikerade och tidningar där båda stilarna fanns representerade. De tidningar som utkom de två första åren var antingen illustrativa-realistiska eller blandade till innehållet. Den första tidningen med enbart karikerat tecknat material var *Aku Anka ja kumppanit* (Kallen Anka och kompani; sedan 1951), som inte fick sällskap i denna kategori förrän 1954. Den första stora fluktuationen i antalet tidningar (mellan 1952 och 1953) förklaras i huvudsak av att äventyrsserietidningarna markant ökade. Anmärkningsvärt är också att då antalet tidningar var som störst (1961–62) var också antalet äventyrsserietidningar som störst. Då antalet tidningar efter detta började sjunka, förklaras nedgången av att äventyrsserierna och tidningarna med blandat stoff minskade. Tidningarna med humormaterial ökade samtidigt i antal (se Kaukoranta 1968, 75).

Bland de stilar som diskuterats ovan finns olika mera specifikt definierade genrer representerade. Den mest populära genren var, mätt med tidningarnas upplagor, serierna om djur representerade av Disney-serierna och tidningen *Nakke* (Hacke Hackspett). I denna genre fanns element av både humor och äventyr. Bland äventyrsserierna var det stora antalet tidningar och serier som rörde sig i vilda västern-miljö påfallande (t.ex. *Buck Jones*, *Davy Crockett*, *Intiaanipäällikkö* [Indianhövdingen], *Preeria* [Prärien], *Tex*). Denna genre fanns representerad redan bland de allra första tidningarna. Krigsserierna var ingen populär genre, åtminstone inte förrän slutet av 1950-talet då *Korkeajännityssarja* (Högspänningsserien) började publicera Battler Brittons äventyr (jfr Sjöblom 1981; Römpötti 2003). Romantiska serier förekom i egna tidningar fr.o.m. 1950-talets andra hälft då tidningarna *Herttasarja* (Hjärterserien) och *Vicky* började

utkomma. Den s.k. superhjälten fick en egen tidning först i början av 1960-talet i och med *Teräsmiehen poika* (Stålmännens son). Science fiction-serier förekom i olika tidningar som ett inslag bland andra (t.ex. i *Seikkailusta seikkailuun*, *Korkeajännityssarja*, *TV-sarja* [TV-serien]; se Jerrman 1983). Skräckserier, som bl.a. i USA var i centrum för seriedebatten, utkom inte alls i Finland. Ett försök till publicering av en inhemsk äventyrsserie gjordes, men *Heimosoturi Ismo* (Stamkrigaren Ismo) utkom i endast sex nummer 1957–58. I början av 1960-talet märks TV:s inflytande på seriemediet tydligt. Samma figurer som befolkade TV kom att befolka serietidningarna också. De serier som publicerades i finländska serietidningar under 1950-talet och i början av 1960-talet härstammade i huvudsak från USA, England och Italien (Kaukoranta 1968).

Antalet serietidningstitlar säger inte mycket om hur omfattande serieläsandet var. En ökning i antalet titlar vittnar på sin höjd om att det under en viss period fanns en uppfattning om att seriepublicering kunde vara ekonomiskt möjligt eller lukrativt. Detta kan vittna om en ökad serieläsning, men uppmärksamhet måste fästas dels vid att olika tidningars upplagor varierade storligen, dels vid att också läsekretsen för ett exemplar av en tidning kunde variera.

Uppgifterna om serietidningarnas upplagor är inte lätt tillgängliga.⁴² Vissa karaktärsdrag kan dock påvisas utgående från den knappa information jag stöder mig på. Den mest populära tidningen var *Aku Ankka ja kumppanit*, senare *Aku Ankka* (se Tabell 2). Utvecklingen av *Aku Ankkas* upplaga är inte alls riktgivande för andra serietidningar. En mera generell bild ger uppgifterna i Tabell 3 som anger upplagan hos elva av de totalt 21 serietidningar som utkom år 1957.

Sammantaget pekar Tabell 2 och 3 på tidningen *Aku Ankkas* särställning. Tidningen är den överlägset största på seriemarknaden på 1950-talet,

42 Den bild av serietidningars upplagor och popularitet som skapas här grundar sig på sekundärkällor. De mest lättillgängliga uppgifterna finns gällande *Aku Ankka ja kumppanit/Aku Ankka* (se Tolvanen 2001, 89). De övriga uppgifterna om upplagor grundar sig på *Levikkietiedot 1964* (Upplageuppgifter 1964) och *Levikkietiedot 1965* (Upplageuppgifter 1965) samt Ritva Karimos studie *Sarjakuvien julkaisutoiminta Suomessa* (Seriepubliceringsverksamhet i Finland; 1958). *Levikkietiedot*-stencilerna innehåller uppgifter om tidningars upplagor som insamlats av Levikintarkastus Oy – Ab Upplagekontroll. Företaget grundades 1955 (Törmä 1980, 48). En stencil utgavs år 1956, men i denna ingår inga uppgifter om serietidningar (*Levikkietiedot 1956*). Enligt Törmä (1980, 90) skall en stencil ha utgivits också 1958. I Finlands nationalbibliografi Fennica ingår inte någon uppgift om denna. Också utgåvorna om 1964 och 1965 innehåller få uppgifter om serietidningar: två tidningar 1964 och en tidning 1965. Karimo gjorde en förfrågan hos serieutgivarna angående storleken på upplagan hos de 21 serietidningar som utkom år 1957. Hon fick svar om elva tidningar.

Tabell 2. Tidningen *Aku Ankka* (*Aku Ankka ja kumppanit* till 1954) genomsnittliga upplaga 1951–1965.

År	Upplaga	År	Upplaga
1951	34 017	1959	140 286
1952	45 168	1960	145 671
1953	65 256	1961	136 667
1954	86 454	1962	140 707
1955	112 917	1963	141 467
1956	127 640	1964	146 109
1957	141 471	1965	171 141
1958	141 407		

Källa: Tolvanen 2001, 89.

en ställning som den haft även under senare årtionden. Under år 1951 utkom endast ett provnummer som såldes i 34 017 exemplar. Följande år var upplagan 45 168 (Tolvanen 2001; enligt Tolvanen [1994, 5] var medelupplagan 40 352), varav ca 5000 gick till prenumeranter (Tolvanen 1994, 5). Därefter steg upplagan stadigt till år 1957. Medelupplagan hölls på ca 141 000 till mitten av 1960-talet (Kivekäs 1999, 4). År 1954 då medelupplagan var 86 454 trycktes också ett specialnummer som sändes gratis till finländska hem. Upplagan var hela 800 000 (Kivekäs 1996, 6).

Även om uppgifterna om andra tidningar är sparsamma kan man anta att de största tidningarna efter *Aku Ankka* var *Nakke Nakuttaja* och *Tex*. År 1964 var *Nakke Nakuttajas* upplaga 19 186 (Levikkietiedot 1964, 26). Ett år senare var tidningens – då under titeln *Nakke* – upplaga 20 410 (Levikkietiedot 1965, 47). Den tidning som 1957 hette *Sarjakuvalehti* och hade en upplaga på över 13 000 hade år 1964 en upplaga 11 096, då under namnet *Nastasarjat* (Kulserier; Levikkietiedot 1964, 26).

En bild av tidningarnas popularitet ger uppgifter om de mest sålda tidningarna hos Rautakirja. Bland de 60 mest sålda tidningarna år 1953 (perioden juli–september) fanns åtta serietidningar. De var *Tex* (den 15:e mest sålda tidningen) *Aku Ankka* (16.), *Gordon Jim* (17.), *Kädet ylös* (Upp med händerna; 20.), *Seikkailusarjat* (Äventyrsserier; 22.), *Kippari Kalle* (Karl-Alfred; 33.), *Sarjakuvalehti* (35.) och *Pecos Bill* (37.). År 1963 var motsvarande siffra igen åtta. Serietidningarna var *Aku Ankka* (17.), *Kor-*

Tabell 3. Serietidningars upplagor år 1957.

Titel	Upplaga
Aku Ankka	146 000
Buck Jones	11 654
Davy Crockett	15 643
Kit Carson	12 166
Nakke Nakuttaja	39 151
Pikku Lulu	11 178
Robin Hood	20 000
Sarjakuvalehti	13 636
Tex	40 000
Viidakko	25 000
Villi länsi	30 000

Källa: Karimo 1958, 23–25.

keajännityssarja (25.), *Tex* (29.), *Viidakko* (Djungeln; 33.), *Masi* (Knasen; 35.), *Villi länsi* (Vilda västern; 39.), *Herttasarja* (41.) och *Nakke Nakuttaja* (56.; se Kastemaa 1985, 50–51). Bland de 60 mest sålda tidningarna fanns även dagstidningar. Om dessa exkluderas och endast tidskriftsförsäljningen beaktas var *Tex* den 10. mest sålda tidskriften 1953 och *Aku Ankka* detsamma 1963 (jfr Kallio 1992, 299). Medan *Aku Ankka* intog samma relativa position sjönk serietidningarna i övrigt i rangordningen från 1953 till 1963. Då andelen prenumerationer av *Aku Ankka*s upplaga varit stor, och med beaktande av upplage- och försäljningsuppgifterna, kan generellt konstateras att det finländska serietidningsläsandet på 1950-talet i första hand bestod av läsning av *Aku Ankka* och i andra hand av läsning av andra tidningar (jfr Kivikuru 1996, 60). Med anledning av uppgifterna från 1957 (Tabell 3) kan konstateras att bland de tidningar som uppgetts ha större upplagor än 20 000 är det endast *Aku Ankka* och *Nakke Nakuttaja* som utkom i traditionellt serietidningsformat. *Tex*, *Viidakko* och *Villi länsi* var alla i litet, s.k. checkhäftesformat. Angående seriemarknaden i övrigt kan framföras att Pekka Puupää-böckerna i början av 1950-talet hade upplagor på 60 000–70 000, vilket innebar att de tillhörde de mest sålda böckerna i Finland under den tiden (Kaukoranta och Kempainen 1982, 175).

Under åren 1949–1959 startades sammanlagt 38 serietidningar. De olika tidningarnas livslängd varierade stort. *Aku Anikka* och *Korkeajännityssarja* – senare under namnet *Korkeajännitys* (Högspänning) – är två tidningar som fortfarande utkommer. Även *Tex* har en idag existerande fortsättning som *Tex Willer*, efter ett uppehåll 1966–1970. *Nakke Nakuttaja* utkom kontinuerligt till 1992. År 1965 fanns 12 av de 38 mellan 1949 och 1959 startade tidningarna kvar på seriemarknaden. Medellivslängden för tidningarna var, om man bortser från de långlivade tidningarna *Aku Anikka*, *Korkeajännityssarja* och *Nakke Nakuttaja*, dryga sex år.⁴³

De 38 tidningar som publicerades under perioden utgavs av olika förlag. Av de tre förlag som startade varsin tidning 1949 var det endast Valiolehdet Oy med *Sarjakuvalehti* som började utge andra tidningar (*Nakke Nakuttaja* och *Seikkailusarjat*).⁴⁴ De flesta tidningar utgavs av särskilda förlag som specialiserade sig på serietidningar. Tidningshus uppbyggda kring dagstidningar gjorde några försök. Till exempel Sanoma bakom succén *Aku Anikka* gjorde endast ett annat försök på seriemarknaden på 1950-talet, nämligen utgivningen av tidningen *Kippari-Kalle*.⁴⁵ Också tidningshusen Vaasa (*Jännä-Jussi* 1954–58; *Vili ja Vippi* 1959) och Sisä-Suomen Sanomat (*Heimosoturi Ismo* 1957–58) gjorde försök till serieutgivning. Mantereen kirja som utgav *Seikkailusarja Buffalo Bill* (1949–51) var ett tidskriftsförlag som utöver serietidningen utgav dam- och herrtidningar (*Me naiset* och *Kalle*). Också barnboksförlagen Artko (*Korkeajännityssarja* och *Pecos Bill* 1953–54) och Paletti (*Tex* 1953) gjorde korta visiter på serietidningsutgivningens område. I övrigt verkar serietidningsutgivningen ha varit koncentrerad till små förlag som utöver serierna inte utgav mycket annat. Vissa förlag bar också sådana namn som berättar om denna inriktning: *Pecos Bill*, *Sarjakustannus* och *Tähti-sarjat*. Flera tidningar gavs ut i olika etapper av olika förlag. Till exempel publicerades *Buck Jones* av Valokirjat 1957, av Timantti 1957–61 och av Menekkilehdet 1961–62

43 Också *Kuvitettuja klassikkoja* har uteslutits ur räkneoperationen, eftersom det är för mig okänt när denna tidning slutat utkomma. Dryga sex år är en uppgift i överkant, eftersom både en tidnings första och sista utgivningsår räknats som hela år, oberoende av hur många nummer som utkommit under dessa år. Medianvärdet för livslängden för tidningar grundade 1949–1959 är 5 och typvärdet 1 och 2 (fem tidningar fanns i 1 år och fem tidningar i 2 år).

44 Valiolehdet utgjorde en del av tidningsförlaget Yhtyneet Kuvalehdet Oy som bakom sig hade de två anrika bokförlagen Otava och Werner Söderström.

45 Sanoma stod dock också bakom förlaget Viikkosanomat (Leino-Kaukiainen 1992, 257) som utgav serietidningen *Masi* från och med 1958.

och *Korkeajännityssarja* av Artko 1953–54, av Pecos Bill 1954–62 och av Sarjakustannus 1962–. Huruvida förklaringen till dessa förändringar är att en och samma utgivarinstans ändrat sin företagsorganisation eller att en tidning tagits över av en ny utgivare efter att en annan t.ex. gått i konkurs är för mig okänt.⁴⁶ Exempelvis byttes tidningen *Tex* utgivare ett antal gånger (Paletti 1953, Tähti-sarjat 1953–1963, Lehtipaino 1963–1965), men tidningens chefredaktör var hela tiden Birger Terni (Viitala 2003, 39).

3.4 Serieläsandet

Ovan har presenterats uppgifter om antalet serietidningar och tidningarnas upplagor. Den fråga som behandlas härnäst är vem som läste serier och i vilken utsträckning detta skedde. Ungefär samtidigt med serietidningsmarknadens uppkomst i Finland startade också den samhällsvetenskapliga ungdomsforskningen i landet. Ungdomsforskarna och de forskare som intresserade sig för barns och ungas läsvanor tog del i debatten om serier. Vilken denna forsknings roll var i debatten behandlas senare. I detta sammanhang utnyttjas resultaten av de kartläggningar som gjordes av serieläsandets beskaffenhet och popularitet i 1950-talets Finland.

Forskningen visade tidigt ett intresse för barns och ungdomars läsvanor i Finland. I en studie om barn och lögn från 1914 relaterades barns favoritlitteratur till deras ”sedliga utveckling och [...] förhållningssätt till lögn och sanning” (Rosenqvist 1914, 163; min övers., jfr 219–222). I studien tillfrågades skolelever om ”Vilken bok, som du läst, tycker du bäst om och varför?” (Rosenqvist 1914, 163; min övers.). I sammanställningen av resultaten klassificerades favoritböckerna i olika genrer (andlig litteratur, facklitteratur, skönlitteratur, sagoböcker, äventyrsböcker) med avseende på popularitet bland olika åldersgrupper och hos pojkar respektive flickor (Rosenqvist 1914, 220; se även Rosenqvist 1915, 55–56; Bruhn 1920).

Våren 1939 utförde Karl Bruhn en undersökning bland svenska folkskolelever i Helsingfors. Eleverna fick i skriftlig form ange vilka tre böcker de tyckte bäst om samt motiveringar för valen (Bruhn 1944, 29). I Bruhns studie betraktades hur vissa enskilda böcker omnämndes av barnen enligt kön och ålder samt hur olika litterära genrer förekom. I likhet med Rosenqvists studie handlade också Bruhns studie om *bokläsning*, inte om

⁴⁶ Serietidningsutgivningens (förlags)historia är på det stora hela inte kartlagd i Finland. Det samma förefaller gälla den övriga tidskriftsfloran på den s.k. underhållningens område.

läsvanor och -intressen i allmänhet. Med andra ord fästes ingen uppmärksamhet vid barns intresse för tidskriftsläsning.

En tredje studie, utförd i slutet av 1930-talet, som visade intresse för barns favoritböcker rapporterade att de undersökta barnen i viss mån också angivit tidskrifter eller skämttidningar som sina favoritböcker. Dessa uttryck för barns läsning av serietidningarnas föregångare kategoriserades i forskningsrapporten som en del av gruppen ”annan litteratur” tillsammans med otydliga svar m.m. (Juonala 1939). Aukusti Salo (1947) gjorde i sin bok *Suomalaisen kasvatuksen peruskysymyksiä II* (Grundfrågor inom finländsk fostran II) en omfattande genomgång av internationell forskning om barns läsning. I en egen studie utförd i Tavastehus tillfrågade Salo skolbarn om deras favoritgenrer. Resultaten om korrelationen mellan ålder och litterär genre jämfördes med internationella studiers resultat om det litterära intresset i olika åldrar och åldersklasser (Salo 1947, 157–176).

På 1950-talet ökade intresset för barns läsning (jfr Ruuskanen 1975, 100) samtidigt som det antog nya former i och med att läsvanorna blev ett sociologiskt intresseområde. I dessa studier utgjorde läsningen endast en aspekt av barns och ungdomars fritidsanvändning och -intressen mera allmänt. Ungdomsforskningen i Finland är ett efterkrigstida fenomen. Det begynnande forskningsintresset var kopplat till en allmän oro om ungdomen, de stora åldersklasserna och ungdomsarbetet (Mäki-Kulmala 1989, 111–130; jfr Nieminen 1995, 214–217). Metodologiskt hämtade ungdomsforskningen, liksom den finländska sociologin i allmänhet, inspiration från amerikansk samhällsforskning och användningen av survey-metoder (Mäki-Kulmala 1989, 120; jfr Eskola 1992, 260). Det är bl.a. i ett sådant sammanhang som även serieläsningen kom att uppmärksammas. Serieläsningen, som den synliggjordes i forskningen, anknöt inte bara till barns och ungdomars fritidssysslor, utan också de vuxnas serieläsande blev i viss mån kartlagt.

Den första studie som omnämnde serier var Kettil Bruuns studie om helsingforsungdomar 1951 (Bruun 1952). Studiens syfte var att studera ”ungdomens hemförhållanden, fritidsintressen och bruk av alkoholhaltiga drycker” (Bruun 1952, 193). Genom strukturerade intervjuer studerades ungdomar i åldern 15–25 år. De intervjuade utgjorde 1,9 % av populationen (Bruun 1952, 198). Kvinnor och män var relativt jämnt representerade. En del av intervjufrågorna handlade om de ungas läsning och övriga kulturella intressen såsom radiolyssnande och biografbesök. Som ett resul-

tat angående ungdomarnas tidskriftsläsande konstaterades att ”lätgodset är dominerande” och att

Serier, äventyrsskildringar, olycksreportage och romantiska berättelser bl.a. om film- och teaterstjärnor synes vara ungdomens dominerande lektyr. (Bruun 1952, 225)

Detta konstaterande gjordes med hänvisning till en förteckning över de mest populära tidskrifterna. Intressant är att denna förteckning inte innehöll en enda serietidning. Antydning om seriernas popularitet blir inte heller annars verifierad i rapporten. Eventuellt betraktades serierna som populär läsning på grund av att andra tidskrifter i förteckningen innehöll serier, men inte heller detta verkar rimligt, eftersom man i intervjuerna inte frågat om vilka inslag i tidskrifterna som lästes av ungdomarna. Antagligt är att omnämmandet av serier fick symbolisera det litterära ”lätgodset”, som ansågs vara i ungdomens smak. Studien konstruerade med andra ord serierna som en ungdomens läsning. Senare studier påvisade detta, dock inte den upprepning av Bruuns studie som utfördes i Vasa år 1954 (Esselström & Nieminen 1957). Listan på de populäraste tidskrifterna innehöll inte heller här någon serietidning (Esselström & Nieminen 1957, 32–33).

I februari 1953 presenterades i *Helsingin Sanomat* (Raula 1953) resultaten av en gallupundersökning som innehållit frågor om serieläsande. Redan innan detta hade dock ett material insamlats som delvis belyste samma frågor, men vars analys rapporterades först 1954. Studien gjordes av Urpo Harva (med hjälp av Lasse Kauttu och Jussi Linnamo) och behandlade den organiserade arbetarklassens så kallade bildningsintressen (Harva 1954).⁴⁷ Materialet för studien insamlades åren 1949–50. Studien var inriktad på en vuxen population i åldern 16 år och äldre. Resultaten angående arbetarnas tidningsläsning visade att nyheter var det populäraste innehållet av det som lästes i dagstidningar och de tecknade serierna kom på en andra plats. En fjärdedel – 26 % av kvinnorna och 28 % av männen – angav att de läste serierna i en dagstidning (Harva 1954, 352–354). Arbetarna indelades i grupper också på andra grunder än könet: fyra åldersklasser, passiva och aktiva med avseende på deltagande i egen arbetarorganisation samt tre grupper utifrån utbildningsnivå. Tre orter var representerade i materialet: Tammerfors, Imatra och Hausjärvi. Den tydligaste

⁴⁷ Studien utfördes för Arbetarnas Bildningsförbund av forskningsinstitutet vid Yhteiskunnallinen korkeakoulu. Institutet leddes av professor Urpo Harva, som innehade professuren i folkbildningslära (Rasila 1973, 136, 287).

skillnaden mellan olika grupper med avseende på serieläsande var att ju yngre man var desto oftare läste man dagstidningens serier. I den yngsta gruppen, 16–20-åringar, läste 58 % serierna, medan andelen i gruppen över 60-åringar var åtta procent. I frågeformuläret frågades också om lösnummersköp av tidningar. Med tanke på att de första serietidningarna började utkomma 1949 och att antalet tidningar 1950 var endast två är det inte överraskande att inga serietidningar finns omnämnda i presentationen av studiens resultat.

Samma tendens i serieläsandets fördelning enligt ålder visade gallupundersökningen (Raula 1953). Enligt denna studie – som omfattade finländare över 20 år – lästes serier av 59 % av befolkningen.⁴⁸ Då andelen serieläsare bland 20–29-åringar var 74 % var motsvarande siffra för över 65-åringar 30 %. Trenden var densamma angående skillnaderna mellan de mellanliggande åldersklasserna: ju yngre grupp desto fler serieläsare. Skillnaderna mellan män och kvinnor (63 % resp. 55 % serieläsare) eller mellan olika yrkes- eller samhällsgrupper var inte markanta. Till exempel lästes serierna minst av jordbruks- och skogsarbetare (49 % serieläsare) och mest av medelklassens representanter (62 % serieläsare). I likhet med Harvas studie omfattade inte heller denna gallupundersökning de yngsta läsarna.

År 1953 insamlades ett material angående helsingforsbors läsande (Qvist 1960). Även i denna undersökning frågades om vilket dagstidningsinslag som intresserade läsarna. Respondenterna ombads ta ställning till de föreslagna inslagen kåserier, ledare, serier, litteratur och konst, sportnyheter, annonser, insändaravdelning, ”andra tidningar”. För varje inslag skulle anges om de lästes regelbundet, ibland eller aldrig. Angående serierna rapporterades att 55 % läste dem regelbundet, 19 % ibland och 27 % aldrig. Qvist (1960, 116; min övers.) konstaterar att ”denna kombination av film och bok är alldaglig kost för de flesta läsare, den form av kommunikation som kanske mest lockar den moderna helsingforsbon till att läsa”. Serierna var det dagstidningsinslag som de flesta läste regelbundet. Men t.ex. kåserierna lästes av ännu fler läsare då endast 15 % meddelade att de aldrig läste dem.

48 I studien frågades följande frågor om serieläsande: ”Dagstidningar och magasin innehåller många olika bildserier. Har Ni för vana att läsa dem och vad heter serien?” samt ”Och vilken annan serie?” (Raula 1953; min övers.).

I sin studie efterlyste Harva (1954, 381) en studie som specifikt skulle handla om ungdomens fritidsintressen. Denna önskan hörsammades av uppdragsgivaren till Harvas m.fl. undersökning, Arbetarnas Bildningsförbund, som startade en dylik undersökning. Dess resultat rapporterades i olika publikationer åren 1956 och 1958 (Allardt et al. 1956a; 1956b⁴⁹; 1958a; 1958b). Studien som rapporterades i *Työläisnuorison harrastustoiminta* (Arbetarungdomens fritidsaktiviteter; Allardt et al. 1956a) utgjorde en del av den större studie vars resultat rapporterades i *Nuorison harrastukset ja yhteisön rakenne* (Ungdomens fritidsintressen och samhällets struktur; Allardt et al. 1958a). Undersökningarna utredde ungdomens, i åldern 10–29 år, fritidsintressen och -aktiviteter. Den förstnämnda rapporten jämförde arbetarungdomen med medelklass- och bondeungdomen, medan den senare var inriktad på en sociologisk diskussion om socialt deltagande. Surveyaterialet insamlades 1955. En del av frågeformulärets frågor handlade om ungdomarnas läsning av både böcker och tidningar.⁵⁰ I motsats till Harvas undersökning (1954) och gallupundersökningen (Raula 1953) handlade resultaten här om läsningen av serietidningar, inte serier i dags- eller veckopress. Enligt undersökningen (Allardt et al. 1958, 53) lästes serietidningar regelbundet av 5 % av barnen och ungdomarna. Två resultat är anmärkningsvärda. För det första koncentrerades serieläsningen till åldersgruppen 10–14-åringar, varav 19 % regelbundet läste serietidningar. För det andra var serieläsandet vanligare i städer än på landsbygden (Allardt et al. 1958a, 52–53). Det sistnämnda framkom enligt Allardt m.fl. genom att serieläsandet var vanligare bland medelklassens och den yrkeskunniga arbetarklassens representanter än bland bondebefolkning och icke-yrkeskunnig arbetarklass. Flickors och pojkars serietidningsläsande avvek till frekvensen inte från varandra.

Vid ungdomsledarutbildningen vid Yhteiskunnallinen Korkeakoulu i Helsingfors presenterades 1958 ett slutarbete, vars tema var barns serieläsande (se Rissanen 1958). Studien bestod av en enkätstudie med 657 folkskolebarn i åldern 9–15 år (Rissanen 1958, 9). Materialet samlades i folkskolor i Helsingfors, Tammerfors, Uleåborg, Heinola, Rovaniemi,

49 Innehållet i de två publikationerna från 1956 är identiskt.

50 I formuläret frågades bl.a. hur många böcker svaranden läst under ett år, hur många böcker som funnits eller fanns i barndomshemmet, hur många böcker svaranden själv ägde, hur mycket tid som dagligen användes för tidningsläsande, huruvida föräldrarna förbjudit svaranden att läsa någon viss tidning eller bok samt vilka dagstidningar och tidskrifter svaranden läste regelbundet (Allardt et al. 1958, 226–227).

Konnevesi, Kullaa, Laukaa, Tohmajärvi, Toivakka och Sodankylä. Orter av olika storlek, liksom även Finlands olika regioner, fanns representerade i undersökningen. Studiens resultat var följande: Så gott som alla barn läste serier. 84 % av barnen läste serier dagligen; andelen var något större bland 12–15-åringar än hos de yngre barnen (endast tre barn angav att de inte läste serier). Skillnaderna i serieläsandet var små mellan de olika orterna och mellan flickor och pojkar. I enkäten frågades också genom vilken typ av tidningar barnen tog del av serierna.⁵¹ De flesta barnen (75 %) läste serierna oberoende av publikationsfora, d.v.s. i alla möjliga tidningar. Få (8 %) läste endast serietidningars och veckotidningars serier. Detta säger inget om tillgången till eller läsningen av serietidningar, eftersom denna läsning kan finnas representerad i det populäraste svarsalternativet. En fingervisning om serietidningarnas närvaro ger de svar som avgetts på frågan om vilka serier som lästes av barnen. De vanligaste svaren var Kalle Anka (92 %), Hacke Hackspett (68 %) och Fantomen, Pecos Bill och Storklas och Lillklas. Av de fem populäraste serierna var det endast Pecos Bill som var en utpräglad serietidningsserie. Kalle Anka publicerades såväl i en egen tidning som i dagstidningar. Hacke Hackspett hade en egen tidning – huruvida serien publicerades på andra fora är för mig okänt. Fantomen ingick i *Sarjakuvalehtis* galleri och var en populär dagspresserie. Storklas och Lillklas nådde sin publik genom veckotidningen *Seura*.

En klarare bild av serietidningarnas betydelse gav frågan om barnen själva köpte sådana. En andel på 32 % av barnen köpte själv serietidningar. Den regionala variationen var stor: i Helsingfors angav 60 % att de köpt serietidningar, medan procenttalet för Sodankylä var 4 (ett barn köpte själv serietidningar). En annan enkätfråga gällde barns lånande av serietidningar eller egentligen "seriepublikationer": "Lånar du seriepublikationer av vänner eller någon annanstans ifrån" (Rissanen 1958, Liite IIIa, min övers.). I resultattabellerna rapporterades svaren på denna fråga i formen "har hemma, får eller lånar". Denna kategori och kategorin "köper själv" serietidningar var också varandra uteslutande. Av helsingforsbarnen hade med andra ord 40 % serier hemma eller så fick eller lånade de sådana. I hela landet var motsvarande procenttal 68. Tyvärr är det utgående från Rissanens rapportering omöjligt att avgöra i vilken mån barn lånade

51 Frågan med svarsalternativ löd: "Läser du serier a) i dagstidningar? b) i veckotidningar och seriepublikationer? c) i allmänhet i allt som innehåller serier?" (Rissanen 1958, Liite IIIa, min övers.).

serietidningar till och av varandra, en uppgift som kunde ge perspektiv på tidigare angivna upplagesiffror.

Tidningen *Yhteishyvä–Samarbete* gjorde 1958 genom sin barn- och ungdomsspalt en förfrågan till sina läsare om deras läsvanor (se Pakkanen 1966⁵²). Några frågor anknöt till seriemediet.⁵³ Målgruppen för förfrågan var 12–18-åringar. De svarande (886 stycken) bestod till största delen av landsortsflickor (91 % av svarandena fanns på landsbygden; 88 % var flickor). Av alla respondenter läste 82 % serier regelbundet, medan 2 % aldrig läste serier (texten är något oklar med avseende på vad som åsyftas, men de angivna siffrorna gäller högst antagligen serier i dagstidningar). Endast fyra personer ansåg serier vara bättre än böcker. Vidare konstaterade Pakkanen att ingen seriefigur utmärkt sig som överlägsen andra i popularitet (Pakkanen 1966, 85).

Den mest omfattande studien inriktad på barns och ungdomars läsning i medlet av 1900-talet genomfördes av Arvo Lehtovaara och Pirkko Saarinen (1964; 1965; se även Saarinen 1966). Denna studie mätte inte barns faktiska läsning, utan framförallt barns förhållning till olika litterära genrer, bl.a. serier. Syftet med studien var i första hand att testa olika undersökningsmetoders tillförlitlighet och att jämföra de resultat som olika metoder gav. I studien deltog barn i skolåldern på fem olika orter i Finland.⁵⁴ Fyra metoder för att studera barns intresse för olika typer av litteratur användes och jämfördes sinsemellan. De utfrågade barnen skulle för det första värdera sitt intresse för olika genrer eller kategorier av litteratur, däribland serier. För det andra fick barnen ta ställning till titlarna i en lista över böcker och tidskrifter representerande de olika genrerna. För det tredje gjordes en undersökning, i vilken barnen fick värdera sitt intresse för olika kategorier av litteratur utgående från utdrag ur litterära verk, bl.a. också några serierutor ur Knoll och Tott. Det fjärde måttet på barns intresse för olika typer av litteratur erhöles genom att barnen av parvis uppställda typer av litteratur fick välja den kategori som de hade

52 Jag har inte bekantat mig med eventuellt material i *Yhteishyvä*, utan förlitar mig endast på Kaija Pakkanens sammanfattning i *Nuortenkirja Suomessa. Ennen ja nyt* (Ungdomsboken i Finland. Förr och nu; Pakkanen 1966).

53 Frågor av relevans för serieläsandet var "Vilka tidningar följer du (utöver dagstidningar, professionella tidskrifter och för ungdomar avsedda tidskrifter)? Vilken av dem är intressantast?, "Följer du tidningarnas serier a) regelbundet b) ibland c) aldrig? Vilken serie är bäst? Anser du serier vara bättre än böcker?" (Pakkanen 1966, 82; min övers.).

54 Orterna var Helsingfors, Loimaa, Ilomants, Seinäjoki och Rovaniemi (Lehtovaara & Saarinen 1964, 30).

ett större intresse för. I alla formuleringar av undersökningsfrågan fanns även serierna som en typ av litteratur eller läsning. I listan över bok- och tidskriftstitlar var *Sarjakuvaletti* den tidning som representerade serierna.

I relation till tidigare refererade resultat angående barns serieläsande och intresse för serier erbjuder Lehtovaara och Saarinen ingenting överraskande. Serierna var genomgående en form av läsning som barn hade en positiv inställning till. Intresset eller den positiva värderingen minskade med åldern (Lehtovaara & Saarinen 1965, 83). Studiens barn kom från både folkskolor och lärdomsskolor. Flickorna i den senare gruppen avvek från övriga barn genom att genomgående uppvisa ett något mindre intresse för serier (Lehtovaara & Saarinen 1965, 83). Då olika litterära former rangordnades med stöd av hela det material som erhöles med de olika metoderna var serierna för både folkskolepojkar och -flickor i åldern 11 till 12 år den mest attraktiva läsningen. I samma ålder i lärdomsskolan intog serierna för pojkarnas del den fjärde och för flickornas del den tredje platsen med avseende på popularitet (Lehtovaara & Saarinen 1964, 154–157). I femtonårsåldern var motsvarande positioner tredje och åttonde (pojkar i folkskola resp. lärdomsskola) samt sjätte och sjunde (flickor i folkskola resp. lärdomsskola). Dessa positioner intog serierna i förhållande till 25 andra i studien definierade genrer eller litteraturformer.

Den bild av serieläsandet på 1950-talet som de tillgängliga undersökningarna presenterar är allmän. Den består av uppgifter om spridningen av serieläsning som sysselsättning bland vuxna och barn. Hur viktig läsningen varit för olika individer eller bland olika grupper förblir oklart. På sin höjd erbjuder studierna en insyn i seriernas popularitet jämfört med andra litterära alsters popularitet. Forskningen erbjuder ingen insyn i barns – eller vuxnas – förståelse av serierna eller serieläsandet, inte heller i barnens och seriernas relationer som affektiva förhållanden (jfr Grossberg 1995, 41). Då en etnografi bland 1950-talets serieläsande barn är omöjlig kunde denna dimension kanske belysas med hjälp av intervjuer med personer som på 1950-talet var serieläsande barn eller genom en insyn i av barn på 1950-talet producerade material såsom brev till serietidningars redaktioner. Må det dock i detta sammanhang vara tillräckligt att konstatera att 1950-talets serietidningar idag är populära samlarobjekt och objektet för nostalgiska minnen och betraktelser. Ett uttryck för nostalgin – och nostalgins kommersiella potential – är också nyutgivningen av de första årgångarna av *Aku Anikka*, som vid det här laget nått år 1965. Också de

två första numren av *Pecos Bill* publicerades som nyutgåva år 2002 (Elkelä 2005).

Nostalgin angående 1950-talets serietidningar och -läsande tar sig idag också uttryck i publicerade texter, t.ex. i förorden till nyutgåvorna av *Aku Ankka* (jfr Kauranen 2000). Dessa uttryck äger förstås inte representativitet med avseende på barns serieläsande på 1950-talet och knappast heller med avseende på alla de vuxna som på 50-talet var serieläsande barn. Att idag uttrycka sig om sitt serieläsande på 1950-talet innebär intagandet av en speciell position i förhållande till 1950-talets serietidningskultur. För det första kommer nostalgin till uttryck i sammanhang som är nostalgiska per definition, t.ex. i samband med nyutgivningen av 1950-talets serier. För det andra formuleras uttrycken av personer som även i sitt vuxna liv har en relation till seriemediet och -läsandet, t.ex. i egenskap av serietecknare, redaktör eller samlare. Ett slående drag hos nostalgin och minnena gällande serietidningar och -läsande är att den genomgående – åtminstone i publicerad form – förefaller komma till uttryck genom manliga personer (t.ex. Kemppinen 1995; Kivekäs 1995; Koivisto 1995; Laine 1997; Päärnilä [odaterad]). Man kanske kan dra samma slutsats som Siân Reynolds (1996, 42) har gjort om bl.a. Jean-Paul Sartres minnen av sitt serieläsande, nämligen att läsningen av äventyrsserier för pojkar kommit att bidra till konstruktionen av en maskulin identitet.

4. Material och metod – texter och läsningar

4.1 Texterna i studiens material

Min analys av seriefrågan eller seriedebatten grundar sig på läsningen av olika texter som producerades i sammanhanget. I detta kapitel redogör jag för dels vilka dessa texter är, dels hur jag gått till väga i min läsning av dem. I den senare delen kopplar jag ihop min läsning med de i avhandlingens teoretiska avsnitt presenterade begreppen regementalitet och styrningsanalytik. Jag redogör också för det nutidshistoriska perspektivet så som det kommer till uttryck i den här avhandlingen.

Att föreliggande studies material består av texter kan på det stora hela förstås i enlighet med en snäv definition av begreppet ”text”. Texterna består till en betydande del av verbala uttryck nedtecknade på papper. I materialet ingår också text i bredare bemärkelse, som bilder i form av teckningar och fotografier eller tabeller och grafer, i vilka det verbala kopplas till det grafiska. Då jag i detta avsnitt beskriver materialets texter och deras härstamning gör jag ingen åtskillnad mellan verbala och grafiska texter.

Alla texter som ingår i studiens material delar två egenskaper. En gemensam nämnare är att tecknade serier eller seriemediet behandlas eller åtminstone omnämns i alla texter. Ett sådant omnämnande har varit det avgörande kriteriet under materialinsamlingen. Har en text inte nämnt serier i någon form – en seriefigur, en serie, en serietidning, ett drag hos seriemediet m.m. – så har texten inte kommit att betraktas som en del av studiens material. Studiens materialkorpus har bildats enligt denna princip. Omnämmandet av serier anger den första tröskel som en text varit tvungen att ta sig över för att bli en del av studiens empiriska material. En andra gemensam nämnare hos texterna är att de utkommit – inte publicerats, eftersom alla texter inte är publicerade – i Finland eller som resultatet

av finländsk aktivitet. Det sistnämnda berör någon enstaka text, exempelvis brev skrivna av en representant för en organisation i ett annat land till en finländsk instans.

Några förtydliganden kan göras i relation till texthelheten. För det första ingår inte alla finländska texter med omnämnande av serier i studiens material. Även om jag i projektets initialskede på ett naivt sätt inbillade mig att en totalstudie av 1950-talets finländska seriedebatt skulle vara möjlig, har den ambitionen fått ge vika för en mera realistisk inställning. Jag utgår från att det potentiella materialet helt enkelt är för omfattande och att en insamling inte skulle vara mödan värd. En fortsatt materialinsamling skulle givetvis ge en mera detaljerad bild av seriedebatten och möjlighet till fördjupning på vissa områden, men jag tror inte att en fortsatt materialinsamling skulle omkullkasta den analys av seriedebatten som presenteras i denna studie.

För det andra innebär ovan angivna definition av korpus att alla texter i materialet inte representerar så att säga polemiserande debatt om tecknade serier. Alla texter deltar alltså inte i en debatt i den bemärkelsen att de skulle fördöma eller försvara seriemediet eller någon viss del därav. Jag har inkluderat också andra typer av texter i materialet, eftersom jag inte velat göra en skarp åtskillnad mellan polemiserande uttryck och andra former av utsagor om serier. Detta beror på min kunskapssyn: en fördomsfull polemik mot serier är i princip lika värdefull kunskap om seriemediet som en synbarligen objektiv historisk betraktelse över t.ex. seriemediets historia, och *vice versa*. Som uttryck för 1950-talskunskapen om serier är alla texter potentiellt lika värdefulla. Texterna anger parametrarna för hurdan kunskap om serier och serieläsande som var acceptabel i 1950-talets olika offentligheter. Därmed inte sagt att vissa texter inte skulle vara viktigare än andra för min analys. Vissa texter kommer givetvis till mera sparsamt bruk i analysen och överlag är studiens fokus på de texter som deltar i diskussionen om serier som ett problem. Också i själva materialinsamlingen har jag i allmänhet eftersträvat att finna texter som problematiserar seriemediet. Att jag hittat andra typer av texter och valt att inkludera dem i studiens materialhelhet är resultatet av sammanträffanden. Jag har inte i något skede enkom eftersträvat att hitta texter som behandlade serier på ett icke-polemiserande sätt.

Kriteriet att en text skall handla om serier innebär för det tredje att många texter som i övrigt kunde anknytas till olika teman i avhandlingen

fallit utanför det insamlade och studerade materialet. Centralt i sammanhanget är att barndom på 1950-talet givetvis diskuterades i det finländska samhället i relation till många andra aspekter än enbart seriemediet. En analys av texter om barndom på ett mera generellt plan kunde säkert fördjupa förståelsen av den analys av finländsk barndom på 1950-talet som presenteras i denna studie. Inte bara skulle bilden av barndom se annorlunda ut, utan antagligen skulle också bilden av barndom i relation till seriemediet påverkas av ett bredare material. Speciellt angeläget kunde det vara att koppla ihop seriedebatten med andra diskussioner om barn och media, t.ex. television och film (jfr Anttila 1998). Härvid kunde säkert många paralleller dras mellan de olika debatterna. Det här projektet kvarstår som en möjlig framtida forskningsuppgift. Jag har valt att begränsa min analys till texter som omnämner seriemediet. Sätillvida kan denna studie kopplas till serieforskningen och till historieskrivningen om seriemediet i Finland (Kaukoranta & Kempainen 1982; Jokinen 1990; Heikkinen, M. 1991; Jokinen & Pulkkinen 1996; Tolvanen 2000). För själva analysen är det centrala emellertid den uttryckliga kopplingen mellan seriemediet och barndomen.

De texter som ingår i materialet härstammar huvudsakligen från tidsperioden 1952–1965. Jag hänvisar också till texter från tidigare år, t.ex. några texter i *Helsingin Sanomat* från 1946–47, men betydelsen av dessa är marginell jämfört med det material som kommit till under huvuddelen av 1950-talet och början av 1960-talet. De studerade texterna består av både publicerade och opublicerade texter, d.v.s. både medietexter publicerade i dagstidningar samt tidskrifter och texter efterlämnade i arkiv som spår efter olika aktörers verksamhet. Medietexterna är i huvudsak från åren mellan 1953 och 1959. Ytterst få är från 1960-talet. I arkivmaterialet finns också texter från början av 1960-talet. Den tidsperiod som studien täcker motiveras av att jag har en bild av att seriedebatten avslutas under första hälften av 1960-talet och att det som skrivs och sägs om serier fr.o.m. senare hälften av 1960-talet sker i en annan kontext än 1950-talskontexten. Under 1960-talets senare hälft uppstår ett seriefält, på vilket serier börjar erhålla en högre status. Detta ställer de eventuella kritiska anmärkningarna från denna period i ett annat sken. Att granska 1950-talet som en period som sträcker sig över på 1960-talets sida är inte unikt (jfr Suoninen 2000, 298). Ungdomsforskarna Ilkka Heiskanen och Ritva Mitchell studerar tidningsmaterial om ungdomsgrupper och betraktar åren 1950–1965

som en särskild period. Den här perioden utgör en speciell tid i finländsk historia med avseende på samhällets dominerande ”styrningsideologi” (ohjausideologia) som de anser bestå av en strävan efter återuppbyggnad och modernisering (Heiskanen & Mitchell 1985, 108).

Nedan presenteras först materialets medietexter och därefter det arkivmaterial som bildar en grund för avhandlingens analys. Denna ordningsföljd skall inte ses som hierarkisk. Båda materialhelheterna är viktiga för undersökningens utformning och avsikten är att de skall komplettera varandra. En skillnad mellan de två är att kategorin medietexter är mindre strukturerad, emedan den inte består av entydiga materialhelheter, vilket är fallet med arkivmaterialet. Medietexterna utgörs av debatt kring seriemediet med texter från allt från massmedia, såsom dagspress, till snävare media, t.ex. forskningslitteratur. Insamlingen av denna del av avhandlingens material karakteriseras av spridning snarare än fokusering. Arkivmaterialet däremot kan klassas som material för olika fallstudier. Det härstammar dels från två barnskyddsorganisationers verksamhet i seriefrågan, dels riksdagens och en statlig kommittés arbete med att utreda huruvida serietextgivning på något sätt behöver underställas särskilda former av statlig kontroll.

4.1.1 Medietexter

De publicerade texterna härstammar från dagspress (t.ex. *Vasabladet*), populära tidskrifter (t.ex. *Valitut Palat* [Det bästa]), specialist- eller branschtidskrifter (t.ex. *Lapsi ja nuoris* [Barn och ungdom] och *Kirjastolehti* [Bibliotekstidningen]), organisationers publikationer och pamfletter (t.ex. broschyren *Lastemme puolesta* [För våra barn] utgiven av den finländska kommissionen vid en internationell barnskyddskonferens), enstaka serietidningar (t.ex. *Aku Anikka ja kumppanit*), forskningslitteratur (t.ex. Erik Allardts och Yrjö Littunens *Sosiologia* [Sociologi]) och publicerade dagboksanteckningar, memoarer o.d. texter (t.ex. Yrjö Kallinens *Hälinää ja hiljaisuutta* [Sorl och tystnad]).

Den del av materialet som består av medietexter representerar bredden hos och spridningen av den finländska debatten om tecknade serier på 1950-talet. Det betyder att här ingår texter från flera olika publikationsföretag i stället för en koncentration på exempelvis tidskrifter på barnskyddsverksamhetens eller något annat område. Beträffande medietexterna har jag således i min materialinsamling mera eftersträvat bredd än djup. Bak-

grunden till detta är att studien är en pionjärstudie med avseende på seriedebatten i Finland på 1950-talet. Detta har inneburit att någon självklar källa av koncentrerad materialmassa inte har varit tillgänglig eller att jag åtminstone inte har känt till en sådan. Studiens pionjärkaraktär innebär därför att materialsökningen länge har haft en induktiv karaktär utan förkunskaper som kunde ha styrt processen, vilket resulterat i ett diversifierat material. Att den forskning som tangerat seriefrågan är minimal (Haavisto 1988; Riikonen 1992; 1995) har också inneburit att jag under forskningsprocessen har haft en nyfikenhet att göra mindre systematiska nedslag i olika publikationsformer för att kontrollera den eventuella existensen av serierelaterat eller -debatterande material. Eftersom dylika försök ofta gett positiva resultat har också materialhelheten så småningom kommit att bildas på detta sätt och en viss mättnadsnivå också uppnåtts.

Med avseende på fortsatt forskning är det motiverat att jag i min studie har gjort lokala nedslag i olika miljöer av möjligt material och eftersträvat en bredd i materialet. Den splittrade materialhelheten kan fungera som vägledning för materialinsamlingen i senare studier. Må det tilläggas att tillgången till material, d.v.s. texter som nämner seriemediet, är mycket större än jag någonsin kunnat tro innan materialinsamlingen tog vid. Det har visat sig att väl riktade nedslag i t.ex. dagstidningar eller tidskrifter på barnskyddets område ger en snabbt växande materialhelhet.

Materialets bredd påverkar analysen. Med fokus ställt på exempelvis en viss samhällelig instans eller en viss typ av material skulle analysen av seriedebatten ha en annan karaktär än då analysen varit tvungen att ta i betraktande utsagor producerade i olika sammanhang i det finländska samhället. Den bild som nu ges av seriedebatten och den kunskap som den producerade är säkert mer diversifierad än en bild grundad på analysen av enbart dagstidningars ledare eller en viss sektors såsom barnskyddets eller biblioteksvärldens aktiviteter.

Bland medietexterna i materialet finns en del av texter som först publicerats i något annat land än Finland och sedan översatts eller citerats i ett finländskt sammanhang. Således ingår i materialet texter skrivna av författare från Norge, Sverige och USA (Larson 1953; Nørvig 1953; Wertham 1954a). Jag har alltså valt att betrakta sådana texter som har publicerats i Finland som en del av den finländska debatten, även om det ursprungliga utgivningssammanhanget har varit ett annat. Texterna har enligt min mening en funktion i den historiska konstellation som den finländska

debatten utgör; att texterna har en publiceringshistoria i ett annat sammanhang minskar inte deras värde som en del i den finländska kontexten (jfr Foucault 2002e [1969], 174–175).

Jag har i praktiken gått till väga på olika sätt för att hitta för studien relevanta texter, d.v.s. texter som behandlat seriemediet, gärna på ett problematiserande och polemiskt sätt. En viktig inkörspport till olika material är de omnämmanden om 1950-talets seriedebatt som har gjorts i senare forskning och i andra sammanhang. Det har i olika sammanhang konstaterats att det i Finland förekom en allmän diskussion om serier på 1950-talet (Eskola 1982, 652; Heikkinen, M. 1991, 91; Riikonen 1992, 135; Manninen 1995, 24). Den i efterhand kanske mest kända yttringen för den finländska seriedebatten är den diskussion som fördes i riksdagen år 1956 i samband med behandlingen av ändring i Lag angående undertryckande av osedliga publikationers spridning (23/1927) samt det efterföljande kommittéarbete som utfördes av den så kallade Sarjakuvatoimikunta (Seriekommittén) under justitieministeriet (Kaukoranta & Kempinen 1982, 11, 13; Murto 1990, 208; Heikkinen, M. 1991, 91–92; 1996; Niemi 1975, 136; Varho 1996, 185).

Utöver riksdags- och kommittéarbetet är det några enstaka texter som skrevs under 1950-talet som noterats i den senare litteraturen. Den amerikanske psykiatern Fredric Werthams artikel i *Valitut Palat* 1954 noteras av Merja Heikkinen (1991, 91; Wertham 1954a). Av finländska texter skrivna som en del i den finländska debatten är H. A. Turjas (1956) *Sarjakuva kasvatustekijänä ja opetusvälineenä* (Serierna som fostrande faktor och läromedel) den mest kända (se Tolvanen 1981, 12; Manninen 1995, 24; Pulkkinen 1996, 141), men också Erkki Salonens (1950; 1953) skrifter i *Mitä Missä Milloin* (finsk motsvarighet till *När Var Hur*) har uppmärksammats (Riikonen 1992, 137).

Det har vidare konstaterats att det under 1950-talet utfördes forskning om serieläsande och seriernas effekter (Riikonen 1992, 136; Pulkkinen 1996, 141; Varho 1996, 185 not 64). Den i Helsingfors år 1955 arrangerade serieutställningen *Piirrettyä julmuutta* (Tecknad grymhet) erhåller några omnämmanden (Heinonen 1985, 18, 22, 24–25; Heikkinen, M. 1991, 91; Manninen 1995, 24). Likaså har en viss uppmärksamhet fästs vid Mannerheims Barnskyddsförbunds aktivitet i seriefrågan (se Korppi-Tommola 1990, 218, 287; jfr Pulkkinen 1996, 141). Den enda studie som i något större omfattning diskuterar den finländska seriedebatten

är Maija Haavistos (1988) *Populaarikulttuuri ja yleiset kirjastot* (Populärkultur och de allmänna biblioteken), i vilken hon granskar skrivelser om populärkultur i bibliotekstidskriften *Kirjastolehti*. I analysen av några serietidningar pekar H. K. Riikonen (1992, 137; 1995, 153; 1998, 65–66) på att tidningarna själva deltog i en seriedebatt genom att i olika typer av redaktionellt material påpeka sin klanderfrihet.

Ovannämnda källor har hjälpt mig i materialinsamlingen, men hjälpen har varit begränsad angående de publicerade texterna, eftersom de senare texter som tangerar 1950-talets seriedebatt hänvisar till få 1950-talspublikationer (de omnämnda är Salonen 1950; 1953; Turja 1956; Wertham 1954a och diverse texter i *Kirjastolehti*). Den begränsade historieskrivningen om seriefrågan har haft en viktigare roll i uppkomsten av de fallstudierelaterade materialhelheter som består av opublicerade texter.

Ett annat förfaringssätt i materialsökningen har varit användningen av bibliografier över både tidskriftsartiklar (*Suomen aikakauslehti-indeksi* 1959–1965 och internetdatabasen Kontentti) och annan litteratur (*Bibliography of Finnish Sociology* 1945–1969; *Nuorisokirjallisuuden tutkimus Suomessa* [Forskning om ungdomslitteratur i Finland]). Detta har inte gett gott resultat, eftersom serier ytterst sällan nämnts i rubrikerna för de publicerade artiklarna, böckerna och undervisningsproven. Serierna har varit ett tema som behandlats i samband med andra teman eller under en mera allmän rubricering. Bibliografierna synliggör endast det skrivandet om serier i vilket serierna varit ett så centralt tema att ordet lyfts i rubriken. Allt annat skrivande om serier förblir dolt. Genomgången av bibliografier har således lett till inklusionen av endast få texter i materialhelheten.

Effektivare har det varit att bläddra i tidningar och tidskrifter. Insamlingen av texter genom bläddrande i och läsning av tidningar har inte varit systematisk. Jag har gått igenom korta perioder av tidningar utgående från t.ex. uppfattningen att en viss tidsperiod skulle innebära en speciellt aktiv fas av seriedebatten eller utifrån att jag har velat skapa mig en uppfattning om vad som har skrivits i en tidning som representerade en viss politisk inriktning. I ett skede fanns ambitionen att skapa en enhetlig korpusdel genom att granska vad som skrivits om serier i *Helsingin Sanomat* under tidsperioden 1945–1965. Detta delprojekt fick förfalla på grund av att jag inte ansåg att den eventuella behållningen av den arbetsdryga processen skulle ha varit tillräckligt stor. Ytterligare ett sätt för att finna publicerade texter har varit att nyttja existerande urklippssamlingar, t.ex. i Brages ur-

klipparkiv och Suomen sarjakuvaseuras bibliotek.⁵⁵ Ytterligare ett sätt att finna material har varit att stöta på det av en tillfällighet. I antikvariat, på loppmarknader och i privata hem har jag bläddrat i böcker och tidningar och hittat texter som fyllt kriterierna för att bli en del av studiens material.

4.1.2 Arkivmaterial

Materialet för denna studie består inte endast av publicerade medietexter, utan i det ingår även opublicerade texter som tillkommit i andra sammanhang än medietexterna. Det opublicerade materialet består av dokument ur organisationers och myndigheters arkiv. Detta material härstammar från fyra huvudsakliga källor. För det första består det av dokument efterlämnade av ett serieutskott verksamt inom Kenraali Mannerheimin Lastensuojeluliitto r.y. – General Mannerheims Barnskyddsförbund r.f. under åren 1957–1963. I materialet ingår brevväxling, möteskallelser, mötesprotokoll och promemorior av olika slag. Jag har också bekantat mig med material i vilket diskussionen inom förbundet före tillsättandet av utskottet framgår. Detta består t.ex. av protokoll förda i förbundets centralstyrelse.

För det andra ingår i det använda arkivmaterialet dokument ur barnskyddorganisationens Parasta Lapsille r.y. – För Barnens Bästa r.f. arkiv. Inom föreningen tillsattes en nämnd för att granska frågor i anknytning till film och serier. Nämnden arrangerade en serieutställning som besökte många orter i Finland. Materialet härstammar från åren 1952–1957. För det tredje består det opublicerade arkivmaterialet av protokoll förda i Finlands riksdags plenum och utskott i samband med behandlingen av Lag om ändring av lagen angående undertryckande av osedliga publikationers spridning (77/57) år 1956. För det fjärde ingår i materialet det arkiv som efterlämnats av en seriekommitté verksam under justitieministeriet år 1962. Seriekommitténs arbete var en direkt – om inte omedelbar – följd av ovan nämnda riksdagsbehandling år 1956. I seriekommitténs material ingår kommitténs arbetsplan, mötesprotokoll från 40 möten, räkningar samt olika versioner av kommitténs betänkande. Här ingår också olika formuleringar av en eventuell ny lagparagraf för kriminalisering av skadliga eller förråande serier.

---

⁵⁵ Jag har också sökt material i individuella donatorers urklipparkiv vid Handskriftsavdelningen vid Åbo Akademis bibliotek, men detta har inte burit frukt.

Utöver de texter som beskrivits ovan har jag inom ramen för denna studie gjort en intervju med Erkki Salonen, som antagligen var den skribent som aktivast skrev om tecknade serier på 1950-talet (se Salonen 1950; 1953; 1954a; 1954b; två odaterade texter). Min användning av intervju-materialet är begränsad om man ser till exempelvis antalet hänvisningar i den påföljande texten. Intervjun fungerade mera som en metodologisk väckarklocka eller påminnelse om självklara saker, som jag kanske höll på att glömma under forskningsprocessen. Ända tills jag gjorde intervjun hade jag inbillat mig att Erkki Salonen var en central och aktiv figur i debatten om serier. Han själv ifrågasatte denna rolltillskrivning och placerade sig utanför den övriga verksamheten och debatten. Hans perspektiv var åtminstone i efterhand betraktat ett annat än övriga debattörers, vilket även innehållet i hans texter från 1950-talet antyder. Att han valde att ställa sig utanför debatten var ändå en överraskning för mig. Samtidigt var det en hälsosam påminnelse om riskerna i att tillskriva aktörer intentioner och intressen. Ett konkret exempel på detta fick jag under intervjun i form av Salonens reaktion då jag visade upp hans artikel ”Kauhusarjat vaarana Amerikan lapsille” [Skräckserierna en fara för Amerikas barn]. Han verkade ha glömt texten och verkade se den som något han gjort för att få pengar i sina yngre dar. Förutom att intervjun gav ett nytt perspektiv på Erkki Salonens roll och texter gav den även en kraftig påminnelse om att huruvida 1950-talets seriedebatt betraktas som viktig och betydelsefull är en fråga om perspektiv. Medan jag under forskningsprocessen tillskrivit debatten en stor betydelse är det viktigt att komma ihåg att det perspektiv som omfattades av debattörer och finländare på 1950-talet eller som omfattas i ihågkomster idag inte är det samma som mitt.

Materialet för studien kan beskrivas som heterogent. I det ingår medietexter representerande olika media och arkivmaterial producerat på barnskyddets område och inom statsmaktens institutioner. Vissa tänkbara typer av material har genom ett medvetet beslut uteslutits ur avhandlingens behandling. I en del studier om kampanjer mot serier har även de kritiserade serierna analyserats (Barker 1992 [1984]; Rubenstein 1998). Jag har valt att koncentrera min analys till debattens uttryck. En kort och allmän presentation av de serier som publicerades i Finland efter andra världskriget finns i föregående kapitel. Att inte analysera serierna är ett val som inte bara grundar sig på praktiska angelägenheter, utan motiveras också av att debattörerna i Finland förhållandevis sällan refererade till en

entydig serie eller serietidning, varför en analys av de serier som debattörernas argument grundar sig på inte är möjlig. Enstaka undantag fanns då enskilda serier omnämnts, men inte heller då har jag försökt relatera debattörens synpunkter och analyser till en egen analys av serierna.

Jag har gjort ytterligare en begränsning i och med att jag inte har åtagit mig att göra flera intervjuer. Det skulle kanske ha varit möjligt att finna individer som aktivt dryftade serieproblematiken på 1950-talet och det skulle ha varit möjligt att intervjua 1950-talets fostrar-, föräldra- och barngenerationer för att försöka uppnå en bild av appliceringen och skapandet av kunskapen om serier och barn i olika praktiker i hem och skola. Det vore intressant att skapa en bild av regleringen av seriemediet och serieläsandet på det vardagliga eller konkreta planet, men jag har ändå valt att lämna denna uppgift därhän. En annan begränsning som jag har gjort är att jag inte har eftersträvat att erhålla en bild av seriefrågan som den sett ut i produktionsändan av seriefältet. Förlagsarkiv eller intervjuer med redaktörer, förläggare och serieskapare kunde kanske erbjuda en annan vinkling till de teman som diskuteras i avhandlingen.

4.2 Metoden

I detta avsnitt redogör jag för de metodologiska rättesnören som har styrt min analys. Det handlar således om hur jag har gått till väga för att besvara de frågeställningar som uppställts för studien. Mera konkret handlar det om att skapa en förståelse av vad jag har gjort med de texter, för vilka jag redogjorde i föregående avsnitt. Vad har då skett med de texter jag insamlat, utöver att jag kopierat eller fotograferat dem och lagt dem i pärmar? Ett annat sätt att ställa frågan är att fråga hur min läsning av texterna sett ut. Jag vill behandla detta tema ur tre perspektiv. För det första är min läsning av seriedebattens dokument kopplad till min förståelse av styrningsanalytik, som presenterades i avhandlingens teorikapitel. För det andra kommer jag att redogöra för hur jag praktiskt har gått till väga i mitt studium av de analyserade texterna. För det tredje kommer jag att relatera min analys till det nutidshistoriska perspektivet, som anger ett mera övergripande mål för analysen.

4.2.1 Styrningsanalytisk läsning av seriedebattens texter

I avhandlingens teorikapitel definierade jag mitt perspektiv på seriedebatten och dess texter som styrningsanalytiskt. Med hänvisning till Gil-

les Deleuzes (1992), Mitchell Deans (1999), William Walters (2000) och Jukka Törrönens (2004) definitioner av ett dispositiv respektive styrningsanalytik beskrev jag mitt intresse för problematiseringar eller styrningens rationaliteter, dess tekniska aspekter och de olika identitets- eller subjektiveringsformerna kopplade till styrningen. Jag hävdade att styrningsanalytiken kunde ses som ett uttryck för Foucaults (1980b) teoretisering av makt/kunskap och att den maktaspekt som Deleuze lyfte fram inte behövde operationaliseras som frågor till materialets texter. Jag ansåg vidare att maktaspekten skulle kunna skönjas i den analys som tog fasta på de övriga dimensionerna, d.v.s. rationalitet, det tekniska och subjektspositioner. Med rationalitet avsåg jag både vetandet om själva problemet bestående av barns serieläsning och vetandet om styrningen av detta problem, d.v.s. de sätt varpå styrningen av serieproblemet skulle arrangeras eller med andra ord de sätt varpå de eventuella problemen med serieläsningen skulle lösas.

Då jag ur ett metodologiskt perspektiv betraktar den styrning som seriedebatten innebär och ger upphov till förefaller den centrala aspekten av styrningen vara formuleringarna. Det är inte så att seriedebatten endast skulle ha bestått av texter eller diskursiva praktiker. Jag utgår från att seriedebatten bestod av en hel del annan verksamhet än de texter som finns kvar som spår av debatten. Till exempel satt människor på möten, pengar investerades i form av löner och för införskaffande av utställningsmaterial, beslut fattades och besluten krävde åtgärder av olika slag. På grund av att materialet för den här studien ser ut som det gör, d.v.s. texter, är min förståelse av andra praktiker beroende av seriedebattens texter och formuleringar. Rationalitetsaspekten, den tekniska dimensionen och identitetsdimensionen är med andra ord underställda formuleringarna. Rationalitet, tekniker och subjektiviteter skapas i formuleringarna *och* i andra praktiker, men materialet ställer klara begränsningar med avseende på möjligheten att skapa en förståelse av övriga praktiker än de diskursiva.

Rationalitetsdimensionen av styrning handlar om vad som sägs och vad som kan sägas i ett visst styrningssammanhang. Det handlar om vilka former av vetande och sanningar som kommer till uttryck i debattens formuleringar. I min analys av seriedebattens medietexter som analyseras i kapitel 5, 6 och 9 har jag valt att operationalisera denna dimension i tre teman: serier, barndom och reglering. Jag frågar i de olika kapitlen hur serier, barndom respektive reglering av seriefrågan definieras och utformas

i debattens texter. På ett konkret plan har detta inneburit att jag har läst texterna och försökt skapa kategorier av sätt att definiera debattens teman. De kategorier som jag har skapat har dels haft sitt upphov i teoretiska diskussioner, dels har de formats av mina tolkningar av det empiriska materialet. Till exempel har jag valt att kategorisera seriedebattens definitioner av seriemediet i tre grupper, som tar fasta på seriemediets form, seriemediets innehåll och seriemediet som massmedium. De två förra grupperna är inspirerade av Torben Weinreichs (1974) indelning av argumenten i den danska efterkrigstida seriedebatten som dels etiska, dels estetiska. Jag har med stöd av min läsning av det finländska materialet valt att tillägga en kategori som tar fasta på argument om seriemediet som kulturell yttring eller uttrycksform, utan att gå in på seriers form eller innehåll.

I kapitel 7 och 8 som handlar om barnskyddsförbundens och statsmaktens agerande i seriefrågan är frågan om rationalitet inte endast översatt till olika teman, utan här är fokus också på den kronologiska formuleringen av seriefrågan och regleringen och lösningen av den. Samtidigt som kronologin – hanteringens ordningsföljd – är styrande för analysen anknyts texternas innehåll i högre grad än i de tematiskt orienterade kapitlen till andra dimensioner hos texterna, till aktörskap (vem säger vad?) och till institutionella kontexter (i vilket sammanhang sägs vad?).

Seriedebattens rationaliteter anknyter inte endast till vetandet om barn och seriemedium utan också till vetandet om hur problemet skall hanteras. Härvid är rationalitet också objektet för en konkretare analys då jag har valt att granska hurdana förslag till att lösa eller reglera seriedebatten som gjorts i seriedebattens formuleringar (framförallt i kapitel 9, men också i kapitel 7 och 8). Med andra ord har jag analyserat den diskurs som fanns angående vad som var det rätta sättet och vilka sätt som var felaktiga för att råda bot på serieproblemet. Det handlar om den kunskap som formades kring styrning och frågan om hur styrningen skulle organiseras och hur den skulle utformas på bästa möjliga sätt.

Rationalitet är kanske ett begrepp som skapar förväntningen att jag i något skede skall återge en singular bild av seriedebattens rationalitet. Jag har dock inte sökt en sådan styrande rationalitet eller logik. Jag har inte heller försökt härleda ett visst antal rationaliteter i eventuella konkurrensförhållanden. Jag har i min analys valt att eftersträva att påvisa bredden av vad som var möjligt att uttrycka och veta i seriedebatten, om barndom, om serier och om reglering. Seriedebattens rationalitet avtecknar sig ur detta

perspektiv som en splittrad bild, i vilken tyngdpunkten är på synliggörandet av olika nyanser hos och kopplingar mellan formuleringar, och inte på skapandet av en övergripande logik som så att säga förklarar de olika formuleringarna och rationaliterna. Det här beror dels på att jag velat lyfta fram en mångfald som kan finna resonans i flertalet olika argument som framförs om barn och media och regleringen därav idag, dels på mera praktiska angelägenheter, d.v.s. att min studie trots allt har karaktären av att vara en form av kartläggning som skett på relativt lös basis.

Den tekniska dimensionen är svår att operationalisera och särskilja från den rationella aspekten av styrningsanalytik. Det tekniska blir framförallt synligt i min läsning av olika formuleringar i seriedebatten. Jag har konstant i min läsning av studiens material också fäst uppmärksamhet vid vad olika formuleringar så att säga gör, vad de synliggör och osynliggör. I min analys av barnskyddsförbundens verksamhet (i kapitel 7) fäster jag också uppmärksamhet vid de konkreta åtgärder som de två studerade förbunden hängav sig åt. Här blir den tekniska aspekten mera konkret än i de övriga kapitlen som i huvudsak granskar det vetande som olika formuleringar ger upphov till eller är uttryck för.

Om man dessutom betraktar det visuella som en särskild aspekt av den tekniska dimensionen så aktualiseras denna också i de delar av analysen som fokuserar studiens bildmaterial. Också bildmaterialet består av formuleringar, även om det kan anses synliggöra t.ex. det serieläsande barnet på ett annat sätt än övriga formuleringar i form av verbaliserad text. Det kan verka banalt att uppmärksamma synlighet i en så simpel form som bilder, men det har visat sig vara fruktbart. Min bild av seriedebattens förståelser av det serieläsande barnet – och framförallt dess kön – har blivit djupare i och med användningen av bildmaterial. Men synlighet kan också ses som en del av alla typer av formuleringar. Då t.ex. den typiska serieläsaren definieras i en text, osynliggörs andra former av eller andra grupper serieläsande. Texter synliggör alltså vissa aspekter av verkligheten och håller andra aspekter undangömda. Jag har inte försökt operationalisera denna premiss på något konkret eller formaliserat sätt, utan räknar med att min analys, som tar fasta på vad som sägs, är klar nog för att den skall informera om vad som förblir osagt eller vad som osynliggörs i seriedebattens formuleringar.

Subjektiverings- eller identitetsdimensionen eller debattens subjektspositioner har inte heller operationaliserats till en formaliserad analys. Den-

na dimension blir dock tydlig i kapitel 6, som handlar om seriedebattens barndomskonstruktioner. I och med att jag i den analysen fäster uppmärksamhet vid hur barndom konstrueras i relation till andra grupper som ett formuleringarnas objekt, blir också subjektspositionerna synliggjorda. En text som definierar barns serieläsande som problematiskt och barnen i behov av skydd från exempelvis myndighets- eller bibliotekariehåll skapar subjektspositioner för de respektive grupperna. Beroende på hur barns läsning eller bibliotekariernas roll definieras i relation till serieproblemet, formas också subjektspositionerna för dessa grupper. Också analysen av debattens lösningsförslag synliggör subjektbildningen. Det är vissa aktörskap som betraktas som en del av lösningen av problemet, medan andra aktörer lättare betraktas som en del av problemet.

Sammantaget kan analysen av de olika dimensionerna av styrning ses som en analys av de problematiseringar som seriedebatten gav upphov till. Det vetande som uttrycks i rationalitetsdimensionen, den verksamhet som synliggörs av den tekniska dimensionen och de subjektivitetsformer som seriedebatten ger upphov till utgör tillsammans en samling problematiseringar och ett sammanhang av styrning som debatten om serier och barns serieläsande karaktäriserar i 1950-talets Finland.

Det är framförallt diskursanalys som inspirerat min definition av det styrningsanalytiska perspektivet på det textanalytiska planet. I det följande går jag in på denna teoretiska och metodologiska tradition, varefter jag relaterar det styrningsanalytiska perspektivet på seriedebatten till den s.k. nutidshistorien.

4.2.2 Diskursanalys

Diskursanalys eller -teori utgör ingen enhetlig syn på texter eller analysen av dem, utan består av ett flertal olika men besläktade perspektiv. Inte heller saknar diskursanalys gemensamma nämnare med andra inriktningar inom kvalitativ textanalys. Två förteckningar över centrala drag i olika former av diskursanalys får fungera som introduktion till min förståelse av diskursanalysen som perspektiv på texter. Arja Jokinen, Kirsi Juhila och Eero Suoninen (1993) anser att diskursanalysen karaktäriseras av fem antaganden. De är för det första att språket konstruerar verkligheten, för det andra att det existerar flera parallella och konkurrerande betydelsesystem eller diskurser, för det tredje att all meningsfull verksamhet är kontextbunden, för det fjärde att aktörer är bundna till betydelsesystemen och

för det femte att språkbruket har olika slag av följder. Marianne Winther Jørgensen och Louise Phillips (2000) karaktäriserar diskursanalys enligt följande karaktäristika. För det första avspeglar språket inte verkligheten. För det andra är de språkliga uttrycken strukturerade i flera diskurser. För det tredje upprätthålls och formas diskurserna i diskursiva praktiker och för det fjärde skall diskurserna ”sökas i de konkreta kontexter där språket sätts i spel” (Winther Jørgensen & Phillips 2000, 18).

Överensstämmelsen mellan Jokinens m.fl. (1993) och Winther Jørgensens och Phillips (2000) uppräknningar är god. Språket formar verkligheten; därför är analysen av språket intressant. Med analysen eftersträvas inte att granska exempelvis hur väl språket reflekterar verkligheten eller vad olika utsagesinstanser avsett med sina utsagor, utan hur den språkliga eller diskursiva konstruktionen av verkligheten ser ut (jfr Hall 1997). Diskurserna är också flera och konkurrerande. Det finns inte endast en konstruktion av verkligheten, utan den språkliga konstruktionen av verkligheten är pågående och föränderlig samtidigt som verklighetskonstruktionerna parallellt kan vara avvikande.

En aspekt av att språket eller diskurserna formar verkligheten är att olika aktörer binder sig till eller binds av diskurserna. Aktörerna är en del av de kontexter och diskursiva praktiker i vilka diskurserna formas och förändras. Hur pass determinerande en diskurs anses vara med avseende på aktörers möjlighet att påverka diskursen – hur verkligheten ser ut – är en fråga som påminner om sociologins diskussion om struktur och handling och kan inte besvaras entydigt. Antingen kan man se diskurserna som determinerande och aktörerna utan frihet att forma dem eller så kan man se diskurserna som resultatet av enskilda aktörers språkbruk. Ett synsätt, som också är förenligt med många senare sociologiska perspektiv (t.ex. Giddens strukturationsteori och Bourdieus praktikernas sociologi) på problematiken handling-struktur, är att diskurserna ställer ramar för aktörernas vetande och språkanvändning samtidigt som upprätthållandet av diskurserna och de förändringar som sker i diskurserna är resultatet av olika aktörers diskursiva praktiker. Det finns inte nödvändigtvis en motsättning i ett sådant synsätt. Trots allt är diskursanalysen på denna punkt endast ett uttryck för konstruktivism och det finns en tendens att se subjektskapet som något mera determinerat inom diskursanalys än inom exempelvis olika uttryck för amerikanska socialkonstruktivistiska perspektiv (Heiskala 1994).

Det finns en speciell vokabulär som är associerad till diskursanalytiska perspektiv. Ett centralt begrepp är ”utsaga”, som i den diskursanalytiska kontexten härstammar från Michel Foucaults (2002e [1969]) arkeologiska begreppsapparat. En utsaga är enligt Foucault en teckensekvens, som utgör den minsta beståndsdel i en diskursiv formation. Ett textparti är aldrig en utsaga i sig; utsagans egenskap är att vara en funktion (utsägelsefunktionen) som inte existerar annat än i relation till andra utsagor och deras spridning på det diskursiva fältet (Foucault 2002e [1969], 110). I sin beskrivning av utsägelsefunktionen och den diskursiva formationen definierar Foucault fyra dimensioner som karaktäriserar dessa. De fyra dimensionerna är – betraktade ur den enskilda utsagans perspektiv – koordinatsystemet för objektens möjlighetslagar, subjektets positioner, fältet av angränsande utsagor och den materiella dimensionen. Samma dimensioner betraktade ur den diskursiva formationens perspektiv är objektsbildningen, bildningen av utsägningsmodaliteter, begreppsbildningen och strategibildningen (Foucault 2002e [1969]).

För att en utsaga skall vara en utsaga bör den ur detta strukturalistiska perspektiv uppfylla de kriterier som Foucaults invecklade begreppsapparat innebär. Enligt detta synsätt är citatet ”[g]oda barn- och ungdomsböcker är utan tvivel det bästa motgiftet mot serieförvildningen” (Bruun 1955) inte i sig en utsaga. Citatet är en utsaga om det kan placeras i ett koordinatsystem enligt ovan angivna kriterier. På motsvarande sätt är inte ”serieförvildningen” ett av utsagans objekt om inte möjlighetslagarna för denna relation mellan språkligt uttryck och objekt kan påvisas. Utsagans ”korrelat” (Foucault 2002e [1969], 115) utgörs av förutsättningarna för att ”serieförvildningen” överhuvudtaget skall vara ett förståeligt begrepp i seriedebatten eller med andra ord i sin diskursiva formation.

Då jag i min analys ställer fokus på hur serier, barn och reglering definieras i olika sammanhang förbiser jag arkeologins stränga strukturalistiska krav på analytiskt systembygge. Jag ämnar inte konstruera en diskursiv formation i arkeologisk bemärkelse. Det system av olika relationer mellan utsagor och av regelbundenheter i den diskursiva formationen, vilket Foucault utmålar i *Vetandets arkeologi* (2002e [1969]), är svårgenomträngligt och jag upplever det alltför tungrott för att användas som en modell för hur en diskursanalys skall genomföras. Jag förlitar mig på att en analys som grundar sig på en tillräcklig mängd texter och som presenterar en tillräcklig mängd citat ur studiens texter skapar förutsättningarna för att

tala om t.ex. utsagors objekt eller subjektspositioner och om en diskursiv formation. Begrepp som ”serieförvildningen” blir förståeliga – deras möjlighetslagar synliggörs – genom att de relateras till ett större antal utsagor som behandlar serieproblemet. För att detta mål skall uppnås behövs inte arkeologins hela begreppsapparat.

De centrala diskursiva objekten i denna studie är serier, barndom och reglering. Seriemediets centrala ställning i materialet är en konsekvens som redan följde av definitionen av studiens materialkorpus. Redan i initialskedet fanns – baserad på kännedom av bl.a. studier från andra länder (Barker 1992 [1984]) – också en förståelse av barn och barndom som en central aspekt i diskussionerna om serier på 1950-talet. Det var uttryckligen barnens serieläsande som debatterades. Seriemedium och barndom utgör nodalpunkterna i den diskursiva formation som utstakas i denna studie.⁵⁶ En nodalpunkt är ett tecken kring vilket andra tecken i en diskurs kommer att organiseras (Laclau & Mouffe 2001 [1985], 112). Ett annat sätt att beskriva seriemediets och barndomens position är att kalla dem de centrala objekten i diskursen (Foucault 2002e [1969], 57–67). Samtidigt som barn och serier kan betraktas som nodalpunkter är de också i allra högsta grad element i diskursen. De erhåller sin betydelse i olika relationer, d.v.s. artikuleringar (Laclau & Mouffe 2001 [1985], 105), mellan exempelvis tecknen ”barn” och ”vuxen” eller ”serieläsare” och ”serieutgivare”.

De relationer som utsagorna utstakar rör sig inte endast på objektsnivån. Till exempel sker ofta samtidigt med definitionen av objektsdomäner även en definition av subjektspositioner. I en utsaga som omtalar barns serieläsande som ett problem och i vilken efterfrågas t.ex. föräldrars aktivitet för att råda bot på problemet definieras olika objekt för diskursen. Men definitionen av objekt ställer även villkor för utsagans möjliga subjekt. Subjektspositionen är inte neutral, det vill säga vilken individ som helst kan inte lika lätt ställa sig i positionen. Till exempel kan hävdas att utsagan utesluter det serieläsande barnet ur subjektspositionen. Det är däremot lättare för en förälder att ställa sig i positionen som utsagans subjekt.

---

56 Eventuellt kan det anses felaktigt att i en arkeologiskt inspirerad diskursanalys kalla något så litet som en seriedebatt för diskursiv formation, då den arkeologiska diskursteorin närmast betraktar vetenskapliga discipliner som diskursiva formationer (se Foucault 2002e [1969]). Jag förbiser detta (jfr Foucault 2002e [1969], 229–232; där han diskuterar olika alternativa möjligheter för arkeologisk forskning).

Subjektskap hos individer eller grupper av individer förstås i denna studie för det första som subjekspositioner. Ur detta perspektiv är subjektskapet med andra ord något som kan utläsas ur texterna (d.v.s. utsagorna), inte något som studeras som befintligt utanför texterna. Subjekspositionerna får sina innebörder i dylika relationer mellan tecken och formuleringar. För det andra ger jag utrymme för subjektskapet också genom att se det som en kontext för de olika utsagorna eller formuleringarna. Jag relaterar utsagors innehåll till vem som gett upphov till en utsaga eller i vilket sammanhang en utsaga tillkommit. Det här betyder inte att jag betraktar en text för att klargöra en utsagesinstans avsikt, utan för att ge texten ytterligare en betydelse, som är relevant för min tolkning men som också kan antas ha spelat en roll i seriedebatten. Jag väljer alltså att betrakta subjektskapet på ett dialektiskt sätt eller ur ett dubbelt perspektiv. Subjektskapet definieras å ena sidan som de möjligheter som olika texter ger för olika aktörer att placera sig som texternas subjekt. Å andra sidan relaterar jag de analyserade texterna till subjekt bestående av s.k. upphovsmän eller utsagesinstanser för att jag anser att detta ger mera information om de diskursiva formationer och övriga praktiker som utgör seriedebatten.

4.2.3 Diskursiva och andra praktiker

En dimension enligt vilken olika konstruktivismerna och diskursanalyser kan särskiljas är förhållandet mellan det diskursiva och det icke-diskursiva (Winther Jørgensen & Phillips 2000, 26). Åtskillnaden mellan diskursivt och icke-diskursivt grundar sig på en förståelse av det diskursiva som språkligt, men bundet till andra praktiker. I den här studien är det diskursiva prioriterat, eftersom studiens material är bäst lämpat för detta.

Även om de diskursiva praktikerna är i centrum för denna studies analys av seriedebatten innebär det inte att jag inte skulle försöka skapa en förståelse av andra praktiker i seriedebatten. Jag anser att det är möjligt att betrakta texter som tecken på andra praktiker än de språkliga. Detta grundar sig på två premisser. Den första premissen är texternas (formuleringarnas) materialitet. Materialitet kan förstås konkret eller – vilket är mera relevant i sammanhanget – på ett mera abstrakt eller svärfångat sätt. På det konkreta planet är texter materiella t.ex. genom att en talares ord består av ljudvågor som tränger in i övriga mötesdeltagares öron och medvetande. Texter är också materiella i form av trycksvarta på papper som

ligger på bord, som dimper ner i postluckan m.m. (Latour & Woolgar 1986 [1979]).

På det mera abstrakta planet kan texters materialitet uttryckas som att texter har effekter (Prior 2003, 67; jfr diskussionen om diskursanalysens karaktäristika ovan). Med detta menar jag att texterna medverkar i produktionen av verkligheten också i en annan bemärkelse än den ideella. Det är inte bara våra förståelser eller definitioner av saker och ting som påverkas av olika texter, utan också själva verkligheten i form av det materiella och i form av olika praktiker. Då en präst stadfäster ett äktenskap är orden inte endast verbala eller idébärande utan de har också en makt befäst av kyrka och lag (jfr Austin 1962). Den uttalade stadfästelsen och vigselbeviset påverkar t.ex. människors identiteter och beteenden. Ett stoppmärke på vägkanten blockerar inte färden för en bilist på grund av märkets fysiska egenskaper, utan i form av en text (som givetvis har en materiell dimension). Texten ”STOP” påverkar omgivningen och är konstituerande för människors agerande i den miljön. Då en forskare får en artikel publicerad i tidskriften *Science* är denna text befäst med en annan status än om jag spekulerar i naturvetenskapliga fenomen utan den minsta kännedom om tingens natur. Vissa formuleringar blir fakta, medan andra uppfattas som nonsens. Den status hos ord som de tre ovanstående exemplen beskriver är inte endast beroende av ordens innehåll, utan också av ordens relationer till andra praktiker (och ord). Eftersom ord har en dylik sida vågar jag anta att texter och de formuleringar som de bär på påverkar världen omkring dem. Texter förändrar människors förståelse av saker och ting och texter påverkar människors beteenden på både kortare och längre sikt. Då jag i denna studie läser texter producerade i seriedebatten antar jag att dessa texter har påverkat människor och deras beteenden. Detta är givetvis i viss mån ett spekulativt antagande, men förhoppningsvis kan det delas av avhandlingens läsare, om inte helt så till en viss grad. I min analys av seriedebattens formuleringar finns alltså en ibland uttalad och ibland outtalad tanke om att en text leder till att exempelvis dess definition av serier påverkar något annat utöver min tolkning av texten. Texter är av intresse för att de bär på betydelser och för att de påverkar människors handlingsutrymme.

Texternas materialitet är den första premisen för att studiet av texter också skall berätta något om andra praktiker än de diskursiva. Den andra premisen tar fasta på texternas egenskap som dokument, d.v.s. de-

ras egenskap av att dokumentera något. Det handlar om att förskjuta sin skepticism angående sanningsvärdet hos texter. Den skepsis varmed texter ofta (behöver) betraktas med avseende på deras referens till en yttre verklighet behöver inte utsträckas i det längsta. Om t.ex. ett mötesprotokoll i Mannerheims Barnskyddsförbunds arkiv anger att förbundets serieutskott sammanträtt i förbundets centralkansli den 26 mars 1957 klockan 16.15 behöver inte detta (nödvändigtvis) ifrågasättas eller problematiseras. Protokollet kan också läsas som ett uttryck för att seriedebatten inte endast producerade ett antal texter för framtida forskare att studera, utan att seriedebatten också bestod av andra praktiker, t.ex. mötessammankomster. Givetvis grundar sig också den diskursanalytiska tolkningen av texter på en förståelse av texter som dokument, men då dokumenterar texterna existensen av en diskurs. Viktigare är ändå att texterna ur ett sådant perspektiv antas konstruera något – en diskursiv verklighet – inte att de reflekterar en annan, yttre verklighet, bestående exempelvis av människor som deltar i ett möte. Jag tror dock att en studie inom en diskursanalytisk tradition, som föreliggande avhandling, kan dra nytta av att ta vissa saker för givet. Det finns i det diskursanalytiska perspektivet en obegränsad möjlighet för tolkning och reflexivitet (Börjesson 2003, 26), men då utrymmet är begränsat är tvånget att ta en hel del saker för givna överhängande. Å andra sidan finns det inte någon nödvändig motsättning mellan den dubbla läsningen av en text eller ett dokument. Ett mötesprotokoll kan ur det ena perspektivet anses dokumentera att ett möte skett. Före protokollet kom till träffades alltså några människor som talade om något. Därefter skrevs protokollet. Men även om protokollet skrevs efter mötet konstruerar detta i efterhand formulerade protokoll mötet. Mötet får en viss status tack vare det skrivna protokollet: mötet är t.ex. inte vilken som helst träff över en kaffekopp. Mötet kan också tack vare protokollet få en betydelse som det annars inte skulle få. Det dokumenterade mötet i form av protokollet kan t.ex. berätta för en publik att detta var en seriös sammankomst, vars ord skall tas på allvar. Samtidigt är protokollet givetvis inte en textmassa som på grund av sin egen vikt får konsekvenser. Protokollets effektfullhet hänger på tidigare relationer mellan ord och andra praktiker, t.ex. sådana som har format en organisationskultur inom vilken protokollförda möten är en form för social interaktion.

4.2.4 Beskrivning och citering

Diskursanalysens metod är beskrivningen. Med detta avser jag inte en avsaknad av förförståelse eller teoretiskt perspektiv på det som analyseras. Att jag väljer att uttryckligen beskriva exempelvis seriedebattens barndomskonstruktioner är ett teoretiskt val. Men det här valet grundar sig inte på en önskan att finna bakomliggande ”variabler” som förklarar förståelserna av barndom. Jag lutar istället på att beskrivningen av barndomsförståelser genom citeringen av seriedebattens texter skall innebära en tillräcklig form av förklaring eller förståelse. Det är texterna i deras partikularitet som kan läsas som en diskursiv formation. Jag försöker inte finna aktörers intentioner och jag försöker inte upptäcka konspirationer; jag försöker inte upptäcka 1950-talets Zeit-Geist. Syftet är att betrakta texterna som värdefull kunskap i sig. Texterna uttrycker/innehåller/är kunskap och att beskriva denna kunskap är studiens metod. Detta framhävande av beskrivningen och texternas ”yta” riskerar kanske att bli en naiv empirism eller positivism (Foucault 2002e [1969], 242), men viktigare är att diskursanalysens försök att hålla sig till den ”rena” beskrivningens ideal värnar mot frestelsen att finna generella förklaringar som döljer mer än de förklarar (jfr Latour 2005, 137).

Enligt Bruno Latour (2005, 137) är en god beskrivning av ett fenomen tillräckligt. Till en god beskrivning behöver inte tilläggas någon förklaring. ”Om en beskrivning förblir i behov av en förklaring betyder det att beskrivningen är dålig” (Latour 2005, 137; min övers.). Även om jag inte är säker på att jag förmår erbjuda en uttömmande beskrivning av seriedebattens produktion av kunskap om och reglering av barns serieläsande utan riskerar att skapa en beskrivning som kräver förklaringar hyser jag en tilltro till beskrivningens möjlighet. Mitt sätt att skapa beskrivningen och att ge den trovärdighet är ett rikt användande av citat ur de analyserade texterna (jfr Heiskala 1990). Vilka citat som presenteras grundar sig dock inte på ett oreflekterat iakttagande av ord på papper, utan är resultatet av en perspektivisk granskning och analys. En målsättning med analysen är att lyfta fram olikheter och den kunskapens (om barn, om serier, om reglering) mångsidighet som materialet erbjuder. Detta är förenligt med syftet att erbjuda tankegodis åt diskussioner idag, men förfarandet erbjuder också ett försvar av empirismen. Med en strävan efter att visa på mångfald undviker man förhoppningsvis en av empirismens fallgropar, d.v.s. risken för att presentera en förenklad och generaliserande granskning som en

neutral och objektiv sådan. Att lyfta fram mångfalden riskerar att erbjuda en överdrivet mångfacetterad bild av ett fenomen som också kunde betraktas som något mera enhetligt (jfr Foucault 1991b [1980], 78–79). Samtidigt ser jag den beskrivningens mångfald som jag eftersträvat som ett gångbart alternativ till kravet på genererandet av generella teorier, vilket tidvis ställs på sociologin.

De presenterade citaten är unika såtillvida att de är enskilda formuleringar, d.v.s. enskilda materialiserade språkliga uttryck (Foucault 2002e [1969], 133), som gjorts i en viss situation och i ett visst sammanhang. De har en egen form i egenskap av formuleringar. De använda citaten är inte unika i egenskap av utsagor. Ett citat kunde i åtminstone de flesta fall ha ersatts av ett annat, av en annan formulering. Om ett citat förefallit mig unikt eller väldigt annorlunda än andra utsagor påpekas detta i texten. Att olika formuleringar är likadana på en utsagornas nivå betyder bl.a. att de är uttryck för samma kunskap på objektets plan. Två formuleringar eller textfragment om seriemediets skadlighet kan uttrycka samma sak och det är i den bemärkelsen egalt vilket som citeras. Att två formuleringar är desamma med avseende på utsagans objekt betyder däremot inte att de olika citaten nödvändigtvis skulle innebära samma subjektsposition eller att artikuleringen av alla element skulle vara exakt samma.

De texter som analyseras i de olika resultatkapitlen varierar till karaktären. I vissa kapitel granskas publicerade texter. Dessa texter bildar en ganska osystematisk helhet, som granskas på ett allmänt plan så till vida att utsagornas kontexter på det stora hela ägnas mindre uppmärksamhet. De arkivmaterial som granskas i andra kapitel – barnskyddsförbundens och statsmaktens textuella kvarlämningar – granskas däremot ur ett mera processuellt perspektiv. Om jag ur det förstnämnda perspektivet gör en slags genomskärning av den diskursiva formationen, sker i det senare fallet en fokusering på kunskapens utveckling från en historisk tidpunkt till en annan, t.ex. under ett års kommittéarbete eller under ett utskottsmöte. Om det förra perspektivet i större utsträckning lyfter fram relationerna mellan olika tecken, erbjuder det senare en beskrivning, i vilken det institutionella sammanhangets närvaro är påträngande.

4.2.5 Nutidshistoria

Jag har i olika sammanhang angivit att denna studie av barn, serier och reglering i seriedebatten i 1950-talets Finland har ett nutidshistoriskt syf-

te. Detta innebär helt enkelt att jag med min studie önskar tillföra något till dagens tänkande om barn, media och reglering. En dylik beskrivning av forskningens bidrag passar säkert in på största delen av den humanistiska och samhällsvetenskapliga forskningen. Men det är också möjligt att utveckla argumentet till ett mera medvetet perspektiv. Detta har den nutidshistoriska eller genealogiska diskussionen gjort.

Det genealogiska och nutidshistoriska perspektivet har i forskningslitteraturen ofta personifierats av Michel Foucault, men diskussionen har en längre historia. Foucault placerade sig själv i ett kontinuum av kritisk forskning representerad av Kant, Hegel, Nietzsche, Weber och Frankfurtskolan (Foucault 1995 [1984], 260). Enligt Foucault aktualiserade Kant (1967 [1784]) ett filosofiskt studium av det nuvarande, av nutiden, som en händelse som även inbegriper filosofen som önskar besvara frågor som ”vad händer idag? Vad händer nu? Och vad är detta ’nu’, i vilket vi alla befinner oss, samt vem definierar detta ögonblick då jag skriver?” (Foucault 1995 [1984], 249–250; min övers.).⁵⁷ Dessa frågor handlar om det nuvarandes ontologi eller om vårt självs ontologi (Foucault 1995 [1984], 260). I ett annat sammanhang säger sig Foucault i sin produktion ha studerat tre historiska ontologier:

First, an historical ontology of ourselves in relation to truth through which we constitute ourselves as subjects of knowledge; second, an historical ontology of ourselves in relation to a field of power through which we constitute ourselves as subjects acting on others; thirds [sic], an historical ontology in relation to ethics through which we constitute ourselves as moral agents. (Foucault 1983, 237)

Ontologi är enligt en ordboksdefinition ”läran om det varandes väsen” (*Svenska Akademiens Ordlista* 1998). Det nuvarandes ontologi handlar om det nuvarandes (nutidens, aktualitetens) beskaffenhet och varande. Självet ontologi åsyftar uppfattningarna om hur självet (jag, vi) ser ut eller vad det består av. Centralt i Foucaults förståelse av ontologi eller (läran om) varats beskaffenhet är att den är historisk. Det nuvarandes ontologi eller ”våra” ontologier (jfr Helén 1994, 272) är historiska ontologier. Med ontologi försett med attributet historisk avses ”de sätt varpå möjligheterna för val och för varande uppstår i historien” (Hacking 2002, 23; min övers.).

⁵⁷ I citatet uttrycks universalismen att ”vi alla” lever i samma nutid. Det tycks vara något av en blind fläck för den nutidshistoriska forskningen att nutiden kan se ut på olika sätt och att vad eller vem man talar om och till i nutiden inte är särdeles entydigt. Jag är tacksam till Katriina Honkanen som klargjort dessa aspekter för mig.

Historiseringen av nutiden och de möjligheter som den erbjuder för människors varande är ett perspektiv som representerades av Friedrich Nietzsche (se Foucault 2000b [1971] för dennes förståelse av Nietzsches genealogi⁵⁸). Nietzsches genealogi utgör en kritik av en på metafysiska antaganden grundad förståelse av ontologi, liksom av i sammanhanget centrala begrepp som sanning och historia (Mahon 1992). Det metafysiska sanningssökandet som finner – eller vill finna – sanningen ”i varats sköte, i det oförgängliga, i den fördolde guden, i ’tinget i sig” (Nietzsche 2002a [1886], 14) är grundat på en tro, en vilja och en värdering (Nietzsche 2002a [1886]). Michael Mahon (1992, 82; min övers.) sammanfattar Nietzsches post-metafysism eller med andra ord historicism och socialkonstruktivism sålunda: ”Varje ting, person, händelse konstrueras av Nietzsche som en fråga för historisk, kulturell, praktisk tolkning, och under serierna av tolkningar finns ingenting, inget ting.” Med ett sådant synsätt – perspektivism – närmar sig nutidshistorikern eller genealogen de filosofiska, och av nödtvång samtidigt historiska, frågeställningarna. Nietzsche åtog sig att betrakta värden som i den västerländska filosofin varit centrala, t.ex. åtskillnaden mellan gott och ont samt sant och falskt. Dessa högt uppsatta värden är för Nietzsche uttryck för olika perspektiv, för olika viljor. Sanningen och dess värde är sanning med ett värde ur ett visst perspektiv. Ur ett nietzscheanskt perspektiv kan inte ett tänkande subjekt eller någon annan form av fundament vara grunden för kunskap eller vetande (Nietzsche (2002a [1886])).

Nietzsches antifundamentalism sträcktes till hans förståelse av studiet av historien. Nietzsches syn på historieskrivningen utgjorde enligt Anssi Halmesvirta (1999) en kritik av nationalistisk monumentalhistoria, av den till Leopold von Ranke kopplade ”wie es eigentlich gewesen ist”-historieskrivningen, av hegelianism och socialdarwinism. Ett gemensamt drag i kritiken av alla dessa perspektiv är förkastandet av deras generaliserande tendenser, i vilka utveckling, framsteg och teleologi kopplas till skenbar objektivitet. Historikern som ägnar sig åt sökandet av olika ursprung (ty. *Ursprung*) eller åt förklaring av historien med hänvisning till generella idéer gör samma fel som filosofen som söker (och finner) ett fundament. Nietzsches genealogi utgör ett alternativt tillvägagångssätt för både filo-

58 Foucault försökte inte ge en allmängiltig bild av Nietzsches tänkande utan han uttryckligen använde sig av vissa delar av Nietzsches genealogi (Foucault 1980c [1975], 53–54; jfr Brolin 2004, 20).

sofen och historikern. Våra ontologier är historiska, liksom historien är historisk. Ur ett genealogiskt perspektiv består det verkligt historiska av händelser och relationer. Bakom varje fundament och varje ursprung finns något annat. ”[I]nget är fundamentalt” (Beronius 1991, 39). Intressant blir då att, i stället för att försöka definiera eller finna ursprunget eller fundamentet, undersöka vad sanningar, idéer och vetande består av, hur de är konstruerade genom olika relationer i historiska och kulturella sammanhang. Nu uppenbarar sig risken att historiseringen tar fundamentets plats (Honkanen 2004). Den ”historiska konstruktionen” av sanning, ontologi och verklighet m.m. kan förefalla inta platsen av en oifrågasatt grund utifrån vilken jag kan tala om exempelvis barn och media. Jag hoppas att min diskussion om mitt nutidshistoriska syfte samt tidigare presenterade metodologiska anmärkningar skall kunna avstyra denna kritik.

Att tala om det nuvarande eller nutida former för självet är vagt. Den nutidshistoriska frågeställningen och perspektivet behöver preciseras. Den nutidshistoriska lösningen för att hantera forskningens perspektivbundenhet består av ett bejakande av detta. Medvetenheten om perspektivet görs (i mån av möjlighet) till en styrka. Genealogin ”tillmäter samma betydelse åt sin egen blick och dess objekt” (Foucault 2000b [1971], 382; min övers.). Om den genealogiska blicken är ”nutida” då den appliceras på historien och samhället, varför inte då vända detta till en styrka i stället för att betrakta det som ett problem. Mats Beronius (1991, 50; jfr Dean 2003) uttrycker detta enligt följande: ”Genealogi är inte historien om det förflutna, utan det nuvarandes historia! Utgångspunkten för en genealogisk undersökning är alltid en fråga som ställs i och om nutiden.” Ilpo Helén (2005) uppmärksammar att en dylik fråga om nutiden har en kritisk potential. Vidare anger Helén (2005, 96) att det kritiska perspektivet definieras av det nutida element som ställs under den kritiska blicken. Som termen genealogi antyder kan kritiken bygga på identifierandet av släktskap, av likheter och olikheter mellan samtid och förgånget, förmedlade av forskningen (jfr Nilsson 2003, 21–22).

Vilket är då det element jag önskar underställa en kritisk, nutidshistorisk blick? Vilken är – ur denna studies perspektiv – den tid vi lever i (jfr Foucault 1995 [1984])? Vilka är de värden vars värde jag vill kasta ett ljus över (jfr Nietzsche 2002b [1887], 195)? Vilket är området för möjliga erfarenheter som denna studie kan relateras till (jfr Foucault 1995 [1984], 260)? På ett mera personligt plan kan frågan också formuleras: På vad grundar

sig mitt forskarjags intresse för studiens tema (jfr Bell 1999, 1–2)? Vilket är mitt kunskapsintresse?

Det är regleringen av barn och media som jag önskar lyfta fram för granskning. Jag vill inte erbjuda färdiga svar på frågan hur barns konsumtion av media eller populärkultur skall hanteras i dagens samhälle, utan jag vill med min studie av konstruktioner av seriemedium och barndom och regleringen av dessa i 1950-talets Finland lyfta fram möjliga perspektiv på fortfarande aktuella frågeställningar. Granskningen är avsedd att erbjuda tankegodis för aktuella diskussioner om barn och media. Ur detta perspektiv beskriver jag diskussioner och verksamheter, vilka jag sammantaget har valt att kalla debatt, kring seriemediet. Problematisering av regleringen av barns och medias relationer var temat för 1950-talets seriedebatt. Problematiseringen av regleringen av barns och medias relationer är också temat för min avhandling, som jag hoppas skall kunna bidra till ytterligare problematiseringar av barns och medias relationer. Med hjälp av analysen av seriedebatten kommer jag att lyfta fram förståelser av serier i form av bl.a. bildligt medium, massmedium och våldsamt medium. Vidare kommer jag att påvisa diskursiva konstruktioner av barndom som en motsats till vuxenhet, som en sfär underställd andras maktbruk och fostran, som en varierande tillvaro. Ytterligare kommer jag att granska lösningsmodeller och regleringsförslag angående barns serieläsning. Dessa uttryck för min styrningsanalytik lyfter jag fram för att den intresserade skall kunna ta del av tänkesätt som kan förefalla bekanta eller främmande för den som idag intresserar sig för barns och medias relationer. Hanteringen av seriefrågan bär på många olika problematiseringssätt och lösningsmodeller och de formuleringar, synlighetsformer, subjekspositioner och rationaliteter som 50-talsdebatten ger upphov till kan inspirera till ett flertal förståelseformer också idag.

5. Seriedebattens förståelse av seriemediet och serietidningar

5.1 Inledning

Detta och de fyra härpå följande kapitlen presenterar min analys av studiens empiriska material. Efter att jag i detta kapitel granskat seriedebattens konstruktioner av seriemediet övergår jag till att i tur och ordning granska seriedebattens kunskapsproduktion kring barndom, barnskyddsorganisationernas verksamhet i seriefrågan, statsmaktens agerande och sist och slutligen debattens olika förslag till lösning och reglering av det s.k. serieproblemet. Uppläggningsen i det följande är sådan att jag i detta och nästa kapitel liksom i kapitel 9 skapar en relativt allmän bild av konstruktionerna av seriemedium, barndom respektive regleringsförslag i debatten. Med ”allmän” avser jag en analys som framförallt tar fasta på det som sagts eller med andra ord på den diskursiva konstruktionen av olika objekt för vetandet. De processer genom vilka vetandet tillkommit är sekundära i en sådan analys. Det här betyder att utsagornas innehåll ställs i första rummet och att exempelvis utsagesinstanserna och de olika sammanhang i vilka utsagorna formulerats kommer i andra hand. Det betyder inte att jag nonchalerar de sistnämnda aspekterna, utan att analysen styrs av min förståelse av vad utsagorna säger om seriemedium, barndom och regleringen av serieproblemet. I dessa kapitel grundar sig analysen på materialets medietexter, d.v.s. texter som publicerats i dagstidningar, tidskrifter, läroböcker, forskningslitteratur och uppfostringsguider. I kapitel 7 och 8 försöker jag i högre grad lyfta fram det processuella eller kontextuella i kunskapsproduktionen och regleringen av seriemediets och barndomens relationer. Analyserna i dessa kapitel grundar sig på användningen av de aktiva instansernas efterlämnade arkiv. I avhandlingens avslutande kapitel

– kapitel 10 – tydliggör jag kopplingarna mellan den empiriska analysen och de teoretiska diskussioner som jag har fört i avhandlingens teoretiska del.

I detta kapitel granskar jag hur seriemediet konstruerades i 1950-talets seriedebatt. Jag koncentrerar mig här på hur kunskapen om serier såg ut i olika offentliga uttryck i media. Hur definierades seriemediet och olika underkategorier inom det? Vad betraktades som bra eller dåligt med serietidningar och mediet i sig? Jag önskar påvisa bredden hos de förståelser av seriemediet som debatten uppvisar, d.v.s. redogöra för den kunskapsrepertoar som var tillgänglig och skapades i debatten. Inledningsvis introducerar jag den finländska 1950-talsseriedebattens förhistoria, som den ser ut i två textfragment, det ena från 1857 och det andra från 1938. Efter det lyfter jag fram en diskussion om benämningen på själva mediet. Både ”serie” och ”bildserie” (på finska *sarjakuva* och *kuvasarja*) användes. Den diskussionen pekar på hur vagt definierad eller odetaljerad kunskapen om serier var i det efterkrigstida Finland. Därefter följer ett avsnitt om kunskapen om serier som den kom till uttryck i några texter som inte deltog i den egentliga seriedebatten på 1950-talet, utan handlade om att t.ex. introducera seriemediet eller delar därav för en finländsk publik. Huvuddelen av kapitlet tar emellertid fasta på sådana texter som uttryckligen förde en diskussion om ett som problematiskt betraktat seriemedium, d.v.s. texter som problematiserade seriemediet och -läsningen. Då inte ens de grundläggande begreppen var vedertagna förefaller det rimligt att seriedebatten erbjöd ett flertal olika – också motstridiga – förståelseformer av seriemediets goda och dåliga sidor.

5.2 Seriekritikens finländska förhistoria

Debatten om serier i 1950-talets Finland har en inhemsk förhistoria. Hur omfattande denna är kan inte besvaras här. Debatten hade också internationella förlagor.⁵⁹ De inhemska föregångarna består av enstaka textuella uttryck. Det tidigaste exemplet på en kritik av seriemediet är antagligen ett konstaterande i *Borgå Tidning* lördagen den 27 juni 1857. Här framförs i en tidningsöversikt att

59 En studie med fokus ställt på den internationella kulturella diffusionen av seriedebatt till exempel genom en analys av intertextuella kedjor skulle vara intressant (jfr Osborne 1999).

mot den många numror genomlöpande Koipelinin [sic] linnustus⁶⁰ måste vi anmärka, att den icke hör till det slags roande lektyr som förädlar och moraliskt bildar folket. (*Borgå Tidning* 27.6.1857)

Detta konstaterande görs om tidningens *Sanomia Turusta* publicering av serien Koipeliinin linnustus, som ansetts vara den allra första serien publicerad i Finland (Kaukoranta & Kemppinen 1982, 169).⁶¹ En annan föregångare till den seriekritiska debatten finnes betydligt närmare 1950-talet. I en artikel i *Suomalainen Suomi* (Finska Finland) skriver Olavi Paavolainen år 1938:

Sarjakuvat tyydyttävät sekä huumorin- että jännitysnälkämme. Miinuutin murto-osassa saamme välttämättömän päiväannoksemme. Mikki-hiiri, Felix-kissa, Kippari-Kalle, Vihtori ja Klaara, Napoleon, Pikku Anni, Ratsupoliisi King, Adamson, Kissalan pojat, Aatami, Herra Kerhonen, Iikka, Sattuman Ville, Rymy-Eetu, Raiku, Iskevä Salama, Pantteri-Bill, Heiska, Kuningas Pikkarainen, Insinööri Kari, Kalle Kotkanpoika, Kieku ja Kaiku, Pöhlölä ja Pöhköläinen, Pekka Puupää, Jussi Juonio ja Matti Mainio, Helmi ja Heikki, Olli Pirteä, Bonzo, Heikki-poika, Kilu-Kalle, Aku Ankka ja Seitsemän pientä porsasta tyydyttävät meidät jännityksen ja huumorin suhteen täydellisesti. Ja, mikä suuriarvoisinta, ne tyydyttävät myöskin kaikki filosofiset ja moraaliset tarpeemme! Modernin, ylevän sankaritarun saamme taas lukea esimerkiksi sarjasta »Kunnian kentillä». Ainoakaan arvovaltainen lehti ei nykyisin u s k a l l a olla näitä sarjakuvia vailla. Tosin emme ole vielä päässeet yhtä pitkälle kuin sanokaamme Etelä-Amerikka: yksi ainoa »La Prensan» sunnuntailiite sisältää näitä – huomattakoon – täysin kansainvälisiä sarjakuvia kuusitoista (16) kappaletta!⁶² (Paavolainen 1938, 282–283, citerad av Tuomi 1996, 184 not 3)

60 På svenska har Koipeliinin linnustus publicerats med titeln *Herr Spindelbens märkvärdiga irrfärder och sällsamma äfventyr till lands och vatten*.

61 Koipeliinin linnustus erhåller ett år efter publiceringen en kritisk anmärkning i *Sanomia Turusta* också. Pseudonymen Sarwi-Jaako (1858) skriver: »Muutoin kaipaamme niitä hauskoja juttuja, joita ennen Sanomista Turusta luettiin; mutta ilolla näemme että Koipeliini vihdoinki mereen hukkui.» [Övers. »Annars sakna vi de lustiga historier som förr kunde läsas i Sanomia Turusta; men med glädje åse vi att Koipeliini äntligen drunknade i havet.»]

62 Övers. »Serierna tillfredsställer både vår hunger efter humor och efter spänning. Under bräkdelen av en minut erhåller vi den nödvändiga dagliga dosen. Musse Pigg, Katten Felix, Karl-Alfred, Gyllenbom, Napoleon och Farbror Frippe, Annika, King vid gränspolisens, Adamson, Knoll och Tott, Pär och Polly, Herra Kerhonen, Iikka, Sattuman Ville, Rymy-Eetu, Raiku, Blixt Gordon, Tom Trick, Filimon, Lille Kungen, Insinööri Kari, Kalle Kotkanpoika [eventuellt är det amerikanska originalet »Roy Powers, Eagle Scout»], Kieku ja Kaiku, Pöhlölä ja Pöhköläinen, Kalle Träskalle, Storklas och Lillkläs, Blondie, Olli Pirteä, Bonzo, Hasse, Kilu-Kalle, Kalle Anka, och Seitsemän pientä porsasta [Sju små grisar] tillfredsställer oss till fullo ifråga om spänning och humor. Och det mest lofvärda är att de också tillfredsställer alla våra filosofiska och moraliska behov! Den moderna, upphöjda hjältesagan får vi läsa i serien »Kunnian kentillä» [På ärans fält]. Ingen auktoritativ tidning vågar idag vara utan dessa serier. Dock har vi inte kommit lika långt som låtom oss säga i

De två citaten uppvisar både likheter och skillnader sinsemellan. Paavolainen är mera mångordig och lyfter fram flera sidor av seriemediet i sin artikel, men likheterna mellan karaktäriseringen av seriemediet är slående. I båda fallen kopplas seriemediet till underhållning ("roande" och "tillfredsställer oss ifråga om spänning och humor") och i båda fallen lyfts moralen fram som ett kriterium för värderingen av serier. "Folket" finns närvarande i det första citatet på ett explicit sätt; i det andra är folket omskrivet som ett "vi". Detta "vi" definieras också i nationalistiska termer genom att "vi" och "vår" situation kontrasteras med situationen i exempelvis Sydamerika.

Betraktade som två utsagor med relationer till andra utsagor har citatet från *Borgå Tidning* och det av Paavolainen helt olika existensvillkor. Satsen ur *Borgå Tidning* är placerad inom parentes i en text som på olika sätt behandlar tidningspressen. Hänvisningen till Koipeliinin linnustus är avskild från artikeln och dess sammanhang i övrigt. Denna avsaknad av sammanhang kan vara en viktig del av sammanhanget i den bemärkelsen att det inte fanns andra formuleringar som hade intagit samma status som utsaga, då t.ex. serier i allmänhet eller Koipeliinin linnustus i synnerhet inte ingick i andra samtida utsagors objektsdomäner. På objektets nivå har citatet naturligtvis andra relaterade domäner i och med att exempelvis förädling eller moraliskt bildande av folket tillhör en kategori objekt som åsyftades i andra utsagor.

Jämfört med det förra citatets parentetiska "kontextlöshet" är Paavolainens (1938) formulering kring seriemediet en del av ett vidare sammanhang i artikeln "Tämä on surmaava tuoni!" (Detta är den dräpande lie-mannen!). Det bärande temat i artikeln är en oro för bokens utdöende, en historiskt återkommande diskussion (Lehtonen 2001). Den huvudsakliga skyldiga till bokens öde är bilden. Bilden kopplas till medier som fotografi, film, bildmagasin och i framtiden television, men också radio ingår i samma hotbild (Paavolainen 1938, 275–276). Bilden, men också andra element i kulturen, leder människan bort från tänkande och reflektion representerade av en bokläsande kultur. Även om seriemediet inte direkt kopplas till barnet eller barndomen – serieläsarna består av ett "vi" – görs kopplingen mellan bilder och det infantila i texten i övrigt:

Sydamerika: en enda söndagsbilaga av »La Prensa» innehåller sexton (16) stycken av dessa – märk väl – fullständigt internationella serier!"

Kuvan ymmärtää jokainen, sekä lapsi että villi. Kuvan katseleminen ei rasita eikä sen ymmärtämiseen tarvita mitään aivoponnistusta. Siksi kuva on halutun vaikutuksen luomisessa aina tehokkaampi väline kuin sana.⁶³ (Paavolainen 1938, 276)

Texten gör kopplingar som kommer att erhålla mera utrymme i den efterföljande behandlingen av senare seriedebatt. Kopplingen mellan bilder och barn samt bildens enkelhet och effektivitet som medium utgör en del av seriedebattens förståelse av seriemediet. Paavolainens artikel utgör ingalunda det enda exemplet på en äldre text, i vilken dessa artikuleringar görs. Snarast görs i den bruk av en diskursiv repertoar som reproducerats, förnyats och förfinats en längre tid. Vad som eventuellt gör uttryckligen denna artikel till ett intressant fall är att den i ett för finländska förhållanden förhållandevis tidigt skede gör en koppling mellan en kritisk syn på bilder och seriemediet. Detta uttryck å sin sida skulle komma att förtydligas och utvecklas ett drygt decennium senare. Samtidigt skulle den klart negativa hållningen till detta förhållande komma starkare till uttryck. Paavolainens text är ju inte fördömande till sin ton, utan använder sig framförallt av ironin som medel.

5.3 Begreppslig mångfald: serie versus bildserie

Trots att serierna i medlet av 1900-talet redan hade en given plats i den finländska kulturen och trots att serier hade granskats kritiskt i enstaka sammanhang som Paavolainens text, var de inte objektet för en mer eller ens mindre systematisk kunskapsproduktion i form av kritik, historie-skrivning eller forsknings- och undersökningsverksamhet. Härom vittnar också det faktum att det ännu på 1950-talet fanns en klar tudelning i vad själva mediet överhuvudtaget skulle kallas. I det finska språkbruket – vilket är det dominerande i materialet för denna studie – var benämningen på tecknade serier oklar på 1940- och in på 1950-talet. Idag utgör begreppet ”sarjakuva” den dominerande termen då serier omtalas på finska. Tidigare var situationen en annan. Då användes både begreppet ”sarjakuva” och begreppet ”kuvasarja”.⁶⁴ Till exempel kan man 1946 i reklamen för två

63 Övers. ”Bildens förstås av alla, såväl barnet som vilden. Att se på en bild är inte betungande och för att förstå den behövs ingen ansträngning av hjärnan. Därför är bilden alltid ett mera effektivt medel än ordet för att uppnå önskad verkan”.

64 En bokstavig översättning till svenska är sarjakuva = seriebild och kuvasarja = bildserie. Jag översätter i det följande termerna ur dagens perspektiv så att ”sarjakuva” betyder ”serie” och ”kuvasarja” betyder ”bildserie”.

olika barntidningar finna de båda termerna. Tidningen *Kimmo* reklamförs med att den innehåller ”bildserier” (kuvasarjoja; Kaikkien 1946) och barn-tidningen *Lasten päivä* (Barnens dag) innehåller enligt annonsen ”serier” (sarjakuvia; Lasten 1946). Samma tudelning finns i marknadsföringen för tidningar riktade till en vuxen publik. I *Viikko* (Veckan) får man träffa ”våra seriehjältar” (sarjakuvasanকারিম্মে; Tämän 1946) och magasinet *Sata* (Hundra) innehåller ”två fantastiska bildserier” (kaksi loistavaa kuvasarjaa; ’100’ 1947). Även på svenska förekommer ett varierat språkbruk. År 1952 omtalas i en artikel i *Nya Argus* ”tecknade serier” ([Warburton] 1952), medan en annan artikel i *Tidskrift för folkskolan* nämner en ”bildserie” (Slättkammat 1953). I den senare tidskriften förekommer en månad senare ett urklipp av en text av Lorentz Larson ur *Svensk skoltidning*, i vilken används begreppet ”serier” (Larson 1953). Warburton använder å sin sida ytterligare termerna ”seriemagasin” och ”tecknade seriemagasin”. I Sverige började enskilda serier benämnas just ”serier” på 1930-talet, men begreppen ”bildserie” och ”bildbrättelse” användes åtminstone ännu på 1940-talet (Magnusson 2005).

På våren 1947 arrangerades av The British Council i Helsingfors en utställning av engelsk ”karikatyrkonst” (pilakuvataide; E. R.-r. 1947) med verk av bl.a. William Hogarth, James Gillray, Thomas Rowlandson och George Cruikshank. I samband med presentationen av utställningen och de utställda konstnärerna konstateras att Hogarths och Cruikshanks produktion också innehåller ”serier” (sarjakuvia). Det kan vara av intresse att ställa sig frågan om vad skillnaderna i språkbruket eventuellt uttrycker, om de överhuvudtaget uttrycker en skillnad. Den väsentliga skillnaden är den som uppkommit genom utvecklingen i tid, d.v.s. att begreppen ”bildserier” och ”kuvasarjat” snart sagt fallit bort ur svenskt och finskt språkbruk och idag knappast används alls. Angående den tidpunkt som ovan nämnda exempel härstammar från kan man fråga sig om det temporärt samtida bruket innebär något mer än en viss oklarhet om vad ett fenomen skall benämnas. Handlar det parallella bruket av ”kuvasarja” och ”sarjakuva” exempelvis om olika tidningsförlags strategier och kulturer? Som exempel kan nämnas att då Mannerheims Barnskyddsförbund 1959 ordnade en presskonferens om seriefrågan skrevs i *Helsingin Sanomat* (Melkein 1959) om ”bildserier”, ”bildseriefrågan” och ”bildserieivrare” (kuvasarjat, kuvasarjakysymys, kuvasarjaintoilijat), medan övriga dagstidningar använder begreppen ”serie” och ”seriefrågan” (sarjakuva, sarjakuva-

kysymys; se Sarjakuvakysymys 1959; Sarjakuvat 1959; Sarjakuvien 1959; Normaali 1959).

Då *Helsingin Sanomats* utgivare Sanoma Oy lanserar den nya tidningen *Aku Ankka ja kumppanit* under åren 1951–52 används begreppen ”bildserie” (kuvasarja) och ”bildserietidning” (kuvasarjalehti) i reklamtexterna på tidningens bakpärm (*Aku Ankka ja kumppanit* 1/1951, 2/1952, 9/1952, 10/1954). Därutöver används begrepp som ”bildberättelse” (kuvaker-tomus; *Aku Ankka ja kumppanit* 6/1952) och ”färgbildsberättelse” (vä-rikuvakertomus; *Aku Ankka ja kumppanit* 4/1952). De extranummer av tidningen som utgavs utöver de egentliga årgångarna benämns ”bild-häften” (kuvavihko; *Aku Ankka ja kumppanit* 6/1953). Då tidningen be-skrivs i bakpärmstexterna är också bildserie en relativt sällan förekomman-de term. Oftare framhävs att tidningens innehåll består av berättelser och bilder eller teckningar. Åtminstone används begreppet ”serie” inte som ett sätt att marknadsföra ett relativt nytt medium, vilket serietidningen då var. Tolkningen att man i marknadsföringen medvetet undvek begrep-pet serie (sarjakuva) är kanske inte felaktig. Eventuellt ville man på detta sätt undvika associeringen till en annan ny serietidning, *Sarjakuvalehti*, som utgavs av Valiolehdet Oy och som alltså uttryckligen definierade sig genom detta begrepp.

Eventuellt kan begreppsförvirringen i denna fråga tolkas som ett uttryck för en negativ association hos begreppet ”serie” (sarjakuva). Skillnaden mellan ”kuvasarja” och ”sarjakuva” uttrycker knappast en skillnad mellan olika uttrycksformer, som skulle ha olika regelsystem för hur exempelvis en narrativ i bilder och ord skall berättas. Även om Sanoma Oy:s använd-ning av bildserie kunde antyda en viss negativ laddning hos begreppet serie (sarjakuva) är denna laddning på intet sätt entydig, vilket bruket i andra sammanhang berättar om. I lanseringen av *Sarjakuvalehti* år 1949 finns inte en tillstymmelse till att begreppet i sig kunde ha en negativ konnotation (Uutta 1949). Kopplingen mellan begreppet ”sarjakuva” och den legitima brittiska karikatyrkonsten (E. R.-r. 1947) antyder också att begreppet i sig i sammanhanget inte har en klar negativ betydelse.

Jag har med denna diskussion om begreppen inte velat fastställa betydel-serna hos dem, utan velat peka på en dimension i diskussionen om serier under den brytningsperiod i den finländska seriemarknaden som medlet av 1900-talet utgör. Det är kanske talande att inte ens de mest grund-läggande termerna har en entydig betydelse eller position. Från detta ut-

gångsläge tar diskussionen om serier ny fart på 1950-talet, den period då serietidningen stadfästas som en del av det populärkulturella landskapet.

5.4 Icke-debatterande skriverier om serier

Textproduktionen kring tecknade serier på 1950-talet handlade inte bara om att definiera seriernas vara eller icke vara som något negativt eller skadligt. På 1950-talet berättas och repeteras i Finland också seriernas historia. Nu uppkommer ett skrivande som börjar definiera serierna som ett medium med egenskaper som särskiljer det från andra media och uttrycksformer.⁶⁵ Ibland sker detta historiserande i kombination med en klar delaktighet i behandlingen av seriefrågan, d.v.s. behandlingen av serier som något eventuellt problematiskt. Men serierna behandlas i olika texter också utan att problematiken annat än nämns eller inte nämns överhuvudtaget. Ett annat uttryck för denna introducerande definitionsprocess är de texter som snarast undervisar publiken i serieläsandets konst.

Serierna hade tydligen ett visst nyhetsvärde på 1950-talet, trots att seriemediet (i en eller annan form) redan hade funnits i några årtionden eller snart ett århundrade, ifall Koipeliinin linnustus betraktas som en begynnelse. För detta talar de introduktioner till seriernas ”teckenspråk” som Erkki Salonen⁶⁶ presenterade för den finländska publiken i början av 1950-talet (Salonen 1950; odaterad: a⁶⁷). Vilken den sociala beställningen på denna typ av texter var (eller om de mer än ett pedagogiskt värde hade ett underhållningsvärde) kan inte besvaras, men med tanke på det bildspråk som dominerade i exempelvis barntidningarnas inhemska serier var en introduktion kanske på sin plats. Däremot var informationen av

65 Detta påstående grundar sig inte på ett studium av tidigare tidsåldrars serieskrivande, utan är ett antagande grundat på bristen av hänvisningar till en dylik tidigare diskussion. I Finska seriefrämjandets (Suomen sarjakuvaseura) bibliotek finns en liten urklippssamling, i vilken det äldsta urklippet är från år 1929. Det behandlar Musse Pigg som en figur inom animationsfilmen, inte i seriemediet. Följande texter härstammar från 1950-talet.

66 Erkki Salonen (1920–2001) namn figurerar i samband med många texter om serier från 1950-talet. Salonen var en mångsidig kulturpersonlighet som bland annat var chefredaktör för *Ylioppilaslehti* (Studenttidningen) (1947–50), den första redaktören för bokserien *Mitä Missä Milloin* från 1951, och långtida överombudsman i Suomen kulttuurirahasto (Finska kulturfonden). I sin ungdom tecknade Salonen serier och skämtteckningar för olika tidningar. Under kriget hörde Salonen till de tecknare som arbetade med propagandauppgifter inom folkförsörjningsministeriet (Karjalainen 2001; jfr Salonen 1953, 239; Varho 1996, 191).

67 Den odaterade texten finns som urklipp i Finska seriefrämjandets urklippssamling. På urklippet har någon i efterhand skrivit Erkki Salonen namn, vilket är rimligt med tanke på likheten mellan denna text och Salonen 1950.

sent datum i förhållande till dagstidningarnas serier och det teckenspråk som redan nyttjades i dem. I de två texterna, rubricerade ”Merkillinen kieli” (Ett märkligt teckenspråk) och ”Sarjakuvien merkkikieli” (Seriernas teckenspråk), presenteras för läsaren genom bildexempel och bildtexter olika inslag i seriernas ”teckenspråk”. I texterna informeras om onomatopöetiska uttryck, innebörden hos olika former på en pratbubbla, texttypens betydelse för ”ljudvolym” samt tecken för t.ex. idéer (ljus, lampa m.m.) och rörelse.

Utöver dessa introduktioner till seriernas formspråk publicerades under 1950-talet också presentationer av seriernas historia (Lindberg 1960) eller presentationer av enskilda serier (R. V. 1954; Amerikan 1958; [Kraemer] 1958), som på inget vis explicit deltog i en seriedebatt om seriers eventuella positiva eller negativa karaktäristika. Ett typiskt sammanhang för en icke-polemiserande presentation av en serie var starten för publiceringen av en ny serie i en dagstidning (Tove 1947; Esa 1962). Även om denna typ av texter inte deltog i en debatt – vilket också skedde – genom att anta en argumenterande stil, kan texterna betraktas som indirekta deltagare i debatten. Texterna skapade en offentlighet kring och kunskap om serier som avvek från den kritiska debatten. Dessa texter upprätthöll en kunskap om serier som något annat än ett eventuellt pedagogiskt eller socialt problem.

En text som presenterar seriernas historia utan att i större utsträckning ta ställning till seriedebattens frågeställningar är V. Kukkonens (1954) ”Kippari-Kalle ja kumppanit” (Karl-Alfred och kompani). Denna artikel utgör ett gränsfall i serieskrivandet. Den upprätthåller ovan antydda distans till seriedebattens frågeställningar, men tangerar dem. Texten presenterar⁶⁸ i korthet seriernas historia fr.o.m. en förhistoria i 1800-talets England och Thomas Rowlandson och t.o.m. Yellow Kid (det viktigaste namnet i den amerikanska mytologin kring seriemediets födelse), Knoll och Tott, Blondie och de ”realistiska” äventyrsseriernas uppkomst. Seriedebattens frågeställningar tangeras i följande utsaga:

Viime aikoihin saakka ovat sarjakuvat saaneet sentään olla suhteellisen rauhassa, mutta nyttemmin ovat pedagogit ja psykologit alkanee

68 Som förlaga har denna artikel Erkki Salonens (1953) artikel ”Sarjakuvat ja niiden kehitys” (Serierna och deras utveckling) från *Mitä Missä Milloin 1954*. Kukkonens artikel är betydligt kortare och tar fasta på berättelsen om seriernas historia i Salonens text. De inslag i Salonens text som diskuterar serierna som medium och serieläsning som fenomen utelämnas ur Kukkonens artikel.

esittää syvällisiä lausuntoja sarjakuvien puolesta ja vastaan – ja enimmäkseen vastaan. Sarjakuvamyylly jauhaa kuitenkin kaikesta huolimatta valtaisalla teholla, eikä osoita vähäisimpiäkään heikentymisen oireita.⁶⁹ (Kukkonen 1954, 8)

Genom detta anti-intellektuella konstaterande förkastas seriedebatten som en parentes i seriernas historia. Det ”djupa” som pedagoger och psykologer eventuellt har att säga om serier utmålas som tendentiöst och därmed något som läsaren skall förhålla sig skeptisk till. Denna diskussion ägnas inte mera utrymme, vilket förstärker synen på debatten som något ointressant som inte kräver uppmärksamhet. Denna typ av text är dock ett undantag i 1950-talets serieskrivande. I de flesta texter är seriedebatten av relevans och representerar en frågeställning som pockar på reaktioner och diskussion.

5.5 Seriedebattens konstruktioner av seriemediet

Seriedebatten aktualiserar ofta en kritisk eller negativ syn på seriemediet. Seriemediet som något skadligt, hotfullt och bristfälligt är en rationalitet som genomsyrar debatten, såtillvida påminner seriedebatten om ett flertal andra debatter kring olika populärkulturella eller massmediala uttryck, speciellt då de uppfattats som nya. Konstruktionen av ”det dåliga seriemediet” bör betraktas som en förutsättning för debatten. Utan en sådan skulle debatten varken finnas eller behövas. Då skulle inte heller en debatt om seriers skadlighet kunna föras: Vad skulle man i så fall tala om och hur skulle man tala om ”detta”? Utan denna förståelse och konstruktion av serier som något dåligt skulle knappast heller en debatt ur debattörernas perspektiv behövas, varför skulle man i så fall tala om serier? Det sistnämnda förutsätter att seriedebatten betraktas som en genuin debatt om serier, inte t.ex. som en debatt som förs för att avstyra intresset från något annat (Goode & Ben-Yehuda 1994, 130–131; jfr Thrasher 1949). Även om seriedebatten hade ett upphov i en uppfattning om ett ”dåligt seriemedium” formades och definierades detta medium i debatten. Debattens uttryck erbjöd också andra, alternativa uppfattningar och kunskapsformer om serierna. På samma sätt som debatten arbetade med en varierande kunskapsrepertoar kring barn och barndomar (se följande kapitel) labo-

69 Övers. ”Fram till den senaste tiden har serierna dock fått vara någotsånär ifred, men numera har pedagoger och psykologer börjat framföra djupsinniga utlåtanden för och emot serier – och för det mesta emot. Trots allt mal seriekvarnen ändå med väldig kraft och visar inte de minsta tecken på att försvagas”.

rerade den även med olika kategorier och former av serier. Dels antog det dåliga seriemediet olika former, dels erbjöd debatten också kunskap om vad ett ”gott” seriemedium innebar eller kunde innebära. Dessutom blev ett ”harmlost” seriemedium definierat.

Oberoende av de olika tendenserna i konstruktionen av serier som något skadligt, gott eller obetydligt kan man hävda att debatten om serier skapade seriemediet. Utan debatten skulle serierna alltnog ha existerat, men förståelsen av dem skulle ha varit en annan. Seriemediet skulle då ha varit ett annat. Trots vissa uttalanden om serier som kunde betraktas som demoniserande eller s.k. irrationella vill jag hävda att seriedebatten också måste betraktas som en introduktion av s.k. saklig debatt om och analys av seriemediet och dess läsare. Seriedebatten, trots den allmänt förekommande negativa inställningen till serier, lade således grunden för senare ”lärd” och legitimerande diskussion om mediet (jfr Kauranen 1997).

I det följande kommer debattens olika konstruktioner av eller begrepp för seriemedium och serier att presenteras. De goda och dåliga serierna konstruerades med avseende på olika teman som fick karaktärisera seriemediet och dess representanter. Sådana teman var t.ex. motsättningen mellan text och bild, seriernas språk, seriernas innehåll och serierna som populär- eller masskultur. Den kritiska värderingen av serier kan sammanfattas i tre olika typer av påståenden. För det första var serierna som medium genomgående dåligt. För det andra var seriernas popularitet ett problem: det fanns för mycket av dem och de lästes av för många. För det tredje var serierna av fel typ: de innehöll fel slags material med avseende på sina (tilltänkta) publikker. De här påståendena formades genom användningen av olika argument, som tog fasta på olika faktiska eller fantiserade egenskaper hos serierna.

Oberoende av kritikens innehåll eller den definierade effekten av seriemediet kom kritiken att förläna seriemediet som innehavande en viss styrka och effektivitet. Även om man i argumentationen betraktade serie-läsningens effekter som något negativt representerade argumenten också en förståelse av seriemediet som en uttrycksform med en potential och i den bemärkelsen positiva egenskaper. Det fanns också explicita uttryck för en positiv syn på seriemediet. En viktig gränsdragning blev då den mellan serierna som uttrycksform och seriernas innehåll, d.v.s. frågan om vilken typ av serier som var skadliga, bra, rekommendabla eller harmlösa. Eftersom debatten inte skapade en enhetlig negativ bild av seriemediet

utgår jag i det följande inte från ovan angivna tredelning av den negativa ståndpunkten. I stället kommer jag i det följande att presentera debatten uttryckligen som en debatt i vilken olika ståndpunkter – förståelseformer, kunskap – om seriemediet kommer till tals. Därför utgår jag i min analys från olika teman som väckte diskussion om seriemediet på 1950-talet. Det första avsnittet tar fasta på några starka metaforiska uttryck som användes i debatten för att beskriva seriemediet och dess effekter. Därefter granskar jag förståelsen av seriemediet som drivet av ett enbart kommersiellt intresse. I det tredje avsnittet granskas debattens förståelse av seriernas relationer till bild, ord och språk. Det fjärde avsnittet granskar seriedebattens förståelse av seriernas innehåll. Speciellt granskas konstruktionen av seriemediet som ett våldspäckat medium. I samband med detta granskas också seriedebattens olika sätt att koppla ihop seriemediet och det amerikanska eller ”främmande”.

Kunskapen om serier var intimt kopplad med kunskapen om barndom. Därför är den åtskillnad som görs mellan diskussionen i detta och nästa kapitel konstlad, men detta är ett medvetet val och fyller ett syfte. Genom att inte hela tiden relatera serier och barndom i analysen erbjuds en möjlighet att i detalj gå in på de två olika leden i relationen barn-serier. På så vis kan jag lyfta fram aspekter i kunskapen om serier som inte handlade om barndomsförståelser eller som åtminstone inte direkt kopplades till barndomen, även om det kan visa sig att en indirekt koppling fanns. De kopplingar mellan serier och barn som gjordes i debatten kan bl.a. beskrivas med begreppen effekt och identifikation (se nästa kapitel). Effekterna definierades både på individplanet och på det samhällseliga planet. Jag avslutar följande kapitel – om seriedebattens konstruktioner av barndom – med ett avsnitt om seriedebattens förståelse av seriemediets effekter och identifikation som den länk som förenade barn och serier. I det avsnittet återförenar jag således sammanfattningsvis kunskapen om seriemediet och barndomen.

5.5.1 Seriekritikens metaforik

Det kanske mest radikala uttrycket för en negativ syn på serietidningarna och seriemediet är olika metaforiska uttryck som debattörerna använde sig av för att beskriva seriernas närvaro dels i samhället, dels i de serie-läsande barnens liv. Sådana metaforer fyller funktionen av att överföra en negativ association från ett diskursivt område till ett annat. Då seriernas

existens beskrevs som oroväckande och överdriven erhöll en del av argumentationen förklaringskraft genom metaforer som framställde seriernas spridning i termer av naturfenomen eller rentav naturkatastrof. Serierna kunde ”yppigt blomstra” (Schoultz 1953) eller de utgjorde en ”uppsjö av mindre god och lämplig läsning som väljer ur tryckpressarna” ([Kraemer] 1953), en ”störtflod” (tuhotulva) som måste stoppas (Heinonen 1953, 180; Grrr 1954) eller en ”skräckens och den plötsliga dödens Niagara”⁷⁰ (Kahn 1953, 117). Gemensamt för dessa uttryck är att de alla hämtar förklaringskraft från naturfenomenets område och tydliggör budskapet att det finns för mycket av serierna och att situationen kanske t.o.m. är katastrofal.⁷¹ Metaforerna har också det gemensamt att de döljer alla former av aktörskap som kunde kopplas till seriepubliceringen och -distributionen. Till exempel kan ordet ”störtflod” betraktas som en nominalisering (jfr Fairclough 2003, 131–132; Boréus & Bergström 2005, 284), d.v.s. en substantivering av något som istället också kunde beskrivas som ett händelseförlopp eller en process som inbegriper olika former av aktörskap. Samtidigt som nominaliseringen kan anses väcka oro inför serieproblemet kan beskrivningen av det som en naturkraft paradoxalt nog tänkas ha en hämmande effekt på en läsare som eventuellt önskade skrida till åtgärder mot problemet.

Seriernas alltför rikliga närvaro i barnens liv beskrevs inte endast metaforiskt. I den kulturkritiska debattboken *Toiset pidot tornissa* (Det andra symposiet i tornet⁷²) konstaterar pseudonymen Rouva Kirjailija⁷³ (Fru Författaren): ”I vilken ofantlig mängd de [serietidningarna] finns, det kan inte den alls ana, som inte sett barnen roffa åt sig dem”⁷⁴ (Repo 1954, 133). I en handbok för hemmen från 1962 konstaterar medicine doktor Terttu Arajärvi: ”Serierna omger dagens barn överallt”⁷⁵ (Arajärvi 1962b, 444). Pseudonymen Domenica undrar om föräldrarna vet hur viktiga serietidningarna är i barns liv:

70 Orig. ”kauhun ja äkillisen kuoleman Niagara”.

71 En antydning om att naturkatastrofen representerar en kulturellt viktig metaforik ger Jonathan Charteris-Black (2006) i sin analys av den brittiska högerns beskrivningar av immigration, enligt vilken Storbritannien bl.a. ”översvämmas” av immigranter.

72 Tornet syftar på hotell Torn i Helsingfors, i vilket diskussionerna fördes.

73 Bakom pseudonymen döljer sig författaren Eila Pennanen (Kuusi 1973, 25).

74 Orig. ”Kuinka suunnaton määrä niitä [sarjakuvalehdet] on, sitäpä ei voi aavistaakaan se joka ei ole nähnyt lasten niitä kahmivan”.

75 Orig. ”Sarjakuvat ympäröivät tämän hetken lasta kaikkialla”.

Städa skrivbord och lådor så får ni se. Överallt dräller det fram Dragos, Kalle Anka, Steve Canyon o.s.v. De är instuckna i läxböcker och skrivhäften, mellan smörgåspappren; under kuddarna i sängen finner man Tarzan och Fantomen. I skolorna förekommer ivrig byteshandel och utlåning. Och vad läser ungdomen på tåg och i väntsalar? (Domenica 1953, 356)

Serierna fanns överallt och de kanske till och med fanns på helt fel ställen, t.ex. instuckna i läxböcker eller i skolan (jfr Fröken 1953 och bildbandet "Erkki ja sarjakuvat" [producerat av Mannerheims Barnskyddsförbund] som jag analyserar i kapitel 7), d.v.s. områden som var så att säga reserverade för en önskvärd fostran. Kanske Domenica uttryckte en allmän oro som hade att göra med att samtidigt som skolan var en institution för fostran och bildning var den också en samlingsplats för barn och ungdom. I skolan fördes barn av olika slag ihop (jfr Gilbert 1986, 18), samtidigt som den disciplinära tekniken aldrig kunde vara helt pålitlig. Skolan erbjöd barnen egna rum trots den ständiga övervakningen, vars kapacitet man kom att ifrågasätta genom att lyfta fram serieproblemet i skolan. Tåg och väntsalar kanske var ett uttryck för den modernitet som också serierna betraktades representera. Åtminstone var tåg och väntsalar offentliga rum, i vilka barn och ungdom kunde röra sig utanför hemmets eller skolans skydd och kontroll.

Diskussionen om serier på så att säga fel ställen kan förstås genom begreppet smuts. I antropologen Mary Douglas terminologi innebär smuts materia på fel plats (2002 [1966], 44). Att serierna också benämndes "smuts" (saasta; Lurande 1954; Murphy 1956), "slagg" (kuona; Salonen 1954a) eller "smörja" ([Örn-Holm] 1954) antyder på samma sätt som naturmetaforiken och upplevelsen av serier som "dräller" överallt, att serierna var malplacerade oberoende av var de fanns.

En liknande kategori begrepp som smutsens och naturkraftens utgör de metaforer som tar sin förklaringskraft från kroppens område. Utöver att serieproblemet ibland benämndes "seriepesten" (Grrr 1954) eller jämfördes med den mindre farliga mässlingen (Nørvig 1953) utgjorde serierna en form av näring. Det är fråga om "själsspis" (Om 1954), näring för fantasin (Domenica 1953), näring för ögat (Reijonen 1953), andlig näring (Larson 1953; Sanelma 1954; [Henttonen] 1959; Arajärvi 1962a, 438). Barnen är hungriga och konsumerar: de är "läshungriga" som slukar allt de kommer över (Domenica 1953) eller ägnar sig åt serieslukande (Larson 1953, jfr Norsk 1953, 118; [Lindman] 1955). Att sluka något

innebär två saker: dels att det finns för mycket av det som förtärs, dels att den slukande inte förstår att vara måttlig och smaka eller kanske rentav njuta av det förtärda. Den slukande kanske också sväljer något med hull och hår: ”De [barnen] bokstavligen slukar dem [serierna] och lever med i deras skenvärld” (Vår 1953). Serierna är för barnen en ”förbjuden frukt” (Hartman 1951, 86) och utövar samma attraktion på barnen som godiset: ”När vi ger dem [våra barn] böcker att läsa, skall vi inte ge dem Stålmannen – till honom hittar ungarna lika bra som till kolakiosken”⁷⁶ (Hartman 1951, 86; jfr rubriken på artikeln ”Humoristiska” 1952). Serierna fungerar också som ett rusmedel:

En 9-årig flicka som fick svara på frågan om vad hon läste i tidningarna, skrev ”serier, serierna, serierna, serierna, serierna” – liksom berusad vid tanken på de underbara upplevelser som denna litteratur gav henne. (Larson 1953)

Oberoende av sätt att förtära är ”näringsvärdet” hos serierna ifrågasatt. Hur skall fostraren förhålla sig till barnets förtärande av ”denna märkliga hackmat” (tuota kummallista silppuruokaa; Nørvig 1953) eller ”denna mindervärdiga andliga spis” ([Örn-Holm] 1954)? Än värre är det då serierna utgör ett ”gift” (myrkkyä; Kallinen 1958, 249) eller ”andligt gift” (henkistä myrkkyä; Nørvig 1953). ”Är detta den moderna formen av andligt opium?”⁷⁷, frågar Nørvig vidare.⁷⁸ Kombinerade med den barndomsyn som seriediskussionerna i övrigt presenterade är närings- eller giftmetaforerna inte överraskande, utan förstärker kunskapen om barndom som en period av växande och tillblivelse, då livsupprätthållande näring behövs. Men de kroppsliga metaforerna för också tankarna till en mera övergripande förståelse av serieproblemet och dess lösning. Kenneth Petersson (1995) kopplar ihop olika socialpolitiska praktiker av profylaktisk karaktär med dessa praktikers förebild inom bakteriologin och till den medicinska vetenskapens ökade inflytande i hanteringen av olika sociala problem. På samma sätt som sjukdomar skall förebyggas skall också exem-

76 Citatet är ur det rikssvenska originalet. Den finska översättningen lyder: ”Meidän ei pidä antaa lapsille Teräsmiestä, sillä sen he löytävät itsekin yhtä hyvin kuin makeiskojuun” (Hartman 1956, 417).

77 Orig. ”Onko tämä henkisen oopiumin nykyaikainen muoto?”

78 De olika metaforiska uttrycken hämtade från Nørvig (1953) uttrycker inte hennes beskrivning av seriemediet. De används för att beskriva den oro som föräldrar eventuellt kan tänkas ha angående serier. Oberoende av om Nørvig använder uttrycken i eget namn eller som beskrivningar av hypotetiska föräldrars frågeställningar har de en funktion av att markera de ramar inom vilka kunskapen om serier definieras.

pelvis de eventuella skadorna av barns mediebruk kontrolleras. Även om serieproblemet aldrig blev till fullo medikaliserat fanns också inom ramen för denna diskussion en tendens att förstå problemet som knutet till barn, som på psykologiska och medicinska grunder var speciellt utsatta för det hot som serieläsningen utgjorde.

Egentligen är närings-, berusnings- och giftmetaforerna inte endast bundna till vad serierna består av, utan här tangeras även den effekt som seriemediet ansågs ha. Jag finner det trots allt värt att ta upp dem redan i detta skede eftersom de i egenskap av metaforer bär på ett så emotionellt budskap. Jag återkommer till temat i min analys av förståelserna av medieeffekt och identifikation i slutet av nästa kapitel. För att i detta skede kort gå in på seriedebattens lösningsmodeller vill jag påpeka att de olika metaforiska beskrivningarna av seriemediet å ena sidan kräver bestämda, i sin metaforik konkreta åtgärder. Följaktligen behövs städning⁷⁹ (Murphy 1956), avgiftning, motgift eller bättre spis eller näring. Vad dylika motåtgärder kunde bestå av i en mindre metaforisk form återkommer jag till i de tre sista analyskapitlen. Å andra sidan har metaforerna också mindre alldagliga konnotationer. De är på intet sätt unika för seriedebatterna, utan kan hittas i de mest varierande sammanhang. Jovanovich och Koch (1999) har ifråga om den västtyska efterkrigstida seriedebatten påvisat likheten mellan denna typ av uttryck och nazistpropagandans formuleringar (jfr Lowenthal & Guterman 1949, 52–64, om antisemitisk agitation). Samtidigt uttrycker de presenterade metaforerna en typisk kritik av s.k. masskultur, med betoning på prefixet ”mass”. Naturmetaforerna pekar bokstavligen på den enorma massa som seriemediet ansågs ha. Synen på serieläsarna däremot representerar en förståelse av publiken som en anonym massa, vilken på ett universellt sätt slukar, reagerar på och påverkas av de populärkulturella uttrycken. Metaforerna avbildar serierna som en snart sagt okontrollerad massa, som hotar barnen genom sin stora mängd, sin styrka och ibland sin ondska. Vill man, så kan man karaktärisera denna del av kritiken som riktad mot den stora produktionen, spridningen och konsumtionen av serier. Men då serieproduktionen och -spridningen

79 I samma tidskrift, i vilken Domenica (1953) beskrev seriernas förekomst överallt, *Månadsrevyn Astra*, tipsades sex år senare om hur man kunde sysselsätta barn en regnig dag. Man skulle ge barnen pappplådor som de fick dekorera med olika bilder. ”I lådan kan de förvara sina Kalle Ankor eller andra kära tillhörigheter som annars brukar översvämma deras rum” (Sysselsättning 1959). Med andra ord var översvämmning inte alltid lika farligt. Man kanske kunde regera över problemet.

beskrivs t.ex. i termer av ”pest” och ”störtflod” är den uppnådda betydelsen inte enbart en analys av seriemarknadens dynamik med hänseende till produktion, konsumtion och spridning, utan något mera. Detta mera består av någonting skrämmande och överväldigande. Den bild som analysen av de metaforiska uttrycken utmålar av seriedebattens förståelse av seriemedium och serieläsning är dramatisk men samtidigt ensidigt negativ. Därför är de starka metaforerna intressanta, samtidigt som de måste ställas i relief mot den mera nyanserade diskussionen om seriemediets sämre och bättre sidor.

5.5.2 *Det kommersiella intresset*

De metaforiska uttryck som beskrev seriernas närvaro i barnens liv dolde olika former av aktörskap som kunde kopplas till serieutgivningen och -distributionen. En annan aspekt av seriekritiken är den som uttryckligen lyfte fram serieproducenterna som de aktörer som var skyldiga till serieproblemet. I följande citat introduceras den rollfördelning som behandlas i detta avsnitt. Här är det vuxenvärlden som får bära ansvaret. Ledartexten i *Opettajain lehti* (Lärarnas tidning) anger:

Tämän hetken nuoriimme kohdistetut syytteet eivät ole aiheettomia. Mutta me teemme väärin, jos *vain* osoitamme syyttävällä sormella. Meidän on etsittävä myös syytä. Silloin valitettavasti sormemme kään-tyy useimmiten itseemme.

Nuoret eivät ole itse julkaisseet yhtään pornografista julkaisua tai sarjakuvaa. He eivät liene piirtäneet elokuvamainoksia eivätkä kustantaneet elokuvia. Tuskinpa he ovat tehneet yhtään väkivallantekoa, varkautta tahi muuta sellaista rikoslain alaista tekoa, jossa heillä ei olisi ollut esikuvana jonkun aikuisen antama esimerkki – kymmenien sensaatiolehtien yksityiskohtaisesti kuvaamana. Kun ajatteleme, mitä harkitsemaan pystymättömät lapset ja varhaisnuoret päivästä, viikosta ja vuodesta toiseen joutuvat ahmimaan henkensä ravinnoksi vastuuntunnottomien aikuisten tarjoamina antimina, olisi enemmän kuin ihme, jos seuraukset olisivat muut kuin nyt nähtävät.⁸⁰
([Henttonen] 1959)

80 Övers. ”De beskyllningar som riktas mot ungdomen idag saknar inte grund. Men vi gör fel, om vi *endast* pekar ett anklagande finger. Vi måste också söka orsaker. Då vänds fingret tyvärr oftast mot oss själva.

De unga har inte själva givit ut en enda pornografisk publikation eller serie. De lär inte ha tecknat bioreklam eller finansierat filmer. Knappast har de utfört ett enda våldsdåd, en enda stöld eller någon annan av strafflagen omfattad gärning, som de inte skulle ha haft en förebild för i en vuxen – detaljerat avbildad av tiotals sensationstidningar. Då vi betänker vad omdömeslösa barn och yngre tonåringar dag efter dag, vecka efter vecka och år efter år är tvungna att sluka som sin andliga näring serverad som ansvarslösa vuxnas hävor, vore det mer än ett mirakel om följderna var andra än de som nu kan skönjas”.

Texten fortsätter med ett konstaterande om att föräldrarna inte har tid för sina barn. Därefter lyfts media upp som den främsta orsaken till ungdomsproblemen. Och eftersom barn och unga inte producerat de media som de konsumerar riktas blicken på producenterna som också konstateras vara ”ansvarslösa”. Andra texter klargör vad denna ansvarslöshet består av och förklarar motiven för den. Det är medieproducenternas – här nedan serieproducenternas – kommersiella intresse som är problemet och som bär skulden för seriernas negativa effekter:

Ilmeistä on, että sarjakuvien ja piirrettyjen elokuvien laatijat ovat tarkkoja psykologeja. He tietävät, mistä lapset pitävät ja mikä samalla nostaa tuotteiden myyntituloja. He pystyvät ruokkimaan nousevan ihmispolven eräitä sielullisia tarpeita. Heillä ei ole luonnollisestikaan kasvattajan vastuuta eivätkä he kysy, mitä seurauksia lapsille ja yhteiskunnalle tällaisesta julkaisuutoiminnasta voi olla. He tähtäävät ainoastaan sellaiseen liiketoimintaan, joka tuottaa mahdollisimman suuren voiton. Eikä silloin kysytä, minkä kustannuksella.⁸¹ ([Syväniemi] 1959)

Serierna utgör en kulturform, vars syfte är kommersiell vinst och serieförläggarna drivs av sitt vinstbegär. ”Serieproduktionen dikteras av marknadsintressen”⁸² (Lukeminen 1954, 12) och ”det finns knappast orsak att tro att dessa koncerner beaktar fostringsmässiga synpunkter då de publicerar serier”⁸³ (Nørvig 1953, 28; jfr Domenica 1953). Detta vinstintresse är för det första oförenligt med ett ansvarstagande med avseende på barns fostran. Av det kommersiella intresset följer på ett självklart sätt att andra intressen är åsidosatta. I egenskap av ”noggranna psykologer” ([Syväniemi] 1959) skulle förläggarna antagligen ha kapaciteten att ge ut serier (eller annat) som vore barnen till nytta, men eftersom detta inte sker handlar det om ett medvetet skadliggörande av barnen, tycks logiken vara.⁸⁴ Att det kommersiella intresset i andra sammanhang kan vara ansvarsfullt och beakta fostringsmässiga aspekter framkommer då man i *Opettajain lehti*

81 Övers. ”Det är uppenbart att skaparna av serier och tecknade filmer är noggranna psykologer. De vet vad barn tycker om och vad som samtidigt ökar produkternas försäljningsintäkter. De klarar av att nära vissa av den uppväxande generationens själsliga behov. De saknar naturligtvis uppfostrarens ansvar och de frågar inte vilka konsekvenser en sådan publikationsverksamhet kan ha för barn och samhälle. De inriktar sig endast på sådan affärsverksamhet, som producerar så stor vinst som möjligt. Och då frågas det inte till vilket pris”.

82 Orig. ”sarjakuvien tuotanto on markkinalähtökohtien sanelemaa”.

83 Orig. ”on tuskin aihetta uskoa, että nämä yhtymät ottavat kasvatukseen näkökohtia huomioon julkaistessaan sarjakuvia”.

84 Jag återkommer till problematiken kring serieförläggarna som en del av lösningen på eller regleringen av serieproblemet i kapitel 9.

informerar om att lärarförbundets barntidning *Koululainen* (Skoleleven) börjat publicera utländska serier ”av ekonomiska skäl” (taloudellisista syistä; Tilataanko 1959, 19). Här innebär det ekonomiska intresset ingen anledning till oro, utan ekonomin fungerar mera som en förklaring till att man vänt sig utomlands för att hitta serier för publicering.

Pierre Bourdieu (1993 [1983]) har på ett övertygande sätt visat hur det kommersiella, ekonomiska intresset är oförenligt med den västerländska förståelsen av vad som är legitim konst. Serierna har i en sådan tudelning traditionellt tillhört det kommersiellas område (jfr Boltanski 1975; Kauranen 1997) och seriernas status på 1950-talet var klart den av icke-legitim ”konst” (jfr Bourdieu 1990 [1965]), som definierades enligt producenternas kommersiella intresse. Även om serierna oftast förefaller stå utanför den s.k. legitimerbara sfären, d.v.s. sfären av uttrycksformer som har ambitioner och möjlighet att uppnå en status av konst, finns uttryck i debatten som kopplar serierna till den legitima konsten.⁸⁵ Ett sätt var att beskriva seriernas historia med en begynnelse i grottmålningar, via egyptiska hieroglyfer till medeltida kyrkomålningar och *Bänkelsängern* till brittisk karikatyrkonst och tysk barnlitteratur på 1800-talet (t.ex. Salonen 1953, 230–231; Kukkonen 1954, 8). Även om denna förhistoria lyftes fram t.ex. av Erkki Salonen, förnekade han inte heller seriernas karaktär av kommersiellt inriktad konstnärlig produktion (Salonen 1953, 238). Historiseringen av serierna kan med andra ord inte betraktas som ett enkelt förnekande av det kommersiella (jfr Bourdieu 1993 [1983]). Ett annat sätt att koppla serier till legitim konst var att upphöja vissa serier med hjälp av en konstnärsfigur. Till exempel påpekades i en text om serien Knoll och Tott att ”[s]jälvaste stora Picasso medgivit”⁸⁶ att serien är hans favorit (Tiina 1957). I en studie som visade att *Aku Ankka* var den mest populära serien bland barn konstaterades att:

Sitä vastaan ei pitäisi ollakaan huomauttamista, sillä onhan se tunnetun taiteilijan Walt Disney'n piirtämä, joten se täyttää myös taiteelliset vaatimukset.⁸⁷ (Rissanen 1958, 23)

85 En så kallad legitimerbar uttrycksform (se Bourdieu 1990 [1965]; jfr Kauranen 1997) blev serierna antagligen i början av 1970-talet då ”seriekonstens” positiva sidor började lyftas fram av entusiaster, som till exempel grundade Suomen sarjakuvaseura (sedermera benämnt också Finska seriefrämjandet på svenska) år 1971 (Pulkkinen 1991).

86 Orig. ”Itse suuri Picasso on tunnustanut”.

87 Övers. ”Mot den borde det inte heller finnas något att invända, ty den är ju tecknad av den kända konstnären Walt Disney, varför den även uppfyller de konstnärliga kraven.”

Ett sätt att frigöra vissa serier från den allmänna kritiken var att använda sig av konstnären (eller "konstnärsgeniet") som en referenspunkt, med vilken seriernas massa diversifierades till att omfatta olika typer av serier.

*Hänellä on
hyvää seuraa...*

VALIOLEHDET OY,
Helsinki, Hietalahdenranta 13.

Tilataan Sarjakuvalehti elokuun alusta vuoden loppuun (10 nroa)

Nimi: .....

Osoite: .....

Tilausmaksu 360 mk seuraa ohjeina. V. 118

Poikanne – samoin kuin tyttä-
renkin – viihtyy varmasti Sarja-
kuvalehden parissa. Se tuo hänen sil-
miensä eteen sekä uljaita sankareita
että hupaisia tyyppejä. Se kertoo sekä
huimia seikkailuja että hauskoja kom-
melluksia. Maailman suosituimmat sar-
jakuvahenkilöt saapuvat kotiinne Sar-
jakuvalehden mukana. Ne ovat hyvää
ja suositeltavaa seuraa, josta sekä nuor-
ret että myös varittuneet pitävät.

Sarjakuvalehti ilmestyy 24 kertaa
vuodessa ja sen jokainen numero
sisältää 19 mainiota sarjakuvaa sekä
palkintokilpailun. Vuosikerran tilaus-
hinta on 850 mk ja tilaaminen käy
kätevästi ohjeisella tilauslipulla.

ÄIDIT JA ISÄT! Riemastuttakaa
lastanne omalla lehdellä – jonka tie-
tysti tilaatte hänelle hänen omalla
nimellään!

Bild 1. Annons för tidningen Sarjakuvalehti (ur Suomen kuvalehti 31/1954).

Serieutgivarna deltog i seriedebatten och konstruktionen av seriemediet bl.a. genom att motsätta sig argumentet att de inte bar sitt fostrande ansvar. I marknadsföringen påpekades att serieförläggarna visst utövade en kontroll av vad de publicerade. En annons för *Sarjakuvalehti*, rubricerad ”Han har gott sällskap...”⁸⁸ angav att seriehjältarna i tidningen var ”gott och rekommendabelt sällskap” (Hänellä 1954, se Bild 1). I en annan reklamtext för samma tidning konstaterades:

Viime aikoina on eri maissa alettu kiinnittää huomiota kaikenlaisten, useasti melko epämääräisten sarjakuvien valitettavaan leviämiseen nuorison keskuuteen. Sarjakuvalehti on alun pitäen omatoimisesti suorittanut ankaraa karsintaa tarjottuun aineistoon nähden ja tuloksena onkin lehti, jota vastaan kenelläkään ei ole sanomista.⁸⁹ (Suositeltavia 1954)

Texten är från en reklambilaga för många olika tidskrifter, och i samma bilaga reklamförs tidningen *Seikkailusarjat* (Äventyrsserier) som innehöll vilda västern-serier:

Hopalong Cassidy, Monte Hale, Lasso-Larri, Rocky Lane ja monet muut uljaat lännen miehet ovatkin rehtiydessään, avuliaisuudessaan ja oikeamielisyydessään esimerkiksi kenelle tahansa. Heidän seurassaan varttuu kunnon pojaksi!

Näissä sarjakuvissa paha saa aina palkkansa, rehellisyys ’perii maan’ ja hyvyys lopulta voittaa – tämän lehden voitte uskoa poikanne käsiin.⁹⁰ (Villin 1954)

Sammantaget berättade de två annonstexterna att man utförde granskning av seriematerialet samt angav riktningen för granskningen. På ett liknande sätt annonserades också för *Aku Anikka ja kumppanit*: en baksidestext riktad till föräldrar kunde påpeka att det är tryggt att ge tidningen till barnen, eftersom tidningen aldrig innehåller ”något undermåligt eller för spännande, och för textens finska dräkt ansvarar Sirkka Ruotsalai-

88 Den finska texten lyder ”Hänellä on hyvää seuraa...”, men ”hän” kan nog i det här fallet översättas med ”han” på grund av bilden i annonsen (Bild 1).

89 Övers. ”På senare tid har man i olika länder börjat fästa uppmärksamhet vid allehanda, ofta ganska obestämbara seriers beklagliga spridning bland unga. Sarjakuvalehti har från början självmant genomfört en sträng gallring av det erbjudna materialet och resultatet är också en tidning, mot vilken ingen har något att invända.”

90 Övers. ”Hopalong Cassidy, Monte Hale, Lasso-Larri, Rocky Lane och många andra tappra västerns män kan med sin hederlighet, hjälpsamhet och rättfärdighet vara exempel för vem som helst. I deras sällskap växer man upp till att bli en ordentlig pojke!
I dessa serier får det onda alltid sin lön, ärlighet varar längst och det goda segrar till slut – denna tidning kan ni anförtro er son.”

nen”⁹¹ (Jos 1994 [1952]). Underförstått är alltså att innehållet genomgår en granskning och att språket i tidningen är gott. Att en ansvarig person också namnges inger förtroende. Samma budskap förmedlade även serietidningen *Pecos Bill* i en bilaga riktad till föräldrar år 1956 (Riikonen 1995, 153–154).

Serieförlagen deltog alltså i seriedebatten genom att ifrågasätta en form av kritik, nämligen den riktad mot serieförlagens ansvarslöshet. Man deltog inte genom att försvara serier i allmänhet, utan genom att påvisa att en särskild tidning var av rekommendabel karaktär. Detta var förstas logiskt ur det perspektivet att man ville sälja en viss serietidning som befann sig i en konkurrenssituation med andra förlags serier. En annan konsekvens av sådan marknadsföring var att man deltog i konstruktionen av serier som något tvivelaktigt eller farligt. Nu handlade konstruktionen inte om seriemediet i helhet, utan om en del av seriemediet. Genom att påvisa den reklamförda tidningens goda kvalitet påvisades också existensen av dåliga serier. Genom att den egna tidningens förträfflighet påpekades och lyftes fram skapades ett tomrum eller en tystnad, som fylldes av ”dåliga” serier. Vilka dessa var uttalades inte och inte heller angavs kriterierna för dessa på ett positivt sätt, förutom att tidningarna var ”skumma” (epämääräisiä, vilket också kan betyda ”obestämbara”). Kriterierna skapades i stället av motpolerna till de kriterier som gjorde den egna tidningen god. Således befolkades de dåliga serierna av figurer som inte var lika pålitliga eller hjälpsamma som t.ex. Hopalong Cassidy. Vidare utfördes i de dåliga tidningarna ingen kvalitetskontroll och de väckte negativa reaktioner. Detta sätt att konstruera ett dåligt seriemedium (eller en del därav) genom tystnad och att inte namnge det dåliga var kanske t.o.m. en ännu starkare konstruktion av ett dåligt seriemedium än om det skulle ha skett genom utpekandet av vissa specifika alster, genrer eller tidningar. Det som nu skapades med säkerhet var ett dåligt seriemedium, som inte gavs utrymme att bli försvarat eller ifrågasatt eftersom de enda namngivna serierna var de som marknadsfördes. I denna argumentation förnekades dock inte de goda, marknadsförda seriernas karaktär av att vara serier.

I de följande avsnitten behandlas debatten kring seriemediet för det första med fokus på utsagor om seriernas relation till bild, ord och språk och för det andra med avseende på framställningen av seriernas innehåll. Pre-

91 Orig. ”Siinä ei ole koskaan mitään ala-arvoista tai liian jännittävää, ja tekstin suomalaisesta asusta vastaa Sirkka Ruotsalainen.”

cis som i detta och det föregående avsnittet är inte gränserna till andra argument klara. Till exempel de barndomsförståelser som aktualiseras i debatten eller olika aktörers medverkan i problemet eller lösningen därav sammanvävs konstant i den diskussion som definierade seriemediet och som utgör den rationalitet som begripliggjorde seriemediet för debattörerna på 1950-talet.

5.5.3 *Bilden, ordet och språket*

En central aspekt av förståelsen av seriemediet var att det betraktades som ett bildbaserat medium. Detta behöver inte i och för sig ifrågasättas; bilderna utgör en väsentlig del av seriemediet, men serierna saknar eller saknade i allmänhet inte ord. Seriernas sätt att kombinera bild och text har ofta betraktats som ett centralt element i försök att definiera vad serier är och hur de kommunicerar ett budskap (Saraceni 2003, 5).⁹² I den kritiska debatten ställdes ofta ord och bild i ett motsatsförhållande (jfr Barker 1992 [1984], 43). Den skepsis angående bilden som uttrycktes i seriedebatten är inte unik. Veijo Hietala använder t.o.m. begreppet ikonofobi för att beskriva det historiskt ihållande motståndet mot bilder (Hietala 1996, 19). Bakom den moderna rädslan för bilden finns ett antal uppfattningar. Bilden är farligare än ordet för att den är lättare att ta till sig och har en större påverkan på människan. Bilden har en snart sagt magisk kraft i sitt inflytande över åskådaren. Speciellt populära bilder är farliga, och vissa folkgrupper är speciellt benägna att påverkas av bilder. Oron har framförallt gällt ”folket, den lägre klassen, barn och kvinnor” (Hietala 1996, 20–21; min övers.). Samtidigt som bilden har kopplats till lägre, obildade samhällsklasser på ett negativt sätt, har bildens pedagogiska kraft i relation till desamma konstaterats, illustrerat av uttrycket ”Pictura est laicorum literatura” (Bilden är lekmannens skrift; Moser 1980, 33).

I seriedebatten erhöll ordet oftast, men inte alltid, ett högre värde än bilden i den inbördes hierarki som skapades. I denna konstruktion av ett lägre värde hos bilden än ordet upprepades ofta den syn som kom till uttryck i Paavolainens (1938) artikel, som diskuterades i avsnittet om seriedebattens förhistoria. Magnus Knutsson (1987) har konstaterat att motsättningen mellan serierna och barnboken var central i den svenska seriedebatten. I detta sammanhang sågs serierna som ett hot mot bar-

92 För en kritik av inklusionen av ord som ett definierande karaktärsdrag hos serier se Groensteen 2007, 14–15.

nens förvärvande av kulturellt kapital, vilket böckerna ansågs förmedla. Knutsson kopplar också seriedebatten till andra debatter om barns läsning och om s.k. skräplitteratur. Tidvis kunde dock seriernas bildliga sätt att förmedla kunskap också lyftas fram som en positiv eller åtminstone inte uttalat negativ aspekt hos seriemediet (t.ex. Raula 1953). Den lätthet som kopplades till bildbetraktandet och som i vissa sammanhang betraktades som en brist kunde i andra sammanhang upphöjas till en kvalitet.

Ett uttryck för synen på seriemediet som ett bildmedium i negativ bemärkelse var valet av terminologi då man beskrev sätten varpå barnen tog del av serierna. Även om man ofta talade om serieläsning, var ett argument mot serierna att serieläsning inte alls handlade om läsning. I stället för att tala om serieläsningen talade man om ”serietittandet” som ett problem. Med hänvisning till läsarstudier utförda i Sverige konstaterade bibliotekarien Emerik Olsoni om Sveriges ungdoms läsning:

surulliset nuorison lukutottumuksia koskevat tulokset, jotka osoittavat, miten suuressa määrässä Ruotsin nuorison »lukeminen» rajoittuu sarjakuvien ja kuvalehtien katselemiseen.⁹³ (Olsoni 1953, 42)

Läsandet är placerat inom citationstecken och läsningen konstateras bestå av tittande. I ett annat sammanhang ställs seriernas ”läse’-krets” inom citationstecken (”lukija”-piiri; Qvist 1955). Användningen av citationstecken i detta sammanhang är jämförbar med användningen av citationstecken ifråga om begreppet comic books i engelskspråkig debatt. I denna placeras comic – alternativt begreppet comics – inom citationstecken för att antyda avsaknaden av roligt och behagligt innehåll i serierna (jfr ”Humoristiska” 1952). Citationstecknen anger att det kritiserade seriemediet inte är vad det utger sig för att vara, d.v.s. läsning eller roligheter. Märk också att serierna inte ensamma erhåller denna status i förhållande till läsning, utan att även de s.k. bildmagasinen delar denna position. På samma sätt diskuterar Urpo Harva, i en undersökning om arbetarbefolkningens aktiviteter, serieläsningen som en del av de sysselsättningsformer som den passiva (med avseende på föreningsaktivitet) delen av de finländska arbetarna ägnar sig åt.

Passiivinen voittaa aktiivisen vain muutamissa asioissa ja nimenomaan sellaisissa, jotka eivät sanottavastikaan vaadi aktiivisuutta: passiiviset istuvat hiukan enemmän elokuvissa ja urheilukilpailuissa,

93 Övers. ”de sorgliga resultat angående ungdomens läsvanor som visar i hur hög grad Sveriges ungdoms »läsande» begränsas till tittande i serier och bildmagasin.”

kuuntelevat radiosta vähän enemmän tanssimusiikkia, jumalanpalveluksia ja kielten opetusta sekä katselvat enemmän lehdistä sarjakuvia.⁹⁴ (Harva 1954, 379)

I detta citat genljuder Paavolainens sammankopplande av serier med exempelvis medierna film och radio. Genom att lyfta fram denna terminologi vill jag inte ta ställning till om ”läsning” eller ”tittande” är en mera korrekt term för att beskriva 50-talsbarnens, eller -vuxnas, sätt att ta del av serier. Det kan ändå påpekas att ordvalet i Harvas fall inte kan anses bygga på den gjorda undersökningens rön. I studiens frågeformulär (Harva 1954, 278) frågas respondenterna ”Vad läser ni vanligtvis i tidningarna?”⁹⁵ och respondenterna har sannolikt svarat bl.a. ”serier”. Tittandet som term utgör ett språkbruk som tillkommer vid rapporteringen av resultaten, knappast i respondenternas rapportering av sin ”läsning”. Här erhåller också termen ”passiv” en ny innebörd och får ny förklaringskraft. Studien laborerar med en indelning av ett empiriskt urval av arbetare i aktiva och passiva med avseende på föreningsaktivitet. I citatet ovan blir aktivitet och passivitet ånyo definierade genom att föreningsaktivitet kopplas till sysslor som kan beskrivas som mer eller mindre aktiva eller passiva. Serietittandets passivitet och en folkgrupps passivitet t.o.m. sammankopplas i det sammanhang, i vilket den passiva gruppen visar sig aktiv, d.v.s. i serieläsandet.

Bilden – liksom den tecknade serien – förknippas tidvis också med positiva användningsmöjligheter med tanke på bild betraktandets enkelhet och effektivitet. Omvänt kunde i andra sammanhang också bokläsning presenteras som något passivt, en tendens som tidigare påvisats t.ex. i undersökningar om kritik av romanen som en uttrycksform som passiverar kvinnor och hindrar dem från att utföra de sysslor de egentligen borde syssla med. I de sammanhang i vilka bokläsning presenteras som något passivt diskuteras inte serier eller serieläsning/-tittande. Därmed kan detta betraktas som en av seriedebattens tystnader, något som kan tolkas som varande lika talande som det egentliga ”talet”.

Liksom bokläsning i en del sammanhang betraktades som passivt och icke önskvärt (jfr Mäkinen 1997 om läsningens ambivalenta betydelse) kunde också serierna beskrivas som ett positivt, aktivitetskrävande alter-

94 Övers. ”Den passiva vinner över den aktiva på endast några punkter och detta uttryckligen i sådana som inte nämnvärt kräver aktivitet: de passiva sitter lite mer på bio och idrottstävlingar, lyssnar till lite mera dansmusik, gudstjänster och språkundervisning på radion och tittar mer på tidningarnas serier.”

95 Orig. ”Mitä tavallisesti luette lehdistä?”

nativ till andra sysslor. Detta sker endast i ett sammanhang som jag stött på, i en jämförelse mellan serier och de audiovisuella medierna TV eller film:

På ett sätt skiljer sig dock serierna markant från sådana former av påverkan som filmen och televisionen. De måste läsas och uppfattas, de kräver ett, kanske mycket elementärt, mått av psykisk aktivitet och självverksamhet, en identifiering och bedömning. Vidare betraktar och läser man dem företrädesvis enskilt. Den allvarligaste och mest förbisedda risken i film och TV är däremot den passiva anammelsen av artificiellt tillverkade och förmedlade bilder; den är förmodligen vanebildande, blockerar fantasi och föreställningsförmåga, förlägger identifieringen till ett ytligt och tanklöst plan – och har ett tydligt drag av hypnos. Det har ju visat sig att det allmänna bildmissbruket tenderar att försvåra uppfattningen av ordbetydelserna och meningssammanhangen särskilt i abstrakta satser.

Serierna är i all sin tarvlighet dock en avart av ordkonst, illustrationer till ett meningssammanhang. (Gummerus 1958)

Med andra ord erbjöd seriedebatten uttryck för en (relativt) positiv syn på seriemediet och dess potential, även om den t.ex. som ovan grundas på en relation mellan serier och ”ordkonsten” i motsats till bilden. ”Mening” är något som skapas genom det verbala och ett aktivt, reflekterande förhållande till detta. Bilder inbjuder inte till aktivitet. Film och TV är i högre grad bildliga media än serierna. Serier läses och de kräver aktivitet. Den av E. R. Gummerus (lektor i nordiska språk) erbjudna beskrivningen av TV och film uttrycker – som jag kommer att visa framöver – en syn som ofta kopplades med serierna.

Den tveklöst positivaste synen på seriemediets potential framfördes i 1950-talets debattkultur av Erkki Salonen. Hans perspektiv på serierna var ett annat än de flesta andras som uttalade sig om serier. Salonen var själv serietecknare i sin ungdom och under och efter krigstiden anställd av folkförsörjningsministeriet för att skapa propaganda- eller upplysningsserier. Salonen är kanske den enda offentliga röst som representerade de finländska serietecknarna i 1950-talets seriedebatt, även om detta inte skedde explicit i något publiceringssammanhang. De texter av honom som publicerades på 1950-talet lyfter alla fram positiva synpunkter på seriemediets potential och positiva användningsmöjligheter (Salonen 1950; 1953; 1954a; 1954b; odaterad a; odaterad b). Samtidigt förhåller han sig kritiskt till den samtida seriemarknadens alster. Salonen hänvisar bl.a. till bildens användning som pedagogiskt medium i historien, men

seriemediets potential bygger för Salonen inte enbart på bildens uttrycksförmåga, utan också på seriemediets kombination av text och bild:

Alkuvaikeuksistaan menestyksellisesti selvittyään ovat sarjakuvien ilmaisumuodot kehittyneet ja täsmentyneet niin, että nyt on vaikea ajatella mitään keskitetypää ja samalla havainnollisempaa esitystapaa kuin mitä sarjakuvat nykyisellään tarjoavat. Pisimmälle ehtineitä tässä kehityksessä ovat täysin ilman tekstiä esitetyt, yleensä lyhyet kuvakertomukset. Niissä on aiheen jäsentely kuviksi ja juonen kehittyminen loppuhuipentumaa kohti parhaimmillaan suorastaan nerokas. Mutta sielläkin, missä tekstiä tarvitaan juonen kehittämissä kuvien apuna, on se usein voitu tiivistää hämmästyttävän vähiin.⁹⁶ (Salonen 1954b, 169)

Salonen lyfter också fram exempel på användningen av serier i pedagogiskt syfte (Salonen 1954b, 170). Detta är han inte ensam om (se t.ex. Heinonen 1953; Turja 1956). Ett genomgående inslag i debatten – och ett uttryck för att man såg seriernas potentiella positiva värde – var också kravet att man som motgift till de existerande ”dåliga” serierna borde publicera eller understöda publiceringen av ”goda” serier (jfr beskrivningen av Mannerheims Barnskyddsförbunds serieverksamhet i kapitel 7). Seriemediet i egenskap av ett bildligt uttryck med en relation till ”ordkonsten” eller som en kombination av text och bild var alltså inte helt av ondo. Den enkelhet som serieläsandet som verksamhet sammankopplades med ansågs också ha positiva användningsmöjligheter.

Det dåliga seriemediet konstruerades genom argument, i vilka olika epitet anknutna till seriemediet kopplades till varandra, men också till värden som mera direkt var anknutna till annat än seriemediet. Den ovan relaterade förståelsen av serier som objektet för en passiv tillägnelse eller för ”tittande” skall kopplas till en förståelse av vad läsning av böcker innebar och till uppfattningar och teorier om barns språkliga utveckling (jfr Knutsson 1987).

Förhållandet mellan ”läsning” och ”tittande” aktualiserades i synen på å ena sidan serier och å andra sidan böcker eller litteratur som varande i ett konkurrens- eller motsatsförhållande. Utöver att detta motsatsförhållande

96 Övers. ”Efter att med framgång ha klarat sig ur initialsvärigheterna har seriernas uttrycksformer utvecklats och preciserats så att det nu är svårt att tänka sig ett mera koncentrerat och samtidigt mera åskådligt framställningssätt än det som de tecknade serierna idag erbjuder. Längst hunna i denna utveckling är, vanligtvis korta, bildberättelser, som är framställda helt utan text. I dessa är temats disposition i bilder och intrigens utveckling mot upplösningen i bästa fall rentav genialisk. Men även då text behövs som stöd för bilderna för handlingens utveckling har texten ofta kunnat sammanpressas på ett häpnadsväckande sätt.”

mellan böcker och serier skapades, konstruerades också motsättningar inom seriemediet (som ovan påpekats), liksom inom kategorin ”böcker”. Alla barn- eller ungdomsböcker var inte lika värdefulla (se t.ex. Biggles 1953). Ett sätt att kritisera en bok var också att kalla den serielik, som Henry Granfors (1963) gör i sin recension av boken *Walt Disneyn Zorro*: ”Det nyaste Zorro-äventyret är upprepning av gammalt från serier bekant patentlösningberättande”.⁹⁷ I ett annat sammanhang sägs om Jukan-böckerna att de ursprungligen bygger på en serie och något av bokens ”serieformat vilar fortfarande över de tunna, lite enkelspåriga djungeläventyren” (G. S. 1953). I seriedebatten var dock motsättningen mellan serier och böcker central. I den finländska diskussionen konstaterades t.ex. om USA att serierna där ”på ett skrämmande sätt fjärrar människor från att läsa böcker”⁹⁸ (Olsoni 1953). I anteckningar gjorda utifrån professorn i psykologi Arvo Lehtovaaras föreläsning under en barnbibliotekskurs konstaterades:

Miehelläni näkisin, että sarjakuvat kirjastoissa käsitettäisiin muun lukuharrastuksen pahoiksi kilpailijoiksi tai vihamiehiksi – jos ne pysyvät sellaisina kuin ne nykyään ovat.⁹⁹ (Lukeminen 1954, 12)

I och med att denna antagonism mellan serier och läsning är konstaterad inställer sig frågan om vari det problematiska hos serierna finns i relation till bättre läsning. Passivitets-/aktivitetsdimensionen har påpekats ovan, men kritiken eller förståelsen är mera nyanserad än så. Fortfarande enligt Lehtovaaras föreläsning på barnbibliotekskursen, är problemet bl.a. att ”texterna [i serier] inte är anpassade till barnens språkliga utvecklingsnivå, utan lite hur som helst”¹⁰⁰ (Lukeminen 1954, 12). Svensken Lorentz Larson¹⁰¹ uttrycker följande i en text ”saxad” till finlandssvenska *Tidskrift för folkskolan*:

Lärare konstaterar att barn nu för tiden saknar förmåga att läsa längre sammanhängande stycken, vilket skulle bero på för liten vana vid sådan läsning, de läser endast serier med korta texter eller inga texter

97 Orig. ”Uusin Zorro-seikkailu on vanhan kertausta, sarjakuvista tuttua patenttiratkaisukerontaa.”

98 Orig. ”peloittavasti vieroittavat ihmisiä kirjoja lukemasta”.

99 Övers. ”Jag skulle gärna se att serierna i biblioteken skulle uppfattas som dåliga konkurrenter eller fiender till läsintresset – förutsatt att serierna förblir sådana som de är idag.”

100 Orig. ”tekstit eivät ole lasten kielellistä kehitystasetta vastaaviksi sovellettuja, vaan mitä sattuu”.

101 Lorentz Larson var en av, om inte den synligaste av seriemediets kritiker i Sverige under 1940- och 1950-talet. Han var författare till böckerna *Ungdom läser* (1947) och *Barn och serier* (1954) samt ordförande för Svenska seriekommittén.

alls. Vidare förstör de texter som nu finns ungdomens språksinne. Texterna är ofta de mest konstiga språkliga missfoster, ibland består de av ett försök att återge ett oartikulerat läte. (Larson 1953)

Kielen *köyhyys* ja sisällön *helppous* ovatkin ehkä *suurin vaara* sarjakuvien lukijoille. Lapsen ei tarvitse ponnistaa eikä keskittyä, kuten hänen täytyy tehdä saadakseen kirjasta sen antaman nautinnon.¹⁰² (Arajärvi 1962b, 445; kursiv i originalet)

Ett problem är alltså att serierna förstör barns läsförmåga, ett annat är seriernas språk. Läsförmågan förstörs av att texterna är korta eller näst intill frånvarande. Implicit i denna förståelse är att serierna är ett bildmedium. I argumentationen mot serier likställs seriernas språk t.ex. med de onomatopoetiska uttrycken. Den skadliga effekten är tudelad. För det första lockar serierna barnen från litteraturen som skulle kunna bjuda dem övning i läsförmåga. För det andra är den läsning som serierna erbjuder barnen av sådan natur att de direkt förstör barns ”språksinne”. Ovanstående citat bjuder på ett exempel hur olika argument kring seriernas språk sammanställs till en ståndpunkt som entydigt fördömer serierna. Följande exempel påvisar en ytterligare utvidgning av argumentationen. I en ledartext rubricerad ”Grrr – pang – snyft” skrivs med ”skämtets udd” (jag citerar den ironiskt värtaliga inledningen i helhet):

Rubriken bör vara solklar för varje läsare som vaket följer de kulturella framstegen. Den är avfattad på de tecknade seriernas märgfulla skriftspråk, som kanske vad det lider också skall bli det dominerande talspråket, förmedlaren av våra djupaste tankar och högsta känslor. ”Årans och hjeltarnes språk! Hur ädelt och manligt du rör dig, / Ren är som malmens din klang, säker som solens din gång.” Så kvad redan gamle Tegnér, och då kunde han ändå inte ana, att man en gång skulle kunna förtälja en hel hjältesaga i tre stavelser: den ädla manliga vredens grrr, knytnävsslagets malmklingande pang och den slagna motståndarens medvetlösa snyft.

Konsten att vara uttrycksfullt kortfattad är för all del inte en skapelse uteslutande av vår tid. I det gamla Lakonien lär man ju ha varit lakonisk, fornislänningarna och deras nordiska bröder var inte heller främmande för konsten, och ett par gånger höjde sig en stålman som Caesar till telegramspråkets rymder: vid Rubicon och efter segern vid Zela. Men en till brett upplagd och målmedveten aktion för att vänja största möjliga antal människor vid minsta antal enstaviga läten har vi

102 Övers. ”Språkets *fattigdom* och innehållets *lätthet* utgör möjligtvis också den *största faran* för seriernas läsare. Barnet behöver inte anstränga eller koncentrera sig, såsom hon behöver göra för att erhålla den njutning som en bok kan erbjuda.”

nått först i vår rationella tid. Inte heller på det området behöver vi längre yvas av fädrens ära; vi har vår egen. (Grrr 1954)

Citatet ovan visar att seriernas språkliga uttryck inte är något enskilt eller avskilt problem då seriernas skadliga effekter dryftas. Seriernas språk framställs som endast en del i ett mera omfattande problemkomplex. Det torftiga språket är ett uttryck för seriernas våldsamma innehåll. Det torftiga språket är också en del av en ”brett upplagd och målmedveten aktion”. Vad detta syftar på får läsaren lov att gissa, utan att texten förklarar påpekandet närmare. Kan detta vara en hänvisning till de ekonomiska intressen som styr seriepubliceringsverksamheten och nonchalerar vuxenvärldens ansvar för fostran? En sådan tolkning förefaller rimlig utgående från vissa andra uttryck i seriedebatten. Ytterligare är serierna och deras språk ett uttryck för något modernt och nymodigt, ett uttryck för ”vår rationella tid” ställd i relation till exempelvis antiken och Tegnér’s tid. Dessa läsningar av citatet ovan stöds även av ledarens övriga text, som uttrycker ”en allvarlig och bara alltför väl motiverad oro”. Oron gäller två av serieläsningens (läsning är placerat inom citationstecken även i denna text) negativa effekter, varav den ena är ”att ’pratballongernas’ andefattiga enstavighet hejdar utvecklingen av ungdomens ordförråd och språkliga nyanskänsla” (Grrr 1954).¹⁰³

Skribenten hänvisar till ett möte arrangerat av Danmarks Lærerforening, varvid getts ”övertygande bevis” för denna effekts realitet. Intressant är denna bevisförings blandning av argument:

Om barn har vant sig vid serie-”läsning”, betygades det av erfarna pedagoger, får de svårt att finna sig till rätta i en riktig bok, där det är långt mellan örfilarna, morden och seriemiraklerna. De kan helt enkelt inte längre läsa sammanhängande text. Och det beklämmande med fantomålderns hjälte är att han går segrande fram enbart med hjälp av fysiskt eller tekniskt våld eller totalt fantastiska underverk. (Grrr 1954)

Jämför ovanstående citat med följande:

I en serie förekommer knappast alls någon dialog. Där ser man endast exploderande bomber, raketpatroner och fantastiska hemliga vapen. Mitt bland dem härjar ”Superman”, förgörande de asiatiska ”horderna”. Som förklaring förekommer endast ljud såsom ”Wham!”, ”Bam!”, ”Crrunch!”, ”Whomp!” (”Humoristiska” 1952)

¹⁰³ Den andra negativa effekten är ”att det brutala rafflet avtrubbar rätts- och humanitetsbegreppen” (Grrr 1954).

Oron för språkligt uttryck och serieläsarnas språkliga kapacitet är integrerad med oron för seriernas våldsamma eller fantastiska innehåll. I det negativa perspektivet försvinner skillnaderna mellan olika negativa synpunkter. Form och innehåll blir till ett. Mediet och budskapet sammanmälter. Det fattiga eller frånvarande språket erhåller förklaringskraft genom att det är ett våldets och osannolikheternas språk.

Serierna utgör alltså ett hot mot barnens språkliga förmåga. Detta sker genom att barnen tappar sin förmåga att läsa böcker, som intar platsen av att vara det bästa sättet att förmedla ett språk till barnen. En annan aspekt av motsättningen mellan serier och böcker är att serierna också hotar bokens existens som en kulturprodukt eller artefakt (jfr Paavolainen 1938).

Barnen måste hjälpas tillrätta för att hitta de bra böckerna i den uppsjö av mindre god och lämplig läsning som väller ur tryckpressarna. Hit hör bl.a. serierna, som kämpar om själarna och slår ut den värdefulla ungdomslitteraturen. I Sverige har med. kand. Nils Bejerot, som håller på med en vetenskaplig undersökning av serierna, stått upp och vittnat, att det i nämnda land produceras 2 miljoner barnböcker per år men 30 miljoner seriemagasin. ([Kraemer] 1953; jfr Bejerot 1981 [1954])

I likhet med detta sågs serietidningarna även som ett hot mot övriga, traditionella barntidningar ([Syväniemi] 1959). Oron var antagligen inte obefogad. Pirkko Leino-Kaukiainen (1991, 136) konstaterar att försöken att på 1950-talet ge ut traditionella barntidningar blev kortvariga. Seriemediets roll i de traditionella barntidningarna föranledde också diskussion. Tidningen *Koululainens* chefredaktör Keijo Syväniemi beskriver diskussionen inom tidningens redaktion:

Mutta onko otettava meidänkin lehtemme palstoille sarjakuvia, niin kuin tekevät muutkin nykyaikaiset lasten ja nuorten menekkihahdet koko maailmassa? Silloin »Koululaisen» suosio lasten parissa olisi varma. Vai onko pidettävä tiukasti kiinni siitä, että sarjakuvat ovat lapsille kasvatuksellisesti vahingollisia?

Nyt alkaneena tilausvuotena on lehden toimitustyössä tehty asiassa kompromissi. On lähdetty siitä käsityksestä, että suorittamalla tarkka ennakkoarviointi ja valinta voidaan löytää myös sellaisia sarjakuvia, jotka ovat kasvatuksellisesti neutraaleja tai joissa on jopa rakentavia-kin aineksia. Tällaisten sarjakuvien käyttö rajoitetussa ja tarkoin harjoitussa määrin lisää lehden kiinnostavuutta lasten parissa, jolloin he tuntevat mielenkiintoa lehden muutakin sisältöä kohtaan. Kun lehti yleensä noudattaa kasvattajien hyväksymiä periaatteita ja koettaa antaa »sivustatukea» kasvatustyössä koulussa, onkin saavutettu se, mitä

varten lehti aikoinaan kansakoulunopettajain toimesta perustettiin.¹⁰⁴
 ([Syväniemi] 1959)

Serierna framkommer här inte bara som ett hot mot den fostringsmässigt godtagbara barntidningen, utan den lockelse som serierna utövar på barnen tvingar även den senare att anpassa sig till en ny kulturell situation. Barntidningen måste ändra form för att kunna tävla med serietidningarna. I den situationen kan man t.o.m. finna uppbyggliga serier, men huvudargumentet eller försvaret är dock det att serierna kan användas som ett lockbete för att få barn att göra det de bör, d.v.s. läsa också annat än serier.

Serierna som lockbete för att ”lura” barnen till något bättre användes också som argument i marknadsföringen av vissa serietidningar. I en annons för *Kuvitettuja klassikkoja (Illustrerade klassiker)* anges att man med tidningens hjälp ”eftersträvar att vägleda ungdomen mot världslitteraturen”¹⁰⁵ (Todella 1960; jfr Riikonen 1998). Också tidningen *Aku Ankka ja kumppanit* (Kalle Anka & Co.) använde i marknadsföringen positiva argument relaterade till läsning. I ett nummer av tidningen som trycktes i 800 000 exemplar (*Aku Ankka ja kumppanit* 11C/1954) ingår förutom sedvanliga serier, en bilaga som presenterar tidningen för läsarna och kanske framförallt potentiella nya läsare. En del av presentationen består av vad som kunde benämnas vittnesbörd av föräldrar till barn som läser *Aku Ankka* (se Bild 2). Produktionschef Aarne Palosaari berättar att familjens son Pekka lärt sig att läsa med hjälp av *Aku Ankka* och lärarinnan Kaisa Peltonen intygar att ”[t]idningens texttyp är speciellt lyckad och lättläst för dem också som bara håller på att lära sig läsa”¹⁰⁶ (*Aku Ankka ja kump-*

104 Övers. ”Men bör man på vår tidnings sidor också ta in serier, såsom andra framgångsrika moderna barns och ungdomars tidningar gör över hela världen? Då skulle »Koululainens» popularitet bland barnen vara säker. Eller bör man hålla hårt fast vid att serierna är fostringsmässigt skadliga för barnen?”

Under det påbörjade prenumerationsåret har man i tidningens redaktionella arbete gjort en kompromiss i saken. Man har utgått från uppfattningen att man genom att genomföra en noggrann förhandsgranskning och ett noggrant urval kan finna också sådana serier som är fostringsmässigt neutrala eller som t.o.m. innehåller uppbyggliga element. Användningen av dylika serier i begränsad och väl övervägd mängd ökar barns intresse för tidningen och därmed har de också ett intresse för tidningens övriga material. Då tidningen i allmänhet följer principer godkända av fostrarna och försöker ge »flankstöd» åt skolans fostringsarbete har man uppnått det mål som föranledde folkskolläraernas grundande av tidningen en gång.”

105 Orig. ”pyritään ohjaamaan nuorisoa maailman kirjallisuuden pariin”.

106 Orig. ”Lehden tekstikirjain on erikoisen onnistunut ja helpolukuinen niillekin, jotka vasta opettelevat lukemaan”.

Aku Ankka

koko perheen suuri suosikki

Aku Ankan haastattelija on pistäytynyt muutamien perheiden luona toteamassa, minkäläisen vastaanoton lehti niissä on saanut.

Lastensa lukemisen »sensorina» maisteri Topi Törmällä on pelkästään hyviä kokemuksia Aku Ankasta. Kaikissa sarjoissa on valoisaa huumoria, ja piirrosten taiteellinen taso on korkea. Kaiken maailman jännärien vastapainoksi Aku Ankka on verraton lehti, jonka huolelta voi antaa kaikenikäisten lasten käsiin. — Näyttipä siltä, että talon isoin poika, isä itse, on sangen innokas »evakuoimaan» Aku Ankan pieneksi toviksi itselleen, jos tilanne suinkin sallii. »Yksi paha puoli Aku Ankassa on», väitti maisteri Törmä. »Vaikka hinta onkin kohtuullinen, ei lehteä sentään voi tilata niin monta kuin on perheen jäsentä. Mutta tarpeen se kyllä olisi joskus.»

»Meidän talossamme ollaan Aku Ankan hyviä ystäviä, ja Pekka-poika oppi lukemaankin juuri Aku Ankan ansiosta, koska hän ei enää maltanut odottaa, että joku muu olisi lukenut hänelle sarjojen tekstin.» Näin kertoi tuotantopäällikkö Aarne Palosaari, jonka perheessä Aku Ankka jo on monivuotinen tuttava.

Sorvaaja Unto Satukankaan Eija, Maija-Liisa ja Matti Juhani kulkevat silmä tarkkana lehdenmyyjien ohitse nähdäkseen, onko Aku Ankan uusi numero jo ilmestynyt. Ja sitten käydään tietysti isän kimppuun rahaa kättämään. Helposti nämä Aku Ankka-rahak kuulemma saadaankin, sillä isäkin on innokas hyvien sarjojen lukija. Herra Satukangas sanoi vielä, että heillä vanhatkin Aku Ankan vuosikerrat on talletettu ja niitä luetaan yhä uudestaan.

Maisteri Aarre Peltosella ja hänen opettajarouvalleen Kaisalla on kolme viikasta lasta, kymmenvuotias Outi, seitsenvuotias Arto ja nelivuotias Annamari, jotka ovat kehittäneet oman järjestelmänsä saadakseen postiluukusta tipah-tavan Aku Ankan yksityiskäyttöön.

Kasvattajana rouva Peltonen tietää, mikä sopii lapsille. Aku Ankka kuuluu sopivan erinomaisesti. — Se ei häiritse läksyjen lukemista, ja sarjojen erinomainen moraalii — paha saa aina palkkansa — antaa jo nuorimmillekin oivallisia vihjeitä siivollisen käyttäytymisen ohdakkeisella polulla. Lehden tekstikirjain on erikoisen onnistunut ja helppolukuinen niillekin, jotka vasta opettelevat lukemaan.

Bild 2. Sida ur annonsbilaga i Aku Ankka ja kumppanit 11C/1954.

panit 11C/1954). Samma synpunkt att barn lär sig att läsa med hjälp av tidningen upprepas också i den del av reklamtexten, som inte gör bruk av ”läsarröster”, utan representerar tidningens personliga ”röst” eller ”tilltal”.

Vanhemmille on tärkeää tietää, että lehdessä ei ole mitään karkeaa, sopimatonta eikä ala-arvoista. Siksi sen voi huoleti antaa pienimpienkin lasten käsiin. Sen värikkäiden sankarien kisailu riemastuttaa jo pienokaistakin, joka ei vielä osaa lukea, ja onpa moni vesa oppinut lukemaankin juuri Aku Ankan selviä, lyhyitä tekstejä tavaillaan.

Yllättävän hauskaan juoneen kätkeytyy usein hyvä opetus, joka painuu lapsen mieleen ja antaa ajattelemisen aihetta aikuisellekin.

Opettajatkin ovat antaneet tunnustuksensa tälle lehdelle, joka täyttää kasvatuksen vaatimukset ja kuitenkin on niin tavattoman mieluinen lapsille. Kuvasarjojen lukeminen sujuu melko nopeasti eikä häiritse läksyjen lukua. Niiden viehäytys ei haihdu ensimmäisellä lukemisella, vaan ne otetaan yhä uudestaan esille lukemattomia kertoja, ja lehdet usein sidotaan vuosikerroiksi.¹⁰⁷ (*Aku Anka ja kumppanit* 11C/1954)

All positiv beskrivning av tidningen anknyter inte till tematiken ”läsning”, utan även här – liksom i kritiken av serier – blandas olika argument. En viktig del handlar dock om just läsningen: tidningen lär barnen läsa, serie-läsningen stör inte annan läsning, t.ex. läxläsning, och tidningen kanske t.o.m. kan betraktas som en ”bok” då dess årgångar binds in i hårda pärmar. Vad dessa anmärkningar påvisar är att seriefrågan inte utgjorde en problematik som endast behandlades av instanser kritiska till seriemediet. Seriemediet problematiserades också i marknadsföringen av serier, vilken man kunde anta var den genre som presenterade den mest positiva bilden av seriemediet. Denna aspekt av seriefrågan är lika synlig i anspelningarna på serierna i relation till bild, ord och språk som i diskussionerna om seriernas innehåll. Temat för nästa avsnitt är debattens framställning av seriernas innehåll.

107 Orig. ”För föräldrar är det viktigt att veta att tidningen inte innehåller något brutalt, opasande eller undermåligt. Den kan därför obekymrat sättas även i de minsta barnens händer. Dess färggranna hjältars lek gläder redan småttingen, som inte ännu kan läsa, och mängden telning har också lärt sig läsa då han stavat sig igenom just Aku Ankkas klara, korta texter.

I den överraskande roliga intrigen döljer sig ofta en god lärdom, som etsar sig fast i barnets sinne och ger tankegods åt den vuxne också.

Även lärarna har gett sitt godkännande åt den här tidningen, som fyller fostringskraven och ändå är så väldigt tilltalande för barnen. Läsningen av bildserierna går ganska snabbt och stör inte läxläsningen. Deras tjusning avtar inte med en genomläsning, utan otaliga gånger tas de åter fram, och tidningarna binds ofta in i årgångar.”

5.5.4 *Seriernas innehåll – den problematiska relationen till realism*

Utöver att serierna utmålades som ett bildmedium, och som motsats till läsning med konsekvensen av att utarma barns språk, utgjorde seriernas innehåll det centrala argumentet i definitionen av seriemediets brister. Seriernas innehåll ansågs i flertalet av debattens uttryck vara till skada för de serieläsande barnen. Ett genomgående tema i förståelsen av kvaliteten hos seriernas innehåll var deras koppling till realism. Seriernas relation till realism var inte entydig. Tidvis kopplades serierna till bristande realism, tidvis ansågs realismen vara för stor i serierna. Problematiseringen av realism anknöt också dels till seriernas innehåll i bemärkelsen vad som behandlades i dem, dels till representationen av det behandlade, d.v.s. hur realistiskt någonting avbildades i en serie.

På det substantiella planet kan tematiken indelas i tre kategorier, nämligen våld, sedlighet och ”det främmande”. Argumentet kring (bristande) realism aktualiserades på området för alla de tre nämnda diskussionerna. Till exempel kunde vålds- eller brottsskildringar kritiseras för att de var för realistiska samtidigt som de också var ett uttryck för en orealistisk världsbild. Kvinnobilden ansågs vara orealistisk och det främmande i serierna ansågs sakna en realistisk koppling till de finländska barnens liv. Av dessa tre teman var våldet det allra mest diskuterade. Jämfört med diskussioner om sedlighet i andra länders seriedebatter (jfr Brannigan 1985), var detta tema marginellt i den finländska debatten. Som en gemensam rubrik för alla aspekter på seriernas innehåll kunde sättas seriernas världsbild och människosyn. Diskussionen handlade således i mångt och mycket om graden av realism hos den världsbild och människosyn som serierna förmedlade eller skapade. Pertti Alasuutari (1992, 577) har kallat denna form av krav etisk realism. I intervjuer om sitt tv-tittande framhåller de intervjuade att presentationen av världsbild och värderingar i tv-program torde vara realistisk. Intressant är att den främsta kritiken riktas mot såpoperornas romantiserade värld och att fiktionsvåldet erhåller ett högre värde ifråga om representationens realism (Alasuutari 1992, 577). Synen på det fiktiva våldet som realistiskt i den bemärkelsen att det visar hur jobbigt livet verkligen är saknas i seriedebatten. Det finns uttryck som medger möjligheten att våldsrepresentationer kan erbjuda barnen möjlighet att leva ut sina aggressioner på ett fredligt sätt (Lehtovaara & Koskeniemi 1954, 199), men detta är den enda formen av försvar av våldet i serierna.

Det är klart att seriernas innehåll – temat för detta avsnitt – var problematiskt uttryckligen i relation till en tillränt publik. Vad innebar det t.ex. att en series innehåll beskrevs som skrämmande – handlade inte detta om både serien och läsaren (och i så fall, vilken läsare)? Jag sparar behandlingen av publik till nästa kapitel, i vilket jag diskuterar seriedebatten i relation till barndomsförståelser och tänkandet om medieeffekter.

Den världsbild som serierna ansågs förmedla till barnen – som betraktades som den huvudsakliga publiken – var av ondo på ett flertal olika plan. I huvudsak var världsbilden falsk och förenklad och i den bemärkelsen orealistisk. Serierna var orealistiska också i den bemärkelsen att de saknade förankring i de finländska barnens verklighet. Serierna utgjorde något främmande. Tidvis – i ett specifikt sammanhang – var serierna *för* realistiska. Detta var fallet i den argumentation som gällde serierna som pedagogik och modell för brottsliga handlingar. I kritiken mot seriernas våldsamhet aktualiserades också en dimension som inte förefaller kunna placeras inom ramarna för diskussionen om realism. Den här dimensionen handlar om serierna som krigspropaganda. Här ses serierna som en form av pedagogik som formar barnens världsbild, men förståelsen av pedagogiken grundar sig inte på uppfattningen att serierna skulle erbjuda en realistisk beskrivning av exempelvis kriget eller våldet i serierna.

Det bör också påpekas att serierna inte nödvändigtvis alltid betraktades som dåliga till innehållet. Vissa typer av serier eller former av användning av seriemediet sågs i ett positivt ljus. Det positiva synsättet kan kategoriseras i två typer. Dels kunde seriernas humor, och alltså roliga serier, betraktas som något positivt eller kanske närmare bestämt som något harmlöst (se Vår 1953), dels kunde seriernas användning eller potential som pedagogiskt hjälpmedel och som förmedlare av som värdefulla betraktade kunskaper och värden framhållas (se Heinonen 1953).

Allmänna beskrivningar av seriernas förkastliga innehåll tog formen av omnämmanden om att de ”i bästa fall [är] otroligt banala, i andra fall fula och vidrigt motbjudande” (Domenica 1953), ”upphöjer brutalitet och brottslighet” (ylistäväät raakuutta ja rikollisuutta; Bryan 1952), är ”spännande till bristningsgränsen [...] brutala, råa, rena karikatyrer av verkligheten och representerar en fantasivärld” (Vår 1953), ”grundar sig i våld eller avbildning av brott, ofta också i sådan anda att brottet inte blir

bestraffat eller att rättvisa och ärlighet inte belönas”¹⁰⁸ (Lasten 1954), och representerar ”den knytnävshårda och revolversnabba mentaliteten” (Om 1954) eller:

Serierna har ofta ett makabert innehåll med sadistiska inslag – de handlar inte sällan om brott, grymhet, förbrytare och ohyggliga monster. Äventyrligheterna utspelas i en värld som har litet med verkligheten att göra. (Larson 1953)

[Y]livoimaisesti suurin osa sarjakuvakirjoista on kaamea kokoelma rikoksia ja murhia, harhautunutta seksuaalisuutta ja sadismia, yliluonnollisia ja kaameita seikkailuja, rikoksia, raakuutta ja verta-hyytävää kauhua.¹⁰⁹ (Kahn 1953, 95)

Våld, brutalitet, brott och sadism var alltså vad som betraktades som inslag i serierna. Dessa inslag kan tänkas ha olika relationer till realism och den verklighet som Larson åberopade. I citaten ovan definierades det brutala innehållet ytterligare genom en koppling till det ”fantastiska” och det övernaturliga i och med att våldsdåd och äventyr utspelade sig i en fantasivärld och inte hade med verkligheten att göra. Relationen mellan det våldsamma och det fantastiska kan ges olika innebörder. För det första är det möjligt att separera våldet från det fantastiska som hänvisar till vissa genrer bland serierna som konstruerar en värld i framtiden eller det förångna med fantiserade element och mytologiska figurer. För det andra kan seriernas beskrivning av ”verkligheten” och våldet ses som fantastiskt i bemärkelsen förenklat och överdrivet. För det tredje kan våldsbehandlingen tillskrivas en realism, som dock betraktas som främmande för den så kallat finländska kulturen och den finländska barndomens verklighet. I detta hänseende erhåller det fantastiska innebörden av brist på förankring i det lokala samhället och kulturen. Jag börjar denna översikt över olika realismer med att peka på den tendens som betraktade serierna som alltför realistiska.

5.5.4.1 Våld och överdriven realism

En form av kritik av seriernas innehåll uttrycktes genom färggranna och ymniga beskrivningar av seriernas våldsamma innehåll. Då seriekritikerna

108 Orig. ”pohjautuvat väkivaltaan tai rikosten kuvaamiseen, vieläpä usein sellaisessa hengessä, ettei rikos saa rangaistustaan tai oikeus ja rehellisyys peri palkkaansa.”

109 Övers. ”Den överlägset största delen av serieböckerna är en förskräcklig samling brott och mord, förvillad sexualitet och sadism, övernaturliga och förskräckliga äventyr, brott, brutalitet och bloddrypande skräck.”

beskrev seriernas hemskheter bidrog formen för denna beskrivning till att skapa en bild av seriernas våldsrepresentationer som realistiska. Beträktelsesättet att serierna i sin representation av våld och hemskheter var för realistiska vilade på en förståelse av realism som ett resultat av själva representationen. Representationerna av våldshandlingar erhöll ett skimmer av realism genom sin riklighet och sin detaljrikedom. Den rikhaltiga representationen i seriekritikens beskrivning av serieinnehållet gjorde våldet till en realitet. Därmed miste serievåldet sin karaktär av att vara resultatet av representationer. Längre texter som beskrev serierna och det s.k. serieproblemet innehöll ofta långa och levande beskrivningar av seriernas hemskheter. Domenica beskrev ett nummer av tidningen *Terror Tales*:

Här händer åtskilligt av intresse för den ungdomliga läsaren. Den första serien heter »Spöklika steg i den röda snön». Hjälten Rigo Maurer startar en bergsbestigning med två av sina kamrater, men han har beslutit, att han ensam skall övervinna Olympiad, berget som hittills ingen förmått bestiga. Därför låter han helt hastigt sina två kamrater försvinna i en avgrund och fortsätter ensam upp mot bergets topp, en klättring full av fasor. Han blir snöblind, överfalles av en jättestor örn, men utstötande triumferande: Hah, hah, klättrar han vidare och just då han når sitt mål störtar han ner i djupet. Hans döda kamraters andar sänder honom till »domen». Sista bilden i serien är ett grinande skelett – Rigos. Brottslingen har fått sitt rättvisa straff.

De andra serierna saknar inte heller sina poänger. Spikar hamras in i huvudet på Josua Sprague; »the Lunk» en avgrundsande stöter kniven i sitt offer, en man utan huvud springer glatt omkring. Texten tävlar med bilderna i osmaklighet. »Captain Marvel» är hjälten i ett annat seriemagasin. Hans äventyr är inte fullt så skräckinjagande, men avhuggna huvuden och förhistoriska vidunder piggar upp läsaren med jämna mellanrum. (Domenica 1953, 356–357)

Ett utdrag ur en artikel av Fredric Wertham tar inte fasta på någon enskild tidning, utan erbjuder en bloddrypande beskrivning av serietidningars innehåll på ett mer allmänt plan.

Väkivaltaa ja raakuutta kuvataan tympäisevän yksityiskohtaisesti. Hirttäminen ja puukottaminen on yleistä. Ehkä kaikkein tavallisinta on lyödä naista. Toinen yhä uudelleen toistuva aihe on vastustajan silmän vioittaminen. Tätä kidutusmuotoa toistetaan lukemattomissa tilanteissa eikä sillä ole vertaa missään muussa kirjallisuudenlaisissa koko maailmassa. Eräässä kuvasarjassa mies lyö nyrkkiraudalla toista – jota kolmas pitää kiinni – suoraan silmiin. Villin lännen seikkailuja kuvaavassa jutussa muuan mies uhkaa sankarin silmiä pitkällä peukalonkynnellään, ja tätä menetelmää nimitetään 'murhamiehen kynsienhoidoksi'.

Viidakko-, kauhu- ja avaruussarjakuvastot ovat erikoistuneet kidutukseen, verenvuodatukseen ja intohimon viljelyyn mieltä kiihottavassa ympäristössä.¹¹⁰ (Wertham 1954a, 23)

Teosofen och f.d. försvarsministern Yrjö Kallinen refererar i sin bok *Hälinää ja hiljaisuutta* Werthams *Seduction of the Innocent* (Wertham 1954b)¹¹¹ och återger på grundval av denna de amerikanska seriernas innehåll:

ne [‘Comic Books’] ovat, kuten Wertham osoittaa, täynnä sadismia, kidutusta, raiskausta, murhaa. Niissä nähdään nuoria tyttöjä sidottuina jonkun kovanaaman polttaessa rintoja sikarillaan. Niissä nähdään, miten silmiä kaivetaan päästä. Niissä nähdään gangsterien tekevä kaappauksia ja kylmäverisesti tappavan poliiseja. Niissä nähdään, miten tappaminen käy ja miten se voidaan tehdä uhrille tuskalliseksi ja tappajalle nautinnolliseksi.¹¹² (Kallinen 1958, 248)

Det är den grafiska illustrationen eller representationen av våldet som är för tydlig och som visar för mycket – och som överförs i de verbala beskrivningar som uttrycker en avsmak för detta inslag i serierna. Det förefaller som om de som skriver om serier faktiskt skulle ha förförts av seriernas våldsskildringar. Samtidigt döljer beskrivningarna att serievåldet de facto består av representationer. Beskrivningarna inbjuder läsaren till en värld av våldsamheter, inte representationer av våld. Det är kanske inget sammanträffande att Wertham ovan värnar om uttryckligen ögat hos seriernas våldsoffer. Ögat är också den kroppsdel som närmast beskriver det serieläsande offret (kom ihåg serie”tittandet” i föregående avsnitt) och dess problematiska relation till den grafiska återgivningen av våld. Det är väl att märka att Domenicas (1953), Werthams (1954a) och Kallinens (1958)

110 Övers. ”Våld och råhet avbildas vämjeligt detaljerat. Hängning och knivhuggning är vanligt. Det kanske allra vanligaste är att slå kvinnor. Ett annat ofta upprepat motiv är att åsamka en skada åt motståndarens öga. Denna tortyrform upprepas i otaliga situationer och den har ingen motsvarighet i någon annan litteraturform på hela jorden. I en bildserie slår en man med ett knogjärn till en annan – som är fasthållen av en tredje – rakt i ögonen. I en serie som avbildar vilda västern-äventyr hotar en man hjältens ögon med sin långa tumnagel, och denna metod benämns ’mördarens maniky’.

Djungel-, skräck- och rymdserietidningarna har specialiserat sig på tortyr, blodsutgjutelse och odlingen av lidelse i en för sinnet uppeggande miljö”.

111 Yrjö Kallinen hänvisar till samma bok också i sitt föredrag ”Kulttuurimme pulmakysymyksiä” (Vår kulturs problemfrågor) vid de kommunala nykterhetsnämndernas diskussionsmöte sammankallat av socialministeriet i november 1956 (Raitiuslautakuntien 1957, 117).

112 Övers. ”de [‘Comic Books’] är som Wertham visar fulla av sadism, tortyr, våldtäkt, mord. I dem ser man unga flickor fastbundna medan någon hårding bränner deras bröst med sin cigarr. Man ser i dem hur ögon gräves ur huvudet. Man ser i dem gangstrar som utför kapningar och kallblodigt dödar poliser. Man ser i dem hur dödandet går till och hur det kan göras smärtsamt för offret och lustfyllt för dråparen.”

beskrivningar handlade om amerikanska serier och att beskrivningarna inte var talande med avseende på serierna på den finländska seriemarknaden. Detta kan relateras till den i den finländska debatten tidvis presenterade tankegången att utvecklingen av den finländska serieutgivningen var mer godtagbar än situationen i andra länder. Således kan beskrivningen av serierna annorstädes också tolkas som en varning för de finländska läsarna om vad som eventuellt är att vänta.

Utöver den levande bekrivningen exemplifierad ovan utgjorde den detaljerade uppräknigen ett annat grepp i beskrivningen av seriernas våldsamma innehåll. H. A. Turja beskrev 1955 innehållet i serier på följande vis:

Suurimmassa osassa niitä toistuvat jatkuvasti rikokset ja niiden yksityiskohtainen valmistelu, raa'at nyrkiniskut, potkiminen, väkivalta, ryöstöt ja varkaudet, kylmäverisyys, kidutukset, eläinhirviöt ja oudot yli-ihmistyyppit. Yhdellä kertaa lehtimyyjältä ostetut sarjakuvat osoittivat pistokokeena sisältönsä suhteen seuraavan tilaston: 21 murhaa, 11 väkivallantekoa (suukapulan asettaminen, käsien ja jalkojen sitominen, kiehuvan veden heittäminen vastustajan kasvoille, puukon työntäminen hänen selkäänsä), 3 potkua leukaan, 22 iskuja kasvoihin (myös naisten kasvoihin), 2 virtaan hukuttamista, 9 miehen elävältä polttamista, 34 tappelua, 9 kuristamista, 3 tappoa, 1 pankkiryöstö, 1 junan suistaminen kiskoilta, 2 ruoskimiskohtausta, 4 varkautta, 7 juopottelukohtausta, 3 villieläintä raatelemassa ihmistä, 2 sadistista kohtausta (mies kahlehdittuna orjatyöhön ja vankeja täynnä oleva koppi täytetään vedellä), lisäksi 'atomimiehiä', eläinhirviöitä sekä 228 ihmistä kohti ojennettua asetta.¹¹³ (Turja 1955a, 7)¹¹⁴

Två år tidigare hade amerikanen Albert E. Kahns (1953) bok *Kuoleman leikki* (originalet *The Game of Death. Effects of the Cold War on Our Children*) utkom samma år publicerats i Finland. Boken berättade bl.a. om en

113 Övers. "I största delen av dem upprepas ideligen brott och detaljerad förberedelse av dem, råa knytnävsslag, sparkande, våld, rån, och stölder, kallblodighet, tortyr, djurmonster och underliga övermänniskotyper. Ett stickprov av serier köpta vid ett tillfälle av en tidningsförsäljare uppvisade gällande innehåll följande statistik: 21 mord, 11 våldsdåd (användning av munkavle, bindande av armar och ben, kastande av kokande vatten i motståndarens ansikte, knivhugg i hans rygg), 3 sparkar mot käken, 22 slag mot ansiktet (även mot kvinnors ansikte), 2 dränkanden i flod, 9 fall där en levande man har bränts, 34 slagsmål, 9 strypningar, 3 dråp, 1 bankrån, 1 fall av tåg som tvingas ur spåret, 2 pryglingscener, 4 stölder, 7 fyllescener, 3 vilddjur som lemlästar människa, 2 sadistiska scener (man fastkedjad i slavarbete och en av fångar fylld cell som fylls med vatten), dessutom 'atommän', djurmonster samt 228 fall av vapen riktade mot människa."

114 Turja nämner det inte, men statistiken är sammanställd av Lea Uitto från barnskyddsorganisationen För Barnens Bästa. Uitto hade tydligen själv införskaffat serierna och utfört granskningen av serierna (se Sarjakuvanäyttely 1955). Uppräknigen av seriehemsgheter citeras av Erkki Saari i boken *Sielullisesti poikkeavat lapset* (Själsligt avvikande barn; 1957).

amerikansk undersökning av innehållet i 92 serietidningar 1951. Kahn citerades också av Salonen:

Tulos: 216 karkeata rikosta, 86 sadistista tekoa, 309 pienempää rikosta, 287 epäsosiaalista käyttäytymistä kuvaavaa tapahtumaa, 186 esimerkkiä raa'asta käyttäytymisestä, 522 ruumiillista pahoinpitelyä ja 14 murhaa yksityiskohtaisesti kuvattuna.¹¹⁵ (Salonen 1954b, 167; Kahn 1953, 96)

I dessa två citat är det inte den berättande återgivningen av seriers innehåll som ger förklaringskraft åt en kritisk syn på seriernas innehåll. Det är i stället uppräknigen som utgör motiveringen till att seriernas innehåll är problematiskt. I båda citaten förekommer ordet ”detaljerad” (yksityiskohtainen). Ordet hänvisar både till den grafiska återgivningen, som i Domenicas och Werthams citat ovan, och till en förståelse av seriemediets potential som pedagogiskt medium. Ur detta perspektiv är serierna något som barn tar lärdom av. Samtidigt erhåller seriernas realism en annan innebörd. Detaljrikladom i denna bemärkelse är ett uttryck för att serierna kan betraktas som handböcker i brott. Vad en detaljerad beskrivning av ett brott innebär diskuteras inte. Hur en detaljerad representation av t.ex. en misshandel ser ut förefaller vara en självklarhet. Den förkastliga, detaljerade beskrivningen i serierna förklaras istället genom en uppräknigen som i kategoriernas – inte beskrivningarnas – rikedom är detaljerad. Beskrivningen av serierna antar alltså formen av ovan presenterade kvantifierade uppgifter om serier. Detaljrikedomen och i den bemärkelsen realismen hos serierna påvisas genom uppräknigen av hur många olika brott och andra hemskheter som finns i serierna. Det oönskade våldets bevisat mångfacetterade uttryck förläner förklaringskraft åt beskrivningen av serier som en pedagogik.

Den kvantifierade beskrivningen har också en annan funktion: att påvisa den rikliga förekomsten av oönskat material i serierna. Kvantifieringen innebär således två saker som är relevanta för argumentationen kring serier. Den visar dels på den rikliga förekomsten av oönskade representationer, dels på den mångfacetterade form dessa representationer antar. Medan det amerikanska citatet i större utsträckning bygger på de stora siffrornas betydelse, bygger det finländska citatet istället på kategoriernas rikedom. I båda fallen uppstår en ”siffermagi” som förläner påståendena status av ve-

115 Övers. ”Resultat: 216 grova brott, 86 sadistiska handlingar, 309 smärre brott, 287 händelser som avbildar asocialt beteende, 186 exempel på grymt beteende, 522 fall av kroppslig misshandel och 14 mord avbildade på ett detaljerat sätt.”

tenskaplighet och utforskad sanning. Den uppräknande representationen kan tolkas som en kliché, en ofta upprepad och ibland varierad uttrycksform, som förutom att den kan spela en viktig roll i exempelvis propaganda också bär ett drag av förmodernt magiskt tänkande (Zijderveld 1979, 62–71). Det är således klart, som Salonen antyder – ”Inte undra på att serierna har ansetts rubba ungdomens sedliga hållning och påverka deras livssyn på ett negativt sätt!”¹¹⁶ (Salonen 1954b, 167) – att varje tänkande individ skall bli upprörd av dessa siffror och detaljer. Det är uttryckligen den funktionen som den kvantifierade beskrivningen skall ha i diskussionen om serier.

5.5.4.2 *Krigspropaganda*

Kopplingen mellan våld och serier begränsade sig inte till en uppfattning om att våldet var för rikligt eller för blodigt eller att det var för detaljerat med avseende på representationen av specifika tekniker i utförande av brotts- och våldshandlingar. Diskussionen hade också traditionella, politiska anknytningar. Seriernas våldsamma innehåll kopplades då till rasism, patriotism och krigiskhet. Dessa negativa karaktärsdrag hos serierna kopplades i hög grad till förståelsen av seriemediet som amerikanskt och i förlängningen till förståelsen av det s.k. amerikanska. Kritiken av dessa inslag i seriemediet antog både nationalistiska och internationalistiska tendenser.

En central figur i förståelsen av serierna som rasistiska och patriotiska (i negativ bemärkelse) är ”övermänniskan”. Övermänniskan representerades i seriedebatten av en stålman, vars negativa karaktäristika inte berodde på ett ursprung på planeten Krypton, utan vars problematiska natur berodde på utseende, handlingsmönster och relation till andra seriefigurer av annan ”ras”. De rasistiska tendenserna i serier kopplades till representationen av våld genom att detta utfördes av och riktades mot olika stereotypa porträtteringar av människofigurer, varav vissa var övermänskliga. Ett exempel på beskrivningen av övermänniskans relationer till andra raser erbjuder följande citat av Wertham:

Viidakkokertomusten valkoiset miehet ovat aina hyvin vaaleita, pohjoismaisen näköisiä ja miehekkäitä urheilijoita, joilla on muhkeat lihakset, kun taas värillisiä alkuasukkaita kuvataan jonkinlaisiksi alihmisiksi. ’Teräsmiehen’ tapaisissa sarjakuvissa pitää myös olla loput-

¹¹⁶ Orig. ”Ei ihme, että sarjakuvien on katsottu horjuttavan nuorison siveellistä ryhtiä ja vaikuttavan vahingollisesti heidän elämäntapoihinsa!”

tomasti rikollisia, 'vierasmaalaisen' näköisiä ihmisiä, jotta voiman ja yli-inhimillisten kykyjen käyttö kävisi ymmärrettäväksi. Nämä rikolliset ovat aina neekereitä, juutalaisia, slaaveja taikka itämaalaisia, joilla on epäsäännölliset piirteet, tummanpuhuva ihonväri sekä erilaisia ruumiillisia vajavuuksia.¹¹⁷ (Wertham 1954a, 23–24)

En annan, liknande beskrivning av amerikanska seriers bruk av ”övermänniskan” erbjuder följande citat ur ett stycke rubricerat ”Övermänniskan – en blond, muskulös hjälte”, publicerat i den folkdemokratiska tidningen *Ny tid*:

Huvudpersonen är ”Superman”, övermänniskan, en blond, muskulös hjälte, som kämpar mot alla slags lömska och ludna fiender. Vid Korea-krigets utbrott började även undermänniskan utkomma, ett ludet missfoster med utstående tänder och stirrande ögon. [...] [...] Mitt bland dem [exploderande bomber, raketpatroner och fantastiska hemliga vapen] härjar ”Superman”, förgörande de asiatiska horderna. (”Humoristiska” 1952)

”Övermänniskan” karaktäriserades av vad som uppfattades som, men inte benämndes, s.k. ariska drag. Dessa kontrasterades mot andra raser, som på ett stereotypifierande sätt porträtterades som underlägsna den starka och vinnande blonda, nordiska mannen av övermänskligt snitt. Wertham kopplar i citatet ovan inte ”övermänniskan” till kriget, utan denne utgör en figur som genomgående härskar i serierna. Citatet från *Ny tid* däremot gör kopplingen mellan ”övermänniskan” och amerikansk krigföring. Bland de texter som ingår i studiens material är denna koppling ovanligare än de seriekritiska anmärkningar som tar fasta på de mera allmänna våldsamma karaktärsdragen hos övermänniskan. Bland andra Albert E. Kahn hänvisar till övermänniskan på ett sådant sätt, även om den militaristiska tendensen framhävs i en fotnot:

Ne [sarjakuvakirjat] kuvaavat ihmisiä vihamielisinä, eläimellisinä olentoina, ihannoivat lihaksikkaiden ”yli-ihmisten” lynkkausoikeuden sankaritekoja, ylistävät ra’an voiman ja väkivallan käyttöä ja tekevät kidutuskuolemasta tavallisen ja jokapäiväisen asian.¹¹⁸ (Kahn 1953, 95)

117 Övers. ”Djungelberättelsernas vita män är alltid mycket ljusa, nordiska till utseendet och manliga atleter, som har ståtliga muskler, medan färgade infödingar avbildas som någonslags undermänniskor. I serier av ’Stålmännens’ slag måste det också finnas oändligt av brottslingar, människor med ’utländskt’ utseende, för att användningen av styrka och övermänskliga förmågor skulle verka förståelig. Dessa brottslingar är alltid negrer, judar, slaver eller österländska med oregelbundna drag, mörk hudfärg och olika kroppsliga defekter.”

118 Övers. ”De [serieböckerna] beskriver människor som hatiska, djuriska varelser, idealiserar muskulösa ’övermänniskors’ hjältedåd i lynchningsrätt, lovordar användandet av rå styrka

Behandlingen fortsätter i fotnoten:

Sarjakuvakirjosten rikosten ja väkivallan viidakossa oikeutta jakavat henkilöt ovat tavallisesti yli-inhimillisillä kyvyillä varustettuja salopoliiseja, poliiseja ja cowboyita tai jonkin muun tyyppisiä yli-ihmisiä, jotka – rikkoen sekä luonnon että ihmisten lakeja – ottavat oikeuden omiin käsiinsä ja soveltavat »huppuun verhottua oikeutta» (Nimitykseen sisältyy viittaus tunnetun Ku Klux Klanin viittaan ja huppupäähineeseen, joita tämän terroristijärjestön jäsenet käyttävät kokouksissaan ja vakivallantöitä suorittaessaan. – Suomentajan huom.)[...]. Nämä maagillisen voimakkaat sankarit [...] olennoivat sarjakuvakirjojen keskeistä ajatusta, jonka mukaan voima on oikeutta ja suurimmilla lihaksilla varustettu ihminen jaloin. Tarkoituksenmukaisesti kylläkin nämä erilaiset yli-ihmiset on tavallisesti verhottu hyökkäysosastojen univormua muistuttavaan vaatekukseen, jota on täydennetty salapepäisillä erikoismerkeillä.¹¹⁹ (Kahn 1953, 95–96)

Men uttrycken för en pacifistisk kritik av serierna behövde inte referera till övermänniskan, utan kunde handla om våld på ett mera allmänt plan. Både citaten som framhäver den militaristiska eller krigiska aspekten och andra citat aktualiserar rastemat. I det förra sammanhanget ställs den ”blonda” hjälten mot asiatiska ”horder”; i det senare aktualiseras ”ras” i hänvisningen till alla möjliga hjältars ”lynchningsmentalitet” och rasmässiga stereotypa representation. De stereotypier av goda och onda som påtalas är rasmässigt definierade samtidigt som relationen mellan gott och ont också representerar ett visst handlingsmönster bland seriefigurerna. Våldet kan också kopplas till en pacifistisk syn utan att rastemat tangeras. Pseudonymen Sanelma (1954) frågar: ”Kan vi betrakta dylik undervisning [i knytnävsslagsmål och pistol användning] som tryggandet av bildning och fred, vilket FN:s 50 stater har förbundit sig till.”¹²⁰ På ett mera abstrakt plan är de våldsamma hjältarna problematiska då de ställer sig över

---

och våld och gör tortyröden till en vanlig och alldaglig sak.”

119 Övers. ”De personer som skipar rättvisa i serieböckernas djungel av brott och våld är vanligen detektiver, poliser eller cowboys försedda med övermänniskliga förmågor, eller någon annan typ av övermänniskor, som – genom att bryta mot både naturens och människors lagar – tar lagen i egna händer och tillämpar »rättvisa beklädd i huva» (Benämningen innehåller en hänvisning till det kända Ku Klux Klans dräkter och huva, som den här terroristorganisationens medlemmar använder på sina möten och när de genomför sina våldsaktioner – Översättarens anm.) [...]. Dessa magiskt starka hjältar [...] personifierar serieböckernas centrala tanke, enligt vilken styrka är rättvisa och den människa som är försedd med de största musklerna är ädlast. Ändamålsenligt nog är dessa olika övermänniskor vanligtvis klädda i kläder, som liknar anfallstrupperns uniformer, kompletterade med mystiska specialmärken.”

120 Orig. ”Voimmeko pitää tällaista opetusta sivistyksen ja rauhan turvaamisena, johon YK:n 50 valtiota ovat sitoutuneet.”

lagen och tar den i sina egna – våldsamma – händer. ”[D]et beklämmande med fantomålderns hjälte är att han går segrande fram enbart med hjälp av fysiskt eller tekniskt våld eller totalt fantastiska underverk” (Grrr 1954).

Erkki Salonen går in på de eventuella effekter som det stereotypa, rasistiska sättet att avbilda sociala relationer – våldshandlingar – i serier kan ha. Samtidigt definieras detta problem som uttryckligen amerikanskt.

Neekerien ym. 'värillisten' ihmisten kovakouraista kohtelua esiintyy varsin usein amerikkalaisissa sarjakuvissa. Piirtäjä ja kustantaja eivät nähtävästi laisinkaan huomaa, että valkoihoiset lapset sellaista sarjakuvista nähdessään alkavat vähitellen pitää asiaa aivan luonnollisena ja saattavat ehkä jonakin päivänä leikeissään ripustaa Haarlemin pienen neekeripojan samalla lailla käsistään roikkumaan.¹²¹ (Salonen 1954a, 17)

På samma sätt betraktar Salonen kopplingen mellan ”brott” (rikos) och ”kärlek” (rakkkaus) som ett uttryckligen amerikanskt fenomen (se nedan avsnittet om sedlighet). Det amerikanska spelar också i övrigt en viktig roll i den finländska seriedebattens förståelse av seriemediet. Framförallt är det amerikanska en aspekt som tangeras i den diskussion som förs av den politiska vänstern. Då ”övermänniskan” diskuteras utförligare sker detta uttryckligen i texter som kan kopplas till vänstern (”Humoristiska” 1952; Kahn 1953; Wertham 1954a; jfr diskussionen om FBB i kapitel 7). Det amerikanska intar en ambivalent position i seriedebatten. Ambivalensen uttrycks exempelvis i en dialog i *Toiset pidot tornissa* (Repo 1954), då man diskuterar den amerikanska kulturens bidrag i Finland:

Optimisti: [...] Hyppään nyt sitten kultturellisiin asioihin. Saamme tänne Neuvostoliitosta parhaimpia taiteilijoita, pianisteja, kirjailijoita, kuvaamataiteilijoita jne. Mutta mitä me saamme Yhdysvalloista tänne? (*Kulissimies*: Hyviä jazz-bändejä.) Niin ja aivan kelvottomia elokuvia. Saamme hyvää musiikkia ja huonoa musiikkia. (*Lyyrikko*: Hyviä sarjakuvia. – *Kulissimies*: Etupäässä huonoja sarjakuvia. [...])¹²² (Repo 1954, 40–41; kursiv i originalet)

121 Texten är en bildtext som visar en bild med ”infödingar” hängande i sina fastbundna armar i en stocke. På svenska lyder texten: ”Hårdhänt behandling av negrer och andra ’färgade’ människor förekommer rätt ofta i amerikanska serier. Tecknaren och förläggaren noterar tydligen inte alls att vita barn, när de ser sådana serier, småningom börjar se det som helt naturligt och kan kanske någon dag när de leker, på samma vis hänga upp en liten negerpojke från Harlem från sina händer.”

122 Övers. ”*Optimisten*: [...] Jag hoppar nu till kulturella angelägenheter. Från Sovjetunionen får vi hit de bästa konstnärer, pianister, författare, bildkonstnärer o.s.v. Men vad får vi hit från Förenta staterna? (*Kulissmannen*: Goda jazzband.) Jo och alldeles odugliga filmer. Vi får god musik och dålig musik. (*Lyriskern*: Goda serier. – *Kulissmannen*: Framförallt dåliga serier

Diskussionen fortgår att vara ambivalent i relation till den kulturella importen från USA och Sovjetunionen. Det framförs t.ex. att finländarna får en mera splittrad bild av USA eftersom importen därifrån innefattar både kvalitativt sämre och bättre kulturprodukter, medan bilden av Sovjetunionen är mera enhetlig. Det framförs också att de båda ländernas kultur framstår som barbarisk ur finländskt perspektiv. Förhållandet till amerikansk kultur genomsyrar förhållandet till seriemediet. Det finns i dialogen ett utrymme för en förståelse av seriemediet som en diversifierad uttrycksform bland andra, representerad av både sämre och bättre yttringar.

Det amerikanska hade på intet sätt en entydigt negativ klang i 1950-talets finländska kulturlandskap. Det kan tänkas att seriemediet bar på positiva konnotationer uttryckligen på grund av sin karaktär av att vara en ”västlig” kulturprodukt. I en kritisk anmärkning konstaterades 1958:

[...] ulkomailta tuleva nuorille tarkoitettu sarjakuvapaljous, olkoonpa kuinka pätemätöntä tahansa, on vanhemman väen puolesta sopivaa ja suositeltavaa, onhan se peräisin ihailtavista maista.¹²³ (Havumäki 1958)

Även om författaren ovan inte delar denna beundran lyfter han fram en aspekt av definitionerna av seriemediet som senare fått genklang. Jukka Kemppinen ansåg i ett kåseri 1994 att två tidningar var centrala för det efterkrigstida finländska ”moraliska motståndet”, nämligen *Valitut Palat* (Det Bästa) och *Aku Ankka* (Kalle Anka) (Kemppinen 1994). Markku Koski (2001 [1996], 15) har skrivit om samma sak och konstaterat att Kalle Anka och ”amerikanismen” var ett sätt för finländare att visa att man tillhörde väst och att detta fungerade som ett ”undermedvetet” försvar mot sovjetiskt inflytande. Huruvida detta kan tänkas ha påverkat den finländska seriedebatten och dess tendenser kan jag bara spekulera i. Det är å ena sidan givetvis tänkbart att serierna bar på positiva (eventuellt undermedvetna) konnotationer på grund av deras kopplingar till den västliga politiska och kulturella sfären och att detta påverkade debatt- eller censurivern i Finland. Å andra sidan fördes en debatt om serier, och inte endast inom vänsterkretsar, vilket visar att hypotesen om ett serievänligt Finland inte kan godtas på ett enkelt sätt. Det förefaller mig också att

[...]”. Optimisten är Kauko Sipponen, Kulissmannen är Eino Repo och Lyrikern är Tuomas Anhava (Kuusi 1973).

123 Övers. ”den utomlands härstammande och till ungdomen riktade seriemängden, den må vara hur oansenlig som helst, är enligt äldre folk lämplig och rekommendabel, den kommer ju från beundransvärda länder”.

den här frågeställningen inte kan besvaras på ett entydigt sätt. De debattuttryck som jag stött på ger åtminstone inte möjlighet till annat än de fingervisningar som här presenterats.

Kopplingen mellan serier och Amerika anknöt inte endast till det våldsamma innehållet, utan också till påpekanden om att serieproblemet inte var lika akut på ett lokalt finländskt plan som i många andra länder och framför allt USA. Denna koppling har dock inget att göra med en möjlig oro för en amerikanisering av den finländska kulturen. Och även om de amerikanska serierna ibland tillskrevs specifikt nationella negativa egenskaper, var seriemediet i sig ett otyg som producerades och fanns på ett lokalt plan, utan eventuella konnotationer till ett imperialistiskt Amerika. Alltid var det amerikanska inte entydigt främmande eller avvikande i seriedebatten.

Men vi behöver ingalunda skylla främst på mr McCarthys hemland, därifrån den kolorerade brutalitetsfloden företrädesvis hämtar sina idékällsprång. I ett land där Lalli har fått ge namn åt en dagstidning och där Isotalon Antti och Rannanjärvi desslikes länge har varit någonting av sägen- och sångomspunna folkhjältar, där kan man gott – med sedvanlig belåtenhet – säga sig vara rätt självförsörjande med primitiva hjälteideal. (Om 1954)

Serierna som en våldets och hemskheterens uttrycksform kopplades i vänsterkritiken till amerikanska imperialistiska krigssträvanden. Argumentet ovan antyder att våldet kan kopplas till andra nationella kulturer, exempelvis den finländska. Oftast ses dock en nationell seriekultur som en lösningsmodell för att avvärja den amerikanska kulturimperialism som serierna representerade. Det kan tilläggas att denna typ av kritik riktad mot populärkultur eller massmediala uttryck på intet vis är unik för seriedebatten. Kritik av kultur, och kanske i synnerhet populärkultur, har ofta skett i termer av nationalism och protektionism. John Tomlinson (1997, 122) betraktar tesen om kulturell imperialism som den tidigaste teorin om kulturell globalisering. USA:s dominerande ställning inom den västerländska kulturen och speciellt på det populärkulturella området under 1900-talet har bidragit till att ”amerikanisering” blivit ett begrepp för att på ett kritiskt sätt beskriva följderna av produktionen och konsumtionen av populärkulturella produkter och representationer (jfr Pells 1997, 195). Tomlinson daterar anti-amerikanismens startpunkt till början av 1900-talet (Tomlinson 1997, 122). Också den efterkrigstida seriedebatten har kopplats till motstånd mot amerikanisering, och mera konkret mot in-

försel av amerikansk populärkultur i olika länder. Nu är inte materialet för denna studie upplagt på ett sådant sätt att det vore möjligt att ange i vilken grad detta avspeglas i den finländska seriedebatten. Några uttryck för en oro för det amerikanskas intrång i Finland finns, men det vore fel att påstå att en dylik tendens skulle ha kommit att vara tongivande för hela debatten.

I konstruktionen av ett nationellt seriemedium skapas också en positiv syn på seriemediet. Det handlar om att definiera hur ett gott seriemedium kunde se ut om mediets potential skulle komma att realiseras. Enligt detta synsätt borde den av serierna representerade främmande kulturen ersättas av ett innehåll som kan klassificeras som finländskt. På samma sätt som i senare kulturpolitik, i vilken nationellt intresse (både i ekonomiska och identitetspolitiska termer) kommit att underordna klassificeringar i hög och låg kultur (Alasuutari 2001, 166–167), möjliggör diskussionen om ett nationellt seriemedium en förståelse av seriemediet som något legitimt. Klarast uttrycks de nationalistiska önskingarna beträffande seriemediet av Erkki Salonen som skapar en motsättning mellan främmande kultur och idén om vad med fog kan benämnas nationella eller nationalistiska serier:

Kuinka rikkaan kuvan voisimmekaan tarjota esim. oman kansamme historiasta, jos meillä olisi sarjakuviksi tiivistettyjä kuvakertomuksia kansamme vaiheista aina esihistoriallisista ajoista nykypäiviin asti. Tällaisissa tositapahtumiin sidotuissa juonellisissa kuvakertomuksissa korostuisivat esim. kansallisen kulttuurimme omalaatuiset ympäristötekijät ja talonpoikaispohjaiset suomalaiset elämänihanteemme aivan uudella tavalla suomalaisellekin lukijalle. Tämä saattaisi olla tervettä vastapainoa sille oloillemme vieraalle suurkaupunki- ja asuntokulttuurille sekä niille oudoille tavoille, joita sinänsä harmittomatkin ulkomaalaiset sarjakuvat henkivät. Jos lisäksi myös maantieteen opetukseen saadaan yhä lisää havainnollista kuva-ainesta, hahmottuvat oman kulttuurimme erikoispiirteet nuorisollemme selvinä poikkeamina monien muiden kulttuurien oudoista muodoista ja tavoista. Näin menetellen voitaneekin kenties hiukan ehkäistä sitä kansallisen kulttuurimme rapautumista, mihin vieraiden kulttuurimuotojen pinnallinen jäljittely näyttää nykyisin enemmän kuin ehkä milloinkaan ennen uhkaavan suistaa pienet paikalliset kulttuurit.¹²⁴ (Salonen 1954b, 172)

124 Övers. ”Hur rik bild kunde vi inte erbjuda t.ex. om vårt eget lands historia, om vi hade bildberättelser komprimerade till serier om vår nations skeden ända sedan förhistorisk tid till nutid. I dylika verklighetsbaserade bildberättelser med intriger skulle t.ex. vår nationella kulturs säregna miljöbetingelser och våra allmogebaserade finländska livsideal på ett helt nytt sätt betonas även för den finländska läsaren. Detta kunde vara hälsosamt motvikt till den för våra förhållanden främmande storstads- och boendekultur och de besynnerliga sed-

Enligt argumentationen representerade serierna en för finländska förhållanden främmande kultur i form av boendeformer, sedvänjor och storstadsmiljöer. Framför allt handlar konstruktionen av det främmande i citatet ovan om att skapa en bild av ”goda” serier. De goda serierna var nationella, vilket kunde fullbordas på två sätt.

För det första deltog de goda serierna i upprätthållandet och reproduktionen av den unika nationella kulturen och traditionen genom att berätta om ”det finländska”. För det andra var de goda seriernas nationella karaktär närvarande i produktionen av serier. De goda serierna skulle inte produceras genom ”ytlig imitation av främmande kulturformer” utan i en ”egen” nationell kontext. Produktionen av egna goda serier var ett genomgående tema i såväl den finländska diskussionen som i diskussioner i många andra länder. Bland annat var en av serieutskottets i Mannerheims Barnskyddsförbund uppgifter att planera utgivningen av goda serier (se kapitel 7). Denna argumentation var inte heller aktuell endast under 1950-talet, utan produktionen av inhemska serier har utgjort ett kontinuerligt tema inom diskussioner om den finländska seriemarknaden under senare årtionden. Sätillvida har 1950-talsdiskussionen om serier, trots sin kritiska karaktär, utgjort en föregångare för senare diskussioner, inom vilka ett inhemskt seriefält med dess positiva konstnärliga konnotationer, skapats i förhållande till en utländsk masskulturell serieform (jfr Boltanski 1975).

Salonens argumentation pekar även i andra riktningar än enbart mot ett nationellt projekt. Här finns också uppfattningen om att serier kan förmedla värdefull kunskap. Med andra ord betraktas seriemediet som ett gott läromedel som förses med en klar potential att erbjuda den finländska läsaren en ny bild av historien och kulturen. Samma tongångar, dock utan nationalistiska krav finns hos Philippe Bauchard, som för UNESCO uppgjorde en rapport om barn och media (Bauchard 1952). Hans åsikt var att:

Stålmannen och alla dessa övernaturligt starka och duktiga herrar borde avskaffas till förmån för berättelser som bottnar i verkligheten

---

vänjor, som också i och för sig oförargliga utländska serier andas. Om man dessutom även i geografiundervisningen får mer och mer åskådligt bildmaterial, gestaltar sig särdragen i vår egen kultur för vår ungdom som klara avvikelser från övriga kulturers underliga former och vanor. Genom att förfara på detta sätt kunde man kanske en aning förhindra den förvittring av vår nationella kultur, som det ytliga efterapandet av främmande kulturformer nuförtiden verkar mera än kanske någonsin förut hota att störta små lokala kulturer.”

– historiska och naturhistoriska skildringar tillrättalagda i trevlig och lättfattlig form[.] (Barnböcker 1954)

I stället för olika främmande element såsom våld och hemskheter, osedlighet och fantastiska element skall serierna innehålla beskrivningar av ”verkligheten”. Denna verklighet är liktydig med den verklighet som förmedlas till barnen i skolundervisning. Realismen antar i detta sammanhang formen av dels en anknytning till det lokala och bekanta, i motsats till det globala och främmande, dels en förståelse av de goda seriernas innehåll som faktabaserat och kunskapsbärande, d.v.s. en förståelse av att serier borde handla om annat än seriehemskheter som enligt Turja (1955a) t.ex. består av figurer som ”atommän” och ”djurmonster”. Att förmedla fakta om det lokala och därtill hörande nationalanda är vad seriemediet kunde användas till om dess möjligheter verkligen utnyttjades till fullo. Det är alltså en särskild form av realism som efterlyses här.

5.5.4.3 Sedlighet

Med tanke på hur livliga diskussionerna om sedlighet var även i Finland på 1950-talet,¹²⁵ kan det förefalla överraskande att diskussionen om sedlighet eller sexualitet i behandlingen av serier var minimal jämfört med hänvisningarna till seriernas våldsamma karaktär. Det är två aspekter i seriernas representationer av sexualitet som föranleder viss diskussion. Det ena perspektivet anknyter till hur serierna kombinerande sexualitet och våld. Det andra diskussionstemat anknyter till representationen av kvinnokroppen i serierna. Kopplingen mellan våld (eller brott) och sexualitet ger inte upphov till någon egentlig kritisk diskussion, utan är närmast ett konstaterat faktum. Erkki Salonen visar på kopplingen mellan erotik och kriminalskildringar (i ett sammanhang [Salonen 1953, 235] använder han också termen ”sexualthriller” [seksuaalitrilleri]):

Taipumus kytkeä yhteen rikos ja rakkaus lienee tätä nykyä voittopuo-
lisesti amerikkalainen piirre, ja sen selittää Yhdysvaltain vallitsevan
moraalin puritaaninen, seksuaalikieläinen luonne.¹²⁶ (Salonen 1953,
238)

125 Diskussioner om kulturprodukters sedlighet fördes på 1950-talet i Finland om åtminstone Agnar Mykles roman *Sangen om den røde rubin* (Ekholm 1990) och om s.k. herrtidningar som *Kalle* och *Cocktail*. Därtill kommer lagbehandlingen av lag om ändring av lagen angående undertryckande av osedliga publikationers spridning år 1956.

126 Övers. ”Tendensen att sammankoppla brott och kärlek är väl idag framförallt ett amerikanskt drag, och det förklaras av den rådande moralens puritanska, sexualkritiska karaktär, som är rådande i Förenta staterna.”

Bildtexten till en reproduktion av ett omslag av tidningen *Phantom Lady* (reproducerad ur bildbilagan i Werthams [1954b] *Seduction of the Innocent*) i det finska magasinet *Kuvaposti* låter berätta:

Amerikkalaisten sarjakuvien julkaisijat pyrkivät jo hyvissä ajoin nuorille lukijoilleen opettamaan, mikä naisessa on heidän mielestään näkemisen arvoista. Se ei kuitenkaan riitä, vaan mahdollisimman vähissä vaatteissa esiintyvät ja erittäin korostetusti piirretyt sex-sankarittaret saatetaan usein avuttomuuden tilaan, joka on omiaan kiihottamaan väkivaltaisia vaistoja. Pelkkä naisellinen sex ilman väkivaltaa olisi ilmeisesti liian kesy.¹²⁷ (Salonen 1954a, 17)

Värt att observera är att det amerikanska även kommer fram i detta sammanhang. I Salonens beskrivning blir inte det amerikanska något som hotar det finländska barnet eller den finländska seriemarknaden, utan det handlar om en beskrivning av fenomen på en annan kontinent och i en annan kultur. Att de stereotypt representerade kvinnokropparna inte alltid saknade aktörskap i serierna antyder följande citat. Mera centralt är dock förståelsen av hur den stereotypa kvinnokroppen utgjorde en del av seriernas innehåll.

Serierna försummar inte heller att lägga an på publiken genom att presentera sina hjältinnor så eggande som möjligt. Halvna nakna utforskar de djungler och kommenderar hemliga ligor. Detta är kanhända av mindre betydelse, då annonser och affischer redan till lust och leda framför samma kvinnotyp som den enda saliggörande. (Domenica 1953, 357)

Domenica erbjuder en eventuell förklaring till den ytterst sparsmakade finländska debatten om seriers osedlighet. Den stereotypt erotiserade kvinnokroppen var eventuellt något som i högre grad kopplades ihop med andra media än serierna. I en text konstateras helt enkelt att i "underhållning dominerar erotiken och kriminalskildringar" (Vår 1953) utan en åtskillnad mellan olika media.¹²⁸ Men då serierna diskuterades var det framförallt "kriminalskildringen" och våldet som ställdes under lupp. En ledare i *Åbo Underrättelser* uttrycker klart prioritetsordningen då ett förslag till försäljningsblockad av pornografi diskuterar:

127 Övers. "Utgivarna av de amerikanska serierna strävar efter att redan i god tid lära de unga läsarna vad som, enligt dem, är värt att se hos kvinnor. Detta är dock inte tillräckligt, utan sex-hjältinnorna som figurerar så lättklädda som möjligt och som tecknas väldigt accentuerat försätts ofta i hjälplöshet, vilket är ägnat att uppegga de våldsamma instinkterna. Endast kvinnlig sex utan våld skulle uppenbarligen vara för tamt."

128 Till en dominerande del handlar texten benämnd "Vår lektyr" om litteratur i bokform.

Detta är den riktiga vägen, men då bör man komma ihåg att spekulationen i pornografi inte är den enda eller ens den största faran. Mänskligt och socialt betydligt allvarligare till sina verkningar är utan tvivel geschäftet i brutalitet och aggressivitet, i romantiseringen av bovar och knölar. (Om 1954)

Texten avslutas med uppmaningen att man inte får ”glömma revolvermännen för badflickorna” (Om 1954). Att serierna i större grad handlade om revolvermän än badflickor behöver förvisso inte innebära en förklaring till bristande debatt angående seriernas kvinnobild. En annan förklaring kunde vara en hög toleransnivå gentemot stereotypa kvinnofigurer i den finländska mediekulturen. En annan möjlig förklaring är att denna debatt fördes i anknytning till andra media, som t.ex. film och den del av pressen som klassificerades som pornografisk.¹²⁹ Till exempel argumenteras i en text om vilka metoder som är de bästa för att skydda ungdomen mot ”den upphetsande filmen och den mindervärdiga litteraturen” (Lurande 1954), där den senare kategorin inkluderar serierna. Även om seriernas osedlighet inte diskuterades i någon större utsträckning kan denna diskussion också kopplas till de allmännare beskrivningar som tog fasta på bristande realism (t.ex. i representationen av kvinnor) eller seriernas världssyn och människosyn. Dessutom kan beskrivningen av en serie som ”brutal” också innebära ett ställningstagande till kvinnosynen i serier.

5.6 Avslutning

Jag har i detta kapitel presenterat min analys av seriedebattens uttryck om seriemediet. Jag inledde först med en diskussion om användningen av begreppen serie och bildserie som namn på det aktuella mediet. Denna diskussion antyder, om inte annat, att inte ens de mest självklara begreppen var fastslagna i 1950-talets seriedebatt. Jag pekade därefter på att det på 1950-talet trots den kritiska seriedebatten fanns utrymme för ett serieskrivande som inte deltog i en diskussion om seriemediets vara eller icke-vara som ett dåligt medium. Trots allt var uttrycken genom vilka seriemediet definierades som något farligt eller bristfälligt många. Ett sätt att ange seriernas status var att beskriva dem med metaforiska uttryck som ”gift” eller ”störtflod”. De centrala kriterierna i seriekritiken tog fasta

129 Jag tangerar diskussionen om osedlighet i kapitel 8, i vilket riksdagens behandling av lagändring i lag om undertryckande av osedliga publikationers spridning behandlas. I denna diskussion görs också en koppling mellan serier och tidningar, vars problematiska karaktär uttryckligen var kopplad till deras osedlighet.

på seriernas formella och språkliga drag samt seriernas innehåll. I diskussionen om de förra var en central dimension förståelsen av serierna som ett bildbaserat medium. I kritikens ögon ledde detta till passivitet hos serieläsaren och en försämrad läsförmåga. I marknadsföringen av serier angavs att serierna uppmuntrade barnen till läsning. I båda argumenten framstår barns bildning – i form av läsförmåga – som den axel kring vilken argument för och emot serier arrangeras. Det är med avseende på den pedagogik som serierna utövar på serieläsaren som seriernas form och språk mättes.

Diskussionen om seriernas språk överlappade diskussionen om seriernas innehåll. Det fattiga språket var också ett brutalitetens språk. Brutaliteten var det mest kritiserade i seriernas innehåll. Även om brutalitet kunde utsträckas till att också handla om sedlighet är den finländska debatten mycket långt våldsorienterad. Det är seriernas våldsamheter som är det huvudsakliga objektet för kritiken. Som en central referenspunkt för seriedebattens kritik av seriernas innehåll fanns realism. Kritiken byggdes kring förståelser av serierna som antingen för realistiska eller för orealistiska. Det sistnämnda kan kopplas till diskussionen om serierna som något främmande. Vare sig det handlade om rymdmonster eller amerikanskt storstadsliv var seriernas innehåll främmande för den finländska serieläsaren. Även diskussionerna om realism och det främmande pekar mot förståelsen av serietidningarna som en form av pedagogik. Seriernas innehåll var problematiskt med avseende på de lärdomar som barn kunde ta av dem. Även de metaforiska uttryck genom vilka seriemediet beskrevs och förståelsen av seriemediet som en kommersiell uttrycksform producerad av vinstintresse kan kopplas till definitionerna av serieläsarna. Vilka var exempelvis de läsare som översköldes av serierna, slukade dem och eventuellt förgiftades av serierna? Förståelsen att seriemediet var producerat av hänsynslösa affärsmän kan också kopplas till en förståelse av serieläsarna, d.v.s. barn som på ett okritiskt sätt mottar serieutgivarnas skadliga budskap. Samtidigt som det kommersiella intresset kom att användas som argument mot serierna, försvarade sig serieförläggarna också mot en dylik kritik.

Oberoende av vilken dimension som betraktas i definitionerna av seriemediet är det viktigt att märka att både seriekritiker och serieförsvare deltog i upprätthållandet av respektive dimension. Språket var viktigt, både enligt seriekritikerna och enligt serieförsvarena. Innehållet i serierna

var relevant för både seriekritiker och -försvarare. Det samma gäller förståelsen av förläggarnas roll i produktionen av seriemediet. Detta är kanske inte alls överraskande, men jag vill ändå påpeka att det är slående att inget argument i seriekritiken förkastas som nonsens i debattens utsagor. Att en sådan reaktion inte förekom säger något om de ramar som kringgärdade vetandet om eller de rationaliteter som definierade seriemediet i 1950-talets Finland.

En analys av konstruktionerna av seriemediet leder till frågeställningar om vem seriemediets tilltänkta, antingen önskade eller oönskade, publik är. Kritiken och försvaret av seriemediet förutsätter antingen explicit eller implicit en förståelse av serieläsarna. Jag har redan inledningsvis påpekat att dessa läsare var barn och unga och att seriedebattens centrala artikulation eller problematiserade relation var relationen mellan å ena sidan barn och unga och å andra sidan seriemediet. I följande kapitel granskar jag seriedebattens konstruktioner av barndomen och det serieläsande barnet.

6. Seriedebattens barndomskonstruktioner

6.1 Inledning

Barndom är ett centralt begrepp då man vill förstå 1950-talets seriedebatt. Debatten handlade för det mesta uttryckligen om barn och unga. Det var barns och ungas serieläsning som var kärnan i problemet. Jag kommer i det följande att betrakta konstruktionen av denna relation mera detaljerat. Först är det på sin plats att konstatera att uttrycken för vem som läste serier, till vem serierna ansågs vara riktade, vem som påverkades av serierna o.s.v. representerar en bred skala. Det är inte endast barn och unga som kopplades till serier och serieläsande, utan även andra folkgrupper, (del)publiker och individer. Således erbjöd seriedebattens uttryck ett flertal subjektspositioner för olika individer eller aktörer att inta i relation till serieläsandet.

Bland de grupper som på utsagens nivå kopplades till serieläsandet finns barn, unga, flickor, pojkar, döttrar, söner, vuxna, föräldrar, pappor, olika fostrare som exempelvis lärare, andra yrkesgrupper såsom bibliotekarier och psykologer, barn i olika åldrar, barn i olika utvecklingsfaser och barn av olika begåvning och från olika miljöer, vuxna i olika åldrar, vuxna med varierande utbildningsnivå, vuxna olika med avseende på föreningsaktivitet o.s.v. Den relation som konstruerades mellan de olika grupperna och serier och serieläsande var givetvis varierande. Vissa av grupperna kopplades till serier uttryckligen som serieläsare, andras relation till seriemediet definierades på ett negativt sätt, d.v.s. som icke-serieläsare. Till exempel var det få uttryck som definierade någon annan än barn och ungdom som serieläsare. Vidare betraktades vissa gruppers serieläsande som ett problem, medan andras serieläsande var, om inte något positivt, så åtminstone ointressant eller oväsentligt. Återigen är det barns serieläsande

som konstrueras som problemet, mer sällan någon annans serieläsande. Subjektspositionen "serieläsare" skapas i debatten och är framförallt tillgänglig för barn och unga. Men positionen är tillgänglig på ett negativt sätt, d.v.s. serieläsarens position skapas sällan som något positivt. De subjektspositioner som erbjuds vuxna individer och grupper bygger på en annan relation till serieläsandet, d.v.s. de vuxna skall närmast identifiera sig som en form av reglerare av serieproblemet och av barns serieläsande och fostran mera allmänt.

Det var ovanligt, men det hände att inte bara barnen eller ungdomarna betraktades som serieläsare. Även "familjens vuxna" och "pappa" (Domenica 1953) kunde inta subjektspositionen serieläsare. "Barn" eller "unga" utgjorde inte heller enhetliga kategorier, utan kunde spjälkas upp eller kopplas ihop på olika sätt. Det är kanske på sin plats att här varna mot övertolkning av den ovan gjorda uppräknningen. Att t.ex. "pappor" finns bland grupperna relaterade till serier skall inte tolkas som att serier eventuellt betraktades som skadliga för just den gruppen utan endast som ett uttryck för en koppling mellan serier och en viss typ av läsare/publik/målgrupp m.m. Hur de olika kopplingarna gjordes, hur de eventuellt var relaterade till varandra och vad kopplingarna uttrycker om barndom och ungdom diskuteras mera utförligt i det följande. Den konstruerade barndomen (och ungdomen) uppkom också i relationer som inte direkt inbegrep seriemediet, men som realiserades i seriedebatten. I detta kapitel disseskeras seriefrågans barn. Samtidigt som denna diskussion handlar om de subjektspositioner och identifikationsmöjligheter som seriedebatten skapar, handlar diskussionen i lika hög grad om seriedebattens rationalitet angående barndom och barns mediebruk.

För att förstå debatten och dess artikuleringar av barndom, serier och reglering samt också inbjuda till tänkande om barndom idag är det av intresse att plocka isär de olika förståelserna av barndom. Både i seriedebatten och i västerländskt tänkande om barndom överhuvudtaget (Prout & James 1997, 10) är förståelsen av barndom som en utvecklingsfas dominerande. Barndomen betraktas som ett stadium av förändring, utveckling och tillblivelse. Dels består denna utveckling av olika faser, dels skall denna utveckling resultera i en slutfas bestående av mogenhet och vuxenhet. Icke alls överraskande finns detta tänkande närvarande också i debatten om serier. Utvecklingstänkandet och förståelsen av barndom som tillblivelse antar många olika former i debatten. Förståelsen av barn-

dom och utveckling innehåller även i en så begränsad kontext som en seriedebatt tendenser som kan förefalla motstridiga. Olika förståelser och t.ex. olika indelningar av barndomen i olika faser är kontextbundna, d.v.s. den använda indelningen är relaterad till det sammanhang vari den används. Till exempel kan en enkätundersökning laborera med en indelning av barn och unga i olika åldersgrupper för att påvisa serieläsningens spridning inom åldersklasserna och jämföra dessa sinsemellan. Indelningarnas relationer till andra element är inte alltid lika formella eller formaliserade, utan texterna laborerar också med en allmän barndom eller en ännu mera allmän kombination av barn och unga. Genom att påpeka och beskriva de olika sätten att använda ”barn”, ”barndom” och klassificeringar inom dessa erhålles en nyanserad bild av den kulturella, historiska och sociala konstruktionen barndom; en bild som sammanvävd med serier och reglering kan fungera som en påminnelse för dagens tänkande om barndom, media och reglering.

6.2 Barndom som en avgränsad och universell kategori

Om barndomens vara i seriedebatten kan först och främst konstateras att barndom diskuterades som en egen enhetlig, avgränsad och universell kategori. Barndomen och barnet betraktades som något särskilt som avvek från andra grupper eller kategorier av människor. Barndomen hade en specificitet: den skiljde sig från t.ex. vuxenhet. Detta var en dominerande tankestruktur eller kunskap, som reproducerades i otaliga texter, men vars gränser också tänjdes och ifrågasattes. Förståelsen av barndom som en enhetlig, universell kategori uttrycktes genom själva användningen av begreppen ”barn” och ”barndom”, men också genom att relatera till varandra eller ställa mot varandra kategorin barndom och någon annan kategori. Då serierna kritiserades och kunskapen om seriernas negativa inverkan inte ifrågasattes utmålades barndomen och ungdomen samt barnen och de unga som en enhetlig kategori. Följande citat illustrerar detta. Texten publicerades i tidskriften *Kirjastolehti* och är en ”Vädjan till föräldrar och lärare”¹³⁰ från stadsbibliotekets direktion i Lahtis, undertecknad av ordföranden och biblioteksdirektören.

Harkitessaan kaupunginkirjaston aikakauslehtitilausta kirjaston johtokunta totesi, että maassamme ilmestyy lehtiä, joiden vaikutus on turmiollista lasten ja nuorison kehitykselle, koska niiden sarjakuvat

130 Orig. ”Vetoomus vanhemmille ja opettajille” (Lasten 1954).

tai kertomukset pohjautuvat väkivaltaan tai rikosten kuvaamiseen, vieläpä usein sellaisessa hengessä, ettei rikos saa rangaistustaan tai oikeus ja rehellisyys peri palkkaansa. Kun tällaisten sarjakuvien tai kertomusten lukeminen aivan ilmeisesti hämmentää nuorten oikeustajua ja voi johtaa vielä kehittymättömän yksilön rikosten tielle, niinkuin valitettavasti viime kuukausienkin sanomalehtien rikosuutisissa on todettu, kirjaston johtokunta kohdistaa vakavan vetoimuksen lasten vanhemmille, opettajille ja kasvattajille, että he valvoisivat lastensa lukemista ja koettaisivat huolehtia, ettei tällainen kirjallisuus tule alaikäisten ulottuville.¹³¹ (Lasten 1954)

Uttrycken för den universella kategorin barn och unga varierar: ”barns och ungas” (lasten ja nuorison), ”de ungas” (nuorten), ”outvecklade individer” (kehittymättömän yksilön), ”sina barns” (lastensa) och ”minderåriga” (alaikäisten). Oberoende av skillnaderna hos dessa begrepp uttrycker de alla en enhet hos den kategori som hotas av serierna. Kategorins enhet och universalismen i relationen mellan kategorin barn och seriemediet blir inte ifrågasatt. Det finns inte olika barn och unga med olika relationer till seriemediet. Detta kan illustreras genom en substitutionsövning: de olika uttrycken kan problemfritt ersätta varandra i sina respektive sammanhang, utan att kategorin i dess relation till serier blir ifrågasatt. I andra relationer, d.v.s. i förhållande till annat än serierna kan de olika termernas nyansskillnader bli mera betydelsefulla, som retoriska redskap eller som begränsningar och möjligheter med avseende på subjektpositioner. Exempelvis den mening som uttryckligen riktar sig till föräldrar och uppfostrare vore det eventuellt mindre lyckat att uttrycka med termen ”sina utvecklade individers” i stället för ”sina barns”. Det är knappast framförallt som utvecklade individer som föräldrarna benämner och känner igen sina barn. Det centrala är dock att barn och unga klumpas ihop till en kategori och att denna inte indelas i mindre underliggande kategorier med avseende på serieläsandet. Den totaliserande beskrivningen av relationen mellan barn (inklusive unga) och serier presenteras som given och erhåller därmed en

131 Övers. ”Då biblioteksdirektionen begrundade stadsbibliotekets tidskriftsprenumerationer konstaterades att det i vårt land utkommer tidningar, vars inverkan på barns och ungas utveckling är förödande, eftersom tidningarnas serier eller berättelser grundar sig på våld eller avbildandet av brott, därtill ofta i en sådan anda att brottet inte bestraffas eller rättvisa och ärlighet inte belönas. Då läsning av dylika serier eller berättelser helt klart förvirrar de ungas rättsuppfattning och kan leda in ännu utvecklade individer på brottets bana, såsom tyvärr också har konstaterats i dagstidningarnas kriminalnyheter under de senaste månaderna, riktar bibliotekets direktion en allvarlig vädjan till barnens föräldrar, lärare och fostrare, att de skulle övervaka sina barns läsning och försöka se till att sådan litteratur inte kommer inom räckhåll för minderåriga.”

status av sanning. Att denna givenhet eller sanning måste upprätthållas av olika uttalande instanser (t.ex. biblioteksdirektionen, *Kirjastolehti*) eller upprätthålls av själva texten och dess reproduktioner (orden uttalade på biblioteksdirektionens möte, tryckningen i *Kirjastolehti* och i eventuella andra trycksaker) är en annan sak.

Citatet ovan inte bara illustrerar barndomskategoriens existens, utan erbjuder också olika beskrivningar av den. Även om barndomen är så att säga given som klassificering, definieras barndomen också av de olika klassificerande begreppen och deras relationer till andra element i texten. Även om användningen av begreppsparat ”barn och unga” uttrycker att alla barn och unga har en identisk relation till seriemediet, skapas också en möjlighet till en förståelse av denna grupp som splittrad i två kategorier (dels barn, dels unga): en yngre och en äldre. Denna splittring utsträcks dock inte till att gälla seriemediets användning och effekter. Vidare är barn och unga likställda såtillvida att båda grupperna befinner sig i en utvecklingsfas (”för barns och ungas utveckling”). Enligt detta pågår alltså utvecklingen, medan begreppet ”outvecklade individ” (kehittymätön yksilö) uttrycker att utvecklingen inte nått sin slutfas eller fullbordats eller eventuellt t.o.m. att utvecklingen ännu inte börjat. Begreppet ”minderårig” (alaikäinen) påvisar att denna kategori inte uppfyller en åldersmässig norm, som kan vara antingen juridiskt definierad eller annars befast. Barndomskategoriens särart är närvarande och blir beskriven också i textens vädjan, som riktar sig till ”barnens föräldrar, lärare och fostrare”. Barndomen relateras till och åtskiljs därmed från en vuxenvärld bestående av grupper vars verksamhet antas riktad mot barndomen. Hur barndomen i seriedebatten kom att bli karakteriserad i relation till sådana grupper är temat för nästa avsnitt.

6.3 Barndom i relation till andra ”generationer”

Barndom och ungdom – barn och unga – har i sin relation till serier ofta en status av en enhetlig kategori. Denna kategoris gränser definieras också genom att barndomen påvisas vara *en* kategori bland andra. Ett sätt att skapa kategorin barndom är att placera den i ett generationsperspektiv. ”Generation” är givetvis inget entydigt begrepp, utan kan kopplas till exempelvis en grupp av en viss ålder, d.v.s. en ålderskategori, eller en grupp som lever under en viss period (jfr Närvänen & Näsman 2004). Vad jag i det följande vill lyfta fram som det centrala generationsperspektivet på barn och serier är att denna grupp och relation konstrueras i relation till

andra s.k. generationer. Min behandling av generation kan ställas under rubriken ”deconstructive sociology of childhood”, som Leena Alanen använder för att beskriva ett visst sätt att använda begreppet generation i barndomsforskningen, d.v.s. ett sätt varpå generation förstås på ett deskriptivt sätt, som en del av en viss ”kunskap” om barndom (Alanen 2001, 12–13). I Lorentz Larsons rikssvenska debattinslag, som också publicerades i den finländska *Tidskrift för folkskolan*, skrev han:

Den generation som nu är i barnåldern kommer att läsa serier i ännu mycket större omfattning än vi som befinner oss i mogen eller övermogen ålder. (Larson 1953)

Citatet uttrycker dels att det finns en särskild ”barnaålder”, dels att denna ålder anger generationstillhörighet, d.v.s. barnåldern särskiljs från andra ålderskategorier. Barndom är alltså helt enkelt en åldersfråga, men Larson fortsätter: ”Det släkte som nu växer upp får sin andliga näring först och främst från serien.” Det förefaller som om Larson ser en serieläsande generation, då generationsbegreppet inte endast tar fasta på åtskillnaden mellan människor i olika åldrar, utan också på serieläsandet som en erfarenhet som definierar en viss generation (jfr Purhonen 2002). Utöver att Larson skapar olika generationer sammankopplas barns ålder igen till en fas av utveckling, till uppväxandet. Generationstillhörighet i bemärkelsen ålderskategorisering är, som ovan, en beskrivning på ett mycket allmänt plan. Den endast särskiljer olika grupper utgående från ålder. De skillnader som uttrycks i relation till åtskillnaden har också mer specifika uttryck. Generation och ålderskategori erhåller mycket mera specifika betydelser i relation till hur dessa ytterligare definieras.

Barndomens karaktär av generationstillhörighet framkommer bäst då ”barnaåldern”, eller mer specifika representanter för kategorin barn och unga, ställs i relation till representanter för de äldre generationerna, eller mera korrekt ”den äldre generationen”, eftersom generation inte används för att separera andra generationer än å ena sidan barndom/ungdom och å andra sidan vuxenhet. Ovan antydda skillnad mellan en ”mogen” och en ”övermogen” ålder är inte väsentlig med avseende på förståelsen av olika ålderskategoriers relationer till serier. Relationen mellan de två generationerna (eller ålderskategorierna) uttrycks främst genom två kopplingar. För det första ställs de två generationerna bredvid varandra för att erbjuda en jämförelse. För det andra ställs de två generationerna i ett samverkande förhållande, i vilket den äldre generationen utövar någon form av aktivitet

– potentiell eller realiserad – riktad gentemot den yngre generationen. Vad en sådan aktivitet skulle bestå av är temat för kapitel 9, som handlar om regleringen av serieproblemet. I detta avsnitt synliggörs denna diskussion redan, men syftet är här att påpeka konstruktionen av barn och barndom som en särskild kategori, som är åtskild från de vuxna. Hur relationen eller interaktionen mellan de två ”generationerna” framställdes i seriedebatten återkommer jag till i behandlingen av seriedebattens regleringsförslag.

Då en yngre och en äldre generation ställs jämsides och en jämförelse görs mellan dessa handlar den om serieläsning och serieläsningens eventuella effekter på läsaren. Den unga och den vuxna serieläsaren är två olika typer i de fallen där den senare överhuvudtaget existerar. Vuxna individers serieläsande är ett sällsynt tema i debattuttrycken. Redan citaten ovan pekar på att det är barnens serieläsande som är problematiskt. Explicit uttrycks detta av Domenica i artikeln ’Problemet Stålmannen’ samt av Rouva Kirjailija (Fru Författaren) i *Toiset pidot tornissa*:

Också pappa läser Stålmannen [...]. Och pappa kan gärna läsa Stålmannen om han vill realisera sin önskedröm på så enkelt vis. [...] De som inte borde livnära sin själ med denna Stålmans och hans gelikars äventyr är pappas förhoppningsfulla son och dotter. Här uppstår ett verkligt problem. (Domenica 1953, 356)

Rouva Kirjailija: [...] Kaikkein moraalittominta huviteollisuutta on se joka kohdistuu lapsiin. Ja se on tavattoman laaja ja aktiivinen. Ne onnettomat sarjakuvalehdet. Kuinka suunnaton määrä niitä on, sitäpä ei voi aavistaakaan se joka ei ole nähnyt lasten niitä kahmivan. Ja kuinka kamalia ne sarjakuvat ovat! Kielenkäyttö niissä on jotakin aivan hirveää. Kaikenlaisia raakoja huudahduksia, että ne nostattavat ihan aikuisenkin hiukset pystyyn. Ja lapset omaksuvat ja jäljittelevät niitä aivan ällistytävässä määrin. Mutta lapsista ei pidä paikkaansa se että ne voisivat niin kuin aikuiset muka sublimoida joitain väkivaltaisista tarpeista katselemalla näitä kuvia. Ei, niiden täytyy kyllä saada oikein todesti kokeilla, miltä tuntuu, kun lyödään naamaan niin että tuntuu.¹³² (Repo 1954, 133)

132 Övers. ”*Fru Författaren*: [...] Den mest omoraliska nöjesindustrin är den som riktar sig till barn. Och den är enormt omfattande och aktiv. De olyckliga serietidningarna. I vilken ofantlig mängd de finns, det kan den inte alls ana, som inte sett barnen roffa dem åt sig. Och hur hemska är inte serierna! Språkbruket i dem är något alldeles fruktansvärt. Alla möjliga råa utrop, så att de till och med får den vuxnes hår att stå på ända. Och barnen insuper och efterapar dem i helt förbluffande mängd. Men beträffande barnen stämmer inte att de som de vuxna skulle kunna sublimera några av sina våldsamma behov genom att titta på dessa bilder. Nej, de måste nog alldeles på riktigt få prova hur det känns att slå någon i ansiktet så att det känns.”

Barndomen får i citatet från Domenica sin utformning i relation till en föräldrageneration, om ock en könad sådan (om barndomens kön – och i relation därtill, andras kön – se nedan). Den könsmässiga karaktäriseringen får en speciell betydelse genom att artikeln är publicerad i *Månadsrevyn Astra*, en tidskrift riktad till en kvinnlig publik. Serieläsandet ges en könad betydelse. Att pappa och barnen läser serier, och därmed inte mamma, ställer mödrarna i en avskild position. De antar textens subjektsposition, d.v.s. detta är – på basis av citatet ovan – en text ur ett modersperspektiv och kanske även ur en makas perspektiv. Detta problematiseras dock redan i det påföljande stycket, i vilket frågas: ”Jag undrar om föräldrar i allmänhet vet vilken roll serietidskrifterna spelar i barnens liv?” Subjektspositionen vänds här åter mot en som innefattar både en pappa och en mamma. Samtidigt konstrueras barnens serieläsning som något väsensskilt från vuxnas eller pappors serieläsning.

Oberoende av föräldragenerationens innebörd ifråga om att likställa eller särskilja mödrar och fäder är dess förhållande till tecknade serier ett annat än barnens. Den här tankegången representerar också Fru Författaren. I samband med barn blir serier ett problem, ifråga om vuxna är serierna på sin höjd alltför lättsam eskapistisk läsning som inte kan rekommenderas. De vuxnas serieläsande kan inte fördömas på ett lika direkt sätt som barnens och i de vuxnas fall kan serieläsandet t.o.m. bli ett sätt att hantera våldsamma känslor.

Det vuxna serieläsandet kan vara ett problem då det relateras till barnen. Den vuxne utgör ett exempel för barnet och om den vuxne förhåller sig positivt till serier resulterar detta i att barnet också kan intressera sig för serier.

Jos yksikin perheen aikuisista ostaa ja lukee sarjakuvia, niin se tarttuu lapseen, kun taas sellaisen kodin lapsi, jossa kukaan aikuisista ei ole sarjakuvista kiinnostunut, välttyy ainakin liialliselta sarjakuvaihastukselta.¹³³ (Nørvig 1953, 30)

Det vuxna serieläsandet är en bisak i debatten. Framför allt läser de vuxna serier – om de överhuvudtaget gör det – på ett annat sätt än barn och ungdom. ”Man ser ganska sällan vuxna med seriemagasin” (Domenica 1953, 357). Om situationen i USA konstaterar Domenica ironiskt: ”Många har

133 Övers. ”Om bara en av familjens vuxna köper och läser serier så smittar detta barnet, när å sin sida barn i ett sådant hem där ingen av de vuxna är intresserad av serier undgår åtminstone en överdriven serieförtjusning.”

ju lång väg till sina tjänster och fördriver 2 eller 3 timmar dagligen med studium av denna uppbyggliga litteratur” (Domenica 1953, 357).

Åtskillnaden mellan barn och vuxna sker alltså genom konstruktionen av respektive kategoris relation till serieläsande, men den sker även genom att skapa en relation mellan å ena sidan vuxenvärlden och å andra sidan det serieläsande barnet. Domenica frågade vad de vuxna egentligen vet om barns serieläsande. Keijo Syväniemi ([Syväniemi] 1959, 16) frågar sig hur ”forstraren” förhåller sig till frågan om barns serieläsning. Då Martti Qvist recenserar Lorentz Larsons bok *Barn och serier* (1954) rubriceras detta med ett svar på frågan: ”En sak som väcker bryderi i hemmen: Barnens serieintresse”¹³⁴ (Qvist 1955). Genomgående för debatten är att fostraren skall förhålla sig, och också förhåller sig till frågan. I olika sammanhang skapas olika ”jag” och ”vi” som utövar en diskussion om och verksamhet kring barn och serier. Föräldrarnas (moderns) roll framhävs av pseudonymen Maija som skriver om högläsning för sina barn:

Salaisena taka-ajatuksena näissä iltaisissa lukuhetkissä oli vielä se, että tahdoin ennättää sarjakuvalehtien edelle. Tiesin, että ne ennen pitkää tunkeutuisivat meillekin, mutta sitä ennen tahdoin saada lapset tajumaan, että on olemassa niin paljon muuta ja haus Kempaa luettavaa.¹³⁵ (Maija 1958)

Fältet av aktivitet kring problematiken barn och serier innefattar en hel rad andra aktörer utöver föräldrarna som tillkallas i texterna. Till exempel folk inom biblioteksväsendet åberopas som en kategori med en relation till barnen. På samma sätt som följande citat, som lyfter fram lärarnas roll i relation till de serieläsande barnen, visar appellen till biblioteksfolket att det inte endast är barnen som är objektet för seriedebattens åberopande av olika aktörer. Samtidigt som det handlar om att skapa en relation mellan barn och representanter för vuxenvärlden, handlar det om att göra de vuxna uppmärksamma på problematiken och att agera i enlighet med detta.

Meidän opettajien tulisi entistä enemmän ja voimaperäisesti ohjata lapsia paremman ja kehittäväen luettavan pariin.¹³⁶ ([Syväniemi] 1959, 17)

134 Orig. ”Koteja askarruttava asia: Lasten sarjakuvainnostus”.

135 Övers. ”Den hemliga baktanken med dessa kvällsliga lästunder var dessutom att jag ville hinna före serierna. Jag visste, att de inom kort skulle tränga sig även till oss, men före det ville jag få barnen att förstå att det finns så mycket annan och roligare läsning.”

136 Övers. ”Vi lärare borde mera än förut och med kraft vägleda barnen mot bättre och utvecklande läsning.”

De olika vuxenvärldens ”vi” som skapas i texterna förväntas agera på ett visst sätt, med tillräcklig stränghet eller på ett tillräckligt verkningsfullt sätt. Barndom får således en betydelse i seriedebatten genom att den definieras som ett objekt för olika vuxnas aktiviteter. Denna barndomssyn kan beskrivas som ett perspektiv befäst i olika traditioner av förståelsen av barn som i behov av fostran dels i form av skydd, dels i form av stöttande (von Feilitzen 2004, 21). Trots att dylika perspektiv dominerade i seriedebatten fanns i den också utrymme för en förståelse av barn som på något vis kompetenta och kapabla att t.o.m. delta i hanteringen av serieproblemet. Även denna form av reglering behandlas i kapitel 9. I det följande tangeras den diskussionen för att påvisa seriedebattens förståelse och konstruktion av, vad jag valt att kalla, ett kompetent barn (jfr Hutchby & Moran-Ellis 1998; Brembeck m.fl. 2004).

6.4 Det kompetenta barnet och barns aktörskap

Enligt seriedebattens utsagor skulle barnet och barnets verksamhet vara ett objekt för verksamhet utförd av olika representanter för vuxenvärlden. Om denna aktivitet inte fanns så påpekades detta som en brist och aktiviteten påkallades. Generellt sett värdjades det inte till barnets aktivitet, men de undantag som finns till regeln representerar ett viktigt inslag i möjligheterna att tolka den kunskap som formades om barn, serier och reglering. Barnen är såtillvida osynliga i debatten – och i den bemärkelsen utan kompetens och aktörskap – att de själva inte kommer till tals. I endast ett fåtal fall citeras barn i debattinslag. Ett exempel utgör den flicka som enligt Lorentz Larson berusade sig med serierna. I detta sammanhang skapas flickans uttryck som ett argument för vuxnas aktivitet och ingripande. Ett intressantare fall – med avseende på en positiv förståelse av barns aktörskap – erbjuder en citerad ”Hälsingborggrabben”. Den vuxna skribenten i *Hufvudstadsbladet* frågar:

Man kan visserligen fråga sig om inte föräldrarnas roll i sammanhanget [att välja barns läsning] är en smula passé sedan Hälsingborggrabben i höstas helt sonika skrev till statsministern, när fadern kastade bort hans serietidningar? Tioåringen ställde diskussionen om serie-läsandet på sin spets: ”Jag skulle vilja fråga om en far verkligen får ta sin sons serietidningar och kasta bort dom utan att sonen vet något därom. Svar kan skickas till nedanstående adress:...” ([Örn-Holm] 1954)

Samtidigt som detta citat pekar på ett barns ifrågasättande av hela serieproblemet eller åtminstone av vissa av vuxenvärldens försök att lösa det, och därmed tillskriver barnet en potential och kompetens till motstånd, är citatet unikt ifråga om just denna motståndets möjlighet. Därutöver ställer skribenten denna tolkning i ett tvivelaktigt ljus genom fortsättningen:

Jag tror inte att detta utslag av barnlig företagsamhet betyder att en ny era inletts, utan nog får föräldrarna som förr anses vara de utslagsgivande när det gäller lektyrvalet. ([Örn-Holm] 1954)

Ordningen är återställd och hierarkin i relationen mellan förälder och barn åter klargjord. Makten att definiera vad som är god läsning och hur denna aspekt av barnens liv skall kontrolleras tillhör föräldrarna. Detta innebär inte att barnen inte skulle ha en roll i sammanhanget eller helt sakna kompetens. Vad det innebär är att barnen ensamma inte har definitionsmakten, utan deras kompetens kommer till uttryck under föräldrars och övriga fostrares ledning.

Det aktiva barnet kommer till uttryck också på andra sätt än ovan. En roll som tillskrivs barnet är konsumentens roll. I sin marknadsföring erbjuder *Aku Anka ja kumppanit* en inblick i ett barn som utgör en aktör i konsumtionsförhållandet mellan barn och serier. På bakpärmen till det första numret av tidningen (1/1951) tilltalar Kalle Anka läsaren:

[...] AKU ANKKA JA KUMPPANIT maksaa vain 50 mk, ja voitte aivan huoleti pyytää äidiltänne tuon rahan, sillä lehteni on niin hyvää ja hauskaa lukemista, että hänkin pitää siitä varmasti yhtä paljon kuin te itse.¹³⁷ (Hyvä 1994 [1951])

Å ena sidan finns här en kontaktyta mellan barnet och serietidningen/seriefiguren som dels behandlar barnet som en kapabel aktör, dels utesluter föräldragenerationen. Detta sistnämnda försvagas av att mamma dels skall finansiera barnets läsande, dels också själv skall vara förtjust i tidningen. Det aktiva serieläsande barnet skulle antagligen kunna hittas i texter från 1950-talet om fokus skulle riktas mot exempelvis (serie)tidningars läsar-sidor eller serieutgivares arkiv (om sådana finns). Det enda uttryck som jag nu råkat på är Gregers insändare på barnsidan i *Ny tid*, i vilken han uttrycker sin förtjusning i tidningens serie "Den Kindhuggne" (Greger 1955).

137 Övers. "[...] AKU ANKKA JA KUMPPANIT kostar endast 50 mk, och ni kan helt obekymrat be er mor om den peng, eftersom min tidning är så god och rolig läsning att hon också garanterat kommer att uppskatta den lika mycket som ni."

Det aktiva barnet är närvarande i seriedebatten i form av en avbildad läsare, t.ex. på fotografier. Med hänvisning till seriedebattens förståelse av serieläsning som något passivt är det kanske för långtgående att säga att bilder av serieläsande barn påvisar aktivitet i annan bemärkelse än att barnen är synliggjorda och synbarligen verksamma. Hur som helst erbjuder bildmaterialet i denna studie ett något annorlunda perspektiv på barnen än den bild som skapas i de flesta debattinlägg formade av representanter för vuxenvärlden. De sammanhang i vilka bilder av serieläsande barn ingår är givetvis också formulerade av vuxenvärlden, men på bilderna har barnen en mera konkret närvaro än i olika texter som påtalar barn och deras serieläsande. Även om bilderna inte avviker från texterna ifråga om sin karaktär av att vara representationer och ingår i diskursiva sammanhang, ger de barnets aktivitet som serieläsare en dimension som andra uttryck i debatten inte ger. Det är lättare att tänka sig att barnet gör något och har ett aktörskap då det är avbildat på ett fotografi. Serieläsandet konstrueras i vissa debattuttryck som något passivt, som en verksamhet som inte kräver aktivitet eller engagemang. Serieläsandet är antingen ett tecken på slöhet eller en form av indoktrinering, i vilken det passiva barnet endast ”slukar” eller blir förgiftat av de synintryck om serierna erbjuder. Även bildmaterialet kan anses kommentera dessa synsätt på serieläsandet som en form av ”aktivitet”.

Jag gör här en liten exkursion i det bildmaterial som föreställer serieläsande barn och som ingår i materialet för studien. Här är fokus på serieläsandet som aktivitet och de serieläsande barnens aktörskap. (Jag återkommer senare till några av bilderna.) Bildmaterialet härstammar från tre typer av sammanhang. För det första har vissa debatttexter och uppfostringsguider försetts med illustrationer föreställande serieläsande barn. För det andra har rapporteringen av vissa forskningsresultat illustrerats med bilder av serieläsande barn och för det tredje har bilder av serieläsande barn använts i marknadsföringen av serietidningar.¹³⁸

I det publicerade materialet ingår 14 bilder av barn sysselsatta med serieläsning. På ytterligare en bild finns en pojke och flicka avbildade, men de läser inte serier. Elva bilder består av fotografier och tre är tecknade. De tre sistnämnda illustrerar tabeller i Arvo Lehtovaaras och Pirkko Saarins

¹³⁸ Ett speciellt bildmaterial utgör det diskussionsbildband som producerades av Mannerheims Barnskyddsförbund – ”Erkki ja sarjakuvat” (Erkki och serierna) – som jag diskuterar i kapitel 7.

Bild 3. Illustration till Fredric Werthams artikel "Huonot 'jännärit' ja nuorisoriikollisuus".

studie *Mitä nuoret lukevat* (1965, 81, 112–113). Fem av bilderna av serie-läsande barn (se Bild 1 och 2) härstammar från marknadsföringen av serietidningar. De övriga bilderna (Bild 3–6 och pärbilden) illustrerar tid-skriftsartiklar eller artiklar i uppfostringshandböcker. Alla bilder förutom två (Bild 3 och 4) är antagligen av finländskt ursprung.

Den centrala frågan i det här sammanhanget är hur bilderna som syn-barligen tydliggör barnens aktivitet konstruerar barnens aktörskap. På alla utom en bild förefaller barnen vara försjunkna i sin läsning. Det är endast på den bild (Bild 3) som illustrerar Werthams (1954a) artikel "Huonot 'jännärit' ja nuorisoriikollisuus" (Dåliga 'thrillers' och ungdomsbrottslig-het) som det läsande barnets blick ser ut att ha vandrat utanför själva tidningen. Att de övriga barnen med sina blickar fokuserar sina tidningar kan tolkas som att de ägnar sig åt en koncentrerad aktivitet, kanske t.o.m. att de finner en njutning i sin verksamhet. Njutningen finns klart i de bilder som producerats inom ramen för marknadsföringen av serier. På dessa bilder finns de leende barnen, som visar att serierna erbjuder förnöj-else och en rolig stund. De glada minerna berättar om ett seriemedium som svårligen kan tolkas som skadligt. Dessutom sker serieläsningen ofta i grupp, d.v.s. är en social händelse. Men den koncentrerade läsningen kan också tolkas på ett annat sätt. Det kan betraktas som en konstruktion av barnet påverkat av seriemediet, att barnet inte längre ägnar sig åt ett aktörskap utan intar positionen av offer för seriernas påverkan. Barnens ögon är klart synliga på tre bilder (Bild 3, 4 och 5); för det mesta är ögon-

Bild 4. Illustration till Erkki Salonens artikel ”Kauhusarjat vaarana Amerikan lapsille”.

vitorna dolda bakom nedvända ögonlock. Intressant är att de tre bilder som ögonen är klart synliga på illustrerar de artiklar som förhåller sig mest kritiskt till serieläsandet.¹³⁹ De uppslagna ögonen kanske främst talar om att barnet är frånvarande, drömskt och uppslukat av seriernas falska värld. Detta är en bild av ett inaktivt barn som endast öppnat ögonen för att släppa in de lärdomar som serierna har att ge, lärdomar som inte är önskvärda ur en fostrarsynvinkel. Kanske ögonen också berättar om barnets serie-”läsning”, d.v.s. -tittande (jfr föregående kapitel). De synliga ögonen illustrerar att det handlar om ”tittande”, medan nedslagna ögonlock vittnar om läsning och kontemplation.

¹³⁹ Bild 4 illustrerar Erkki Salonens (1954a) artikel ”Kauhusarjat vaarana Amerikan lapsille” (Skräckserierna en fara för Amerikas barn) som trots rubriken inte intar en negativ ståndpunkt till serieläsande, men som ifråga om illustrationer och bildtexter tillhör den seriekritiska genren. Bildmaterialet finns för att skapa ett säljande uppslag och kanske för att provocera den läsande publiken medan artikeltexten i sig har en mycket sakligare tonart.

Gossen som illustrerar Werthams artikel i *Valitut Palat* (Bild 3) erbjuder en modifiering av det inaktiva, av serierna uppslukade barnet. Hans blick som fokuserar något utanför själva tidningen tillsammans med kniven i hans hand skapar en förutsättning för ett aktörskap som avviker från de andra bildernas aktörskap. Blicken och kniven (och den närliggande artikelrubriken) berättar om att man här förflyttat sig till området för seriernas effekter. I stället för läsning (eller tittande) handlar bilden här om vad som kan tänkas hända efter läsningen (tittandet). Vapnet och det illmariga leendet informerar om att resultatet inte är trevligt. På denna bild aktualiseras en annan barndomskonstruktion än på de övriga bilderna. Det är det s.k. onda barnet som kommer till bruk på denna bild, medan de andra bilderna – förutsatt att de tolkas som uttryck för en negativ syn på relationen mellan barn och serier – reproducerar bilden av det s.k. oskyldiga barnet som behöver skyddas för seriernas faror.

Både *Aku Anikka*-citatet och ovan gjorda läsning av bilderna pekar på ett aktörskap hos barnet som aktualiseras genom relationen till serier. Det bildas också en samhörighet mellan barnet och serierna, en samhörighet som genom barnens koncentration utesluter vuxenvärlden. Samma känsla av samhörighet mellan barn och serier uttrycks i seriedebatten ur ett kritiskt perspektiv.

Bild 5. Illustration till K. S. artikel "Annammeko lasten lukea sarjakuvia?".

Sarjakuvissa hyväksytään paljon sellaista, mitä me kasvattajat emme hyväksy, sarjakuvissa nauretaan usein sellaiselle, mille ei meidän kasvattajien mielestä saisi nauraa. Usein sarjakuvat ruokkivat sellaisia lapsen sielullisia tarpeita, jotka ovat oppositioasemissa aikuisten maailman säännösteltyä elämää vastaan.¹⁴⁰ ([Syväniemi] 1959)

Författaren uttrycker att barnet skulle ha själsliga behov som står i ett oppositionsförhållande till vuxenvärlden. Serierna ingår i en maskopi med barnets behov. Den opposition som skapas mellan barndom och vuxen-

Bild 6. Illustration till Terttu Arajärvis artikel "Lukeva lapsi" i Kotien kirja (1962).

värld är inte enhetlig. I vuxenvärlden ingår nämligen också – i Syväniemis argumentation – serieskaparna och -förläggarna. Dessa är "noggranna psykologer" som "vet vad barnen tycker om". Men de bryr sig inte om barnets bästa, utan om den kommersiella verksamhetens lönsamhet. Resultatet av argumenteringen är att vuxenvärlden består av representanter med olika intressen och motiv. Dels finns de vuxna som inser förstrarens

140 Övers. "I serierna accepteras mycket sådant som vi fostrare inte accepterar, i serierna skratrar man ofta åt sådant som man enligt oss fostrare inte borde skratta åt. Ofta ger serierna näring åt de av barnets själsliga behov, som står i opposition mot vuxenvärldens reglerade liv."

ansvar för barnets väl, dels finns de vuxna som inte inser sitt ansvar i förhållande till barnen och endast är intresserade av en verksamhet som skall vara ekonomiskt lönande. I en ledare i *Opettajain lehti* ([Henttonen] 1959) fråntas också barnen ansvaret för att ha publicerat serier. Det är de ”ansvarslösa vuxna” som gjort det och som ska klandras.

Med avseende på förståelsen av barndom är det väsentligt att barnet (och ungdomen) är objekt för vuxenvärldens aktiviteter. Aktiviteterna kan sedan uppfattas som negativa eller som positiva. I den seriekritiska argumenteringen finns inte mycket utrymme för ett barn med en subjektivitet som skulle möjliggöra att seriefrågan skulle överlåtas till barnen själva att hantera. Barnet utgör i den seriekritiska diskussionen ett apolloniskt barn (se Jenks 1996, 73–78), i ett oskyldigt tillstånd i behov av skydd från vuxenvärldens eller fostrarens sida.

Om barnet, som i citatet av Syväniemi ovan, ges en annan roll än det apolloniska barnets och egenskaper som står i strid med vuxenvärldens förhoppningar, är barnet fortfarande i behov av skydd. Då barnet förses med ”själsliga behov” och en kapacitet att själv tycka om något är detta fortfarande ett problem, vilket kräver att barnet måste värnas gentemot dåliga influenser. Men samtidigt som detta barn, som bär karaktärsdrag av ett dionysiskt barn, d.v.s. ett barn med en inneboende ondskas (Jenks 1996, 70–73), måste skyddas, måste det också formas eller kuvas genom fostran. Panu Pulma har konstaterat att före 1950-talet var gränserna mellan barns otrygghet och barns ”dåliga” beteende klara både ideologiskt och inom barnskyddets organisering i Finland, men att gränsen uppluckrades under 1950-talet och ”otrygghet och missanpassning började betraktas som olika sidor av samma fenomen” (Pulma 1987, 224; min övers.). Pulma kopplar detta till att förståelsen av barns missanpassning på 1950-talet kom att betraktas ur ett psykologiskt perspektiv och i relation till barnets sociala miljö, t.ex. familjen.

Seriedebatten erbjuder även uttryck som konstruerar ett undantag till det barn som behöver skyddas. Utöver de ovan relaterade formerna för aktörskap som tillskrevs barnen – serieläsare, konsument och innehavare av egna behov – finns i seriedebatten ett barn som med en viss vägledning så att säga själv kommer till insikt om serieproblemets karaktär.

Riktigare [ifråga om föräldrars och lärares vaksamhet angående serieflorens kvalitet] är det sannolikt att vädja till ”vuxenheten”, att visa hur löjligt enfaldiga de flesta serier i själva verket är, hur långt bortom all förnuftig verklighet de ofta rör sig, hur primitivt bovaktigt också

”hjältarna” inte sällan bär sig åt, hur långt under en normalbegåvad unges ålder och värdighet det är att befatta sig bara med slikt. (Grrr 1954)

I denna roll har barnet en viktig plats i regleringen av relationen barn och serier och serieproblemet. Även om barnet i detta sammanhang tillskrives en viss kapacitet, så är det klart att de vuxna fostrarna trots allt innehar makten att avgöra vad som är önskvärt beteende hos ett barn. Barnets kompetens är ett medel i den av fostrarna uppgjorda strategin för att leda barnet på rätt väg. Barnets kompetens blir ett medel för självreglering.

Det finns ytterligare ett kompetent barn representerat i seriedebatten. Detta barn tar helt enkelt inte skada av sin serieläsning. Då de finlandssvenska bibliotekarierna år 1955 utfärdade en resolution för lagförändringar för att hindra utgivandet av serier ”som befordrar uppkomsten av gangstermentalitet hos ungdomen” (Ålands biblioteksörening m.fl. 1955) väckte detta starka motreaktioner i den finlandssvenska dagspressen. Denna reaktion handlade om en ovilja att införa censuratgärder. I ett sådant sammanhang var det möjligt att dels likställa vuxna och barn, dels förse barnen med en kapacitet att hantera sin serieläsning. I en ledare i *Vasabladet* konstaterades:

Om de [vålds- och skräckskildringar], som man antar, förråar mås [sic] vi alla som har läst klassisk sagolitteratur ha blivit moraliskt fördärvade. T.o.m. den blide Topelius kunde låta hemska saker hända. För några år sen uppfördes under julhelgen i Stockholm som barnpjäs ett av hans sagospel. Dagen efter premiären betecknade en känd kritiker stycket som alldeles olämpligt för barn, emedan där förekommer en jätte som brukar äta upp barn. Många av småttingarna skulle ha blivit så uppskrärade, att de inte kunde somna på kvällen. Vi skulle dock tro, att de små inte var så mjäkiga som rescensenten. (Biblioteksfolkets 1955)

Detta citat är intressant såtillvida att det, förutom ett annat, är det enda i materialet som antyder att även den vuxne har varit barn.¹⁴¹ I övrigt är de två kategorierna åtskilda; kontaktytan finns mellan dessa åtskilda kategorier, antingen i form av att de två kategorierna representerar olika verksamhetsformer eller att de vuxna och barnen jämförs och presenteras som olika. Jämförelsen mellan rescensenten och ”småttingarna” ovan representerar den senare formen av relation mellan vuxna och barn. Spe-

¹⁴¹ Det andra består av Nils-Börje Stormboms reflektion att ”var och en [vet] från sin egen barn- och ungdom att ingenting är så lockande som det förbjudna” ([Stormbom] 1955).

ciellt med jämförelsen här är att den vuxna reaktionen är ifrågasatt och kanske t.o.m. mera ”barnlig” än barnens reaktion. Man kunde hävda att barnen förlänas en kompetens som den vuxne inte besitter. Denna barndomskonstruktion liksom alla andra kan inte betraktas i enskildhet, utan erhåller sin betydelse genom de relationer som skapas i texterna eller i relationer mellan diskursiva och icke-diskursiva praktiker. Citatet ovan med sin karaktär av undantag är betydelsefullt i den meningen att det antyder en repertoarernas bredd ifråga om barndomsförståelser. Bredden aktualiseras i ett situationsbundet sammanhang av textuella och andra relationer eller artikulationer. Det kompetenta barnet i formen ovan aktualiseras i ett sammanhang där argumenteringen rör en negativ ståndpunkt till censur för att:

Ett förbud vore farligt därför att det skulle stimulera allehanda ljus-skygga element till anfall mot tryckfriheten på andra områden. Det finns gott om den sortens folk även i vårt land, och intoleransen är hos många gränslös. (Biblioteksfolkets 1955)

I seriedebatten aktualiseras alltså ett barn som är kompetent att hantera sin serieläsning själv endast i ett sammanhang då det tjänar ett annat syfte, d.v.s. argumenteringen mot censur. Detta gäller de diskussioner där alla barn och unga dras över samma kam. Debatten laborerar dock också med konstruktioner av olika barn tillhörande olika kategorier. Då framställs också de olika barnens relation till seriemediet på ett varierande sätt.

6.5 Barndomens klasser och faser

Hittills har diskussionen om seriefrågans barn handlat om barndom (och ungdom) som en relativt enhetlig kategori, med en universell relation till seriemediet. I det följande granskas seriefrågans barndomar, d.v.s. kategoriseringar av barndomen och ungdomen i olika subklasser. För det första diskuteras barndomens kön, d.v.s. indelningen av barn i pojkar och flickor samt deras relation till serier. För det andra presenteras barndomens olika faser som är grundade på ålder och mognad. För det tredje diskuteras indelningen i det normala och det avvikande barnet, en diskussion som också aktualiserar frågan om ett barns mognad, men också frågan om barns livsmiljöer och livsbetingelser.

6.5.1 Barndomens kön

Då förlaget Valiolehdet Oy marknadsför tidningen *Sarjakuvalehti* är det serieläsande barnets kön synliggjort (se Bild 1). ”Er son – liksom er dotter

också – trivs säkert med Sarjakuvalehti¹⁴² (Hänellä 1954). Sonens prioritet i satsbyggnaden kan kanske förklaras med den illustrerande bilden med den serieläsande gossen och avsaknaden av den serieläsande flickan. Sättet att synliggöra barndomens tvåkönade karaktär kan också ges en mera allmän innebörd. Dottern är placerad i en bisats och får därifrån förstärka bilden av att serier är pojkars läsning. Marknadsföringskontexten innebär att dotterns närvaro i marginalen kan uppfattas som ett legitimeringsförsök med syfte att påvisa serietidningens positiva innehåll. Legitimeringstemat är också närvarande t.ex. genom en hänvisning till vuxenvärldens positiva respons (även om de unga är huvudsaken). ”De [seriernas personer] är gott och rekommendabelt sällskap, som både unga och vuxna också gillar¹⁴³ (Hänellä 1954). I studiens bildmaterial ingår framförallt serieläsande pojkar¹⁴⁴ (se avhandlingens pärm och Bild 1, 2, 3, 5, 6), men också ett par serieläsande flickor (se Bild 2, 4). De bilder som användes i *Aku Anikka* (11C/1954) understöder förståelsen av flickor som något positivt att lyfta fram då serieläsandet skall marknadsföras (Bild 2).¹⁴⁵

I allmänhet är det emellertid ”pojken” som utgör serieläsaren. Då Erkki Salonen återger seriernas historia skriver han t.ex. att dagspresseriernas uppkomst, i sekelskiftet kring 1900, ”berodde på uppfattningen att barn – speciellt pojkar – hellre ser på bilder än läser texter¹⁴⁶ (Salonen 1953, 233). Domenica (1953, 358) konstaterar att serietidningarna i USA utgör en samhällsfara och förklarar detta i följande mening:

De unga pojkarna vill visa sig lika duktiga som Fantomen, men de vill också vara lika kallhamrade och råbarkade som bovarna. Av nyfikenhet parad med sensationslystnad försöker de i levande livet tillämpa seriehjältarnas metoder och kommer in på farliga spår. (Domenica 1953, 358)

142 Orig. ”Poikanne – samoin kuin tyttärennekin – viihtyy varmasti Sarjakuvalehden parissa”.

143 Orig. ”Ne ovat hyvää ja suositeltavaa seuraa, josta sekä nuoret että myös varttuneet pitävät”.

144 Se även gossen Erkki i kapitel 7.

145 Bland de fotograferade barnen finns också en flicka som inte fungerar som marknadsföring utan som väl snarast skall ses som ett varnande exempel på vad serieläsande kan innebära för ett barn. Flickan är omgiven av engelskspråkiga tidningar och bilden härstammar sannolikt från antingen USA eller Storbritannien (Bild 4).

146 Orig. ”perustui käsitykseen, että lapset – erityisesti pojat – katsoivat mieluummin kuvia kuin lukivat kirjoituksia.”

Då seriernas problematiska karaktär skall exemplifieras utgör pojkarna den könsmässiga markören för detta. Domenicas artikel är i övrigt könsneutral i sättet att benämna serieläsarna. De är helt enkelt barn och unga. Också beskrivningen av populärkulturens innehåll är delvis könad, i och med att seriernas ”kvinnotyp” beskrivs som ”flickor i behån” och filmernas som ”badflickor”. Det väsentliga i detta sammanhang är dock att då serieproblemet beskrivs som en könad problematik, erhåller pojkarna rollen som den exemplifierande gruppen. Flickor gör det inte. Det samma gäller då det serieläsande barnet konkretiseras till individplanet och egennamn. Serieläsarna utgörs då av Tore och Kurre (Fröken 1953), Simo och Lauri (Takala 1960), Putte (se Helena 1957) eller Erkki (se kapitel 7).

Tore och Kurre får man träffa i Frökens kåseri ’I julbrådskan’ i *Tidskrift för Folkskolan* (Fröken 1953). Berättelsen – som endast utgör en del av kåseriet – handlar om en lärares reaktion på serieläsande under lektionstid och lärarens beslut att beslagta serietidningarna. Putte är en gosse som vännen Pekka berättar om i en kåserande text om barns läsning (Helena 1957), publicerad i den socialistiska ungdomstidningen *Terä* (Eggen):

Putte ”ei pidä paksuista kirjoista. Kaikki pitäisi amerikkalaiseen tyyliin lyhentää ja tiivistää lyhyeen ja helposti sulavaan muotoon, mieluummin kuvasarjoiksi”. Putte rakastaa Aku Ankkaa ja Väiski Vemmelsäartä ja puhuukin aina käkättävällä äänellä kuten nämä ihailmansa sankarit ”pätkiksissä”. Tiedäthän ”Yks momentti vaan resitentti!”, tai ”Uel, uel, nevö maind, nevö maind, juu bäd ould pusi kät!” Putte on 19 ja rupesi lukioluokilla istumaan kaksi vuotta kullakin, mutta päpillä ja mamilla on money, nääs!¹⁴⁷ (Helena 1957)

Simo och Lauri finns i Annika Takalas uppfostringsguide till hem och söndagsskolor (Takala 1960). I avsnittet om masskommunikation presenteras som ett exempel pojkarna Simo och Lauri som båda är lika ivriga serieläsare. Denna exempeltext aktualiserar serieläsandets kön på ett mångsidigt sätt, i vilket barn, föräldrar och serier kombineras. Trots att elementen är flera bildar de ändå en enhet med avseende på könsordningen. Berättelsen i helhet är som följer:

147 Övers. ”Putte ’gillar inte tjocka böcker. Allt borde i amerikansk stil förkortas och koncentreras i en lättsmält form, helst som bildserier’. Putte älskar Kalle Anka och Snurre Sprätt och talar också alltid med en tjatrande röst som dessa hans beundrade hjältar från kortfilmerna. Du vet, ’En momang bara, knugen!’, eller ’Vell, vell, nevö maind, nevö maind, ju bäd ould pusi kät!’ Putte är 19 och började på gymnasieklasserna gå två år i varje klass, men papi och mami har money, sidu!”

Kaksitoistavuotiaat Simo ja Lauri lukevat kumpikin usein sarjakuvia, joiden sankarit rientävät tappelusta toiseen ja ovat 'kovanaamaisia' taistelijoita. Simolla on kotinsa – ennen kaikkea oman isänsä nojalla käsitys miehistä, jotka kunnostautuvat yhteiskunnassa tekemällä työtä eivätkä tappelemalla, jotka ovat rohkeita, mutta eivät koskaan raakoja, joille vaimo ja lapset ovat merkitseviä. Sarjakuvat, joita Simo lukee, eivät vaikuta niihin päämääriin, joihin Simo omassa elämässään pyrkii, eivätkä sarjakuvan sankarit määrää hänen miesihanteensa ominaisuuksia. Laurin isä on jättänyt perheensä ja Lauri joutuu kasvamaan vailla miehistä esikuvaa. Hän pitää sarjakuvasankareiden raakoja tekoja ja puheita miehekkäinä, koska hänellä ei ole muuta käsitystä 'miehisistä' ominaisuuksista. Sarjakuvasankarilla ei ole kotia eikä perhettä, eikä Lauri sitä ihmettele. Hänelle muodostuu ihailtavaksi ja tavoiteltavaksi elämä, joka on rientämistä seikkailusta toiseen, ja jossa mitkään suhteet toisiin ihmisiin eivät velvoita eivätkä sido.¹⁴⁸ (Takala 1960, 117)

Den könsmässiga beskrivning som tillskrivs olika element i texten varierar. En utgångspunkt är att seriernas innehåll erbjuder förebilder av manlighet. Gossebarnets reaktion på serierna eller seriernas effekt på gossebarnet varierar beroende på familjemiljö och framförallt närvaron eller frånvaron av en far i familjen. Den närvarande fadern är inte i sig tillräcklig, utan denna fader skall också vara arbetsam, modig och betrakta de övriga familjemedlemmarna som betydelsefulla. Under sådana omständigheter är seriernas effekt lika med noll. Den frånvarande fadern får mycket större innebörd, precis som han fått i flera andra sammanhang under de gångna århundraden, då fadern försökt föras tillbaka till hemmet från arbete och fritidssysslor (Griswold 1998). Då fadern är frånvarande mister gossen helt ett familjebegrepp och begrepp om människorelationer överhuvudtaget. Då fadern finns i familjen finns även en mor och barn; då han försvinner finns endast serierna kvar berättar exemplet ovan. Serierna kan anses utgöra ett hot mot familjinstitutionen genom att seriehjältarna inte har

148 Övers. "12-åringarna Simo och Lauri läser båda ofta serier, vars hjältar rusar från ett slagsmål till ett annat och är hårdkokta slagskämpar. Simo har hemifrån – framförallt på grund av sin far en uppfattning om män, som utmärker sig i samhället genom att arbeta, inte slåss, som är modiga, men aldrig brutala, för vilka fru och barn är betydelsefulla. De serier som Simo läser påverkar inte de mål som Simo strävar efter i sitt eget liv, inte heller är seriehjältarna bestämmande för egenskaperna hos hans mansideal. Lauris far har lämnat sin familj och Lauri måste växa upp utan en manlig förebild. Han tycker att seriehjältarnas brutala handlingar och sätt att tala är manliga, eftersom han inte har någon annan uppfattning om 'manliga' egenskaper. Seriehjältarna har varken hem eller familj, och det förundras inte Lauri över. Ett liv som går ut på att rusa från ett äventyr till nästa och där förhållanden till andra människor inte förpliktar eller förbinder blir för honom beundransvärt och eftersträvasvärt."

familjefaderns ansvar. Accentuerat är detta hot då den familj i vilken serie-läsningen sker saknar denna manliga förebild. Texten ovan aktualiserar könet i seriefrågan, men den aktualiserar även en annan tendens i debatten, nämligen frågan om barnets normalitet (vilket diskuteras i följande avsnitt). Anmärkningsvärt är att den frånvarande modern inte förefaller vara ett problem enligt seriedebattens utsagor, även om 1950-talet var en period då kvinnors deltagande på arbetsmarknaden ökade (från 18% till 28% bland kvinnor med barn; se Jallinoja & Haavio-Mannila 1983, 20). Samtidigt ökade dock också antalet hemmafruar i och med att befolkningen inom jordbruket minskade drastiskt (Jallinoja & Haavio-Mannila 1983, 20).

Debatten om serier anknyter till de möjligheter som serierna ansågs erbjuda läsarna i form av rollmodeller framförallt ifråga om manlighet. Som i Takalas exempeltext ovan, utgjorde den manliga seriefiguren en problematisk rollmodell för pojkarna. Seriernas kvinnor var likaledes ett problem med avseende på pojkarna, men inte som rollmodeller för flickor. Erkki Salonen beskriver i sin seriehistorik i *Mitä Missä Milloin* hur seriehjältinnan Wonder Woman uppkom. Berättelsen må vara sann eller falsk, men åtminstone har den funktionen av att definiera bilden av relationen mellan manliga rollmodeller i serierna och serieläsarna. De manliga förebilderna i serierna kopplas här inte till en allmän människobild, utan uttryckligen till synen på kvinnor:

Sarjakuvien vaikutusta nuorisoon tutkinut amerikkalainen psykologi William M. Marston kiinnitti huomionsa karujen miehisten ominaisuuksien yliarviointiin, johon yli-inhimillisin ominaisuuksin varustetut miessarjakuvatähdet voivat lukijansa johtaa ja josta saattaa seurata naisten halveksinta. »Näyttäkäämme pojille viehättävä naisihanne, joka on voimakkaampi kuin he, niin he tulevat olemaan ylpeitä saadessaan olla hänen orjiaan» hän huudahti [...].¹⁴⁹ (Salonen 1953, 237)

Domenica å sin sida fäste, med hänvisning till seriernas ”publik”, uppmärksamheten vid seriernas kvinnor och även om publiken inte förseddes med könsattribut kan den i ett heteronormativt sammanhang läsas som

149 Övers. ”Den amerikanska psykologen William M. Marston, som har undersökt seriernas inverkan på ungdomar, fäste uppmärksamhet vid de karga manliga egenskapernas övervärdering, som manliga seriestjärnor, försedda med övermänskliga egenskaper, kan resultera i hos sina läsare, och som kan resultera i kvinnoförakt. »Låtom oss visa pojkarna ett attraktivt kvinnoideal, som är starkare än de, så kommer de att vara stolta att få vara hennes slavar» utropade han [...].”

syftande på pojkar och män. ”[H]alvna” seriehjältinnor presenterade ”så eggande som möjligt” är i ett heteronormativt sammanhang eggande för uttryckligen en publik bestående av män och pojkar. Liksom tidigare konstaterats var problematiseringen av sedlighet och sexualitet något som kanske i högre grad sammankopplades med andra media än serier. Däremot var våldet och brottsligheten den aspekt som kopplades till seriemediet. Och serievåldet är uttryckligen ett problem i relation till de serieläsande gossarna. Den tydligaste illustrationen av detta är gossen avbildad i samband med Werthams artikel (Bild 3). Kopplingen mellan seriemediet och ungdomsbrottslighet är tydlig och gruppen ungdom består uttryckligen av manliga ungdomar. Inom ramarna för 1950-talets seriedebatt skulle det antagligen ha varit hart när omöjligt att avbilda en flicka i samma posé försedd med samma attribut som denna gosse.

Ytterligare ett sammanhang aktualiserar det serieläsande barnets kön. I de studier som på 1950-talet utfördes för att utreda spridningen av serieläsning är undersökningspopulationerna alltid indelade enligt kön. Detta gäller också studier om vuxnas serieläsning. I studierna gjordes explicita jämförelser mellan flickors och pojkars samt kvinnors och mäns intresse för serier. Kön är en av bakgrundsvariablerna. Övriga variabler som beaktas i olika studier är respondenternas ålder, boningsort och skolnivå.

Forskningens urval av populationer uttrycker ett intresse för variabeln kön, vilket dels kan betraktas som ett synliggörande av kön, dels som en könsneutral positionering med avseende på relationen till serier. Samma könsneutrala synsätt på barns serieläsning är dominerande också i övrigt då ärendet debatteras. Att konkretiseringen av serieläsande i form av exempelvis bilder eller egennamn sker genom representationen av pojkar (och flickor i marknadsföringen) är kanske ett tecken på att den könsneutrala ytan – talet om barn och unga – endast döljer ett könat förhållande. Då man debatterar och forskar i barn och serier vill man uttryckligen göra detta könsneutralt. Då man konkretiserar frågeställningarna kring barn och serier är det trots den könsneutrala allmänna bilden pojkar som får utgöra serieläsaren eller serieproblemets kön. Omvänt bereds flickorna plats i marknadsföringen av serier. Detta kan kanske förklaras med att den serieläsande publiken framförallt ansågs bestå av pojkar, d.v.s. konkretiseringen av problemet skulle vara ett resultat av att normen för en serieläsare var en gosse. Då skulle också marknadsföringen kunna tolkas som ett försök att höja flickors intresse för serierna. En annan tolkning av

att pojkarna får konkretisera det serieläsande barnet som ett problem är att pojkarna är de viktiga framtida medborgarna i det finländska samhället (jfr Friedman 2003). Därmed skulle också oron för pojkar som far illa vara stor. En annan tolkning är att problematiseringen av pojkars serieläsande är kopplad till förståelser av brottslighet och våld som maskulint beteende. Inom ramen för en sådan tolkning skulle flickorna finnas i marknadsföringen för att legitimera seriemediet och frånta det innebörden av att vara ett medium för pojkars våldsunderhållning.

Sammantaget kanske de olika förklaringsmodellerna kan kopplas till en förståelse av serierna som ett hot mot familjen och en framtida mans engagemang i en sådan, samt familjen som en stabiliserande instans och garant för reproduktionen av goda medborgare. Eventuellt kan i en sådan konstruktion även skönjas en klassdimension, i vilken oron för seriemediets inverkan sammankopplas med en förståelse av arbetarfamiljerna eller de mindre bemedlade familjerna som en särskild oroshärd, på vilka också seriernas effekt skulle vara större (jfr Markkola 1994, 22, 232). Ur det "familistiska" perspektivet blir också de serieläsande flickorna avbildade i marknadsföringen av *Aku Anikka* (Bild 2) förståeliga som representanter för familjens reproduktion. Äldre flickor läser serier tillsammans med mindre barn (pojkar), vilket antyder dels att serieläsningen är en social verksamhet, och kanske rentav en pedagogisk sådan, dels att verksamheten är kontrollerad och övervakad. Pojkarnas eventuellt problematiska relation till seriemediet blir undanröjd samtidigt som flickorna får öva sig i modersrollen, och pojkarna dessutom får bibehålla sin status som pojkar som ibland behöver övervakas, tills de blir ansvarsfulla män.

6.5.2 Barndomens faser, mognad och normalitet

Även om diskussionen om barn och serier till stor del handlar om barn och ungdom i största allmänhet skapas också andra skillnader än de grundade på kön mellan olika barn och unga. Barndomen och ungdomen indelas i olika faser som bygger på ålderskategorier eller olika former av mognad. Liksom serier inte är samma för barn och vuxna eller för pojkar och flickor skapas olika relationer till seriemediet också för barn i olika utvecklingsfaser. I seriedebatten skapas dessutom en specifik barndomsfas som erhåller sin innebörd uttryckligen från serieläsandet. Denna fas är den så kallade serieåldern (sarjakuvaikä).

Serieåldern är en tidsperiod i barnets liv. Under denna fas är serieläsandet som mest intensivt och efter denna fas skall intresset för serier avta. Med hänvisning till en amerikansk undersökning om ”serieläsandets effekter” placerar Anne Marie Nørvig serieåldern före tonåren.

Noin kolmentoista vuoden ikäisinä tähän tutkimukseen osallistuneet lapset olivat siirtymässä sarjakuvaiästä realiteettien maailmaan, jossa niillä henkilöillä, joiden kanssa nuori nyt samaistaa itsensä, on hiukan monimutkaisempi sielunelämä kuin sarjakuvahenkilöillä.¹⁵⁰ (Nørvig 1953, 29)

I en sexdelad artikelserie i *Lapsi ja Nuoriso*, även publicerad som särtryck av Centralförbundet för barnskydd (Saarinen 1954; också 1963), om barns intressen i olika åldrar konstaterar Pirkko Saarinen att serierna är som populärast i åldern 10–11 år, men serierna nämns också i delarna om 8–9- och 12-åringar. Kalevi Takala betraktar serierna som en del av barnets intresseområden i ”förpuberteten” (Takala 1954, 27). Om ett barns serieintresse sträcker sig förbi det tolfte levnadsåret är detta ovanligt, enligt Erkki Salonen (1954b, 167). Sammantaget kan således konstateras att serieåldern enligt debatten infaller innan det trettonde levnadsåret, varefter ett barns intresse för serier skall avta. Serieåldern kan vidare indelas i olika faser. De olika utvecklingsfaserna hos ett barn sammankopplas till intresset för olika typer av serier (Nørvig 1953). Barnens serieintresse följer samma tendenser som intresset för olika typer av litteratur (Lehtovaara & Koskeniemi 1954, 198). Lehtovaara och Koskeniemi delar in serierna i fyra kategorier utan att ange klart avgränsade åldersklasser som de olika genrerna tilltalar:

1) ihmisten tavoin käyttäytyvien milelikuvituseläinten seikkailuja; 2) arkielämän tapahtumia tavallisessa keskitason perheessä; 3) historiallisia tapahtumia; 4) jännitystä ja seikkailua.¹⁵¹ (Lehtovaara & Koskeniemi 1954, 198)

Nørvig (1953) hänvisar till en undersökning om barns serieläsande utförd vid Columbia-universitetet 1949 och konstaterar om liknande genrer följande åldersmässiga intresse: Barn i åldern 10–11 år tycker om serier av typen Kalle Anka och ”identifierar sig med gulliga och oskyldiga figu-

150 Övers. ”I ungefär 13-års åldern höll de barn som deltog i denna undersökning på att flytta sig från serieåldern till realiteternas värld, i vilken de personer med vilka den unga nu identifierar sig, har ett aningen mera komplicerat själsliv än seriepersonerna”.

151 Övers. ”1) äventyr med fantasidjur som betar sig som människor; 2) vardagslivets händelser i en genomsnittsfamilj; 3) historiska händelser; 4) spänning och äventyr”.

rer”¹⁵² (Nørvig 1953, 29). Äldre barn tycker om Stålmannen och behöver övernaturliga element i serierna. I 13-årsåldern förflyttar sig barnen till realiteternas värld med figurer av mera mångskiftande karaktär än de som finns i serierna. Centralt i detta sammanhang är att de olika indelningarna påvisar att barndomen ingalunda är en enhetlig kategori i alla debattens uttryck. Det finns barn i olika åldrar och dessa bildar olika relationer med olika typer av serier. Barns ålder och utvecklingsfas är en relevant grund för kategorisering i vissa sammanhang i seriedebatten. Den är kanske främst använd inom forskningslitteraturen eller då det hänvisas till forskning. Studier om fritidsintressen och läsning arbetar med åldersindelade populationer och uttrycker därmed den utvecklingspsykologiska grundtanken om barnets utveckling som förlagd till olika faser (jfr Piaget & Inhelder 1969).

Mera central än den på ålder grundade indelningen blir i debatten en indelning baserad på en koppling mellan å ena sidan utveckling och mognad och å andra sidan olika element i barnens levnadsmiljö. Bland de olika levnadsbetingelserna finns enligt seriedebatten förstås serierna som ett element, men serierna är ofta endast ett element i en större helhet av relationer. Denna större helhet sammanstrålar i ett så kallat avvikande barn. Åtskillnaden mellan det normala och avvikande barnet kan illustreras med en jämförelse mellan gossarna på Bild 1 och 3. På båda bilderna befinner sig de serieläsande pojkarna i samma ställning. De två pojkarnas ansiktsuttryck avviker från varandra – den ena ler, den andra ser mera lömsk ut. Men den centrala skillnaden är givetvis kniven i den andra gossens hand. Han är påverkad av seriernas negativa budskap, den förra är försjunken i en lustfylld, på sin höjd eskapistisk, lästund. Seriernas våld – som konkret omringar också den leende gossen – utövar olika effekter på de två pojkarna. På Bild 1 har de vapen och knytnävsslag som omger pojken ingen direkt effekt på honom. Pojken på Bild 3 har påverkats i en negativ riktning av serieläsandet. Bilderna är förankrade i sina respektive publikationskontexter, den ena en text om seriernas negativa effekter, den andra en reklam för en serietidning. Bilderna kan emellertid också illustrera den riktning som seriedebatten många gånger tar, nämligen en klassificering av seriernas effekt beroende på det serieläsande barnets normalitet.

152 Orig. ”samaistavat itsensä herttasiin ja viattomiin olentoihin”.

Ett barns mognad uttrycks vanligen genom ålder, men mognad existerar också i egenskap av så att säga själsliga färdigheter eller begåvning utan ett nödvändigt beroendeförhållande med barnets ålder. Det är inte ovanligt att det så kallade serieproblemet betraktas som ett problem för endast vissa barn, inte barn och unga som en enhetlig kategori. Serierna anpassas till och medverkar i konstruktioner av barns normalitet och i konstruktionen av abnormala, avvikande eller patologiska barn. Det avvikande barnet är avvikande både till sina själsliga färdigheter samt sin mognad och ifråga om olika miljöbetingelser. Lehtovaara och Koskenniemi uttrycker det entydigt i sin lärobok *Kasvatuspsykologia* (Pedagogisk psykologi):

Vaaraksi sarjakuvat ovat vain niille, joille ne (samantapaisten elokuvien rinnalla) jäävät ainoaksi hengenravinnoksi ja joiden ympäristössä on muitakin epäsuotuisia tekijöitä tai jotka sen vuoksi, että he ovat ruumiillisesti tai sielullisesti vajavia, tuntevat erikoista tarvetta samais-
taa itsensä sarjakuvien roistoihin tai kostajasankareihin.¹⁵³ (Lehtovaara & Koskenniemi 1954, 199)

Författarna är ännu försiktigare än så. De påpekar även möjligheten att identifikationen med seriefigurer för barnet kan utgöra en säkerhetsventil genom vilken aggressioner kan komma att ges utlopp. Den fara som serierna utgör är alltså begränsad. Den grupp som placeras i riskzonen med avseende på seriekonsumtion ges även helt egna karaktäristika. Nørvig skriver, fortfarande med hänvisning till ovan nämnda amerikanska studie:

Eräät lapset olivat niin hullaantuneet sarjakuviin, että heidän kohdallaan voi puhua 'sarjakuvavapaheesta'. Tämän ryhmän lapset olivat joko ruumiillisesti tai sielullisesti vajavaisia tai elivät hyvin vaikeissa olosuhteissa.¹⁵⁴ (Nørvig 1953, 29–30)

Det finns en speciell ”serielast”, som drabbar barn som också i övrigt är avvikande och/eller utsatta. Denna kategori erhåller publicitet i samband med att Mannerheims Barnskyddsförbunds serieutskott ordnar en presskonferens om seriefrågan i januari 1959. I *Helsingin Sanomat* står det:

153 Övers. ”Serierna utgör en fara endast för dem för vilka de (vid sidan av liknande filmer) blir den enda andliga näringen och i vilkas omgivning det finns även andra ogynnsamma faktorer eller som på grund av att de har fysiska eller psykiska defekter känner ett särskilt behov att identifiera sig med seriernas banditer eller hämnande hjältar.”

154 Övers. ”Vissa barn var så besatta av serier, att man i deras fall kan tala om en ”serielast”. Barnen i den här gruppen var endera fysiskt eller psykiskt defekta eller levde under väldigt svåra villkor.”

Normaali lapsi ei anna kuvasarjojen tehdä liian voimakasta vaikutusta mielikuvituselämäänsä. Niissä nuorissa, joista tulee kohtuuttomuuksiin meneviä kuvasarjaintoilijoita, on jo ennestään ollut epäterveitä piirteitä.¹⁵⁵ (Melkein 1959)

Hufvudstadsbladet citerar Gay von Weissenberg, en av talarna vid pressinfot:

Å ena sidan får man inte överdriva de skadliga verkningarna av serie-läsandet [...]. Men å andra sidan kan man heller inte bortresonera att neurotiska barn utan vidare har men av att ta del av seriernas våldshandlingar. Tillsvidare saknas dock uppgifter om seriernas inverkan på längre sikt. (Dåliga 1959)

Jämfört med många andra uttalanden om barn och serier uttrycker åtskillnaden mellan normala och icke-normala barn en försiktig och mera mångfacetterad ståndpunkt. I stället för en enda relation barn-serier finns två relationer mellan barn och serier. Då en subgrupp av barn med en problematisk relation till serier skapas, skapas samtidigt en grupp av barn med en oproblematiske relation till seriemediet och -läsningen. Det avvikande barnet tar också flera uttryck; det är fråga om en stark bild av problematiken. Erkki Salonen (1953, 242–243) lyfter också fram de ”nervösa barnens” (hermostuneet lapset) serieläsning och konstaterar att serieläsningen då främst är ett symptom på annat, inte en orsak till de ”själsliga störningarna” (sielullisten häiriöiden). Lektorn i bibliotekslära Helle Kannila tar på en barnbibliotekskurs ställning till påståendet att serier förorsakar brottslighet:

Näiden [sarjakuvien] osallisuutta rikollisuuden lisääntymiseen on ehkä liioiteltu – muuten niistä käsittelee vain osa väkivaltaisia aiheita – vaikka toisilla sarjoilla kuitenkin saattaa olla raaistava vaikutus ja etenkin muuten epänormaalit yksilöt voinevat niistä kuten vastaavista kertomuksista ja filmeistä saada virikkeitä myös pahantapaiseen toimintaan.¹⁵⁶ (Lastenkirjastokurssit 1954)

En liknande syn framförs av Greta Örn-Holm (1954), som omtalar ”en pojke eller flicka av psykopatisk läggning” och en dylik persons problem att särskilja fakta och fiktion. Samhällets lagar och moral kan av den psyko-

155 Övers. ”Ett normalt barn låter inte bildserierna påverka sitt fantasiliv alltför mycket. De unga, som blir överdrivna seriefantaster, har redan sen tidigare haft osunda drag.”

156 Övers. ”Dessas [seriernas] delaktighet i ökningen av brottslighet har kanske överdrivits – förresten behandlar endast en del av dem våldsamma ämnen – trots att en del serier likväl kan ha en förändrande effekt och speciellt i övrigt onormala individer antagligen av dem kan, liksom av motsvarande berättelser och filmer, få impulser även för vanartad verksamhet.”

patiskt lagda förväxlas med ”smugglarligans hemliga lagar” och ”den fiktiva världens moral”. Serieproblemet handlar om barnets förankring i den reella världen. Flykt i fantasin är enligt skribenten tillåtet och förståeligt ”i synnerhet i puberteten”, men risken är att den dåliga läsningen håller läsaren på ”ett infantilt stadium”. Fantasins och det reellas sammanblandning är betecknande för det avvikande barnet. Kopplingen mellan fantasi, verklighet och det avvikande barnet görs också i en ledare om media och brottslighet i *Åbo Underrättelser*:

Den knytnävshårda och revolversnabba mentaliteten i serie- och deckarmagasin marscherar fram på bred och färggrann front i alla tidningsstånd och ger naturligt fantasihungriga och äventyrslystna ungar en själsspis som i lättpåverkade och labila fall nog är effektivt idealbildande – men knappast i den mest önskvärda riktningen. (Om 1954)

Vid sidan om den psykologiserande diskussionen om seriernas effekter på avvikande barn finns också den mera miljöbetonande förklaringen. Ett exempel representerade fallet Lauri och hans frånvarande far. Ett annat erbjuder följande citat ur en dagstidningsledare:

Sist och slutligen är det inte filmen och serierna, som gör de unga till brottslingar, det är främst bristande hemuppfostran, det är otillfredsställande hemförhållanden, som skapar ungdomsbrottsligheten – det är att märka, att av alla de unga förbrytare, som dömts till frihetsstraff, c. 90 % inte haft ett riktigt hem. (Lurande 1954)

Huruvida hänvisningarna till barns uppväxtmiljöer och familjeförhållanden kan betraktas som en klassrelaterad fråga är på det stora hela oklart. Uttalad är denna dimension åtminstone inte i debatten.

Det serieproblem som man på 1950-talet tampas med och konstruerar genom debatten laborerar med ett flertal olika barn. Barn och unga utgör ibland en enhetlig kategori, men ofta utkristalliseras också en specifik kategori av barn som den utsatta eller problematiska. Som karaktäristika fungerar då kön, ålder, själslig mognad och begåvning eller avsaknad av dessa samt barnets utsatthet med avseende på miljöbetingelser såsom fostran, familjeförhållanden och kulturutbud. Det finns ingen klar skiljelinje mellan de olika perspektiven på barndom. Olika argument om problemets natur och olika barndomssyner har sina parallella existenser och blandas i olika diskussionsinlägg. Argumentens och barndomskonstruktionernas inbördes inkonsekvenser behöver inte ses som tecken på bristande logik i debatten eller hos debattörer, utan handlar om strategiska konstellationer.

ner, i vilka olika element i olika situationer sammankopplas. En situation bestående av vissa diskursiva element påbjuder en form av kunskap om barns och seriers relation; en annan situation med andra diskursiva formationer påkallar en annan kunskap. Det finns utrymme för både en förståelse av en generaliserad barndoms relation till serier, liksom det i andra sammanhang och inom andra rationaliteter talas om en viss sorts avvikande barns relation till serier. Det finns ett utrymme i seriedebatten för olika förståelser, och det enda som på ett enkelt sätt kan tolkas som en intressekonflikt är den mellan seriekritiken och seriemarknadsföringen. Dessa två olika sammanhang skapar olika former för barndomsförståelse, t.ex. blir serieläsningen i marknadsföringen en könad verksamhet med konnotationer som inte annars är synliga i seriedebatten. Men även om den s.k. marknadsföringsdiskursen presenterar en mera positiv syn på seriemediet än många andra texter är egentligen inte barnens position, som den formuleras i seriedebatten, ifrågasatt. Barn konstrueras i alla sammanhang som objektet för vuxenvärldens aktivitet, må den vara fostrarens eller förläggarens. En tilltro till barns möjligheter att hantera serieproblemet är i stort sett osynlig, åtminstone är den inte klarare i marknadsföringen än i något annat sammanhang i vilket kunskapen om barns serieläsande formuleras.

I nästa avsnitt kommer jag att sammanlänka seriedebattens förståelse av serier och av barn. Jag relaterar barn och serier till varandra genom att fokusera seriernas s.k. effekter och identifikation som den faktor som förmedlar mellan serierna och deras läsare. Vad serier innebar och hur barndomen betraktades i seriedebatten var sammanvävt, vilket diskussionen hittills också visat. Det är oundvikligt att nästa avsnitt till en viss del upprepar sådant som antytts eller uttalats tidigare.

6.6 Avslutning: effekterna av barns serieläsning

De negativa – och varför inte också positiva – karaktäristika som tillskrivs seriemediet eller en specifik serie, seriefigur, -tidning eller -genre hänger ihop med bilder av tilltänkta läsare av dessa seriemediets uttryck. Utan ett antagande om seriernas effekt på sina läsare skulle de knappast föranleda en diskussion. Effekt är det begrepp som binder samman serierna och barnen. Innan jag går närmare in på förståelsen av effekt i seriedebatten vill jag markera en standpunkt till själva begreppet och vad det representerar. Effektsbegreppet har varit dominerande i den behavioristiskt orienterade

forskningen om media. Speciellt stark förefaller tendensen ha varit i forskningen om barn och media (Buckingham 1994, 80). Forskningen om medieeffekter har också i stort sett varit fokuserad på medias skadliga inverkan på publiker (jfr Millwood Hargrave & Livingstone 2006, 30). Jag använder här begreppet effekt även om de debattörer som påtalar seriernas påverkan på sina läsare inte nödvändigtvis själva använder begreppet. Jag kopplar dock diskussionen om serier till den tradition av mediedebatt som fokuserat olika medias negativa inverkan och som ofta varit kopplad till och använt sig av forskningsrön från effektstraditionen. Enligt Ilkka Heiskanen (1988, 83) hade effektstraditionen en speciellt stark position under 1950-talet och första halvan av 1960-talet. Det är alltså ändamålsenligt att rubricera diskussionen med effektsbegreppet, även om det innebär ett visst våld på debattörernas språkbruk och även om användningen av effektsbegreppet riskerar att övervärdera en forskningstradition, vars resultat är högst kontroversiella.

I debatten görs inlägg som tagna ur sitt sammanhang kunde tolkas som ett direkt uttryck för en skribents känsla av äckel inför en serie,¹⁵⁷ utan att reaktionen skulle vara relaterad till seriens eventuella negativa effekter på andra läsare eller på samhället i stort. Men som regel gäller att serierna är problematiska uttryckligen med avseende på en tilltänkt läsare som tar skada. Tidvis utökas argumentet till att innefatta skador på en social eller samhällsrelig nivå, men i så fall sker detta via de läsare som tar skada. Jag konstaterade ovan att seriedebattens behandling laborerade med många olika barn. Den varierande konstruktionen av barndom har en relation till tänkandet om seriernas effekter. Då förhållandet mellan barn och serier kom att definieras som allra snävast handlade det om att vissa serier hade effekter på vissa barn. I denna relation kom definitionen av seriemediet att ha mindre betydelse än kategoriseringen av barn i normala och avvikande, eftersom serierna i ett dylikt sammanhang kom att utgöra endast en påverkande faktor bland många i barnets liv.

De negativa effekter som serierna ansågs ha är inte särdeles överraskande om man utgår från det sätt på vilket serierna definierades som något negativt. De olika negativa innebörder som anknöts till seriemediet har sina korresponderande effekter med avseende på det serieläsande barnet. En

157 Till exempel Fru Författarens utrop "Och hur hemska är inte serierna!" ("Ja kuinka kama-lia ne sarjakuvat ovat!"; Repo 1954, 133) uttrycker i den här formen en upprördhet, men kopplat till texten i övrigt kan upprördheten ses om ett uttryck för hur hemska serierna är för barnen.

grundläggande effekt på vilken de som negativa betraktade effekterna bygger, är att serierna väckte barns intresse och fick barn att använda sin tid till att läsa serier, en tid som kunde använts på annat sätt. Marknadsföringen av serier anspelade på att serierna erbjöd barn spänning och nöje eller roliga stunder (t.ex. reklam för *Sarjakuvalehti* i *Suomen kuvalehti* [Uutta 1949] och *Kansan kuvalehti* [Vain 1950]). På grund av barns intresse för serier och den tid barnen tillbringade läsandets serier blev serierna en kraft med en fostrande inverkan. Serierna konkurrerade med andra fostringsmässiga impulser och om den tid som andra instanser kunde ha inflytande över barnen. Till exempel påpekar den kända amerikanska uppfostringsrådgivaren Benjamin Spock att ingen ”förständig” (järkevä) förälder vill att ens barn skall läsa ”serietidningar jämt så att han inte alls hinner ut eller träffa sina kamrater”¹⁵⁸ (Spock 1957, 137). Att det uttryckligen handlar om ett uppfattat konkurrensförhållande visar diskussionen om seriernas innehåll och hänvisningarna till serieproducenternas ansvarslöshet. Uttrycken för seriernas effekter handlar då om att uttrycka hur barnets normala, önskvärda utveckling och utvecklingens slutprodukt såg ut. Argumentet att serierna ansågs åsidosätta annan läsning (böcker, barntidningar) har två sidor. Dels handlar det om att barnet tillbringar tid på ett icke önskvärt sätt, dels att de impulser som serierna erbjuder utgör ett sämre alternativ till de impulser som t.ex. litteraturen erbjuder. Olsoni (1953) konstaterar att det är känt från USA hur serierna ”på ett skrämmande sätt avvänjer människor från att läsa böcker”. Larson (1953) påpekar att det konstaterats att barn inte mera har ”vanan” att läsa längre texter på grund av serierna. Med andra ord innebär serieläsandet att bokläsandet tynar bort. Därför är tiden tillbringad med serier per definition av ondo. Ett annat problem är vad serierna förmedlar till läsaren.

För det första var, som konstaterats i kapitel 5, seriernas språk eller texter ett problem eftersom de utarmade den läsandets språkliga förmåga. Det fattiga språket skulle leda till en minskad förmåga att ta del av andra, viktigare texter som fanns i bokform. ”Satserna är korta, kärnfulla, varför en läsare av dessa publikationer inte vänjer sig vid omständliga beskrivningar”¹⁵⁹ (Heinonen 1953). Kort och gott förstör serierna barnens ”språk-

158 Orig. ”sarjakuvalehtiä alituiseseen niin ettei hän lainkaan ehdi ulos ja tapaamaan tovereitaan.”

159 Orig. ”Lauseet ovat lyhyitä, ytimekkäitä, joten seikkaperäiseen kuvailuun ei näiden julkaisujen lukija totu”.

sinne” (Larson 1953) och ”hejdar utvecklingen av ungdomens ordförråd och språkliga nyanskänsla” (Grrr 1954). För det andra var seriernas innehåll ett problem på grund av en demoraliserande inverkan på individen och eventuellt därpå följande samhällsliga problem. Denna kritik riktades inte endast mot serier, utan också mot film, detektivromaner, thrillers och andra typer av s.k. förströelselitteratur. Hur kritiken eventuellt avvek från varandra i de olika fallen kommer inte att diskuteras här, utan nu är uttryckligen de aspekter som kopplades till seriemediet av intresse.

Den brutalitet och det våld som ansågs vara representerat i serierna tillskrevs effekter av två slag. För det första ansågs bilderna av brottsliga och våldsamma serier erbjuda barnen förebilder för ett konkret beteende. Barnen skulle alltså härma de handlingar de såg utföras i serierna. För det andra var serierna förebilder som ledde till ett mera allmänt moraliskt förfall, d.v.s. till en livs- och människosyn oförenlig med den som fostrarna betraktade som önskvärd.

Det mest extrema uttrycket för serierna som en inspirationskälla till handlingar är nyheter om olycksfall eller om barn som begått brott på grund av impulser från serier. I november 1956 publicerades i *Suomen sosialidemokraatti* (Finlands socialdemokrat) en notis om en gosse som nästan blev hängd i Tervo:

Sarjakuvat hengenvaarana

TERVO – Amerikkalaistyylisen sarjakuvien jäljittely johti askettäin Tervon pitäjän Koivujoen kylässä uhkaavalta näyttäneeseen tilanteeseen, jossa eräs nuori koulupoika oli vähällä menettää henkensä.

Koulupoikien ryhmä oli koulusta kotiin palatessaan ryhtynyt leikkimään sarjakuvasankareita ja eräs ryhmään kuulunut poika päätettiin hirttää läheiseen puuhun tovereitten yhteisellä sopimuksella.¹⁶⁰ (Sarjakuvat 1956)

En liknande notis berättar om en kristinestadsgosse som miste livet efter att han provat en snara som han och hans vänner monterat då de ”lekt ’vilda västern’-lekar” (Fjortonåring 1954). I detta fall nämns inte serierna som upphov till lekarna. I olika texter som framförde kritik mot serier hänvisas till denna typ av nyheter, dock utan att källorna anges, t.ex. ”så som tyvärr har konstaterats i också de senaste månadernas nyhetsrappor-

¹⁶⁰ Övers. ”**Serier som livsfara**

TERVO – Efterrapning av serier i amerikansk stil ledde nyligen i Koivujoki by i Tervo socken till en situation som verkade hotfull, där en ung skolpojke var nära att mista livet.

En grupp skolpojkar hade på vägen hem från skolan börjat leka seriehjältar och kamraterna beslöt enhälligt att hänga en av gruppens pojkar i ett närbeläget träd.”

tering”¹⁶¹ (Lasten 1954). Logiken i nyheterna och i hänvisningarna till nyheter är att ett individuellt brott eller en enskild olycka kopplas till serier som ett allmänt fenomen. Denna logik var starkt närvarande i den amerikanske psykiatern Fredric Werthams forskning om serier och ungdomsbrottslighet (Wertham 1954b). Wertham gör en ytterligare koppling, nämligen den mellan serier som ett allmänt fenomen och ungdomsbrottslighet som ett allmänt fenomen. Ett citat ur den till finska översatta texten av Wertham pekar på olika sätt att koppla ett brott och en brottsling till serietidningarna:

Nuorisonrikollisuus on kohonnut noin 20 % vuodesta 1947, ja tämä aika vastaa tarkoin jännityssarjakuvaletkien levikissä tapahtunutta voimakasta kasvua. Ajateltakoon esim. seuraavia tapauksia:

1. Kolme poikaa, joista nuorin oli kuuden ja vanhin kahdeksan vuoden ikäinen, otti kiinni seitsenvuotiaan pojan ja sitoi hänet alastomana puuhun, kädet rungon taakse, minkä jälkeen he sytyttivät hänet tuleen. Poliisitutkimuksissa kävi ilmi, että pojat jäljittelivät erästä jännityskuvaston tapausta.
2. Yhdentoista ikäinen poika tappoi naisen ryöstömurhaa tehdessään. Hänet vangittiin hänen istuessaan lukemattomien sarjakuvaletkien keskellä.
3. Kolmitoistias [sic] poika murhasi kuusivuotiaan tytön. Kun hänet pantiin vankilaan, hänen ainoana toivomuksenaan oli saada ’jännäreitä’.¹⁶² (Wertham 1954a, 25)

Argumentationen är intressant av olika orsaker. För det första görs här en koppling mellan statistiken över ungdomsbrottslighet och seriernas upplagor. En positiv korrelation mellan de två tas för given utgående från samtidighet. För det andra görs en koppling mellan den statistiska korrelationen och olika individuella fall av koppling mellan brott och serier. De senare kanske kan förstås som illustrationer till den förra, men de olika leden (allmän statistik och individuella fall) erbjuder varandra

161 Orig. ”niinkuin valitettavasti viime kuukausienkin sanomalehtien rikosuutisissa on todettu”.

162 Övers. ”Ungdomsbrottsligheten har ökat med ca 20 % från år 1947, och denna tid stämmer precis överens med den kraftiga ökningen av spänningsserietidningarnas spridning. Låtom oss begrunda t.ex. följande fall:

1. Tre pojkar, av vilka den yngsta var sex år och den äldsta åtta år gammal, tog fast en sjuårig pojke och band honom naken vid ett träd, med händerna bakom stammen, varefter de tände eld på honom. I polisutredningen framkom det att pojkarna härjade en händelse i ett spänningsmagasin.
2. En elva år gammal pojke dödade en kvinna då han utförde ett rån mord. Han arresterades sittandes bland otaliga serietidningar.
3. En trettonårig pojke mördade en sexårig flicka. När han sattes i fängelse var hans enda önskan att få ’thrillers’”.

förklaringskraft genom insinuation, inget mera. För det tredje görs i det första och kanske mest övertygande exempelfallet en koppling mellan serieläsande och utförande av brott. Exemplet inbjuder läsaren att acceptera att gossarna i fallet erhållit en modell för sitt brott i en serietidning – och i denna mån godkänna existensen av ett kausalsamband. Texten öppnar inte för möjligheten att spekulera i om detta innebär att brottet skulle ha utförts uttryckligen på grund av serierna eller att serierna skulle utgöra den viktigaste förklaringen till det skedda. För det fjärde görs i de två senare exempelfallen en koppling mellan brott och beteende efter brottets utförande. Om man förbiser den omvända kausaliteten och accepterar att brottslingarna haft ett stort intresse för serier, är detta ett argument som ger läsaren stor frihet att tolka kopplingen.

I seriedebatterna i USA förefaller kopplingen mellan serier och ungdomsbrottslighet att ha varit central (Gilbert 1986) och i denna diskussion hade Werthams forskning och texter en stor genomslagskraft (Gilbert 1986, 9). I Finland var denna direkta koppling mellan serieläsande och brottsliga handlingar inte lika starkt närvarande i debatten och den kom också att ifrågasättas i olika utsagor. De i USA populära brottsserierna nådde heller aldrig den finländska seriemarknaden. Som ett allvarligare problem utmålades i Finland en mera allmän och vag förändring hos serieläsaren. Serierna påverkade barnens själ och moral på ett negativt sätt. Fokus var inte vid barnens handlingar utan vid den själsliga konstitution som möjliggjorde eller ledde till oönskade handlingar. Att definiera vad denna oönskade läggning innebar handlar om att gå tillbaka till att fråga sig vad som förväntades av ett gott barn, en god medborgare och ett gott samhälle. Skillnaden mellan effekter i form av handlingar, såsom brottslighet, och en allmän skada uttrycks i det följande:

Viime aikojen tapahtumat nuorisoriikollisuuden piirissä antavat vakavaa aiheutta huolestumiseen siinä mielessä, että raat sarjakuvat voivat aiheuttaa myös suoranaista rikollisuutta sen lisäksi että ne muovaavat kielteiseksi nuoren ihmisen käsityksiä elämästä ja ihmisistä.¹⁶³ (Sarjakuvanäyttely 1955)

Serierna avtrubbade barnens omdöme (Skriva 1953), gjorde barnen samvetslösa (Lastemme 1952), höll dem på ett infantilt stadium ([Örn-Holm] 1954), var förflackande (Lurande 1954), avtrubbade rätts- och

163 Övers. "Den senaste tidens händelser inom ungdomsbrottligheten ger allvarlig anledning till oro i den bemärkelsen att brutala serier även kan orsaka verklig brottslighet utöver att de formar den unga människans uppfattningar om liv och människor på ett negativt sätt."

humanitetsbegreppen (Grrr 1954) och erbjöd barnen ideal som inte var önskvärda ur fostrarsynpunkt (Om 1954; [Syväniemi] 1959). Det handlade inte enbart om att de unga blev skadade, utan att denna skada ”kommer för all framtid att mer eller mindre varaktigt och djuptgående prägla deras personlighet” (Biggles 1953) och alltså leva vidare i individen även då denna nått det vuxna stadiet.

Att ”ta lagen i egna händer”, att ”lägga motståndare på käften” eller att ”sätta bly i skrovet” på dem är ju inte vad uppfostrargenerationen ivrigast önskar att det nya släktet huvudsakligen skall sysselsätta sig med som vuxna medborgare i vår demokrati. (Om 1954)

Vi känner ansvar för barnen, morgondagens medborgare. Vi vill, att de skall utvecklas till sunda och harmoniska människor, som bygger vidare på vårt lands framtid. (Vädjan 1955¹⁶⁴; se Bild 7)

Serierna utgjorde ett hot mot framtiden och det mogna medborgarskapet, demokratiska och humanistiska ideal och mot bildning (jfr Harva 1954, 380–381). De rätta värdena kunde förmedlas genom god barnlitteratur, och eventuellt genom seriemediet, trots att denna mediets potential endast i undantagsfall ansågs vara förverkligad. För det mesta stod serierna per definition utanför den sfär, i vilken bildningsidealet med därtill hörande värden förmedlades till barn och unga. Vissa serier kunde tillhöra en s.k. harmlös sfär befolkad av lustiga djur och roliga skämt i väl utförda teckningar, som t.o.m. kunde inspirera barn till positiv verksamhet som exempelvis tecknande (Heinonen 1953). Kritiken riktad mot serier såg dock de flesta serier som ett hot mot olika ideal. Dels kunde hotet förverkligas genom oönskade handlingar, dels genom en själslig konstitution. Beskrivningen av denna konstitution tog fasta på vad som betraktades som önskvärt och gott samt på barnet som en varelse i utveckling.

Det fanns också en stark skepticisism ifråga om seriernas negativa effekter. Erkki Saari konstaterar efter att ha hänvisat till H. A. Turjas uppräknings av negativt innehåll i serierna att:

164 Vädjan (Bild 7) handlar om en strävan till samförstånd nationer emellan i ett såsom spánt bedömt internationellt politiskt läge. I denna pacifistiska och anti-militaristiska vädjan upp-tas även ”moraliskt undermålig litteratur” och ”serier med brottsmotiv” såsom faror hotande en önskvärd riktning i samhällsutvecklingen. Den är undertecknad av 39 personer (t.ex. författarna Olavi Paavolainen och Solveig von Schoultz, barnskyddsaktiva såsom Hellä Järveläinen och Guy von Weissenberg samt riksdagsmän, rektorer, präster m.m.).

VÄDJAN

Ingen kan väl önska att den nuvarande generationen med både äldre och yngre än en gång skall utsättas för krigets fasor och förgörelse.

Ett spånt förhållande mellan nationerna har pågått alltsedan senaste världskrig. Tron på vapnens oundgänglighet har vidmakthållits. Misstänksamhet och antagonism håller på att bli den atmosfär i vilken mänskligheten lever. Detta får fortga fastän erfarenheterna om och om igen har besivat, att inga tvister kan lösas genom krig — de förstöras blott hundra — och tusenfalt. Varken kultur eller ekonomi, människor eller hem skonas. Religionen högakts inte, dess stämna förkvävs och dess behåd dras ner i dyn.

Vi mödrar och fäder i Finland och alla som känner sitt ansvar inför barnen, har med sligande oro sett också andra faror tränga sig in på oss, ja smyga sig ända in i skolrummen och i barnkamrarna. Och de kommer i den mest lockande och pockande utstyrel: i underhållig erotisk litteratur, i nervupprivande seriebilder, ofta med grymhet och brottslighet som motiv, genom dåliga filmer, brokiga leksaksvapen o.s.v.

Vi känner ansvar för barnen, morgondagens medborgare. Vi vill, att de skall utvecklas till sunda och harmoniska människor, som bygger vidare på vårt lands framtid. Ensamma och splittrade förmår vi föga, men med gemensamma krafter skall det inte vara oss omöjligt att värna det uppväxande släktet mot dessa faror. Därtill förpliktar oss vår humanitet, vårt rättsmedvetande och vår vilja att hägna de oskyldiga.

Vi vädjar till statsmakten, till det offentliga ordet, till alla medborgare: Låt oss sörja för att vi, då det nya året börjar och vi redovisar för våra egna och vårt folks förehavanden, ännu mer och ännu bättre fostrar det uppväxande släktet till renhet och högakning för livet, på det att vår generations skapande kraft inriktas på att tjäna livet och inte förintelsen. Må vi alla besjålas av en god vilja att ytterligare främja livets krafter, freden och samarbetet mellan alla folk.

Januari 1955.

Reino Airisto, rektor
 Elsa Beckman, prostinna
 Gösta Cavonius, skolråd, dr
 Yrjö Eloniemi, rektor
 Wald. von Gerich, fil.mag.
 Onni Halla, författare
 Thyra Hanemann, fru
 Aarne Huuskonen, fil.dr, folkskoleinspekt.
 Helvi Hämäläinen, författarinna
 Toini Iversen, handarbetslär.
 Hellä Järveläinen, verksamhetsled.
 Eino Kilpi, riksdagsman
 Greta Langenskjöld, rektor
 Verner Louhivuori, prost
 Hellä Meltti, stadsfullm.ledamot
 Anna Nevalainen, fil.mag.
 Bertel Nyberg, fil.dr, kansliråd
 Reino Oittinen, generaldir.
 L. Onerva, författarinna
 Olavi Paavolainen, författare, teateravd, chef i Rundradion
 Oscar Parland, dr
 May Pihlgren, skåpspelerska
 Greta Rajala-Rinne, red.
 Katri Ritavuori, fru
 Armas Ruotsalainen, professor
 Martta Salmela-Järvinen, riksdagsman
 Solveig von Schoultz, författarinna
 Armo-Laina Sirelius, förest.
 Synnöve Sivén, barnträdgårdslär.
 Viktor Smeds, fil.mag.
 Jussi Snellman, skådespelare
 Viktor Strandfält, f.d. lantråd
 Wiking Sundqvist, lektor
 Lyyli Takki, red.
 Greta Thesleff, doktorinna
 Armas Tolsa, pastor
 Tyne Tuominen, sekr.
 Guy von Weissenberg, fil.mag.
 Om närmare uppgifter önskas, kan dessa erhållas efter skriftlig hänvändelse till: Fredshemmet, Helsingfors, Dagmar-gatan 13. B. 7, eller per telefon vardagar mellan kl. 13—16 nr. 444 529.

Bild 7. Vädjan publicerad i Ny tid den 1 februari 1955.

On tosin vaikea osoittaa, missä määrin selostetun kaltainen hengenravinto todella johtaa aktiiviseen toimintaan, mutta ilmeiseltä tuntuu, ettei vaikutus voi olla yksinomaan myönteinen.¹⁶⁵ (Saari 1957, 124)

Saari är försiktig i sin formulering och balanserar mellan olika ståndpunkter. Förmodligen antyder hans formulering en skepsis angående kortsiktiga, direkta effekter av serieläsning, men att en långsiktig, mera allmän påverkan eventuellt kan existera.

En milstolpe i finländsk ungdomsforskning, och kanske också i seriedebatten är Erik Allardts, Pentti Jarttis, Faina Jyrkiläs och Yrjö Littunens studie om ungdomars fritidsintressen (Allardt et al. 1958a; också 1956a; 1956b; 1958b). Det centrala resultatet i studien är kumuleringen av ungdomars fritidssysslor, d.v.s. att de ungdomar som är aktiva på ett område eller inom en verksamhet på sin fritid också är aktiva på andra områden och inom andra verksamheter. Allardt m.fl. reflekterar över seriedebattens farhågor angående serierna och visar på statistiska samband mellan läsning av serier och läsning av litteratur. Generaliseringen om fritidssysslornas kumulering stämmer också på förhållandet mellan serieläsning och annan läsning (Allardt et al. 1958a, 73). Författarna drar följande slutsats:

On väitetty, että ns. »huonot» harrastukset olisivat omiaan estämään ns. »hyviin» harrastuksiin osallistumista. Sen mukaan vaikkapa sarjakuvalehtien ja »jännäreiden» tarjonta työntäisi arvokkaamman lehdistön ja kirjallisuuden tieltään, ja vastaavasti varhaisnuorison tyyppillinen yhteisömuoto, sakki, olisi useinkin huonoine vaikutteineen esteenä »hyvien» harrastusten leviämislle. Emme tässä tutkimuksessa ole yrittäneetkään ratkaista sitä kysymystä, onko esim. sarjakuvalehtien tai sakkien vaikutus useammin »pahaksi» kuin »hyväksi», mutta harrastusten kasautumisesta pitäisi joka tapauksessa seurata se, että tuskin mikään harrastusmuoto, »hyvä» tai »huono», voisi vaikuttaa *estävästi* toisten harrastusmuotojen omaksumiseen. Päinvastoin pitäisi harrastusten kasautumisen merkitä käytännössä sitä, että osallistuminen yhteen harrastusmuotoon, vaikka se olisi »huonokin», olisi parempi ennuste aktiivisuuteen muissa, myös »hyvissä» harrastuksissa, kuin täydellinen passiivisuus ja eristyneisyys.¹⁶⁶ (Allardt et al. 1958a, 81)

165 Övers. »Det är visserligen svårt att påvisa i vilken mån andlig näring av det redovisade slaget verkligen leder till aktiv verksamhet, men det känns uppenbart att effekten inte kan vara enbart positiv.»

166 Övers. »Det har påståtts att det vore utmärkande för s.k. »dåliga» fritidsintressen att de förhindrar deltagandet i s.k. »goda» hobbyer. Enligt detta skulle exempelvis utbudet av serietidningar och »thrillers» stöta undan värdefullare tidningspress och litteratur, och på motsvarande sätt skulle den typiska formen för sammanslutning bland yngre tonåringar, gänget, med dess ofta också dåliga inflytande vara ett hinder mot spridningen av »goda» fritidsintressen. Vi har i den här studien inte ens försökt lösa frågan huruvida t.ex. serietid-

Allardt m.fl. avvisar alltså att serierna skulle ha den effekten att de åsidosätter annan s.k. värdefullare litteratur. De tar inte på ett direkt sätt ställning till de lästa seriernas effekter på läsaren och är också så försiktiga att de inte påpekar att hobbyernas kumulering skulle kunna minska eller förmildra de effekter som serier i debatten påstått ha på läsarna. Erik Allardt och Yrjö Littunen tar också ställning till seriedebatten i läroboken *Sosiologia* (1958). Även här manar diskussionen till försiktighet gällande alltför långtgående slutsatser om seriernas effekter.

On käyty paljon kiistaa siitä, ovatko jännärit ja rikossarjakuvat omiaan ohjaamaan nuoria lukijoitaan niissä esitettyyn käyttäytymiseen vai tarjoavatko ne vain pakotien epätodelliseen unelmamaailmaan. Oikeastaan tällainen kysymyksenasettelu ei ole tarkoituksenmukainen, sillä sama sarjakuva tarjoaa monenlaisia virikkeitä. Yksi henkilö ei voi eikä haluakaan ottaa vastaan niitä kaikkia, vaan hän valitsee virikkeiden joukosta ne, joista on hänelle eniten sosiaalista hyötyä. Sarjakuvien tai jännärien lukijat eivät siis ole oikeastaan yksin, vaan pienryhmien jäseniä, ja sopivien pienryhmien puutteessa viiteryhmiä jäseniä.

Tietenkään ei pidä syrjäyttää sitä mahdollisuutta, että jotkut tiedotusvälineet ja aihepiirit tarjoavat erityisen runsaasti juuri tietynlaisia virikkeitä ja taas suhteellisen vähän joitakin toisia virikkeitä.¹⁶⁷ (Allardt & Littunen 1958, 222–223)

Frågan om seriernas effekt blir problematiserad på ett effektivt sätt. En och samma serie kan innebära olika saker för olika läsare. Allardt och Littunen avstår från att förkasta möjligheten att serier skulle kunna vara skadliga, men tendensen är klar: det sociologiska inlägget i seriedebatten varnar mot förenklade och förhastade slutsatser om seriernas effekter. Både i ungdomsstudien och i läroboken i sociologi hänvisas till paret Ri-

---

ningarnas eller gängens inflytande oftare är »av ondo» än »av godo», men av fritidsintressenas kumulering borde i alla fall följa att knappast någon fritidssyssla, »god» eller »dålig», kunde inverka *förhindrande* på tillägandet av andra fritidssysslor. Tvärtom borde fritidsintressenas kumulering i praktiken innebära att deltagandet i en hobby, även om den var »dålig», skulle utgöra en bättre prognos för aktivitet inom andra, även »goda» hobbyer, än fullständig passivitet och isolering.”

167 Övers. ”Det har tvistats mycket om huruvida det är utmärkande för thrillers och brottsserier att de leder sina unga läsare till beteende som framställs i dem eller om de endast erbjuder en flyktväg till en överklig drömvärld. Egentligen är en sådan frågeställning inte ändamålsenlig eftersom samma serie erbjuder flera olika impulser. En person kan inte och vill heller inte motta dem alla, utan han väljer bland impulserna dem som socialt gagnar honom mest. Serie- eller thrillerläsarna är alltså egentligen inte ensamma, utan de är medlemmar av smågrupper och i brist på lämpliga smågrupper av referensgrupper.

Naturligtvis kan inte den möjligheten förbises att vissa massmedia och motivkretsar erbjuder speciellt rikligt av uttryckligen vissa typer av impulser, medan andra impulser erbjuds i relativt liten mängd.”

leys amerikanska studie om serieläsande (1960 [1954]). I denna studie relaterades serieläsandet till barns delaktighet i kamratgrupper. Ett barns intresse för serier, eller mera bestämt serier om snälla, söta djur, hängde enligt Rileys och Rileys studie ihop med huruvida barnet var medlem i en kamratgrupp. Om ett barn inte ingick i en kamratgrupp med jämnåriga, utan framförallt umgicks med vuxna, var intresset för djurserier och äventyrshistorier större än om barnet ingick i en kamratgrupp. Riley och Riley tolkade detta som att djurserierna erbjöd barnen utan kamratgrupp en möjlighet att ta del av en värld som ställde sig utanför eller t.o.m. i opposition mot de normer som omfattades av vuxenvärlden. Och omvänt skulle de barn som umgicks med kamrater inte ha haft samma behov av läsning som utmanar vuxenvärlden, eftersom de fick utlopp för detta i kamratgruppen. Serierna antar ur detta perspektiv samma roll som vitsen, det komiska och det humoristiska hos Sigmund Freud (1995 [1905]). Serierna fungerar som en ”säkerhetsventil”, som en lättnad i relation till en situation som i övrigt innebär krav och förväntningar att leva upp till olika normer.¹⁶⁸ Hos Allardt m.fl. (1958a) och hos Allardt och Littunen (1958) fungerar Rileys och Rileys diskussion som ett underlag för att förkasta tanken om seriers entydiga, universella effekter. Seriernas effekter måste problematiseras, t.ex. genom att relatera dem till barns kamrat- och referensgrupper.

Synsättet att barns delaktighet i smågrupper påverkar deras serieläsning är ett av de perspektiv som seriernas effekter granskas ur. Ett annat, men inte separat, sätt att koppla ihop serier och barn består av identifikationsbegreppet. Identifikation – ett begrepp som kom till användning i 1940- och 1950-talets psykologi (jfr Hultqvist 1990, 134) – är det begrepp som bäst beskriver 1950-talsdiskussionens perspektiv på den mekanism som förbinder barn med serier. Det är anmärkningsvärt att de diskussioner som fokuserar det som sker då barn läser serier, det som förmedlar mellan serier och effekter och det som är förklaringen till seriernas skadliga effekter inte alls entydigt klarar eller vill redogöra för sambandet mellan serier och läsandets effekter. Frågan om identifikationens natur och roll liksom frågan om serieläsandets effekter får inte ett entydigt eller slutgiltigt svar

---

168 Att detta argument inte godkändes av alla i seriedebatten visar Fru Författaren i debattboken *Toiset pidot tornissa*. Enligt henne kan våldsrepresentationer inte ha en sådan funktion för barn.

i debatten, utan det problematiseras även på andra sätt än det som den sociologiska diskussionen om smågrupper gör.

Med identifikation avsågs serieläsarens identifikation med någon serie eller seriefigur. Identifikation betraktades som ett sätt för läsaren att förflytta sig mellan verklighet och fantasi. Denna rörelse kunde vara riskfylld i och med att gränsen mellan dessa två sfärer kunde utplånas eller åtminstone bli suddig. Detta skedde genom att fantasivärlden kom att tränga in i verkligheten.¹⁶⁹ Teoretiserandet om identifikation rörde inte bara serier, utan också andra medier. Film och serier kopplades inte nämnvärt ihop, utan man försökte förstå barns identifikation med serier genom samma mönster som hade konstaterats angående barns läsning överhuvudtaget. I diskussionerna om identifikation diversifierades synen på barndom. I flera sammanhang framkommer synen att olika slag av serier läses av barn i olika åldrar. Detta förklaras dels med barns intresse, men också med hjälp av teorier om identifikation. Även om ålder är det viktigaste kriteriet med avseende på särskiljandet av olika kategorier av barn fungerar också kön som ett kriterium. Pojkar och flickor har olika behov och behöver också olika identifikationsobjekt. Som en tredje distingerande faktor genom vilken identifikation problematiseras är normalitet. Det normala barnets sätt att identifiera sig med t.ex. seriehjältar blir i detta sammanhang acceptabelt medan det avvikande barnet riskerar att ta skada av sin serieläsning och sin identifikation med seriernas figurer och värld.

En auktoritativ källa för förståelsen av barns identifikation med det lästa erbjöd psykologen Charlotte Bühlers studie över läsintressets olika faser (se [Örn-Holm] 1954; jfr Bühler 1935, 190–194). Läsintresset indelades här i fem faser: 1) sagoperioden (fram till 10 års ålder), 2) Robinsonstadiet (i åldern 10–11 år), 3) indian- och äventyrsstadiet (i åldern 12–13 år), 4) den begynnande vuxna realismens stadium och 5) den s.k. fysiologiska realismens stadium (vilket få människor når) ([Örn-Holm] 1954). Enligt en amerikansk undersökning om barns serieläsande som den danska psykologen Anne Marie Nørvig (1953, 29) refererade till indelades serierna och serieläsandet i tre faser, som ganska väl överensstämmer med tendensen i Bühlers indelning: 1) fantasidjur (till 10 års ålder), 2) fantastiska och övernaturliga figurer och äventyr (till ung. 13 års ålder) och 3) serier i formen av historiska romaner. Salonen (1953, 242) erbjuder en liknande

¹⁶⁹ Om vikten av barns verklighetsanpassning i ett annat sammanhang, ifråga om framtidsplaner, se Börjesson & Palmblad 2003a, 54–61.

indelning: 1) fantasidjur (under 11-åringar), 2) fantastiska och övernaturliga äventyr (i åldern 11–12 år) och 3) vardagsrealism (över 12-åringar). I en artikelserie om barns hobbyer har serierna följande plats: I artikeln om sjuåringar omnämns inte serier. I artikeln om 8–9-åringar nämns att pojkar börjar ta med serier till skolan och låna dem sinsemellan. För barn i 10–11-års ålder skall serierna (liksom böckerna och filmerna) vara äventyrsmättade eller krigiska. Som 12-åringar läser pojkarna fortfarande serier, ”men jämsides dessa ryms redan även historiska berättelser, stormäns biografier och speciellt kända idrottsmän”¹⁷⁰ (Saarinen 1954). I artiklarna om 13–16-åringar nämns inte serierna längre. På vad grundar sig dessa kategoriseringar? Svaret är identifikation med olika identifikationsobjekt. Det tydligaste svaret ges av Nørvig (1953): De minsta barnen identifierade sig helst med ”söta och oskyldiga varelser” (Nørvig 1953, 29). De något äldre barnen behövde ”övernaturliga krafter och övernaturliga händelser” (Nørvig 1953, 29) för att känna sig starka.

He ovat ymmärtäneet olevansa pieniä, eivätkä he usko enää omiin mielikuvitustuotteisiinsa kuten ennen. He tuntevat itsensä epävarmoiksi vaarallisessa ja monivahahteisessa maailmassa ja saavat tietyn turvallisuudentunteen kuvitellessaan itsensä Teräsmieheksi niin kauan kuin sarjaa riittää – ja niin kauan kuin tätä kehitysvaihetta kestää.¹⁷¹ (Nørvig 1953, 29)

Efter denna fas kommer barnen till ”realiteternas värld” (Nørvig 1953, 29) där själslivet inte är lika ensidigt eller enkelt som hos seriefigurerna, varför intresset för serier avtar. Detta är den normala utvecklingen; ett barn genomgår olika faser som han eller hon så småningom växer ur. Serierna utgör en motsvarighet till mässling, som barn tyvärr måste genomgå, men utan att detta ger barnet men för resten av livet (Nørvig 1953) eller som Benjamin Spock uttrycker det (samtidigt som han varnar mot att barn enbart lever i en fantasivärld närd av media):

Normaali ja elämänsä tyytyväinenkin lapsi voi ajoittain suorastaan uppoutua sarjakuviin, mutta tällaiset kaudet eivät kestä kauan. Mutta jos lapsi elää yksipuolisesti mielikuvituksessaan sarjakuvien, radion ja elokuvien ruokkiessa hänen ajatusmaailmaansa, tarvitsee hän apua

170 Orig. ”[m]utta näiden oheen mahtuu jo historiallisia kertomuksia, suurmiesten elämäkertoja ja varsinkin kuuluisia urheilijoita”.

171 Övers. ”De har föstått att de är små och tror inte längre som förr på sina egna fantasiprodukter. De känner sig osäkra i den farliga och mångskiftande världen och får en viss trygghetskänsla genom att inbilla sig att de är Stålmannen under den tid som serien pågår – och under den tid som utvecklingsfasen varar.”

sekä koulun että vanhempiensa taholta oppiakseen iloitsemaan normaalilla tavalla myös leikeistä ja peleistä yhdessä toverien kanssa.¹⁷² (Spock 1957, 137)

Alla har emellertid inte lyckan att genomgå en normal barndom eller att vara s.k. normala barn. I förhållande till den normalitet som representeras av de olika övergående faserna innebär avvikelser t.ex. att man aldrig växer ur den s.k. serieåldern. Det handlar om barn som inte i tid lär sig skilja mellan fantasi och verklighet, något som alla vuxna inte heller kan (von Weissenberg 1957). Detta är givetvis inget argument för att förbise det problem som vissa barn har, snarast tvärtom.

Sammanfattningsvis måste det konstateras att både identifikation och effekt framträdde som mångfacetterade fenomen i seriedebattens uttryck. Ingendera begreppet gavs en entydig innebörd. I debatten framfördes ibland påståenden att serierna hade vissa effekter och att barn försjönk i dem på ett skadligt sätt. Det fanns även hela tiden röster i debatten som varnade mot alltför förenklade slutsatser. Ett uttryck för en dylik formulering representerade det konstaterade behovet att utreda serieproblemet. Det konstaterades upprepade gånger i debatten att ”vi” inte vet tillräckligt om seriernas effekter. Redan 1953 framförde Erkki Salonen en omständlig beskrivning av problematiken kring att avgöra seriernas effekter. Han skrev i sin utförliga artikel om seriemediet i *Mitä Missä Milloin 1954* under rubriken ”Seriernas inverkan” (Sarjakuvien vaikutus) följande:¹⁷³

Vaikka sarjakuvien suunnaton levinneisyys on saanut monet poh-timaan, millä tavoin ne vaikuttavat lukijoihinsa, ei kaikinpuolista tieteellistä tutkimusta asiasta tiettävästi ole suoritettu. Sen sijaan on yhtenäisen objektiivisen selvityksen puute tarjonnut kulttuurin koh-talosta ja lastemme moraalista huolestuneille tilaisuuden ilman muuta väittää, että ne esim. edistävät nuorisoriikollisuutta tai luovat muu-tenkin sielunterveydellisesti arveluttavia elämänsenteita. Sarjakuvien »turmiollisesta vaikutuksesta» puhuvien olisi kuitenkin aihetta huo-mata, että ensiksikin on käytännössä miltei mahdotonta eristää sarja-kuvien vaikutusta yksilöön tai ihmisryhmään ympäristövaikutuksista yleensä, puhumattakaan esim. sanoma- ja viikkolehtien tai elokuvien vaikutuksesta erikseen. Sitä paitsi on psykologinen tutkimus voinut todeta rikollisuuden syiden piilevän monin verroin syvemmissä ja

172 Övers. ”Ett normalt och med sitt liv förnöjt barn kan också tidvis rentav försjunka i serierna, men sådana perioder varar inte länge. Men om ett barn ensidigt lever i sin fantasi och serier, radio och film när hans tankevärld, behöver han hjälp från både skolans och sina föräldrars håll för att lära sig glädjas på ett normalt sätt också av lekar och spel tillsammans med kamrater.”

173 Citatet består av hela avsnittet under nämnda rubrik.

laajemmissa tunneristiriidoissa kuin esim. sarjakuvien – tai rikosfilmien – tarjoamat yksittäiset ja satunnaiset vaikutelmat. Kun nämä kuitenkin joskus voivat antaa aiheen valita tietty rikoksen suoritustapa ja kun toisaalta on olemassa tarve saada järjellinen selitys ihmisen tekoihin ja toimiin, saattaa rikollinen itse – tai hänen »tuomarinsa» – todellisia vaikutusyhteyksiä tuntematta helposti johtua väittämään nähtyjä filmejä tai luettuja sarjakuvia rikoksen syyksi. Se seikka taas, että ns. hermostuneiden lasten on todettu olevan innokkaampia sarjakuvien lukijoita – Yhdysvalloissa jopa joskus mieluummin luopuvan ruoastaan kuin sarjakuvalehddestään – lienee lasten elokuvissakäynteistä saatujen kokemusten perusteella pikemminkin sielullisten häiriöiden oire kuin syy: ympäristöönsä sopeutumaton lapsi etsii – ja ilmeisesti myös saa – sarjakuvistakin lievitystä turvattomuudentuntoihinsa esim. samastamalla itsensä jonkun yli-inhimillisen, voittamattoman sarjakuvatähden kanssa. Samoin saattavat rikossarjakuvat tarjota lukijalleen mahdollisuuden mielikuvituksen tasolla tyydyttää vihantunteitaan ja siten kenties suorastaan estää näitä purkautumasta pahanilkisiksi teoiksi. Sarjakuvien vaikutusta mietiskeltäessä on myös syytä muistaa, että viihdesarjakuviakin on sisällöltään ja taiteelliselta arvoltaan monentasoisia ja että se, mitä lukija ymmärtää sarjakuvista tai ei ymmärrä, mitä tunteita hänessä syntyy tai ei synny, mitä hän lukemastaan muistaa tai ei muista, mitä hän jäljittelee tai ei jäljittele, riippuu kenties enemmän hänestä itsestään, hänen luonteestaan, elämänvaiheistaan ja yhteiskunnallisesta asemastaan kuin ko. sarjakuvasta. Sarjakuvienkaan lukija ei ole mikään passiivinen henkilö.¹⁷⁴ (Salonen 1953, 242–243)

174 Övers. »Trots att seriernas enorma spridning föranlett många att tänka på hur de påverkar sina läsare, har veterligt ingen allsidig vetenskaplig undersökning gjorts om saken. Däremot har avsaknaden av en enhetlig objektiv utredning erbjudit parter oroade över kulturens öde och våra barns moral ett tillfälle att utan vidare påstå att de t.ex. främjar ungdomsbrottslighet eller i övrigt skapar för den själsliga hälsan tvivelaktiga förhållningssätt till livet. De som talar om seriernas »skadliga effekt», borde dock notera att det för det första i praktiken är näst intill omöjligt att åtskilja seriernas inverkan på individen eller människogrupper från omgivningens inverkan i allmänhet, för att inte tala om exempelvis dags- och veckotidningarnas eller filmernas effekt särskilt. Dessutom har den psykologiska forskningen kunnat konstatera att orsakerna till brottslighet döljer sig i mångfalt djupare och mera omfattande känslokonflikter än de enskilda och sporadiska intryck som t.ex. serierna – eller kriminalfilmerna – erbjuder. Då dessa ändå ibland kan ge motivet till att välja ett sätt för att genomföra ett brott och då det å andra sidan finns ett behov av att få en begriplig förklaring till människors handlingar och förehavanden, kan den brottslige själv – eller hans »domare» – utan att känna till de verkliga påverkanssambanden lätt ledas att påstå att sedda filmer eller lästa serier är brottets orsak. Den omständigheten att s.k. nervösa barn har konstaterats vara de ivrigaste serieläsarna – i Förenta staterna ibland t.o.m. hellre avstått från sin mat än sin serietidning – torde snarare, med stöd av erfarenheter gjorda angående barns biobesök, vara ett symptom och inte en orsak till barnets störningar: ett barn som inte anpassar sig till sin omgivning söker även från serierna – och uppenbarligen även får – lindring för sina otrygghetskänslor t.ex. genom att identifiera sig med någon övermänsklig, oslagbar seriestjärna. Likaledes kan kriminalserierna erbjuda sin läsare en möjlighet att på fantasiplanet tillfredsställa sina hatkänslor och därigenom kanske rentav förhindra att dessa bryter ut i illvilliga handlingar. Då man betänker seriernas effekter är det även skäl att komma ihåg att det också finns underhållningsserier som till innehåll och konstnärligt värde är av varierande

Jag avslutar kapitlet med detta långa citat av Salonen av ett flertal orsaker. För det första sammanfattar det en stor del av seriedebattens argumentering kring seriemediet och dess effekter. För det andra uttrycker citatet tydligt att seriernas effekter inte kunde avgöras på ett enkelt sätt, en åsikt som var starkt närvarande i debatten också utanför Salonens citat. För det tredje anger citatet att problemet att identifiera effekterna gav upphov till krav och önskemål om att problemet borde undersökas och utredas. Detta konstaterade behov av undersökningar och undersökningsverksamheten är ett av de centrala teman i följande kapitel.

---

standard och att det som läsaren förstår eller inte förstår av serierna, vilka känslor som väcks eller inte väcks hos honom, vad han minns eller inte minns av det han läst, vad han imiterar eller inte imiterar, måhända beror mera på honom själv, hans personlighet, livsskeden och samhällsliga position, än på den ifrågavarande serien. Inte heller serieläsaren är någon passiv människa.

7. Utställning och undersökning – barnskyddsorganisationernas verksamhet

7.1 Inledning

I de två senaste kapitlen har jag behandlat de sätt varpå kunskapen om seriemedium respektive barndom konstruerades i den offentliga debatten. Behandlingen grundade sig på olika texter som publicerats i Finland under den aktuella tidsperioden. I detta kapitel lyfter jag fram en annan typ av material, nämligen två arkivmaterial bestående av de efterlämnade papper som vittnar om verksamheten kring serier i barnskyddsförbunden Kenraali Mannerheimin Lastensuojeluliitto r.y. – General Mannerheims Barnskyddsförbund r.f. (MBF) och Parasta Lapsille r.y. – För Barnens Bästa r.f. (FBB). Serier och barndom aktualiseras även i detta material och en viss upprepning av sådant som anförts i de två föregående kapitlen är oundviklig, men fokus är här på de processer av verksamhet och kunskapskapande som de två förbunden ägnade sig åt.

Politiskt representerar de två förbunden olika inriktningar, men huruvida detta kan anses ha märkts i deras behandling av serieproblemet är svårt att avgöra. MBF grundades för att representera hela folket, men kanske framförallt på grund av förbundets namn betraktades det länge med skepsis inom socialistiska kretsar (Ylppö 1980, 17; Korppi-Tommola 1990, 250).¹⁷⁵ FBB grundades på initiativ av Demokratiska Förbundet för Finlands Kvinnor år 1945.¹⁷⁶ En orsak till att jag finner FBB vara intressant är att förbundet ägnade sig åt en verksamhetsform som inte annars är

---

¹⁷⁵ Under inbördeskriget 1918 var Carl Gustaf Emil Mannerheim överbefälhavare för de s.k. vitas armé. Även de svenskspråkiga i Finland förhöll sig skeptiskt till MBF, eftersom de kände sig åsidosatta i den process som ledde till grundandet av förbundet (Korppi-Tommola 1990).

¹⁷⁶ Vid den tidpunkten hade Parasta Lapsille endast ett finskt namn.

bekant från de finländska debatterna, nämligen utställandet av serier.¹⁷⁷ Av de två organisationerna var FBB kronologiskt tidigare engagerad i serieproblematiken. Samtidigt som denna organisations verksamhet började avta ökade eller åtminstone institutionaliserades aktiviteten i MBF. De två organisationernas verksamhet var avvikande i sin fokusering. Den centrala verksamhetsformen angående serier för FBB var en serieutställning som reste runt i landet. För MBF förefaller den mest konkreta verksamheten ha varit initieringen av utrednings- eller undersökningsverksamhet samt försöken att åstadkomma en uppsättning kriterier för granskningen av serietidningar. Om man vill poängtera en skillnad mellan de två verksamhetsformerna kan man konstatera att den förra verkar grunda sig på ett konstaterat problem som uppvisas för allmänheten, medan den senare har som uppgift att utreda detta problems karaktär. Detta är endast en aspekt av en jämförelse mellan de båda organisationernas verksamhet. Om man vill poängtera likhet är det centrala att båda är inriktade på upplysning.

7.2 Parasta Lapsille – För Barnens Bästa

För Barnens Bästa grundades 1945 på initiativ av Demokratiska Förbundet för Finlands Kvinnor, folkdemokraternas kvinnoförbund. Organisationens syfte var från början ”höjandet av folkets barns fysiska och andliga skick, bekämpandet av undernäring samt i allmänhet sörja för förbättrandet av barnens hälsotillstånd”¹⁷⁸ (Parasta 1946, 11). Medlen för att uppnå syftet var dels att upprätthålla barnhem och lägerverksamhet för barn, dels upplysningsverksamhet (Parasta 1946, 11; jfr 20-vuotias 1965, 5). Som en del av upplysningsverksamheten ordnade FBB på 1950-talet en serieutställning benämnd ”Piirrettyä julmuutta” (Tecknad grymhet).

En central inspirationskälla för intresset för serier och andra media var en internationell barnskyddskonferens i Wien år 1952. Konferensen arrangerades av Kvinnornas Demokratiska Världsförbund, ett förbund med klar

¹⁷⁷ Den av organisationen arrangerade utställningen nämns i olika sammanhang. Turja (1955a, 7) skriver att en utställning vid namnet Piirrettyä julmuutta (Tecknad grymhet) förevisades i Helsingfors våren 1955. Enligt den av justitiministeriet utsedda seriekommittén skulle utställningen ha varit hösten 1955 (Sarjakuvatoimikunta 1962, 9). Ingen av dessa berättar mera om utställningen. Uppgiften om att utställningen var arrangerad av Parasta Lapsille fann jag i ett norskt kommittébetänkande (Statens folkeopplysningsråd 1956, 6), som ingår i den finländska Seriekommitténs arkivmaterial. Sedermera har jag upptäckt att även FBB:s historik omnämner utställningen och seriedebatten (Heinonen 1985, 24–25).

¹⁷⁸ Orig. ”kansan lasten fyysillisen ja henkisen kunnan kohottaminen, taistelemisen aliravitsemusta vastaan sekä yleensä huolehtia lasten terveydellisen aseman parantamiseksi [sic]”.

anknytning till den politiska vänstern. FBB deltog i förberedelserna för det internationella mötet (FBB Årsb 1952). I konferensen deltog en finländsk delegation ledd av folkdemokraten, riksdagsledamot Sylvi-Kyllikki Kilpi. Konferensen hade fyra huvudteman, som refererades av Kilpi i en översikt av konferensens händelser och anföranden (se Lastemme 1952). Huvudtemata var: vad som kan göras för barnens väl i fredstid, barns hälsotillstånd, skol- och uppfostringsfrågor samt aktuella kulturfrågor som inverkar på barnens utveckling (Lastemme 1952, 4). Under den sistnämnda rubriken tangerades serier och massmedia i konferensens föredrag och i dess resolutioner, vilka sedan också refererades i broschyren *Lastemme puolesta* (För våra barn; Lastemme 1952, 26–28). Under rubriken ”Tidningspressens, litteraturens, radions och filmernas inverkan på barns moraliska och kulturella utveckling”¹⁷⁹ framförs bl.a. att alla barn har rätt till ett liv i fred samt att viktiga faktorer i ett barns normala utveckling är ”samband med föräldrarnas hem, skola, böcker som barnet läser, filmer och skådespel som barnet ser, radioprogram som barnet åhör”¹⁸⁰ (Lastemme 1952, 26). Världens barn stöter emellertid på problem i anknytning till olika kulturella faktorer:

Siirtomaissa, puolisiirtomaissa ja niissä maissa, joissa elää sorrettuja vähemmistökansallisuuksia, on lapselta riistetty hänen kansallisen kulttuurinsa edut, koska tämä kulttuuri on tukahdettu, ja huolestuneina näemme, että monissa muissakin maissa opetus kehittyy rotuvainoa, yltyöisänmaallisuutta ja militarismia edistävään suuntaan. Nämä tendenssit ilmenevät myös kirjallisuudessa, kuvalehdissä, filmeissä, radio- ja televisio-ohjelmissa, jotka ylistävät raakuutta, väkivaltaa ja moraalittomuutta, tehdäkseen lapsista omaatuntoa vailla olevia ihmisiä, jotka ovat valmiita sotaisiinkin tekoihin – ennen kaikkea sotaan.¹⁸¹ (Lastemme 1952, 26)

Problemen konkretiseras i följande stycke:

179 Orig. ”Lehdistön, kirjallisuuden, radion ja filmien vaikutuksesta lasten moraaliseen ja kulturelliseen kehitykseen”.

180 Orig. ”kuuluvaisuus vanhempien kotiin, koulu, kirjat, joita hän lukee, elokuvat ja näytelmät, joita hän katselee, radio-lhjelmat, joita hän kuuntelee.”

181 Övers. ”I kolonier, halvkolonier och i de länder, i vilka kuvade minoritetsnationaliteter lever har barnet berövats sin nations kulturella fördelar, eftersom denna kultur undertryckts, och med oro ser vi, att undervisningen i många andra länder också går i riktning mot ett främjande av rasföljelse, chauvinism och militarism. Dessa tendenser framträder även inom litteraturen, bildmagasin, filmer, radio- och TV-program, vilka lovordar brutalitet, våld och omoral, för att göra barnen till samvetslösa människor, som är beredda även till krigiska handlingar – framförallt krig.”

Tällainen tilanne ilmenee ennen kaikkea Yhdysvalloissa, missä vuosittain julkaistaan 720 miljoonaa kappaletta »C o m i c s» sarjakuvia ja missä elokuvateattereissa samoin kuin radiossa ja televisiossa esitetään ohjelmia, joista ei vain puutu kaikki kasvatuksellinen arvo, vaan jotka ovat suorastaan vahingollisia. Näitä filmejä ja tätä kirjallisuutta vietään joukkomitassa ja järjestelmällisesti hallitusten myötävaikutuksella lukuisiin muihinkin maihin.¹⁸² (Lastemme 1952, 26)

Konkretiseringen lyfter fram kulturproduktionen i USA och dess roll som källa för spridningen av skadliga kulturprodukter även utanför USA:s gränser. I följande stycke – som egentligen handlar om den kritiska reaktionen på denna typ av kulturyttringar – betonas de skadliga effekterna i än tydligare ordalag:

Kaikkialla maailmassa on olemassa ihmisiä, jotka ovat syvästi huolestuneita tämän nuorisoon kohdistetun järjestelmällisen tuhoamisen ja myrkyttämisen johdosta, joka vahingoittaa sitä sekä henkisesti että ruumiillisesti, ja joka monissa maissa on yhtenä syynä myös nuorisorikollisuuden kasvuun, ihmisiä, jotka ovat ryhtyneet taisteluun tätä rikollista toimintaa vastaan, joka on osa psykologisista sodanvalmisteluista.¹⁸³ (Lastemme 1952, 26)

Konferensen föreslår följande tre åtgärder för att motverka de negativa moraliska och kulturella impulserna:

Mobilisoida lasten vanhemmat ja kasvattajat taisteluun julkisen ja salaisen sotapropagandan kieltämiseksi lasten keskuudessa ja kaiken sellaisen opetuksen, joka tähtää kansallisuusvihaan, väkivaltaan ja moraaliseen rappeutumiseen, leimaamiseksi rikolliseksi.

Tunnustaa kaikkien kansojen kulttuurin niin, että lapset voivat omaksua maansa kulttuuriperinnön sekä sen kautta koko ihmiskunnan sivistyksen.

Käydä kamppailua vahingollisten kuvalehtien, kuvakirjojen ja roskaelokuvien syrjäyttämiseksi ja niitten vaikutuksen rajoittamiseksi sekä vaatia tällaisten kirjojen ja filmien julkaisemisen, esittämisen ja myy-

182 Övers. ”En sådan situation framträder framförallt i Förenta staterna, där det årligen publiceras 720 miljoner exemplar »C o m i c s» serier och där det på biograferna liksom på radio och TV visas program, som inte enbart saknar allt fostringsvärde utan är direkt skadliga. Dessa filmer och denna litteratur exporteras i stora mängder och systematiskt med regeringarnas medverkan till ett stort antal andra länder.”

183 Övers. ”Överallt i världen finns människor, som är djupt oroade över denna mot ungdomen riktade systematiska förstörelse och förgiftning, som skadar den både andligt och kroppsligt, och som i många länder är en av orsakerna även till ungdomsbrottslighetens ökning, människor, som har tagit strid mot denna kriminella verksamhet, som är en del av de psykologiska krigsförebereelserna.”

misen tehokasta säännöstelyä, lehdistön vapautta ja mielipidevapautta loukkaamatta¹⁸⁴ (Lastemme puolesta 1952, 28)

Konferensen förespråkar alltså i detta sammanhang internationalism i bemärkelsen självständiga eller fria, nationella kulturers fredliga samexistens (jfr Summers 2001). Mot denna tillvaro utgör vissa (amerikanska) kulturella uttryck ett farligt hot. Värnandet om den nationella kulturen är bekant argumentation från andra utsagor i debatten (se kapitel 5.5.4.2). Alltid är betoningen av ett internationellt perspektiv dock inte lika stark som här. I FBB:s arkiv finns en odaterad stencil som återger den ovan refererade texten om konferensens slutsatser med avseende på kulturens område. I denna stencil finns en fortsättning på åtgärdsrekommendationerna, som inte finns i den tryckta broschyren. Enligt textavsnittet skall internationella och nationella kommittéer grundas för att arbeta för ovan angivna frågor samt organisationer grundas som har som syfte barns fostran utanför skolan. Vidare konstateras att syftet med detta är att få nationella regeringar att budgetera tillräckliga medel för kultur. Dessutom framförs att man skall vädja till kulturarbetare och konstnärer och ”uppmåna dem att ansluta sig till kampen för ungdomens höga andliga utveckling samt att skapa verk, som är tillägnade att höja barns och ungdomars moraliska och kulturella nivå i fredstankens och hela mänsklighetens lyckas tjänst”¹⁸⁵ (FBB, Wienin lastensuojelukonferenssin päätöslauselma lehdistön, kirjallisuuden ja radion vaikutuksesta lasten moraaliseen ja kulturelliseen kehitykseen [Barnskyddskonferenssens i Wien resolution om pressens, litteraturens och radions inverkan på barns moraliska och kulturella utveckling]).

Wienkonferensens slutsatser var betydelsefulla för FBB i den bemärkelsen att det hänvisas till dem och de påverkar verksamheten inom en viss

184 Övers. ”Mobilisera barnens föräldrar och fostrare till kampen för att förbjuda offentlig och hemlig krigspropaganda bland barn och att stämpla som brottslig all sådan undervisning, som har som syfte fientlighet mellan folk, våld och moraliskt förfall.

Erkänna alla nationers kulturer så, att barn kan ta till sig sitt lands kulturarv samt genom det hela mänsklighetens bildning.

Kämpa för undanröjandet av skadliga illustrerade tidskrifter, bilderböcker och skräpfilmer och en begränsning av deras effekter samt kräva effektiv reglering av publiceringen, visningen och försäljningen av denna typ av böcker och filmer, utan att kränka pressfrihet och åsiktsfrihet.”

185 Orig. ”kehoittaa heitä yhtymään taisteluun nuorison korkean henkisen kehityksen puolesta ja luomaan teoksia, jotka ovat omiaan kohottamaan lasten ja nuorison moraalij- ja kulttuuritasoa, rauhan aatteen ja koko ihmiskunnan onnen palveluksessa.”

framtid.¹⁸⁶ Enligt verksamhetsberättelsen för 1952 har i organisationens vägledning för firandet av Internationella Barnens Dag den 1 juni angivits att konferensens beslut skall utnyttjas som underlag för föredrag och möten. De lokala FBB-avdelningarna utnyttjade också deltagare från Wien-konferensen för anföranden under denna dag (FBB Årsb 1952). I maj 1953 hölls i Helsingfors också en konferens om barnskyddsfrågor arrangerad av FBB och den finska kommittén för barnskyddskonferensen i Wien (Wienin lastensuojelukonferenssin Suomen toimikunta). Här höll Sylvi-Kyllikki Kilpi ett föredrag (Kilpi 1953) med rubriken ”Lapsiin vaikuttavat nykyajan kulttuuritekijät” (Nutida kulturfaktorer som påverkar barn). Föredraget trycktes sedermera av FBB (Kilpi 1953; FBB Centr 28.10.53). I detta föredrag diskuterar Kilpi radio, dagspress och film som potentiellt skadliga för barn. Kilpi framför en minnesbild från Wien:

Tämän kirjoittajan mieleen on jäänyt muisto Wienin lastensuojelukonferenssista pääsiäisenä 1952. Kulttuurijaostossa oli suoritettu laajaa ja ankaraa radion, filmin ja sarjakuvien kritiikkiä ja toisaalla selostettu, minkälaisia lapsille sopivien esitysten ja kuvien pitäisi olla. Silloin Intian edustaja nousi hiukan katkerasti puhumaan, huomauttaen, että hän edustaa kansaa, jossa sadattuhannet lapset eivät koskaan ole saaneet käydä koulua, ei katsella elokuvia eikä kuunnella radiota. Hänen kansansa lapset eivät saa mitään sellaisia kulttuurielämyksiä kuin korkeammalla sosiaalisella tasolla olevien kansojen lapset.¹⁸⁷ (Kilpi 1953, 3)

Kilpi drar också en parallell till finländska förhållanden genom att lyfta fram trakter utan elektricitet, där radiolyssnande kan vara en ovanlig lyxprodukt. Här finns en klar medvetenhet om att problem med massmedia är något av lyxproblem, betraktade ur ett perspektiv känsligt för globala och lokala variationer i välståndet. Samtidigt är de s.k. periferiernas problem kopplade till den västerländska hegemoniska kulturen i och med att den önskade utvecklingen handlar om att varje ”folk” skall ha möjlighet att uppodla sin ”egen” kultur, inte en internationell populärkultur. Även

186 Ännu i ett dokument benämnt ”Suunnitelma lastensuojelutyötä varten ajalla 1.9-54-1.7-55” (Plan för barnskyddsarbetet under tiden 1.9.-54-1.7.-55) konstateras att besluten från Wien fortfarande skall betraktas som riktgivande för verksamheten.

187 Övers. ”I denna skribents sinne har fastnat ett minne av barnskyddskonferensen i Wien påsken 1952. I kultursektionen hade förrättats omfattande och sträng kritik av radio, film och serier och annorstädes redogjorts för hur framställningar och bilder lämpliga för barn borde se ut. Då steg Indiens representant något bittert upp för att tala, och uppmärksammade, att han/hon representerar ett land där hundratusentals barn aldrig någonsin har fått gå i skola, inte fått se filmer eller lyssna på radio. Hans/hennes folks barn får inga sådana kulturupplevelser som barn tillhörande de folk som befinner sig på en högre social nivå.”

om de medierelaterade problemen är olika i olika sammanhang lägger Kilpi tyngdpunkten på de problem som drabbar den utvecklade delen av världen.

I Kilpis anförande är serierna närvarande som en del av det dagstidningsmaterial som lockar till sig barn (Kilpi 1953, 1). Serie-”hjältarna” befolkar enligt Kilpi också barnböckerna och ”försöker även genom bilderböckerna sprida amerikansk livsstil i hemmen”¹⁸⁸ (Kilpi 1953, 5). Serierna förefaller vara ett marginellt fenomen. Till exempel skriver Kilpi om dagspressen att ”[v]ärst för barnen är de mångahanda sensationsnyheterna”¹⁸⁹ (Kilpi 1953, 4). Under de närmaste åren kommer serierna att få en allt centralare position i FBB:s verksamhet kring barn och media. Redan i föreningens verksamhetsberättelse för år 1953 – då Kilpis föredrag hölls och publicerades – konstateras att Kilpi fäst uppmärksamhet vid ”utvecklandet av barnlitteraturen liksom vid den flod av råa serier och kriminalfilmer som väller in i vårt land och förorsakar oro bland fostrare och föräldrar”¹⁹⁰ (FBB Årsb 1953). Detta trots att Kilpis publicerade anförande åtminstone inte ger vid handen att hon skulle ha omtalat ”råa” serier.

På konferensen som hölls i maj 1953 – och hade ett deltagarantal på 105 personer – hölls förutom Kilpis anförande också anföranden om andra teman (FBB Årsb 1953). Enligt föreningens verksamhetsberättelse för året hade mötet som syfte att ”väcka föräldrar och fostrare att följa med aktuella kulturfrågor rörande barn samt att sträva efter samarbete mellan hem och av samhället anställda arbetare inom fostran och vård”¹⁹¹ (FBB Årsb 1953). Mötet hade den effekten att föreningens centralkommitté¹⁹² senare samma månad bestämde sig för att tillsätta en nämnd med uppgift att väcka diskussion om den litteratur som fanns tillgänglig för barn.

188 Orig. ”sarjakuvien ’sankarit’ yrittävät kuvakirjojenkin kautta levittää amerikkalaista elämäntapaa koteihin.”

189 Orig. ”Pahimpia lapsille ovat monenlaiset sensaatiouutiset.”

190 Orig. ”lasten kirjallisuuden kehittämiseen samoin kuin raakojen sarjakuvien ja rikoselokuvien tulvaan, joka vyöryy maahamme aiheuttaen huolestumista kasvattajien ja vanhempien keskuudessa”.

191 Orig. ”herättää vanhempia ja kasvattajia seuraamaan ajankohtaisia lasten kulttuurikysymyksiä sekä pyrkimään yhteistoimintaan kodin ja yhteiskunnan palkkaamien kasvatus- ja huoltotyöntekijäin kesken.”

192 Från och med hösten 1952 hade föreningen följande organisationsform: Såsom högsta beslutande organ fungerade det vartannat år sammankommande representantmötet (edustajakokous). Detta valde en centralkommitté (keskustoimikunta) som fungerade som föreningens styrelse. Denna å sin sida valde ett arbetsutskott, vars uppgift var att sköta de praktiska angelägenheterna (se Heinonen 1985, 9)

Problemet upptas även i föreningens offentliga uttalande på Barnens Dag 1953:

Mitä suurinta huomiota on kiinnitettävä lasten henkisen ja kehityksellisen turvallisuuden luomiseen. Yhteiskuntaelämässä on alkanut ilmetä monia sellaisia piirteitä, joiden voidaan katsoa vahingoittavan ja vaikeuttavan sitä kasvatustyötä, jota kodeissa ja kouluissa suoritetaan. Monet vanhemmat ja kasvattajat ovat lausuneet huolestumisensa sellaisten elokuvien, kirjojen, julkaisujen, sarjakuvien ym. valtavan levikin johdosta, jotka epäilemättä ovat lasten kehitykselle epäsuotuisia. Koska yksityiset kasvattajat ovat voimattomia näiden ilmiöiden torjumisessa, on kaikkien lasten parasta ajattelevien ryhdyttävä yhteistoimin vaatimaan parannusta asiointilaan.¹⁹³ (FBB Centr 22.5.1953)

Man bestämde sig för att engagera författare och konstnärer i saken. Författaren Annikki Maruna¹⁹⁴ utsågs att sammankalla den nämnd som skulle sätta sig in i litteraturfrågan, medan verksamhetsledare Hellä Järveläinen fick uppdraget att konkret kontakta eventuella medlemmar (FBB Centr 22.5.1953). Till den 5 oktober 1953 tillkallades den s.k. Nämnden för att utreda film- och seriefrågan (Filmi- ja sarjakuvakysymystä tutkiva toimikunta) till möte. Enligt föredragningen var det centrala ärendet för mötet planeringen av ett diskussionstillfälle, varvid de aktuella frågorna skulle dryftas. I en tidningsannons¹⁹⁵ för tillställningen tillkallas föräldrars och lärares uppmärksamhet och frågas: ”Inverkar dåliga filmer och råa serier på våra barns karaktär?”¹⁹⁶

Vid diskussionstillfället, som inföll i oktober 1953, hölls anföranden av författaren Annikki Maruna, filmkritikern Martti Savo samt lektor Wiking Sundqvist. Något om premisserna för mötets innehåll berättar två inbjudningsbrev (ett till journalister och ett till lärare) till tillställningen författade av centralkommitténs sekreterare Lahja Koste. I breven erhåller serierna en central position; filmen erhåller bisatsstatus:

193 Övers. ”Största möjliga uppmärksamhet måste fästas vid skapandet av barns andliga och utvecklingsmässiga trygghet. I samhällslivet har börjat framträda flera sådana drag, som kan anses skada och försvara det fostringsarbete som görs i skolor och hem. Flera föräldrar och fostrare har uttryckt sin oro över den enorma spridningen av sådana filmer, böcker, publikationer, serier m.m., som utan tvekan missgynnar barnens utveckling. Eftersom privata fostrare är maktlösa att avvärja dessa fenomen bör alla som tänker på barnens bästa i samråd kräva en förbättring av situationen.”

194 Annikki Maruna är en pseudonym för Annikki Aaltonen.

195 Den finns som urklipp bland nämndens papper (FBB Urkl). Var annonsen publicerats är för mig okänt.

196 Orig. ”Vaikuttavatko huonot elokuvat ja raa’at sarjakuvat lastemme luonteeseen?”

Lukuisia kansalaisia, kasvattajia ja opettajia huolestuttaa nuorison keskuudessa laajan levikin saaneiden sarjakuvien vaikutus. Huonojen ajanviete-elokuvien ohella mainittujen piirrosten raaka sisältö muodostuu vakavaksi vaaraksi, johon kiinnitetään huomiota monissa maissa, sillä samanaikaisesti näissä maissa lisääntyy rikollisuus varhaisnuorison keskuudessa.¹⁹⁷ (FBB, Inbjudan till diskussionstillfälle 7. och 10.10.1953)

Så börjar båda versionerna av inbjudan. Den version som avsetts för lärarkåren (och som är daterad tre dagar tidigare än den andra inbjudan) förtydligar påståendet om seriernas råa innehåll och förråande verkan:

Ei liene myöskään sattuma, että surullisen Rovaniemen tapauksen yhteydessä pojalta löydettiin ”Kädet ylös”-niminen sarjakuvajulkaisu.¹⁹⁸ (FBB, Inbjudan till diskussionstillfälle 7.10.1953)

I ett blad som kanske distribuerats via Finska notisbyrån¹⁹⁹ refereras i korthet innehållet i de tre anförandena. Martti Savo skall ha talat om importen av utländsk film i sitt anförande och ansett att ”det undermåliga” kunde undanhållas t.ex. genom beskattning. De två andra föredragshållarna talar om serier. Maruna kräver begränsningar i seriernas distribution och spridning. Hon drar en parallell mellan de aktuella serierna och riddarromanernas effekter, men ser ändå en skillnad mellan Don Quijote och de av serierna påverkade individerna:

Cervantesin kuuluisan romaanin henkilöä ei kuitenkaan voida verrata meidän aikamme normaalista kehityksestään suistuneihin henkilöihin. Tapaukset ovat järkyttävimpiä [sic]. Aikuisten maailma on vastuussa silloin, kun meidän oloissamme lapsi suorittaa murhan.²⁰⁰ (FBB, Huonojen elokuvien ja sarjakuvien vaikutus [Dåliga filmers och seriers påverkan])

Marunas anförande håller sig klart till en effektstanke som knyter samman seriernas innehåll med brottslighet och grymhet i det serieläsande samhäl-

197 Övers. ”Talrika medborgare, fostrare och lärare är oroade över den inverkan som de bland ungdomen vitt utbredda serierna utövar. Vid sidan av dåliga förströelsefilmer utgör nämnda teckningars råa innehåll en allvarlig fara, som uppmärksammas i många länder, eftersom brottsligheten bland ungdomar i tonåren samtidigt ökar i dessa länder.”

198 Övers. ”Det lär inte heller vara en tillfällighet att man i samband med det tragiska fallet i Rovaniemi hos pojken fann en seriepublikation med namnet ’Kädet ylös’ [Upp med händerna].”

199 Åtminstone har på det maskinskrivna arket skrivits ”STT”, den finska förkortningen för Finska notisbyrån.

200 Övers. ”Personen i Cervantes berömda roman kan inte jämföras med de personer som i vår tid spårat ur från den normala utvecklingen. Händelserna är mera upprörande. Vuxenvärlden bär ansvaret när ett barn i våra förhållanden utför ett mord.”

let. Wiking Sundqvist konstaterar också att seriernas innehåll blivit råare, men som slutkläm stiger fram (i det ytterst korta referatet) en klagan över att ungdomslitteraturen är förbisedd och att det därför inte finns ”sund spänning, som förefaller vara nödvändig för speciellt pojkar”²⁰¹ (FBB, Huonojen elokuvien ja sarjakuvien vaikutus). Både referatet avsett för media och föreningens årsberättelse anger att diskussionen efter föredragen var livlig och att olika åtgärder dryftats. Bland annat skall önskemål ha framförts att olika fostrar- och lärarorganisationer skall fästa uppmärksamhet vid frågan (FBB Brev 13.11.1953). Även FBB:s film- och serienämnd förefaller vilja utvidga verksamhetens bas med avseende på deltagande. Man önskar samarbete med andra organisationer och intressegrupper (FBB Nämnd 19.10.1953). Utöver ett breddat samarbete organisationer emellan framförs att skolor och barnen själva skall engageras i kampen. På samma möte där samarbetsformerna dryftas, nämns också för första gången idén om att hålla en utställning med dåliga serier.

Närvarande på detta möte var Annikki Aaltonen (Maruna), Martti Savo, H. A. Turja, verksamhetsledare Hellä Järveläinen, Lea Uitto, konstnären Lilly Kajanus-Blenner samt sekreterare Lahja Koste. I ett tidigare sammanhang har angetts att nämnden ”i huvudsak” bestod av de tre tidigare nämnda föredragshållarna. Ett mötesprotokoll från början av 1955 anger som närvarande Irma Rosnell, Wiking Sundqvist, Lea Uitto, Lilly Cajanus-Blenner, Hellä Järveläinen och Lahja Koste.

Diskussionstillfället i oktober 1953 var den första åtgärden i FBB:s serieverksamhet med en klar inriktning på allmänhetens intresse. Följande synliga åtgärd i frågan bestod också av ett diskussionstillfälle, men detta var inte öppet för allmänheten utan avsett för vissa organisationer som särskilt inbjudits att den 25 november år 1953 närvara vid Broholmens Elanto för att dryfta problematiken media och barn. Cirka 40 organisationer med intresse för barn- och ungdomsfrågor inbjöds till mötet (FBB Årsb 1953).²⁰² Vid diskussionstillfället var närvarande representanter för elva organisationer, några individer samt en reporter från *Ny Tid*.²⁰³ Mötet

201 Orig. ”tervehenkistä jännitystä, joka näyttää olevan varsinkin pojille välttämätöntä”.

202 Enligt protokollet från diskussionstillfället säger Hellä Järveläinen att FBB varit i kontakt med ca 100 organisationer i saken (FBB Nämnd 25.11.1953).

203 De representerade organisationerna var förutom FBB: Finlands Demokratiska Pionjärens Förbund, Demokratiska Förbundet för Finlands Kvinnor, Barnträdgårdsläraryrket, Allmänna journalistförbundet, Fredskämparna i Finland, Suomen Nuorten Kristillinen Liitto (inget svenskt namn, övers. Finlands ungdoms kristliga förbund; numera Lutherska ungdomscentret i Finland på svenska), Suomen Muurarien Liitto (inget svenskt namn;

inleddes med ett anförande av Lea Uitto. Detta motsvaras sannolikt av ett utkast till en appell riktad till undervisningsministeriet (FBB Nämnd 25.11.1953). I utkastet konstateras först problemet: film, magasin, serier och kriminalromaner inverkar negativt på barn och ungdom. Vissa ”händelser” (tapahtumia) ger anledning att anta att dylika produkter ”kanske tillsammans med andra faktorer”²⁰⁴ kan leda till ”den allmänna moralens förfall och t.o.m. kriminella handlingar”.²⁰⁵ Problemet har väckt uppmärksamhet och kritik inom olika kretsar och på olika fora i samhället. I andra länder har problematiken undersökts. Av undervisningsministeriet äskas följande:

Pyydämme, että Opetusministeriö asettaisi toimikunnan tutkimaan asiaa. Tutkimuksen tulisi kohdistua ala-arvoisten elokuva- ja painotuotteiden laatuun, levikkiin, maahantuontiin ja vaikutukseen. Samalla haluamme lausua käsityksenämme, että Opetusministeriön tulisi vaikuttaa näiden tuotteiden maahantuonnin ja levikin rajoittamiseen verotuksella, karsinnalla tai muilla tarkoituksenmukaisilla tavoilla sekä harkita keinoja sellaisten elokuvien, kirjojen, lehtien ja sarjakuvien tuotannon tukemiseksi, jotka ottavat kasvatusnäkökohdat huomioon ja vaikuttavat edullisesti lasten ja nuorison kehitykseen.²⁰⁶ (FBB Nämnd 25.11.1953)

Logiken är den samma som så många ånger under debattens gång: det finns ett problem som måste undersökas, men som samtidigt också måste åtgärdas. Samtidigt som man vill utreda vilket problemet är, besitter man en kunskap om att det är ett problem. Det är inte nödvändigtvis någon motsättning i detta. Till exempel i texten ovan skiljer man klart mellan undervisningsministeriet, som torde undersöka problemet, och äskandets undertecknare som redan har en åsikt om problemets natur och eventuella lösningsmodeller. Det som denna synbarliga motsättning aktualiserar är frågan om huruvida diskussionen om problemet – diskussion t.ex. i form av konstaterande av att problematiken måste undersökas – inte är det

övers. Finlands murares förbund), Frälsningsarmén, General Mannerheims Barnskyddsförbund och Sörnäisten Naiset (inget svenskt namn, övers. Sörnäs kvinnor).

204 Orig. ”ehkä yhdessä muiden tekijöiden kanssa”.

205 Orig. ”yleisen moraalin heikkenemiseen ja jopa rikollisiin tekoihin”.

206 Övers. ”Vi ber att Undervisningsministeriet tillsätter en kommitté för att utreda ärendet. Undersökningen borde vara inriktad på de undermåliga film- och tryckalstrens kvalitet, spridning, import och inverkan. Samtidigt vill vi uttrycka vår uppfattning att Undervisningsministeriet borde påverka begränsningen av dessa produkters import och spridning genom beskattning, gallring eller på andra ändamålsenliga sätt samt överväga sätt att stöda produktionen av sådana filmer, böcker, tidningar och serier, som tar fostringsaspekter i beaktande och inverkar fördelaktigt på barns och ungas utveckling.”

sätt varpå den här typen av problem hanteras. I efterhand betraktat var detta sättet på vilket problemet tacklades och undanröjdes i Finland. Debatterna och kampanjerna ledde t.ex. inte till ny lagstiftning eller annan påtvingande reglering av publiceringen och distributionen av serier. Dessa åtgärder åberopades i olika sammanhang, men det var vid åberopandet (synliggörandet, undersökandet, diskussionen) som verksamheten på det stora hela kvarstod. I förlängningen kan denna verksamhet förstås ha antagit påtvingande och censurerande former, då debattens kunskap omsatts i praktiken i hem och skolor.

Det av Uitto presenterade utkastet erhåller stöd utan förbehåll. Ingen av mötesdeltagarna förefaller ha invändningar angående textens innehåll. Diskussionen rör sig däremot kring användningen av en appell. Man försöker definiera relationen mellan FBB och dess serienämnd och andra organisationer med ett intresse i frågan. Frågorna är vad som skall göras och vem som skall göra något ifråga om uttalandet. Turja anser att appellen bör undertecknas av flera olika organisationer, speciellt lärarorganisationerna. Lukander från Frälsningsarmén föreslår (och får understöd av Savo) att Representantskapet för Finlands Ungdomsorganisationer samt Suomen Naisten Kansallisliitto (i svensk övers. Finlands Kvinnors Nationella Förbund; numera Kvinnoorganisationernas Centralförbund) skulle kontaktas för att driva frågan. På detta sätt skulle den erhålla allmänt understöd, enligt Lukander. Järveläinen kommenterar att de kontaktats, men inte reagerat. Törmävaara (Suomen Nuorten Kristillinen Liitto; i svensk övers. Finlands ungas kristliga förbund, numera Lutherska ungdomscentret i Finland) anser att statsmakten måste engageras för att ärendet skall framskrida. Anna Nevalainen (Demokratiska Förbundet för Finlands Kvinnor) kan informera att undervisningsministeriet redan uppvaktats samt att den aktuella lagstiftningen inte ger möjligheter att råda bot på tidningsproblemen. Vidare föreslår hon att man förutom att upprätthålla kontakter med statsmakten också närmar sig utgivare samt påverkar den allmänna opinionen. Turja för fram att positiva åtgärder är bättre än negativa för att undanröja de dåliga serierna. Han lyfter fram att det också finns goda serier och att utgivarna måste fås att inse detta.

Sist och slutligen resulterar diskussionen i att man bestämmer sig för att vända sig till undervisningsministeriet och skolstyrelsen med appellen, men att den först distribueras till olika organisationer för att de skall kunna ta ställning till och underteckna den. Martti Savo sammanfattar

problemets obestridbara karaktär genom att konstatera att ”En sak är gemensam för alla ungdomsorganisationer, de kan inte godkänna kulturlöshet och grymhet”.²⁰⁷ I olika utsagor är också framhållet en önskan att FBB:s serienämnd fortsätter med sin verksamhet, eventuellt i en utökad form. FBB sänder i december 1953 ett brev till olika organisationer för att ta ställning till appellen och möjligen utse en representant att delta i den delegation som besöker undervisningsministeriet.

Vad som händer därefter är något oklart. Man försöker upprätthålla kontakter med andra organisationer och eventuellt med skolstyrelsen. Centralförbundet för Barnskydd kontaktas med en förfrågan om organisationen har ett intresse av att arrangera en serieutställning. Samtidigt börjar man dock förbereda sig för att arrangera en egen utställning. I november 1954 beslutar centralkommittén att FBB ordnar en serieutställning i samband med en nationell barnskyddskonferens, som kom att hållas den 9 april 1955.²⁰⁸ Redan från början konstateras att utställningen skall innehålla både ”undermåliga” (ala-arvoiset) och ”rekommendabla” (suositeltavat) böcker och tidningar (FBB Centr 24.11.1954).

Serienämnden drar upp riktlinjerna för hur utställningen skall se ut. Enligt planerna skall den innehålla förstoringar av serier som presenteras i kronologisk ordning. Förutom att där skall finnas serietidningar och förstoringar av serierutor samt exempel på god litteratur, skall där också finnas ”schematiska bilder av ungdomsbrottslighetens tillväxt och bilder av tidningsnyheter, i vilka berättas om brott utförda av ungdom”²⁰⁹ (FBB Nämnd 15.2.1955). Man ämnar också be ”konstnär [Tapio] Tapiovaara” att bygga utställningen. Intressant är också att man bestämmer att utställningen skall ha en åldersgräns på 15 år, vilket dels kan innebära att man värnar mot ett eventuellt intresse från en barnpublik för en sådan utställning, dels att man påvisar allvaret i frågan och den fara som det utställda materialet utgör för en yngre publik.

En inspirationskälla till utställningsverksamheten förefaller finnas i England. Strax innan utställningen öppnas i Helsingfors intervjuas FBB:s ord-

---

207 Orig. ”Kaikille nuorisjärjestöille on yksi asia yhteinen, ne eivät voi hyväksyä kulttuurittomuutta ja raakuutta”.

208 Utställningen förefaller inte finnas bevarad; åtminstone finns den inte i föreningens arkiv i Folkets arkiv och inte heller föreningens nuvarande funktionärer kunde hjälpa mig att spåra utställningen (Telefonsamtal 23.4.2003 med Ritva Leivo).

209 Orig. ”kaavakuvia nuorisoriikollisuuden kasvusta ja kuvia lehtiutuisista, joissa kerrotaan nuorison suorittamista rikoksista”.

förande Lea Uitto i *Vapaa Sana* (Lapsille 1955). Hon säger att till påsken öppnas en ”för våra förhållanden alldeles ny form av utställning som presenterar serier”²¹⁰ och vidare att ”en liknande utställning i England väckte stor uppmärksamhet”.²¹¹ FBB var också våren 1954 i kontakt med National Committee for the Defence of Children i London och dess sekreterare Simon Yudkin med en förfrågan om deras verksamhet.²¹² Yudkin informerar om att ett möte med en serieutställning hållits 1953 samt att en ny utställning är under planering (FBB Brev 25.5.1954). Beskrivningen av denna nya utställning är slående lik FBB:s serienämnds nedtecknade planer från februari 1955 (se ovan) och den slutliga utställningen (se nedan). Yudkin skriver:

We are now planning a new exhibition which will show the ordinary comics of our childhood and then set out the different types of bad comics (e.g. crime, sex, horror, fantasy, war). We hope to have some pictures of the sort of thing this leads to, shown from headlines in the press, and to emphasise the importance of good children's literature in their upbringing. (FBB Brev 25.5.1954)

FBB:s serieutställning arrangerades först i Galerie Finne i Helsingfors den 11–15 april 1955, varefter den reste runt i landet. Vad som sist och slutligen visades på utställningen är till en viss del okänt.²¹³ Utställningens omfattning med avseende på dess fysiska krav var följande: den krävde ca 80 m² golvyta, 14 meter bordsyta, ca 7 insulitskivor (träfiberskivor) och ställningar, bordsdukar, glasskivor eller ”plasticpaper”, knappnålar, spikar och tråd ”samt några stolar” (FBB Brev 5.10.1955).

På utställningen fanns ett programblad som presenterade problematiken kring serier och utställningens syfte.²¹⁴ Programbladet är antagligen ett tal som hölls av Lea Uitto vid öppningen av Helsingforsutställningen (se Sarjakuvanäyttely 1955). Utställt fanns tidiga finländska serier, ”då de ännu avbildade barns alldagliga sysslor”²¹⁵ (FBB Brev 16.11.1955) samt samtida

210 Orig. ”oloissamme aivan uuden tyyppinen sarjakuvia esittelevä näyttely”.

211 Orig. ”vastaavanlainen näyttely Englannissa herätti suurta huomiota”.

212 Om Yudkin och NCDC, se Barker 1992 [1984], 45–48.

213 De dokument varpå beskrivningen av utställningen grundar sig är utställningens programblad, brev sända till tre bokförlag, brev sända till social- och ungdomsarbetsnämnder i Finland angående arrangerandet av utställningen utanför Helsingfors, två fotografier reproducerade i FBB:s 40-årshistorik (Heinonen 1985) och en tidningsartikel (Sarjakuvanäyttely 1955).

214 Bland FBB:s papper finns ett dokument bestående av två A4-sidor som börjar med orden ”Ärade utställningsgäst” (”Arv. näyttelyvieras”).

215 Orig. ”jolloin niissä vielä kuvattiin lasten jokapäiväisiä askareita”.

Bild 8. Utställningen "Piiirrettyä julmuutta" våren 1955 (Folkets arkiv).

finländska och rikssvenska serietidningar som såldes i Finland samt förstoringar ur dessa. Förstoringarna var indelade i fyra avdelningar bestående av "skräck", "grymhet", "brott" och "sexualitet". Dessutom fanns amerikanska serier – däribland skräckserier – utställda både som tidningar och som förstoringar. Detta material var försett med beskrivande textavsnitt. Den mest konkreta bilden av utställningen ges av två fotografier som visar utställningsgäster framför två olika bord och väggar av utställningen (se Bild 8 och 9). Den första bilden visar tre kvinnor framåtlutade över ett bord med dels serier, dels textblad. Ovanför bordet hänger under rubrikerna "Skräck" (Kauhua), "Grymhet" (Raakuutta) och "Brott" (Riko[ksia]) förstoringar av serierutor ur finländska serietidningar. De flesta bilderna förefaller komma från vilda västern-serier. En igenkännlig figur finns också, nämligen Kilroy, en kostymerad (anti-)hjärte som utkom i en egen tidning i Finland 1953–1954 (Konttinen 2003). På den andra bilden är rubriken på väggen "Ve den människa, genom vilken förförelsen kommer".²¹⁶ Under den finns också förstoringar av serierutor med omgivande

²¹⁶ Orig. "Voi sitä jonka kautta pahennus tulee". Rubriken härstammar från Matteusevangeliet 18:7. Enligt ett brev i vilket informeras om utställningen till Villmansstrands stads ungdomsarbetsnämnd var utställningens motto "Enbart det bästa är gott nog för barnen" (Vain paras on lapsille kyllin hyvää) och "Den som förleder en av dessa små..." (Joka pahen-

textplaketter. En särskilt synlig text anger att det är fråga om ”Amerikanska serier” (Amerikkalaisia sarjakuvia). På bordet framför denna vägg finns serietidningar och -böcker samt den amerikanske psykiatern Fredric Werthams bok *Seduction of the Innocent*. Åtminstone fem av reproduktionerna på denna vägg är också tagna ur Werthams bok (Wertham 1954b). En uppslagen bok på bordet innehåller serien Combat Kelly, som mellan 1951–1957 utkom som tidning i USA (Nevins 2002).

Bild 9. Utställningen ”Piirrettyä julmuutta” våren 1955 (Folkets arkiv).

Ytterligare ingick i utställningen tidningsurklipp med nyheter om ”av barn och unga personer utförda brott, uppenbarligen inspirerade av seriemagasin”²¹⁷ (FBB Brev 16.11.1955). Även statistik över ungdomsbrottslighetens ökning under de senaste åren presenterades. I utställningen ingick också barnlitteratur som ansågs kunna rekommenderas och som olika förslag försett FBB med.²¹⁸ Dessutom presenterades i utställningen en under-

raa yhden näistä pienimmistä...” [Matt. 18:6]). Dessa texter fanns i gyllene bokstäver på blått silkestyg (FBB Brev 16.11.1955).

217 Orig. ”lasten ja nuorten henkilöiden suorittamista rikoksista, joissa esimerkkinä ovat ilmeisesti olleet sarjakuvalukemistot”.

218 Brevväxling med olika finländska bokförlag antyder vilken ”rekommendabla” litteratur som fanns utställd. Brevväxlingen – med förlagen Tammi, Valistus och WSOY – visar vad som sänts till FBB:s förfogande och vad som sänts tillbaka från FBB efter Helsingforsutställningen. En del litteratur behåller FBB efter denna för att sändas med utställningen till

sökning om pojkers serieläsande utförd av lektor A. O. Suominen bland skolelever i Åbo.²¹⁹

Utställningens utseende är alltså på det stora hela en upprepning av den utställningsplan som NCDC:s Simon Yudkin hade informerat om. I båda fallen önskade man lyfta fram tidigare goda serier och nutida dåliga serier. Yudkins kategorisering av olika seriegenrer har i den finländska utställningen delvis fått rubricera olika typer av innehåll i serier, d.v.s. brott, sex, och skräck blev temata i den finländska utställningen. Också presentationen av seriernas effekter i form av tidningsurklipp finns i de båda fallen, liksom även viljan att lyfta fram den goda barnlitteraturen. Man kan anta att brevväxlingen med Yudkin hade ett ännu konkretare inflytande på FBB:s utställning, eftersom Yudkin bifogat sitt brev exempel på ”den värsta typen av serier”, som sedermera kanske ingått i utställningen i Finland. I ett tackbrev till Yudkin konstateras också att den erhållna informationen ”kommer att vara till stor hjälp då vi uppgör planer för liknande aktiviteter i vårt land”²²⁰ (FBB Brev 21.6.1954).

Utställningens programblad anger som utställningens syfte att

pysähdyttää lasten vanhemmat, opettajat ja muut kasvatustyön saralla työskentelevät lähemmin tutustumaan sarjakuvien sisältöön ja harkitsemaan, onko niiden anti sitä mitä he haluavat kasvattiensa hengenvainnoksi ja tekemään näkemästään johtopäätöksensä.²²¹ (FBB, Arv. Näyttelyvieras [Årade utställningsgäst])

Vilka de önskvärda eller sakliga slutsatserna är anges inte i klartext, men programbladets tidigare beskrivning av seriernas innehåll och av seriernas effekter låter antyda den önskvärda tendensen. Man lyfter fram den nya situation som råder vid den aktuella tidpunkten. Före det skall serierna ha ”rört sig på den harmlösa och glädjande nivå av beskrivningar av det

---

andra orter. Huruvida utställningens innehåll i Helsingfors var ett annat än på andra orter är oklart.

219 Det finns ett frågetecken gällande denna ingrediens i utställningen. I FBB:s arkiv finns ett brev till lektor A. O. Suominen (daterat 24.10.1955), i vilket verksamhetsledare Hellä Järveläinen förklarar att ett brev från honom till föreningen tydligen har kommit bort i postgången och att hans ”värdefulla arbete” således försvunnit. Bland tidigare brevväxling finns ett kort från FBB till postverket i Åbo. På kortet (poststämpel 28.4.1955) konstateras att Suominen avsänt ett ”brev innehållande en serieundersökning” och att brevet inte kommit fram.

220 Orig. ”will be a great help when we make up plans for similar activity in our country.”

221 Övers. ”hejda barnens föräldrar, lärare och övriga som ägnar sig åt fostringsarbetet för att närmare bekanta sig med seriernas innehåll samt överväga om deras behållning är det som de önskar se som de fostrades andliga näring och att dra sina slutsatser utgående ifrån det de ser.”

alldagliga livets missöden, som alla än minns från Junnu och Alli, Niku och Naku”.²²² Serierna har förändrats i en sämre riktning. I texten anges förändringen ha gällt både seriernas utseende och innehåll. Utförandet definieras av ”undermåligt yttre, grälla färger, onaturliga ställningar och förvridna ansikten”.²²³ Innehållet åter är en imponerande samling våldsdåd, som presenteras genom uppräknig och kvantifiering:

Yhdellä kertaa lehtimyyjältä ostetut sarjakuvat osoittivat sisältönsä suhteen seuraavan tilaston: 21 murhaa, 11 väkivallantekoa (suukapulan asettaminen, käsien ja jalkojen sitominen, kiehuvan veden heittäminen vastustajan kasvoille, puukon työntäminen hänen selkäänsä), 3 potkua leukaan, 22 iskua kasvoihin (myös naisten kasvoihin), 2 virtaan hukuttamista, 9 miehen elävältä polttaminen, 34 tappelua, 9 kuristamista, 3 tappoa, 1 pankkiryöstö, 1 junan suistaminen kiskoilta, 2 ruoskimiskohtausta, 4 varkautta, 7 juopottelukohtausta, 3 villieläintä raatelemassa ihmistä, 2 sadistista kohtausta (mies kahlehdittuna orjatyöhön ja vankeja täynnä oleva koppi täytetään vedellä), lisäksi ”atomimiehiä”, eläinhisrviöitä sekä 228 ihmistä kohti ojennettua asetta.²²⁴ (FBB, Arv. Näyttelyvieras [Ärade utställningsgäst])

I en samtidigt försiktig men på många sätt klar formulering kopplas seriernas våldsdåd till kriminaliteten i samhället.

Tällaisen tilaston pohjalta herää kysymys, onko olemassa jotakin asiayhteyttä sarjakuvainnostuksen ja niiden lukuisten lehtiutuisten välillä, jotka päivittäin kertovat alaikäisten tekemistä murroista ja varkauksista ym. suuremmista ja pienemmistä rikoksista, joissa on tavoiteltu jonkinlista ”villin lännen tyyliä” tai Teräsmiehen otteita. Jokin aika sitten tapahtuneet alaikäisten poikien suorittamat kylmäveriset autonkuljettajien murhat Rovaniemellä ja Kuopiossa ovat myös panneet kysymään, mikä osuus tällaisiin tekoihin ja niiden suorittajien kehitykseen on ollut rikoskuvauksilla, joita Rovaniemen tapauksen pojallakin oli runsaasti matkalukemistonaankin.²²⁵ (FBB, Arv. Näyttelyvieras)

222 Orig. ”liikkuivat vielä kaikkien muistamalla Junnun ja Allin, Nikun ja Nakun harmittomalla ja riemastuttavalla, jokapäiväisen elämän kommelluksia kuvaavalla tasolla”.

223 Orig. ”ala-arvoinen asu, räikeät värit, luonnottomat asennot ja vääristyneet kasvot”.

224 Övers. ”Serier köpta vid ett tillfälle av en tidningsförsäljare uppvisade gällande innehåll följande statistik: 21 mord, 11 våldsdåd (användning av munkavle, bindande av armar och ben, kastande av kokande vatten i motståndarens ansikte, knivhugg i hans rygg), 3 sparkar mot käken, 22 slag mot ansiktet (även mot kvinnors ansikte), 2 dränkanden i flod, 9 fall där en levande man bränns, 34 slagsmål, 9 stryppningar, 3 dråp, 1 bankrån, 1 fall av tåg som tvingas ur spår, 2 pryglingscener, 4 stölder, 7 fyllescener, 3 vilddjur som lemlästar människa, 2 sadistiska scener (man fastkedjad i slavarbete och en av fångar fylld cell som fylls med vatten), dessutom ’atommän’, djurmöster samt 228 fall av vapen riktade mot människa.”

225 Övers. ”Mot bakgrund av dylik statistik väcks frågan, om det existerar något sakligt samband mellan serieförvringen och de talrika tidningsnyheter, som dagligen berättar om inbrott och stölder m.fl. större och smärre brott utförda av minderåriga och i vilka eftersträ-

Försiktigheten i uttalandet tydliggörs av att man konstaterar att de presenterade fakta endast väcker en fråga om kopplingen mellan serier och brott. Beskrivningen av fakta kan däremot inte betraktas som lika försiktig. För det första är denna beskrivning en beskrivning som uteslutande handlar om serier. I detta skede har man ur beskrivningen av bakgrundsvariablerna uteslutit alla andra media än serier,²²⁶ t.ex. är filmen helt frånvarande. Här saknas också en diskussion om huruvida familjeförhållanden eller ekonomiska och kulturella tillgångar, som nog i andra sammanhang i seriedebatten lyftes fram, kan ha en inverkan.

Det är inte endast frånvaron av vissa element i texten som anger dess tendens. Beskrivningen av den beroende variabeln brott anger också att brotten har ett samband med seriernas värld. Brott i ”vilda västern-stil” eller utförda med försök till ”stålmansgrepp” talar tydligt om att brotten har en alldeles särskild inspirationskälla. Sist och slutligen sker bevisföringen genom framlyftandet av ett konkret fall: en gosse som har utfört ett brott och bevisligen också läst serier. Den försiktiga frågan om ett eventuellt samband ges i beskrivningen av problematiken ett klart svar. Naturligtvis ger detta läsaren och betraktaren av utställningen en frihet att tolka det presenterade materialet som han/hon vill samt att själv dra sina slutsatser. Friheten begränsas emellertid av det material och de beskrivningar som erbjuds av utställningen. Martin Barker (1992 [1984], 55) har om antiseriekampanjerna i England konstaterat att utställningsverksamheten antyder hur oproblemiskt man betraktade fördömandet av serier. Det var tillräckligt att visa upp serierna för att de skulle bli fördömda. Varje ansvarstagande individs reaktion till de motbjudande serierna måste vara att fördöma dem. Det fanns inte utrymme för motstånd eller ifrågasättande av denna kunskap. Ett exempel på den här tankegången utgör en mening i FBB:s marknadsföring då utställningen bjuds ut till olika kommuner: ”de undermåliga serierna lämnar ingen ansvarskännande fostrare oberörd” (FBB Brev 30.9.1955). Barkers studie går inte närmare in på hur de brittiska utställningarna var upplagda eller hurdana texter som pre-

---

vats någon slags ”vilda västern stil” eller Stålmansgrepp. De kallblodiga mord på bilförare i Rovaniemi och Kuopio, utförda av minderåriga pojkar för någon tid sedan, har tvingat folk att fråga sig vilken andel brottsbeskrivningar, som gossen i rovaniemifallet också hade som reslektyr i rikliga mängder, haft i dyliga gärningar och i gärningsmännens utveckling.”

226 I programbladets första mening anges att diskussionen om barn och media gäller ”dåliga serier, undermåliga thrillermagasin och kriminalromaner” (huonot sarjakuvat, ala-arvoiset jännityslukemistot ja rikosromaanit), men i övrigt handlar texten uteslutande om serier.

senterades för besökarna vid dem. Programbladet vid FBB:s utställning uppvisar genom det frågande tonfallet en öppenhet för olika reaktioner från publikens sida. Samtidigt inbjuder bladet också till en tolkning som endast fördömer seriemediet, vilket överensstämmer med Barkers konstaterande om utställandet av serier i de brittiska kampanjerna.

Utställningen kan på många grunder ha ansetts vara en framgång. Enligt FBB:s verksamhetsberättelse för tiden 9.4.1955–9.2.1956 betraktade organisationen utställningen som dess viktigaste insats på upplysningsverksamhetens område. Utställningen skall ha väckt intresse och erhållit positiv uppmärksamhet inom fostrarkretsar och massmedia. Helsingforsutställningen besöktes av ca 2000 personer. Efter att utställningen stått framme i Galerie Finne började dess turné runt om i landet. Under år 1955 besökte utställningen också Åbo (430 besökare), Tammerfors (2800 besökare), Vasa (600 besökare), Jyväskylä (1000 besökare), Kemi (500 besökare) och Laihela (uppgift om besökare saknas; FBB, Kertomus Parasta Lapsille – För Barnens Bästa ry:n toiminnasta 9/4-55–9/2-56). Under år 1956 fanns utställningen till påseende i Kotka, Kangasala, Rovaniemi, Hyvinge, Lauritsala, Karkkila, Varkaus, Jorois, Rantasalmi och Uleåborg (FBB, Kertomus Parasta Lapsille – För Barnens Bästa ry:n toiminnasta 9/2-56–2/3-57). Utställningen skall också ha besökt Muhos (FBB Brev 4.3.1957). Enligt bevarad brevväxling visades intresse för utställningen också i Björneborg, Pudasjärvi, Salla, Sysmä, Hollola, Gamlakarleby, Kitee, Imatra, Villmansstrand, Punkalaidun, Nokia, Liperi och Vihanti. I en diskussion i FBB:s representantmöte i mars 1957 nämns också att utställningen då ”redan [skulle ha] turnerat i tre månader i uleåborgstrakten”²²⁷ (FBB Repr 3.3.1957).

Utställningarna arrangerades på de olika orterna av FBB:s lokalavdelningar eller av kommunala social-, nykterhets- eller ungdomsnämnder, i Laihela av privatpersoner. FBB sände de lokala arrangörerna information om arrangemangen och rekommenderade att utställningen skulle vara gratis för besökare och att den var förbjuden för unga under 15 år. Det rekommenderades också att utställningen skulle hållas öppen i några dagar eller en vecka samt att man skulle anlita någon talare till vernissagen. I slutet av år 1955 började man i detta sammanhang hänvisa till H. A. Turjas (1955a; 1955b) artiklar i tidskriften *Lapsi ja nuoriso*. FBB gjorde också

227 Orig. ”kiertänyt jo 3 kuukauden ajan Oulun seudulla”.

en annons för utställningen för att användas på de olika orterna (FBB Arb 6.9.1955). Enligt ett brev till socialnämnden i Kitee skall de lokala arrangörerna också ha erhållit en karta över utställningen för att underlätta uppställandet (FBB Brev 9.11.1955).

Om mottagandet av utställningen är det svårt att säga något utan ett studium av t.ex. lokala medias kommentering, lokala arrangörers eventuella utvärderingar, eventuella gästböcker vid utställningarna eller överhuvudtaget debatterna på ett lokalt plan. Från Rantasalmi nykterhetsnämnd kommenteras att utställningen ”säkert alarmerade väldigt många fostrare till att fundera över sina egna elevers/barns intressen i saken i fråga”²²⁸ (FBB Brev 30.9.1956). Från Muhos kommer följande mera personliga kommentar: ”Som en person karaktäriserade saken vid ett utställningsbesök, kan ju inte en tänkande människa dra någon annan slutsats än att ungdomen står under hot från de medel och det kunnande, som borde hjälpa människan till en högre humanitet, såsom trycksakernas, konstens m.m. område”²²⁹ (FBB Brev 4.3.1957). Enligt båda kommentarerna fungerar utställningen som en tankeväckare som gör människor uppmärksamma på serieproblemet och det hot som serierna utgör. En nyansskillnad är att utställningen enligt den förra kommentaren föranleder människor att tänka på och reflektera över problemet, medan den senare kommentaren antyder att kunskapen om det skadliga seriemediet är så självklar att en reflektion därom blir överflödigt. I detta fall har seendet av utställningen som effekt ett upplevt hot. En ”tänkande individ” skall egentligen inte behöva tänka: utställandet och betraktandet av serier är tillräckligt för att deras faror skall inses.

Utställningen blev FBB:s största och viktigaste insats i serieverksamheten. Något om storleksordningen av utställningsverksamheten i organisationens verksamhet säger föreningens kontoställning från 30.9.1955. Då hade för Helsingforsutställningen använts 181 721 mark och för utställningarna på andra orter 11 666 mark. Dessa utgifter ingår i utgiftsposten ”upplysning” som i helhet uppgick till 481 818 mark. Utgifterna för utställningsverksamheten motsvarar ca en femtedel av utgifterna för fören-

228 Orig. ”hätkähdyyti varmasti hyvin monen kasvattajan pohtimaan omien kasvattiensa harastuksia k.o. asiaan”.

229 Orig. ”Eikähän ajatteleva ihminen voi tulla muuhun tulokseen kun että nuorisoa uhkaa vaara niiden välineiden ja taitojen taholta joiden pitäis [sic] olla auttamassa ihmistä korkeampaan ihmisyyteen, kuten painotuotteiden, taiteen y.m. alalta kuten eräs henkilö asiaa luonnehti näyttelyssä käydessään.”

ingens andra huvudsakliga verksamhetsform, d.v.s. sommarrekreationen (en dryg miljon i utgifter).²³⁰ Inom utgiftsposterna för serieutställningen ingår t.ex. anskaffningar av serietidningar (1205 mark) och rubriktexter på tygbotten (14 425 mark) till utställningen (FBB Arb 29.9.1955). Medan seriekampanjen pågick utgjorde den endast en, kanske relativt synlig, del av FBB:s verksamhet. Beskrivande för detta är broschyren *Lasten tulevaisuuden puolesta* (För barnens framtid) som trycktes 1956. I den 12-sidiga pamfletten, i vilken presenteras olika krav på barnskyddets område (gällande t.ex. mödravård, social bostadsproduktion, skolfrågor, vård av barn med specialbehov), noteras temat barn och media med följande marning:

On vältämätöntä tarkata myös muita kodin ja koulun ulkopuolella olevia kasvatustekijöitä.

Lasten suojelemiseksi huonoilta vaikutteilta on pyrittävä yhteistomintaan lasten vanhempien, opettajien ja kasvattajien, kirjailijoiden ja taiteilijoiden sekä muiden asiasta kiinnostuneiden henkilöiden kanssa

Lapsille sopimattomia ala-arvoisia elokuvia, raaistavia sarjakuvia ja huonoa kirjallisuutta vastaan on voimakkaasti taisteltava.

Hyvää kirjallisuutta ja elokuvaa on edistettävä valtion ja kuntien toimenpitein.²³¹ (Lasten 1956)

Intresset för barns mediebruk utgör endast en liten del av organisationens verksamhet. Bland medierna har serierna inte heller någon privilegierad plats, utan de utgör ett medium bland andra. Trots detta utgjorde FBB:s serieverksamhet en särartad del av den finländska debatten. Verksamheten ger också en alldeles särskild inblick kunskapsbildningen kring barn och serier.

230 Utställningsverksamheten skall också ha inhämtat litet inkomster (10.908 mark), vars ursprung är okänt.

231 Övers. ”Det är nödvändigt att granska också andra fostrande faktorer utanför hem och skola.

För att beskydda barnen från dåligt inflytande bör man eftersträva samarbete med barnens föräldrar, lärare och fostrare, författare och konstnärer, och övriga personer med intresse i ärendet

Man bör med kraft kämpa mot för barn olämpliga undermåliga filmer, förråande serier och dålig litteratur

God litteratur och film bör befrämjas med statliga och kommunala åtgärder.”

7.3 General Mannerheims Barnskyddsförbund

7.3.1 Bakgrunden

En viktig aktör i den finländska behandlingen av seriefrågan var General Mannerheims Barnskyddsförbund. Medan För Barnens Bästa var en organisation med en klar anknytning till den finländska politiska vänstern, och närmare bestämt folkdemokraterna, var MBF en organisation som sedan grundandet (1920) betraktats med skepsis inom vänstern (Korppi-Tommola 1990, 40–42). Denna skillnad mellan de två organisationerna skall inte ges alltför stor betydelse i det här sammanhanget, men märkbart är att det inte fanns något samarbete mellan dem ifråga om behandlingen av seriefrågan.²³² Klart är att MBF var, och är, en organisation med stor synlighet och med mycket mera omfattande verksamhet än FBB:s. Storleksordningen mellan förbunden är tydlig.

MBF:s verksamhet i seriefrågan förefaller starta något senare än FBB:s och avslutas betydligt senare. Föreningarnas verksamhet på seriernas område sker i viss mån samtidigt, varför det verkar osannolikt att MBF:s verksamhet skulle ha startats eller intensifierats på grund av att FBB:s verksamhet avtagit. Tyngdpunkten i de två organisationernas serieverksamhet kom att förläggas till olika områden. Då FBB:s centrala insats var serieutställningen ”Piiirrettyä julmuutta” var MBF:s verksamhet mera inriktad på undersökningsverksamhet samt på försök att skapa en kontrollmekanism för att granska serietidningar och att reglera serietidningens och serieläsningens. Förbundens verksamhet kan kanske förstås genom den tidsmässiga ordningen: FBB:s utställningsverksamhet 1955–57 som föregick MBF:s verksamhet var ägnad att fästa allmänhetens och barnskyddsaktivisters uppmärksamhet vid serieproblemet, medan MBF:s verksamhet, som nådde sin kulmen efter 1957, var inriktad på att skapa en fördjupad förståelse av problemet samt att försöka råda bot på det. Detta är förstås en tolkning som förbiser vikten av annan aktivitet kring serier innan MBF på allvar inledde sin verksamhet. Tolkningen förbiser även det faktum att serierna kommit på MBF:s agenda redan före den andra barnskyddsorganisationens utställning, dock med en mindre intensitet. Väl att märka är också att riksdagsbehandlingen 1956 av

---

²³² Avsaknaden av samarbete är en slutsats som jag drar utgående från det material jag studerat. De enda gemensamma nämnrarna mellan organisationernas verksamhet – förutom verksamhetens natur och syften – är H. A. Turjas medverkan i båda föreningarnas serieverksamhet samt en MBF-representants medverkan på ett möte arrangerat av FBB den 15 oktober 1953.

förändring av lagen angående undertryckande av osedliga publikationers spridning (se kapitel 8) är en process som man refererar till i MBF:s egna motiveringar för att intensifiera och institutionalisera verksamheten kring serier (MBF, P.m. Sarjakuvakysymyksen nykyvaihe [P.m. Seriefrågans nu-läge] 1957).

År 1954 blir de tecknade serierna ett tema för verksamheten inom MBF. I mars 1954 hölls i Kuopio de allmänna barnskyddsdagarna. Här framfördes till förbundets centralstyrelse en önskan om att förbundet engagerar sig i frågan om att ”skydda barn och ungdom mot sedligt undermålig litteratur, tidskrifter och filmer”²³³ (MBF Centr 9.4.1954).²³⁴ Man beslutar i centralstyrelsen att frågan skall behandlas på barnskyddsmötet i samband med förbundets årsmöte samma år. Således hölls i maj 1954 den 30. allmänna barnskyddskonferensen i samband med förbundets årsmöte med temat barn, ungdomar och osedliga publikationer och filmer.

Professorerna i straffrätt Bruno Salmiala och Brynolf Honkasalo och psykiatern Martti Paloheimo höll föredrag över temat. Rubrikerna på föredragen var följande: ”Nuorisoriikollisuuden kehittymisestä Suomessa ja muualla” (”Om ungdomsbrottslighetens utveckling i Finland och annorstädes”; Salmiala), ”Nuorisoa turmelevista tekijöistä ja toimenpiteistä niiden poistamiseksi” (”Om ungdomsfördärvande faktorer och om åtgärder för att undanröja dem”; Honkasalo) samt ”Siveellisesti ala-arvoisien julkaisujen ja elokuvien vaikutuksesta nuoriin ja vastatoimenpiteistä” (”Om sedligt undermåliga publikationer och filmers inverkan på ungdomen och åtgärder mot dessa”; Paloheimo) (MBF Årsb 1954, 22). Åsikterna bland föredragshållarna verkar ha gått isär. Medan Honkasalo talade för ”kraftåtgärder” mot osedliga publikationer och filmer var Paloheimo av den åsikten att olika medias ”inverkan på ungdomens moral” var en öppen fråga som ännu inte utretts i tillräcklig utsträckning (se Ungdomen 1954). Paloheimo ansåg också att seriernas negativa påverkan överdrivits. (Ungdomen 1954). Till samma möte där experterna höll sina föredrag skall också ha kommit en hälsning från det förstärkta biskopsmötet som uttryckt kyrkans stöd för åtgärder ”som eftersträvar höjandet av ungdomens sedliga nivå” (MBF Årsb 1954).²³⁵ Barnskyddsmötet i sin tur fram-

233 Orig. ”lasten ja nuorten suojelemiseksi siveellisesti ala-arvoiselta kirjallisuudelta, aikakausi-julkaisuilta ja elokuvilta.”

234 Från vilket håll denna vädjan kommit är för mig okänt.

235 Denna hälsning finns inte i Kyrkostyrelsens arkiv.

förde till MBF:s centralstyrelse att den borde skrida till åtgärder för att råda bot på den problematiska mediesituationen, varefter centralstyrelsen överförde ärendet till förbundets mentalvårdsutskott (mielenterveysvaliokunta; MBF Centr 11.6.1954).

Mentalvårdsutskottet konstaterade i ett uttalande att situationen på filmens och de osedliga publikationernas område inte krävde åtgärder från förbundets sida, eftersom det redan existerade statliga kommittéer som dryftade dessa media. Beträffande serierna konstaterades situationen vara en annan:

Sensijaan valiokunta toteaa, että edellämainittujen komiteoiden työ ei koske jännitysarjakuvia tai julkaisuja, jotka saattavat myös olla vahingollisia lasten mielikuvitukselle ja tämän vuoksi valiokunta lausuu toivomuksen, että Mannerheim-liitto muiden lastensuojelujärjestöjen kanssa ryhtyisi toimenpiteisiin mainitunlaisten julkaisujen rajoittamiseksi, kuitenkin vain vapaaehtoisuuden pohjalta.²³⁶ (MBF Centr 15.10.1954)

Förbundets verksamhet erhöll här alltså formen av ett komplement till den statliga verksamheten. Hur verksamheten skulle ordnas dryftades av förbundets centralstyrelse och mentalvårdsutskott sedermera under ca ett och ett halvt år. Mentalvårdsutskottet föreslog först att verksamheten skulle genomföras tillsammans med andra barnskyddsorganisationer. Senare intog utskottet ståndpunkten att MBF skulle ta huvudansvaret för verksamheten. I detta skede föreslogs att förbundets filmutskott och -råd även skulle ta sig an serierna eftersom båda mediernas effekter var liknande och kontrollverksamheten på båda områdena också torde vara likartad. Filmutskottet ansåg att frågan om serierna var så pass viktig att ett eget organ krävdes för att syssla med denna. Centralstyrelsen konstaterade vidare att verksamheten också i andra länder handhades av särskilda organ, varför man även inom MBF utsåg ett särskilt serieutskott (MBF Centr 14.6.1956). En uttrycklig strävan var att utskottet skulle representera ett flertal olika fostrarkretsar. Förutom fil.lic. H. A. Turja i egenskap av serieexpert, lektor Gay von Weissenberg (Yhteiskunnallinen korkeakoulu; Representantskapet för Finlands Ungdomsorganisationer; Finlands representant i Nordiska kulturkommissionens Kontaktutvalg

236 Övers. ”Däremot konstaterar utskottet att ovannämnda kommittéers arbete inte gäller thriller serier eller publikationer, som också kan vara skadliga för barns fantasi, och av denna anledning uttrycker utskottet sitt önskemål att Mannerheimförbundet tillsammans med andra barnskyddsorganisationer skulle vidta åtgärder för begränsningen av dylika publikationer, dock endast på frivillig basis.”

for Barns og Ungdoms Läsning) samt politices kandidat Ahti Hailuoto (Centralförbundet för barnskydd) namngavs av centralstyrelsen i detta skede ett antal andra personer representerande medicinsk och psykologisk expertis.²³⁷ Därtill ansågs att i utskottet också skulle sitta representanter för folkskolan, lärdomsskolan, barnträdgårdsarbetet, kyrkan och hemmet. Att förbundets verksamhet hade rollen av att vara ett komplement till den statliga verksamheten framkom i de fortsatta diskussionerna. Man uppmärksammade i förbundet riksdagsbehandlingen av regeringspropositionen angående lagen om undertryckande av osedliga publikationers spridning, bl.a. genom att till alla riksdagsledamoter sända ett exemplar av Turjas (1956) *Sarjakuva kasvatustekijänä ja opetusvälineenä* (Serierna som fostrande faktor och undervisningsmedel: se MBF Centr 23.11.1956). Det konstaterades att lagbehandlingen utfallit väl med avseende på ”barnens fostringsmässiga skydd” (lapsien kasvatuksellisen suojelemisen; MBF Centr 23.11.1956), men eftersom serierna fallit utanför den antagna lagen ansåg man att förbundets verksamhet i seriefrågan behövdes.

Således kallade man till ett expertmöte som hölls i december 1956 (MBF, P.m. Sarjakuvakysymyksen nykyvaihe 1957). I mötet deltog förutom tidigare nämnda Turja, von Weissenberg och Hailuoto även folkskolinspektör Walter Erko, magister Maisi Tamminen, barnträdgårdslärare Raisa Taulamo, vicehäradshövding, MBF:s verksamhetsledare Edwin Törmälä, socialskötare Leila Korkee samt magister Esko Rahkimo, som var chef för MBF:s mentalygieniska avdelning. På mötet beslöts att barnskyddsförbundet skulle sammankalla en nämnd med en möjligast bred representation och att speciellt psykiatrin och psykologin skulle vara representerad. Nämndens uppgifter skulle vara att:

1. –edistää sarjakuvien vaikutuksia selvittelevää tutkimustoimintaa esim. ottamalla yhteys erinäisiin korkeakouluihin, jotta nämä tutkimustyössään kiinnittäisivät huomiota myös sarjakuviin, erityisesti niiden psyykkisiin ja kasvatuksellisiin vaikutuksiin lapsiin ja nuoriin,
2. –suunnitella tarpeellista vanhempiin ja kasvattajiin kohdistuvaa valistustoimintaa. Erikoisesti huomioitiin se seikka, etteivät Suomessa ilmestyvät sarjakuvat ehkä sisällä ainakaan vielä tällä hetkellä kasvatuksellisesti kovinkaan vahingollisia aineksia verrat-

237 De övriga personer som nämns i juni 1956, men som inte kom att sitta i utskottet var doktor Martti Paloheimo, psykolog Pirkko Lahtinen (Keski-Uudenmaan kasvatustieteiden tutkimuskeskus [barnrådgivningen i mellersta Nyland]) och socialskötare Ilona Luukko (från barnpsykiatriska avdelningen vid Aurora sjukhus).

- tuna eräitten muitten maitten sarjakuviin, mutta tulevaisuudessa saattaa tilanne muodostua toiseksi. Tältä varalta valistustoiminta on tarpeellista, mutta myöskin siksi, että nykyiset sarjakuvat jo sellaisenaankin vähentävät lasten ja nuorten kirjallisuusharrastusta sekä tarjoavat liian ”helpossa” muodossa henkistä ravintoa,
3. –suunnitella huonojen sarjakuvien vastapainoksi kasvatuksellisesti ja psyykkisesti arvokasta ja sopivaa sarjakuvakirjallisuutta,
  4. –valmistella sopivia valvonta- ja tarkastustoimenpiteitä, joita tarpeen vaatiessa voidaan käyttää ehkäisemään huonojen sarjakuvien leviämistä. Tällöin huomioitaisiin myöskin mahdollinen yhteistyö kustantajien kanssa.
  5. –olla yhteistoiminnassa tässä kysymyksessä muitten maitten kanssa.²³⁸ (MBF, P.m. Sarjakuvakysymyksen nykyvaihe 1957)

Denna uppdragsgivning kom också att relativt väl motsvaras av den verksamhet som MBF:s serieutskott ägnade sig åt. Utskottet²³⁹ tillsattes i januari 1957. Ordförande blev socialministeriets barnskyddsinspektör Lauri Tarvainen och sekreterare Esko Rahkimo. Utskottets medlemmar år 1957 var därtill psykologen Harriet Hagman, Ahti Hailuoto, prästen, författaren och den kristliga tidningen *Kotimaas* [Fosterlandet] upplagechef Yrjö Kohonen, psykologen Päivi Oinonen, MBF:s organisationsdirektör Uno Paano, Tidskriftsförbundets styrelsemedlem och förlaget Valioleh-dets vd Kalervo Pakkala, läkaren Sirkka Syväne från Helsingfors stads barnskyddsmyndighet, Maisi Tamminen, H. A. Turja, Edwin Törmälä och Gay von Weissenberg.

Innan jag går in på den fortsatta verksamheten inom förbundet och dess serieutskott är det befogat att stanna upp och betrakta expertmötets definition av utskottets uppgifter samt att relatera dessa till tidigare planer

238 Övers. ”1. –att främja forskningsverksamhet som utreder seriers effekter genom att kontakta diverse högskolor, så att dessa i sitt forskningsarbete också skulle fästa uppmärksamhet vid serier, speciellt deras psykiska och uppfostringsmässiga effekter på barn och unga,
2. –att planera behövlig upplysningsverksamhet riktad till föräldrar och uppfostrare. Speciellt uppmärksammades att serier utkommande i Finland åtminstone inte ännu vid denna tidpunkt innehåller uppfostringsmässigt speciellt skadliga element jämfört med serierna i vissa andra länder, men att situationen i framtiden kan bli en annan. Med tanke på detta är upplysningsverksamhet behövlig, men också för att nuvarande serier redan i sig förminskar barns och ungas litteraturintresse samt i för ”lätt” form erbjuder andlig föda,
3. –att som motvikt till dåliga serier planera uppfostringsmässigt och psykiskt värdefull och passande serielitteratur,
4. –att förbereda lämpliga övervaknings- och kontrollåtgärder som vid behov kan användas för att förebygga spridningen av dåliga serier. Härvid skulle också uppmärksammas möjligt samarbete med förläggare.
5. –i denna fråga samarbeta med andra länder.”

239 I ovan nämnda PM omtalas organet som nämnd (toimikunta), medan benämningen fr.o.m. första möteskallelsen gäller serieutskottet (valiokunta).

inom förbundet. Utskottets uppgift som den definierades i fempunktsprogrammet ovan har en anmärkningsvärd bredd. Än mera anmärkningsvärda är dock vissa nyansskillnader mellan denna programförklaring och promemorian 'P. M. koskien sarjakuvien tarkastustoimintaa' (P.M. angående kontrollverksamhet angående serier) som förbundets mentalvårdsbyrå uppgjort ett knappt år innan expertmötets slutsatser drogs. Framförallt rörde skillnaden verksamhetens tyngdpunkt. Medan det tidigare dokumentet var fokuserat på kontrollverksamhet var denna aspekt en med andra verksamhetsformer jämställd del i den senare verksamhetsplanen.

Forskningsverksamheten, som i citatet ovan angavs som den första uppgiften, betraktades också i den tidigare promemorian som en nödvändig verksamhetsform, men då var den underställd kravet att påverka den allmänna opinionen. Denna dimension saknades i den senare planen. Upplysningsverksamheten inriktad på föräldrar och fostrare (punkt två i det senare programmet) behandlades på ett ambivalent sätt i de båda promemoriorna, men ambivalensen rörde olika saker. Ambivalensen i det senare dokumentet (citerat ovan) kan lokaliseras till konstaterandet att serierna som utgavs i Finland kanske inte var så skadliga som serier i andra länder. Upplysningsverksamheten behövdes inte endast för att råda bot på en rådande situation, utan också för att förebygga eventuella framtida problem. Ambivalensen i det tidigare dokumentet föranleddes av att man dels var övertygad om att den allmänna opinionen borde påverkas och att "propaganda- och informationsverksamhet" (propaganda- ja tiedotustoimintaa) behövdes, dels att MBF:s kontrollverksamhets resultat "kanske" (ehkä; MBF, P. M. koskien sarjakuvien tarkastustoimintaa) borde delges föräldrar och andra fostrare.

Den tredje punkten i det senare programmet – att planera eller utarbeta goda serier som motvikt till de existerande dåliga serierna är intressant med avseende på förbundets tidigare verksamhet. Förbundet utgav nämligen under åren 1954–56 tre seriealbum. Dessa bestod av italienska serieadaptationer av *Pinocchio*, *Peter Pan* och *Skattkamarön* (Kaukoranta 1968, 36). I den tidigare promemorian angavs också att förbundet kommer att fortsätta med denna verksamhet, men så kom inte att ske. I den texten angavs att förbundets serieutgivning "inte tävlar med övrig serieutgivningsverksamhet"²⁴⁰ eftersom målgruppen endast bestod av barn och

240 Orig. "ei kilpaile muun sarjakuvakustannustoiminnan kanssa".

unga och för att förbundet ”i egenskap av specialorganisation i uppfostringsfrågor” (kasvatuskysymysten erityisjärjestönä) endast kan publicera de ”allra bästa” (kaikkein parhaita) serierna (MBF, P. M. koskien sarjakuvienv tarkastustoimintaa). I det senare P.M:et var utgivningsverksamheten alltså något som skulle planeras; det handlade inte längre om pågående verksamhet. Inte heller senare kom denna del i programmet att utgöra någon viktig del i serieutskottets verksamhet. Däremot utgjorde planeringen av en kontrollverksamhet (valvonta- ja tarkastustoimenpiteet, punkt fyra i det senare pm:et) en aktivitet som utskottet kom att ägna sig åt under hela sin existensperiod. En intressant angelägenhet är att man redan i det första dokumentet, i vilket verksamheten planerades, hade ganska detaljerade planer för en kontrollmekanism, något som senare inte förefaller ha beaktats i verksamheten. Det första pm:et lät förstå att kontrollverksamheten skulle vara utskottets huvudsakliga uppgift.²⁴¹ Utgångspunkten var att kontrollen skulle kunna utföras i samförstånd med serieutgivarna, men man förberedde sig också på problem i detta avseende. Det som ännu inte hade planerats var vilka kriterierna skulle vara för att avgöra vad som kunde betraktas som goda eller dåliga eller osedliga serier. Det konstaterades också att kriterierna måste ”noggrannt avvägas” (tarkoin harkittava) dels för att kontrollen skulle vara ”kompetent” (pätevä) och ”enhetlig” (yhtenäinen), dels för att man skulle erhålla fostrarkretsarnas förtroende. Den sista punkten i ovan citerade fempunktsprogram var att man i seriefrågan skulle samarbeta internationellt. Denna typ av samarbete kom senare att spela en liten roll i verksamheten. Mera än samarbete handlade det internationella om influenser som kom från andra länder främst i form av olika texter som lästes och citerades i det finländska sammanhanget.

Serieutskottets första möte tillkallades av förbundets mentalhygieniska byrås chef Esko Rahkimo och hölls den 26. mars 1957.²⁴² Därefter sammankom utskottet mer eller mindre sporadiskt till slutet av år 1962. År 1963 utsåg förbundet ännu ett utskott, men huruvida det alls sammankom är oklart. Med andra ord ägnade sig MBF genom sitt utskott åt serier i ca sex års tid. Då jag i det följande betraktar denna verksamhet tar jag

241 I detta skede var det tänkt att förbundets filmutskott skulle kunna handha serierna också. Man tyckte dock att detta utskott då torde utökas med nya experter samt att seriekontrollen borde utföras under ett annat namn än filmutskottet. Med andra ord skulle filmutskottet ha presenterat sig under två olika namn.

242 På det första mötet deltog ordförande Tärvinen, medlemmarna Hailuoto, Kohonen, Tamminen, Turja samt som sekreterare Rahkimo.

som utgångspunkt den indelning som presenterades i pm:et 'Sarjakuvakysymyksen nykyvaihe' (Seriefrågans nuläge) och dess fempunktsprogram. Forskningsverksamheten och utarbetandet av övervaknings- och kontrollverksamhet är i fokus för egna avsnitt. De andra verksamhetsformerna var mera marginella och behandlas mera kortfattat i ett avsnitt.

7.3.2 Forskningsverksamheten

Att forsknings- eller undersökningsverksamhet skulle utgöra ett fält för MBF:s serieutskott konstaterades redan i de två promemorior som författats före tillkallandet av serieutskottet. I den tidigare promemorian konstaterades att "redigerandet av vetenskapligt kompetenta publikationer som behandlar de tecknade seriernas effekter"²⁴³ krävs för att erbjuda material för den "propaganda- och informationsverksamhet", vars syfte var att ge verksamheten kring serier, speciellt kontrollverksamheten, den allmänna opinionens stöd (MBF, P. M. Koskien sarjakuvien tarkastustoimintaa). I det senare pm:et konstaterades att serieutskottet bl.a. hade som uppgift att

edistää sarjakuvien vaikutuksia selvittelevää tutkimustoimintaa esim. ottamalla yhteys erinäisiin korkeakouluihin, jotta nämä tutkimustyössään kiinnittäisivät huomiota myös sarjakuviin, erityisesti niiden psyykkisiin ja kasvatuksellisiin vaikutuksiin lapsiin ja nuoriin.²⁴⁴
(MBF, P.m. Sarjakuvakysymyksen nykyvaihe 1957)

Denna uppgift var kombinerad med andra uppgifter såsom upplysning till föräldrar och utarbetandet av en kontrollmekanism. Uppdraget uttryckte en ambivalens som var beskrivande för förbundets verksamhet i seriefrågan under de kommande åren. Samma ambivalens beskriver också, som jag konstaterat tidigare, behandlingen av serieproblemet i Finland på ett mera allmänt plan. Ambivalensen handlade om att man dels konstaterade existensen av ett problem som borde åtgärdas, dels uttryckte att problemet var okänt och måste undersökas. Ibland kunde ambivalensen också vara mera uttalad då man konstaterade att problemet kanske ännu inte var så allvarligt. Å ena sidan måste ett aktuellt problem konstateras för att verksamheten skulle vara motiverad, å andra sidan kretsade verksamheten långt kring en specificering och kartläggning av problemet.

²⁴³ Orig. "tieteellisesti pätevien, sarjakuvien vaikutusta käsittelevien julkaisujen toimittaminen".

²⁴⁴ Övers. "att främja forskningsverksamhet som utreder seriernas effekter genom att kontakta diverse högskolor, så att dessa i sitt forskningsarbete också skulle fästa uppmärksamhet vid serier, speciellt deras psykiska och uppfostringsmässiga effekter på barn och unga."

I starkare ordalag uttrycktes denna ambivalens i vissa medietexter. Det konstaterades bl.a. att ”vi knappast riktigt [vet] vad som bjuds våra barn i serieväg” (Grrr 1954). Skribenten hade studerat finska och rikssvenska tidningar som ”redan de visat så betänkliga sidor, att man som en första åtgärd måste kräva en ordentlig utredning av innehållet i ett större material, med statistik över det råa våldets roll och ordförrådets art osv.” Mera kunskap behövdes, men något måste göras redan utan denna kunskap:

En sådan utredning är egentligen en förutsättning för vidare åtgärder – men man behöver ju ändå inte sitta med händerna i kors i väntan på ett betänkande. Redan nu vet man tillräckligt [sic] om serieflodens kvaliteter för att inse, att föräldrar och lärare måste ägna den större vaksamhet. [...]

I väntan på ett sakligt bearbetat undersökningsmaterial om dravlet skadar det inte heller att man också på mera officiellt håll bereder sig på en insats – dock inte på censur och förbud. (Grrr 1954)

Det fanns en kunskap om att serierna var ett problem samt att problemet var så stort att det krävde utredning. E. R. Gummerus (1958) representerar (i en artikel i *Hufvudstadsbladet*) samma logik. Han konstaterar först att undersökningar om seriernas inverkan på läsarna saknas, varefter olika serier klassificeras på ett sätt som antyder att de kan ha sämre eller bättre effekter på läsarna. I förståelsen av problemet ingick inte en möjlighet att den nyproducerade kunskapen skulle ha kunnat ändra på problemets status som problem. I en dylik argumentering naturaliserades problemet och dess innebörd gjordes självklar.

På sitt första möte i mars 1957 konstaterade MBF:s serieutskott att upplysningsverksamhet behövdes, men att denna måste föregås av en ”inventering” av de serier som utkom i landet (MBF Utsk 26.3.1957). Således bestämdes att utskottsmedlemmarna skulle bekanta sig med ett urval serier. Med möteskallelsen till följande möte lär ha medföljt serietidningar, men vilken typ av diskussioner dessa föranlett finns det inte uppgifter om. I detta skede beslöt man att be experter författa texter om serier samt att uppgöra en bibliografi över existerande skrifter om seriemediet (MBF Utsk 16.4.1957).

Senare beslöt man sig för att kontakta instanser sysselsatta med serier i de tre nordiska länderna Danmark, Norge och Sverige (MBF Utsk 21.5.1957). Förfrågan om information sändes (MBF Brev 5.7.1957) till Johan Deifehman, sekreterare för danska Det kulører udvalg, Lorentz Larsson vid Svenska seriekommittén och Rikka Deinfbold vid norska Det råd-

givende utvalg for tekneserier. Till det följande mötet hade i förbundets mentalvårdsbyrå gjorts en sammanställning om åtgärder i Danmark och Norge (MBF, Sarjakuvakysymykseen liittyviä toimenpiteitä Tanskassa ja Norjassa [Åtgärder i anknytning till seriefrågan i Danmark och Norge] 1957).²⁴⁵ I detta dokument har den i de två länderna planerade eller utförda forsknings- och undersökningsverksamheten en stor roll. Det danska utskottet konstateras ha kommit fram till att undersökningar måste utföras angående seriemarknaden, seriernas effekter, barns serieläsande, seriernas och den dåliga litteraturens innehåll, föräldra- och lärarsynpunkter, inverkan av barnens bokvecka och medias inverkan på brottsligheten. Behovet av undersökningsverksamhet i Norge föreföll inte lika stort, men rörde sig inom samma områden som de danska planerna. Då MBF:s serieutskott bekantade sig med åtgärderna i Danmark och Norge konstaterades att ”av framtida åtgärder ansågs i första hand undersökningar gällande seriefrågan vara mest ändamålsenliga”²⁴⁶ (MBF Utsk 19.11.1957). Man planerade tre helheter i forskningsverksamheten:

Lehtori G. Weissenberg otti yhdessä YK:n opiskelijoitten kanssa tehtäväkseen tutkia sarjakuvaongelmaa muissa maissa, Suomessa ilmestyvien sarjakuvien laatua ja määrää (julkaisijat, hinta jne.) sekä sarjakuvien levinneisyyttä yms.

Toinen tutkimus kohdistuu sarjakuvia koskevaan tarkastussäännöstöön. Tämän kysymyksen otti hoitaakseen fil.lis. H. A. Turja.

Kolmannessa tutkimuksessa tullaan selvittämään sarjakuvien psykisiä ja kasvatuksellisia vaikutuksia. Tutkimus annettiin Liiton mielen-terveystomiston suoritettavaksi.²⁴⁷ (MBF Utsk 19.11.1957)

I detta sammanhang är den första och tredje punkten av relevans (den verksamhet som fokuserar kontrollreglementet behandlas i nästa avsnitt). Dessa studier hade följande syften: att kartlägga seriemarknaden i Finland, att kartlägga serieproblemet internationellt samt att studera serieläsandets

245 Från Sverige hade inte då ännu erhållits information.

246 Orig. ”Vastaisista toimenpiteistä pidettiin ensi kädessä tarkoituksenmukaisimpina sarjakuvakysymykseen liittyviä tutkimuksia.”

247 Övers. ”Lektor G. Weissenberg tog tillsammans med studenter vid Y[hteiskunnallinen] K[korkeakoulu] som sin uppgift att undersöka serieproblemet i andra länder, kvaliteten hos och mängden av (utgivare, pris etc.) de serier som utkommer i Finland samt seriernas spridning m.m.

Den andra undersökningen riktar sig mot ett kontrollregelverk rörande serier. Denna fråga åtog sig fil.lic. H. A. Turja att sköta.

I den tredje undersökningen kommer man att klarlägga seriernas psykiska och pedagogiska effekter. Förbundets mentalhygieniska byrå tilldelades uppgiften att fullborda undersökningen.”

effekter. Resultatet av denna planerade forskningsverksamhet var tre fullbordade studier samt en studie som planerades relativt långt, men aldrig förefaller ha blivit utförd. Alla de tre genomförda studierna gjordes vid Yhteiskunnallinen korkeakoulu. Under 1958 presenterades där som slutarbeten för ungdomsledarexamen Ritva Karimos *Sarjakuvien julkaisutoiminta Suomessa* (Seriepubliceringsverksamheten i Finland) och Toini Rissanens *Tutkimus sarjakuvien levinneisyydestä kansakoululaisten keskuuteen ja mielipiteitä sarjakuvien vaikutuksesta lukijoihinsa* (Undersökning om seriernas spridning bland folkskolelever och åsikter om seriernas inverkan på sina läsare; Karimo 1958; Rissanen 1958). Den tredje studien utfördes av Gay von Weissenberg och utgjorde en kartläggning över existerande forskning om tecknade serier (von Weissenberg 1959). I det följande analyseras dessa studier i egenskap av deltagare i behandlingen av seriefrågan. Analysen handlar mindre om de konkreta resultaten (som i Karimos och Rissanens fall presenterats i kapitel 3) och mera om hur kunskapen är konstruerad och till vad den används. Ur detta perspektiv blir speciellt studiernas slutsatser intressanta. Dessa kan dock inte betraktas åtskilda från studiernas argumentation och forskningsuppläggning, förutom då ett samband mellan slutsatser och övrig diskussion är svår eller omöjlig att påvisa.

Alla tre studier hade som en premis den uppdragsgivning som MBF:s serieutskotts beslut utgjorde. I studierna uttrycktes premisserna dock på ett allmännare plan. Alla konstaterade inledningsvis att serierna var en kulturform, vars popularitet var stor. Vidare konstaterade alla tre skribenter att seriemediet också mött kritik. Von Weissenberg konstaterade att det tvistades om serierna och att hans studie hade som syfte att granska forskningsresultat, ”som kan anses kasta objektivt ljus över detta omtvistade ärende”²⁴⁸ (von Weissenberg 1959, 1). Rissanens ingress – som på det stora hela byggde på Erkki Salonens (1953) seriehistorik i *Mitä Missä Milloin* – uttryckte en skepticism i förhållande till seriernas kritiker:

Toisten mielipiteiden mukaan sarjakuvat syrjäyttävät varsinaisen lukemisen tarjoaman henkisen ravinnon olemalla sen helposti sulavana korvikkeena ja vetoamalla lukijainsa ”alhaisimpiin vaistoihin”. Niiden henkilökuvauksia on syytelty kaavamaisuudesta ja katsottu, että ne todellisuuden vääristelyssään eivät täytä kertomataiteelle asetettavia vaatimuksia ja lisäksi niitä on pidetty huonosti piirrettyinä. Kuitenkaan ei voitane kieltää, että sarjakuvien joukossa on paljon erittäin

248 Orig. ”joiden voidaan katsoa luovan objektiivista valoa tähän kiistanalaiseen asiaan”.

hyvin piirrettyjä kuvasarjoja, eikä myöskään sitä, että sarjakuvien lukeminen varsinkin lasten keskuudessa on mitä voimakkainta luku-harjoitusta. Nykyistenkin sarjakuvien joukossa on varmaan paljon sellaisia kuvasarjoja, jotka eivät ole lukijainsa ”alhaisiin vaistoihin” vetoavia, vaan lähinnä lapsia ajatellen ovat opettavaisia ja kehittävät huumorintajua. Meillä Suomessa julkaistaan tuskin yhtään todella raakaa ja seksuaalimoraalia loukkaavaa sarjakuvaa, kuten esim. Yhdysvalloissa tehdään.²⁴⁹ (Rissanen 1958, 1)

I ett annat sammanhang konstaterade Rissanen att det inte fanns någon forskning om seriernas effekter och att ”bristen på en enhetlig objektiv kartläggning” (yhtenäisen objektiivisen selvityksen puute) möjliggjort att serierna kunnat tillskrivas olika effekter såsom främjandet av ungdomsbrottslighet. Rissanen ifrågasatte detta och konstaterade också att serierna t.o.m. kunde fungera som en säkerhetsventil för läsarna som kunde få sina känslor av agg behandlade på fantasins nivå. Seriernas effekter berodde enligt Rissanen på läsaren själv, ”hans/hennes karaktär, livsskeden, bildningsnivå m.m.”²⁵⁰ (Rissanen 1958, 7). Karimos inledning i sin tur delade den kritiska synen på seriemediet:

He [sarjakuvien kustantajat] päästävät julkisuuteen yhä arvottomampia sarjakuvia saadakseen kaikkien huomion kiintymään tuotteisiinsa. Sarjakuvien miljoonat ystävät ovat saaneet rinnalleen myös suuren joukon vastustajia, jotka hyvin puolustavat kantaansa.

Kun ottaa huomioon suomalaistenkin julkaisijoiden erilaiset ”luonteet”, voi hyvin kuvitella sarjakuviemme muodostavan kirjavan lauman.²⁵¹ (Karimo 1958, 1)

Av de tre studierna utgjorde von Weissenbergs text en litteraturöversikt och de två andra var empiriska studier. I de empiriska studierna var hän-

249 Övers. ”Enligt andras åsikter undantränger serierna den själsliga näring som den egentliga läsningen erbjuder genom att vara dess lättsmälta ersättning och genom att vädja till sina läsares ”lägsta instinkter”. Deras personbeskrivningar har anklagats för slentrian och det har ansetts att de genom sin förfälskning av verkligheten inte uppfyller de krav som uppställs för den berättande konsten och dessutom har de ansetts vara dåligt tecknade. Dock kan det knappast förnekas att det bland serierna finns många mycket vältecknade bildserier, och inte heller det att serieläsning speciellt bland barn utgör ytterst stark läsövning. Bland de nutida serierna finns säkerligen också många sådana bildserier, som inte vädjar till sina läsares ”lägre instinkter”, utan vilka närmast med tanke på barn är lärande och utvecklar sinnet för humor. Hos oss i Finland publiceras knappast någon verkligt brutal och för sexualmoralen sårande serie, såsom det görs exempelvis i USA.”

250 Orig. ”hänen luonteestaan, elämänvaiheistaan, sivistystasostaan ym.”

251 Övers. ”De [seriernas förläggare] publicerar allt värdelösare serier för att få allas uppmärksamhet riktad mot sina produkter. Seriernas miljoner vänner har vid sidan om sig fått även en stor grupp motståndare, som på ett gott sätt försvarar sin ståndpunkt.

När man tar i beaktande också de finländska utgivarnas olika ”karaktärsdrag”, kan man mycket väl föreställa sig att våra serier utgör en brokig samling.”

visningarna till existerande litteratur få; von Weissenbergs text däremot är med stor marginal den finländska text som på 1950-talet refererade till det största antalet existerande texter som behandlade serieproblematiken i både finländskt och internationellt perspektiv. En kort redogörelse för de olika texternas fokus behövs innan deras slutsatser behandlas och jämförs.

Karimos studie utgjorde en kartläggning över serieutgivningen i Finland år 1958. Författaren kartlade serierna i dagspressen, olika tidskrifter och serietidningar. Följaktligen bestod en stor del av studien av förteckningar över serier i olika tidningar med uppgifter om upplagor och utgivare. Bifogad studien fanns bildexempel ur en lång rad olika serier. Förteckningarna var studiens huvudsakliga resultat. Utöver denna kartläggning genomförde Karimo en liten enkät bland föräldrar om deras syn på vilka serier som var lämpliga för pojkar och flickor i olika åldrar.²⁵² Denna enkät användes av Karimo för att kategorisera serier enligt lämplighet för de olika grupperna av barn.²⁵³ Resultatet av denna del av studien var att lämpligt för barn i åldern 7–12 var ”serier med kort spännvidd föreställande barns lekar och djur”,²⁵⁴ serier som barn bäst ”smälter” (sulattavat) och som erbjuder ”lärdomar i roligt format” (opetusta haus-kassa muodossa). Sådana serier var t.ex. Lilla Lotta och Ludde (Karimo 1958, 29). 12–15-åriga flickor skulle ha serier som var ”pedagogiska på ett intressant sätt” (kasvattavia mielenkiintoisella tavalla), exempelvis Annika, Rusty och Bambi. Pojkar i samma ålder skulle ha äventyrsserier ”som är till karaktären hurtiga, fostrande och som utvecklar fantasin i rätt riktning”,²⁵⁵ t.ex. Rusty och Rymdens pionjärer (Karimo 1958, 29). Karimo konstaterade att det fanns få serier för den äldsta åldersgruppen och att ”lämpligast eventuellt [är] komiska serier om familjehändelser och ungas sysslor samt sunda äventyrsserier”,²⁵⁶ t.ex.

252 Denna del av studien bestod av 45 sända formulär, vilket resulterade i 30 ”användbara” svar (Karimo 1958, 1). I formuläret frågades ”vilken typ av serier” som bäst passade (”Minkä-laatuisten sarjakuvien katsotte parhaiten sopivan”) flickor och pojkar i åldrarna 7–12, 12–15 och 15–17 år (Karimo 1958, Liite 2, b).

253 Dessutom ingick en kategorisering enligt seriernas genre. Varpå denna gruppering grundade sig är oklart. Klart är endast att Karimo skrev att enkätsvaren utgjorde grunden för kategoriseringen enligt lämplighet.

254 Orig. ”lyhytjänitteiset, lasten leikkejä ja eläimiä esittävät sarjakuvat”.

255 Orig. ”jotka ovat luonteeltaan reippaita, kasvattavia ja jotka kehittävät mielikuvitusta oikeaan suuntaan”.

256 Orig. ”koomilliset, perhetapahtumia ja nuorten touhuja kuvaavat sarjat sekä tervehenkiset jännityssarjakuvat ehkä sopivimmat”.

Blondie, Ferdinand, Adamson, Acke eller Eva och jag. Den sistnämnda ”innehåller pigg romantik och spänning”²⁵⁷ (Karimo 1958, 29).

Rissanens studie hade som syfte att kartlägga folkskolbarns serieläsande genom en enkätstudie. Studien omfattade barn i åldern 9–15 år på tretton orter runtom i Finland. Dessutom fick lärare i samma skolor fylla i ett eget frågeformulär.²⁵⁸ För att ytterligare få en uppfattning om en myndighets syn på serier intervjuade Rissanen skolrådet [Kaarlo] Saarialho. Frågorna till eleverna handlade om hur ofta de läste serier, vilka serier de läste, hur de fick tag på serierna samt hur föräldrarna förhöll sig till serieläsandet. Syftet var att få en uppfattning om eventuella skillnader i serieläsandet mellan könen och på olika orter. Lärarna fick ta ställning till om eleverna läste för mycket eller en lagom mängd serier, hur serieläsandet inverkade på skolprestationerna samt hur de förhöll sig till elevernas serieläsande. Resultaten visade att i stort sett alla barn läste serier samt att en majoritet av föräldrarna (enligt barnens uppfattning) förhöll sig positivt till serieläsandet.

Gay von Weissenbergs litteraturöversikt var en grundlig studie av forskningen om seriernas effekter på läsarna. Von Weissenberg visade en stor kännedom om både amerikanska och europeiska diskussioner. Presentationen innefattade olika argument, som framförts både som kritik mot och försvar av seriemediet. Här fanns representerade resultat från allt från Fredric Werthams (1954a; 1954b) och Nils Bejerots (1981 [1954]) genomgående mycket fördömande syn på seriemediet till Frederic Thrashers (1949) syn på seriemediet som en syndabock i sökandet efter förklaringar till ungdomsbrottslighet och Göte Klingbergs (1954) konstaterande att seriernas språk på intet sätt kunde anses utarma barnens ordförråd. Översikten inleddes med en diskussion om barnets förhållande till bilden. Enligt denna diskussion hade bilden ett begränsat inflytande på barn och individer, även om bilderna kunde inspirera till olika former av handlingar. Problemet med bilders effekter kopplade von Weissenberg till ett samhälle som till sin värdegrund var kontroversiellt. Ideologiskt och etiskt frisinne och ett bildflöde som uttryckte olika tendenser föranledde problem.

257 Orig. ”sisältää pirteää romantiikkaa ja jännitystä”.

258 Sammanlagt 657 elever och 55 lärare besvarade enkäten under våren 1958. De aktuella orterna var Helsingfors, Tammerfors, Uleåborg, Heinola, Rovaniemi, Konnevesi, Kullaa, Laukaa, Tohmajärvi, Toivakka och Sodankylä.

Tuskin voi olla epäilystä siitä, mitä kaikkiin henkisesti kypsymättömiin tulee täysin heidän ikävuosistaan riippumatta – että se äärimmäisen kirjava ja sekalainen kuvavalikoima, jonka perusteella he luovat käsityksensä todellisuudesta, on omiaan osaltaan sumentamaan niitä kansalaisihanteita, joita ilman yhteiskunta ei voi tulla toimeen ja joita muuten olisi voitu oikean kuvavalikoiman pohjalta saada suhteellisen helposti omaksuttavaksi. Sarjakuvat, ajanvietelukumistot ja yleensä koko tämä julkaisujen kirjava ryhmä suosii ja suosittelee aivan toisenlaista kansalaistyyppiä kuin se, mille koulukirjat ja muistopatsaita pystyttävät viranomaiset haluavat osoittaa kunnioitustaan.²⁵⁹ (von Weissenberg 1959, 8)

Bildens potentiella problem var således ett bredare socialt problem. Problemet handlade om en form av modernitet, eftersom det förefaller som om det tidigare fanns en enhetskultur som hade splittrats i flera olika impulser som individerna måste reagera på. Det verkliga problemet uppkom då det i samhället också fanns ”andligt outvecklade” (henkisesti kypsymättömät) individer, som inte kunde reagera på rätt sätt i den nya tid som betecknades av idealens och bildarsenalens urvalsrikedom. Diskussionen om bilden efterföljdes av en betraktelse över seriemediet. Denna gjorde bruk av effektsbegreppet, som presenterades genom ett flertal olika studier. Effekterna diskuterades t.ex. i termer av ökad brottslighet, men också i relation till läskunnighet.

Vilka slutsatser drogs om serieproblemet i de olika studierna? Frågan är högst relevant eftersom studierna hade som syfte att erbjuda MBF:s serieutskott och därigenom en bredare allmänhet saklig eller vetenskaplig information om seriemediets eventuella effekter och problem. Karimos, Rissanens och von Weissenbergs slutsatser rörde sig på olika nivåer. Karimo och Rissanen drog sina slutsatser om seriernas innehåll. Enligt Karimo – under rubriken ”mina egna åsikter” (omat mielipiteeni) – var de i Finland publicerade serierna av en låg nivå, men hon konstaterade vidare att ”de allra undermåligaste serierna” (kaikkein ala-arvoisimpia sarjakuvia) inte hade kommit att publiceras i Finland. De dåliga serierna i Finland presenterades av sådana som ”säljs på grund av deras till de lägre drifterna

259 Övers. ”Det råder knappast någon tvekan om att vad alla andligt utvecklade oberoende av ålder anbelangar – att det extremt brokiga och blandade bildurval, utgående från vilket de skapar sin verklighetsuppfattning, är ägnad att för sin del fördunkla de medborgarideal, utan vilka samhället inte kan fungera och vilka annars, utgående från det korrekta bildurvalet relativt enkelt hade kunnat omfattas. Serier, förströelsemagasin och hela denna brokiga grupp av publikationer i allmänhet gynnar och rekommenderar en helt annan medborgartyp än den som skolböcker och myndigheter som reser minnesstatyer hyser respekt för.”

vädjande illustrationer och berättelser”²⁶⁰ (Karimo 1958, 30). Dessutom diskvalificerade Karimo serietidningarna *Satusarja* (Sagoserien) och *Kuvitettuja klassikkoja* (Illustrerade Klassiker) eftersom de ”undertrycker barns och ungas intresse för god sago- och skönlitteratur”²⁶¹ (Karimo 1958, 30). Argumentet var alltså diametralt motsatt det som framfördes i marknadsföringen för *Kuvitettuja klassikkoja*. Slutligen presenterades de kriterier som serierna borde uppfylla; de ”skulle alltid innehålla sund humor, spänning och kärlek. De borde vara fostrande till karaktären”²⁶² (Karimo 1958, 30).

Rissanens avhandling var sparsmakad på slutsatser, men också den rörde seriernas innehåll och kvalitet. Synen var mera positiv än hos Karimo, t.ex. konstaterades om de populäraste serierna *Aku Anikka* (Kalle Anka) och *Nakke Nakuttaja* (Hacke Hackspett):

Sitä [*Aku Anikka*] vastaan ei pitäisi ollakaan huomauttamista, sillä onhan se tunnetun taiteilijan Walt Disney’n piirtämä, joten se täyttää myös taiteelliset vaatimukset. Huumorin kannalta sitä voidaan pitää myös hyvänä. Nakke Nakuttaja on sekin hyvin suosittu, eikä sitäkään voitane pitää hauskoine tapahtumineen lapsille vahingollisena.²⁶³ (Rissanen 1958, 23–24)

Välteknade serier utförda av kända konstnärer och humor fick godkänt. Det fanns också sämre serier, nämligen de äventyrs- och kriminalserier som 12–15-åriga pojkar mest intresserade sig för:

Näiden lukemista vastaan kai lienee eniten huomauttamista, sillä ne ovat usein huonosti piirrettyjä ja tekstinsä puolesta kehoja. Jos yleensä sarjakuvilla on vaikutusta, niin lähinnä kai tämän luokan sarjakuvat tekevät lukijainsa mielen levottomaksi ja antavat herätteitä rikollisiin tekoihin.²⁶⁴ (Rissanen 1958, 24)

260 Orig. ”menevät kaupaksi niiden alempiin vietteihin vetoavan kuvituksen ja kerronnan tähden”.

261 Orig. ”tukahduttavat lasten ja nuorten innostusta hyvään satu- ja kaunokirjallisuuteen”.

262 Orig. ”sisältäisivät aina tervehenkistä huumoria, jännitystä ja rakkautta. Niissä täytyisi olla kasvattava luonne”.

263 Övers. ”Mot den [Kalle Anka] borde det inte finnas något att invända, ty den är ju tecknad av den kända konstnären Walt Disney, varför den även uppfyller de konstnärliga kraven. Ur ett humoristiskt perspektiv kan den även anses vara god. Nakke Nakuttaja [Hacke Hackspett] är också mycket populär, och inte heller den kan med sina roliga händelser anses vara skadlig för barnen.”

264 Övers. ”Mot läsandet av dessa torde det finnas mest att påpeka, eftersom de ofta är dåligt tecknade och textmässigt svaga. Om serier överhuvudtaget har en inverkan, så är det väl närmast serierna i den här klassen som gör sina läsares sinnen rastlösa och ger impulser till brottsliga gärningar.”

Rissanen konstaterade senare att det förmodligen var dessa serier, vars spridning man önskade begränsa. Förutom att denna syn grundade sig på undersökningens resultat angående lärares och föräldrars syn på problematiken antyder de två föregående citaten att seriernas utförande och konstnärliga nivå hade en betydande roll i distinktionen mellan goda och dåliga serier. Seriernas form (konstnärligt vs. dåligt utförande) och innehåll (humor vs. spänning) gick hand i hand.

Von Weissenbergs diskussioner handlade inte om olika seriers kvalitet eller rangordning med avseende på eventuella problem. Den avslutande diskussionen utgick från att samhällets bildurval, bl.a. i form av serier, blivit rikare på representationer av våld. För en majoritet av läsare och barn var detta inte ett problem. En förmodad effekt av ett mediebudskap var resultatet av budskapets samverkan med en individs ”personlighet, situation, och gruppens inverkan”²⁶⁵ (Schramm 1960 [1954], 26; citerad av von Weissenberg 1959, 45).

Todellisen ongelman muodostavat sen sijaan ne vähemmistön muodostavat yksilöt, joiden sielullinen rakenne ja sosiaalinen tilanne eivät auta heitä selviytymään niistä ristiriidoista, joiden keskelle he ovat joutuneet ja joita sarjakuvien sisältämät sanomat vain tehostavat.²⁶⁶
(von Weissenberg 1959, 46)

Samhället måste ta sitt ansvar för att skydda dessa individer oberoende av hur få de var, inte bara för individernas egen skull, utan också för att samhället inte skulle ta skada genom deras asociala handlingar. Von Weissenberg jämförde här serierna med alkohol och droger. Problemet hade också en annan sida än de missgynnade läsare som förleddes till kriminella eller asociala handlingar, nämligen serieförlagen och utgivarna. Serieproblemet kunde enligt modell från andra samhällsområden lösas på två sätt. Det ena sättet förutsatte bestraffning av den serieläsare som utförde en kriminell handling. Den andra modellen byggde på att samhället såg till att samhällsmedlemmarna inte fick tag på de serier som gav upphov till oönskade handlingar. Med andra ord kunde samhället genom olika former av reglering kontrollera seriepubliceringen och -distributionen.

Von Weissenbergs rekommendationer för framtida åtgärder bestod av fyra delområden. Vilken viktighetsordning han tillskrev de olika åtgärder-

265 Orig. ”persoonallisuus, tilanne sekä ryhmän vaikutus”.

266 Övers. ”Ett verkligt problem utgör däremot de individer som utgör en minoritet, vars själsliga konstitution och sociala situation inte hjälper dem att klara av de motsättningar, i vilka de har hamnat och vilka seriernas innehåll enbart förstärker.”

na är inte klart. För det första behövdes mera forskning för att ytterligare klargöra seriernas effekter. För det andra behövdes samarbete och dialog mellan olika parter. Enligt von Weissenberg hade både seriekritikerna och serieutgivarna misslyckats i att föra en saklig och respektfull debatt. För det tredje behövdes en kontroll av serieutgivningen, men denna måste ske på frivillig basis. Här behövdes samarbete mellan serieutgivarna och olika expertinstanser. För det fjärde behövdes upplysning till föräldrar, dels om seriernas innehåll och effekter, dels för att föräldrarna skulle kunna känna igen ”symptomen” (oireita) hos ett barn, för vilket serier kanske inte var lämpligt tidsfördriv.

De ovan behandlade tre studierna genomfördes planenligt. Utöver dessa planerades ytterligare en studie, som inte förefaller ha genomförts. Denna skulle ha haft som syfte att undersöka ”seriernas psykiska och uppfostringsmässiga effekter”²⁶⁷ (MBF Utsk 19.11.1957). Planen var att arbetet med undersökningen skulle inledas av magister Anja Kauppala sommaren 1958 (MBF Utsk 6.5.1958). Det som färdigställdes av studien var en ”preliminär forskningsplan” (Alustava tutkimussuunnitelma) och ett frågeformulär. Studiens syfte var först att, genom en enkät till föräldrar till helsingforsbarn i åldern 7–15 år, kartlägga barnens serieintresse. Därefter skulle med stöd av enkätsvaren urskiljas de barn som kunde betraktas som ”serieivrare” eller ”seriefantaster” (sarjakuvaintoilija). Studiens andra fas var planerad att bestå av intervjuer med serieivrarna och deras föräldrar, gruppdiskussioner med barnen samt intervjuer med barnens lärare (MBF, Alustava tutkimussuunnitelma helsinkiläisten lasten sarjakuvaharastuksen laajuudesta ja laadusta sekä siihen vaikuttavista tekijöistä [Preliminär forskningsplan om omfattningen och beskaffenheten av helsingforsbarns serieintresse och därpå inverkanse faktorer] 1958). Planen diskuterades av utskottet som ansåg att det planerade urvalet på 150–200 barn var för litet. Det ansågs också att undersökningen skulle handledas av en delegation, som föreslogs bestå av professorerna Erik Allardt och Arvo Lehtovaara samt H. A. Turja (MBF Utsk 20.10.1958). Planerna för studien verkar ha varit långt hunna i slutet av år 1958, men arbetet måste ha avstannat eftersom serieutskottet behandlar ärendet på nytt på våren 1960. Då konstaterades att undersökningen torde genomföras och att man för detta skulle kontakta psykologiska institutionen vid Helsingfors

267 Orig. ”sarjakuvien psyykkisiä ja kasvatuksellisia vaikutuksia”.

universitet²⁶⁸ för att undersökningen skulle utföras som ett laudaturarbete (MBF Utsk 27.5.1960). Längre än så framskred arbetet inte.

Forskningsverksamheten skulle enligt planerna ha en central roll i MBF:s serieutskotts verksamhet. Vilken betydelse hade de genomförda studierna för den fortsatta verksamheten? Von Weissenbergs rekommendationer i litteraturöversikten erbjöd inget nytt i seriedebatten generellt och inte heller i relation till serieutskottets verksamhetsplaner. Rekommendationerna kan ses som en vetenskaplig bekräftelse på att utskottets verksamhet varit på rätt väg och kunde fortsätta planenligt. Då von Weissenberg redovisade sin undersökning i serieutskottet rörde sig diskussionen från forskningsverksamheten mot andra verksamhetsområden:

Selostuksen pohjalla käydyn keskustelun yhteydessä tuotiin esille tarve ottaa yhteys sarjakuva-asiassa kustantajiin. Edelleen keskusteltiin laajasti mahdollisesta valistustoiminnasta. Tällöin suunniteltiin mm. informaatiotilaisuutta lehdistölle. Myöskin katsottiin tarpeelliseksi laatia asiasta koteja varten valistuslehtinen, jonka jakajina olisivat koulut. Radioa voitaisiin myöskin käyttää valistustoiminnassa hyväksi, esim. järjestämällä radion ohjelman yhteyteen pyöreän pöydän keskustelu. Keskustelun aikana suunniteltiin myöskin esitelmärungon laatimista, jota voitaisiin käyttää valistustilaisuuksien yhteydessä. Raitan valmistaminen katsottiin niinkään välttämättömäksi.²⁶⁹ (MBF Utsk 20.10.1958)

Då serieutskottet ordnade en presskonferens (13.1.1959) där Lauri Tarvainen presenterade utskottets verksamhet och von Weissenberg talade om existerande forskningsrön erhöill forskningsverksamheten en viss publicitet.²⁷⁰ Ett sammandrag av von Weissenbergs studie delades ut till

268 I protokollet står det ”Psykologian laitokselle” (psykologiska institutionen). Det är min gissning att det handlar om Helsingfors universitet.

269 Övers. ”I samband med diskussionen baserad på redogörelsen betonades behovet av att kontakta förläggarna i ärendet gällande serier. Vidare diskuterades det i stor utsträckning om en möjlig upplysningsverksamhet. Härvid planerades bl.a. ett informationstillfälle för pressen. Det ansågs också nödvändigt att för hemmen utarbeta en upplysningsbroschyr i ärendet, som skulle distribueras genom skolorna. Radio kunde också användas i upplysningsverksamheten, t.ex. genom att i samband med ett radioprogram ordna en rundabordsdiskussion. Under diskussionen planerades också uppgörandet av en föredragsstomme som kunde användas i samband med upplysningstillfällena. Också framställandet av ett bildband ansågs vara nödvändigt.”

270 Åtminstone *Helsingin Sanomat*, *Hufvudstadsbladet*, *Ilta-sanomat*, *Kansan uutiset*, *Maakansa* och *Suomen Sosialidemokraatti* rapporterade om presskonferensen. Urklipp ur dessa finns i serieutskottets arkiv. Enligt *Helsingin Sanomat* (Melkein 1959) skall också Kauppala och Turja ha uttalat sig på tillställningen.

pressens representanter.²⁷¹ Även här påpekades att serierna kunde anses vara ett problem för endast en minoritet av barnen, de s.k. serieivrare vars förutsättningar socialt och psykologiskt var dåliga. Sammandraget gav en bild av vilka studier von Weissenberg betraktat som centrala bland alla de studier som refererades i den 50-sidiga litteraturöversikten. Ifråga om förekomsten av och det ökade antalet serier hänvisades till Nils Beijerots och Karimos studier. Ifråga om läsvanor citerades Rissanen. Ifråga om seriernas innehåll hänvisades till bl.a. Philippe Bauchards UNESCO-undersökning (Bauchard 1952). Ifråga om seriernas effekter hänvisades till Fredric Wertham och Wilbur Schramm, som hade konstaterat att våld i media intresserade barn, men att det påverkade endast vissa barns beteende (Schramm 1960 [1954]). Beträffande serieläsandets inverkan på läsningen av annat (d.v.s. litteratur) hänvisades till ”en finländsk studie, som visat att en flitig serieläsare också i allmänhet läser fler böcker än vanligt”.²⁷² Studien som åsyftades var Allardts, Jarttis, Jyrkiläs och Littunens ungdomsstudie (1958a).²⁷³ Detta resultat omnämndes också i några av dagstidningstexterna, som presskonferensen gav upphov till.

Någon fortsatt forskning ingick inte i MBF:s serieutskotts verksamhet. Förbundet förde tydligen diskussioner med universitet om finansieringen av vissa utbildningar och serieutskottet såg detta som en möjlighet att påverka innehållet i akademiska laudaturarbeten (MBF Utsk 9.5.1961). Det konstaterades också att en fortsatt forskningsverksamhet var viktig. Två typer av undersökningar behövdes. För det första måste man kontinuerligt följa med barns serieläsande och serietidningarnas upplagor. För det andra ansågs att en studie om ”utvecklingen av och förändringar i barns och ungas normsystem”²⁷⁴ (MBF Utsk 29.5.1961) var nödvändig. Man konstaterade att förbundet inte hade resurser att genomföra en sådan på egen hand, varför olika forskningsinstitutioner skulle kontaktas i ärendet. Vidare ansåg man på ett mera allmänt plan att universiteten och högskolorna borde engageras att forska om television, film och serier samt att undervisning om serier i fostran och analys av serier borde upptas

271 Bland serieutskottets papper finns en tresidig stencil, i vilken von Weissenbergs studie sammanfattas. Denna text finns delvis ordagrant citerad i olika dagstidningstexter som refererar serieutskottets presskonferens (t.ex. Sarjakuvakysymys 1959).

272 Orig. ”eräs suomalainen tutkimus osoittanut, että ahkera sarjakuvien lukija lukee yleensä myös tavallista enemmän kirjoja.”

273 Allardt m.fl. (1958a) citeras också i von Weissenbergs litteraturöversikt.

274 Orig. ”lasten ja nuorten normijärjestelmän kehittymiseen ja muuttumiseen”.

i lärarutbildningen (MBF Utsk 29.5.1961). Vikten av att fortsätta med forskningsverksamhet konstaterades igen på ett senare möte (17.10.1961). Nu uppgavs att diskussioner förts med professor Arvo Lehtovaara och att speciellt ”lustläsarna” (himolukija; MBF Utsk 17.10.1961) borde undersökas. Det förefaller som om den undersökning om seriefantaster som planerats tidigare skulle ha varit bortglömd.

I december 1961 fick MBF:s serieutskott veta att justitieministeriet engagerat sig i seriefrågan. Detta ledde till att utskottets verksamhet framförallt handlade om att vänta på vad den statliga instansens åtgärder eventuellt skulle leda till. Utskottets ordförande Lauri Tarvainen och medlem Yrjö A. Lehti kallades sedermera i egenskap av experter att höras av en kommitté tillsatt av justitieministeriet. Efter detta förefaller serieutskottets verksamhet att helt ha upphört. Utskottet tillkallades ännu år 1963 av förbundets centralkansli, men i början av år 1964 fattade förbundets ledning beslutet att serieutskottet inte längre behövdes. Således rann också planerna på fortsatt forskning ut i sanden.

7.3.3 Kontrollverksamheten

Före januari 1964, då serieutskottet inom MBF avskaffades hade det hunnit med en hel del annat arbete än initieringen och genomförandet av några undersökningar. En del av verksamheten som pågick från början till slutet av verksamhetsperioden bestod av planeringen av ett kontroll- eller normsystem för att granska de serier som utkom i Finland. Som tidigare konstaterats noterades i de allra första planerna för förbundets serieverksamhet behovet att uppgöra en kontrollmekanism. Förbundets serieutskott skulle ha som en uppgift att

valmistella sopivia valvonta- ja tarkastustoimenpiteitä, joita tarpeen vaatiessa voidaan käyttää ehkäisemään huonojen sarjakuvien leviämistä. Tällöin huomioitaisiin myöskin mahdollinen yhteistyö kustantajien kanssa.²⁷⁵ (P.m. Sarjakuvakysymyksen nykyvaihe 1957)

Bakgrunden till detta upplevda behov var att den reviderade lagen angående undertryckande av osedliga publikationers spridning inte gällde serier, vars problematiska karaktär ankom på det våldsamma eller moraliskt undermåliga innehållet, som alltså inte betraktades som osedligt i den i lagen avsedda bemärkelsen.

²⁷⁵ Övers. ”att förbereda lämpliga övervaknings- och kontrollåtgärder som vid behov kan användas för att förebygga spridningen av dåliga serier. Härvid skulle också uppmärksammas möjligt samarbete med förläggare.”

Gransknings- eller kontrollverksamheten kan anses bestå av två led, dels ett studium av seriernas innehåll, dels organisationen av hur detta studium skall ske och vad som skall göras med resultat. Studiet av serier inom ramen för kontrollverksamheten handlar om att i serier särskilja innehållsliga och estetiska element som klassificeras som lämpligt eller olämpligt, rekommendabelt eller icke-rekommendabelt samt att använda denna kunskap till att antingen rekommendera eller fördöma en serie. Ändamålet med studiet av serier för kontrollverksamhetens syften är inte att skaffa information om serieproblemet, om seriers effekter eller barns läsvanor, utan om innehållet i serier för att möjliggöra en hierarkiserande och värderande klassificering.

Som ett första led i kontrollverksamheten – och för att ha en grund för övrig serieverksamhet – beslöt serieutskottet att de i Finland utkommande serierna borde inventeras (MBF Utsk 26.3.1957). Man beslöt att utföra ett stickprov av serier som utkom en viss tidpunkt och att utskottets medlemmar skulle granska dem. Granskningen skulle diskuteras i utskottet. Samtidigt som man beslöt sig för att utföra detta stickprov konstaterades också ”att det kanske i framtiden är nödvändigt att bilda ett arbetsutskott i likhet med filmrådet”²⁷⁶ (MBF Utsk 26.3.1957). Verksamheten inom filmens område utgjorde en parallell till eller förebild för verksamheten på seriernas område (jfr Anttila 1998).

Bifogade till möteskallelsen till utskottets andra möte sändes medlemmarna ”några seriepublikationer” (muutamia sarjakuvajulkaisuja) som skulle granskas inför mötet (MBF, Möteskallelse 5.4.1957).²⁷⁷ Huruvida utskottets medlemmar läste publikationerna eller om utskottet i diskussion reflekterade över sin läsning av serietidningarna är oklart; åtminstone protokollfördes inte dessa diskussioner. Däremot protokollfördes vidare planer för utskottets kontrollverksamhet. MBF:s mentalvårdsbyrå fick i uppgift att katalogisera de i Finland utkommande serietidningarna och i andra tidningar utkommande serier. Man skulle vidare informera sig om den verksamhet som övervakningsnämnden för osedliga publikationer ägnade sig åt.²⁷⁸ Man dryftade ytterligare frågan om skapandet av ett serie-

276 Orig. ”että on ehkä välttämätöntä tulevaisuudessa muodostaa elokuvaraaadin tapainen työvaliokunta”.

277 Närvarande på mötet var Tarvainen, Turja, von Weissenberg, Hailuoto, Kohonen och Rahkimo.

278 Denna hade grundats i och med lagförändringen i lag om undertryckande av osedliga publikationers spridning. I dess arkiv finns inget serierelaterat.

råd. Dock ville man först utarbeta normer för ett sådant råds verksamhet. Med detta kom man att arbeta i flera år. De riktlinjer som utarbetades hade ofta en väldigt konkret form och ger därför en särskild inblick i vad som betraktades som problematiskt i serier.

Som grund för uppgörandet av ett regelverk skulle användas det regelverk som presenterats i H. A. Turjas (1956) *Sarjakuva kasvatuskijänä ja opetusvälineenä*. Dessutom kontaktade man serieaktiva instanser i Danmark, Norge och Sverige för att erhålla kunskap om hur frågan skötts i dessa länder. I breven till de nordiska kollegerna antydde man önskade erhålla information från dem för att ”förenhetliga den övervaknings- och granskningsverksamhet” som utfördes i de nordiska länderna (MBF, Brev 5.7.1957). Mentalvårdsbyrån gjorde en sammanfattning utgående från materialet som sänts från Danmark och Norge. I båda länderna hade statliga utskott gjort utredningar rörande serieproblematiken. Seriernas innehåll hade studerats bland många andra aspekter. Den danska studien hade granskat 129 serier, varav 84 förkastats som farliga eller ”till barnens värld otillbörliga” (lasten maailmaan kuulumattomia). De övriga 45 serierna bestod till hälften av fortlöpande serier. I dessa fann man under ett års tid 286 mord och vuxet språkbruk, bl.a. alltför många svordomar. Om de norska serierna hade den lokala kommittén konstaterat att de innehöll ”i huvudsak brott, skjutande, bilolyckor o.d.”²⁷⁹ samt olämpligt klädda, svaga kvinnor i behov av att bli räddade av en hjälte. Det konstaterades också att ”nästan alla händelser är våldsamma”²⁸⁰ (MBF, Sarjakuvakysymykseen liittyviä toimenpiteitä Tanskassa ja Norjassa [Åtgärder i anknytning till seriefrågan i Danmark och Norge] 1957). I båda länderna rekommenderades att ett utskott utses för att fungera som ”någonslags censor” (jonkinlaisena sensorina). I den danska modellen konstaterades att utskottet torde vara fritt från ekonomiska intressen och bestå av representanter från skol- och litteraturkretsar. I den norska rekommendationen konstaterades att utskottet skulle arbeta under ett ministerium. Utskottet skulle granska serierna och bevilja publikationstillstånd. Samtidigt rekommenderades i Norge att utgivarna skulle ta hänsyn till seriernas eventuella effekter på barn och ungdom.

Som tidigare konstaterats var det forskningsverksamheten som förefaller ha dryftats utförligast efter att den danska och norska situationen disku-

279 Orig. ”pääasiassa rikoksia, ampumista, auto-onnettomuuksia yms.”

280 Orig. ”melkein kaikki tapahtumat ovat väkivaltaisia”.

terats i MBF:s serieutskott. Man hade också redan tidigare delegerat till förbundets mentalvårdsbyrå uppgiften att utarbeta ett normsystem eller regelverk. Då forskningsverksamheten planerades åtog sig H. A. Turja att utföra en undersökning som handlade om ”kontrollregelverk” (tarkastussäännöstö, MBF Utsk 19.11.1957). Senare omformulerades Turjas uppgift till att utarbeta ett ”grundläggande förslag för att skapa ett kontrollregelverk”²⁸¹ (MBF Utsk 6.5.1958).

I mars 1959 hade Turja utarbetat ett förslag till regelverk (MBF, Ehdotelma sarjakuvien tarkastamisperusteiksi [Förslag till grund för granskning av serier] 1958). I Turjas dokument presenterades inledningsvis tre åtgärdsformer: för det första preventiv verksamhet, vilket i praktiken innebar ett kontrollsamarbete med serieförläggarna, för det andra positiv verksamhet, vilket innebar främjandet av produktionen av goda serier samt, för det tredje, efterkontroll, d.v.s. kontroll av serier efter att de utkommit. Turja utslöt de två förstnämnda verksamhetsformerna ur sin betraktelse och koncentrerade sig på möjliga former för efterkontroll. Som efterkontrollens huvudsakliga uppgift betraktade Turja offentliggörandet av kataloger som genom kritik skulle informera barns föräldrar om befintliga serier. Som en möjlig grund för kontrollverksamheten betraktade Turja de kriterier som dels the Cincinnati Committee for the Evaluation for Comics (se Nyberg 1999, 46), dels de amerikanska serieförläggarnas sammanslutning, Comics Magazine Association of America, uppgjort, och som Turja redan tidigare presenterat i sin skrift om serier (Turja 1956; urspr. 1955a & 1955b). Utgående från Cincinnati-kommitténs samling av kriterier tänkte sig Turja att serierna efter utförd kontroll kunde kategoriseras i fyra grupper (de tre första från Cincinnati-exemplet, den fjärde är Turjas tilllägg): 1) inget att anmärka, 2) något att anmärka, 3) att förkasta, samt 4) ”god” eller ”rekommendabel” (MBF, Ehdotelma sarjakuvien tarkastamisperusteiksi 1958). Tillägget av den sista kategorin motiverade Turja med att påvisandet av existensen av en god serie bara i sig fungerade som en kritik av de sämre serierna. I Cincinnati-kommitténs arbete relaterades de generella kriterierna för att avgöra i vilken kategori en serie hamnade till seriens förhållande till bildning, moral och ”sjuklig känslfullhet” (sairaaloinen tunneherkkyys). Med denna inledning övergick Turja till att lyfta fram konkreta innehållsliga element (21 stycken) som kunde förbjudas i

281 Orig. ”tarkastussäännöstön luomista koskeva perustava esitys”.

serierna. Ett par av kriterierna var också av positiv art, men knappast av sådan art att uppfyllandet av dem gav en serie en plats i kategorin ”god serie”. De olika förbuden handlade på det stora hela om representationen av brott och sexualitet. Jag citerar här Turjas lista i helhet för att illustrera diskussionen och för att detta amerikanskt inspirerade regelverk skall kunna relateras till senare, som mera finländska betraktade regelverk producerade av MBF:s serieutskott. Turjas förteckning var följande:

Rikoksia ei koskaan saa esittää siten, että rikollinen saavuttaa puolelleen lukijan myötätunnon, että sarjakuva horjuttaa lukijan luottamusta lain ja oikeuden voimaan tai että se houkuttelee muita jäljittelemään rikollisen toimintaa.

Sarjakuvissa ei saa esitellä rikoksen suorittamisen yksityiskohtia tai menettelytapoja.

Poliisia, tuomareita, hallitusviranomaisia ja kunnioitettavia laitoksia ei saa esittää siten, että laillisten viranomaisten kunnioitus häviää.

Mikäli kuvataan jotakin rikosta, se on esitettävä halpamaisena ja vastenmielisenä tapahtumana.

Rikollisia ei saa esittää tenhoavina henkilöinä tai sellaisissa asemissa olevina, että he herättäisivät jäljittelemisen halua.

Hyvän on aina voitettava paha ja rikollisen on saatava rangaistuksensa.

Laillinen [sic²⁸²] väkivaltaisuus kielletään. Karkeat kiduttamiskohtaukset, runsaat ja tarpeettomat veitsen ja ampuma-aseen käyttämiset, ruumiillisen tuskan esittäminen sekä veriset ja kaameat rikokset on poistettava kuvasarjoista.

Ei saa esitellä sellaisia tapauksia, jolloin viranomaiset toteuttaessaan lain määräyksiä saavat surmansa rikollisten toiminnan johdosta.

Sarjakuvajulkaisun kannessa eivät kirjaimet sanassa ”rikos” saa olla silmiinpistävästi kookkaammat kuin nimilehden muiden sanojen kirjaimet. Sana rikos ei koskaan saa esiintyä kansilehdellä sen ainoana sanana.

Otsikossa tai alaotsikossa tulee välttää rikossanan käyttämistä.

Kaikki kaameat, mauttomat ja julmat piirroksot on poistettava.

Kielletään kaikki sellainen, joka on vastoin säännösten henkeä ja tarkoitusta, vaikka sitä ei olekaan nimenomaan siinä mainittu, ja joka on katsottava hyvän maun ja säädyllisyyden loukkaukseksi.

Vaikka slangin ja arkikielen käyttäminen hyväksytäänkin, on kuitenkin sen liiallista viljelemistä vältettävä ja käytettävä hyvää kieltä mahdollisimman paljon.

Alastomuus kielletään kaikissa muodoissaan, samoin sopimaton ja liian niukka vaatetus.

Hylättäviä ovat vihjailevat ja paheelliset kuvat ja asennot.

Naiset on piirrettävä todenmukaisesti korostamatta erityisesti mi-

282 Ordet ”laillinen” (laglig) skall vara ”liiallinen” (överdriven; se Turja 1956, 12).

tään ruumiinosia.

On huomattava, että kaikki pukuja, tekstejä ja kuvitusta koskevat huomautukset tarkoittavat yhtä hyvin sarjakuvajulkaisujen kantta kuin sisältöäkin.

Luvattomiin suhteisiin ei saa vihjailla eikä esittää niitä. Kiihkeät rakkauskohtaukset ja sukupuolielämän kieroutumat ovat kiellettyjä aiheita.

Vanhempien kunnioittamista, moralisääntöjen ja kunniallisen käyt-täytymisen arvossa pitämistä on vaalittava. Rakkautta koskevien pulmakysymysten myötämielinen ymmärtäminen ei saa merkitä niiden sairaalloista vääristelemistä.

Viettelemistä ja väkivallantekoa ei koskaan saa esittää tai siihen vihjailla.²⁸³ (MBF, Ehdotelmia sarjakuvien tarkastamisperusteiksi [Förs-lag till grund för granskning av serier] 1958)

Då serieutskottet diskuterade dessa kriterier konstaterades att de var främmande för de finländska förhållandena: ”då normerna diskuterades var

283 Övers. ”Brott får aldrig framställas så att brottslingen vinner läsarens sympati, att serien undergräver läsarens förtroende för kraften hos lag och rättvisa, eller att det lockar andra att härma den brottsliga verksamhet.

I serierna får man inte förevisa detaljer av eller tillvägagångssätt för genomförandet av brott.

Poliser, domare, förvaltningsmyndigheter och respekterade institutioner får inte framställas så att respekten för lagliga myndigheter förloras.

Såvida ett brott avbildas, måste det framställas som en nedrig och motbjudande händelse.

Brottslingar får inte framställas som fascinerande personer eller i sådana positioner att de väcker lusten till efterapning.

Det goda måste alltid vinna över det onda och en brottsling måste få sitt straff.

Överdriven våldsamhet är förbjuden. Grova fall av tortyr, rikligt och onödigt bruk av kniv och skjutvapen, framställning av fysisk smärta samt blodiga och makabra brott måste tas bort ur bildserierna.

Sådana fall får inte framställas, i vilka myndigheter, när de fullföljer lagens bestämmelser, dödas till följd av kriminellas verksamhet.

På pärmen till seriepublikationer får inte bokstäverna i ordet ”brott” vara iögonenfallande större än bokstäverna i övriga ord på titelbladet. Ordet brott får aldrig figurera som pärmsidans enda ord.

I rubrik eller underrubrik bör användningen av ordet brott undvikas.

Alla makabra, smaklösa och grymma teckningar bör avlägsnas.

Allt sådant förbjuds som strider mot föreskrifternas anda och mening, trots att det inte där uttryckligen nämns, och som bör betraktas som en kränkning av god smak och sedlighet.

Även om användningen av slang och vardagsspråk godtas, bör dock dess överdrivna odling undvikas och ett gott språk användas i så hög grad som möjligt.

Nakenhet i alla dess former förbjuds, liksom opassande och alltför knapphändig klädsel.

Insinuerande och lastbara bilder och poser är förkastliga.

Kvinnor bör tecknas realistiskt utan att någon kroppsdel speciellt framhävs.

Det bör noteras att alla anmärkningar rörande dräkter, texter och illustrationer gäller i lika hög grad såväl seriepublikationens pärm som innehåll.

Anspelningar till olovliga förhållanden är förbjudna och de får inte framställas. Passionerade kärleksscener och sexuallivets perversioner är förbjudna ämnen.

Vördnad för föräldrar, värdesättandet av moralregler och redbart uppförande bör värnas om. Tillmötesgående förståelse av problemfrågor gällande kärlek får inte innebära en sjuk förvrängning av dem.

Förförelse och våldtäkt får aldrig framställas eller anspelas på.”

man allmänt tvungen att konstatera att amerikanska [normer] ingalunda kan användas som sådana speciellt på grund av att de kommer från en annan kulturkrets²⁸⁴ (MBF Utsk 20.3.1959). Detta skedde trots att Turja redan genom urvalet av regler hade anpassat dem till finländska förhållanden. Turja hade också på en presskonferens arrangerad av serieutskottet uttalat att han önskade att man för kontrollen skulle finna en ”finländsk lösning” (suomalainen ratkaisu; Normaali 1959). Alla regler i uppräknningen ovan kommer från den s.k. Comics Code som uppgjorts av Comics Magazine Association of America 1954.²⁸⁵ Turja hade översatt den för sin artikel (1955b).²⁸⁶ Då han nu utarbetade en version för bruk i Finland utelämnades många av de amerikanska reglerna.

För det första utelämnades hela det avsnitt som i det amerikanska regelverket handlade om annonseringen i serietidningar. Jämfört med amerikanska serietidningar på 1950-talet (och senare) innehöll de finländska serietidningarna ytterst få annonser. För det andra utelämnades de regler som handlade om s.k. skräckserier.²⁸⁷ Regler om behandlingen av djävulen eller förbud mot användningen av orden ”skräck” (kauhu) eller ”fruktan” (pelko)²⁸⁸ i serietidningens titel och förbud mot representationen av spöken, vampyrer eller kannibalism skulle ha varit helt överflödiga för en granskare av 1950-talets finländska serietidningsflora (och den fauna av fantastiska varelser som befolkade den). För det tredje utelämnades från förteckningen ovan två regler angående representationen av brott. Dessa två regler skulle ha tillfört begränsningar angående specifika brott såsom gömmandet av vapen samt kidnappning. Turjas gallring kan betraktas som riktad mot överflödiga detaljer. Den intressantaste biten av Turjas gallring utgör valet av kriterier ur Comics Codes tredje del av allmänna standarder, vars teman var dialog, religion, klädsel samt äktenskap och sex. Reglerna om klädsel bibehölls i stort sett. Urvalet beträffande reglerna

284 Orig. ”normeista keskusteltaessa jouduttiin yleisesti toteamaan, että amerikkalaisia ei voida sellaisenaan suinkaan käyttää erityisesti siitä syystä, että ne ovat eri kulttuuripiiristä”.

285 Denna finns på engelska i helhet som bilaga i Turjas (1956) särtryck. Om Comics Codes historia, se Nyberg 1998.

286 En regel som i det amerikanska originalet upptas under rubriken ”Marriage and Sex” har bortfallit ur översättningen (”Sex perversion or any inference to same is strictly forbidden”).

287 Comics Code från 1954 är indelad i sektionerna ”General Standards Part A” som handlar om s.k. brottsserier, ”General Standards Part B” som handlar om skräckserier samt ”General Standards Part C” under vilken ingår ”Dialogue”, ”Religion”, ”Costume” och ”Marriage and Sex”.

288 De engelskspråkiga originaltermerna är ”horror” och ”terror”.

om äktenskap och sex var inte heller särdeles speciella. De utelämnade reglerna angav att skilsmässa inte fick behandlas humoristiskt eller som något önskvärt, att romantiska kärlekshistorier måste påvisa äktenskapets och hemmets helighet samt att passion och romantisk längtan inte fick avbildas på ett grovt sätt (alhaisesti; på engelska angavs att behandlingen inte fick ”stimulate the lower and baser emotions”). I regelverket fanns en regel under rubriken religion: ”Hån av eller attacker mot någon religiös eller rasgrupp kan inte tillåtas”²⁸⁹ (Turja 1956, 12). Angående dialogen utelämnades två av tre regler ur det dokument som utgjorde serieutskottets diskussionsunderlag: ”Förbjudet är hädelse, frivolitet, osedligt språkbruk, råhet samt ord och metaforer med betänklig betydelse”²⁹⁰ samt ”[s]peciellt bör hänvisningar till åkommor och kroppsliga defekter undvikas”²⁹¹.

Serieutskottets reaktion på Turjas utkast var inte endast att det var för amerikanskt, utan också att normerna behövde kategoriseras och deras antal minimeras. Normerna skulle också i mån av möjlighet presenteras i positiv form. Uppgiften att bearbeta normverket gavs åt utskottets sekreterare Esko Rahkimo. Som resultat av detta arbete existerar en blankett (MBF, Sarjakuvien arvostelulomake [Granskningsblankett för serier 1959, se Bild 10) som inte längre innehöll förbud utan nämnde olika positiva kriterier, ”som en granskad serie önskas innehålla på ett positivt sätt”.²⁹² Kriterierna var indelade i tre kategorier: ”Uppfostringsmässiga o.d. aspekter” (Kasvatukselliset yms. seikat), ”kunskapsstoff” (tietoaines) och ”bildligt och språkligt utförande” (kuvallinen ja kielellinen asu). Den först nämnda var den mest omfattande med 14 kriterier – de övriga kategorierna omfattade fyra respektive tre kriterier. Under rubriken uppfostringsmässiga och dylika aspekter fanns kriterierna ärlighet, nykterhet, rökfrihet, sedlighet, rättskaffenhet, sexuell moral, osjälviskhet, gemensamt ansvar, ädelmod, människokärlek, hjälpsamhet, äktenskap och familjeliv, samhällsordning samt religiösa värden. Under rubriken kunskapsstoff upptogs kriterierna pålitlighet, uppbygglighet med avseende på fantasivärlden, verklighetsförankring och kunskapsmässigt lärande (opettavuus). Under den tredje rubriken fanns estetik, begriplighet för barn (lapsentasoisuus) och rätt-

289 Orig. ”Ei ole sallittava minkään uskonto- tai roturyhmän saattamista pilkan tai hyökkäyksen kohteeksi.”

290 Orig. ”Kiellettyjä ovat pyhyden loukkaaminen, ruokottomuus, siveetön kielenkäyttö, raa-kuudet sekä epäilyttävän merkityksen omaavat sanat ja vertauskuvat.”

291 Orig. ”Eryityisesti on varottava viittauksia tauteihin ja ruumiillisiin vajavuuksiin.”

292 Orig. ”joita tarkastettavan sarjakuvan toivotaan positiivisella tavalla sisältävän”.

språkighet. I en parentes angavs följande kriterier som utskottet kunde ta ställning till: sanningsenlighet, hederskänsla, ödmjukhet, sparsamhet, välvillighet, artighet, taktfullhet, måttlighet, tacksamhet, realism och nationell tillhörighet.

Granskaren av en serietidning skulle ("bild för bild") ange innehåll i serien som i relation till de olika kriterierna var antingen "definitivt skadligt" (-2), "i viss mån skadligt" (-1), "något positivt" (+1) och "mycket positivt" (+2). Granskaren kunde således räkna ut en summa för en serietidning på grundval av den gjorda granskningen. Dessutom kunde seriekontrollanten ge en verbaliserad kritik av serien/serietidningen samt ange om serien var godkänd eller förkastad.

Blanketten testades på ett nummer av serietidningen *Tex Seikkailu* (Tex Äventyr). Denna tidning har i en utvärdering erhållit den sammanlagda summan minus 14. De kriterier som kommit till bruk i granskningen av denna serie är nykterhet (-1), gemensamt ansvar (+1), människokärlek (fyra gånger -2), äktenskap och familjeliv (+1), samhällsordning (-1), uppbygglighet med avseende på fantasivärlden (-2), livsnärhet (-2) och kunskapsmässigt lärande (-2). Av de tillbudsstående 21 kriterierna kom alltså åtta till användning. Med andra ord har tydligen inte frånvaron av något tema använts som grund för poängsättning, vilket kunde ha varit en möjlighet med tanke på de uppfostringsmässiga kriterierna. Något överraskande är att det bildliga och språkliga uttrycket inte värderats. Att värdera estetik, begriplighet för barn eller rättspråkighet torde alltid vara möjligt. Serieutskottets kritik av detta formulär var att det ställvis var för "konceptuellt" eller "begreppsligt" (käsitteellinen). Med andra ord hade man kanske nu kommit för långt från de konkreta beskrivningar (i förbudets form) som fanns i den amerikanska normeringen. Åtminstone ligger det följande utkastet till granskningsblankett som uppgjordes närmare den amerikanska kodens sätt att lyfta fram det negativa i stället för olika temata som i föregående blankett.

Det nya utkastet till granskningsblankett uppgjordes av Gay von Weisenberg (MBF, Alustava ehdotus sarjakuvien arvostelulomakkeeksi [Preliminärt utkast till granskningsblankett för serier] 1959). Kriterierna var helt nya i förhållande till det föregående utkastet. Under rubriken "Lagstridigt innehåll" (Lainvastainen sisältö) fanns elementen brott mot liv, egendomsbrott, sedlighetsbrott, gudsförmädelse, försnillning och bedrägeri, förfalskningar (pengar, pass, dokument m.m.), motstånd mot myn-

-7. IV. 1959

KENRAALI MANNERHEIMIN
LASTENSUOJELULIIITTOSARJAKUVIEN ARVOSTELULOMAKE

Alla on lueteltu seikkoja, joita tarkastettavan sarjakuvan toivotaan positiivisella tavalla sisältävän, jotta sillä näin ollen olisi kasvatuksellista sekä eettillistä arvoa ja ettei se muodostuisi lasta ja nuorta sielullisesti vahingoittavaksi.

Kuvasarjaa tarkastaessanne kuva kovalta merkitkää arvostelunne pystyviivoja (11) sekä arvosteluasteikkoa (-2=ehdottomasfi haitallinen,-1=jossain määrin haitallinen, +1=koht. myönteinen,+2=hyvin myönteinen) käyttäen asianomaisen normin kohdalle. Saadut pisteet lasketaan yhteen lomakkeen alle, johon myöskin merkitään pisteiden loppusumma, lyhyt arvostelu sarjakuvasta kokonaisuudessaan sekä lausunto hyväksytty tai hylätty.

I Kasvatukselliset yms. seikat	-2	-1	+1	+2
●ellisyys				
Raittius				
Tupakoitsemattomuus				
Säädyllisyys				
Oikeamielisyys				
Sukupuolinen moraalisuus				
Epäitsekkyys				
Yhteisvastuullisuus				
Jalomielisyys				
Ihmisrakkaus				
Auttavaisuus				
Avioliitto- ja perhe-elämä				
Yhteiskuntajärjestys				
Uskonnolliset arvot				
<u>II Tietoaines</u>				
Luotettavuus				
Mielikuvitusmaailmaa rakentava				
Elämänläheisyys				
Tiedollinen opettavuus				
<u>III Kuvallinen ja kielellinen asu</u>				
Esteettisyys				
Lapsentasoisuus				
Oikeakielisyys				

Yhteensä

=====

Arvostelu: .....

.....

.....

.....

Sarjakuvan nimi .....

Lomakkeen täyttäjät .....

Päiväys ..... /.....

(Lisäksi ehdotetaan valiokunnan harkitsevan seuraavien normien mukaanottoa: totuudellisuus, kunniantunto, vaatimattomuus, säästäväisyys, hyvääntahtoisuus, kohteliaisuus, tahdikkaus, kohtuullisuus, kiitollisuus, realismi, kansallisuus, olosuhteisiin liittyvä)

Bild 10. Blankett för granskning av serier
(Mannerheims Barnskyddsförbund 1959; Riksarkivet).

dighet, brott riktade mot statsmakten samt utpressning. Följande grupp av innehållsliga kriterier rubricerades ”Innehåll stridande mot god sed och god smak”.²⁹³ Denna typ av innehåll var sadism, grovt hån eller mobbning av svagare, att inte hjälpa en människa i nöd, opassande nakenhets- eller avklädningscener, förakt för färgade raser eller presentation av dem som obehagliga, användningen av alkoholdrycker samt hån av äktenskapet och äktenskaplig otrohet. Den tredje gruppen bestod av ”Formellt innehåll” (Muodollinen sisältö) och åsyftade dåligt språkbruk och dålig skildring. För de olika kriterierna skulle anges i vilken mån de förekom: ”Förekommer inte”, ”Förekommer i viss mån” eller ”Förekommer rikligt”,²⁹⁴ varpå resultatet summerades. Därefter skulle granskaren ange huruvida serien var lämplig för under sjuåringar, 7–11-åringar, 12–15-åringar eller över 16-åringar.

Inte heller denna blankett gjorde serieutskottet helt tillfreds. Kriterierna skulle ännu kontrolleras av utskottsmedlemmen Yrjö A. Lehti. Om von Weissenbergs blankett konstaterades att den framför allt var en ”gallringsblankett” (karsimislomake). Man tyckte trots allt att den kunde användas för att rekommendera goda serier, vilket betraktades som ett ”tilltalande och lätt realiserbart sätt”.²⁹⁵ Uppgiften att kontrollera serier (och att ägna sig åt forskningsverksamhet) skulle delegeras till en motsvarighet till det existerande filmrådet (MBF Utsk 27.5.1960).

Von Weissenbergs kontrollblankett förefaller ha blivit den sista. Ungefär ett år efter behandlingen av hans blankett konstaterade utskottet att alla stora serieutgivare redan kontrollerade sin egen utgivning. Endast de små förlagen ”publicerar uppfostringsmässigt tvivelaktiga serier”²⁹⁶ (MBF Utsk 9.5.1961). Nu ansågs att en kritik och katalogisering av dessa endast skulle leda till en höjning av tidningarnas bytesvärde ”på småpojknas börs”²⁹⁷ (MBF Utsk 9.5.1961). I stället skulle kritiken delges föräldrarna. Detta skulle realiseras genom att namnkunniga personer skulle ombes författa utlåtanden om serier samt att dessa utlåtanden skulle publiceras (MBF Utsk 9.5.1961). Det första utlåtandet skrevs av Martti Paloheimo som läste serierna *Viidakko* (Djungeln) och *Tv-tähtisarjat Pat Masterson*

293 Orig. ”Hyvän tavan ja maun vastainen sisältö”.

294 Orig. ”Ei esiinny”; ”Esiintyy jonkin verran”; ”Esiintyy runsaasti”.

295 Orig. ”miellyttävä ja helposti toteutettava tapa”.

296 Orig. ”julkaisevat kasvatuksellisesti kyseenalaisia sarjakuvia”.

297 Orig. ”vaihtoarvon kohoaminen pikkupoikien pörssissä”.

(Tv-stjärnserierna Pat Masterson; MBF Utsk 29.5.1961 & 17.10.1961). Enligt utskottets mötesprotokoll skall Paloheimos utlåtande ha angett att båda tidningarna var ”relativt oskyldiga” (suhteellisen viattomia; MBF Utsk 17.10.1961). Utskottet konstaterade vidare att ”klart negativa seriepublikationer”²⁹⁸ sällan utkom i Finland, trots att serierna till innehållet ansågs vara naiva. Vidare hade man uppfattningen att televisionen spelat en roll i minskningen av seriernas upplagor och därmed faror.

Utskottets sekreterare hade samlat uppgifter om de år 1961 utkomna serietidningarna. I protokollet (MBF Utsk 17.10.1961) angavs antal tidningar, utgivningstäthet samt att det fanns ”6–7” förlag som gav ut serietidningar. Under samma paragraf och strax efter uppräkningsrapporten följande förslag:

Ehdotettiin, että ryhdyttäisiin seuraamaan sarjakuvajulkaisujen tasoa ja sisältöä, luokiteltaisiin nämä vuoden lopussa pistokeenomaisesti ja kenties palkittaisiin parhaat sarjakuvajulkaisut. Lisäksi ehdotettiin, että jatkuvasti arvosteltaisiin sarjakuvajulkaisuja ja saatettaisiin arvioinnit lehdistöön. Arvioijiksi tarvittaisiin noin 20 henkilöä, mikäli ei saada kiinnitettyä yhtä ihmistä seuraamaan ko. julkaisuja. Toiminnasta aiheutuu jonkin verran kuluja ja siksi päätettiin esitellä asia ensin keskushallitukselle ja mikäli se suhtautuu asiaan myönteisesti, suunnitellaan toiminta yksityiskohtaisesti seuraavissa kokouksissa.²⁹⁹ (MBF Utsk 17.10.1961)

Diskussionen erbjuder för det första nya konkretiseringar av verksamheten, t.ex. antalet personer som behövs för verksamheten och eventuell belöning av bästa serietidning. För det andra förefaller utskottet ha drabbats av amnesi: granskningen av serier presenteras som en ny idé, likaså tanken att använda pressen som en kanal för att delge granskningens resultat. Ett mötesprotokoll innehåller sällan allt som uttalats på ett möte. Det som utelämnas kan ändå antas finnas i organisationens minne trots att det inte upprepas från möte till möte. Men faktum kvarstår: plötsligt arbetar man inte längre med den kontrollblankett som skulle vara till hjälp vid granskningen av serier.

²⁹⁸ Orig. ”selvästi kielteisiä sarjakuvajulkaisuja”.

²⁹⁹ Övers. ”Det föreslogs att man skulle börja följa seriepublikationernas standard och innehåll, stickprovsmässigt klassificera dessa vid årets slut och kanske belöna de bästa seriepublikationerna. Dessutom föreslogs att seriepublikationer kontinuerligt skulle utvärderas och att bedömningarna skulle delges i pressen. Som utvärderare skulle behövas ungefär 20 personer, såvida inte en enda person kan engageras att följa ifrågavarande publikationer. Verksamheten föranleder vissa utgifter och därför beslöts det att först presentera ärendet för centralstyrelsen och såvida den förhåller sig positivt till saken, planeras verksamheten i detalj på följande möten.”

Senare samma år (MBF Utsk 20.12.1961) kom till serieutskottets kännedom att justitieministeriet börjat planera en kontrollverksamhet angående serier. I serieutskottets reaktion accentueras synen på MBF:s roll som komplement till statsmaktens verksamhet. Istället för att driva den egna verksamheten förefaller MBF anta rollen som ett sakkunnigorgan. Man beslöt sig för att vänta på vad justitieministeriets åtgärder skulle leda till, men samtidigt bestämde man sig också för att införskaffa, granska och skriva utlåtanden om serier utgivna år 1962. Granskningens resultat skulle inte göras offentligt, utan vid behov erbjudas den av justitieministeriet planerade kommittén. Senare kom utskottets medlemmar Lauri Tarvainen och Yrjö A. Lehti att höras av justitieministeriets seriekommitté. Till MBF:s serieutskotts kännedom kom då att justitieministeriet inte hade planer på att införa förhandscensur, utan på en eventuell kriminalisering av ”förråande och för barn skadlig publicering”³⁰⁰ (MBF Utsk 31.3.1962). Ifall justitieministeriets kommitté skulle vara intresserad av utskottets synpunkter, bestämde man sig för att understöda en kriminalisering av ”uppfostningsmässigt undermåliga serier” (kasvatuksellisesti ala-arvoiset sarjakuvat) samt att förhålla sig negativt till förhandscensur. Ytterligare var man beredd att åta sig granskningen av serier om en kriminalisering skedde. Man ville dock inte ha rollen av ”officiell åklagare” (”virallisen syyttäjän” asemaa; MBF Utsk 31.3.1962).

Sammanfattningsvis kan konstateras att MBF:s serieutskotts granskningsverksamhet angående serier på det stora hela förblev på planeringsstadiet. Den offentlighet som resultatet av granskningsverksamheten planerades få blev aldrig verklighet. Granskningen av serier blev aldrig något som barn, föräldrar eller förläggare kom att kunna ta del av i den utsträckning som planerats. Granskningsverksamhetens relation till upplysningsverksamheten fanns på det stora hela endast i planerna. Det är dock ännu värt att notera de försök som gjordes från serieutskottets sida att upprätthålla kontakter med serieförläggarna, eftersom denna kontakt fanns redan då granskningsverksamheten planerades. En sådan kontaktyta fanns inte mellan utskottets granskningsverksamhet och de serieläsande barnen eller deras föräldrar.

MBF:s serieutskott hade redan från början en kontaktyta till förlagsvärlden. Dess ursprungliga och under hela verksamhetsperioden medver-

---

300 Orig. ”raaistavan ja vahingoittavan julkaiseminen lapsille”.

kande medlem Kalervo Pakkala var ordförande för Aikakauslehtien liitto (Tidskriftsförbundet) och vd för förlaget Yhtyneet Kuvalehdet (1961–1974). Under de sista åren ingick även redaktören Toivo Kaiponen i serieutskottet. Tyvärr är utskottets mötesprotokoll författade på det viset att olika medlemmars synpunkter eller diskussionsinlägg endast i undantagsfall är synliggjorda. Utskottet utgör ett kollektiv som diskuterat, planerat o.s.v. olika ärenden, utan att motstridiga synpunkter framkommit i protokollen. Därför är det inte möjligt att avgöra vilken roll de olika medlemmarna eller de instanser de representerat haft i formuleringen av utskottets och MBF:s serieverksamhet.

Det fanns inom MBF och dess serieutskott en vilja att hålla kontakt med förlagsvärlden (MBF, P.m. Sarjakuvakysymyksen nykyvaihe 1957). Detta intresse för samarbete var inte exceptionellt i seriedebatten, men anmärkningsvärt såtillvida att det i debatten också förekom uttryck som näst intill demoniserade serieproducenterna. Ambivalensen i förhållandet till serieutgivarna kom också fram i den sammanställning som inom förbundet gjordes om seriefrågans behandling i Danmark och Norge. Bland de danska rekommendationerna fanns en punkt som angav att en instans för kontroll ”fri från ekonomiska intressen” (kaupallisista intresseistä vapaa) borde grundas. Enligt de norska rekommendationerna skulle man kontakta utgivare för att de skulle fästa uppmärksamhet vid vad de publicerar samt från officiellt håll ordna ett möte för serieutgivare och -distributörer (MBF, Sarjakuvakysymykseen liittyviä toimenpiteitä Tanskassa ja Norjassa). MBF:s serieutskott följde det norska exemplet och ett möte för utskottet och förlagsrepresentanter ordnades i april 1959 (MBF Utsk 20.10.1958).³⁰¹ I mötet deltog (förutom utskottsmedlemmarna Tarvainen, Uusitalo, Asunmaa och Rahkimo) representanter för Sanoma, Apu-lehti och Ilmarinen.³⁰² I en mötesinbjudan riktad till förlagen beskrev MBF:s representanter mötets syfte:

Valiokunnan erityisenä pyrkimyksenä on saada aikaan hyvää yhteistoimintaa kustantajien kanssa. Tässä mielessä järjestää Liitto ensim-

301 På utskottets möte 23.2.1959 konstaterades att man skulle ta kontakt med ”några av de mest betydande förlagen (Yhtyneet Kuvalehdet, Valiolehdet, Sanoma Oy, Apu-lehti, Ilmarinen, Lanamäki osv)” (”eräisiin huomattavimpiin kustantajiin [Yhtyneet Kuvalehdet, Valiolehdet, Sanoma Oy, Apu-lehti, Ilmarinen, Lanamäki jne]”).

302 Från Sanoma O/Y deltog J. Perkki, från Apu-lehti Pauli Myllymäki och från Ilmarinen O/Y Pertti Tuominen.

mäisen alustavan neuvottelutilaisuuden eräitten suurimpien sarjakuvien kustantajien edustajien kanssa.³⁰³ (MBF Brev 4.4.1959)

På mötet redogjorde Tarvainen för serieutskottets verksamhet och konstaterade angående kontrollverksamheten mera specifikt att:

Laadittujen normien perusteella arvostellaan kukin sarjakuva sekä suosittelava sarjakuva varustetaan erityisellä tarkastusleimalla.³⁰⁴ (MBF Utsk 10.4.1959)

Förlagsrepresentanternas respons var inte oväntad. Enligt mötesprotokollet förhöll de sig positiva till serieutskottets verksamhet, men idén om kontrollverksamhet var ”främmande” (vieras) för dem, och bruket av en kvalitetsstämpel i deras tycke svår att realisera. Förlagen ”förordade i första hand forsknings-, informations- och upplysningsverksamhetens betydelse med tanke på både utgivare och fostrare”³⁰⁵ (MBF Utsk 10.4.1959). Förlagsrepresentanterna framhöll också att de själva redan ägnade sig åt en kvalitetskontroll, även om det var svårt att få tag på högklassiga serier. Man kom överens om att fortsätta ett samarbete för att planera kontrollverksamheten. Angående den kontrollblankett som utarbetats av mentalvårdsbyrån vid MBF ansåg förlagen att de olika kriterierna borde rangordnas med beaktande av graden av skadlighet samt att en eventuell blankett måste godkännas av serieutgivarna.

Förlagens skeptiska hållning noterades av serieutskottet som ansåg att en kontrollverksamhet måste inledas, ”helst i samarbete med utgivarna”³⁰⁶ (MBF Utsk 4.5.1959 och 27.5.1960³⁰⁷). Detta samarbete uteblev i framtiden och som ovan konstaterats rann även planeringen av kontrollverksamhet ut i sanden. De försök till kontakt med serieutgivarna, vilka gjordes från MBF:s håll och senare från justitieministeriets håll (se nästa kapitel) gjorde utan tvekan serieförläggarna medvetna om den kritik som riktades mot serier i 1950-talets Finland. För detta talar också olika exempel ur

303 Övers. ”Utskottets specifika mål är att få till stånd ett gott samarbete med förläggarna. I detta syfte arrangerar Förbundet en första inledande palaver med representanter för vissa av de största serieförläggarna.”

304 Övers. ”Utgående från de uppgjorda normerna utvärderas varje serie och rekommenderade serier förses med en särskild granskningsstämpel.”

305 Orig. ”puolsivat ensi sijassa tutkimus-, informaatio- sekä valistustoiminnan merkitystä sekä kustantajia että kasvattajia ajatellen”.

306 Orig. ”mieluummin yhteistyössä kuistantajien kanssa”.

307 Dessa protokoll är från två på varandra följande möten. På det senare mötet ändras föregående mötes protokoll till ordalydelsen ovan. Orsaken till den långa pausen var sekreterarens insjuknande och avgång från MBF.

marknadsföringen för serier, i vilken seriernas klanderfrihet påtalades på ett sätt som kan liknas vid ett försvar av serierna. Sålunda kan man säga att seriedebatten hade en inverkan på utgivarna. Att dra långregående slutsatser om förhållandet är inte möjligt utgående från det material som jag studerat för denna avhandling. Framtida studier i denna tematik torde kunna ha nytta av material som efterlämnats av olika serieutgivare.

7.3.4 Upplysningsverksamheten

Den tredje verksamhetsform som sysselsatte MBF:s serieutskott kan rubriceras med begreppet upplysning. Med detta avses den aktivitet som hade som syfte att informera allmänheten om seriernas risker. Allmänheten kunde i olika situationer innefatta olika målgrupper (jfr McKee 2005, 142), men en central ingrediens var föräldrarna till de serieläsande barnen. I den promemoria som beredde serieutskottet med en grund för verksamheten upplyftes som ett verksamhetsfält:

suunnitella tarpeellista vanhempaiin ja kasvattajiin kohdistuvaa valistustoimintaa. Erikoisesti huomioitiin se seikka, etteivät Suomessa ilmestyvät sarjakuvat ehkä sisällä ainakaan vielä tällä hetkellä kasvatuksellisesti kovinkaan vahingollisia aineksia verrattuna eräitten muitten maitten sarjakuviin, mutta tulevaisuudessa saattaa tilanne muodostua toiseksi. Täältä varalta valistustoiminta on tarpeellista, mutta myöskin siksi, että nykyiset sarjakuvat jo sellaisenaankin vähentävät lasten ja nuorten kirjallisuusharrastusta sekä tarjoavat liian ”helpossa” muodossa henkistä ravintoa.³⁰⁸ (MBF, P.m. Sarjakuvakysymyksen nykyvaihe 1957)

Upplysningsverksamheten hade alltså ett preventivt syfte med tanke på de serier som eventuellt skulle komma att publiceras i framtiden, men också ett syfte att motverka serierna så som de såg ut vid den aktuella tidpunkten. Upplysningen skulle riktas till föräldrar och fostrare. Med det senare avsågs antagligen framförallt lärarkåren. Ambivalensen mellan eventuella framtida och nu existerande serier förekom i en något annan form på serieutskottets första möte i och med att man konstaterade att upplysningsverksamhet behövdes, men att denna måste föregås av en inventering av de serier som utkom i Finland. Även om man ansåg att problemet först

³⁰⁸ Övers. ”att planera behövlig upplysningsverksamhet riktad till föräldrar och uppfostrare. Speciellt uppmärksammades att de serier som utkommer i Finland åtminstone inte ännu vid denna tidpunkt innehåller uppfostringsmässigt speciellt skadliga element jämfört med serierna i vissa andra länder, men att situationen i framtiden kan bli en annan. Med tanke på detta är upplysningsverksamheten nödvändig, men också för att de nutida serierna redan i sig förminskar barns och ungas litteraturintresse samt att de i för ’lätt’ form erbjuder andlig föda.”

måste undersökas hade man redan på det första mötet konkreta idéer för hur upplysningsverksamheten kunde organiseras. Det föreslogs att man i verksamheten skulle utnyttja MBF:s fältorganisation samt bedriva samarbete med lärarkretsar, institutioner för lärarskolning, församlingars ungdoms- och söndagsskoleaktiva, folkhögskolor och nykterhetsarbetet. Man planerade ett allmänt möte för att diskutera serieproblemet (MBF Utsk 26.3.1957).

Det första konkreta beslut som fattades av utskottet angående upplysningsverksamheten var att be olika experter författa skrivelser om serieproblemet (MBF Utsk 16.4.1957). Förslag att producera ett bildband och en förteckning över serielitteratur gjordes också. Under en period framöver var det dock forsknings- och i viss mån granskningsverksamheten som upptog utskottets intresse. Ett och ett halvt år efter att upplysningsverksamheten diskuterats på idéplanet togs frågan upp igen, och åter var det fråga om olika framkastade idéer som för det mesta aldrig kom att verkställas:

Edelleen keskusteltiin laajasti mahdollisesta valistustoiminnasta. Tällöin suunniteltiin mm. informaatiotilaisuutta lehdistölle. Myöskin katsottiin tarpeelliseksi laatia asiasta koteja varten valistuslehtinen, jonka jakajina olisivat koulut. Radioa voitaisiin myöskin käyttää valistustoiminnassa hyväksi, esim. järjestämällä radion ohjelman yhteyteen pyöreän pöydän keskustelu. Keskustelun aikana suunniteltiin myöskin esitelmärungon laatimista, jota voitaisiin käyttää valistus-tilaisuuksien yhteydessä. Rainan valmistaminen katsottiin niinkään välttämättömäksi.³⁰⁹ (MBF Utsk 20.10.1958)

En aktion som verkställdes var det i föregående avsnitt behandlade informationstillfället för medias representanter. Flera tidningar skrev om presskonferensen och serieutskottets verksamhet (se Dåliga 1959; Melkein 1959; Normaali 1959; Sarjakuvakysymys 1959; Sarjakuvat 1959; Sarjakuvien 1959). Detta tillfälle innebar antagligen utskottets mest publiktillvända åtgärd och gav också en bredare allmänhet en möjlighet att ta del av verksamheten. Budskapet till allmänheten var dock vagt. Förutom att det bestod av en beskrivning av serieutskottets verksamhet upptogs en stor del av informationen av olika, också motstridiga forskningsresultat. Om man

309 Övers. ”Vidare diskuterades mycket om en möjlig upplysningsverksamhet. Härvid planerades bl.a. ett informationstillfälle för pressen. Det ansågs också nödvändigt att för hemmen utarbeta en upplysningsbroschyr i ärendet, vilken skulle distribueras genom skolorna. Radio kunde också användas i upplysningsverksamheten, t.ex. genom att i samband med ett radioprogram ordna en rundabordsdiskussion. Under diskussionen planerades också uppgörandet av en föredragsstomme som kunde användas i samband med upplysningstillfällena. Också framställandet av ett bildband ansågs vara nödvändigt.”

inom serieutskottet i detta skede hade en publik bestående av föräldrar och fostrare i åtanke, föreföll man ändå inte ha ett entydigt budskap som man ville förmedla till dessa, vilket givetvis inte behöver betraktas som en brist. Åtminstone erbjöd de olika dagstidningarna som rapporterade från presskonferensen ingen enhetlig läsning och i synnehet inga konkreta rekommendationer som läsande föräldrar kunde ha tagit fasta på.

För att erhålla en inblick i vad serieutskottet ville förmedla till föräldrar och fostrare kan uppmärksamheten riktas mot två dokument. För det första erbjuder Gay von Weissenbergs litteraturöversikt en relativt klar och explicit beskrivning av vad föräldrar behövde få veta. För det andra erbjuder ett bildband producerat av utskottet en illustration av denna kunskap. Von Weissenberg (1959, 50) ansåg det vara ”ytterst viktigt” (erittäin tärkeänä) att föräldrar upplystes i seriefrågan.

Heitä olisi valistettava sarjakuvien sisältöön nähden, haluavatko he lastensa lukevan sarjakuvalehtiä vai eivätkö, tai olisiko tyydyttävä päivälehtien sarjakuviin vai hankitaanko lapsille erityisiä sarjakuvalehtiä. Samoin olisi heille tehtävä selkoa sarjakuvien vaikutuksen luonteesta sekä minkälaisiin lapsiin tämä vaikutus ensisijaisesti kohdistuu ja miten lapset voivat tästä vahingoittua. Vanhempia olisi opastettava näkemään, milloin heidän lapsessaan mahdollisesti esiintyy oireita, jotka viittaavat siihen, että sarjakuvat eivät tälle sovi; tällaiselle lapselle olisi sarjakuvien sijaan hankittava muuta ajanvietettä ja elämänsisältöä.³¹⁰
(von Weissenberg 1959, 50)

Föräldrar skulle alltså lära känna olika serier och de skulle kunna skilja olika serier från varandra. De borde också informeras om seriernas effekter. Det kan uppmärksammas att skillnaderna i effekter här inte direkt anknöts till de olika serierna, utan till olika barn. Förälderns första uppgift blev att känna sitt barn, genom att kunna identifiera vissa symptom hos barnet. Ifall dessa symptom existerade, hörde till förälderns uppgifter att rikta barnets tidsanvändning och uppmärksamhet mot annat än serier. Upplysningen behövdes för att föräldrarna skulle uppnå kunskap om serierna och sina barn. Föräldrarna skulle utveckla en blick för att känna

310 Övers. ”De borde upplysas med hänsyn till seriernas innehåll, vill de att deras barn skall eller inte skall läsa serietidningar, eller borde man nöja sig med dagstidningarnas serier eller åt barnen skaffa speciella serietidningar. Likaså borde för dem klagöras naturen av seriernas effekt samt på hurdana barn denna effekt i första hand inverkar och hur barnen kan skadas av detta. Föräldrar borde läras att inse när deras barn möjligen uppvisar symptom som tyder på att serier inte lämpar sig för det; åt ett sådant barn borde istället för serier skaffas annat tidsfördriv och livsinnehåll.”

igen både olika serier och eventuella abnormala symptom hos barnen. Det var dock inte tillräckligt att dessa fenomen identifierades utan det slutliga syftet var att föräldrarna skulle reglera förhållandet mellan (de avvikande) barnen och serierna. I förhållandet mellan barn och serier accentuerades således barnens roll. I och med den erbjudna klassificeringen av barn blev klassificeringen av serier ett kunskapsområde av sekundär rang. Hur oväsentligt seriernas innehåll sist och slutligen var och hur centralt barnet och de symptom som det uppvisade var, illustrerar det bildband som producerades för att upplysa om serieproblematiken.

Det s.k. diskussionsbildbandet (*keskusteluraina*) är en rulle med tjugo fotografier för projektion samt tillhörande dialog och berättande text. Därtill tillkommer en text som inbjuder till diskussion om tematiken och erbjuder information om problematiken kring barns serieläsande. Bildbandet som bär titeln ”*Erkki ja sarjakuvat*” (Erkki och serierna) färdigställdes 1959 och godkändes av serieutskottet på ett möte i maj 1960 (MBF Utsk 27.5.1960).

Förloppet i ”*Erkki ja sarjakuvat*” är följande: På första bilden sitter en gosse och läser en bok. Berättarrösten anger att bokläsning är många barns hobby och att detta är något som tilltalar ”oss föräldrar” (me vanhemmat) bara det handlar om ”fostringsmässigt värdefulla verk” (*kasvatuksellisesti arvokkaat teokset*) och läsningen inte stör läxläsningen. På den andra bilden sitter gossen Erkki och läser serietidningen *Intiaanipäällikkö* (Indianhövdingen). Berättaren anger att Erkki i huvudsak läser serier, vilket illustreras av en hög serietidningar på den tredje bilden. Berättaren konstaterar att serieläsningen är vanlig bland barn idag. På den fjärde bilden ber Erkkis mamma honom gå till mjölkbutiken. Den serieläsande Erkki svarar ”Snart, snart, jag ska bara läsa det här först”.³¹¹ Till sist kommenterar berättaren att Erkki inte håller sitt löfte; det blir inget av att gå till butiken denna gång heller.

På nästa bild sitter Erkki igen i en fåtölj försjunken i en serietidning. Han petar sig i näsan (se Bild 11). Berättaren berättar att Erkki ”får göra vad han vill” (*saa tehdä mitä haluaa*); mamma kräver inget och pappa är knappt alls hemma. Erkkis skolframgångar är inte goda. Följande bild visar Erkki i skolan. Bilden och berättaren upprepar samma information: Erkki sitter med uppslaget pulpetlock och läser en serietidning (se Bild 12). Därefter står läraren vid Erkkis pulpet och förhör honom om en

311 Orig. ”*Kohta, kohta, minä luen ensin vain tämän*”.

Bild 11&12. Bilder från bildbandet *Erkki ja sarjakuvat* (Mannerheims Barnskyddsförbund 1959)

räkneuppgift, som Erkki inte klarar. Därpåföljande tre bilder utspelar sig också i skolmiljö. Två bilder uppvisar händelser från en rast: för det första sker byteshandel med serietidningar och för det andra pågår ett slagsmål. Berättaren anger att äldre elever har som vana att ”tukta” (kurittaa) de yngre samt att Erkki är en ivrig deltagare i denna verksamhet.

Efter rasten återgår bildserien till skolklassen och en undervisnings-situation. Det är Erkkis tur att läsa högt. Berättaren anger att det inte går så bra. Läraren kritiserar Erkkis läsning. På den elfte bilden är skoldagen slut. Två pojkar samtalar med varandra. Berättaren anar ugglor i mossen. Föraningarna bekräftas i dialogen. Erkki kommenderar Ville att hela tiden hålla ett öga på köpmannen. Ville är nervös, men på den tolfte bilden drar Erkki med sig Ville och manar honom att inte vara feg. På följande bild är pojkarna i en butik. Ville har bitrådets uppmärksamhet och Erkki sticker en leksakspistol under jackan (se Bild 13). ”Allt går planenligt”³¹², enligt berättaren. Därefter tillbringar pojkarna sin eftermiddag med ”serieaktiga rövarlekar” (sarjakuvien tapaisessa rosvoleikissä).

På kvällen är Erkki hemma. Han sitter på sin säng och hans far undrar var han fått sin bössa. Erkki försöker förklara att han fått den av Ville, men pappa inser att det är något lurrt med det hela och undrar om inte Erkki stulit bössan i butiken. Erkki erkänner och skäms då far ber honom att gå till butiken och återlämna vad han tagit (se Bild 14). På de följande två bilderna samtalar Erkkis föräldrar i köket; Erkki syns inte längre till. Erkkis pappa anser att hans mor bör vara strängare med sonen, och att han

312 Orig. ”kaikki käy suunnitelmien mukaisesti”.

skulle behöva ett kok stryk. Mamma försvarar sig och säger att hon inte ensam rår på ”stora pojken” (isolle pojalle) då pappan ”ju alltid är borta”.³¹³ Mamma framhåller också att Erkki endast intresserar sig för serier. På den nästsista bilden säger Erkkis pappa: ”Mycket måste förändras vad Erkki beträffar och det fort. Så här får det inte fortsätta.”³¹⁴ Bildbandets sista bild består av en svart botten mot vilken ett vitt frågetecken avbildats. Bildtexten frågar vad Erkkis föräldrar borde ta sig till och vilka effekter serier har på barns tänkande.

Bilderna porträtterar i kombination med texterna ett förlopp och ett antal scener ur Erkkis liv. Bilderna och texterna gör också mer än skapar ett

Bild 13&14. Bilder från bildbandet *Erkki ja sarjakuvat* (Mannerheims Barnskyddsförbund 1959)

narrativ. De ger olika element i historien deras betydelser och de synliggör förståelser av serieproblemets karaktär och av dess lösningsmodeller. För det första kan påpekas att bildbandet handlar om Erkki, och inte om exempelvis flickan Sirkka. Serieläsningen som något problematiskt koncentreras i den serieläsande gossen, och flickors serieläsande är åsidosatt. Också den första bilden i bildbandet, som inte avbildar Erkki utan ett barn i allmänhet visar en pojke. I bildtexten talas om ”barn”.

För det andra är den serieläsande gossens – Erkkis – karaktär, egenskaper och framförallt beteende beskrivna på specifika sätt. Gossen på den första bilden – det s.k. barnet i allmänhet – läser en bok, som antagligen är en skolbok, eftersom han förefaller sitta vid en pulpet. Kanske bilden också

313 Orig. ”ja sinäkin olet aina poissa”.

314 Orig. ”Paljon on Erkin kohdalla muututtava ja pian. Tällä tavalla ei saa enää jatkua.”

uttrycker att barnets egentliga eller riktiga miljö är skolan? På den andra bilden läser Erkki en serietidning. I motsats till den förra gossen som sitter rakryggad, halvligger Erkki i en fåtölj. På en bild petar Erkki sig i näsan; berättaren anger att Erkki får göra vad han vill. Sammantaget innebär detta att Erkki inte får den fostran han skulle behöva, vilket leder till dåligt uppförande. En stor del av bildbandet handlar om att visa Erkki som sysselsatt med oönskat beteende. Han petar sig i näsan, han nonchalerar sin mammas begäran om en tjänst, han nonchalerar skolans undervisning, han missköter skolarbetet och läser dåligt, han betar sig illa mot sina skolkamrater, han stjälar och han ljuger för sin far.

För det tredje erbjuder bildbandet förklaringar till Erkkis beteende och person. På det stora hela är det serieläsningen som får ansvaret för hurdan Erkki är och vad han gör. Men berättelsen pekar också på andra omständigheter i Erkkis liv. I skolan finns andra barn – läs: pojkar – som också har ett intresse för serier och som betar sig dåligt mot mindre skolkamrater. Det finns en kamratgrupp, som bildar en kontext för Erkkis beteende. Övriga faktorer som påverkar Erkkis beteende är den frånvarande fadern. Han utpekas både av berättarrösten och av Erkkis mamma. Om det problematiska faderskapet karaktäriseras av den frånvarande pappan så består det problematiska moderskapet av en alltför snäll mamma, vilket Erkkis pappa anklagar sin hustru för att vara. Bildbandet problematiserar således både mödra- och fädernerollen genom att påvisa eventuella brister hos båda föräldrarna.

Karaktäriseringarna av serieläsandets inverkan och av föräldrarnas roll i hanteringen av sin sons serieläsning problematiseras ytterligare genom bildbandets sista bild, frågetecknet, som inte erbjuder en auktoritativ tolkning av olika förhållanden utan ställer frågor och överlämnar svaret till andra, d.v.s. till bildbandets publik. Det oaktat kan ovanstående karaktäriseringar ses som en vägledning för den fortsatta diskussionen och för avgivandet av svar på frågorna. Ytterligare vägledning erbjuder den text som följer på de egentliga bildtexterna. Här konstateras att serieläsning är populärt bland barn. Barns reaktion på serieläsandet differentieras. ”Normala” barn läser inte för mycket serier och serieläsningen utgör en övergående sysselsättning bunden till en övergående fas. Andra barn blir ”seriefantaster” (sarjakuvaintoilija). Dessa ger uttryck för ”även neurotiska drag” (myös neuroottisia piirteitä).

Nämä lapset ovat ilmeisesti huomanneet tilanteita, jossa heidän vanhempiensa ovat epäoikeudenmukaisia, tietämättömiä ja heikkoja. He

saattavat hakea täydellisempää isä-hahmoa, olentoa, joka on kaikki-voipa. Tällaisen he voivat löytää esimerkiksi teräsmiehestä. Sarjakuvien vahingollisia vaikutuksia näihin intoilijoihinkaan ei saa yliarvioida. Lapsen ongelmat olivat jo olemassa, ennekuin hänestä tuli himolukija, ja sarjakuvat tulivat tavallaan helpottamaan hänen oloaan. (Erkki 1959)³¹⁵

Serierna utgör således inget allennärådande problem i ett barns liv; serierna kan bli problematiska i kombination med andra faktorer. Samma försiktiga ståndpunkt till seriernas effekt uttrycks också i relation till förståelsen av serier som förebilder för kriminellt eller våldsamt beteende. Det ”verkliga problemet” (todellisen ongelman) utgörs av ett fåtal barn ”vars själsliga konstitution är avvikande och vars förhållanden till omgivningen och andra människor är motstridiga”³¹⁶ (Erkki 1959). I den bemärkelsen blir inte serieläsningens problematiska karaktär ifrågasatt. I den avslutande texten är kriterierna för att serieläsning skall vara problematiskt snävare än om man endast skulle se till bildbandets presentation av Erkki. Erkkis fall skall ses som en tillspetsning av ett tema, en tillspetsning som har som uppgift att provocera fram diskussion.

Bildbandet var endast en del av de omfattande planer för upplysning som serieutskottet hade (MBF, Sarjakuvakysymykseen liittyvä valistussuunnitelma). I en plan var upplysningsverksamheten indelad i tre kategorier: tillställningar, skriftligt material och filmer, bildband m.m. Det konstaterades att skriftligt och audiovisuellt material var sådant som skulle användas vid olika tillställningar, varför produktionen av det först nämnda var av mera brådskande natur. Mentalvårdsbyråns plan att producera en film och en serie om seriefrågan betraktades som ovidkommande (MBF Utsk 23.2.1959). Huruvida något annat material än det ovan behandlade bildbandet någonsin producerades är för mig okänt, likaså hurdana tillställningar som ordnades och till vilken användning bildbandet kom. Senare handlade upplysningsverksamheten om att genom pressen delge en läsande publik kritik av serier. I fokus ställdes då granskningen och beskrivningen av seriers innehåll (och de eventuella rekommendationer

315 Övers. ”Dessa barn har tydligen noterat situationer, då deras föräldrar är orättvisa, okunniga och svaga. De kan söka en mera perfekt fadersgestalt, en varelse som är allsmäktig. En sådan kan de finna exempelvis i stålmannen. Seriernas skadliga effekter på dessa entusiaster skall inte heller överskattas. Barnets problem existerade redan före det blev en besatt läsare, och serierna kom på sätt och vis att underlätta barnets tillvaro.”

316 Orig. ”joiden sielullinen rakenne on poikkeava ja suhteet ympäristöön ja muihin ihmisiin ristiriitaisia”.

detta kunde ha gett upphov till), men också denna verksamhetsform kom av sig innan den egentligen startade.

Sammanfattningsvis kan konstateras att MBF:s serieverksamhet utgjordes av tre verksamhetsformer: undersökningsverksamhet, utarbetandet av en kontroll av serier och upplysning. Dessa former var inte utan relation till varandra. Undersökningsverksamheten skulle föregå de andra två dels för att utreda behovet av dessa, dels för att erbjuda material till att utveckla dessa. Undersökningsverksamheten skulle ge serieutskottet information om det problem man föresatt sig att hantera. Undersökningsverksamheten skulle också ge information om de olika kontrollformer man hade till hands för att råda bot på problemet. Undersökningsverksamheten erbjöd också material för upplysningen; undersökningarnas resultat kunde delges allmänheten för att denna skulle bli uppmärksam på och få insyn i serieproblematikens olika sidor.

Utarbetandet av en seriekontroll och upplysningsverksamheten hade ett ännu intimare förhållande. Dels erbjöd kontrollverksamheten material för upplysningen, dels var upplysningen en del av kontrollen. Granskningen av serietidningar gav (i princip) resultat som kunde delges allmänheten. Denna form av upplysning var också en väsentlig del av granskningen eller kontrollen, t.ex. i modellen, där ”namnkunniga personer” skulle granska serier och uttala sig om dessa i populärpress. En kontrollverksamhet som förlitade sig på föräldrars och fostrares vaksamhet och regleringsinsats, behövde den publicitet som upplysningsverksamheten kunde ge. Utan publicitet skulle föräldrarna inte veta hur de skulle bete sig i sin kontroll av barnens serieläsande. Om kontrollen skulle utföras genom serieproducenternas självreglering eller -censur behövdes inte samma upplysningsverksamhet riktad till allmänheten. Då behövde endast producenterna göras medvetna om kontrollen. Man var inom serieutskottet också medveten om riskerna med att förlita sig på publicitet, vilket oron för serietidningars värde på ”småpojarkarnas börs” (pikkupoikien pörssissä; MBF Utsk 9.5.1961) visade. Den information man hade tillhands var alltså såtillvida eldfångd att man kunde riskera att arbeta för serieutgivarna genom att erbjuda serierna onödig reklam. FBB hade på sin serieutställning en åldersgräns, som utestängde barn under 15 år. Samma kontroll kunde man inte ha över texter, om än kritiska, som publicerades i t.ex. veckopress. Strategin att använda sig av namnkunniga personer kan också ha visat sig vara en besvikelse för serieutskottet då Martti Paloheimo skall ha tyckt

att de tidningar han granskat var ”relativt oskyldiga”, om än naiva (MBF Utsk 17.10.1961). Vem kunde tänkas vara i behov av sådan information?

7.4 Avslutning

Sammanfattningsvis kan konstateras att MBF:s verksamhet kring serierna inte var särskilt synlig. Detta var en verksamhet som skedde genom små kretsars aktivitet och med små kretsars insyn. Jämfört med FBB:s serieutställning måste MBF:s serieutskotts verksamhet betraktas som i stort sett osynlig för den s.k. stora allmänheten. Inte endast fokuseringen på forskningsverksamhet, utan även misslyckandet att komma igång med en granskningsverksamhet som kunde ha delgivits allmänheten och den sparsmakade upplysningsverksamheten kan betraktas som förklaringar till den bristande publiciteten. En viss publicitet erhöll verksamheten dock, dels genom presskonferensen i januari 1959, dels genom ett TV-program 1961.³¹⁷ Frågan är dock om denna osynlighet är ett misslyckande eller om det handlar om en annan strategi än den som användes av FBB. Hade MBF velat ha stor uppmärksamhet för sin verksamhet skulle resurserna för detta säkert ha funnits. Det handlar kanske mera om att MBF:s roll definierades i relation till övrig verksamhet på seriefrågans område. Man började bevaka seriefrågan då den inte omfattades av den statliga politiken. I det skedet då statsmakten i egenskap av justitieministeriets seriekommitté åtog sig att granska seriefrågan blev MBF:s roll den sakkunniges och rådgivarens. Att man dock inte verkade lyckas åstadkomma t.ex. en granskningsmekanism talar kanske för att problemet inte ansågs vara akut nog för att kräva annan verksamhet än undersökning och utredning.

Den markanta skillnaden mellan de två förbundens serieverksamhet är att FBB valde att visa upp serieproblemet för allmänheten genom att ställa ut de problematiska serierna, medan MBF framförallt utforskade det problem man uppmärksammat. Vad denna olikhet i verksamhetsformer beror på kan jag endast spekulera om. Klart är att man inom FBB med tillfredsställelse konstaterade den publicitet som serieutställningen gav upphov till. I MBF:s dokument uppvisas inte något större intresse för publicitet. Eventuellt kan detta kopplas till de två förbundens ålder och betydelse på det finländska barnskyddets område. FBB var ett ungt förbund (grundat 1945) som eventuellt hade ett intresse av att visa att man var en kraft att

³¹⁷ På serieutskottets möte den 20.12.1961 meddelades att nämndens verksamhet presenterats i ett tv-program i Tesvisio den 28.11.1961.

räkna med på det finländska barnskyddsfältet och som behövde publicitet för att rekrytera mera medlemmar och sprida sin verksamhet till flera orter i landet. MBF var en organisation med bred förankring i det finländska samhället och redan allmänt accepterad som aktör inom barnskyddet. En annan orsak till de olika verksamhetsformerna kan vara ordningsföljden mellan förbundens verksamhet. FBB var tidigare ute med diskussionen om serier och med sin storsatsning på området. Eventuellt fanns det ett behov av att väcka uppmärksamhet, även om serierna hade diskuterats relativt mycket redan innan serieutställningen blev färdigställd. MBF:s serieutskott konstaterade att serieproblemet inte var tillräckligt känt inom olika kretsar, men eventuellt insåg man att en ytlig kännedom fanns av både serier och möjliga problem och att uppgiften var att utreda detta grundligt.

Trots att de två barnskyddsorganisationernas verksamhet antog olika former är det viktigt att påpeka likheten mellan intresset för serier. Gemensamt för båda organisationernas oro inför seriemediet var att den gällde barns serieläsande och att det framförallt var seriernas våldsamhet som antog rollen av det största problemet hos seriemediet. En skillnad är att FBB:s förståelse av seriernas våldsamma innehåll kopplades till en vänsterideologisk retorik av internationalism och pacifism tillsammans med en kritik av det amerikanska inflytande som serierna ansågs propagera för. Också förbundens verksamhetsformer har gemensamma nämnare. I båda förbunden ansågs frågan vara av sådan vikt att särskilda utskott skapades för att granska problemområdet. I båda förbundens verksamhet intog också relationen till myndigheter och beslutsfattare en viktig roll. Även om sätten att försöka påverka det politiska beslutsfattandet var olika, fanns målsättningen hos båda.

MBF:s serieutskott fick sin sista bidragande roll uttryckligen i relation till den statliga politiken i seriefrågan. Detta skedde genom att utskottets ordförande Tarvainen och medlem Lehti hördes som experter av justitieministeriets seriekommitté. Huruvida detta arbete och kommitténs slutliga rapport sedan betraktades som en framgång bland barnskyddsförbundets serieutskott är öppet. Åtminstone motsvarade kommitténs slutsatser inte den åsikt som formulerats av MBF:s serieutskott. Utskottet förordade nämligen en kriminalisering av uppfostringsmässigt undermåliga serier (MBF Utsk 31.3.1962). Den process som ledde till justitieministeriets seriekommittés slutsatser behandlas i följande kapitel.

8. Statligt agerande

8.1 Inledning

Det övergripande temat för detta kapitel är statligt agerande i hanteringen av 1950-talets finländska serieproblem. Det finns i litteratur om makt och reglering, åtminstone sedan Thomas Hobbes, en stark tradition av att betrakta staten som en i särklass speciell institution (Clegg 1989). Historiskt sett har staten – i dess olika bemärkelser – givetvis haft en betydande roll i regleringen av medborgares och individers friheter och förpliktelser, övriga institutioners och samhällslivets ordnande. Det kan dock också frågas huruvida detta är en rättmätig bild av t.ex. den moderna demokratin och välfärdssamhället, i vilken regleringen av individers och institutioners förpliktelser och friheter antagit många andra former (Dean 1994b). Att jag i detta kapitel fokuserar på vissa statliga institutioners verksamhet i hanteringen av serieproblemet betyder inte att jag önskar förfäktas en syn på staten som central i regleringen av barns och seriers relationer, utan staten – representerad i sammanhanget av Finlands riksdag och en statlig kommitté – utgör endast en bit i det nätverk av åtgärder och kunskapskapande som bildar den finländska 50-talsdebatten om serier.

Analysen av de regleringsförsök som statsmakten stod för grundar sig för det första på ett material som härstammar från riksdagsbehandlingen av regeringspropositionen med förslag till lag om ändring av lagen angående undertryckande av osedliga publikationers spridning år 1956. Riksdagsbehandlingen skedde i pleni och i olika utskott. Riksdagens svar till regeringen ledde senare till tillsättandet av den s.k. Sarjakuvatoimikunta (Seriekommittén), vars efterlämnade papper utgör den andra materialhelheten varpå kapitlets analys är grundad. Dessa två materialhelheter är inte de enda uttrycken för lagstiftares och myndigheters intresse för tecknade

serier på 1950-talet, men eventuella övriga reaktioner på seriemediet saknar jag uppgifter om och följaktligen behandlas sådana inte här.³¹⁸

8.2 Lagen angående undertryckande av osedliga publikationers spridning

Statsmaktens intresse för seriemediet dog ut i slutet av år 1962 då Seriekommittén konstaterade att inga speciella åtgärder krävs i lagstiftningsväg med avseende på seriers publicering och spridning (Sarjakuvatoimikunta 1962). Detta konstaterande kan anses markera ett av slutet på 1950-talets seriedebatter. Upprinnelsen till denna händelse var regeringens proposition år 1956 om lag om ändring av lagen angående undertryckande av osedliga publikationers spridning (RP 33/1956) eller mera korrekt riksdagsbehandlingen av denna proposition. Regeringen nämnde inte seriemediet i sitt förslag, utan serierna kom att uppmärksammas i riksdagsbehandlingen.³¹⁹ Regeringspropositionens och lagförslaget syfte var att möjliggöra strängare åtgärder mot publikationer och trycksaker med pornografiskt innehåll. Propositionen handlade uttryckligen om en ändring i pornografilagstiftningen.³²⁰ Konkret handlade förslaget om att, för det första, införa möjlighet till indragning av en publikation som upprepade gånger gjort sig skyldig till publicering av osedligt material. För det andra föreslogs att en övervakningsnämnd skulle bildas, vars syfte skulle vara att övervaka efterföljden av lagen och publikationers innehåll samt att vid behov till justitieministeriet avge utlåtanden om problematiska publikationer.

Regeringens argumentering för behovet av en lagförändring påminner i mycket om seriedebattens behandling av seriemediet. Man konstaterar

318 Till exempel anger pseudonymen Antonius i *Opettajain lehti* år 1959 att riksdagsledamot Margit Borg-Sundman i riksdagens diskussion om budgeten skall ha kopplat seriemediet till den ökande ungdomsbrottsligheten (Antonius 1959).

319 I regeringspropositionen finns en mening som lyder: "Spridning av egentliga pornografiska alster, såsom postkort, bildserier och andra dylika alster, vilkas innehåll eller framställningsätt är grovt sårande för sedligheten, har knappast alls förekommit hos oss" (RP 33/1956). Jag utgår från att nämnda "bildserier" inte syftar på tecknade serier utan på serier av lösryckta bilder. Oberoende av om detta är korrekt eller inte motsvarar detta också riksdagens reaktion på propositionen. Dessutom anger propositionens formulering att dessa serier inte förekommit i Finland. Inte heller senare aktualiserar diskussionen pornografiska serier som ett problem eller ens som en realitet på den finländska seriemarknaden.

320 Lag angående undertryckande av osedliga publikationers spridning (1927/23) härstamade från år 1927 och stadfäste regler som Finland redan förbundit sig till genom ett internationellt fördrag (Suksi 1991).

att det börjat utkomma ”publikationer, genom vilka eftersträvas ekonomisk nytta med tillhjälp av deras huvudsakligen sexuella motivkrets och opassande framställningssätt” (RP 33/1956). Vidare konstateras att publikationerna väckt ”offentlig förargelse. I synnerhet har man fäst uppmärksamhet vid deras förslappande inverkan på de allmänna moralbegreppen, särskilt bland ungdomen” (RP 33/1956). Argumentet upprepas senare i texten:

Dylika publikationer väcka förargelse i olika medborgarkretsar och äro skadliga för den allmänna moralen på grund av sin fortsatta inverkan och spridning i vidsträckta läsekretsar, bland vilka även alltid finnas i fråga om omdömesförmåga utvecklade individer samt för påverkan mottaglig ungdom i utvecklingsåldern. Då spridningen och utställandet av dessa publikationer tillåtes, är det ägnat att avtrubba i synnerhet ungdomens uppfattning om vad som är passande och tillåtet på sexuallivets område. (RP 33/1956)

Regeringspropositionens innehåll härstammar från det föregående kommittéarbetet. Kommittén utsågs av statsrådet den 8 april 1954 och sammankom under resten av året.³²¹ Lagförslagets formuleringar avviker något från kommitténs förslag, som i ett utlåtande från Högsta domstolen påpekades vara formellt bristfälliga.³²² Regeringspropositionen är undertecknad den 17 maj 1956. Hösten 1956 behandlades propositionen i riksdagens lagutskott.

Det är inte möjligt att i detalj veta hur diskussionerna förlöpte i lagutskottet, men det förefaller klart att det var i denna instans som serierna först omnämndes. Först nämns serierna av, den som sakkunnig tillkallade, justitierådet Jalmari Lehtonen (ordförande för det förberedande kommittéarbetet). I protokollets lakoniska stil uttrycks detta omnämnande som följer: ”Sedlighet svårt att definiera. Serietidningarna ingår inte. Kommit-

321 Kommitténs ordförande var justitierådet Jalmari Lehtonen. Medlemmarna var Högsta förvaltningsdomstolens kanslichef, äldre förvaltningssekreterare Lemmikki Kekomäki, vicehäradshövding Helvi Sipilä, medicine licentiat Martti Paloheimo och lektor Gay von Weissenberg. Sekreterare var vicehäradshövding Martti Miittinen. Såsom sakkunnig hördes justitieministeriets tryckfrihetskanslis chef, förvaltningsrådet Yrjö Orkamo. Kommittén, som inte tog något namn, tillsattes för att ”överväga åtgärder och att göra ett förslag till förnyande av lagstadgandet angående förebyggandet av för sedlighet skadliga publikationers spridning och produktion” (”harkitsemaan toimenpiteitä ja tekemään ehdotuksen siveellisesti vahingollisten julkaisujen levittämisen ja tuottamisen ehkäisemistä koskevien lainsäännösten uudistamiseksi”).

322 Högsta domstolens utlåtande medföljde regeringspropositionen som bilaga.

tén behandlade [dem] inte, eftersom det inte hörde till uppgifterna.”³²³ Formuleringen antyder att Lehtonen antingen svarade på en fråga – om den blivit expliciterad i lagutskottet framkommer inte – eller hänvisade till en diskussion som förts inom kommittén. Oberoende av detta kom serierna att bli en del av processen genom ett konstaterande att de *inte* har en plats i den eller omfattas av den aktuella lagen. Serierna definierades som icke-osedliga och därmed som icke-tillhörande den aktuella diskussionen. Lagutskottets diskussioner upprätthöll dock kopplingen mellan serier och lagstiftningen angående osedliga publikationer. Inom utskottet fördes en diskussion om huruvida serietidningarna kunde kopplas till den aktuella lagen. Följande uttalanden av riksdagsmännen Erkki Mohell (Finlands Socialdemokratiska Parti, SDP) och Toivo Kujala (Demokratiska Förbundet för Finlands Folk, DFFF) protokollfördes:

Mohell: gangsterisarjakuvat vahingollisia. Lakiesitys ei tätä koskeva. Harkittava voitaisiinko tutkia tätä.
Kujala: ei sovi tähän, mutta ehkä perusteluihin
Mohell: otettava selvä OikM missä vaiheessa sarjakuvalehdet, voitaisiinko kytkeä tähän.³²⁴ (Lagutsk 11.10.1956)

Skillnaden mellan serier och osedliga publikationer förstärks dels genom att de explicit definieras som tillhörande olika lagars jurisdiktion, dels genom användningen av benämningen ”gangsterserier” som kopplar serierna till en våldstematik i stället för en sedlighets- eller sexualitetstematik. Då juris doktor Reino Ellilä hörts som sakkunnig fortsatte diskussionen med att Kujala konstaterade att det behövdes en enhetlig lagstiftning för ”sensationstidningar, serier och osedliga” (sensaatiolehtiin, sarjakuviin ja epäsiiveellisiin) samt att regeringens förslag inte skulle godtas.³²⁵ Mohell

323 ”Säädyllyisyyttä vaikea määrittellä. Sarjakuvalehdet eivät kuulu. Komitea ei käsitellyt, koska ei kuulunut tehtäviin.”

324 Övers. ”Mohell: gangsterserierna skadliga. Lagförslaget gäller inte detta. Bör överväga om detta skulle kunna undersökas.

Kujala: passar inte här, men kanske i motiveringarna.

Mohell: måste ta reda på JustMin i vilket skede serietidningarna, om de kunde kopplas till detta.”

325 Sensationstidningarna eller skandaltidningarna (sensaatiolehdet) fortsätter att vara en ingrediens i det fortsatta riksdagsarbetet, men dock i en mera undanskymd roll än serierna. Under perioden september 1956 till december 1958 arbetade också en kommitté under namnet ”Komitea, jonka tehtävänä on tutkia miten voimassa olevaa lainsäädäntöä olisi esitettävä muutettavaksi sellaisten painokirjoitusten julkaisemisen estämiseksi, joiden oleellisena tarkoituksena on viranomaisten ja yksityisten halventaminen” (Kommitté med uppdrag att undersöka hur ikraftvarande lagstiftning borde föreslås att ändras för att förhindra sådana trycksaker, vars väsentliga syfte är att kränka myndigheter och privatpersoner”). Kommit-

understödde detta, varvid Aaro Kauppi (Agrarförbundet) konstaterade att justitieministern borde höras. Så skedde också. Minister Arvo Helminen³²⁶ konstaterade att sensationstidningar (*Totuuden torvi*³²⁷ nämndes) och serier hörde hemma under andra lagar än den nu aktuella, men att de olika typerna av tidningar ”i sak dock hör ihop” (asiallisesti tosin kuuluvat yhteen). Vidare konstaterade Helminen att serierna inte var osedliga och därför inte kunde knytas till den aktuella lagen samt att ”frågan om serier [är] känslig och svår med avseende på tryckfriheten. Dess beredning kan bli arbetsdryg”³²⁸ (Lagutsk 17.10.1956).

I utskottets diskussion om huruvida propositionen kunde godkännas framfördes – av riksdagsledamot Anna-Liisa Tiekso-Isaksson (DFFF) – ännu argumentet att serierna var ”farliga” (vaarallisia) för att de berör barn medan osedliga publikationer riktade sig till vuxna. Synen att serierna hörde under annan lag än den aktuella upprepades av ledamot Haras Kyttä (Finska folkpartiet). Mohell krävde att serierna skulle nämnas i utlåtandet med tanke på en eventuell kläm. Förslaget vann understöd. Till mötet den 23 oktober hade ett utkast till lagutskottets betänkande författats. I utkastet och sedermera i det slutgiltiga betänkandet föreslogs att regeringspropositionens lagförslag skulle godkännas oförändrat. Dessutom fästes uppmärksamhet vid seriemediet:

Valiokunnassa on kiinnitetty huomiota siihen, että paitsi edellä mainitunlaiset myös eräät muut painotuotteet, varsinkin rikosaiheiset ns. sarjakuvalehdet, vaikuttavat yleisiä moraalikäsitteitä höllentävästi etenkin varhaisnuorison keskuudessa ja että tällaisten julkaisujen leviämisen estäminen olisi ajankohtaisempaa kuin toimenpiteisiin ryhtyminen esityksessä tarkoitettuja painotuotteita vastaan. Valiokunta onkin katsonut, että samoja menettelytapoja olisi voitava käyttää kaikkia moraalikäsitteitä höllentäviä painotuotteita vastaan. Kun sellaisen esityksen, joka antaisi mahdollisuuden ryhtyä myös laadultaan ala-arvoisten ns. sarjakuvalehtien leviämisen rajoittamiseen, laatimi-

---

téns betänkande går under namnet Painovapauskomitean mietintö (Tryckfrihetskommitténs betänkande).

326 Minister Arvo Helminen (1903–1988) var fackminister i två regeringar 1956–1957 (Statsrådet 2007).

327 Tidskriften *Totuuden torvi* (Sanningens horn) utkom först 1928–1933 och 1945–1951 och var ursprungligen redaktören Ernesti Hentunens kanal för att kritisera maktahavare, myndigheter, politiska partier och dagspress (Uola 1997). Tidskriften har karakteriserats som populistisk (Uola 1997). År 1954 upptogs tidskriftstiteln av en ny utgivare. Tidningen var skandalomsusad, sålde väl och var föremål för ett flertal rättegångar. Det sista numret utkom år 1958 (Uola 1997, 150–152).

328 Orig. ”[k]ysymys sarjakuvalehdistä arkaluontoinen ja vaikea kysymys painovapauden kannalta. Sen valmistelu voi muodostua suuritöiseksi”.

nen kuitenkin, vaikka valiokunta edellyttääkin, että hallitus tähän ensi tilassa ryhtyy, voi viedä suhteellisen pitkän aikaa, ja kun näitä toimenpiteitä koskevia säännöksiä ei voitaisi sijoittaa nyt kysymyksessä olevaan vain epäsiiveellisiä julkaisuja koskevaan lakiin, valiokunta on katsonut, että esillä oleva, varsin tarpeellinen esitys on kuitenkin käsiteltävä heti muita toimenpiteitä odottamatta.³²⁹ (Lagutsk, Utkast till Lagutskottets betänkande 8/1956)

I utskottets diskussion om utkastet framfördes följande ändring i texten ovan. I den finska språkdräkten ersattes ”Serietidningar” (Sarjakuvalehdet) och ”serietidningarnas” (sarjakuvalehtien) av ”serier” (sarjakuvat) och ”seriers” (sarjakuvien; på svenska omtalar betänkandet endast ”bildserier”). Saara Forsius (Samlingspartiet) föreslog att ”mera aktuellt” (ajankohtaisempaa) skulle ersättas med ”lika aktuellt” (yhtä ajankohtaista), vilket sist och slutligen fick formen ”minst lika viktigt” (ainakin yhtä tärkeää). Dessutom utökades seriernas effekt att också verka ”förråande” (raaistuttavasti) utöver ”förlappande de allmänna moralbegreppen” (yleisiä moraalikäsitteitä höllentävästi). Med dessa ändringar (och någon enstaka språklig ändring) godkändes betänkandet. Avvikande åsikt inlämnades av C. A. Öhman (Svenska folkpartiet, SFP) och Erkki Tuuli (Saml.), men reservationen gällde inte diskussionen om serier, utan tillsättandet av en övervakningsnämnd för att granska osedliga publikationer.

Till första behandling i riksdagen kom regeringspropositionen den 6 november 1956. Som underlag för diskussionen fungerade lagutskottets betänkande. Nio riksdagsledamöter använde sig av en taltur. Det positiva omdömet om lagförslaget var övervägande. Endast John Österholm (SFP) och Öhman framförde kritik av förslaget; Österholm förordade ett förkastande i helhet och Öhman motsatte sig den planerade övervakningsnämnden. I sin till regeringspropositionen ytterst kritiska taltur framförde Österholm med avseende på serierna i ironiska ordalag att lagutskottet

329 Övers. ”Inom utskottet har fästs uppmärksamhet vid, att, förutom de ovannämnda, även vissa andra tryckalster, särskilt s.k. bildserier med brottsliga motiv, verka förlappande på moralbegreppen, i synnerhet bland den växande ungdomen, och att förhindrandet av spridningen av dylika publikationer vore mera aktuellt än vidtagandet av åtgärder mot de i propositionen avsedda tryckalstren. Utskottet har därför ansett, att samma förfaringsätt borde kunna användas mot alla tryckalster, som upplösa moralbegreppen. Då emellertid utarbetandet av en proposition, som skulle giva möjlighet att jämväl inskränka spridningen av till sin natur undermåliga s.k. bildserier, även om utskottet förutsätter, att regeringen med det snaraste skulle gripa sig saken an, kan kräva relativt lång tid, och då stadganden rörande dessa åtgärder icke skulle kunna inrymmas i den nu ifrågavarande lagen, som blott berör osedliga publikationer, har utskottet ansett, att den nu föreliggande, mycket nödvändiga propositionen dock bör behandlas omedelbart utan att andra åtgärder inväntas.”

”anställt några fromma betraktelser om bildseriernas förmåga att upplösa moralbegreppen” (Riksdagens protokoll 6.11.1956). Kurt Nordfors (SFP) å sin sida nämnde detta lagutskottets uppmärksammande av serier i positiv anda (Riksdagens protokoll 6.11.1956). Endast Tiekso-Isaksson ägnade serierna mera uppmärksamhet. Hon inledde med att referera det förarbete som hade lett till regeringspropositionen och lyfte fram medborgarorganisationers (namngiven är Representantskapet för Finlands Ungdomsorganisationer) och individuella medborgares insatser för inskränkandet av spridningen av undermåliga trycksaker. Denna kategori innefattade pornografi och serier. Problemet med dessa var att de ”inverkar fördärvligt och förslappande på moralbegreppen uttryckligen bland yngre tonåringar och ungdomar”³³⁰ (Riksdagens protokoll 6.11.1956). Dessutom minskade de intresset för ”goda och sunda” (hyvien ja tervehenkisten) ungdomstidningar.

Tiekso-Isaksson välkomnade regeringspropositionen, men beklagade att den ”anständighet” (säädyllysiys) som åsyftades i propositionen definierats så snävt. ”Bildpublikationer, som idealiserar mördande, slagsmål och misshandel, kränker enligt den inte sedligheten”³³¹ (Riksdagens protokoll 6.11.1956). Därefter refererades lagutskottets syn på serierna och avgavs bakgrundsinformation om fenomenet serier. Denna var mångfacetterad och visar på kännedom om diskussionerna om serier och om seriemediet:

Eräissä maissa on tutkittu sarjakuvalehtien levikin laajuutta. Mm. Yhdysvalloissa on todettu sarjakuvajulkaisuja myytävän yli 50 milj. kpl kuukaudessa; noin 98 % kaikista amerikkalaisista lapsista lukee näitä lehtiä. Myös meidän maassamme voidaan puhua todellisesta sarjakuvavillityksestä. Lapset ahmivat niiden tarjoamaa jännitystä ja epätervettä romantiikkaa juuri siinä iässä, jolloin he ovat vastaanottavaisimpia sekä hyvälle että pahalle. Opettajat kertovat koululaisten lukevan niitä välitunneilla sekä salaa tuntien aikana. Omien havaintojen perusteella saattaa todeta sarjakuvien olevan useimpien lasten halutuinta luettavaa kotona, autoissa, junissa, yleensä kaikkialla, missä lapsia tapaa.

Sarjakuva sinänsä ei ole tietenkään pahasta. Kun vertailun vuoksi katselee sarjakuvajulkaisuja esim. parinkymmenen vuoden takaa, niin ne olivat vielä harmittomia ja hauskoja. Nyt sen sijaan sarjakuvajul-

330 Orig. ”vaikuttavat turmiollisesti ja moraalikäsitteitä höllentävästi juuri varhaisnuorison ja nuorison keskuudessa”.

331 Orig. ”Kuvajulkaisut, jotka ihannoivat murhaamista, tappeluita ja pahoinpitelyjä, eivät sen mukaan loukkaa säädyllyyttä.”

kaisujen valtaosassa tarjotaan kaikkea sitä negatiivista, mitä ihmisen luonteessa piilee. Yleisimpiä aiheita ovat tappelut, murhat, varkaudet, aseiden salakuljetukset, kidutukset, yli-ihmisen palvonta, kaikki se, mikä on narkoosia lasten terveelle ja raikkaalle mielikuvitukselle. Lainvalvojakin saattaa sarjakuvissa esiintyä, mutta tavallisesti järjestysvallan edustaja ei ehdi saada paljonkaan aikaan, ennen kuin rosvot ovat hänet ampuneet. Tyypillistä on myös se, että lainvalvojien esitteään tukevan rosvojen ja murhamiesten toimintaa tai tehdään heidät naurettaviksi. Kuvaava ilmaus sarjakuvajulkaisujen hengestä suhteessa järjestysvalttaan on erästä tämäntapaisesta tuotteesta löytämäni: „Ja sheriffejä en siedä mailla halmeilla. Saan heti ihottumaa, jos sellainen tulee minua kahta mailia lähemmäksi.” Sarjakuvien kielteisestä, moraaliala höllentävästä vaikutuksesta on runsaasti esimerkkejä omasta maastamme. Yritteliäimmät nuoret lukijat pyrkivät soveltamaan käytäntöön lehdistä oppimaansa.

Sarjakuvien julkaiseminen lienee sangen tuottavaa liiketoimintaa. Kerrotaan kuvien tulevan Yhdysvalloista valmiina matriiseina halvalla hinnalla. Nuoren sukupolven kasvattaminen kunnioittamaan toista ihmistä sekä suhtautumaan terveesti ja todellisuuden tajuisesti elämään vaatii lasten ja nuorten moraalisen kehityksen kustannuksella menestyvän liiketoiminnan rajoittamista ja estämistä.³³² (Riksdagens protokoll 6.11.1956)

Tiekso-Isaksson avslutade med en önskan om att en serielagstiftning inte skulle behöva dröja lika länge som det aktuella lagförslaget om osedliga

332 Övers. ”I vissa länder har omfattningen av seriernas spridning undersökts. Bl.a. i USA har det konstaterats att det säljs över 50 miljoner seriepublikationer i månaden; ungefär 98 % av alla amerikanska barn läser dessa tidningar. Även i vårt land kan man prata om en verklig serieförvildning. Barn slukar den spänning och ohälsosamma romantik som serierna erbjuder just i den åldern, när de är som mest mottagliga både för gott och ont. Lärarna berättar att skolelever läser dem på raster och i smyg under lektionerna. Utifrån egna iakttagelser kan det konstateras att serier är de flesta barns mest åtråvärda läsning hemma, i bil, på tåg, överlag överallt, där barn finns.

Serierna i sig är naturligtvis inte av ondo. När man jämförelsevis ser på seriepublikationer från t.ex. 20 år tillbaka i tiden, var de ännu harmlösa och roliga. Nu erbjuder däremot största delen av seriepublikationerna allt det negativa, som döljer sig i människans natur. De vanligaste ämnena är slagsmål, mord, stölder, vapensmuggling, tortyr, dyrkan av övermänniskan, allt det, som utgör narkos för barns sunda och friska fantasi. Även lagens väktare kan figurera i serierna, men vanligtvis hinner ordningsmaktens representanter inte få så mycket till stånd, innan bovarna har skjutit honom. Typiskt är även det, att lagens väktare framställs stöda banditernas och mördarnas verksamhet eller så görs de till åtlöje. Ett beskrivande uttryck för seriepublikationernas anda i relation till ordningsmakten, är vad jag funnit en produkt av detta slag: ’Och sheriffer tål jag inte att se skytten av. Jag får direkt utslag, om en sådan kommer närmare än två mil från mig’. Det finns rikligt med exempel på seriernas negativa, moralförlappande effekt från vårt eget land. De mest företagsamma unga läsarna strävar efter att tillämpa i praktiken det som de lär sig från tidningarna.

Seriepubliceringen måtte vara synnerligen lönande affärsverksamhet. Det berättas att bilderna till ett förmånligt pris kommer från Förenta staterna som färdiga matriiser. Fostran av den unga generationen till att respektera andra människor samt att förhålla sig sunt och realistiskt gentemot livet kräver en begränsning och ett hindrande av affärsverksamhet som sker på bekostnad av barns och ungas moraliska utveckling.”

publikationer. Tiekso-Isakssons argumentering sammanfattar olika i seriefrågan framförda påståenden om seriemediet. Här finns kvantitativa uppgifter om seriernas popularitet i USA och kvalitativa påståenden ("förvildning", "slukar") som stärker synen på seriemediet som en i negativ bemärkelse populär kultur. Här finns synen på seriepubliceringen som en verksamhet som är inriktad på ekonomisk vinning oberoende av konsekvenserna för barn och unga. Seriernas innehåll beskrivs som moraliskt förkastligt, våldsamt, spännande och osunt romantiskt. Seriemediet i sig är det inget fel på, vilket gångna tiders inhemska serier visar (i motsats till de moderna importvarorna). Ytterligare påpekas i uttalandet seriernas effekter på ungdomen och sist och slutligen finns här kravet att begränsa den affärsverksamhet som utgivning och publicering av serier utgör.

Riksdagsbehandlingen följande skede utgjordes av stora utskottets behandling. Diskussionen var kort. Riksdagsledamot Felix Seppälä (Saml.) konstaterade att det handlar om "onödig lagstiftning" (tarpeetonta lain-säädäntöä) och Mohell ansåg att en serielagstiftning skulle vara mer behövlig (sarjakuvalainsäädäntö enemmän tarpeen) (Stora utsk 7.11.1956). Utskottet understödde lagutskottets betänkande och föreslog att riksdagen skulle anta lagförslaget oförändrat (Stora utskottets betänkande 97/1956). I andra behandlingen i riksdagen gjordes i den allmänna diskussionen tre inlägg. Öhman upprepade sin negativa syn på lagförslagets fjärde paragraf, som gällde övervakningsnämnden. Kerttu Saalasti (Agr.) kommenterade lagutskottets anföranden om serier:

Tähän asiaan ei ole kajottu perusteitta. Se on nuorisoriikollisuustapausten kohdalla todettu. Kun meillä on filmitarkastamo, miksi ei sarjakuvia tarkasteta? Asetan kysymyksen tuntematta niitä toimenpiteitä, joihin on jo ryhdytty tai aiotaan ryhtyä.³³³ (Riksdagens protokoll 9.11.1956)

Kustaa Aadolf Alanko framförde förhoppningen att bokhandlar och tidningskiosker tack vare behandlingen av lagen skulle sluta sälja i lagen nämnda publikationer och av lagutskottet nämnda "brottsserier". I detaljbehandlingen godkändes lagförslagets paragraf om indragning utan vidare. Angående paragrafen om övervakningsinstansen skedde en omröst-

³³³ Övers. "Ingripandet i detta ärende är inte grundlöst. Det har konstaterats i samband med fall av ungdomsbrottslighet. Då vi har en filmgranskning, varför granskas inte serierna? Jag ställer frågan utan att känna till de åtgärder, som man redan skridit till eller ämnar skrida till."

ning, som resulterade i att regeringens förslag vann (Riksdagens protokoll 9.11.1956).

I riksdagens tredje behandling den 13 november 1956 föreslog Österholm, understödd av Nils Meinander (SFP) att lagförslaget skulle förkastas. Armas Leinonen talade för lagförslaget. I efterföljande omröstning tillföll rösterna enligt följande: 173 för, 4 röster emot förslaget samt 4 blanka röster (18 frånvarande). Emot förslaget var Sven Högström, Nils Meinander, Torsten Nordström och John Österholm, alla representerande Svenska folkpartiet. De blanka rösterna avgavs av tre representanter för Svenska folkpartiet och en samlingspartist. Då lagen antogs av riksdagen lydde riksdagens svar till regeringen som följer:

Inom Riksdagen har uppmärksamhet fästs vid den omständigheten, att förutom de i propositionen avsedda även vissa andra tryckalster, särskilt s. k. bildserier med brottsliga motiv, utöva en förråande inverkan och verka förslappande på moralbegreppen i synnerhet bland den växande ungdomen och det att vore åtminstone lika viktigt att förhindra dylika publikationer som att vidtaga åtgärder mot de ifrågasvarande tryckalstren. Då ett och samma förfaringssätt borde kunna tillämpas beträffande alla tryckalster, som upplösa moralbegreppen, förutsätter Riksdagen, att Regeringen med det snaraste utarbetar en proposition, som skulle ge möjlighet att jämväl inskränka spridningen av till sin art undermåliga s. k. bildserier. (Riksdagens svar å RP 33/1956)

Den 1 april 1957 trädde Lag om ändring av lagen angående undertryckande av osedliga publikationers spridning (77/1957) i kraft samtidigt med Förordning om en nämnd för övervakning av osedliga publikationer (125/1957). Under den ovan refererade lagstiftningsprocessen skedde en definition av seriemediet och barndom. Den påminner i hög grad om de aspekter som lyfts fram i tidigare kapitel, men en genomgång av den innehållsliga dimensionen i definitionsprocessen kan ändå vara intressant med avseende på hur synen på reglering av seriemediet – och i mindre explicit form barndomen – utkristalliserades i riksdagsbehandlingen.

Lagarbetet i riksdagen föregicks av ett kommittéarbete som inte fäste uppmärksamhet vid seriemediet. Inte heller regeringspropositionen visade ett intresse för detta. Seriemediet erhöll en plats i processen tack vare riksdagsmännen. Efter att seriemediet först tagits upp i riksdagens debatt kan den påföljande processen förstås som ett konkret exempel på en ”signifikationsspiral” (signification spiral), i vilken seriemediet definieras och omdefinieras genom att det kopplas till olika diskursiva element som ger

det ytterligare bestämmingar och som anger dess karaktär som problem (jfr CCCS Mugging Group 1976, 77; Thompson 1998, 16, 57). Först togs seriemediet upp genom ett konstaterande att seriemediet *inte* tagits upp i processen, samt genom konstaterandet att seriemediet också borde uppmärksammas i likhet med de s.k. osedliga publikationerna. Redan i det inledande skedet då serierna blev indefinierade i processen var det klart att det aktuella lagförslaget inte kunde omfatta seriemediet, eftersom detta inte var osedligt i samma bemärkelse som de pornografiska trycksaker lagen var avsedd att stävja. Den första beskrivningen av seriemediet utgjordes av begreppet "gangsterserier" (gangsterisarjakuvat), vilket antyder åtskillnaden mellan osedliga publikationer, vars problematiska karaktär kan beskrivas med uttrycket "sex", och serier, vars problematiska karaktär kan beskrivas med begreppet "våld". I lagarbetet uppstod två parallella diskussioner: en om det aktuella lagförslaget och en om seriemediet. Den senare fördes med hänvisning till riksdagens möjlighet att i sitt godkännande eller förkastande av lagförslaget framföra ett svar bestående av argument eller motiv utöver ett godkännande eller förkastande av lagförslaget.

I den fortgående diskussionen erhöll epitetet "våld" i relation till serierna flera förtydliganden. I lagutskottets betänkande (och riksdagens svar) fästes uppmärksamheten vid "särskilt s.k. bildserier med brottsliga motiv", som har en "förråande inverkan" (raaistuttavasti). Formuleringen "förråande inverkan" erbjuder ett konkret exempel på hur kunskap produceras. I sekreterarens utkast till lagutskottets betänkande beskrivs effekten av serierna som att "verka förslappande på de allmänna moralbegreppen" (yleisiä moraalikäsitteitä höllentävästi). I behandlingen av utkastet läggs "förråande" (raaistavasti) till; ett tillägg som uttryckligen skapar en distinktion mellan serier och de osedliga publikationerna, som ju redan enligt regeringspropositionen hade en "förslappande inverkan på de allmänna moralbegreppen" (RP 33/1956). Seriernas "förråande inverkan" kommer att stå i relation till osedliga publikationers effekt av att "avtrubba i synnerhet ungdomens uppfattning om vad som är passande och tillåtet på sexuallivets område" (RP 33/1956). Båda publikationstypernas moraliska inverkan likställs som problematisk, men de moraliska problemen anknyts till olika områden med avseende på beteendeformer och social samlevnad.

Tiekso-Isakssons anförande i riksdagens första behandling problematiserar detta separerande av två moraliska fält genom att anmärka på proposi-

tionens definition av ”anständighet”: ”[b]ildpublikationer, som idealiserar mördande, slagsmål och misshandel, kränker enligt den inte sedligheten”³³⁴ (Riksdagens protokoll 6.11.1956). Beskrivningen av det våldsamma seriemediet blir utökat med flera epitet: serierna består av ”spänning och osund romantik”³³⁵ (detta är det enda uttalandet i riksdagsbehandlingen som låter förstå att ”våldet” inte är det enda problemet i seriernas motivkrets), de bjuder på ”allt det negativa som döljer sig i människans natur”,³³⁶ de vanligaste inslagen är ”slagsmål, mord, stölder, vapensmuggling, tortyr, dyrkan av övermänniska, allt det som utgör narkos för barns sunda och friska fantasi”³³⁷ (Riksdagens protokoll 6.11.1956). Serierna framställer även lagens väktare, men dessa mister antingen livet eller agerar i samförstånd med brottslingarna. Allt som allt ger beskrivningen en stark bild av ett våldsamt seriemedium; en beskrivning som gäller det vid tidpunkten aktuella seriemediet i motsats till tidigare årtiondens serier som var ”harmlösa och roliga” (Riksdagens protokoll 6.11.1956). Detta är vad serierna borde vara också på 1950-talet.

Liksom tidigare konstaterats är det problematiska seriemediet problematiskt uttryckligen i kombination med en publik bestående av barn och unga. Redan i ett tidigt skede i riksdagsbehandlingen kopplas serierna också till barn. Tiekso-Isaksson påpekar att serierna riktar sig till barn och de osedliga publikationerna till vuxna. Detta är dock en syn som i en stor del av diskussionerna blir ifrågasatt. Påståendet att serier är avsedda och skadliga för barn blir inte ifrågasatt, men vem de osedliga publikationerna riktar sig till och framför allt vem som tar skada av dem blir dryftat. Detta sker redan i regeringspropositionen, i vilken konstaterades att dessa publikationers negativa effekter speciellt gällde ungdomen. Vidare konstaterar Rantamaa att alla som önskar ”en sanering av ungdomen” (nuorison tervehdyttämistä) välkomnar lagen (Riksdagens protokoll 6.11.1956). Kyttä anser att ”speciellt ungdomen” (varsinkin nuoriso) visar ett intresse för de osedliga publikationerna (Riksdagens protokoll 6.11.1956). Wickman tackar regeringen för att den ”äntligen vaknat till insikt om att vi behöver slå vakt särskilt vår ungdom om [sic] när det gäller dess möjlighet att

334 Orig. ”Kuvajulkaisut, jotka ihannoivat murhaamista, tappeluita ja pahoinpitelyjä, eivät sen mukaan loukkaa säädyllisyyttä.”

335 Orig. ”jännitystä ja epätervettä romantiikkaa”.

336 Orig. ”kaikkea sitä negatiivista, mitä ihmisen luonteessa piilee.”

337 Orig. ”tappelut, murhat, varkaudet, aseiden salakuljetukset, kidutukset, yli-ihmisen paltovonta, kaikki se, mikä on narkoosia lasten terveelle ja raikkaalle mielikuvitukselle.”

bli nedsmittad av det slags litteratur som nu överallt möter densamma” (Riksdagens protokoll 6.11.1956). Saalasti är något specifiskare då hon säger att ungdomarna läser de pornografiska tidskrifterna och att ”serierna dock intresserar speciellt barn och ungdomar”³³⁸ (Riksdagens protokoll 6.11.1956). Serierna och de osedliga publikationerna delar alltså denna karaktäristik. Tiekso-Isaksson påpekar att det finns flera exempel på seriernas negativa effekter och förklarar: ”De mest företagsamma unga läsarna strävar efter att tillämpa i praktiken det som de lär sig från tidningarna”³³⁹ (Riksdagens protokoll 6.11.1956). Leinonen kopplar serierna till ungdomsbrottsligheten samt påpekar att ungdomarna fått ”dåliga intryck” (huonoja vaikutteita; Riksdagens protokoll 13.11.1956) från både serier och osedliga publikationer. Ett tydligt exempel på medieeffektstänkandet erbjuder Saalastis uttalande, i vilket fostrarens roll blir undanskymd på ett sällsynt klart sätt:

Kun eräs huomattavassa asemassa oleva nuorisokasvattaja joutui kiinni epäsiiveellisen käyttäytymisen takia, saatiin selväksi, että ne nuoret pojat, jotka olivat hänen seurassaan olleet ja omaksuneet paheita, olivat näitten epäsiiveellisten lehtien lukijoita. He olivat siis ammentaneet vaikutteita juuri tästä lehdistöstä.³⁴⁰ (Riksdagens protokoll 13.11.1956)

Serierna kräver dock specialuppmärksamhet för att de attraherar i synnerhet barn och unga. Seriernas våldsamhet är ett problem uttryckligen i kombination med seriernas popularitet bland barn (jfr Tiekso-Isaksson om hur barn ”slukar” serier i snart sagt alla sammanhang) samt den effekt seriemediet utövar på uttryckligen barn ”när de är som mest mottagliga både för gott och ont”³⁴¹ (Riksdagens protokoll 6.11.1956). Lagutskottsbehandlingen ger en ytterst konkret inblick i definitionen av det sociala problemet och dess vikt i form av konkret s.k. ”claims-making” (jfr Spector & Kitsuse 2001). I lagutskottsbehandlingen bestäms att problematiken kring serier är ”åtminstone lika viktig” att behandla som frågan om de osedliga publikationerna. Utkastet till betänkandet anger att det vore

338 Orig. ”Tosin sarjakuvat kiinnostavat lapsia ja nuorisoa erikoisesti”.

339 Orig. ”Yritteliäimmät nuoret lukijat pyrkivät soveltamaan käytäntöön lehdistä oppimaansa”.

340 Övers. ”När en ungdomsfostrare i betydande position greps för osedligt uppförande, blev det klart att de unga pojkar, som hade varit i hans sällskap och lagt sig till med laster, var läsare av dessa osedliga tidningar. De hade således inhämtat intryck ur uttryckligen denna tidningspress.”

341 Orig. ”jolloin he ovat vastaanottavaisimpia sekä hyvälle että pahalle”.

”mera angeläget” att åtgärda serierna än pornografin; diskussionen kring utkastet framhåller först att det är ”lika angeläget” och sedan ”åtminstone lika viktigt”. För att åtgärda det aktuella problemet behövs reglering av något slag. Detta är både lagutskottets syn och slutkontentan av riksdagens svar till regeringen.

Riksdagens hälsning till regeringen är att ”[d]å ett och samma förfaringsätt borde kunna tillämpas beträffande alla tryckalster, som upplösa moralbegreppen förutsätter Riksdagen, att Regeringen med det snaraste utarbetar en proposition, som skulle ge möjlighet att jämväl inskränka spridningen av till sin art undermåliga s. k. bildserier” (Riksdagens svar å RP 33/1956). Riksdagens önskan är alltså att även på serier av ett visst slag skall kunna tillämpas en likadan lagstiftning som på de osedliga publikationerna. Med andra ord skall åtal kunna väckas mot dem som sprider dylika publikationer och samma kvarstads- (i enlighet med 1927 års lag) och indragningsförfaranden kunna användas. Dessutom borde en speciell nämnd för övervakning av publikationerna grundas (enligt 1957 års lag). Riksdagen önskar alltså åtgärda serieproblemet uttryckligen lagstiftningsvägen. Om detta skall förstås som en lösningsmodell som uttryckligen anknyter till riksdagens position som lagstiftare eller om detta är ett uttryck för en allmän syn på möjligheterna att lösa serieproblemet i en historiskt specifik situation är inte möjligt att avgöra på grundval av den analys som presenteras här.

8.3 Seriekommittén

En av de många frågor som föreliggande avhandling endast ställer och inte besvarar anknyter till de följder – eller bristen på följder – som riksdagens svar till regeringspropositionen angående lag om ändring av lagen angående undertryckande av osedliga publikationers spridning hade. Inte förrän fem år efter att riksdagen avgett sitt svar tillsattes en kommitté för att undersöka frågan. Vad regeringen skridit till för åtgärder under denna femårsperiod är inte kartlagt här. Det förefaller som om regeringen och justitieministeriet inte hörsammade riksdagens önskemål om lagstiftningsåtgärder. Man sökte först andra medel för att åtgärda problemet. Den enda information jag nu har angående skeendena innan nämnda kommitté tillsattes är ett brev från Tidningarnas Förbund till justitieministeriet (KD N:o 264/295 Oik.m. 1961). Brevet är daterat den 21.12.1961, vilket antyder att riksdagens önskemål inte handhades i alltför brådskande takt. I

brevet konstateras för det första att en kanslichef vid justitieministeriet önskat att förbundet skulle överväga hur riksdagens önskemål kunde hör-sammnas. Förbundet framför att en kommitté kunde grundas för att vid behov avge utlåtanden i de fall då serier upplevs som problematiska i den bemärkelse som riksdagens svar anger. Vidare föreslår förbundet att om en sådan kommitté grundas, skall ombudsman Allan Viranko tillkallas som förbundets representant. Någon sådan kommitté tillsattes inte, men Allan Viranko kom ändå att delta i utformningen av (eller snarare avsaknaden av) statliga regleringsmekanismer angående seriemediet i Finland.

Den 29 december 1961 tillsatte justitieministeriet en kommitté för att utreda de åtgärder som riksdagens svar fem år tidigare eventuellt gav upphov till. Som ordförande för kommittén tillkallades regeringsrådet Olavi Merimaa och som medlemmar lagstiftningsrådet Nils Holger Sundberg samt juris licentiat Allan Viranko. Kommitténs sekreterare var vicehäradshövding Heikki Jaatinen. Ett år efter tillsättandet överlämnade kommittén, som tagit namnet Sarjakuvatoimikunta (Seriekommittén), sitt betänkande till ministeriet. Då hade kommittén under det gångna året sammankommit 40 gånger och hört två sakkunniga från MBF. Det här arbetet visar igen en gång hur kunskap produceras i processer, hur kunskap är resultatet av olika åtgärder samt av ytterst konkreta diskussioner om t.ex. formuleringar i text. Processen antyder också hur kunskap om någonting konstant nyskapas och reproduceras. Kommittén verkar i sitt initialskede vara ytterst ovetande om tidigare (och samtida) diskussioner om serier, barn och reglering. För att i det slutgiltiga betänkandet kunna presentera – och presteras – en kunskap som också erhåller normativ genomslagskraft, måste kommittén under arbetets gång skapa denna kunskap. Detta sker inte i en vakuumartad omgivning, utan kunskapen skapas genom olika relationer, som antar både diskursiva och icke-diskursiva former som inte klart kan separeras från varandra. Dessa inbegriper läsning av olika dokument och texter samt kontakter med personer verksamma med problematiken. Troligt är att alla sådana relationer inte framkommer ur kommitténs arkiv.

Som grund för kommitténs arbete fanns riksdagens svar. Som sina uppgifter definierade kommittén i sin arbetsplan (Skom, Työsuunnitelma [Arbetsplan] 27.1.1962): att för det första bekanta sig med seriepublikationerna i Finland, speciellt med avseende på de serier som riksdagen avsett (de s.k. brottsserierna), att för det andra utreda vad som gjorts i andra

länder med speciellt de nordiska länderna i åtanke, samt för det tredje att skriva ett betänkande med lagförslag ifall att en sådan åtgärd betraktas som nödvändig.

Kommitténs slutgiltiga betänkande är elva sidor långt. Kommitténs åsikt sammanfattas i betänkandets sista mening enligt följande:

Tässä vaiheessa ei ole perusteltua aiheutta ryhtyä lainsäädäntötoimenpiteisiin sarjakuvien ja niihin verrattavien painotuotteiden leviämisen rajoittamiseksi.³⁴² (Sarjakuvatoimikunta 1962, 11)

Med andra ord ställer sig kommitténs åsikt uttryckligen mot den önskan som framfördes från riksdagens sida. Texten i betänkandet och själva kommittéarbetet är dock mera nyanserat till sitt uttryckssätt än ett enkelt ”nej”. Kommittén företar en balansgång som omfattar både synen på serier som något antingen skadligt eller harmlöst och argument för och emot lagstiftningsåtgärder. I slutänden anses dock inte serierna vara så skadliga att lagstiftning skulle betraktas som nödvändig eller fördelaktig. Kommitténs argumentering i texten följer i stort arbetsplanen och rör sig kring följande teman: seriemarknaden i Finland, diskussioner om och åtgärder kring seriemediet i Finland och andra länder, den befintliga finländska lagstiftningen och eventuell ny lagstiftning för att förhindra de skadliga seriernas spridning.

Sin uppfattning om serierna i Finland grundade kommittén på ett studium av serier och på hörandet av sakkunniga, med andra ord personer aktiva i seriefrågan. Om kommitténs läsning av serier finns inte mycket information. Det centrala resultatet av läsningen är kommittébetänkandets konstaterande att den aktuella situationen på den finländska seriemarknaden inte föranleder åtgärder. Hur kommittémedlemmarnas läsning av serier inverkat på detta konstaterande finns det ingen information om i de arkiverade papperen. Det finns t.ex. inga anteckningar som skulle beskriva kommittémedlemmarnas reaktioner eller tankegångar som väckts av serie-läsningen eller av olika serietidningar. Den enda protokollanteckning som handlar om kommitténs serieläsning anger – eller utropar: ”Olika serietidningar gicks igenom!”³⁴³ (Skom 6.2.1962). Kanske utropstecknet uttrycker hur främmande, pinsam eller löjlig kommittémedlemmarna funnit verksamheten att läsa serier. En annan möjlighet är att utropet antyder

342 Övers. ”I detta skede finns ingen motiverad anledning att skrida till lagstiftningsåtgärder för att begränsa spridningen av serier eller därmed jämförbara trycksaker.”

343 Orig. ”Käytiin läpi erilais. sarjakuvalehtiä!”

glädjen över denna syssla som säkerligen varit avvikande från kommittémedlemmarnas vanliga arbetsuppgifter. Ytterligare kan tecknet förstås beteckna en stor arbetsmängd eller -börda. Kommitténs sekreterare uppgjorde utgående från information från tryckfrihetskansliet en lista på de serier som utkom i Finland (Skom, Luettelo sarjakuvalehdistä ja niiden kustantajista oikeusministeriön painovapausasiatointoimistosta 25.1.1962 saadun tiedon mukaan [Katalog över serietidningar och deras utgivare enligt uppgift från justitieministeriets tryckfrihetskansli den 25.1.1962]). De serier som kommittémedlemmarna bekantade sig med var: *Preeria*, *Viidakko*, *Tex*, *Villi Länsi*, *Buck Jones*, *Robin Hood*, *TV sarja*, *Cowboy*, *Kit Carson*, *Korkeajännitys sarja*, *RinTinTin*, *Pecos Bill*, *TV:n Tähtisarjat*, *Roy Rogers ja Trigger*, *Intiaanipäällikkö*, *Texas*, *Lassie* och *Sarjakuvalehti*.³⁴⁴ I kommitténs diskussioner om serier anges aldrig i övrigt namnet på någon specifik serie. Endast en av de sakkunniga – Y. A. Lehti – nämner i sitt sakkunnigutlåtande *Korkeajännitys sarja* som ett ”eventuellt exempel” (ehkä esim.) på en genomgående dålig serietidning (Skom 6.3.1962). Det är alltså inte möjligt att dra långtgående slutsatser om i vilken grad kommittébetänkandets bild av den finländska seriemarknaden eller kommitténs rekommendationer är resultatet av serieläsningen eller av diskussionerna med sakkunniga och andra sätt att skaffa information.

Parallellt med läsningen av serier började kommittémedlemmarna att informera sig på andra sätt. Redan på första mötet nämndes Brottsbalken i Sverige (det som avses är ett förslag till en förnyad Brottsbalk) och den svenska lagstiftningen kom att utgöra en referensram genom hela processen. På det andra mötet började diskussionerna om aktiviteterna på det finländska fältet. Allan Viranko åtog sig att kontakta H. A. Turja för att diskutera hans skrift och annan litteratur på området. Man antog i detta skede att Rädde barnen r.f. bedrev verksamhet med anknytning till serierna och bestämde sig för att kontakta organisationen i ett senare skede (Skom 27.1.1962), vilket aldrig gjordes. Orsaken är antagligen den att Gay von Weissenberg i februari 1962 kontaktade kommittén för att informera den om MBF:s verksamhet i frågan samt om dess relation till forskningen vid Yhteiskunnallinen korkeakoulu (Skom 13.2.1962). Liksom förbundets verksamhet var central i den finländska seriefrågan överlag,

³⁴⁴ I svensk översättning skulle titlarna kunna vara: Prärien, Djungeln, Tex, Vilda västern, Buck Jones, Robin Hood, TV-serien, Cowboy, Kit Carson, Högspänningsserien, RinTinTin, Pecos Bill, TV:s stjärnserier, Roy Rogers och Trigger, Indianhövdingen, Lassie och Serietidningen.

blev den det också för kommitténs arbete. Barnskyddsförbundets serieutskott försåg den statliga kommittén med material³⁴⁵ och dessutom representerade de två tillkallade sakkunniga förbundet. Dessa var Y. A. Lehti och Lauri Tarvainen, som tillkallades även i sin roll som överinspektör vid socialministeriet.

Angående den finländska seriemarknaden och de publicerade serietidningarna är kommitténs centrala argument med avseende på eventuella lagstiftningsåtgärder att situationen i början av 1960-talet är en annan än situationen 1956 då riksdagen avgav sitt svar till den då aktuella regeringspropositionen. Kommittén konstaterar att konsumtionen av serier minskat, att vissa tidningar slutat utkomma samt att innehållet i tidningarna blivit bättre. Kommittén hänvisar också till att MBF:s serieutskott konstaterat samma sak (Sarjakuvatoimikunta 1962, 10–11), något som både Lehti och Tarvainen påpekat för kommittén (Skom 6.3.1962; 20.3.1962). Som förklaring till denna förbättring framförs att riksdagen fäst uppmärksamhet vid frågan, att olika medborgarorganisationer engagerat sig i frågan, ”ansvarskännande” (vastuuntuntoisten) utgivares val av material samt ”kanske framför allt för att TV-tittandet blivit vanligare”³⁴⁶ (Sarjakuvatoimikunta 1962, 11; jfr 5).

Som helt oproblematiska betraktas serierna i Finland dock inte. I betänkandet åtskiljs serier i dags- och veckopress från serietidningarnas serier. De förra är enligt kommittén oproblematiska, medan ”[s]amma inte kan sägas utan förbehåll”³⁴⁷ (Sarjakuvatoimikunta 1962, 10) om de senare. En skillnad skapas också mellan olika serier i serietidningarna. Många serietidningar anses vara ”klanderfria, erbjudande barn och unga lämpligt tidsfördriv och underhållning”³⁴⁸ (Sarjakuvatoimikunta 1962, 10). Dock publiceras det och har publicerats ”material som åtminstone delvis måste anses vara undermåligt”³⁴⁹ (Sarjakuvatoimikunta 1962, 10). Sådana publikationer karaktäriseras enligt följande:

täkäläisissäkin sarjakuvalehdissä joskus jokin yksityinen kuva tai kuvaryhmä taikka sellaisen teksti esittää julmuutta, rikollisuutta tahi

345 Bland det material som förbundet sände till kommittén fanns åtminstone promemorian om seriefrågan i Danmark och Norge (Skom 20.2.1962) samt von Weissenbergs 'Katsaus sarjakuvatutkimuksiin' [Översikt över serieforskningen.] (Skom 27.2.1962 & 1.3.1962).

346 Orig. ”ehkä ennen kaikkea television katselun yleistyminen”.

347 Orig. ”Samaa ei kuitenkaan voida varauksitta sanoa”.

348 Orig. ”moitteettomia, lapsille ja nuorisolle sopivaa ajankulua ja viihdykettä tarjoavia”.

349 Orig. ”ainakin osaksi ala-arvoiseksi katsottavaa aineistoa”.

väkivallan käyttöä tavalla, jota perustellusti voidaan pitää sopimatoman. Lisäksi ne ovat usein sangen naiveja ja siten huonoa luettavaa.³⁵⁰ (Sarjakuvatoimikunta 1962, 10)

Detta är det dåliga seriemedium som kommittén definierar. Problemet ligger i enstaka bilder, inte i seriernas anda överlag. Det konstateras i betänkandet att de i Finland utgivna serierna inte angripit ”samhällsordningen” (yhteiskuntajärjestys) och att ”rättvisan vinner och det onda får sin lön”³⁵¹ (Sarjakuvatoimikunta 1962, 10).

Det problem som serierna utgör är enligt kommittén i den aktuella situationen inte stort nog för att kräva lagstiftningsåtgärder. Problematiska seriers popularitet dalar, på grund av de ovan angivna orsakerna. Kommittébetänkandet uttrycker en förståelse enligt vilken problemet tidigare varit större. Man påpekar att man i mitten av 1950-talet hade orsak att anta att seriernas popularitet skulle bli stor och att ”deras fördärvande inverkan också här skulle utvecklas till ett verkligt problem”³⁵² (Sarjakuvatoimikunta 1962, 9). I sammanhanget hänvisas också till FBB:s serieutställning, i vilken påvisades ”de grovheter och onaturligheter” (räikeyksiä ja luonnottomuuksia; Sarjakuvatoimikunta 1962, 10) som serierna kunde innehålla. Serieproblemet visar sig i ljuset av kommitténs syn som en fråga som först uppväcks i preventivt syfte – som en varning för ett kommande problem – och som i slutskedet visar sig vara en fråga om ett problem som aldrig blev akut. Sätillvida följer behandlingen av seriefrågan den modell som moralpanikteorier utmålar (jfr Cohen 1987 [1972]; Goode & Ben-Yehuda 1994): plötsligt utmålas något som ett problem och lika plötsligt avtar ”paniken”. I egenskap av en text med effekter i verkligheten kan om seriekommitténs betänkande konstateras att den inte gav upphov till stora institutionella förändringar, t.ex. ny lagstiftning. Men inte heller synen att problemet tidigare varit reellt vinner reservationslöst bifall i de synpunkter som kommittén framhåller.

I betänkandet hänvisas också till forskning och diskussioner om seriernas inverkan. Entydigt konstateras att ”[s]eriernas påverkan på sina läsare visserligen inte har utforskats grundligt”³⁵³ (Sarjakuvatoimikunta 1962,

350 Övers. ”även i våra serietidningar uppvisar ibland en enskild bild, bildgrupp eller en därtillhörande text grymhet, kriminalitet eller bruk av våld på ett sätt, som motiverat kan anses vara opassande. Dessutom är de ofta synnerligen naiva och därigenom dålig läsning.”

351 Orig. ”oikeus voittaa ja paha saa palkkansa”.

352 Orig. ”niiden turmeleva vaikutus täälläkin muodostuisi suoranaiseksi ongelmaksi”.

353 Orig. ”Sarjakuvien vaikutusta lukijoihinsa ei tosin ole perusteellisesti tutkittu.”

2). Om de existerande forskningsrönen konstateras vidare att de inte är enhälliga t.ex. med avseende på seriernas effekt i relation till ungdomsbrottslighet (Sarjakuvatoimikunta 1962, 3). Kommittén påpekar dock vissa allmänt omfattade synsätt. För det första accepteras att många seriers tematik – ”bl.a. med sina beskrivningar av den internationella undre världen och storstäders sjukdomar”³⁵⁴ – kan förleda känsliga och utsatta läsare till en felaktig inställning till samhället och accepterade moralregler samt resultera i olika ”beteendestörningar” (käyttäytymishäiriöt; Sarjakuvatoimikunta 1962, 3). Man fäster också uppmärksamhet vid att diskussionerna handlat om att serierna åsidosätter värdefullare litteratur samt att seriernas språkliga och konstnärliga utförande rönt kritik.

Kommitténs argument för att inte rekommendera lagstiftningsåtgärder är dels att det aktuella problemet inte är stort nog för att kräva sådana, dels en förståelse av reglering med hjälp av lagstifning som en drastisk åtgärd – givetvis i relation till det aktuella problemet eller snarare avsaknaden av problem. Ett argument för att inte rekommendera lagstiftningsåtgärder är ”att förbud och begränsningar även förnuftigt använda i allmänhet är mindre effektiva än positiva åtgärder”³⁵⁵ (Sarjakuvatoimikunta 1962, 11). Vilka de positiva åtgärder är som anses vara effektiva i den aktuella situationen sägs inte rakt ut, men man kan kanske utgå från att de är desamma som tidigare betraktats som en orsak till seriernas kvalitetshöjning och minskande popularitet, d.v.s. medborgarorganisationers undersöknings- och upplysningsverksamhet. I tidigare versioner av kommittébetänkandet (t.ex. ett utkast daterat 23.5.1962) ingår en rekommendation för statligt ekonomiskt understöd till medborgarorganisationer som frivilligt ägnar sig åt granskningsarbete. I samma text ingår även en annan rekommendation som fallit bort ur det slutliga betänkandet. Man uttrycker nämligen åsikten att om situationen på seriemarknaden försämras kunde staten genom tull- och skatteåtgärder begränsa importen av serier. Ingen av dessa rekommendationer ingår i det slutliga betänkandet.³⁵⁶

354 Orig. ”mm. kansainvälisen alamaailman ja suurkaupunkien sairausilmiöiden kuvauksiin”.

355 Orig. ”että kiellot ja rajoitukset järkevästikin käytettyinä yleensä ovat tehottomampia kuin myönteiset toimenpiteet”.

356 I andra sammanhang har statsmaktens relation till seriemediet definierats i enlighet med här nämnda riktlinjer. Till exempel lyfts skattepolitiken fram som ett sätt att begränsa serierutgivningen i slutet av 1970-talet (Heikkinen 1991, 92; jfr Barnkulturkommittén 1979, 122).

Trots denna slutgiltiga ståndpunkt åtog sig kommittén att utreda och formulera en möjlig lagförändring som skulle ha inneburit ett hörsammande av riksdagens önskemål år 1956. Bland kommitténs mötesprotokoll finns också utkast till lagparagrafer som skulle inneburit en kriminalisering av skadliga serier.

I kommittén är det Nils Holger Sundberg som har ansvaret för att bekanta sig med lagstiftningen i övriga Norden samt att redogöra för densamma för de övriga kommittémedlemmarna. Redan på det andra mötet skall Sundberg ha redogjort för frågan i relation till den svenska lagstiftningen. Efter redogörelsen uppställs tre möjliga kontrollformer. Den första lämnar kontrollen till utgivarna, som företar en granskning av serierna på eget initiativ. Enligt den andra modellen skulle det finnas ett lagstadgat förbud, som skulle kontrolleras av ett ministerium eller en annan myndighet som t.ex. skulle kunna väcka åtal. Den tredje modellen bygger också på ett förbud per lag, men med tillägget av en speciell övervakningsinstans som kontinuerligt granskar seriernas innehåll. Medan den första modellen betonar utgivares friheter, innebär lagstiftningen både ett förebyggande hot och en möjlighet till straffåtgärder (Skom 27.1.1962). Det är inom dessa ramar som kommitténs argumentering kring regleringen av spridningen av serier sedermera rör sig. Om det är något av de tre alternativen som kan anses representera betänkandets slutliga formulering så är det det första. Men inte heller detta fullföljs i annan mening än att poängteringen av friheter kvarstår. Något förslag till arrangemang av utgivarnas egen kontroll erbjuds inte (vilket ju också skulle ha varit emot ståndpunktens andemening). Redan från början är det klart att förhandscensur av publikationer är uteslutet (Skom 6.3.1962; Skom, Jäsentelyä toimikunnan mietintöä varten [Disposition för kommitténs betänkande] 27.3.1962), på grund av regeringsformens tionde paragraf, som garanterar yttrandefrihet, och tryckfrihetslagen, som uttryckligen motsäger förhandscensur. En kriminalisering av innehållet i en serie skulle alltså bygga på efterhandskontroll. Detta framkommer i diskussionerna med sakkunnige Lehti. I dessa diskussioner konstateras att en viss kontroll skulle kunna vara till gagn. Även om seriemarknaden enligt medlemmarna och Lehti förefaller hålla relativt god standard framhålls att en kontrollmekanism kunde ha en preventiv effekt, som hindrar situationen från att bli sämre.

Efter att sakkunnige Lehti hörts diskuterar kommittémedlemmarna utförligt de olika alternativen tillhands. Man konstaterar att den aktu-

ella situationen inte föranleder lagstiftningsåtgärder, men att kommittén torde ta i betraktande även sådana med tanke på en eventuell framtida försämring av situationen. Det problematiska med att avgöra vad som skulle vara kriminellt innehåll i en serie dryftas också. En serie kan till sitt innehåll eller sin andemening överlag vara god, även om vissa aspekter i en serie kan betraktas som skadliga. Sundberg framhåller att avgörandet om vad som är pornografiskt är lättare än att avgöra vad t.ex. ”grymhet” (raakuus) innebär. Ytterligare konstateras att osedliga serier de facto redan är kriminaliserade genom lagen angående undertryckande av osedliga publikationers spridning (Skom 13.3.1962).

I det första utkastet till kommitténs betänkande (Skom, Jäsentelyä toimikunnan mietintöä varten 27.3.1962) har lyfts fram fyra, eller egentligen tre, handlingsalternativ. Det första alternativet – förhandscensur – förkastas för att det ”kränker tryckfriheten” (loukkaa painovapautta). Det andra alternativet är kriminalisering av förråande publikationers spridning genom en ny lagparagraf i Strafflagen. Det tredje alternativet benämns ”mellanvägen” (keskitie) och skulle innebära myndighetskontakter med utgivare, frivilliga kontrollorgan, positiva åtgärder för utgivning av goda serier och upplysningsarbete bland skolor och föräldrar. Det fjärde alternativet är inga åtgärder alls från offentligt håll, d.v.s. ingen lagstiftning och inga positiva åtgärder; ”man litar på att dåliga publikationer faller ur spelet tack vare sjunkande intresse hos publiken och påtryckningar utövade av den allmänna opinionen”³⁵⁷ (Skom, Jäsentelyä toimikunnan mietintöä varten 27.3.1962, 4). I detta första utkast till betänkande konstateras, i enlighet med vad som tidigare sagts på kommitténs möte, att lagstiftningsåtgärder inte behövs, men att frivillig kontrollverksamhet borde understödjas. I utkastet finns dock ett förslag till lagstiftningsåtgärder, ”såtillvida att åtgärderna anses vara nödvändiga”³⁵⁸ (Skom, Jäsentelyä toimikunnan mietintöä varten 27.3.1962, 4). Under rubriken ”Möjliga åtgärder” (Mahdolliset toimenpiteet) anges tre alternativ: 1) en strafföreskrift i strafflagen, 2) ordnande av kontroll (antingen genom officiell nämnd eller frivillig icke-officiell nämnd, eller som normalt polisarbete) samt 3) nordiskt samarbete, med motiveringen att serierna i alla de nordiska länderna i huvudsak är importerade. Med utkastet följer även den i Sverige aktuella propositio-

357 Orig. ”luotetaan siihen, että huonot julkaisut putoavat pois pelistä yleisön kiinnostuksen vähenemisen ja yleisen mielipiteen painostuksesta”.

358 Orig. ”sikäli kuin katsottaisiin toimenpiteet tarpeelliseksi”.

nens lagförslag angående kriminalisering av spridningen av vissa serier.³⁵⁹ I diskussionen om sekreterarens utkast konstaterar Viranko att kommittén inte torde presentera någon paragraf-text i sitt betänkande. Märkligt nog har Viranko till kommitténs följande möte dock gjort ett förslag till en paragraf.³⁶⁰ Under vårens möten diskuteras sedan ofta olika formuleringar till lagparagrafer. Tyvärr tycks alla vårens paragraf-utkast ha förstörts. Det tidigaste kvarvarande utkastet till en paragraf till Strafflagen – paragraf 43:9 – härstammar från den 5 juni 1962 och lyder:

Joka kaupaksi tarjoaa taikka myy tai muutoin levittää painotuotteen, kirjoituksen, kuvallisen esityksen tai muun tuotteen, jossa esitetään julmuutta luontokappaletta kohtaan taikka aihepiiriltään tai esitystavaltaan muuta sellaista, mikä ilmeisesti on omiansa vaikuttamaan lapseen tai nuoreen henkilöön raaistavasti tahi muulla tavalla mielen-terveyttä vahingoittavasti, rangaistakoon, milloin rikoksesta muualla ei ole säädetty (erityistä) rangaistusta, sakolla tai enintään kuuden kuukauden vankeudella.³⁶¹ (Skom, Jatkoa toimikunnalle 23.5.62 jaettuun mietintöluonnokseen 5.6.1962 [Fortsättning på utkast till betänkande som tilldelades kommittén 23.5.62], 4–5)

Efter denna formulering nedtecknades av sekreteraren ännu ett antal olika versioner (Skom, Eri vaihtoehtoja RL 43:9 säännökseksi [Olika alternativ till Strafflagens 43:9 stadgande], 12.6.1962; Skom, Eri vaihtoehtoja RL 43:9 säännökseksi huomioon ottaen toimikunnan kokouksessa 12.6.62 esille tulleet näkökohdat [Olika alternativ till Strafflagens 43:9 stadgande med hänsyn till synpunkter framförda på kommittémöte 12.6.62], 15.6.1962 samt versioner från 18.10.1962 och 15.11.1962). De olika versionerna avviker beträffande vissa aspekter mer eller mindre från varandra. Det som är gemensamt för alla är att de inte endast avser serier eller serietidningar, utan trycksaker av alla slag. Likaså är straffskalan all-

359 I propositionen föreslås till 16 kapitlet 'Om brott mot allmän ordning' en tilläggsparagraf som skulle lyda: "Den som bland barn eller ungdom sprider skrift eller bild, som genom sitt innehåll kan verka förråande eller eljest medföra allvarlig fara för de ungas sedliga fostran, dömes för förledande av ungdom till böter eller fängelse i högst sex månader." Därtill citeras ett stycke ur propositionen, i vilken tydligare definieras hurdan verksamhet som avses, nämligen "yrkesmässig" eller "planenlig" spridning till barn och ungdom t.ex. genom reklam till skolor eller distribution vid skola. Paragrafen avser inte försäljning i bokhandel e.d.

360 Enligt mötesprotokollet skall denna finnas som bilaga till protokollet, men den saknas i kommitténs arkiv.

361 Övers. "Var och en som erbjuder till salu eller säljer eller annars sprider trycksak, skrift, bildlig framställning eller annan produkt, där grymhet mot skapad varelse framställs eller annat till motivkrets eller framställningssätt sådant, som uppenbarligen är ägnat att påverka barn eller ung person på ett förråande eller på annat sätt för den mentala hälsan skadligt sätt, må bestraffas, om det om brottet på annat ställe inte har förordnats (speciellt) straff, med bot eller maximalt sex månaders fängelse."

tid densamma i formuleringarna. Denna är också densamma som i lagen angående undertryckande av osedliga publikationers spridning. Avvikelserna i formuleringar angår för det första definitionen av den kriminella handlingen, för det andra trycksakens relation till publiken bestående av barn och unga samt för det tredje den kriminaliserade trycksakens effekt på läsaren.

Den kriminella handlingen består i formuleringen ovan av att ”bjuda till salu, sälja eller annorledes sprida” vissa trycksaker. Senare versioner definierar den kriminella handlingen som ”spridande” (levittää), ”för spridning tillverka eller till landet föra”³⁶² samt ”publicera eller för spridning till landet föra”.³⁶³ I det slutgiltiga betänkandet – som alltså inte innehåller en paragraftext – redovisas den eventuella paragrafen som en möjlig kriminalisering av publicering (julkaiseminen), innefattande ”bjuda till salu, försäljning och annan spridning”³⁶⁴ (Sarjakuvatoimikunta 1962, 7).

Också med avseende på trycksakernas och spridningens relation till en publik bestående av barn och unga avviker de olika formuleringarna i viss mån. I den första versionen är det vilken som helst trycksaks effekt på barn och unga som avses. I övrigt förekommer definitionerna ”i huvudsak för barn och unga avsedd trycksak”,³⁶⁵ ”för barn och unga delvis avsedd trycksak”³⁶⁶, ”trycksak, som innehåller sådan för barn och unga avsedd (som kan anses vara avsedd) skrift eller bildlig framställning”³⁶⁷, ”för spridning bland barn eller unga avsedd trycksak”³⁶⁸, ”trycksak som innehåller skrift eller bildlig framställning som till motivkrets eller framställningssätt kan anses vara avsedd för barn”³⁶⁹, eller ”sådan skrift eller bildlig framställning som till dess motivkrets eller framställning kan anses vara avsedd för barn eller ungdom”.³⁷⁰ Det dessa formuleringar definierar är hurdana trycksaker som skall avses i lagen: handlar det om trycksaker avsedda för barn

362 Orig. ”levittämistä varten valmistaa tai siinä tarkoituksessa maahan tuo”.

363 Orig. ”julkaisee taikka levittämistä varten maahan tuo”.

364 Orig. ”kaupaksi tarjoaminen, myynti ja muu levittäminen”.

365 Orig. ”pääasiassa lapsille tai nuorisolle tarkoitettun painotuotteen”.

366 Orig. ”lapsille tai nuorisolle osaksikin tarkoitettun painotuotteen”.

367 Orig. ”painotuotteen, joka sisältää sellaisen lapsille tai nuorisolle tarkoitettun (tarkoitettuksi katsottavan) kirjoituksen tai kuvallisen esityksen”.

368 Orig. ”lasten tai nuorison keskuuteen levittämistä varten”.

369 Orig. ”painotuotteen, joka sisältää sellaisen aihepiirinsä tai esitystapansa puolesta lapsille tarkoitettuksi katsottavan kirjoituksen tai kuvallisen esityksen”.

370 Orig. ”sellaisen aihepiirinsä tai esitystapansa puolesta lapsille tai nuorisolle tarkoitettuksi katsottavan kirjoituksen tai kuvallisen esityksen”.

eller innehåll avsett för barn i trycksaker som även kan innehålla annat material.

Också i det slutgiltiga betänkandet handlar beskrivningen av den eventuella lagstiftningens formulering om ”skrift eller bildlig framställning”. Med andra ord kunde kriminaliseringen – om en sådan skett – ha gällt även sådant för barn avsett innehåll som fanns t.ex. i en dagstidning. Man är överens om att epitetet ”avsedd för barn eller unga” är nödvändigt; en publikation för enkom en vuxenpublik skall inte kunna dömas på basis av den behandlade lagförändringen (Skom 12.6.1962). En central punkt i denna definition är också att det slutgiltiga avgörandet om hurdan trycksak eller del därav som *betraktas* som avsedd för barn eller ung är förbehållet myndigheter och domstol (Sarjakuvatoimikunta 1962, 7).

Den tredje fråga som dryftas i de olika formuleringarna är den effekt som en publikation har på barn eller unga. Den första formuleringen ovan laborerar med beskrivningen ”förråande eller annorledes skadligt för den mentala hälsan”.³⁷¹ Två andra formuleringar är: ”inverka förråande eller förminska högaktning och uppskattning av den lagliga samhällsordningen”³⁷² och ”förråande eller annorledes skadligt för den mentala hälsan eller befämjande kriminaliteten eller annars stridande mot god sed”.³⁷³ Den ursprungliga definitionen – förråande eller på annat sätt skadligt på den mentala hälsan – är den som finns representerad också i det slutgiltiga betänkandet (Sarjakuvatoimikunta 1962, 7). Kopplingen mellan trycksaker och samhälleliga effekter – inställning till överhet eller kriminalitet – gör endast en marginell visit i paragrafexterna. Det förefaller som om definitionen uttryckligen är avsedd att ta fasta på en series effekt på individen och individens psykiska tillstånd.³⁷⁴ Om effekten konstateras ytterligare att den skall vara ”uppenbar” (ilmeisesti) och att det publicerade materialet skall vara ”ägnat” (omiaan) att ha den definierade effekten. Detta

---

371 Orig. ”raaistavasti tai muulla tavalla mielenterveyttä vahingoittavasti”.

372 Orig. ”vaikuttamaan raaistavasti tai vähentämään kunnioitusta ja arvontoa laillista yhteiskuntajärjestystä kohtaan”.

373 Orig. ”raaistavasti tai muulla tavalla mielenterveyttä vahingoittavasti taikka rikollisuutta edistävästi tai muutoin hyvien tapojen vastaisesti”.

374 I ordet ”förråande” kan inläsas en uppfattning om en effekt både på ett individplan och på det samhälleliga planet, men i kombination med formuleringen ”skadligt för den mentala hälsan” förefaller ”förråande” mera handla om publikationsinnehållets inverkan på individen. Icke att förglömma: oberoende handlar ju det brott man försöker beskriva i paragrafen inte om effekter, utan om innehållet i trycksaker.

är också aspekter som domstol eller myndighet måste ta ställning till från fall till fall.

Också trycksakernas innehåll definieras i ett par olika formuleringar. Hur dessa formuleringar ser ut är kopplat till förståelsen av trycksakernas effekter. I den första paragraffformuleringen skall en åtalbar publikation innehålla ”grymhet mot en skapad varelse eller till motivkrets eller framställningssätt annat sådant”³⁷⁵ som har den definierade förråande m.m. effekten. Den exemplifierande beskrivningen ”grymhet mot skapad varelse” förändras i de senare formuleringarna till ”grymhet” utan något namngivet objekt. En annan formulering åsyftar en publikation, ”i vilken bruk av våld har en i den mån väsentlig ställning att den därför eller med hänsyn till dess motivkrets eller framställningssätt av annan orsak”³⁷⁶ har den definierade effekten. En tredje definition kopplar föregående till epitetet ”grymhet”. I båda fallen då bruket av våld anges som en publikations innehåll är detta kombinerat med effekten definierad som ”förråande eller förminskande högaktning och uppskattning av den lagliga samhällsordningen”.³⁷⁷ I de sist formulerade versionerna av paragrafen har beskrivningen av det brottsliga innehållet helt bortfallit. I dessa talar man endast om skrifter eller bildliga framställningar som är ägnade att ha en negativ effekt. Denna effekt är i de flesta fall den förstnämnda – förråande eller på annat sätt skadlig för den mentala hälsan. I ett fall har effekten beskrivits mera utförligt: ”förråande eller annorledes skadligt för den mentala hälsan eller befrämjande kriminaliteten eller annars stridande mot god sed”³⁷⁸.

Den formulering som tycks ha varit den slutliga³⁷⁹ och som även betänkandets beskrivning förefaller bygga på lyder:

Joka julkaisee taikka levittämistä varten maahan tuo sellaisen aihepiirinsä tai esitystapansa puolesta lapsille tai nuorisolle tarkoitetuksi katsottavan kirjoituksen tai kuvallisen esityksen sisältävän painotuotteen, joka ilmeisesti on omiaan näihin vaikuttamaan raaistavasti tahi

375 Orig. ”julmuutta luontokappaletta kohtaan taikka aihepiiriltään tai esitystavaltaan muuta sellaista”.

376 Orig. ”jossa väkivallan käytöllä on siinä määrin olennainen sija, että se sen vuoksi taikka aihepiirinsä tai esitystapansa huomioon ottaen muusta syystä”.

377 Orig. ”raaistavasti tai vähentämään kunnioitusta ja arvontoa laillista yhteiskuntajärjestystä kohtaan”.

378 Orig. ”raaistavasti tai muulla tavalla mielenrveyttä vahingoittavasti taikka rikollisuutta edistävästi tai muutoin hyvien tapojen vastaisesti”.

379 Se ”Toimikunta [Kommitté] 15.11.1962”, paragraf A, som enligt marginalanteckning godkänts den 18. november 1962.

muulla tavalla mielenterveyttä vahingoittavasti, rangaistakoon sakolla tai enintään kuuden kuukauden vankeudella.³⁸⁰ (Skom 15.11.1962)

Om denna formulering kan konstateras att den jämfört med många av de tidigare alternativen är kortfattad. Den åtalbara trycksakens innehåll beskrivs inte. Innehållet definieras utgående från trycksakens effekt på läsaren. Effekten beskrivs också i den ursprungliga kortfattade form, som kan anses uttrycka en individcentrerad syn i stället för en samhällsorienterad syn, vilket t.ex. ett omnämnande av ungdomsbrottslighet skulle innebära. Att innehållet inte beskrivs eller exemplifieras innebär att den granskande, åtalsväckande eller dömande instansen har en stor tolkningsfrihet. Kommittébetänkandet framhåller denna ”vaghet” (tietty epämääräisyys), som också gäller avgörandet om något skall betraktas som avsett för barn eller unga (Sarjakuvatoimikunta 1962, 8). Vidare konstaterar kommittén att dessa vagheter är ”tvivelaktiga” (arveluttavaa) då den eventuella lagstiftningen skulle innebära ett straffbeläggande av handlingar (Sarjakuvatoimikunta 1962, 8). Den tolkningsfrihet som gäller frågan om seriernas innehåll och tilltänkta publik förefaller vara ett argument för kommittén att inte föreslå lagstiftningsåtgärder.

8.4 Avslutning

Kommitténs ståndpunkt att lagstiftningsåtgärder inte krävs utkristalliseras under år 1962. Så som kommittén själv anger är detta en annan tidpunkt än mitten av 1950-talet då bl.a. riksdagen önskade att regeringen skulle skrida till åtgärder för att råda bot på serieproblemet. Vad denna studie inte klargör och vilket kunde vara ett intressant studieobjekt är de eventuella åtgärder som vidtogs från statsmaktens sida under den tid som förlöpte mellan riksdagsdiskussionen 1956 och tillsättandet av seriekommittén. Detta kunde kasta ljus på förändringen mellan synsätt 1956 och 1962.

Seriekommitténs slutsats att inte rekommendera lagstiftningsvägen som lösning på serieproblemet är inte överraskande. Dels beror detta på att serieproblemet vid den tidpunkten uppfattades som överstökad, dels är

---

380 Övers. ”Var och en som publicerar eller importerar för spridning sådan trycksak som innehåller skrift eller bildframställning, som till motivkrets eller framställningssätt kan betraktas som avsedd för barn eller unga, och som uppenbarligen är ägnad att på dessa ha en förråande eller på annat vis skadlig inverkan på den psykiska hälsan, må bestraffas med böter eller maximalt sex månaders fängelse.”

seriekommitténs slutsats förenlig med många uttryck som framfördes redan tidigare under seriedebatten, d.v.s. att inga censuratgärder behövdes för att lösa problematiken. Som något mera överraskande kan avsaknaden av mera långtgående åtgärder från statsmaktens sida betraktas ur det perspektivet att det finländska samhället på många punkter varit noggrannt reglerat uttryckligen i en centraliserad och statscentrerad form (Alasuutari 1996, 272). Huruvida avsaknaden av t.ex. lagstiftande åtgärder för att lösa serieproblemet skall tolkas som ett val att inte styra pressens och tryckfrihetens område, och därmed föra en annan politik än t.ex. ifråga om elektronisk kommunikation (jfr Silvo 1988), eller om serieproblemet helt enkelt inte var tillräckligt allvarligt är en fråga som knappast kan ges ett entydigt svar.

Skillnaden mellan seriekommitténs rekommendationer och riksdagens önskemål är endast ett uttryck för variationen i hur seriefrågan ansågs kunna lösas i Finland. Redan i ett tidigt skede hade i den finländska debatten framförts att lagstiftningsåtgärder endast var en möjlig lösningsmodell bland andra. Ofta hade denna lösningsmodell också förkastats som icke önskvärd. Trots allt uttrycker seriekommitténs rekommendationer endast en ståndpunkt bland försöken att lösa serieproblemet. Seriekommitténs perspektiv var också såtillvida snävt att den var tvungen att fokusera lagstiftningsvägen och inte hade som uppgift att formulera andra, alternativa lösningsmodeller. I följande kapitel presenteras en analys av seriedebattens olika lösningsmodeller på serieproblemet och de synsätt på reglering av problemet som betraktades som önskvärda eller icke önskvärda.

9. Seriedebattens regleringsförslag

9.1 Inledning

Riksdagsbehandlingen och seriekommitténs arbete representerar endast ett urval aspekter i de finländska diskussionerna om regleringen av serier på 1950-talet och början av 1960-talet. Flera uttryck i seriedebatten efterlyste uttryckligen statsmaktens ingripande, men precis som seriekommittén (som behandlades i föregående kapitel) gjorde, ansågs i debatten ofta också att andra åtgärder skulle vara mer ändamålsenliga och önskvärda än de statliga. Därför granskar jag nedan närmare de lösningsmodeller som i olika sammanhang föreslogs för att råda bot på serieproblemet. Detta blir ingen heltäckande kartläggning av de förslag som gjordes i Finland under en viss period, utan en presentation av hur motiveringarna och argumentationen för en uppsättning olika lösningsmodeller såg ut. De olika förslagen och argumenten kopplas även till olika aktörer eller subjekspositioner, men denna koppling kan endast betraktas som riktgivande i olika specifika sammanhang, inte som en allmängiltig beskrivning av olika arguments och aktörers relationer under en längre tidsperiod.

En utgångspunkt för analysen av debattens olika lösningsmodeller är att en individ eller ett kollektiv som skriver, uttalar sig eller annars agerar kring seriefrågan vill fästa uppmärksamhet vid ett eventuellt problem. Att uttrycka sig eller handla i frågan kan innebära att man talar till en majoritet som förefaller ovetande, likgiltig eller passiv inför problemet. I den bemärkelsen är ett uttalande redan i sig ett krav på reaktioner. Detta är betecknande för mycken aktivitet i seriefrågan. Helhetsbilden av uttryck och handlingar är dock mer nyanserad. Uttrycken och handlingarna kan också i större grad vara reaktioner på någon annans aktivitet – inte passivitet – i frågan om serierna som regleringsobjekt. En uttalad lösningsmodell

kan vara ett alternativ till en tidigare presenterad lösningsmodell som betraktas som felaktig. Om en lösningsmodell uppfattas som alltför sträng eller rentav skadlig i någon bemärkelse kan alternativa, mindre stränga modeller föreslås. Ett uttalande om att reglering inte behövs – t.ex. för att problemet inte är stort nog – är också en lösningsmodell. Det är också en form av reglering, dels för att ett regleringsfritt tillstånd – liberalism i olika skepnader – också innebär reglering (Rose 2001 [1996], 45), dels för att ett uttalande om att reglering inte behövs kan förstås som reglering av ett föregående uttalande och dess utsagesinstans.

I det föreliggande ställer jag fokus på debattens regleringsförslag och lösningsmodeller för hur serieproblemet borde lösas. Centralt för behandlingen är också de föreslagna lösningsmodellernas återopande av olika aktörskap. Behandlingen anknyter också i allra högsta grad till de diskussioner som redan förts i kapitlen om seriedebattens konstruktioner av seriemedium och barndom (se kapitel 5 och 6). Medan jag tidigare behandlade dessa element åtskilda från varandra kommer behandlingen här att i större utsträckning sträva efter att se relationerna mellan de olika elementen. Man kan säga att serieproblemet lösning här betraktas som olika rationaliteter, som i en form eller annan besvarar frågan om regleringens hur, vem och vad. De rationaliteter som uppdragas i försöken att lösa problemet inbegriper förståelser *vis-à-vis* seriemediet som problem, barndomen som en del av problemet och en del av lösningen, och övriga aktörers roll i helheten. Dessa konstruktioner å sin sida är kopplade till de olika subjektpositioner eller identifikationsmöjligheter som öppnar sig för olika aktörer inblandade i problematiken. Även om frågorna om hur regleringen skall ske och vem som skall reglera vem och vad är de centrala, kan jag inte undvika upprepningar av sådant som behandlats i tidigare kapitel. Frågan om hur ett problem skall lösas, är kopplat till förståelsen och beskrivningen av problemet. På samma sätt är regleringens *hur* kopplat till regleringens *vem* och regleringens *vad*. Ställer jag frågan om hur något skall regleras impliceras även frågorna vad som skall regleras och vem som skall reglera vem. Seriedebattens svar på hur regleringen av serieproblemet skall skötas återopar olika aktörer. Om svaret på frågan hur är att statsmakten genom en särskild kontrollmyndighet skall bedriva en förhandsgranskning av serieutgivningen finns vem och vad också relaterade i svaret, t.ex. i form av ett statligt kontrollorgan (vem) och t.ex. serier i serietidningar (vad).

9.2 Allmänhetens uppvaknande

Att debatten om serier fördes på olika fora av ett flertal olika aktörer, och att bland dessa också fanns massmedia i form av exempelvis dagstidningar, antyder att seriefrågan betraktades som en fråga för allmänheten. Den diskussion som fördes om definitionen av det hot som serierna utgjorde antydde också att serierna potentiellt var ett hot mot samhällsordningen, mot de finländska barnen och mot nationen i helhet. Med andra ord rörde serieproblemet hela samhället och om inte alla, så åtminstone ett flertal instanser i samhället. Behandlingen av seriefrågan kan överlag betraktas som ett försök att uppnå en allmän, samhällelig reaktion. Denna strävan efter en reaktion i form av exempelvis en fortgående diskussion kan redan i sig betraktas som en form av reglering av serier och barndom. I diskussionerna framfördes givetvis ett flertal andra, mera konkreta lösningsmodeller på den som problematisk betraktade seriefrågan. Dock fanns bland diskussionerna också en uttalad vilja att väcka debatt eller reaktioner, en vilja att uppmärksamma seriefrågan eller -problemet:

Yhteiskunnan täytyy havahtua, ja silloin rikoksiin erikoistuneet jännityskuvalehdet häviävät näyttämöltä.³⁸¹ (Wertham 1954a, 26)

[F]öräldrar och lärare måste ägna den [seriefloden] större vaksamhet. (Grrr 1954)

Meidän on myös täällä Suomessa syytä pitää varamme, etteivät kauhusarjat, joiden markkinat Amerikassa ja Englannissa nyt ovat suuresti supistuneet, pääse tunkeutumaan tänne meidän lastemme pahenukseksi.³⁸² (Ingress till Salonen 1954a)

Sarjakuva on nyt yksi kulttuurimme rakennetekijöitä eikä sitä enää voida sivuuttaa pelkällä olankohautuksella.³⁸³ (Salonen 1954b)

Öppna ett fritt opinionsfälttåg mot dem [gangsterismens frön]! Gör [sic] upp föräldrar och lärare och mobilisera vettig äldre ungdom i kampen! Blir denna opinion tillräckligt levande och bred och håller den sig förnuftig i målsättningen utan överdriven 'tantighet', så kan

381 Övers. "Samhället måste vakna upp, och då försvinner thriller magasinen specialiserade på brott från scenen."

382 Övers. "Vi har även här i Finland anledning att vara uppmärksamma, så att inte skräckserierna, vars marknader i Amerika och England nu drastiskt har minskat, kan tränga sig hit till våra barns förförelse."

383 Övers. "Tecknade serier är nu en av vår kulturs strukturerande faktorer och den kan inte mera ignoreras med enbart en axelryckning".

den säkert utträta mera gott än stadsfiskaler och rådhusrätter. (Äventyrligt 1955)

Kysymys on kuitenkin siksi merkitsevällä tavalla makua ja persoonallisuutta kehittävän elämänpiirin [kuvat] valtaaminen, ettei kukaan lasten parissa toimiva voi sitä ilman muuta sivuuttaa.³⁸⁴ (Merikoski 1955)

Även om alla citat ovan inte direkt vädjar till den allmänna opinionen, utan även till snävare avgränsade befolkningsgrupper, finns i dem som centralt element viljan att väcka uppmärksamhet och engagera. Texterna vill ”väcka” eller skapa en publik för frågeställningarna. Problemet måste uppmärksammas. Det kan inte endast mötas med en ”axelryckning”. Det är fråga om en gemensam sak, som – såsom en appell undertecknad av finländska kulturpersonligheter visar – skall engagera ”oss alla”:

Vi mödrar och fäder i Finland och alla som känner sitt ansvar inför barnen, har med stigande oro sett också andra faror tränga sig in på oss, ja smyga sig ända in i skolrummen och i barnkamrarna. Och de kommer i den mest lockande och pockande utstyrelse: i underhållig erotisk litteratur, i nervupprivande seriebilder, ofta med grymhet och brottslighet som motiv, genom dåliga filmer, brokiga leksaksvapen o.s.v.

[...]

Vi vädjar till statsmakten, till det offentliga ordet, till alla medborgare: Låt oss sörja för att vi, då det nya året börjar och vi redovisar för våra egna och vårt folks förhållanden, ännu mer och ännu bättre fostrar det uppväxande släktet till renhet och högaktning för livet, på det att vår generations skapande kraft inriktas på att tjäna livet och inte förintelsen. (Vädjan 1955)

Även om man i debatten önskar sig en bred reaktion, stiger vissa grupper av människor och aktörer fram som mera centrala än andra. Till exempel publicerades den citerade appellen inte endast i media utan den överräcktes också till undervisningsminister Kerttu Saalasti (Vetoomus 1955). I debatterna finns utöver vädjan till allmänheten och strävan efter att göra diskussionen bred, även ett mera riktat åberopande av vissa särskilda instansers intresse, aktivitet och närvaro, såsom statsmaktens i exemplet ovan.

Viljan att väcka allmänheten (eller en del av den) antyder att det finns en förståelse att problemet kan lösas genom att det uppmärksammas, och

384 Övers. ”Det är dock fråga om en ockupation av ett livsområde [bilderna] som på ett så betydande sätt utvecklar smak och personlighet, att ingen som verkar bland barn utan vidare kan ignorera den.”

att problemet inte är för långt gånget för att inte kunna åtgärdas. Att man överhuvudtaget använder sig av uttryck som har som mål att väcka en allmänhet till att reagera på serieproblemet antyder att problemet upplevs som nytt och i den bemärkelsen akut. Det är inte fråga om ett problem som skulle ha varit aktuellt en längre tid, utan om ett i skrivande stund överhängande problem. Den här förståelsen av seriefrågan som en nyhet tydliggörs av ett flertal uttryck som anger att problemet kanske inte ännu var allvarligt i Finland, utan att detta var fallet i andra länder, och att problemet i Finland skulle uppmärksammas i profylaktiskt syfte. Erkki Salonen (1954a) konstaterar att det kan ha varit svårt för den finländska publiken, bekant endast med den finländska seriemarknaden, att förstå vad debatten handlat om. Då Fredric Werthams (1954a) artikel publiceras i *Valitut palat* (Det Bästa) konstateras i en bifogad efterskrift att de serier som Wertham diskuterar på det stora hela saknas på den finländska seriemarknaden. Yrjö Kallinen, som också hänvisar till Wertham, tackar den finländska pressen för att de serier som publicerats i Finland varit ”relativt oskyldiga” (verraten viattomaan; Raittiuslautakuntien 1957, 117). Nils-Börje Stormbom vågar sig till gissningen att seriemediet i Finland inte ens kommer att utvecklas i den här riktningen, eftersom han tror att ”den allmänna mentaliteten [...] i de nordiska länderna [är]” ”så pass sund” ([Stormbom] 1955).

I de citat som återges ovan och som efterlyser ett uppvaknande finns redan många exempel på samhälleliga instanser och grupper, vars speciella uppmärksamhet åberopas: föräldrar, lärare, statsmakten, massmedia och alla som är verksamma med barn. Gemensamt för dessa kategorier är, att de representerar en yttre reglerande instans i förhållande till både barn och serier. De serieläsande barnen eller barn överhuvudtaget åberopas inte, liksom inte heller sådana instanser som är knutna till produktionen eller distributionen av serier. I förhållande till det sistnämnda antar dock föräldrarna en ambivalent roll, vilket kommer att bli tydligt framöver. Även om det ovanstående ger en bild av att barn eller serieproducenter inte skulle ha åberopats, saknades inte heller detta i debatten.

I enlighet med det föregående kan de åberopade, reglerande instanserna indelas dels i former av självreglering, dels i former av en yttre eller utifrån skeende reglering. Tidvis åberopas alltså barns och ungas egen reglering av sig själva, eventuellt i samarbete med andra instanser som inte ägnar sig åt serieläsande. En annan grupp för vilken självreglering åberopas är förläg-

gare, bokhandlare och importörer. Ett drag som förefaller karaktärisera debatten är att både barn och förläggare saknar den röst som ett flertal andra aktörer har.³⁸⁵ Bland de yttre regleringsinstanserna finns föräldrar, lärare, fostrare av olika slag, organisationslivet representerat av t.ex. ungdomsorganisationer, institutioner såsom skola och bibliotek samt myndigheter och lagstiftning. En särskild form av instanser som nämns som en möjlig form av reglering är speciella institutioner eller organisatoriska lösningar, som skulle grundas enkom för kontrollen av serieläsandet och serieutgivningen. Denna modell bygger i olika fall på en strävan efter en utgivarnas egen kontrollinstans eller på en sammanslutning av så kallade yttre regleringsinstanser.

9.3 Regleringens aktörskap

Som tidigare konstaterats och redogjorts för var barn (och unga) och serier samt relationen mellan dessa det problem som var placerat i centrum av seriedebatten. Detta problem med barns och ungas serieläsande antog olika former i debatten: olika relationer mellan olika bilder av barn och serier konstruerades. Med regleringen av dessa relationer och deras element – barn och serier – i åtanke kan frågas huruvida de endast var en del av problemet eller om de också kunde vara en del av lösningen. I tidigare kapitel har jag redan antytt att barn och serier inte bara var ett problem. De förlänades också med de positiva värdena ”kompetenta barn” och ”goda serier”. Analysen i de tidigare kapitlen fokuserade bl.a. på konstruktionen av dessa figurer. I det följande kommer analysen att vara fokuserad på hur dessa figurer samt andra inblandade parter är aktiverade i olika lösningsmodeller som erbjöds i relation till serieproblemet.

Diskussionerna om regleringen av serier sträcker sig mellan de teoretiska ytterligheterna att serierna (eller åtminstone vissa serier) helt skall försvinna från barnens värld, till en ståndpunkt, enligt vilken inget serieproblem överhuvudtaget finns. Den senare ytterligheten existerade knappast, såvida inte tystnaden kring serieproblemet betraktas som ett sådant uttryck. Seriedebatten var trots allt – och oberoende av den bild som skapas i denna studie – en marginell företeelse i det finländska offentliga

³⁸⁵ Att barns och förläggares röst inte hörs i debatten kan förstås anknyta till karaktären av denna studies material. Det är dock anmärkningsvärt att experter på barndomens område kommer till tals i många dagspresstexter, medan jag inte råkat på ett enda exempel av att en förläggare (eller ett barn eller en serieläsare) skulle ha blivit intervjuad i behandlingen av 1950-talets serieproblem.

livet. Alla engagerade sig inte i frågan. Dagspressen var givetvis full av annat material än sådant som anknöt till serieproblematiken. Barnskyddsförbunden engagerade sig i ett flertal andra frågor utöver serieproblemet. Biblioteksältet diskuterade fler ärenden än serierna o.s.v. Tystnaden finns också i vissa texter som behandlar serier. Ett exempel erbjuder de texter som handlade om serier utan att problematisera deras status som läsning eller deras effekter på olika läsare (se kapitel 5.4 för exempel på dylika texter). Ett annat exempel på texter som inte problematiserar seriemediet och dess användning är sådan marknadsföring som inte intar en försvarsposition eller i övrigt försöker legitimera sin existens (t.ex. reklam för tidningen *Masi* [Knasen], se Tämän 1959).

Även om denna tystnad om seriemediets karaktär som något antingen problematiskt eller oproblematiserat också var en möjlighet i Finland på 1950-talet, var den givetvis inte en möjlighet för de utsagor som uttryckligen behandlade serieproblemet. Engagemanget i frågan är i sig ett uttryck för ett behov av någon form av reglering. Konstaterandet av ett behov av reglering skall dock inte betraktas som en per definition icke-liberal ståndpunkt. Olika regleringskrav eller -förslag kan vila på förståelser av mer eller mindre fria individers medverkan i regleringen. Frihet och tvång förekommer i olika konstellationer, varvid också frihet kan förstås som grundat på relationer och bindningar, vilket vidare leder till frågan om hur fritt det fria egentligen är.

Relationerna av frihet och tvång inkluderar olika aktörskap. Olika instanser i lösningen på serieproblemet intar olika positioner i olika lösningsmodeller. De instanser eller figurer som är relevanta är de serieläsande barnen, serieproducenterna och olika fostrarinstanser, varav de viktigaste i debattens uttryck är föräldrarna och bibliotekarierna.³⁸⁶ Jag inleder betraktelsen över de olika instansernas roll i regleringen av serieproblemet med en betraktelse över det så kallade kompetenta barnet. Därefter behandlas olika fostrarkretsar: föräldrar, bibliotekarier och övriga. Slutligen behandlas producenternas position i lösningen av serieproblemet.

Den figur som står i centrum för den liberala formen av reglering i seriefrågan är ett barn som i enlighet med det s.k. kompetensparadigmet i barndomsforskning (jfr Hutchby & Moran-Ellis 1998, 8; se även Brem-

³⁸⁶ Att bibliotekarierna förefaller vara mera centrala än exempelvis lärarkåren kan bero på typen av material som denna studie grundar sig på. I materialsökningen gjorde jag en genomgång av bibliotekariernas branschtidskrift *Kirjastolehti*, och någon motsvarande genomgång har inte gjorts av någon lärarnas tidskrift.

beck et al. 2004) kan benämnas det kompetenta barnet. I denna form av reglering innehas ansvaret för regleringen i sista hand av barnen och ungdomarna själva.

Skandinaaviseen ajattelutapaan ei kuulu puuttua sarjakuvien julkaisemiseen lakipykäliden tietä. Emme myöskään usko vanhempien ja opettajien kieltojen ja tuomitsemisen ratkaisevan ongelmaa. Meidän on ehkä parasta yrittää kehittää lapsissa itsessään p o s i t i v i s t a ja kriitillistä suhtautumista sarjakuviin.

Kuten taistelemme huonoja elokuvia vastaan kehittämällä lapsissa ja nuorissa kykyä itse arvioida elokuvia kriitillisesti ja myönteisesti, samoin meidän pitäisi käydä käsiksi sarjakuviin keskustelemalla niistä nuorten kanssa asiallisessa sävyssä. Voimme saada nuoret lausumaan niistä mielipiteensä, elleimme etukäteen tuomitse sarjakuvia sellaisinaan. Täten nuoriso tottuisi tekemään huomioita ja kehittämään niitä lukiessaan, sen sijaan että he ajattelematta ahmisivat ne. Tämä tehtävä odottaa sosiologeja ja psykologeja, kenties asiasta kiinnostuneiden lehdenjulkaisijain kanssa yhteistoiminnassa.³⁸⁷ (Nørvig 1953, 30)

Den rätta metoden är väl inte sedan barska förbud som bara väcker trottsigt intresse, eller joltiga sagotantstonfall som bara framkallar fräna cowboyskratt. Riktigare är det sannolikt att vädja till ”vuxenheten”, att visa hur löjligt enfaldiga de flesta serier i själva verket är, hur långt bortom all förnuftig verklighet de ofta rör sig, hur primitivt bovaktigt också ”hjältarna” inte sällan bär sig åt, hur långt under en normalbegåvad unges ålder och värdighet det är att befatta sig bara med slikt. (Grrr 1954)

Det kompetenta barnet är en blandning av inneboende kapacitet och hjälp från vuxenvärldens sida att uppodla eller föda fram denna kapacitet. Det finns både en ”vuxenhet” i barnet och en potential att kritiskt ta del av populärkulturens produkter. Det handlar om en form av ”immanent barn” (se James et al. 1998, 15–17), som för att förverkliga sin potential behöver fostran och undervisning. Med avseende på reglering är den största effekten av närvaron av det kompetenta eller potentiellt kompetenta

387 Övers. ”Till skandinaviskt tänkesätt hör inte att ingripa i publiceringen av serier med hjälp av lagparagrafer. Vi tror inte heller att föräldrars och lärares förbud och fördömande löser problemet. Vi gör kanske bäst i att försöka utveckla i barnen själva en p o s i t i v och kritisk inställning gentemot serier.

På samma sätt som vi kämpar mot dåliga filmer genom att i barn och unga utveckla förmågan att själv utvärdera filmer kritiskt och positivt, borde vi ta tag i serierna genom att i saklig ton diskutera dem tillsammans med de unga. Vi kan få de unga att framföra sina åsikter om dem, om vi inte på förhand fördömer serierna i sig. Sålunda skulle ungdomen vänja sig vid att göra observationer och utveckla dessa genom sitt läsande, istället för att de utan att tänka skulle sluka dem. Denna uppgift väntar sociologer och psykologer, eventuellt i samarbete med av ärendet intresserade tidningspublicister.”

barnet, att serierna i sig inte behöver försvinna. De kan finnas kvar i den kulturella miljö, i vilken barnet lever och fostras. Eventuellt kan en följd vara att serierna försvinner genom att barnens smak och omdöme förfinas och utvecklas: genom att barnens ”vuxenhet” aktualiseras. Med andra ord skulle serierna försvinna genom barnens egna kompetenta val.

Att vädja till barnets egen kritiska förmåga innebär ett motargument mot ett förbud mot serier. Serierna behöver inte förbjudas, eftersom de försvinner tack vare en urvalsprocess som genomförs av barn med hjälp av vuxna och fostrare. (Jag återkommer till förbudet som något för debattörerna negativt i slutet av detta kapitel.) Regleringen av relationen barn och serier kommer då att handla om en reglering av vissa aspekter av vuxenvärlden. Ovan i citatet av Nørvig åberopas föräldrar, lärare, psykologer och sociologer. I debatten åberopas också andra instanser.

Den kanske mest uttänkta rollfördelningen för olika ”vuxeninstanser” – fostrare och producenter – i lösningen av serieproblemet bjuder H. A. Turjas reflektioner i *Sarjakuva kasvatustekijänä ja opetusvälineenä* (1956).

Mitkä piirit sitten voisivat ja olisivat ehkä velvollisiakin tekemään jotakin nykyisen asiantilan auttamiseksi? Voitaneen löytää useitakin eri ryhmiä, joita tämän asian pitäisi kiinnostaa. Sellaisia olisivat mielestäni esimerkiksi viranomaiset, sarjakuvien julkaisijat ja kustantajat, koti ja koulu, erilaiset sivistykselliset nuoriso- ym. järjestöt.

Viranomaiset voisivat mahdollisesti tarkastuksen muodossa valvoa myös sarjakuvien tasoa. Tehtävä ei ole kuitenkaan helppo, sillä esimerkiksi ennakkosensuuri koskee painovapautta, jota meillä yleensä ei mielellään halua rajoittaa. Tarkastuslautakuntien tms. erilaisen elinten tehtävä voisi myös muodostua hyvin hankalaksi ja yleistä arvostelua herättäväksi, kuten toukokuussa 1955 sanomalehdissä käyty keskustelu on todennut puhuttaessa pornograafisten julkaisujen ilmestymisen rajoittamismahdollisuuksista.

[...]

Sarjakuvien *kustantajien ja julkaisijoiden* kohdalla asia lienee lähinnä taloudellinen kysymys, ja he tuskin ilman muuta ja vapaaehtoisesti ovat halukkaita ryhtymään omien tulojensa pienentämiseen, jolta kannalta he lähinnä katsovat tätä kysymystä. Tässä voisivat asian auttamiseksi tulla mukaan *kodit*. Jos kotona lasten vanhemmat koettaisivat selvittää nuorille hyvien ja huonojen sarjakuvien eroja, koettaisivat saada muuta nuoria kiinnostavaa luettavaa huonojen sarjakuvien tilalle, voisi mahdollisesti menekin pieneminen saada kustantajat pyrkimään entistä parempien sarjakuvien julkaisemiseen. Kodin ja

koulun yhteistyö voisi myös edistää asiaa.³⁸⁸ (Turja 1956, 8; kursiv i originalet)

Efter att på detta vis ha lyft fram olika aktörer som kunde eller borde ha ett intresse för seriefrågan refererar Turja till olika åtgärder i USA (Turja 1956, 9–15). Därefter följer avsnittet ”Så i Amerika, hur göra hos oss?”³⁸⁹ i vilket åter hänvisas till de olika potentiella aktörerna i den finländska seriefrågans lösningsmodeller:

Ehkä meilläkin julkaisijat ja kustantajat rohkenisivat ja haluaisivat perustaa vastaavanlaisen vapaaehtoisen elimen asiantilan korjaamiseksi. Tai olisiko muiden piirien, lasten vanhempien, kasvattajien ym. koetettava luoda sellainen yhteistyössä kustantajien kanssa tai ilman heitä? Asia ansaitsee mielestäni vakavaa harkintaa, ja myös siirtymistä sanoista myönteisiin tekoihin.

Nimenomaan opettajien ja kasvattajien olisi tärkeätä pystyä määrittelemään kantansa sarjakuvaan, varsinkin, mikäli sarjakuva kaupallisten tuottajien ja sanomalehtien painattamissa muodoissa alkaa lähestyä opetuksen ja kasvatustyön kenttiä joko välillisesti tai välittömästi. [...]

Kokonaisuutena katsoen voimme nähdä sarjakuvakysymyksen tulevaisuutta ajatellen esim. kaksi eri päälinjaa. Toinen voisi olla jo olemassa olevien, kaupallisten toiminimien kustantamien julkaisujen laadun parantaminen esim. edellä esitettyjen paikallisten toimikuntien arvostelutoiminnan tai kustantajien itsensä perustaman vapaaehtoisen tarkastustoiminnan avulla. Toinen ’linja’ voisi mahdollisesti syntyä edellisen rinnalla siten, että opettaja- ja kasvattajapiirit sekä nuorisojärjestöt ryhtyisivät itse luomaan ja kustantamaan uusia, kas-

388 Övers. ”Vilka kretsar skulle då kunna och kanske också ha skyldighet att göra någonting för att avhjälpa den nuvarande situationen? Man torde kunna hitta flera olika grupper, som borde intressera sig för detta ärende. Sådana skulle enligt min mening vara exempelvis myndigheter, seriepublicister och -förläggare, hem och skola, olika ungdomsorganisationer som gör ett bildningsarbete m.fl.

Myndigheterna skulle möjligtvis i form av kontroll kunna övervaka även seriernas standard. Uppgiften är dock inte enkel, ty exempelvis förhandscensur rör tryckfriheten, som man hos oss överlag inte vill begränsa i för hög grad. Prövningsnämnders el. dyl. organs uppgift skulle även kunna bli väldigt svår och väcka allmän kritik, såsom konstaterats i den i maj 1955 förda diskussionen i dagstidningar om möjligheterna att begränsa utgivningen av pornografiska publikationer. [...]

Beträffande seriernas *förläggare och publicister* är väl ärendet främst en ekonomisk fråga, och de är knappast utan vidare och frivilligt benägna att börja minska sina egna inkomster, ur vilket perspektiv de främst ser denna fråga. Här kunde *hemmen* komma med för att bidra med hjälp i ärendet. Om barnens föräldrar hemma skulle försöka förklara skillnaderna mellan goda och dåliga serier, försökte ersätta dåliga serier med annan, för de unga intressant läsning, kunde möjligtvis en minskning i åtgången få förläggarna att sträva till att publicera bättre serier än tidigare. Även samarbete mellan hem och *skola* kunde förbättra situationen.”

389 Orig. ”Siten Amerikassa, miten meillä?”

vatuksellisesti nykyistä parempia sarjakuvajulkaisuja.

Joka tapuksessa asia on siksi laaja ja monisärmäinen, että sitä tuskin voitaneen ratkaista aivan nopeasti ja tuskin yksinomaan yhden ajatussuunnan mielen mukaan, koska siihen liittyy mm. suuri joukko ta-
loudellisia, sosiaalisia ja pedagogisia näkökohtia. Luultavasti yhteiset, eri piirien väliset neuvottelut voisivat tuoda asiaan lisävalaistusta ja ehkäpä niiden avulla voitaisiin myös löytää jokin suomalainen, meille soveltuva ratkaisu tähän asiaan. Ehkäpä siten voimme muovata sarjakuvan sellaiseksi, että se kelpaa myös myönteiseksi kasvatustekijäksi ja tehokkaaksi opetusvälineeksi.³⁹⁰ (Turja 1956, 15)

Hemmen och därmed föräldrarna utgör endast en instans bland andra i Turjas behandling. På ett mera generellt plan i debatten intar föräldrarna en särställning i regleringen av barns serieläsande. Även om föräldrarna och hemmen ges en central ställning finns också en viss skepsis angående deras förmåga och möjlighet att på ett tillfredsställande sätt hantera barnens serieläsande. I seriedebatten är ett första krav på föräldrarna kravet på närvaro:

Det gäller väl främst som i så många andra fall för föräldrarna att ägna sina barn tillräckligt tid och intresse. Att sätta sig in i ungdomslitteraturen av i dag är något som föräldrarna kunde ha stor nytta av om de vill välja sina barns nöjesläsning. Det gör naturligtvis mycket om de kan dela sina barns intressen också härvidlag, och om de genom diskussioner om vad de läst kan utveckla ungdomens smak. Det gäller att alltid ha tillräckligt mycket god litteratur att ge den läs-

390 Övers. ”Kanske publicister och förläggare hos oss också skulle våga och vilja grunda ett motsvarande frivilligt organ för att tillrättalägga situationen. Eller borde andra kretsar, barnens föräldrar, fostrare m.fl. försöka skapa ett sådant i samarbete med förläggare eller utan dessa? Saken förtjänar enligt mig allvarlig övervägning, och även en övergång från ord till positiva handlingar.

Det vore viktigt att uttryckligen lärare och fostrare skulle kunna definiera sin ståndpunkt gällande serier, speciellt, ifall att seriemediet i de former som kommersiella producenter och dagstidningar trycker börjar, antingen indirekt eller direkt, närma sig undervisningens och fostringsarbetets fält.

[...]

Sett som en helhet kan vi se seriefrågans framtid genom att tänka oss t.ex. två olika huvudlinjer. Den ena kunde vara en förbättring av kvaliteten hos publikationer utgivna av redan existerande, kommersiella firmor t.ex. genom en kritisk verksamhet utförd av ovan presenterade lokala kommittéer eller genom en frivillig granskningsverksamhet grundad av utgivarna själva. Den andra ’linjen’ kunde möjligtvis födas vid sidan om den föregående så att lärar- och fostrarkretsar samt ungdomsorganisationer själva skulle börja skapa och förlägga nya, fostringsmässigt bättre seriepublikationer än de nuvarande.

I varje fall är ärendet såpass omfattande och komplext, att det knappast kan lösas väldigt snabbt och knappast enbart i enlighet med en tankeriktning, eftersom det består av bl.a. en stor skara ekonomiska, sociala och pedagogiska aspekter. Troligtvis skulle gemensamma förhandlingar mellan olika kretsar kunna kasta ytterligare ljus över ärendet och kanske kunde man med hjälp av dem även finna en finländsk, hos oss tillämpbar lösning på detta ärende. Kanske kan vi därigenom forma seriemediet till ett sådant, att det även duger som en positivt fostrande faktor och ett effektivt undervisningsmedel.”

hungriga som slukar allt han kommer över. Småningom blir han kräsen och genomskådar de förljugna banaliteter och hårresande thrillers som han förut beundrat. (Domenica 1953, 358)

Näyttää siltä, että juuri sarjakuvamenetelmän väärinkäytön erityisesti ulkomailla saamat valtavat mittasuhteet velvoittavat vakavasti vanhempia ja kasvattajia tarkastelemaan entistä lähemmin omien kasvatiansa henkistä ruokavaliota.³⁹¹ (Salonen 1954a)

Vika on vanhemmissa, jotka täysin välinpitämättömästi suhtautuvat alkeellisten sarjakuvalehtien ja lapsille sopimattomien elokuva- ja televisio-ohjelmien vaikutukseen.³⁹² (Brotherus 1962, 452)

Föräldrars närvaro i barns (serieläsande) liv består av tid och intresse för barnets sysslor och intressen. I argumenteringen finns inbyggd en förståelse av att föräldrarnas vaksamhet i frågan är bristfällig. Det kan hävdas att ”föräldrakompetensen” ifrågasätts av expertisen (jfr Börjesson & Palmblad 2003a, 39; Sandin 2003, 231). Konkret uttrycks denna av den hälsning som danska lärare riktade till föräldrar, ”som visserligen alltid sörjer för att i mån av resurser vara i nivå med de senaste kraven på näring och hygien, men som är likgiltiga för vad barnen får i sig med sin läsning och vid sina biobesök” (Grrr 1954). Den tid och det intresse som skall tillägnas barnen och deras serieintresse har dock ett instrumentellt värde. Syftet är ju exempelvis inte att föräldrarnas diskussioner med barnen skall resultera i att de först nämnda blir serieläsare. Att ”dela intresset” och ”diskussion” innebär att föräldragenerationen skall erbjuda barnen alternativ till serierna.

Kodin henki ja siellä vallitseva kauneuskäsitys on se pohja, jolta lähtien lapsi sarjakuvaikänsä ja murrosvuotensa jätettyään alkaa nuorena ihmisenä asennoitua runouteen, musiikkiin ja kuvataiteisiin. [...] Jos heidän käsiinsä joutuu taidekirjallisuutta, voivat vanhemmat tehdä peräti mielenkiintoisia havaintoja siitä, mikä näitä nuoria taiteenharrastajia kiinnostaa. [...] Siis se mikä on tuttua on mieluista – ei-vähän pahinta sarjakuvavillitystään potevat pojat muutoin pitkäksi ajaksi pysähtyisi tutkimaan [Hugo Simbergin] ’Kuoleman puutarhan’ yksityiskohtia.³⁹³ (Merikoski 1955)

391 Övers. ”Det verkar som om de väldiga proportioner som uttryckligen den felaktiga användningen av seriemetoden har fått speciellt utomlands, allvarligt förpliktar föräldrar och fostrare att noggrannare än förut granska de egna lärjungarnas själsliga kost.”

392 Övers. ”Felet är föräldrarnas, som förhåller sig helt likgiltigt till primitiva serietidningars och för barn olämpliga tv-programs inverkan.”

393 Övers. ”Hemmets anda och den där rådande skönhetsuppfattningen utgör den grund, varpå barnet, då det har lämnat serieåldern och pubertetsåren, som ung människa börjar förhålla sig till poesi, musik och bildkonst. [...] Om det i deras händer kommer konstilliteratur, kan föräldrarna rentav göra intressanta observationer av vad det är som intresserar dessa unga

Ett stort ansvar vilar på föräldrarna när det gäller att välja lämplig läsning.

Man kan visserligen fråga sig om inte föräldrarnas roll i sammanhanget är en smula passé sedan Hälsingborggrabben i höstas helt sonika skrev till statsministern, när fadern kastade bort hans serietidningar? Tioåringen ställde diskussionen om serieläsandet på sin spets: ”Jag skulle vilja fråga om en far verkligen får ta sin sons serietidningar och kasta bort dem utan att sonen vet något därom. Svar kan skickas till nedanstående adress:...”

Jag tror inte att detta utslag av barnlig företagsamhet betyder att en ny era inletts, utan nog får föräldrarna som förr anses vara de utslagsgivande när det gäller lektyrvalet. [...] ([Örn-Holm] 1954)

Föräldrarna har ansvaret, de skall ”övervaka” barnens läsning (Lasten 1954) och de skall styra den. Ett annat sätt att uttrycka föräldrarnas roll i regleringen är att påpeka deras ansvar som exempel för barnen. Med hänvisning till en amerikansk undersökning skriver Nørvig:

[A]ikuisten suhtautumisella sarjakuviin on myös huomattava vaikutus lapsen suhtautumiseen. Jos yksikin perheen aikuisista ostaa ja lukee sarjakuvia, niin se tarttuu lapseen, kun taas sellaisen kodin lapsi, jossa kukaan aikuisista ei ole sarjakuvista kiinnostunut, välttyy ainakin liialliselta sarjakuvaihastukselta. Aikuisten a s e n n e on selvästi tärkein tekijä, heidän s a n a n s a taas eivät mitenkään vaikuta lapsen asenteeseen. Kiellot ovat tehottomia, jos lapsen ympäristössä on aikuisia sarjakuvien lukijoita.³⁹⁴ (Nørvig 1953, 30)

Med andra ord skulle föräldrarna visa intresse för barnens serieläsning samtidigt som de själva inte borde visa intresse för serier. Här relateras exemplets makt till effekten av förbud. Vilken makt föräldrarnas exempel har i relation till andra verksamhetsformer – t.ex. diskussion, intresse för barnet – berörs inte. Det är kanske anmärkningsvärt att denna hänvisning till föräldrars och vuxnas serieläsning relaterad till barnens serieintresse är den enda av sitt slag. Att vuxna läste serier konstaterades i vissa sammanhang (Domenica 1953; Amerikkalaisten 1957; Kivirinta 1958), men detta diskuterades inte i egenskap av de vuxna som exempel för barnens

---

konstidkare. [...]Det som är bekant är alltså kärt – inte skulle annars de pojkar som lider av sin svåraste seriemani för en lång stund stanna upp för att studera detaljerna i [Hugo Simbergs] ’Dödens trädgård’.”

394 Övers. ”De vuxnas inställning till serier har även ett avsevärt inflytande på barnets inställning. Om bara en av familjens vuxna köper och läser serier, smittar detta i barnet, medan ett barn i ett hem, där ingen av de vuxna intresserar sig för serier, undgår åtminstone en överdriven serieförtjusning. De vuxnas a t t i t y d är den klart viktigaste faktorn, deras o r d å andra sidan inverkar på intet sätt på barnets attityd. Förbud är ineffektiva, om det i barnets omgivning finns vuxna serieläsare.”

serieläsande. I andra sammanhang kunde givetvis vuxna klandras t.ex. för bristande aktivitet eller, då det gällde serieutgivare, felaktig aktivitet.

Huruvida de finländska föräldrarna anammade synen att barns läsande borde vara av intresse för dem är en fråga utanför denna avhandlings frågeställningar. Hur denna syn förverkligats i familjer och hem genom olika verksamhetsformer eller ”teknologier” – som t.ex. högläsning – kan inte heller relateras här. Kanske Maijas beskrivning av sin högläsning vittnar om en viss genklang i föräldrarollerna i hemmen:

Salaisena taka-ajatuksena näissä iltaisissa lukuhetkissä oli vielä se, että tahdoin koettaa ennättää sarjakuvalehtien edelle. Tiesin että ne ennen pitkää tunkeutuisivat meillekin, mutta sitä ennen tahdoin saada lapset tajuamaan, että on olemassa niin paljon muuta ja haus Kempaa luettavaa.³⁹⁵ (Maija 1958)

Vad som dock förefaller klart är att det fanns en oro för att föräldraskapet och hemmen eventuellt var otillräckliga instanser med avseende på kontrollen av barns läsning. För det första kan själva återopandet av föräldrar ses ur detta perspektiv, men för det andra uttrycktes denna oro också i mera explicita termer:

Varför måste ungdomslitteraturen diskuteras?

För att många föräldrar är ganska likgiltiga för den sidan av barnens fostran, som heter läsning, säger amanuenserna på ungdomsbiblioteken. Barnen måste hjälpas tillräta för att hitta de bra böckerna i den uppsjö av mindre god och lämplig läsning, som väller ur tryckpressarna. Hit hör bl.a. serierna, som kämpar om själarna och slår ut den värdefulla ungdomslitteraturen. ([Kraemer] 1953)

Boken var det motgift som barnen skulle botas med från sitt serieintresse. Pseudonymen Dot. skriver om en bokutställning:

På en vägg hänger Kalle Anka och Musse Pigg. De är kanske oslippiga potentater – men en utställning som den här ger kloka föräldrar många andra alternativ. Kalle Anka som representant för serieslukandet – honom kan man bekämpa med god barnlitteratur, böcker som inte är stereotypa massprodukter. ([Lindgren] 1955)

Erkki Salonen (1954b) lyfter fram, med hänvisning till en norsk undersökning, att hembiblioteken måste utvecklas, och att:

mikäli lapset vanhempien mielestä ahmivat liiaksi sarjakuvia, tämä saattaa johtua myös muun lukemisen puutteesta heidän välittömässä

395 Övers. ”Den hemliga baktanken med dessa kvällsiga lässtunder var dessutom att jag ville hinna före serierna. Jag visste, att de inom kort skulle tränga sig även till oss, men före det ville jag få barnen att förstå att det finns så mycket annan och roligare läsning.”

ympäristössään.

Tällä oivalluksella on käsitykseni mukaan aivan erityinen merkitys-sensä meillä Suomessa.³⁹⁶ (Salonen 1954b, 171)

Det kan vara en överdrift att säga att seriedebatten är ett uttryck för ett traditionellt folkbildningsprojekt, vari vissa delar – läs: en lägre samhälls-klass – av den finländska befolkningen bedöms som obildade och i behov av bildningsåtgärder. Detta drag är dock närvarande genom att fostran av barn sammanlänkas med en förståelse av vissa barns miljöer som brist-fälliga med avseende på bildning – eller brist på möjligheten att ackumu-lera kulturellt kapital, som senare i livet kunde omsättas (Bourdieu 1977 [1972], 186; jfr Knutsson 1987). Kopplingen mellan brister i bildning hos arbetarklassen och hos ungdom görs i Urpo Harvas undersökning om bildningsintresset bland arbetare. Harva (1954, 381) konstaterar att bildningsintresset hos arbetarklassen inte följer klassens gränser i förhål-lande till t.ex. den bildade klassen, utan varierar enligt vissa skiljelinjer inom arbetarklassen. Inom arbetarklassen hamnar ungdomen på fel sida om skiljelinjen mellan den bildade och obildade arbetarklassen: det är ar-betarna i högre ålder som ägnar sig åt bildande intressen, inte ungdomar-na. Harva kopplar dock inte denna brist hos ungdomen till ungdomar-nas hem eller föräldrageneration. Bland annat konstateras att hemmets ekonomiska status inte är av intresse. Den avgörande skillnaden mellan ungdomar och äldre arbetare dras enligt gränsen mellan bildning och un-derhållning. Ungdomens intresse är riktat mot underhållningen. Texten avslutas med en fråga angående folkbildningsarbetet: behöver vuxna bil-das endast för att den bildning som erjudits barn har varit bristfällig?

Såttillvida var inte föräldrarnas eller hemmens insatser tillräckliga för en lösning av serieproblemet, att även andra instansers insatser konstant åberopades i frågan. Ifråga om diskussionen om litteratur som motvikt till serietidningarna sågs biblioteken som en kanal för lösningen på se-rieproblemet. Biblioteksfolket intog i frågan också en aktiv ståndpunkt. En synpunkt ifråga om biblioteken var att de åtminstone inte skall delta i distributionen av serier. Med andra ord skulle serierna inte ingå i biblio-tekens samlingar. På en kurs om bibliotekens relation till barn och unga konstaterades i en arbetsgrupp:

396 Övers. ”om barnen enligt föräldrarna slukar för mycket serier, kan detta även bero på bris-ten på annan läsning i deras omedelbara omgivning.

Denna insikt har enligt min uppfattning en alldeles speciell betydelse hos oss i Finland.”

ettei kirjastoihin ole ainakaan erillisiä sarjakuvalehtiä ja vihkoja hankittava, ei edes houkuttukseksi.³⁹⁷ (Lastenkirjastokurssit 1954, 15)

Helle Kannila – *Kirjastolehtis* långvariga chefredaktör – konstaterade det samma:

Heikkotasoisia viikkolukemistoja ja jännityssarjoja ei missään tapauksessa saisi hankkia.

Lasten luettavaksi on nykyään olemassa monia kelvollisia lehtiä ja erikseen on muistettava askartelun, urheilun yms. piiriin kuuluvat. Näissäkin on sarjakuvia, niitä näyttää nykyaikana olevan mahdollon kokonaan estää lasten silmiin joutumasta, mutta erillisiä sarjakuvalehtiä ja niihin verrattavia vihkoja ei sopisi julkisiin kirjastoihin tilata. Onhan kirjaston tärkeimpiä tehtäviä nykyään pyrkiä johtamaan nuoret makua madaltavien, levottomien ja usein raakojenkin sarjakuvien lumouksesta oikean kirjallisuuden piiriin.³⁹⁸ (Kannila 1954)

en suinkaan vaadi, että viimeksi mainittujenkaan [ra’at gangsterijutut] levittäminen kiellettäisiin, vaan huonoa vastaan on taisteltava muilla aseilla, ennen muuta saattamalla hyvää mahdollisimman houkuttelevasti saataville.³⁹⁹ (Kannila 1962)

Bibliotekens roll i regleringen av barn och serier handlar om att erbjuda barnen och de unga alternativ till serierna. Den teknologi eller konkreta form för reglering som biblioteken har att nyttja är (bok)urvalet; den påtagliga process som handlar om att vissa material införskaffas till bibliotek medan andra material faller utanför samlingarna. Urvalsprocessen skulle inte grunda sig på någon viss litteraturforms popularitet, utan bildningsmässiga kriterier (Meri 1955). Kring denna process har inom biblioteksverksamheten uppstått en omfattande och regelmässig diskussion (jfr Kannila 1967), som ännu på 1950- och början av 1960-talet utan problem kunde utesluta serierna ur bibliotekens sfär (se Haavisto 1988). Bibliotekens roll kan dock ses som positiv jämfört med många andra ins-

397 Övers. ”att det till biblioteken åtminstone inte skall skaffas särskilda serietidningar och häften, inte ens som lockbete.”

398 Övers. ”Veckomagasin och thriller-serier av låg kvalitet borde på inga villkor införskaffas. Det finns nuförtiden många passande tidningar för barn att läsa och särskilt bör ihågkommas de på pysslandets, idrottens m.fl. områden. Även i dessa finns det serier, det verkar nuförtiden vara omöjligt att helt och hållet hindra dem från komma i barns ögon, men särskilda serietidningar och med dem jämförbara häften borde inte beställas till de offentliga biblioteken. En av bibliotekets viktigaste uppgifter nuförtiden är ju att försöka leda de unga från smaknedsättande, oroliga och ofta brutala seriernas förtrollning till den riktiga litteraturens krets.”

399 Övers. ”jag kräver ingalunda att de sistnämnda [brutala gangsterhistorier] spridning heller skulle förbjudas, utan det onda måste bekämpas med andra vapen, framförallt genom att lyfta fram det goda på möjligast lockande sätt”.

tansers verksamhet som mera kan tillskrivas negativa eller begränsande karaktärsdrag. I en annan ledare i *Kirjastolehti* anspelar Kannila på denna förståelse. Åter framförs också den negativa synen på förbud:

[...] monet vaikeroivat raakojen ja typerien sarjakuvien sekä muiden vahingollisiksi havaittujen julkaisujen levikkiä ehdotellen erittäin vaikeasti toteutettavia ja varmaankin tehottomiksi osoittautuvia kielto-lakeja, mutta kuinka moni kirjastoväen ulkopuolella vaatii positiivisia vastatoimenpiteitä: hyvän ja hauskan luettavan saattamista mahdollisimman mukavasti kaikkien lasten ja nuorten ulottuville?⁴⁰⁰ (Kannila 1955)

Bibliotekens uppgift är således tudelad. För det första skall de hålla serierna utanför sina väggar. För det andra skall de erbjuda barn och ungdom positiva alternativ till serierna i form av rekommendabel litteratur. Biblioteken kan anses representera den del av samhället som betraktas som ansvarstagande professionella fostrarkretsar. Andra dylika samhällsgruppers, professioners eller institutioners roll i lösningen av serieproblemet är mindre specifikt definierad i debatten, men exempelvis lärares, lärarorganisationers och skolans aktivitet åberopas i flera sammanhang (t.ex. Grrr 1954; Lasten 1954; Turja 1956, 8). Den aktivitet som förväntas av dessa är dock inte på samma nivå som föräldrarnas eller bibliotekens. Det handlar inte om att lärare skall föregå som exempel för barn, det handlar inte om att lärare skall ha insyn i eller visa intresse för barns fritid och serieläsande och det handlar inte om att lärare skall erbjuda barnen bättre alternativ till serieläsningen. Att lärare och lärarorganisationer kopplas till lösningen på serieproblemet handlar om en potentiell roll som debattör och opinionsbildare. I enstaka fall ges lärarna konkreta uppgifter. I ledaren ”Grrr – pang – snyft” (Grrr 1954) föreslås att lärarorganisationer och föräldraföreningar är ”redo att med bokhandelns fackorgan diskutera möjligheten för en försäljningsblockad, riktad mot det värsta”. En annan lösningsmodell, i vilken lärare och fostrare i allmänhet spelar en roll, är den s.k. juryn, d.v.s. en instans med uppgift att granska seriemarknaden. Läraren är en figur som besitter en påverkansmöjlighet tack vare professionens kontakt med barnen. Denna expertis ville man koppla till eventuella juryer då dessa föreslogs som lösningsmodell (Turja 1956), liksom även skedde i

400 Övers. ”[...] många jämrar sig över spridningen av brutala och enfaldiga serier och andra publikationer, som har observerats vara skadliga, och föreslår mycket svärförverkligade förbudslagar, som antagligen skulle visa sig vara ineffektiva, men hur många utöver biblioteksfolket kräver positiva motåtgärder: att bringa god och rolig läsning på bekvämast möjliga sätt inom alla barns och ungas räckvidd.”

serieutskottet i General Mannerheims Barnskyddsförbund. Det hände också att lärare åberopades av de skribenter som såg en potential i seriemediet som ett pedagogiskt hjälpmedel. H. A. Turja (1956) såg lärarna i denna dubbla roll – som dels delaktiga i övervakningen, dels potentiella användare av seriemediet.

Censurverksamhet eller att lagstiftningsvägen gripa an serieproblemet var ett tillvägagångssätt som inte betraktades som fördelaktigt. På det stora hela kan de lösningsmodeller som framfördes som fördelaktiga betraktas som s.k. positiva åtgärder som genom införandet eller förstärkandet av vissa verksamhetsformer skulle ha som effekt en minskad eller förändrad seriepublicering och/eller serieläsning. De olika positiva åtgärderna åberopade olika aktörer i det finländska samhället och seriedebatten. Till exempel åberopades barnet som en i sista hand ansvarstagande och kapabel instans, vars insats skulle vara avgörande med avseende på serieläsningen. Dock var definitionerna och förståelserna av barndom ambivalenta i seriedebatten. Detsamma gäller den andra ändan i seriemarknadens produktions- och konsumtionskedja. Den roll som producenterna, utgivare och distributörer, tilldelades i lösningsmodellerna var ambivalent.

Kontentan av serieproblemet som det utmålades var att barn läste serier. Problematiseringen ägde rum på olika sätt. För det första kunde fokus ställas på barnen (och deras serieläsning). För det andra kunde fokus ställas på seriernas existens (och barns tillgång till och läsning av dessa). Ur detta andra perspektiv kom den problematiska gruppen i samhället att utgöras av de instanser som hade ansvar för att serierna fanns, med andra ord förlag, importörer, producenter, distributörer och tidningshandlare.

Då barnen stod i centrum för problemet var de lösningsmekanismer som förordades i första hand sådana som genom olika positiva åtgärder skulle leda barnet på rätt väg. I dessa lösningsmodeller åberopades dels barnen själva, dels olika aktörer som anknöts till barndomen i samhället. Barnen hade så att säga en inneboende förståelse med vars hjälp serieproblemet kunde lösas bara barnen fick den rätta hjälpen på vägen. Denna logik kan betraktas som grundad på en rationalitet med etiska förtecken och ett sätt att ställa barnen inför användningen av en självets teknologi. Barnen skulle genom egna förhållningssätt ändra sig själva (jfr Foucault 2000c [1982], 225). Genom kritiskt tänkande och serieläsande skulle barnen inse att de inte var intresserade av dåliga serier. Här fanns en tillit till de inblandade aktörernas förmåga till etiska val och beteendeformer. Då

producentänden på seriemarknaden ställdes i fokus var lösningsmodellerna grundade på en rationalitet med ekonomiska förtecken. Seriepubliceringen sågs som en verksamhet styrd av kommersiella intressen.

Heillä [sarjakuvien ja piirrettyjen elokuvien laatijat] ei ole luonnollisesti kasvatajan vastuuta eivätkä he kysy, mitä seurauksia lapsille ja yhteiskunnalle tällaisesta julkaisutoiminnasta voi olla. He tähtäävät ainoastaan sellaiseen liiketoimintaan, joka tuottaa mahdollisimman suuren voiton. Eikä silloin kysytä, minkä kustannuksella.⁴⁰¹ ([Syväniemi] 1959, 16)

Luultavasti suurilla lehtiyhtymillä, joita kiinnostaa yleisön suhtautuminen sarjakuviin, on jonkinlainen käsitys siitä, mitä sarjoja eniten luetaan, mutta on tuskin aihetta uskoa, että nämä yhtymät ottavat kasvatuserän huomiota julkaistessaan sarjakuvia.⁴⁰² (Nørvig 1953, 28)

Den amerikanska massproduktionen med sitt enbart kommersiella syftemål dränker fullkomligt alla bättre uppslag. (Domenica 1953, 358)

[...] sarjakuvien tuotanto on markkinanäkökohtien sanelemaa.⁴⁰³ (Lukeminen 1954)

Seriepubliceringen betraktas i hanteringen av serieproblemet som en kommersiellt inriktad verksamhet, vilket likställs med att det kommersiella intresset åsidosätter andra värden, som t.ex. associeras med fostran av barn. Synen på produktionen av serier begränsas dock inte till konstaterandet av det ekonomiska intresset som styrande. Inom seriedebatten framförs också möjligheter till reglering av denna aspekt av seriemarknaden eller med andra ord lösningsmodeller som tar fasta på en påverkan av de ekonomiska realiteter som producenterna betraktas som förbundna till. Strategierna som utmålats för att styra den kommersiellt inriktade serieproduktionen är av två slag. Det finns dels en modell i vilken producenterna är exkluderade ur processen, dels en modell i vilken producenterna inkluderas i processen.

401 Övers. ”De [serie- och animationsfilmsskaparna] har naturligtvis inte fostrarens ansvar och de frågar inte vilka följder en sådan här publikationsverksamhet kan ha för barnen och samhället. De inriktar sig endast på sådan affärsverksamhet, som inbringar största möjliga vinst. Och då frågas inte på bekostnad av vad.”

402 Övers. ”Troligtvis har de stora tidningskoncernerna, som intresserar sig för publikens inställning till serier, någon slags uppfattning om vilka serier som läses mest, men det finns knappast skäl att tro att dessa koncerner beaktar fostringsaspekter då de publicerar serier.”

403 Övers. ”[...] serieproduktionen är dikterad av marknadsaspekter.”

Ambivalensen angående producenternas roll i lösningen av seriefrågan framkommer tydligt i citaten ur Turjas text i början av detta avsnitt. En möjlighet till producenters egen, frivillig reglering av sin verksamhet och utgivning finns, men den behandlas med en viss skepsis. Förslagen balanserar mellan en önskan att producenterna själva skrider till verket och en insikt om behovet av att andra aktörers verksamhet tvingar producenterna till åtgärder. Detta tvång uppnås för det första genom att andra aktörer påverkar marknaden för serier så att producenterna för att undvika förlust tvingas skrida till åtgärder. För det andra kan övriga aktörers verksamhet inbjuda producenterna till dialog och en gemensam insats för förändring av marknaden. Denna dubbla strategi av exklusion och inklusion av producenter i forandet av lösningen av serieproblemet kan också anta olika former i och med att vissa element i produktions- och distributionskedjan inkluderas medan andra exkluderas:

Om det visar sig att de kulörta seriemagasinen verkligen genomgående är så skadliga som man har anledning att befara, och om ingenting annat kan hejda dem, borde föräldraföreningar och lärarorganisationer vara redo att med bokhandelns fackorgan diskutera möjligheten för en försäljningsblockad, riktad mot det värsta – såvida det inte kan tänkas att importörer och förläggare frivilligt ålägger sig en betryggande kvalitetskontroll. (Grrr 1954)

9.4 Det dåliga förbudet

Oberoende av om diskussionerna om serieproblemet återopade den allmänna opinionen, kompetenta barn, föräldrar, bibliotek, professionella fostrare eller producenter var en gemensam nämnare skepticismen angående förbud. Ett förbud var en dålig metod, eftersom det var ineffektivt. Som en effekt av förbud angavs den opposition som detta skulle väcka hos barn. ”Den rätta metoden är väl inte sedan barska förbud som bara väcker trotsigt intresse, eller joltiga sagotantstonfall som bara framkallar fräna cowboyskratt” (Grrr 1954). Förbudet väcker hos barnet ett trots och ett intresse för serierna. Med andra ord har förbudet den oönskade effekten av att fungera som reklam för serierna. Som ovan framgick skall barnet själv få komma till insikt om att serierna inte är värdefull eller önskvärd läsning. Till denna insikt skall barnet inte tvingas, utan ledas och manipuleras – för att använda ett ord som debattörerna inte använde.

Förbudet har dock också en annan sida, som inte rör serieläsandet, utan förefaller hänga samman med yttrandefrihet och samhällsordning på ett

mera allmänt eller principiellt plan. Censur av t.ex. serier har vidare konsekvenser än de som anknyter till seriemarknaden eller barns serieläsande. Nørvig (1953, 30) hänvisar i sin artikel till censurlagstiftningens och förbudets oförenlighet med ”skandinaviskt tänkande”. Att denna oförenlighet inte betraktades som självklar i finländska förhållanden visar de pressskriverier som föranleddes av de finlandssvenska biblioteksföreningarnas uttalande för att lagstiftningsvägen hantera den ”allvarliga fara” som serietidningarna ansågs förorsaka åt barn och unga (Ålands biblioteksförening m.fl. 1955). I den negativa responsen i finlandssvensk dagspress hänvisas till det som karaktäriseras som censurer hos vissa – icke namngivna – instanser i det finländska samhället:

Ett förbud vore farligt därför att det skulle stimulera allehanda ljusskygga element till anfall mot tryckfriheten på andra områden. Det finns gott om den sortens folk även i vårt land, och intoleransen är hos många gränslös. (Biblioteksfolkets 1955)

De ytterst fätaliga missbruken av vår tryckfrihet som måhända har förekommit skall man nog kunna komma åt på annat sätt, synnerligast som förbudslagstiftning hos oss lätt blir en hydra med bra många huvuden. Hur skall exempelvis den seriecensur sammansättas som skall övervaka att lagen följs? Skall det bli efter politiska linjer? Det öppnar hisnande perspektiv. (Ny 1955; citerad i Blick 1955)

Censurivern framställs dock inte som en nationell fråga. I en text hänvisas också till olyckliga exempel på fenomenet ”både på kontinenten och i Amerika” ([Stormbom] 1955; citerad i Blick 1955), liksom det förra citatet ovan pekar på ”ljusskygga element” både i Finland och annorstädes. Förbud och censur betraktades som riskfyllda konventioner och överenskommelser, inte som åtgärder grundade på oproblematiske eller universella värden.

Först och främst finns det ingen högre norm för vad som är pornografi och vad som är skön konst, vad som är hurtig och tuff äventyrsromantik och vad som är bloddrypande revolver- och gangsterdramatik. (Lurande 1954)

Ett inslag i argumentationen mot censur och förbud är en förkönande retorik. Bland annat ställs trotsiga ”fräna cowboyskratt” mot ”joltiga sago-tantstonfall” (Grrr 1954). I en text (Salonen 1954a) hänvisas till ett radioanförande som en ”tantig moralpredikan” (tätimäinen moraalisaarna), i vilken inte gjordes åtskillnad mellan dels Walt Disneys sympatiska seriehjältar, dels olika brotts- och skräckserier. Opinionen mot serier skulle,

enligt en annan text, hållas ”förnuftig i målsättningen utan överdriven ’tantighet’” (Äventyrligt 1955). Ytterligare hänvisas till ”en egendomlig blandning av diktatur- och syföreningsmentalitet” (Om 1954) angående ett initiativ att begränsa utgivningen av pornografi. Syftet med ordvalen förefaller klart. Genom det könade språkbruket nedvärderas vissa former av åtgärder angående serieproblemet. I ett könssystem, i vilket ”mannen”, maskulinitet och manliga verksamhetsformer är högre värderade än ”kvinnan”, femininitet och kvinnliga sysslor, kan vad som helst glorifieras eller nedvärderas i könade termer. Men här kanske också finns en annan koppling i vilken reglering och kön sammanvävs. Eftersom diskussionen anknuter till barndom finns en orsak att anta att serieproblemet associeras med den kvinnliga sfären, till vilken barns uppfostran traditionellt tillskrivs (hos Parsons & Bales [1955, 22–23] t.ex. i termer av olika roller). Denna association kan tolkas som gällande både föräldragruppen, d.v.s. i praktiken mammorna, och vissa professionella grupper eller s.k. kvinnoyrken såsom lärare och bibliotekarier. Denna association är givetvis felaktig i den bemärkelsen att många av utsagesinstanserna i seriedebatten bestod av män, representerande t.ex. lärarkåren, forskarkretsar och läkarprofessionen. Utan att dra för omfattande slutsatser om förhållandet kan konstateras att citaten ovan inte endast utgör utsagor mot t.ex. censur, utan också skapar gränser i deltagandet i det offentliga livet genom att nedvärdera vissa röster. Kanske skulle serieproblemet hanteras av ”den kvinnliga sfären” samtidigt som denna i sina lösningsmodeller inte fick inkräkta i det offentliga livet i form av pläderingar för ny lagstiftning. Samtidigt kanske ”den kvinnliga sfären” inte heller fick inkräkta på barn domen genom något som kunde betraktas som en feminisering av gossebarnet, som trots allt utgjorde den centrala serieläsande figuren i debatten (se kapitel 6).

Det fanns i seriedebatten – som alla citat presenterade i detta kapitel understryker – ett utbrett motstånd mot censur och förbud. Då sådana åtgärder eller en planering av dylika föreslogs, gjordes det aldrig utan att även andra verksamhetsformer förordades, som fallet var t.ex. då serieutskottet inom General Mannerheims Barnskyddsförbund planerade sin verksamhet (se kapitel 7.2). Som ett eventuellt undantag till denna regel kan betraktas riksdagsdiskussionen om serier och riksdagens svar till regeringspropositionen angående Lag angående undertryckande av osed-

liga publikationers spridning (se kapitel 8.1). I denna lagstiftande kontext utgjorde förbudet i form av lag ett åtminstone delvis attraktivt alternativ.

9.5 Avslutning

Som diskussionen visat återopades i debatten om serieproblemet ett flertal olika lösningsmodeller och kombinationer av sådana. Det förefaller ha funnits en enighet om att serieproblemet var relativt viktigt, åtminstone var det värt att diskutera. Det förefaller också ha funnits en uttalad åsikt att problemet inte kunde lösas på något enkelt eller helt entydigt sätt. Prob

lemet konstruerades som mångfacetterat och utgjorde en knutpunkt för olika intressen. Många av lösningsmodellerna påtalade också vikten av att inkludera ett flertal olika aktörer i strategierna för att råda bot på problemet med barns serieläsning. Som en del av lösningen sågs inte bara fostrare och experter av olika slag, utan även barnen själva eller serieproducenterna kunde inkluderas i strategierna. Ingen part var så totalt demoniserad att den endast skulle ha betraktats som en del av problemet. Alla parter kunde ses som en del av lösningen av problemet. Olika gruppers aktörskap hängde dock samman med positionen som en del av problemet respektive som en del av lösningen.

Barn eller serieproducenter kunde inte tillskrivas ett fullt aktörskap i lösningsmodellerna. För att dessa grupper skulle kunna infria sitt aktörskap behövde de vägledas, manipuleras, påverkas och informeras om en verklighet utanför den av serietidningen skapade maskopin mellan dem. Barn behövde få kunskap om annan litteratur, de behövde få uppmärksamhet av föräldrar och lärare. Serieproducenter behövde få signaler om en föränderlig seriemarknad och om en granskande offentlighet. Det fanns dock en skillnad mellan barns och serieproducenters aktörskap eller dess potential. Barnet förefaller ha besuttit potentialen till ett etiskt aktörskap, som endast behövde hjälpas fram. Serieproducentens aktörskap var alltid ekonomiskt och oförenligt med en etisk verksamhet. Moralisk verksamhet måste i serieproducenternas fall framtvingas av det omkringliggande samhällets reglering, som skulle leda till etisk verksamhet med ekonomiska förtecken. Barnet hade en godhet i sig – den hade endast inte kommit till uttryck på grund av t.ex. serietidningar – som måste lockas fram. Hos serieproducenten fanns inte denna godhet, utan det kommersiella intresset var överhängande. Lösningen blev då att det kommersiella intresset fick

kvarstå, men sätten varpå det tillfredsställdes måste förnyas. Publiceringsverksamheten var också värdefull, eftersom den representerade företagsamhet. Denna typ av företagsamhet – och fri ekonomi – hade dock ett mervärde utöver den rena ekonomismen. Publiceringsverksamheten även i ett så negativt sammanhang som seriepublicering var anknuten till de positiva värdena yttrande- och tryckfrihet. I barnets och serieproducentens skepnader kopplades samman både motsättningar och samverkan. Barnet – i egenskap av ett oskyldigt barn – hotades av yttrandefrihet och företagsamhet. Barnet som framtida medborgare utsattes för vissa risker på grund av dessa värden och verksamhetsformer. Dock erhöll barnet också i relation till yttrandefrihet och företagsamhet ett aktörskap i form av ett kompetent barn. Eftersom yttrandefrihet och företagsamhet var positiva värden behövdes ett kompetent barn som inte riskerade dessa värdens autonomi.

Samhället ”behöver” både barn och friheter. Seriedebattens utsagor visar att det finns en del problem att sammankoppla dessa element eller positiva värden i samhället. Hanteringen av de eventuella klyftorna mellan perspektiven behöver inte nödvändigt innebära en konflikt, vilket föreligger då skeendet beskrivs med begrepp som moralpanik, förbud eller censur. Det förefaller finnas orsak att se ett sammanjämkande av olika värden, av att beskriva seriedebatten och dess lösning i termer av konsensus. Konsensus i det liberala styret innebär i praktiken självreglering (jfr Börjesson & Palmblad 2003a, 237). De till synes icke kompatibla värdena yttrandefrihet och god barndom kan sammankopplas med varandra under rubriceringen konsensus genom en båda parternas – serieutgivarnas och barnens – självreglering. I och med detta begränsas aktörernas handlingsutrymme, men de tillskrivs också kompetenser. Serieutgivarna skall ägna sig åt självcensur, men de tillskrivs en kompetens att handla etiskt i sitt bruk av tryckfriheten och i sin företagsamhet. Barnen skall likaså ägna sig åt en självcensur, men de tillskrivs också kompetensen att göra de korrekta valen själva, att klara av att urskilja skadligt från nyttigt, gott från ont.

10. Seriedebattens problematiseringar – problematiseringar av seriedebatten

10.1 Inledning

Det är nu dags att knyta ihop de trådar som utvecklat i de tidigare kapitlen. I avhandlingens syftesbeskrivning uttryckte jag min vilja att studera hur kunskap om och reglering av barndom och serier kopplades samman i 1950-talets finländska seriedebatt, d.v.s. studera seriedebattens problematiseringar. Vidare skrev jag att jag ämnade göra detta ur ett nutidshistoriskt perspektiv, d.v.s. med analysen av debatt erbjuda tankegodis för tänkandet om barn, media och reglering idag. Detta kan beskrivas som en problematisering av seriedebatten.

I de fem senaste kapitlen, i vilka jag har låtit studiens empiriska material komma till tals, har jag haft fokus på seriedebattens problematiseringar av relationen mellan och regleringen av barn och serier. I de olika kapitlen har infallsvinkeln varierat, men det oaktat har fokus varit på att beskriva de förståelser av serier, barndom och reglering som aktualiserades i seriedebatten. Mitt andra syfte, det nutidshistoriska, har jag inte lyft fram. Jag utgår från att det blir uppfyllt genom att de fem föregående kapitlen finner sina läsare, men likväl vill jag poängtera vissa aspekter av analysen i ett nutidshistoriskt syfte. Samtidigt är detta en sammanfattning av studiens resultat.

Seriedebatten i Finland varade i dryga tio år. Den tog fart i början av 1950-talet, några år efter att de första serietidningarna utkommit i Finland. Seriedebatten är eventuellt ett vilseledande namn för fenomenet, eftersom det som diskuterades var seriemediet i relation till barn och unga. Seriedebatten representerar endast ett uttryck för en lång historia av s.k. mediepaniker (Drotner 1992), som uppkommit kring nya medier och

som handlat om barn och ungdom: två aspekter som båda är närvarande också i det aktuella fallet. Den finländska efterkrigstida seriedebatten är dock än mindre unik, den var nämligen i ett internationellt perspektiv endast en yttring för fenomenet. Varför alltså studera just den finländska efterkrigstida seriedebatten? Vad kan jag bidra med efter att ha studerat den? Många studier om både mediepaniker och den internationella seriedebatten finns redan.

Det här är den första akademiska studien som granskar den finländska efterkrigsseriedebatten. Det betyder att jag i den här studien lyfter fram verksamhet och kunskap som förefaller ha fallit i glömska. I konkreta ordalag betyder det att jag åtminstone gett vissa historiska dokument om inte ett nytt liv så åtminstone ett nytt användningsområde. Samtidigt finns det fog att anse att seriefrågan på 1950-talet var eller med andra ord konstruerades som ett betydande socialt problem. Så pass många institutioner och individer engagerades att verka i frågan och ta ställning till den, att jag vågar påstå att seriefrågan inte endast var en konspiration för att avstyra intresset från andra, viktigare frågor. Seriedebatten kan anses vara en betydande bit finländsk historia.

Det finns olika motiv till behovet att komma ihåg seriefrågan som en för sin samtid relativt viktig frågeställning. Ett motiv är att seriefrågan spelar en viktig roll för hur seriemediet idag betraktas som uttrycksform. Seriefrågan erbjuder en viktig bakgrund till hur seriemediets status har förändrats och hur serierna har varit objekt för legitimeringsförsök under andra halvan av 1900-talet (Boltanski 1975; Kauranen 1997). Detta är inte endast en fråga för seriefantaster, utan även av sociologisk relevans. Ett annat motiv att komma ihåg seriedebatten är att den ger ett perspektiv på dagens debatter om barns mediebruk, samt huruvida och hur detta skall kontrolleras. Den här studien kan fungera som en (ytterligare) påminnelse om att det saknar nyhetsvärde då vi idag diskuterar barns medierelationer. De farhågor och den oro, det intresse och de åtgärder som idag uppvisas i relation till barns medieanvändning har många kontaktytor och gemensamma drag med 1950-talets seriedebatt. Den debatten handlade inte om Internet eller datorspel, men i övrigt är de gemensamma nämnarna många.

Jag hoppas alltså kunna påminna om att vi idag inte är unika då vi sysselsätter oss med frågeställningar kring barn och media. Det finns en tradition av tänkande och agerande i dessa frågor; en tradition som påfallande

ofta glöms bort (Drotner 1992, 52) kanske framförallt av dem som önskar skrida till (drastiska) åtgärder för att råda bot på något problem i barns relationer till media (jfr Börjesson & Palmblad 2003b, 10).⁴⁰⁴ Jag hoppas givetvis också att jag genom att lyfta fram en del av denna tradition skall kunna erbjuda nya perspektiv på dagens agerande och problemlösning.

Det är dock inte så enkelt att denna studie endast lyfter fram ett stycke glömd finländsk populärkulturhistoria eller en speciell mediepanik. Viktigt är också det perspektiv ur vilket detta görs i den här studien. Inom det perspektiv som inspirerats av regementalitetetsbegreppet och styrningsanalytiken har jag haft som mål att förstå den kunskap om barn och serier och reglering som kom till uttryck i debatten. Jag har velat låta materialet komma till tals och försökt åsidosätta mina egna förutfattade meningar. Jag har tidvis kanske representerat ett inifrånperspektiv, d.v.s. jag har godtagit den rationalitet som debattens uttryck skapat som uttryckligen rationell. Denna ansats har också inneburit att jag har försökt förstå nyanserna i de uttryck som kommit till i olika sammanhang. Analysen har varit detaljerad, vilket enligt mig har resulterat i en beskrivning av seriedebattens kunskap, i vilken variationsrikedomen i denna kunskap kommit till uttryck. Metoden har fyllt två funktioner. För det första har jag så att säga tagit seriedebatten och -debattörerna på allvar. Ett annat sätt varpå jag uttryckt denna avsikt är att jag valt att inte använda termen ”panik” för att beskriva debatten. Den andra funktionen som mitt förfarande haft är att jag bejakat idén om kunskapens produktivitet. Ur perspektivet att kunskapen har effekter anser jag det vara viktigt att fästa uppmärksamhet vid variation och eventuella motsägelser. Om kunskapen är produktiv kan en analys av den inte förbise kampen mellan olika kunskapsformer och olika utsagor. En sådan analys berättar om hurdan kunskap det finns utrymme för och i förlängningen hurdana handlingar som är möjliga, t.ex. i form av serieläsande eller regleringen av kulturella uttryck.

10.2 Reglering och lösningsmodeller

Seriedebatten utgjorde en problematisering av seriemediet och barns serieläsning. Att jag betraktar den som en problematisering innebär att serierna och barns serieläsande på intet sätt var ett självklart problem av en bestämd natur. Problemet såg ut på olika sätt i olika sammanhang och ur

⁴⁰⁴ Om glömska och om hur historien upprepar sig i ett annat sammanhang, nämligen ”förnyelsen” av fångelseväsendet, se Foucault 1987 [1975], 270–273.

olika perspektiv. Seriemediet definierades på olika sätt och barndom gavs varierande innebörder. På samma sätt krävde detta föränderliga problem också olika lösningar och olika hanteringssätt. Därför problematiserades också själva regleringen av det s.k. serieproblemet. Lösningförslagen varierade och i diskussionen om hurdan reglering som behövdes för att hantera problemet lyftes olika former av styrning fram som det mest önskvärda, ändamålsenliga eller nödvändiga. Lösningsmodellerna tog fasta på olika former av maktbruk, från krav på statliga censuratgärder till poängterandet av individens ansvar. Min förståelse av vad "lösning" och "reglering" innebär är bred. Också utsagor som tillkännagav att inget problem fanns att lösa och att ingenting behövde regleras betraktar jag som en form av problemlösning. Det så att säga regleringsfria tillståndet är också reglerat och strängt taget existerar det regleringsfria tillståndet inte.

Det är givet att de som debatterade serier och definierade ett serieproblem hade en vilja att fästa sin och andras uppmärksamhet vid frågeställningen. Det fanns en angelägenhet i problematiken och det fanns ett intresse att skapa opinion kring den. Olika skribenter riktade sitt tanke- och handlingsväckande budskap mot olika delar av samhället. Ibland var det allmänheten som måste uppmärksammas på problematiken, ibland var publiken snävare definierad, bestående av exempelvis föräldrar, lärare eller bibliotekarier. Appellen till allmänheten eller någon annan mera begränsad offentlighet kunde också vara mer eller mindre explicit. Oavsett detta innebär det faktum att serierna och serieläsandet behandlades i dylika uttryck att seriemediet och serieläsandet var någonting problematiskt. Redan debattens konstaterande av existensen av ett s.k. serieproblem kan betraktas som en form av reglering av problemet. I och med att serier och serieläsande diskuteras som ett problem påverkades förutsättningarna för seriemediets existens och för serieläsandet. Serierna som uttrycksform och serieläsandet som verksamhet var i och med detta reglerade. Det kan anses ha varit en lindrig och liberal form av reglering, därmed inte sagt att den inte skulle ha kunnat ha betydande effekter. Det faktum att uppmärksamhet fästes vid problematiken var emellertid endast ett första steg mot en lösning av problemet. Uppmärksamheten var en förutsättning för vidare handlingar.

Även om det fanns en önskan att engagera en bred front i seriedebatten var det vissa grupper eller aktörer i samhället som gavs en mera central position med avseende på möjligheterna att påverka hanteringen av se-

rieproblemet. I seriedebattens texter innebar detta att en speciell vädjan riktades till dessa grupper, bestående av föräldrar, lärare, bibliotekarier, statsmakten, förlag och distributörer och ibland även barnen. Åberopandet av olika instanser kan granskas genom en indelning i självreglering och yttre reglering. Då barn åberopades handlade det om en tilltro till eller önskan om att dessa själva kunde reglera sin relation till seriemediet. Men även i denna självreglering skulle representanter för vuxenvärlden spela en viktig roll. Barns självreglering krävde en vägledning från vuxnas håll. Då andra instanser, som förväntades agera för en lösning på serieproblemet, åberopades var målet i allmänhet regleringen av barns aktiviteter. Dessa instanser skulle utöva yttre reglering av barns läsvanor och fritidsintressen. Eventuellt skulle denna yttre reglering av barnen bygga på den reglerande instansens självreglering, men den var bara ett medel för att uppnå målet som bestod av regleringen av barns serieläsande. Till exempel kunde debattutsagor lyfta fram föräldrars egna läsvanor som ett exempel för barnen. Således krävdes i detta fall föräldrars självreglering som ett steg i regleringen av barnen. Även om pudelns kärna var barns serieläsande, var det inte endast barnen som definierades som i behov av yttre reglering, utan även serieproducenter och föräldrar kunde ställas i samma position.

Till exempel efterlystes i debatten serieproducenternas egen reglering av sin verksamhet genom granskning av hurdant material som publicerades i serietidningar. Tilltron till denna instans var dock allt annat än självklar. Seriepubliceringen ansågs också vara i behov av yttre reglering på grund av att producenterna uppfattades representera kommersiella intressen som var oförenliga med en god fostran av barnen. Tilliten till föräldrars kapacitet eller kompetens att styra sina barn var inte heller fullständig. Av föräldrarna krävdes närvaro och delaktighet i barnens liv, styrning av barnens val av läsning samt att de skulle föregå som ett gott exempel för barnen. Föräldrarna anklagades tidvis för brister i alla dessa hänseenden. Föräldrars intresse för sina barn beskrevs som bristande, men även faktorer som t.ex. frånvaron av materiella resurser i form av hembibliotek påpekades. Det var således inte endast barnen som var objekt för seriedebattens krav på yttre reglering.

En mera entydigt reglerande roll i seriedebattens uttryck spelades av bibliotekarier och professionella fostrare såsom lärare. Bibliotekarier och bibliotek existerade entydigt för att erbjuda barnen ett bättre alternativ till serierna. Att serier inte hörde hemma i biblioteken påpekades emellertid

i ledartexter i *Kirjastolehti*, vilket antyder att tilliten till biblioteksfolkets omdöme inte heller var fullständig. Seriernas – och andra undermåliga litterära formers – position i relation till bibliotekens urval måste motiveras och klargöras för fältet. Då lärare och fostrare återropades som en del i lösningen av serieproblemet handlade det om deras roll som opinionsbildare och debattörer eller som medverkande i juryer eller granskningsnämnder. De intog således en klar expertroll i förhållande till frågor som rörde barn- och fostran. På en punkt kunde lärarna även tänkas ha en relation till seriemediet i sitt dagliga arbete, nämligen då det förslogs att serierna kunde användas som ett pedagogiskt hjälpmedel för att förmedla värdefull kunskap.

En vaksam allmän opinion, alerta föräldrar och fostrare, exemplens makt och producenters egen kvalitetskontroll var metoder som återropades. Det gjordes också förslag som eftersträvade någon form av förbud eller censur. Sådana utsagor stötte dock lätt på motstånd. Förbud och censur betraktades som negativa och ineffektiva lösningsmodeller. Ett tydligt tecken på detta negativa förhållningssätt var sättet att tala om förbud som uttryck för ”tantighet” eller ”sagotantstonfall”. Censur var enligt debattuttrycken något dåligt eftersom det generellt sett var en felaktig väg att gå. Debattörerna var inte oroad för seriernas vara som uttrycksform, utan såg risken att censursträvandena skulle spridas till andra, viktigare områden av yttrandefrihet. Förbudet sågs också som en metod som kunde väcka motstånd hos de serieläsande barnen och kanske till och med ökade intresset för den förbjudna frukten.

Mediedebattens problematisering av regleringen av seriefrågan lyfte fram olika lösningsmodeller. Denna allmänna bild av lösningsmodeller kompletteras med en granskning av lösningsmodeller och regleringsförsök i mer specifika kontexter i kapitlen 7 och 8, som handlar om riksdagsdiskussionen, en statlig kommittés och två barnskyddsförbunds arbete i seriefrågan. Även om själva debatten om serier kan betraktas som en form av reglering av serieproblemet utgör de verskamhetsformer som de statliga instanserna och barnskyddsförbunden ägnade sig åt en mera avancerad reglering. Det handlar om kollektiva aktörer som i t.ex. barnskyddsförbundens fall ägnade flera år åt att dryfta serieproblematiken. En del av de krav på åtgärder och hypotetiska lösningsmodeller som återropades i mediedebatten blev så att säga testade i praktiken av dessa aktörer.

Då riksdagen under år 1956 diskuterade en regeringsproposition (33/1956) med förslag till lag om ändring av lagen angående undertryckande av osedliga publikationers spridning kom serierna att uppmärksammas av riksdagsmännen. Regeringspropositionen handlade om en förändring i vad som kunde kallas pornografilagstiftningen. Serierna omnämndes först i lagutskottets behandling, och det genom en negation. Det konstaterades nämligen att serierna inte omfattades av lagen. I diskussionerna och i lagstiftningsarbetet konstruerades på det stora hela en skillnad mellan osedliga publikationer och serier som ett med avseende på våldsamt innehåll problematiskt medium. Båda typerna av publikationer jämfördes dock såtillvida att de krävde lagstiftningsåtgärder. Således avgav riksdagen ett svar till propositionen, i vilket inte endast lagförändringen godkändes utan det även yrkades på att regeringen skulle skrida till åtgärder med avseende på serietidningarna. Enligt vissa riksdagsmän var serierna ett mera angeläget problem än de osedliga tidskrifterna.

Riksdagen önskade att serietidningarna skulle underställas en liknande lagstiftning som gällde för osedliga publikationer. Detta hände dock aldrig. Inte förrän i december 1961 tillsattes en kommitté för att utreda de frågeställningar som riksdagens svar gett upphov till. Vad regeringen innan det gjorde är för mig på det stora hela okänt. Det verkar dock som om åtgärderna skulle ha dröjt betydligt längre än riksdagsledamoterna önskade i sin hälsning till regeringen år 1956. Avsaknaden av kraftiga regeringsåtgärder är en indikation på att serieproblemet inte ansågs vara alltför viktigt.

Seriekommittén, som överlämnade sin rapport i slutet av år 1962, drog en entydig slutsats: ”I detta skede finns ingen motiverad anledning att skrida till lagstiftningsåtgärder för att begränsa spridningen av serier eller därmed jämförbara trycksaker” (Sarjakuvatoimikunta 1962, 11). Under kommittéarbetet och i betänkandet lyftes också fram andra synpunkter, men ståndpunkten att lagstiftningsvägen är för drastisk med tanke på problemets storlek vägde tyngre. Dessutom ansågs att förbud överlag var mindre effektiva än positiva åtgärder. Sådana rekommenderades dock inte heller i betänkandet. Överhuvudtaget konstaterades att situationen med avseende på den finländska seriemarknaden var en annan i början av 1960-talet än den var vid mitten av 1950-talet. De serier som publicerades i början av 1960-talet ansågs vara mindre problematiska än vad man haft orsak att befara fem år tidigare. Med hänvisning till den uppmärksamhet som

riksdagen och medborgarorganisationer fäst vid serieproblemet samt ”kanske framför allt” (Sarjakuvatoimikunta 1962, 11) det ökade tv-tittandet konstaterades att serieproblemet inte längre var aktuellt. Även om kraven på agerande från statsmaktens håll var flera under 1950-talets seriedebatt var åtgärderna ringa. Resultatet av agerandet var ett status quo. Det verkar som om tilltron till det statliga agerandet skulle ha varit mycket större än vad statsmaktens faktiska åtgärder gav anledning till. Eventuellt kan detta förklaras med statsapparaten tröghet.

Medborgarorganisationernas roll i seriefrågan skall inte underskattas, även om jag givetvis inte har till mitt förfogande en entydig måttstock för att jämföra olika aktörers påverkan på problematiseringen av seriemediet och barns serieläsande. Barnskyddsförbunden ägnade sig åt seriefrågan under en längre period än någon annan institution. Barnskyddsförbunden engagerade också representanter för olika delar av samhällslivet i sin verksamhet. Resultaten av barnskyddsorganisationernas verksamhet hade också en större synlighet än andra aktörer. Under de år som barnskyddsorganisationerna var sysselsatta med seriefrågan genomgick synen på serier och barns serieläsande förändringar. De här förändringarna reflekteras inte bara i organisationernas verksamhet, utan formades också av de problematiseringar som gjordes inom ramen för organisationernas verksamhet.

De två barnskyddsorganisationer som jag granskat i denna studie är General Mannerheims Barnskyddsförbund r.f. (MBF) och För Barnens Bästa r.f. (FBB). Jag antar att dessa två organisationer inte är representativa med avseende på barnskyddsfältet i helhet, utan att deras verksamhet var exceptionellt omfattande och att serieproblemet behandlingsvis koncentrerades till dessa två organisationer. De två organisationernas verksamhet rörande serier avvek också från varandra. FBB:s huvudsakliga aktivitet var arrangerandet av en utställning. MBF:s verksamhet kom – trots bredare ambitioner i initialskedet – i huvudsak att bestå av undersökande verksamhet. FBB förefaller ha intresserat sig för serieproblemet tidigare än MBF.

Impulsen till FBB:s serierelaterade verksamhet kom från en internationell barnskyddskonferens år 1952 i Wien. Konferensens teman refererades av en av de finländska delegaterna, Sylvi-Kyllikki Kilpi, i en broschyr utgiven av FBB. Bland faktorer som ansågs välla en risk för barn på 1950-talet fanns serietidningarna. Wien-konferensens resolutioner förefaller ha varit betydelsefulla för hur FBB definierade sin verksamhet. Den vikt som fästes

vid seriemediet som verksamhetsobjekt ökade småningom under 1950-talets första hälft. Inom förbundet grundades en film- och serienämnd som höll några möten och tog initiativ till en serieutställning. Utställningen *Piirrettyä julmuutta* (Tecknad grymhet) var utan tvekan kulmen i FBB:s serieverksamhet. Den uppställdes först i Helsingfors våren 1955, varefter den besökte olika orter i Finland åtminstone fram till början av år 1957. FBB:s serierelaterade verksamhet är jämförlig med de medietexter som uttryckligen ville väcka en läsekrets eller en viss del av allmänheten att uppmärksamma serieproblemet. Serieutställningen hade som syfte att fungera som en liknande påminnelse eller väckarklocka.

MBF började visa intresse för seriemediet år 1954. I början av diskussionerna var seriemediet ett medium bland andra (osedliga publikationer, filmer), men med motivering att de andra medierna redan hade väckt statsmaktens intresse utkristalliserades seriemediet som ett sådant område som förbundet borde granska. Ett speciellt serieutskott grundades för att handha uppgiften. Utskottets uppgifter definierades som främjandet av forskningsverksamhet om seriernas effekter, planeringen av upplysningsverksamhet riktad till fostrare, utvecklandet av god serielitteratur, förberedandet av övervakningsåtgärder samt samarbete med motsvarande organ i andra länder. Diskussionerna inom utskottet kom att handla om i huvudsak två verksamhetsformer. Undersökningsverksamhet var ett tyngdpunktsområde. Man konstaterade att kunskapen om serieproblemet var bristfällig och att undersöknings- och forskningsverksamhet behövdes för att utreda problemets verkliga karaktär. En annan uppgift man åtog sig var att skapa en slags kontrollblankett med vars hjälp man skulle kunna granska seriers innehåll och ge utlåtanden om seriernas eventuella skadlighet.

Undersökningsverksamheten kom att resultera i tre studier. En studie var en kartläggning av de serier som publicerades i Finland (Karimo 1958). Den andra studien utgjorde en småskalig läsarundersökning bland skolelever, i vilken också fästes uppmärksamhet vid lärarkårens uppfattningar om serieläsande (Rissanen 1958). Därtill gjordes som en litteraturstudie en granskning av seriedebatt och -forskning i ett internationellt perspektiv (von Weissenberg 1959). Alla studier utfördes inom ramen för Yhteiskunnallinen korkeakoulu. De publicerades inte.

Parallellt med forskningsverksamheten utfördes inom MBF och dess serieutskott arbete kring uppgörandet av ett sätt att granska och bedöma de serier som utkom i Finland. Konkret handlade detta om att utarbeta en

utvärderingsblankett, enligt vilken exempelvis en serietidnings lämplighet för barnläsare kunde avgöras. Det handlade alltså uttryckligen om efterkontroll av redan utgivna serier. Som en första åtgärd bekantade sig serieutskottet med serier utgivna i Finland. Därefter uppgjordes flera förslag till kontrollblankett. I det första förslaget introducerades en klassificering av serier i mer eller mindre rekommendabla, med tyngdpunkt på de senare. Den första versionen av regelverk konstaterades av utskottet vara alltför amerikansk och främmande för finländska förhållanden. Regelverket konstaterades också vara för konkret. Följande regelverksutkast, å andra sidan, ansågs vara för abstrakt. Granskningskriterierna byggde på varierande logiker. I det första utkastet var fokus på negativt innehåll, t.ex. angavs om representationen av brott att ”[i]fall ett brott avbildas bör det presenteras som en tvivelaktig och motbjudande händelse”⁴⁰⁵ (MBF, Ehdotelma sarjakuvien tarkastamisperusteiksi [Förslag till grund för seriegranskning]). I det andra utkastet hade granskaren av en serie att ta ställning till behandlingen av egenskaper som ansågs vara positiva, t.ex. ”nykterhet” och ”hjälpksamhet” (MBF, Sarjakuvien arvostelulomake [Granskningsblankett för serier]).

I ytterligare ett tredje utkast återgick man till att granska förekomsten av negativt innehåll i serierna. Innehåll som en granskare skulle fästa uppmärksamhet vid var exempelvis ”brott mot liv”, ”opassande nakenhets- eller avklädningscener” och ”förakt för färgade raser” (MBF, Alustava ehdotus sarjakuvien arvostelulomakkeeksi [Preliminärt utkast till granskningsblankett för serier]1959). Utgående från hur rikligt de olika formerna av innehåll förekom skulle granskaren ange för vilken ålderskategori serien var lämpad. Inte heller denna kontrollblankett var serieutskottet tillfreds med. Ändå gjordes inga fler försök till att skapa en granskningsblankett. Ännu i maj 1960 var man av den åsikten att blanketten skulle revideras, men i maj 1961 – utskottet hade då haft en paus på ett år – var tongångarna andra. Nu konstaterades att alla stora förläggare redan granskade sina serier och att endast mindre förlag gav ut tvivelaktiga serier. Vidare konstaterades att en kontrollverksamhet kunde ha den oönskade funktionen av att vara reklam för de granskade serierna. I stället gick man in för att namnkunniga personer på fostrans område skulle granska och skriva om enstaka serier.

⁴⁰⁵ Orig. ”Mikäli kuvataan jotakin rikosta, se on esitettävä halpamaisena ja vastenmielisenä tapahtumana.”

De övriga verksamhetsformerna – planerandet av god serielitteratur, upplysningsverksamhet och internationellt samarbete – var av smärre betydelse i serieutskottets verksamhet. Beträffande det sist nämnda stod man i kontakt med organ sysselsatta med serieproblematiken i Danmark, Norge och Sverige. Det viktigaste resultatet av denna kontakt var antagligen en promemoria, i vilken redogörs för bl.a. forskningsverksamhet i dessa länder, vilket antagligen gav bekräftelse åt eller inspiration till den forskningsverksamhet som MBF ägnade sig åt. Skapandet av uppbygglig serielitteratur föll utanför serieutskottets verksamhet. Däremot hade MBF redan ett par år innan serieutskottet grundades gett ut tre seriealbum, men detta förefaller serieutskottet ha varit ovetande om. Upplysningsverksamheten blev inget tyngdpunktsområde i verksamheten. Verksamheten resulterade ändå i ett unikt dokument bestående av bildbandet ”Erkki ja sarjakuvat”, som visualiserar serieproblemet på ett intressant sätt.

10.3 Seriemediet

Utgångspunkten för seriedebatten utgjordes av en negativ karaktärisering av seriemediet. Den negativa synen på serier upprepades om och om igen i seriedebatten. Resultatet av en analys av den kritiska karaktäriseringen är inte överraskande i förhållande till vad som konstaterats om kritisk diskurs kring andra former av populärkultur och populära media (Drotner 1992). 1950-talets seriedebatt påminner om andra diskussioner kring populär- eller masskulturella uttryck. Konstruktionen av seriemediet är emellertid inte entydigt negativ. Seriemediet konstruerades också som ett diversifierat fält (jfr Kauranen 1997, 82–90). Samtidigt som seriemediet i helhet definierades som något dåligt, gjordes tidvis en tudelning i sämre och bättre användningssätt av mediet. Definitionerna av seriemediet antog således olika former. Kritiken av seriemediet tog fasta dels på seriernas form, dels på seriernas innehåll eller med andra ord enligt Torben Weirichs (1974) terminologi seriernas estetiska och etiska karaktär.

En kritik som riktade sig mot formella eller estetiska drag hos seriemediet var att serierna var ett bildbaserat medium. Seriernas bildmässighet sågs som ett problem i sig. Ett talande uttryck för synen var att serieläsning beskrevs som läsning inom citationstecken, d.v.s. ”läsning”. Läsning av text eller böcker antog den positiva motpol som karaktäriserades av aktivitet (jfr Knutsson 1987), medan seriernas bildmässighet i kritikens ögon innebar en passiv syssla som inte krävde något av den inblandade. Enligt

kritiken resulterade detta i att de serieläsande barnen miste sin läsförmåga med avseende på annat material såsom böcker och barntidningar. Utöver läsförmågan ansågs serieläsningen förstöra barnens språksinne. I detta argument var inte endast seriernas bildrikedom ett problem, utan också det språk som man fann i serierna ansågs vara dåligt. Seriernas språk definierades som fattigt inte bara ifråga om mängd utan också ifråga om kvalitet, vilket ibland exemplifierades med de onomatopoetiska uttrycken.

Seriernas torftiga språk framställdes också som brutalt. Det argument som tog fasta på seriernas uttrycksform – bilden och de språkliga uttrycken – och den dåliga kvaliteten hos denna kopplades till seriernas fattiga och rentav skadliga innehåll. Det fattiga språket blev brutalitetens och våldsamhetens språk. Estetik och etik (form och innehåll) var inte åtskilda kategorier. Kritiken av seriernas innehåll handlade i huvudsak om representationen av våld. Våldet hade en problemfylld relation till realismen, som i seriedebatten utgjorde ett tvetydigt tecken. Dels betraktades serierna som problematiskt orealistiska, dels beskrevs de som problematiskt realistiska. Den bristande realismen som ett problematiskt drag handlade om att den världsbild som serierna förmedlade till läsarna var förvrängd och att de verkligheter som serierna beskeiv var främmande för de finländska barnen. Det främmande kunde bestå av fantastier, men också av en (amerikansk) livsstil främmande för finländska förhållanden. Häri fanns alltså ett nationalistiskt stråk i seriedebatten. Men serierna var också alltför realistiska enligt kritiken. Det handlade då om att brottslingar, monster och våldsmän representerades alltför realistiskt. Denna representation ansågs kunna ha två effekter: dels kunde barnen bli skrämde, dels kunde de bli uppfostrade till felaktigt beteende.

Den nationalistiska tendensen i seriekritiken tog inte endast fasta på att serierna presenterade främmande världar för de finländska barnen. Också den socialistiska kritiken av serier som fostran till krig tangerade nationalismen. Vänsterkritiken, bl.a. representerad av FBB, hade klara internationalistiska drag och förespråkade samförstånd mellan olika folk, i motsats till den förberedelse för krig som serier och andra massmedia ansågs representera, och som karaktäriserades som amerikansk. I denna kritik är serierna en del av en mera allmän amerikaniseringsprocess (jfr Melling & Roper 1996; Pells 1997). Seriemediet – i likhet med många andra kulturprodukter både före och efter seriedebatten – betraktades som ett amerikanskt medium, som ökade motsättningarna i världen. Även om

man förespråkade ett internationalistiskt samförstånd var lösningsmodellerna delvis nationalistiska, d.v.s. serieimporten skulle ersättas av inhemsk serieproduktion. Kritiken med hemvist i vänstern blev inte dominerande. Den internationalistiska och pacifistiska kritiken av serier slog inte heller igenom på bred front. Seriekritiken tog allmänna uttryck som den ovan nämnda kritiken av seriers form och innehåll.

Ytterligare en kritik av seriemediet tog fasta på seriemediet som en kommersiell produkt. Enligt denna kritik fanns serierna till endast för att skapa kommersiell vinst åt förläggare och utgivare. Serieutgivarna betraktades som hänsynslösa affärsmän utan ansvarskänsla för barnen. Målet för en sådan kulturell produktion var en masskultur, något som i kritiken uttrycks genom att använda termer som ”störtflod” och ”pest” för att beskriva seriernas överdrivna närvaro i samhället och i barnens liv. Andra metaforiska uttryck med vars hjälp serierna beskrevs är exempelvis att serierna ”berusade” och att de ”slukades” av barnen och utgjorde felaktig ”näring” eller ”själsspis”. Beskrivningen av serierna som felaktig ”näring” eller ”själsspis” framhäver barnen som en grupp stadd i växande och utveckling och att serierna hade en negativ effekt på denna process. Att serierna ”slukades” och ”berusade” talar dels om hur man såg serieläsandet som verksamhet – en verksamhet utan reflektion eller smakande, dels om seriernas förföriska karaktär och effekt, berusningen, på de försvarslösa barnen.

En viktig del av seriedebatten handlade alltså om att karaktärisera och definiera det problematiska seriemediet, att beskriva det på ett sätt som visade samhällsmedlemmarna hurdan hot serierna utgjorde mot barnen och mot samhällets reproduktion. Det är debattens negativa karaktäriseringar av seriemediet som kan verka överdrivna och svårförståeliga ur dagens perspektiv och som också ifrågasattes av samtida debattörer. En teoretisk referensram byggd kring moral- eller mediepanikbegreppet skulle också framhäva denna aspekt av seriedebatten. Den populära historiskrivningen om 1950-talets seriedebatter – med den amerikanska diskussionen i centrum – ser också debatterna som naiva eller paranoida och på det stora hela som entydigt fördömande med avseende på seriemediet. Eftersom jag valt att granska seriedebatten som produktiv och velat förstå debattens rationaliteter vill jag framhäva också en annan sida av debatten. Det var inte så att debatten endast skulle ha pekat ut serierna som ett självklart hot som måste avväjas. Många var också de frågor som ställdes kring detta hot, frågor som grundade sig i en undran om problemets verk-

liga art. Det fanns en önskan att utreda problematiken. Denna önskan lades fram i media och den var central för verksamheten inom MBF. Den blev också regeringens ståndpunkt i och med att riksdagsmännens önskan om kraftiga åtgärder hörsammades genom bildandet av en kommitté som skulle utreda behovet av åtgärder.

På grund av att serieproblemet inte togs för givet uppstod en diskussion om serier och serieläsande. Om konsensus angående seriernas skadlighet hade varit fullständig skulle inte någon diskussion ha behövts. Det hade räckt med andra former av åtgärder. Då diskussionen uppstod var den ett uttryck för att kunskapen om serier som ett eventuellt problem var bristfällig eller åtminstone för att det inte fanns enighet om sanningen. Ett står klart: de röster som entydigt lyfte fram serierna som ett problem, som ett objekt för exempelvis censur, vann inte gehör i den utsträckning att de skulle ha erhållit status av sanningssägare. I stället förefaller det att det var den akademiska forskningsverksamheten som vann kampen om definitionsmakten. Forskningsverksamhet efterlystes och sådan utfördes. Seriemediet blev ett objekt för den vetenskapliga kunskapen. Härvid avviker den finländska seriedebatten från Martin Barkers beskrivning av den brittiska debatten. Han konstaterar att ”ingen ens övervägde behovet av en disciplin [av mediastudier eller dylikt]. De stötte bort behovet av vetenskapliga kommentarer överhuvudtaget. Då man betraktade serier kunde all varsamhet överges för en ideologi av sunt förnuft, eftersom farorna var ’uppenbara’” (Barker 1992 [1984], 39; min övers.). Den finländska debattens återopande av undersökande verksamhet hade konsekvenser för regleringen av seriemediet i mitten av 1900-talet, men det hade också andra konsekvenser. Jag anser att man i detta skede skapade grunden för senare verksamhet som kom att utmytna i en legitimering av seriemediet som uttrycks- och konstform. Att serierna blev objektet för lärd kunskap, även om det skedde i en kontext av att behandla serierna som ett eventuellt socialt eller psykologiskt problem är anmärkningsvärt, framför allt då forskningen inte gav fog för de allvarligaste anklagelserna som riktats mot seriemediet.

En annan dimension i seriedebatten var att man efterlyste bättre serier än de som redan publicerades, d.v.s. förståelsen av att det fanns både dåliga och goda serier upprätthölls i den kritiska diskurs som tidvis fördömde hela mediet. Grunden för den serielegitimerande verksamheten fanns i 1950-tales seriedebatt också på mera konkreta sätt. Utvecklingen kunde

personifieras av Erkki Salonen, som skrev om serier på 1950-talet och som senare bl.a. medverkade i grundandet av Suomen sarjakuvaseura (Finska seriefrämjandet). Viktigare är ändå enligt min mening de diskursiva likheter som finns mellan den seriekritiska efterkrigsdebatten och senare diskussion om serier. Till exempel efterlyses inhemska serier som ett alternativ till den existerande seriemarknaden både på 1950-talet och senare på 1970–80-talen. På 1950-talet gjordes detta inom ramen för den kritiska debatten, men på 1970-talet var det seriefältet som stod bakom orden. Grunden för ett legitimt seriemedium lades redan innan slutet av 1960-talet och början av 1970-talet då t.ex. Suomen sarjakuvaseura grundades (1971), en internationell serieutställning upphängdes i Amos Andersons konstmuseum (1971) och den första seriekursen arrangerades i Helsingfors (1972). Det finns en klar kontinuitet mellan 1950-talets kritiska serie-debatt och 1970-talets populärkulturellt progressiva politik på utsagornas nivå. Det akademiska intresset för serieläsande, kravet på åtgärder för en inhemsk serieproduktion och förståelsen av att serier kan vara både dåliga och bra och att seriemediet inte per se är dåligt är utsagor som alla formulerades på 1950-talet och senare har använts för att definiera seriernas position i en kulturell och kulturpolitisk hierarki. Således ser jag arvet från 1950-talets seriedebatt med avseende på definitionen av seriemediets värde senare som tudelat. På 1950-talet lades å ena sidan en grund för en negativ syn på serier: serier som ”skräp”, som våldsamma, som språkligt fattiga, och å andra sidan en grund för andra typer av diskurser kring seriemediet, nämligen förståelsen av seriemediet som diversifierat och serier som ett objekt för den lärda och undersökande diskurs som befäster seriemediet som ett seriöst samtalsämne och studieobjekt.

10.4 Barndom

I de föregående avsnitten har jag sammanfattat min diskussion av seriedebattens regleringsförslag och -försök samt betraktat de olika förståelserna av seriemediet som figurerade i debatten. Frågan om hur seriemediet betraktades i 1950-talets seriedebatt kan inte separeras från frågan om hur barnet – seriedebattens serieläsare par excellence (jfr Barker 1992 [1984]) – betraktades. Därav följer också att de regleringsförslag och de lösningsmodeller som erbjöds för att råda bot på det aktuella problemet måste relateras till bilden av barndom i debatten. Denna aspekt av seriedebatten diskuterades mera utförligt i kapitel 6.

Barndomen behandlades i debatten dels som en enhetlig kategori, dels som en kategori indelad enligt olika klassificeringar. Barn och unga behandlades tidvis som en homogen grupp – under benämningar som ”barn”, ”unga”, ”underåriga” – som exempelvis antogs bli påverkade av seriemediet på ett visst sätt, utan inbördes skillnader. I dessa fall fick barndomen som konstruktion sin betydelse ur sin relation till seriemediet. Barn utgjorde då en grupp som för det mesta, och ibland inte, påverkades av seriemediet. Huvudsaken i konstruktionen var att den var generell och drog alla barn och unga över en kam.

Utöver att barn och unga gavs en generaliserad innebörd enligt det ovanstående, skapades relationer mellan barn/barndom och andra fenomen och grupper samt intern splittring inom kategorin barn/barndom. Att barndom definierades i relation till andra generationer och olika vuxna är givet. De olika vuxna som barnet relaterades till fyllde två funktioner. För det första skapades två former av serieläsande genom en åtskillnad av barn och vuxna. Dels fanns barn som påverkades av sitt serieläsande, dels vuxna som inte tog skada av serieläsningen. För det andra skapades en enkelriktad aktivitet mellan barn och vuxna. De vuxna skulle agera fostrare. Deras uppgift var att på ett eller annat sätt påverka barns utveckling och barndomens utformning. Bland sådana vuxna finner vi föräldrarna, presenterade som en enhetlig kategori förutom i vissa fall då föräldraskapet könades och bestod av mödrar och fäder. Bland de vuxna som återropades i debattens uttryck fanns också biblioteksfolk, lärare och beslutsfattare. Bland de vuxna som agerade på ett sätt som påverkade barnen återfanns också serieutgivarna och -distributörerna. Denna grupp utgjorde – enligt många uttryck i seriedebatten – en problematisk representant för vuxenvärlden. Den bestod av vuxna som hade en effekt på barnen, men den effekten betraktades inte som förenlig med vuxenvärldens allmänna fostringsmässiga strävanden.

I många uttryck i seriedebatten intog barndom och ungdom (samt barn och unga) å ena sidan en entydig position, utan att frågan om olika barndomar eller barns interna olikhet väcktes. Andra debattuttryck å andra sidan laborerade med olika underkategorier av barndom. Dessa indelningar skedde enligt tre skiljelinjer. För det första indelades barndom enligt kön, d.v.s. i flickor och pojkar. För det andra indelades barndomen i olika faser utifrån utvecklingsnivå och ålder. För det tredje indelades barndomen i en normal och en patologisk eller avvikande barndom.

Seriemediet var enligt seriedebattens konstruktioner framförallt ett pojkarnas medium i de fall då de serieläsande barnen gavs ett kön. Speciellt tydligt var framhävandet av pojkarna som serieläsare då seriernas problematiska karaktär skulle framhävas. Då seriernas skadliga effekt skulle exemplifieras hette det serieläsande barnet Ture eller Simo. Däremot hade flickorna en ovanligt stor synlighet i marknadsföringen av serier. I en bilaga till *Aku Anka ja kumppanit* (Kalle Anka & C:o) – som för övrigt antagligen var den minst klandrade av 1950-talets serietidningar – med syfte att marknadsföra tidningen visade de illustrerande fotografierna fler serieläsande flickor än pojkar. På samma sätt som pojkarna fick exemplifiera seriemediets negativa sidor fick flickorna stå för det positiva seriemediet. Könet är inte synligt i alla debattuttryck. Det generella barn som jag beskrev i inledningen till detta avsnitt var inte könat och i exempelvis forskningen om barns läsande förefaller flickor och pojkar ha varit objektet för samma intresse. Enligt de studier som gjordes om barns serieläsande på 1950-talet var skillnaderna mellan pojkar och flickor små (se kapitel 3.3).

Barndomen indelades i vissa sammanhang vidare i olika faser med avseende på serieläsande. Ett speciellt begrepp i sammanhanget var den s.k. ”serieåldern”, d.v.s. den ålder då ett barn läste serier eller var intresserat av serier. Begreppet uttryckte bl.a. att serieläsandet var en verksamhet kopplad till en övergående fas i barndomen. Åldersbestämningar angav i övrigt att barn i olika åldrar intresserade sig för olika serier och seriegenrer. Dessa klassificeringar följde modeller som var bekanta från tidigare studier om barns läsande och favoritlitteratur. Kategoriseringarna nyttjades på ett anmärkningsvärt beskrivande sätt: det förefaller inte som om någon viss ålder skulle vara särskilt problematisk i jämförelse med andra grupper. Om ett problem antydde i relation till åldersklassificeringen så skedde det med avseende på ett barn som inte slutade läsa serier efter den s.k. serieåldern. Detta barn var då ett uttryck för en avvikelse: ett avvikande, icke-normalt eller patologiskt barn. Det avvikande barnet definierades enligt två dimensioner: dels utveckling och mognad, dels miljöbetingelser. Det avvikande barnet var ett uttryck för att olika barn hanterade och reagerade på serier på olika sätt. Den risk som det avvikande barnet utgjorde var av två slag. En risk var att barnet självt tog skada. En annan risk var att samhället tog skada i och med att barnet genom serierna lärde sig oönskade beteendemönster. Det handlade alltså om seriernas effekter. Eventuellt kan

en sådan utvecklingstrend ses i 1950-talets debatt att serierna tidigare sågs som ett hot mot alla barn och hela barndomen, medan debatten senare framhävde vissa kategorier av barn som var speciellt benägna att få dåliga intryck av och/eller ta skada av serierna.

Effektbegreppet knyter ihop barn och serier. Seriemediet och barns serieläsande diskuterades på grund av att man antog att serieläsandet hade effekter på barns liv. Ett annat synsätt på barns serieläsande kunde ha tagit som utgångspunkt frågan om vad barnen gjorde med serierna eller hur barnen tolkade serierna. Detta kom också att beaktas i seriedebatten, men utgångspunkten var uttryckligen den att serierna utövar en effekt. Skulle utgångspunkten för diskussionen ha varit ett antagande om barns tolkande verksamhet vid serieläsning skulle seriedebatten ha varit en annan. Men på 1950-talet var orosmomentet uttryckligen seriernas inverkan på barnen. Det grundläggande problemet med serierna var att de väckte barnens intresse och upptog en del av barnens tid. Således kom serierna att bli en fostrande kraft med närvaro i barnens liv. Serierna definierades som en konkurrent till andra fostrande instanser. Den tid som tillbringades med serieläsning kunde, enligt kritiken, ha använts till någon värdefullare syssla. Ett allvarigare problem föreföll dock vara de fostringsmässiga impulser som serierna erbjöd barnen. För det första utarmade serierna barnens språkliga förmåga. För det andra var effekten av serieläsandet demoraliserande. Våld och brottslighet avbildade i serier ansågs å ena sidan erbjuda barnen förebilder för deras beteende. Enligt denna synpunkt skulle barn komma att ta efter modeller för utförande av oönskade handlingar. Å andra sidan var effekten ett något mera abstrakt moraliskt förfall. Problemet var här att serierna erbjöd barnen fel slag av ideal och världsbild, vilket kunde leda till dåligt beteende.

Ett begrepp som användes i debatten för att beskriva relationen mellan barn och serier var "identifikation". Med detta avsågs en serieläsares identifikation med en serie eller en seriefigur. I detta sammanhang aktualiserades klassifikationen av barn i olika åldersgrupper. Identifikationsobjekten varierade enligt det serieläsande barnets ålder. Med identifikation avsågs barnets sätt att röra sig mellan fantasi och verklighet. Problematisk var identifikationen då gränsen mellan de två dimensionerna blev otydlig. I en normal utveckling gick barnet en väg från identifikation med söta djur via spännande och fantastiska äventyr till realistiska beskrivningar av exempelvis historiska personer. Problemen aktualiserades då utvecklingen

inte skedde normalt och ett barn fastnade i en viss fas eller i den så kallade serieåldern.

Hur seriernas påverkan på barn ägde rum och vad denna påverkan innebar var emellertid inget som betraktades som självklarheter i debatten som helhet. I debatten gavs uttryck för en påtaglig osäkerhet angående sanningen i olika påståenden om seriernas effekter. Som jag konstaterade i föregående avsnitt efterlystes ofta verksamhet som skulle ge mera information i ärendet.

Seriedebattens barndomsförståelser var alltså varierande. I vissa sammanhang aktualiserades ett barn i behov av skydd, ett ”oskyldigt barn” som hotades av något yttre. I andra sammanhang aktualiserades ”det kompetenta barnet”, d.v.s. ett barn kapabelt att hantera sin serieläsning. Ytterligare kan skönjas olika ”immanenta barn”, d.v.s. förståelser av barn försedda med någon potential som kunde realiseras t.ex. genom serieläsning eller någon annan fostrande impuls. Resultatet av en sådan realiserad potential kunde exempelvis vara ett ”ont barn”, d.v.s. ett barn som utgjorde ett hot mot samhällsordningen och som samhället behövde värnas för. ”Det kompetenta barnet” och ”det oskyldiga barnet” representerar de centrala figurerna både i den finländska 50-talsseriedebatten och i senare diskussioner om barn och media (Buckingham 2003a, 22). Dessa representerar två – kanske varandra motsatta – synsätt på barn och media, nämligen ett perspektiv som framhåller befrämjande respektive ett perspektiv som betonar skydd.⁴⁰⁶ Frågan som dessa två barn representerar är den om barns mediebruk skall befrämjas genom olika ”positiva” åtgärder eller om barnen skall skyddas för mediebruk och -innehåll som är ”skadligt”.

Även om ”det oskyldiga barnet” fortfarande finns bland oss och trots att ”det kompetenta” barnet också har ett förflutet är det motiverat att påstå att ”det kompetenta” barnet idag i många sammanhang har en position som är central med avseende på förståelserna av barndom (jfr Brembeck m.fl. 2004). Detta barn är angeläget inom barndomsforskningen på ett generellt plan och i dagens diskussioner om barn och media. Detta barn – i en viss form – aktualiseras också, som redan påpekats, i 1950-talsdiskussionen.

---

406 Titeln på en av årsböckerna från The International Clearinghouse on Children, Youth and Media är talande: *Promote or Protect? Perspectives on Media Literacy and Media Regulations* (von Feilitzen & Carlsson 2004).

Det kompetenta barnet skapas bl.a. inom den s.k. nya barndomsforskningen, som inte längre är så ny enligt Alan Prout (2004). I denna forskning aktualiseras förståelsen av barnet som en kompetent aktör som en reaktion mot traditionella synsätt på barndom. Det kompetenta barnet träder in som en motvikt mot förståelseformer som sett barn som inkompetenta, i saknad av subjektskap, som socialisationsobjekt, som misslyckad eller lyckad utveckling med hänvisning till slutprodukten: den vuxna individen. I likhet med andra mediekonsumenter eller mera specifikt konsumenter av icke-legitima medieprodukter (se t.ex. Fiske 1989) har barnets mediekonsumtion getts en innebörd av tolkningskompetens grundad på ett subjekt- och aktörskap (Rönnerberg 1997; Suoranta 2001, 27–32). Det kompetenta barnet kapabelt till tolkande bearbetning av mediebudskap och kritiskt lagt i förhållande till medias övertalningsförsök har inte endast varit ett kärt barn för forskningen, utan också kommit att bli en figur som medieproducenter, och icke minst marknadsföringsfolk, kommit att åberopa (Buckingham 2003b, 31). I den senare kontexten fyller förståelsen av barn som kompetenta ett behov av argument mot reglering av t.ex. reklam riktad till barn. Tanken är att ”varför skulle reklam behöva förbjudas då det inte har någon effekt på det kritiskt lagda barnet som genomskådar medias falska budskap?”

Motreaktionen mot det kompetenta barnet har kommit i olika former. Inom barndomssociologin har Nick Lees (1998, 2001) plädering för en ”omogen sociologi” enligt mig varit det mest övertygande uttrycket (jfr Wenzer 2004). Den omogna sociologin tar fasta på (den traditionella) synen på barn som stadda i tillblivelse och hävdar att sociologin skulle gagnas av att allt och alla egentligen skulle ses som något i tillblivelse i stället för exempelvis ”färdiga” eller mogna vuxna, män, kvinnor, barn, subjekt mm.

I diskussionerna om barn och media har motreaktionen mot det kompetenta barnet – i form av ”det oskyldiga barnet” – egentligen aldrig varit frånvarande. Barnet som påverkas av medieprodukter på olika sätt har konstant varit en figur inom effektforskningen och behavioristisk forskning, som per definition kan anses förbise eventuella tolkningsprocesser hos barn (Gauntlett 1998). Likaså har återkommande mediediskussioner, kanske framför allt i kvällspress, gjort bruk av ”det inkompetenta barnet” som är i behov av skydd mot hot som diverse medieprodukter utgjort.

I 1950-talets seriedebatt påträffas det kompetenta barnet i ett par sammanhang. En kontext utgjorde diskussionen om censurlagstiftning som krävdes av de finlandssvenska biblioteksöreningarna år 1954. I den finlandssvenska pressen skrevs många ledartexter emot detta förslag. I ett sådant sammanhang av argumentering mot censurlagstiftning kunde det kompetenta barnet som inte skräms av medias innehåll aktualiseras och användas. I diskussionen konstaterades att en kriminalisering av serier är en alltför kraftig åtgärd för att lösa serieproblemet. Det speciella i denna argumentering var att den endast i viss mån handlade om barn och serier. Huvudsaken föreföll vara motståndet mot censur, inte för att man var mån om seriemediet eller barns kulturella intressen, utan för att man såg censur i detta sammanhang som en början till en negativ utveckling av ökande censur på också andra områden.

En annan form av kompetens som förlänades barnen i seriedebatten var av ett mera dolt slag. I vissa utsagor åberopades barnens förmåga att själv förstå hur dåliga serierna var, om denna förmåga bara uppövades med hjälp av t.ex. föräldrars eller bibliotekariers vägledning. I motsats till det föregående exemplet var man i detta sammanhang mån om barns kulturkonsumtion; serierna ansågs vara dåliga och genom att barnen själva kom till denna insikt skulle seriernas attraktionskraft avta.

Den kompetens som barn tillskrevs i seriedebatten var alltså ensidig. Den var inte baserad på en respekt för barns preferenser, såvåda barnens intresse var riktat mot seriemediet. Barnens kompetens hade inte att göra med deras kapacitet att spontant välja, med deras intressen eller med eventuella upplevelser som de kunde erhålla genom serieläsning. Bejakandet av barns och seriers relation försiggick i ett annat sammanhang. Detta aktualiserades i påpekanden om att serier kunde fungera som ett gott pedagogiskt medel i t.ex. skolans undervisning. Det positiva utgjordes i dessa sammanhang av bildens, eller bildens och ordets, potential att förmedla ett önskat budskap till barn. Åter var det positiva inte barnens intresse för de serier de redan läste, utan den potential som seriemediet ansågs ha för att förmedla något värdefullare än innehållet i de existerande serietidningarna.

Konstruktionerna av ett kompetent barn utgör bara en del av seriedebattens barndomsförståelser. En mera återkommande figur är ”det oskyldiga barnet”. Som tidigare konstaterats fanns debattuttryck som hanterade alla barn som tillhörande denna kategori. I den konstruktionen var serier ett

entydigt hot mot en entydig kategori av barn och unga, som behövde värnas mot seriernas inflytande. Redan från första halvan av 1950-talet aktualiserades dock även distinktionen mellan normala och icke-normala barn med olika relationer till, och känslighet för, serierna och deras effekter. De barn som är i behov av skydd utgör således en minoritet av avvikande individer. Avvikelsen handlar om antingen brister i den "sjäsliga utvecklingen" eller i uppväxtmiljön, hemmet eller kamratgruppen. Ett uttryck för avvikelsen är en förlängd "serieålder", d.v.s. ett serieläsande som fortgår för länge (t.o.m. efter pubertetens inträde).

Även om 1950-talsterminologin kring det icke-normala barnet ur dagens perspektiv kan verka för onyanserad eller stigmatiserande aktualiserar detta avvikande minoritetsbarn i relation till "det kompetenta barnet" viktiga frågeställningar. Det finns fog för antagandet att både "det kompetenta barnet" och "det oskyldiga barnet" är romantiska och tvivelaktiga konstruktioner (jfr Buckingham 2003b). Det avvikande barnet i egenskap av ett minoritetsbarn nyanserar denna bild. Även om man inte ger sig hän åt språkbruket om bristande "sjäsliga förmågor" eller "dåliga hemförhållanden" är det klart att kompetenta barn har olika kompetenser utgående från olika sociala och materiella förhållanden. I likhet med Nick Lees sätt att förespråka tillblivelse (becoming) framom varande (being) ifråga om aktörskap är kompetens något som upprätthålls i olika sammanhang som inbegriper bl.a. barn, vuxna och medieprodukter (jfr Hutchby & Moran-Ellis 1998, 8). Kompetensen finns inte inneboende i de kompetenta barnen och avsaknad av kompetens är inte heller ett individuellt karaktärsdrag. En relevant fråga blir då hur denna kompetens formas.

De två exemplen på närvaron av ett kompetent barn i 1950-talets seriedebatt angav kompetensen dels som något som fanns i barnen ("inte är barnen så lätt skrämde" är tankegången då), dels som något som framlockas av föräldrars och andra fostrars vägledning (d.v.s. enligt logiken "barnen inser nog att serier är skräp om de får upptäcka det själva och vi visar upp bättre litteratur för dem"). Exempelen innebär också olika sätt att förstå uppkomsten av kompetens. Det senare exemplet representerar ett synsätt som dominerat i de diskussioner som värvat om barns mediebruk utan att förespråka förbud och censur. Idag är mediepedagogik rubriken för en dylik diskurs. Mediepedagogiken har kommit att inta en central plats i föståelsen av hur barns mediekompetens borde formas. Mediepedagogik är "the process of teaching and learning about media; media

literacy is the outcome – the knowledge and skills learners acquire” (Buckingham 2003b, 4; ursprunglig kursivering borttagen). Mediekompetens (eller ”medieläskunnighet”) är inte något självklart hos barn, utan måste läras. Att media också är något som måste läras är inte en ny idé. Tanken fanns i 1950-talets seriedebatt (och givetvis är detta inte första gången en sådan idé uttrycks). Målet för pedagogiken – föräldrars och professionella fostrares vägledning av barnet – var då att barnet skulle lära sig att serier är dåliga och icke-läsvärda. Denna form av mediepedagogik som finns i seriedebatten har benämnts moralistisk (Kotilainen & Kivikuru 1999) och diskriminerande (Buckingham 2003b). Den grundar sig på klara uppfattningar om kulturellt värde, om vad som är bra och dåligt, och har som syfte att lära barnen och eleverna att åtskilja de tu och avstå från det senare. Även om mediepedagogiken under 1900-talet utvecklats till att bli mindre elitistisk, så att exempelvis den populärkultur som barnen själva visat intresse för har kommit att inkluderas i pedagogiken och klassrummen, finns det fortfarande orsak att lyfta fram pedagogiken som en form av social kontroll eller reglering. Det har hävdats att mediepedagogiken intar en roll som en ”mjuk form av kontroll, presenterad som utbildning och empowerment av barnen” (Hammond 1999, 822; min övers.), vilken gör censurerande eller förbjudande regleringsformer överflödiga.

Den barndomsförståelse som mediepedagogikens tilltro till möjligheten att forma barns kompetens implicerar har många positiva konnotationer. Inbyggd i mediepedagogiken finns en tanke om att barn förstår och behärskar saker och ting och att föräldrar eller andra fostrare åtminstone inte behöver styra allt med järnhand, samt att den vuxna generationen ofta besitter sämre kunskaper om dagens elektroniska media än barnen (s.k. cyberkids) själva. Figuren ”det kompetenta barnet” representerar en viss tillitsstruktur mellan gruppen vuxna och gruppen barn i samhället. Men med kompetensen förlänas barnen också ett krav på självreglering. Barn som samhällsmedlemmar – och mediekonsumenter – kommer att omfattas av utbredningen av självets teknologier (Foucault 2000c [1982]), av de mekanismer genom vilka individer kontrollerar sig själva. Barn förväntas vara reflexiva och kalkylerande och de skall kunna inse följderna av olika beteendeformer. Barnet – liksom andra – ställs i en situation, i vilken det skall kontrollera sig själv genom sin autonomi. Barn skall ta ansvar. Barnet är utsatt för samma processer av ”ansvariggörande” (responsibilization)

som andra individer i det moderna, liberala styrelseskicket (Burchell 2001 [1996], 29; Buckingham 2004).

Vuxenvärldens roll i det ansvarstagande barnets medierelation blir – förutom att stå för en viktig roll i produktionen av medieinnehållet – att genom mediepedagogiken eller -fostran (jämte den så kallade konstfostran) erbjuda barnet verktyg att hantera media. Mediepedagogiken stiger fram ur mängden problemorienterade debatter som en lösningsmodell för att råda bot på regleringen av barn och media. Som David Buckingham (2004) uttryckte det i ett föredrag: ”Education is the answer”. I följande mening fortsatte han: ”What kind of education, is the question”. Ett sätt att ta fasta på problematiken angående hurdan mediepedagogiken skall vara är att lyfta fram seriedebattens konstruktioner av ett avvikande barn. Det romantiserade kompetenta barnet tar ju inte fasta på eventuella skillnader mellan individer eller grupper av individer. Avsmaken inför det stigmatiserande och eventuellt föråldrade språkbruket kring exempelvis ”dåliga hemförhållanden” och hyllandet av barns kompetens får inte dölja att alla barn som möter media eller mediepedagogik inte har samma resurser. Kunskaper, erfarenheter och tolkningshorisonter varierar och klassificerande principer såsom kön, klass eller kulturellt kapital kan knappast vara inaktuella i en diskussion om konstitutionen av barns mediekompetens. Hur mediepedagogiken lyckas ta fasta på sådana olikheter parallellt med ett intresse för barns smak och kulturella preferenser – i motsats till ett ”moralistiskt” påtvingande av en smakkultur ovanifrån – är en aktuell utmaning. Det är alltså, tycker jag, viktigt att granska de processer av tillblivelse genom vilka barns kompetens produceras. Tillblivelsen av kompetens är en form av reglering och processen bygger på användningen av olika former och grader av frihet och tvång. Då barns kompetens – på medias område och på andra områden – formas, så skapas också förväntningar på användningen av denna kompetens. Risken finns att barnets kompetens och ansvar formas till ett tvång att vara kompetent och ansvarstagande. Barns självreglering av sina medierelationer blir ett mått enligt vilket barn är mer eller mindre framgångsrika. Samtidigt kan processen innebära en ökad frihet för andra aktörer. Resultatet kan vara att föräldrar och andra fostrare samt medieproducenter kan lita på – eller tror sig kunna lita på – att barnen sköter sina medierelationer på egen hand. Samtidigt finns det knappast något önskvärt i en situation utan barns ansvarstagande, en situation i vilken fostran kanske återgår till mera

disciplinära och tvingande former. Barnets århundrade är bakom oss och den därmed kopplade tudelade tendensen att vara lyhörd för barns behov och intressen och att göra barnen mer och mer ansvariga för sina liv har satt sina spår också på förståelsen av barns medierelationer. Detta innebär en tvingande omständighet då man idag vill forma praktiker kring regleringen av barns mediebruk.

10.5 Avslutning

Behandlingen av det s.k. serieproblemet – problematiseringen av seriemediet och barns serieläsande – i det finländska samhället pågick under en dryg tioårsperiod. Diskussionen och sökandet efter lösningsmodeller uppkom relativt plötsligt, en kort tid efter att de första finländska serietidningarna började utkomma. I början av 1960-talet avslutades diskussionen i olika sammanhang. Till exempel konstaterade den under justitiedepartementet verksamma seriekommittén år 1962 att ingen lagstiftad reglering behövdes av serieproblemet. Mannerheims Barnskyddsförbund beslutade i början av år 1964 att inte tillsätta ett serieutskott. I båda sammanhangen konstaterades att ett serieproblem inte längre förelåg. Debattens avslutning kan inte förklaras med att serietidningarna skulle ha försvunnit och att den frid som störts i och med början av serietidningsutgivningen år 1949 skulle ha återställts. De facto var antalet utgivna serietidningar i Finland under åren 1961 och 1962 högre än någonsin tidigare (35 stycken) och inte heller 1964 hade antalet sjunkit med mer än två. Däremot började antalet sjunka snart därefter (för att åter stiga på 1970-talet).

I sina egna förklaringar av serieproblemet försvinnande hänvisade de ovannämnda aktörerna till att serietidningarnas kvalitet stigit och att TV intagit den roll som serietidningarna haft på 1950-talet. Dessa uppgifter är förstas omöjliga att verifiera, men klart är att de fungerade som en förståelsehorisont i sammanhanget. Sådillvida var serieproblemet avklarat; då inget problem varseblevs fanns det inte heller. Huruvida detta berodde på förändringar i exempelvis seriemarknaden, frekvensen av serieläsande eller på utsagesinstansernas förändrade perception är en fråga. En annan fråga är hur själva seriedebatten och därtill hörande verksamhet kan antas ha förändrat situationen eller med andra ord löst serieproblemet. Den senare frågan är av större intresse då jag vill förstå hur problematiseringen kan betraktas som ett exempel på styrning och reglering.

Det kan på sätt och vis förefalla som ett ytterst fattigt resultat att serie-debatten, de olika försöken att påverka och all undersöknings- och upplysningsverksamhet, plötsligt bara tynar bort. Att ett statligt ingripande i seriefrågan genom någon form av censur eller granskningsmyndighet aldrig gjordes och att serieförläggarna inte blev tvungna att förbinda sig till något regelverk kan förefalla som en förlust ur debattörernas perspektiv, åtminstone i relation till de krav som ställdes i vissa utsagor. En ny lagstiftning för begränsandet av seriemarknaden som i Storbritannien år 1955, eller serieförlagens organisering för självreglering, som i USA, skulle ha varit synliga resultat av den tioåriga aktiviteten. Med sådana resultat kunde man eventuellt på ett övertygande sätt ha sagt: ”vi har löst serieproblemet”. Att serieproblemet kan konstateras ha försvunnit från det finländska samhället föranleder inte möjlighet att ta till sådana brösttoner. Den här synen grundar sig på en tilltro till statliga eller i övrigt institutionaliserade åtgärdsformer eller reglering genom förbud och censur. Saken behöver dock inte förstås på det viset.

Den debatt som fördes om seriemediet och de verksamhetsformer som man ägnade sig åt – åberopande av uppmärksamhet, utställning, undersökning, upplysning – kan också tolkas som ytterst effektfulla. Kanske kan avsaknaden av exempelvis förändrad lagstiftning eller andra nya institutioner ses som ett resultat av den tioåriga verksamheten. Kanske uttryckligen uppmärksammandet av serieläsningen i olika offentligheter, i undersökningsverksamheten och de företagna diskussionerna gjorde andra åtgärder i form av lagstiftning, förbud eller censur överflödiga. Detta är dock något paradoxalt. Den debatt som genom olika utsagor består av krav på olika former av regleringsåtgärder skulle, enligt detta synsätt, göra många av de åtgärder som krävdes onödiga. Detta skulle innebära att serieproblemet löstes redan under den pågående debatten.

I seriedebatten åberopades ett flertal aktörer för att bidra till lösningen av serieproblemet. Även barn och serieproducenter, som var de subjekspositioner som tillskrevs den mest problematiska karaktären och som ofta betraktades som regleringens objekt, kunde vara delaktiga i lösningen. Detta är kopplat till motståndet mot förbud och censur. Då ingen instans betraktades som fullständigt ond var konsensualism och samarbete en möjlig, och kanske mera attraktiv, väg än förbudets väg. Även till de mest problematiska subjekspositionerna kopplades positiva värden. Serieutgivarna bestod av förlag – både större och mindre – i vilka samman-

kopplades de två positiva värdena företagsamhet och yttrandefrihet. Barnen som nog behövde skyddas mot olika hot förlänades också en viss kompetens – kanske för att skydda företagsamheten och yttrandefriheten. Samtidigt var barnen blivande medborgare och bärare av det framtida samhället. Barnens kompetens var dock begränsad till kompetens med avseende på mediekonsumtion, inte som samhällsmedlemmar med samma möjligheter att definiera barns och medias relationer som de vuxna samhällsmedlemmarna eller en del därav hade.

I synliggörandet av serieproblemet hade media en självskriven roll. Texter i dagstidningar och specialtidsskrifter fäste uppmärksamheten vid själva frågeställningen i olika offentligheter. Genom olika media kunde också barnskyddsförbunden och forskningen göra sin röst hörd. Ett annat exempel på synliggörande instans är FBB:s serieutställning, som lyfte fram problemet, men också antydde olika lösningar genom att inkludera också rekommendabel litteratur i utställningen.

Barnskyddsförbunden och framförallt MBF verkar ha spelat en befrämjande roll i seriefrågan. MBF inte bara samlade en bred representation av det finländska samhället i sitt engagemang i seriefrågan, utan förbundet medverkade också genom dess försök att undersöka seriefrågan. Sådillvida hörsammade förbundet de medieröster som höjdes för att utreda seriefrågan. Att ett tyngdpunktsområde i MBF:s verksamhet var forskningen illustrerar den tilltro som fanns för den undersökta, vetenskapliga kunskapen i förståelsen av barns liv och medievanor och mera allmänt i hanteringen av sociala frågor i det finländska samhället (jfr Urponen 1994, 213). Omvänt kan sägas att forskningen, t.ex. ungdomsforskningen i Finland (Heiskanen & Mitchell 1985, 70), var bunden till statsmaktens och organisationsväsendets intressen.

Det har konstaterats i studier av utformningen av den finländska socialpolitiken att det alltid har funnits ett samarbete mellan staten och den tredje sektorn, t.ex. organisationer inom barnskydd. Samarbetsformerna mellan stat och övriga aktörer har ändrat form och de olika institutionernas rollfördelning har varierat. Under efterkrigstiden uppstod en ny hierarki mellan statliga åtgärder och frivilligorganisationers verksamhet. Då blev frivilligorganisationernas uppgifter klart underställda den statliga verksamheten (Satka 1994, 302), och de ideella organisationerna, t.ex. MBF, kom att söka nya former för sitt arbete (Korppi-Tommola 1990, 253). Organisationerna fick en allt mera kompletterande roll. Det finns

alltså fog för att hålla med tidigare analyser som påkallat att styrningen av samhället Finland och hanteringen av sociala problem under efterkrigstiden har byggt på ett samarbete mellan stat och andra instanser, t.ex. den akademiska forskningen och den tredje sektorn med olika ideella organisationer (jfr Korppi-Tommola 1990, 250–253).

Mitt val att framhäva konsensus och inblandningen av ett flertal aktörer i regleringen av barns serieläsande är ett resultat av regementalitetsperspektivet. En poäng i Michel Foucaults (2003 [1978]) förståelse av regementalitet var att statens roll i samhällsreglering har förändrats i ett historiskt perspektiv och att studiet av reglering i västerländska moderna, liberala samhällen drar nytta av att se styrningen som något splittrat, som ett resultat av ett flertal relationer i samhället. Denna uppmaning med avseende på styrningsanalytik har jag hörsammat genom erbjuda en bred bild av 1950-talets seriedebatt i Finland. Detta har inneburit användningen av ett flertal empiriska materialhelheter i studien, vilket kan ha bidragit till att jag som ett resultat av studien kan konstatera att ett flertal aktörer medverkade i hanteringen av serieproblemet. Det kan också innebära att jag som resultat ser att det statliga engagemanget i frågan var av underordnad natur och att serieproblemet definierades av andra instanser och löstes genom andra åtgärder än de statliga institutionernas inverkan, bl.a. genom en inklusivitet i debatten. Serieproblemet – ur denna studies perspektiv – löstes inte av en enstaka aktör eller genom aktivitet i ett maktcentrum, utan genom en samverkan av ett flertal aktörer och diskurser. Om den instans som varit mest betydande i serieproblematiken skall utses, så måste den vara ett knippe bestående av media (mass- och expertmedia), organisationsväsende och den akademiska världen.

Det som ur ett visst perspektiv skulle kunna benämnas moralpanik och som också kan studeras ur ett styrningsanalytiskt perspektiv får olika innebörd beroende på angreppssätt. Ur det förra perspektivet kan en seriedebatt förefalla irrationell och överdriven i sina krav, ur det senare perspektivet kan debatten vara ett exempel på en process genom vilken samhället undviker drastiska eller irrationella förfaranden. Ur den senare synvinkeln skulle alltså den s.k. moralpaniken vara något gott, något som förhindrar uppkomsten av så att säga värre praktiker och händelser i ett samhälle. Det behöver givetvis inte vara så att en debatt utesluter övriga åtgärder, tvärtom kan debatten framtvinga andra sociala förändringar, precis som teorierna om moralpanik framhåller. Moralpaniken kan också ta mera

drastiska uttryck än debatt, t.ex. bokbål, eller våldsamma upplopp. Men en sak är klar: begreppet moralpanik skall användas med försiktighet. Det som vid första ögonkastet verkar vara en moralpanik, t.ex. för att det finns en forskningstradition av att behandla vissa sociala fenomen som sådana, behöver inte vara det och behöver således studeras under andra teoretiska premisser. Med avseende på den till synes aldrig sinande debatten om barns mediebruk, med alla dess olika uttryck, kan problematiseringen av perspektiv fungera som en påminnelse i två riktningar. För det första kan existensen av debatter om barns mediebruk ses som ett uttryck för ett litet socialt behov av exempelvis censurlagstiftning eller andra tvångsåtgärder. För det andra kan påminnelsen ses som en uppmaning till debatt. Logiken är då att debatten kan fungera som ett hinder för att regleringen av barn och media ombesörjs på andra sätt som är mindre önskvärda än debatten själv, även om debatten också skulle ge upphov till förslag, uppmaningar och krav, som ur ens eget perspektiv är irrationella och icke-önskvärda.

Källor och litteratur

Källor

Publicerade och opublicerade skrifter

'100' (1947) '100' ystväksi koko perheelle. ['100' som vän för hela familjen.] [Annons i] *Helsingin Sanomat* 4.2.1947.

20-vuotias (1965) *20-vuotias Parasta Lapsille r.y.* [20-åriga För Barnens Bästa r.f.] Helsinki: Parasta Lapsille.

Allardt, Erik & Jartti, Pentti & Jyrkilä, Faina & Littunen, Yrjö (1956a) *Työläisnuorison harrastustoiminta.* [Arbetsungdomens fritidsaktiviteter.] Helsinki: Tammi.

Allardt, Erik & Jartti, Pentti & Jyrkilä, Faina & Littunen, Yrjö (1956b) *Työläisnuorison harrastustoiminta.* [Arbetsungdomens fritidsaktiviteter.] I *Työläisnuoriso ja yhteiskunta.* [Arbetsungdomen och samhället.] Helsinki: Tammi.

Allardt, Erik & Jartti, Pentti & Jyrkilä, Faina & Littunen, Yrjö (1958a) *Nuorison harrastukset ja yhteisön rakenne.* [Ungdomens fritidsintressen och samhällets struktur.] Porvoo: Werner Söderström.

Allardt, Erik & Jartti, Pentti & Jyrkilä, Faina & Littunen, Yrjö (1958b) On the cumulative nature of leisure activities. *Acta Sociologica* 3 (4): 165–172.

Allardt, Erik & Littunen, Yrjö (1958) *Sosiologia.* [Sociologi.] Porvoo: Werner Söderström Osakeyhtiö.

Amerikan (1958) Amerikan irvihammas. [Amerikas spefågel.] *Kuvaposti* 5 (18): 18–19.

Amerikkalaisten (1957) Amerikkalaisten sarjakuvien värikäs maailma. [De amerikanska seriernas färggranna värld.] *Helsingin Sanomat* 15.9.1957.

Antonius (1959) Mitä eduskuntaan kuuluu. Budjettikeskustelu. [Hur står det till i riksdagen. Budgetförhandlingarna.] *Opettajain lehti* 54 (40): 8.

Arajärvi, Terttu (1962a) Lue vielä, äiti! [Läs ännu, mamma!] I Mary Olki (red.): *Kotien kirja. II osa.* [Hemmens bok. II delen.] Porvoo: Werner Söderström Osakeyhtiö, 437–440.

Arajärvi, Terttu (1962b) Lukeva lapsi. [Det läsande barnet.] I Mary Olki (red.): *Kotien kirja. II osa*. [Hemmens bok. II delen.] Porvoo: Werner Söderström Osakeyhtiö, 441–450.

Barnböcker (1954) Barnböcker och film bör bygga på verklighet. *Åbo Underrättelser* 10.8.1954.

Bauchard, Philippe (1952) *The Child Audience. A Report on Press, Film and Radio for Children*. Paris: UNESCO. Tillgänglig på: <<http://unesdoc.unesco.org/images/0004/000432/043226eo.pdf>>. Hämtad 12 september 2006.

Bejerot, Nils (1981 [1954]) *Barn – Serier – Samhälle*. 3. upplagan. Stockholm: Kulturfront.

Biblioteksfolkets (1955) Biblioteksfolkets krav. *Vasabladet* 19.8.1955.

Biggles (1953) Biggles och Askungen. *Österbottningen* 4.6.1953.

Blick (1955) Blick på pressen. *Vasabladet* 23.8.1955.

Borgå Tidning 27.6.1857. Tillgänglig vid: Historiska tidningsbiblioteket 1771–1890: <<http://digi.lib.helsinki.fi/digi/aurora/fileviewer.jsp?tyyppi=lq&masterId=249476>>. Hämtad 7.3.2004.

Brotherus, Greta (1962) Lapset, elokuvat ja televisio. [Barn, film och television.] I Mary Olki (red.): *Kotien kirja. II osa*. [Hemmens bok. II delen.] Porvoo: Werner Söderström Osakeyhtiö, 451–458.

Bruun, Patrick (1955) Från Bohus till Venus. *Nya Pressen* 21.12.1955.

Bryan, Marjatta (1952) Leikkikalumarkkinoilla Lontoossa. [På leksaksmarknaden i London.] *Suomen Sosialidemokraatti* 22.12.1952.

Bühler, Charlotte (1935) *Ungdomens själsliv*. Stockholm: Natur och kultur.

Domenica (1953) Problemet Stålmannen. *Månadsrevyn Astra* 35 (12): 356–358.

Dåliga (1959) Dåliga serier mest populära. *Hufvudstadsbladet* 14.1.1959.

Erkki (1959) *Erkki ja sarjakuvat*. Rainaseloste n:o M 17. [Erkki och serierna. Bildbandsreferat nr. M 17.] Helsinki: Kenraali Mannerheimin Lastensuojeluliitto.

E. R.-r. (1947) Hogarth ja brittiläinen pilakuvataide. [Hogarth och den brittiska karikatyrkonsten.] *Helsingin Sanomat* 27.4.1947.

Esa (1962) Esa Ahto. *Helsingin Sanomat* 20.10.1962.

Fjortonåring (1954) Fjortonåring provade galge. Föll och dog. *Åbo Underrättelser* 18.6.1954.

Fröken (1953) Skolans vardag. I julbrådskan. *Tidskrift för folkskolan* 60 (30): 460.

Granfors, Henry (1963) [Recension av] Frazee, Steve. Walt Disneys Zorro. [Walt Disneys Zorro.] *Arvosteleva kirjaluetto* 7/1963: 80. Bilaga till *Kirjasto-lehti* 56 (7).

Greger (1955) Hej igen! *Ny tid* 8.11.1955.

Grrr (1954) Grrr – pang – snyft. *Åbo Underrättelser* 29.8.1954.

- G. S. (1953) Seriebibliotek. *Hufvudstadsbladet* 16.12.1953.
- Gummerus, E. R. (1958) Seriemytterna. *Hufvudstadsbladet* 15.5.1958.
- Hartman, Kristina (1951) Böckernas värld. I Annie Löfstedt & Nore Bäckmark (red.): *Barnen, livet och vi. En bok om barnets värld och föräldrarnas uppgifter. Del III: Fråga och lära*. Stockholm: Natur och kultur, 72–100.
- Hartman, Kristina (1956) Kirjojen maailma. [Sv. orig. Böckernas värld.] I Annie Löfstedt & Nore Bäckmark (red.): *Äidin ja isän kirja. Kirja lapsen maailmasta ja vanhempien tehtävistä*. [Sv. orig. *Barnen, livet och vi. En bok om barnets värld och föräldrarnas uppgifter*.] Porvoo: WSOY, 405–431.
- Harva, Urpo (1954) Järjestäytyneen työväen sivistysharrastukset. Kulttuurisosiologinen tutkimus. [Den organiserade arbetarbefolkningens bildningsintressen. En kultursociologisk undersökning.] I *Työväen omaehtoinen sivistystyö*. Helsinki: Tammi, 277–382.
- Havumäki, Urho (1958) Aituksia nuortenkirjallisuudesta. [Tankar om ungdomslitteraturen.] *Kirjastolehti* 51 (4): 102–104.
- Heinonen, Veikko (1953) Nykyinen lastenlehdistömme pedagogisesti arvostelutuna. [Vår nutida barnpress bedömd ur pedagogisk synvinkel.] *Kasvatus ja Koulu* 39 (4): 171–180.
- Helena (1957) Mitä nuoriso lukee? Pekka galluppaa kavereitaan. [Vad läser ungdomen? Pekka gallupar sina kamrater.] *Terä* 2/1957: 24–25, 31.
- [Henttonen, Antti] (1959) Tuomitseminen ei riitä. [Fördömande är inte nog.] *Opettajain lehti* 54 (41): 3–4.
- ”Humoristiska” (1952) ”Humoristiska” seriebilder och giftiga sötsaker. *Ny Tid* 22.1.1952.
- Hyvää (1994 [1951]) Hyvää päivää! Tässä minä tulen! [God dag! Här kommer jag!] *Aku Anikka ja kumppanit* 1 (1): [bakpärm]. I *Aku Anikka ja kumppanit. Näkäispainos vuosikerroista 1951–1952*. Red. Markku Kivekäs & Riku Perälä. Helsinki: Helsinki Media, 48.
- Hänellä (1954) Hänellä on hyvää seuraa... [Han har gott sällskap...] [Annons i] *Suomen Kuvalehti* 1954 (31).
- Jos (1994 [1952]) Jos pidät Lumikista, pidät myös minusta! [Om du gillar Snövit gillar du också mig!] *Aku Anikka ja kumppanit* 2 (9B): [bakpärm]. I *Aku Anikka ja kumppanit. Näkäispainos vuosikerroista 1951–1952*. Red. Markku Kivekäs & Riku Perälä. Helsinki: Helsinki Media, 368.
- Kahn, Albert E. (1953) *Kuoleman leikki. Kylmän sodan vaikutukset lapsiimme*. [Amer. orig. *The Game of Death. Effects of the Cold War on Our Children*.] Pori: Kansankulttuuri.
- Kaikkien (1946) Kaikkien tyttöjen ja poikien lemmikki Kimmo. [Alla flickors och pojars favorit Kimmo.] [Annons i] *Helsingin Sanomat* 31.1.1946.
- Kallinen, Yrjö (1958) *Hälinää ja hiljaisuutta*. [Sorl och tystnad.] Helsinki: Tammi.

Kannila, Helle (1954) Mitä lehtiä tilataan ensi vuodeksi? [Vilka tidningar skall prenumereras till nästa år?] *Kirjastolehti* 47 (9).

Kannila, Helle (1955) Lukutaito ja kirjastojen erikoistehtävä. [Läskunnighet och bibliotekens specialuppgift.] *Kirjastolehti* 48 (6): 129–130.

Kannila, Helle (1962) Kielletyt lastenkirjat. [Förbjudna barnböcker.] *Suomen kuvalehti* 46 (28): 10, 25.

Kannila, Helle (1967) *Kirjanvalinnan ongelmia. Ajatustenaiheita kirjastonhoitajille ja muille kirjojen ystäville.* [Problem med bokurvalet. Tankemotiv för bibliotekarier och andra bokvänner.] Porvoo: Werner Söderström.

Karimo, Ritva (1958) *Sarjakuvien julkaisutoiminta Suomessa.* [Seriepubliceringsverksamhet i Finland.] Tutkielma Yhteiskunnallisen Korkeakoulun nuorisohjaajatutkintoa varten. Helsinki. [Opublicerad avhandling.]

Kilpi, Sylvi-Kyllikki (1953) *Lapsiin vaikuttavat nykyajan kulttuuritekijät.* [Nuttida kulturfaktorer som påverkar barn.] Helsinki: Parasta lapsille – För Barnens Bästa.

Kivirinta, Eero (1958) Miksi meillä ei lueta nuorisolehtiä? [Varför läser man inte ungdomstidningar hos oss?] *Lapsi ja nuoris* 17 (2): 23–24.

Klingberg, Göte (1954) Undersökningar rörande seriemagasinet språk. *Folkskolan* 8 (1–2): 15–20.

[Kraemer, Elin von] EKO. (1953) För tonåringar och mindre åldersklasser. *Björneborgs Tidning* 22.12.1953.

[Kraemer, Elin von] E.v.K. (1958) Tove och familjen Mumin. *Månadsrevyn Astra* 40 (3): 52–53, 80.

Kukkonen, V. (1954) Kippari-Kalle ja kumppanit. [Karl-Alfred och kompani.] *Miesten mies* 3 (5): 8–9.

Lapsille (1955) Lapsille terve kasvuypäristö. [En sund uppväxtmiljö för barnen.] *Vapaa sana* 4.4.1955.

Larson, Lorentz (1947) *Ungdom läser. En undersökning över läsintressena hos barn och ungdom i åldern 7–20 år.* Pedagogiska skrifter, häfte 195–198. Stockholm: Sveriges allmänna folkskolläraförningens litteratursällskap.

Larson, Lorentz (1953) Försök till serielyftning. *Tidskrift för folkskolan* 60 (5–6): 80–81.

Larson, Lorentz (1954) *Barn och serier.* Stockholm: Almqvist & Wiksell/Geber.

Lastemme (1952) *Lastemme puolesta.* [För våra barn.] Helsinki: Kansainvälisen lastensuojelukonferenssin Suomen päätoimikunta.

Lasten (1946) Lasten Päivä. [Barnens Dag.] [Annons i] *Helsingin Sanomat* 13.9.1946.

Lasten (1954) Lasten lukemisen valvonta. [Övervakningen av barns läsande.] *Kirjastolehti* 47 (3): 69.

- Lasten (1956) *Lasten tulevaisuuden puolesta!* [För barnens framtid!] Helsinki: Parasta Lapsille – För Barnens Bästa.
- Lastenkirjastokurssit (1954) Lastenkirjastokurssit. [Barnbibliotekskursen.] *Kirjastolehti* 47 (1): 13–16.
- Lehtovaara, Arvo (1958) Olisiko lasten kirjallisuudenkäyttöäkin tutkittava? [Borde barns litteraturanvändning också undersökas?] *Lapsi ja nuoriso* 17 (12): 4–6.
- Lehtovaara, Arvo & Koskenniemi, Matti (1954) *Kasvatuspsykologia*. [Pedagogisk psykologi.] Helsinki: Otava.
- Lehtovaara, Arvo & Saarinen, Pirkko (1965) *Mitä nuoret lukevat*. [Vad läser de unga.] Kansalaiskasvatuksen keskuksen julkaisuja No 2. Helsinki: Otava.
- Lindberg, Bo H. (1960) Ur bildseriernas historia. *Finsk Tidskrift* 1960 (1): 265–272.
- [Lindman, Inger] Dot. (1955) Barnbjudning med sagoböcker. *Nya Pressen* 13.11.1955.
- Lukeminen (1954) Lukeminen ja lapsen kehitys. [Läsning och barnets utveckling.] *Kirjastolehti* 47 (1): 10–12.
- Lurande (1954) Lurande faror. *Borgåbladet* 1.6.1954.
- Maija (1958) Kirjallista. [Litterärt.] *Kuluttaja* 2 (41).
- Melkein (1959) Melkein kaikki lapset lukevat kuvasarjoja. [Nästan alla barn läser bildserier.] *Helsingin Sanomat* 14.1.1959.
- Meri, Sirkka-Liisa (1955) Kirjastojen sivistystehtävästä. [Om bibliotekens bildningsuppgift.] *Kirjastolehti* 48 (8): 186–187.
- Merikoski, Ilona (1955) Taide ei valloita lasta äkkiryynnäköllä. [Konsten erövrar inte barnet med ett stormanfall.] *Lapsi ja nuoriso* 14 (11–12): 14–16.
- Murphy, T. E. (1956) Sarjakuvalehtien suursiivous. [Storstädning av seriemagasin.] *Välitut Palat* 12 (Kesäkuu): 30–32.
- Normaali (1959) Normaali lapsi ei saa vahinkoa sarjakuvista. [Ett normalt barn tar ej skada av serierna.] *Suomen Sosialidemokraatti* 14.1.1959.
- Norsk (1953) Norsk barnpsykolog gästar vårt land. *Tidskrift för folkskolan* 60 (8): 118.
- Ny (1955) Ny censurbyrå? *Västra Nyland* 20.8.1955.
- Nørvig, Anne Marie (1953) Ovatko sarjakuvat nuorisolle henkistä myrkkyä? [Är serierna andligt gift för ungdomen?] *Lapsi ja nuoriso* 12 (7–8): 28–30.
- Olsoni, Emerik (1953) Ruotsin ”Kirjaselvitys”. [Den svenska ”Bokutredningen”.] *Kirjastolehti* 46 (2): 39–43.
- Om (1954) Om hjältar och idoler. *Åbo Underrättelser* 19.6.1954.

Paavolainen, Olavi (1938) ”Tämä on surmaava tuoni!” [Detta är den dräpande liemannen!] *Suomalainen Suomi* 21 (6): 274–283.

Parasta (1946) *Parasta Lapsille r.y:n ohjekirjanen ja säännöt 1946*. [För Barnens Bästa r.f.:s handbok och stadgar 1946.] Helsinki: Parasta Lapsille.

Qvist, Martti (1955) Lasten sarjakuvainnostus. [Barnens serieintresse.] *Lapsi ja nuoriso* 14 (7): 27–28.

Raittiuslautakuntien (1957) Raittiuslautakuntien 12–13. 11. 1956 pidetyn neuvottelukokouksen pöytäkirja. [Protokoll från diskussionsmöte för nykterhetsnämnderna den 12–13.11.1956.] *Alkoholikysymys* 25 (2): 102–151.

Raula, A[rtturi]. (1953) Gallupin erikoisartikkeli: Kuvasarjat lehdissä meillä ja muualla. [Specialartikel från Gallup: Tidningars bildserier hos oss och annorstädes.] *Helsingin Sanomat* 15.2.1953.

Reijonen, Tuuli (1953) Vaalimmeko taidearvoja myös lasten ulottuvilla. [Värnar vi om konstvärden också inom räckhåll för barnen.] *Lapsi ja Nuoriso* 12 (1): 14–16.

Repo, Eino S. (red.) (1954) *Toiset pidot tornissa*. [Det andra symposiet i tornet.] Jyväskylä: K. J. Gummerus.

Riley, Matilda White & Riley, John W. Jr. (1960 [1954]) A sociological approach to communications research. I Wilbur Schramm (red.): *The Process and Effects of Mass Communication*. Urbana: University of Illinois Press, 389–401.

Rissanen, Toini (1958) *Tutkimus sarjakuvien levinneisyydestä kansakoululaisten keskuuteen ja mielipiteitä sarjakuvien vaikutuksesta lukijoihinsa*. [Undersökning om seriernas spridning bland folkskolbarn och åsikter om seriernas inverkan på läsarna.] Tutkielma Yhteiskunnallisen Korkeakoulun nuorisonohjaajan tutkintoa varten. Helsinki. [Opublicerad avhandling.]

R. V. (1954) Isä ja poika. [Far och son.] *Suomen Kuvalehti* 1954 (32): 31.

Saari, Erkki (1957) *Sielullisesti poikkeavat lapset*. [Själsligt avvikande barn.] Kolmas painos. Jyväskylä: K. J. Gummerus osakeyhtiö.

Saari, Pirkko (1954) *Mitä me harrastamme ja mikä meitä kiinnostaa*. [Vad vi har som hobby och vad vi intresserar oss för.] Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto.

Saari, Pirkko (1963) *Mitä me harrastamme ja mikä meitä kiinnostaa*. [Vad vi har som hobby och vad vi intresserar oss för.] Lastensuojelun keskusliiton julkaisu n:o 16. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto.

Salonen, Erkki (1950) Sarjakuvien merkkikieli. [Seriernas teckenspråk.] I *Mitä Missä Milloin 1951*. Helsinki: Otava, 296–297.

Salonen, Erkki (1953) Sarjakuvat ja niiden kehitys. [Serierna och deras utveckling.] I *Mitä Missä Milloin 1954*. Helsinki: Otava, 230–246.

Salonen, Erkki (1954a) Kauhutarjat vaarana Amerikan lapsille. [Skräckserierna en fara för Amerikas barn.] *Kuva-posti* 1 (3): 16–17.

Salonen, Erkki (1954b) Onko sarjakuva kulttuurimme rikkaruoho vai hyötykasvi? [Är serierna vår kulturs ogräs eller nyttoväxt?] *Kasvatustieteellinen aikakauslehti* 41 (4): 165–172.

Salonen, Erkki (odaterad, a) Merkillinen kieli. [Ett märkligt teckenspråk.] Källa okänd. Urklipp finns i Suomen sarjakuvaseuras bibliotek.

Salonen, Erkki (odaterad, b) Sarjakuvat valloittavat maailmaa. [Serierna erövrar världen.] Källa okänd. Urklipp finns i Suomen sarjakuvaseuras bibliotek.

Sanelma (1954) Lapset puheenaiheena. [Barnen som samtalsämne.] *Hämeen Yhteistyö* 3.6.1954.

Sarjakuvakysymys (1959) Sarjakuvakysymys kasvatusergelmana. [Seriefrågan som uppfostringsproblem.] *Ilta-Sanomat* 13.1.1959.

Sarjakuvanäyttely (1955) Sarjakuvanäyttely avattu vanhempia ja kasvattajia varten. [Serieutställning öppnad för föräldrar och fostrare.] *Vapaa sana* 10.4.1955.

Sarjakuvat (1956) Sarjakuvat hengenvaarana. [Serierna som livsfara.] *Suomen Sosialidemokraatti* 21.11.1956.

Sarjakuvat (1959) Sarjakuvat vaikuttavat lasten tekoihin ja uneen. [Serier påverkar barns gärningar och sömn.] *Kansan Uutiset* 14.1.1959.

Sarjakuvien (1959) Sarjakuvien vaikutus lapsiin pohdittavana. [Seriernas inverkan på barn under begrundan.] *Maakansa* 14.1.1959.

Sarwi-Jaako (1858) Ystävällisiä moitteita Suomenkielisille Sanomalehdille. [Vänliga förebräelser till de finskspråkiga dagstidningarna.] *Sanomia Turusta* 27.7.1858.

Schoultz, Solveig von (1953) Mumintrollen älskade, Topelius populär, Pippi vägar göra det barn drömmer om. *Västra Nyland* 12.12.1953.

Schramm, Wilbur (1960 [1954]) How communication works. I Wilbur Schramm (red.): *The Process and Effects of Mass Communication*. Urbana: University of Illinois Press, 3–26.

Skriva (1953) Skriva barnbok är ett livskall[,] barnets fantasi bör utnyttjas. *Västra Nyland* 20.12.1953.

Slättkammat (1953) ”Slättkammat folk –” *Tidskrift för folkskolan* 60 (4): 59.

Spock, Benjamin (1957) *Järkevää lastenhoitoa*. [Eng. orig. *The Common Sense Book of Baby and Child Care*.] Suomalaisiin oloihin soveltanut Kaisa Leppo. Helsinki: Otava.

Statens folkeopplysningsråd (1956) *Rapport fra det rådgivende utvalg for tegneserier med uttalelse fra statens folkeopplysningsråd*. Oslo.

[Stormbom, Nils-Börje] N.-B. S. (1955) I synfältet. *Hufvudstadsbladet* 20.8.1955.

Suosittelavia (1954) Suositeltavia sarjakuvia. [Rekommendabla serier.] [Annonsi] *Suomen Kuvalehti* 1954 (44): annonsbilaga.

- Sysselsättning (1959) Sysselsättning för barn. *Månadsrevyn Astra* 41 (6): 158.
- [Syväniemi, Keijo] K. S. (1959) Annammeko lasten lukea sarjakuvia? [Skall vi låta barnen läsa serier?] *Opettajain lehti* 54 (38): 16–17.
- Takala, Annika (1960) *Lapsen henkinen kasvu ja sen ohjaaminen*. [Barnets andliga tillväxt och dess ledning.] Helsinki: Suomen ev.-lut. pyhäkouluyhdistys r.y.
- Takala, Kalevi (1954) Unohdettu ikäkausi. [Ett bortglömt åldersskede.] *Lapsi ja nuoriso* 13 (2): 26–28.
- Thrasher, Frederic M. (1949) The comics and delinquency: Cause or scapegoat. *Journal of Educational Sociology* 23 (4): 195–205.
- Tiina (1957) Kissalan pojat ja kapu – maailman vanhin sarjakuva. (Knoll och Tott och kapten – världens äldsta serie.) *Helsingin Sanomat* 15.5.1957.
- Tilataanko (1959) Tilataanko oppilaille oma lehti. [Skall man beställa en egen tidning åt eleverna.] *Opettajain lehti* 54 (36): 18–19.
- Todella (1960) Todella hyvää lukemista. [Verkligt god läsning.] [Annons i] *Lasten kuvalehti* 7/1960.
- Tove (1947) Tove Jansson ritar och berättar äventyr för Ny tid. *Ny tid* 3.10.1947.
- Turja, H. A. (1955a) Sarjakuvan sija kasvatustekijänä. [Seriernas ställning som fostrande faktor.] *Lapsi ja Nuoriso* 14 (10): 7–12.
- Turja, H. A. (1955b) Sarjakuvien suursiivousta Amerikassa. [Storstädning av serier i Amerika.] *Lapsi ja Nuoriso* 14 (11–12): 29–34.
- Turja, H. A. (1956) *Sarjakuva kasvatustekijänä ja opetusvälineenä*. [Serierna som fostrande faktor och pedagogiskt medel.] Täydennetty eripainos aikakauslehdestä, *Lapsi ja Nuoriso* N:ot 10–12/1955. Helsinki.
- Tämän (1946) Tämän kannen takana. [Bakom detta omslag.] [Annons i] *Helsingin Sanomat* 19.12.1946.
- Tämän (1959) Tämän vuoden ensimmäinen numero ilmestynyt. [Detta års första nummer utkommit.] [Annons i] *Viikkosanomat* 1959 (5).
- Ungdomen (1954) Ungdomen är bra, men faror lurar. *Hufvudstadsbladet* 31.5.1954.
- Uutta (1949) Uutta! Hauskaa! [Nytt! Roligt!] [Annons i] *Suomen Kuvalehti* 1949 (9–12): 6.
- Vain (1950) Vain hyviä lehtiä! [Endast goda tidningar!] [Annons i] *Kansan kuvalehti* 1950 (25).
- Vetoomus (1955) *Vetoomus*. [Vädjan.] Undertecknad av Reino Airisto m.fl. [Enligt uppgift överlämnad till undervisningsminister Kerttu Saalasti 23.2. Ingår i FBB:s arkiv.]
- Villin (1954) Villin lännen sarjakuvia. [Serier om vilda västern.] [Annons i] *Suomen Kuvalehti* 1954 (44): annonsbilaga.

Vår (1953) Vår lektyr. *Österbottningen* 21.8.1953.

Vädjan (1955) Vädjan. Undertecknad av Reino Airisto m.fl. *Ny Tid* 1.2.1955.

[Warburton, Thomas] Th.W. (1952) Vilda västerns renässans. *Nya Argus* 45 (18): 264–266.

Weissenberg, Gay von (1957) Bildbetraktandets psykologi. *Hufvudstadsbladet* 29.9.1957.

Weissenberg, Gay von (1959) *Katsaus sarjakuvatuutkimuksiin*. [Översikt över serieforskning.] Kenraali Mannerheimin Lastensuojeluliitto. [Stencil.]

Wertham, Fredric (1954a) Huonot 'jännärit' ja nuorisoriikollisuus. [Dåliga 'thrillers' och ungdomsbrottsligheten.] *Valitut Palat* 1954 (7): 22–26.

Wertham, Fredric (1954b) *Seduction of the Innocent*. New York: Rinehart & Company.

Ålands biblioteksförening; Södra Finlands svenska biblioteksförening & Östernbottens svenska biblioteksförening (1955) Seriemagasinen. *Hufvudstadsbladet* 18.8.1955.

Äventyrligt (1955) Äventyrligt vapen för god sak. *Nya pressen* 20.8.1955.

[Örn-Holm, Greta] G. Ö.-H. (1954) Barn och läsning. *Hufvudstadsbladet* 4.5.1954.

Handlingar

Kommittébetänkanden

[Painovapauskomitean mietintö], 1958. [Tryckfrihetskommitténs betänkande.] *Moniste* [Stencil] 1958: 101.

Sarjakuvatoimikunnan mietintö, 1962. [Seriekommitténs betänkande.] *Moniste* [Stencil] 1962: 83.

[Siveellisesti vahingollisten julkaisujen levittämisen ja tuottamisen ehkäisemistä koskevien lainsäännösten uudistamiskomitean mietintö], 1955. [Betänkande från kommittén för förnyelse av lagstadgande angående undertryckande av osedliga publikationers spridning och produktion.] *Moniste* [Stencil] 1955: 1.

Lagar, förordningar

Förordning om en nämnd för övervakning av osedliga publikationer (125/1957).

Lag angående undertryckande av osedliga publikationers spridning (23/1927).

Lag om ändring av lagen angående undertryckande av osedliga publikationers spridning (77/1957).

Riksdagshandlingar

Riksdagen 1956:

Lagutskottets betänkande 8/1956.

Lagutskottets betänkande N:o 8 med anledning av regeringens proposition med förslag till lag om ändring av lagen angående undertryckande av osedliga publikationers spridning.

Lagutskottets (Lagutsk) protokoll 1956

Behandling av RP 33/1956: 4.10.1956–23.10.1956

Plenarprotokoll (Riksdagens) PR 1956

Behandling av RP 33/1956: 23.5.1956–13.11.1956

Regeringsproposition RP 33/1956.

Regeringens proposition till Riksdagen med förslag till lag om ändring av lagen angående undertryckande av osedliga publikationer spridning.

Riksdagens svar 13.11.1956.

Riksdagens svar å Regeringens proposition med förslag till lag om ändring av lagen angående undertryckande av osedliga publikationers spridning.

Stora utskottets betänkande 97/1956.

Stora utskottets betänkande N:o 97 med anledning av regeringens proposition med förslag till lag om ändring av lagen angående undertryckande av osedliga publikationers spridning.

Stora utskottets (Stora utsk) protokoll 1956

Behandling av RP 33/1956: 7.11.1956

Riksdagen 2003:

Lagmotion 33/2003 rd.

Lag om ändring av 17 kap. 18 § strafflagen.

Plenarprotokoll PR 30/2003 rd.

Remissdebatt om Lagmotion LM 33/2003 rd, 3.6.2003.

*Arkivmaterial**Folkets arkiv, Helsingfors*

För Barnens Bästa

FBB Arb (Arbetsutskottets protokoll)

Cc 6 Työvaliokunnan pöytäkirjat 1952–1963.

FBB Brev

- He 24 Sekalaista
FBB Centr (Centralkommitténs protokoll)
    Cb 3 Keskustoimikunnan pöytäkirjat 1945–1953.
    Cb 4 Keskustoimikunnan pöytäkirjat 1954–1958.
FBB Nämnd (Nämndens för att utreda film- och seriefrågan protokoll)
    He 24 Sekalaista
FBB Repr (Representantmötets protokoll)
    Ca 1 Edustajakokouksen pöytäkirjat 1945–1966.
FBB Urkl (Urklipp)
    He 28 Leikkeet
FBB Verks (Verksamhetsplaner)
    Db 2 Toimintasuunnitelmat 1951–1997.
FBB Årsb (Årsberättelser)
    Da 1 Toimintakertomukset 1946–1996.
Övriga hänvisningar till dokument ur FBB:s arkiv hänvisar till:
    He 24 Sekalaista

Riksarkivet, Helsingfors

Mannerheims Barnskyddsförbund

- MBF Centr (Centralstyrelsens protokoll)
    C:12 Pöytäkirjat 1954–1956.
    C:13 Pöytäkirjat 1957–1959.
MBF Årsb (Årsberättelser)
    Dc:3 Toimintakertomukset 1953–1967.
Övriga hänvisningar till dokument ur MBF:s arkiv – t.ex. MBF Utsk
(Serieutskottets protokoll) och MBF Brev – hänvisar till:
    811 MLL 1957
    833 MLL 1958
    854 MLL 1959
    876 MLL 1960
    899 MLL 1961
    920 MLL 1962
    941 MLL 1963
    960 MLL 1964

Statsrådets arkiv, Helsingfors

Brev från Tidningarnas förbund till Justitieministeriet den 21.12.1961. KD
N:o 264/295 Oikm 1961

Skom (Seriekommitténs arkiv)

Sarjakuvatoimikunta 1961–1962

Intervjuer

Erkki Salonen, 4. oktober 2001.

Litteratur

Adams, Mary Louise (1995) Youth, corruptibility, and English-Canadian post-war campaigns against indecency, 1948–1955. *Journal of the History of Sexuality*. 6 (1): 89–117.

Ahlbeck-Rehn, Jutta (2005) Pienouden suuruus – mikrohistorian ja diskurssianalyysin välimaastossa. Esimerkkinä yksittäinen dokumentti. [Det lillas storhet – i gränsmarkerna mellan mikrohistoria och diskursanalys. Ett dokument som exempel.] I Marja Andersson, Anu-Hanna Anttila & Pekka Rantanen (red.): *Kahden muusan palveluksessa. Historiallisen sosiologian lähtökohdat ja lähestymistavat*. Historia mirabilis 4. Turku: Turun historiallinen yhdistys, 255–273.

Alaketola-Tuominen, Marja (1989) *Jokapojan amerikanperintö. Yhdysvaltalaisia kulttuurivaikutteita Suomessa toisen maailmansodan jälkeen*. [Varmans amerikkaarv. Kulturinflytande från Förenta staterna i Finland efter andra världskriget.] Helsinki: Gaudeamus.

Alanen, Leena (2001) Explorations in generational analysis. I Leena Alanen & Berry Mayall (red.): *Conceptualizing Child-Adult Reactions*. London: RoutledgeFalmer, 11–22.

Alasuutari, Pertti (1992) 'I'm ashamed to admit it but I have watched *Dallas*': The moral hierarchy of television programmes. *Media, Culture and Society* 14 (4): 561–582.

Alasuutari, Pertti (1994) *Laadullinen tutkimus*. [Kvalitativ forskning.] 2., uudistettu painos. Tampere: Vastapaino.

Alasuutari, Pertti (1996) *Toinen tasavalta. Suomi 1946–1994*. [Den andra republiken. Finland 1946–1994.] Tampere: Vastapaino.

Alasuutari, Pertti (1999) Introduction. Three phases of reception studies. I Pertti Alasuutari (red.): *Rethinking the Media Audience. The new Agenda*. London: Sage, 1–21.

Alasuutari, Pertti (2001) Art, entertainment, culture, and nation. *Cultural Studies & Critical Methodologies* 1 (2): 157–184.

Alexander, Victoria D. (2003) *Sociology of the Arts. Exploring Fine and Popular Forms*. Malden: Blackwell Publishers.

- Allardt, Erik; Jartti, Pentti; Jyrkilä, Faina & Littunen, Yrjö (1956a) *Työläisnuorison harrastustoiminta*. [Arbetsförbundens fritidsaktiviteter.] Helsinki: Tammi.
- Allardt, Erik; Jartti, Pentti; Jyrkilä, Faina & Littunen, Yrjö (1956b) *Työläisnuorison harrastustoiminta*. [Arbetsförbundens fritidsaktiviteter.] I *Työläisnuoriso ja yhteiskunta*. [Arbetsförbundet och samhället.] Helsinki: Tammi, 61–145.
- Allardt, Erik; Jartti, Pentti; Jyrkilä, Faina & Littunen, Yrjö (1958a) *Nuorison harrastukset ja yhteisön rakenne*. [Ungdomens fritidsintressen och samhällets struktur.] Porvoo: Werner Söderström.
- Allardt, Erik; Jartti, Pentti; Jyrkilä, Faina & Littunen, Yrjö (1958b) On the cumulative nature of leisure activities. *Acta Sociologica* 3 (4): 165–172.
- Allison, Anne (2000) *Permitted and Prohibited Desires. Mothers, Comics, and Censorship in Japan*. Berkeley: University of California Press.
- Anttila, Anu-Hanna (1998) ETKK:lla säännöllistä lähetystoimintaa jo 40 vuoden ajan. [Centrum för film- och TV-fostran haft regelbunden missionsverksamhet i redan 40 år.] *Peili* 22 (3): 52–56.
- Ariés, Philippe (1982 [1973]) *Barndomens historia*. Stockholm: Gidlund.
- Aristoteles (1993) *Politiken*. Jonsered: Paul Åströms förlag.
- Austin, J. L. (1962) *How to Do Things with Words*. Oxford: Clarendon Press.
- Baker, Bernadette M. (2001) *In Perpetual Motion. Theories of Power, Educational History, and the Child*. New York: Peter Lang.
- Barker, Martin (1989) *Comics: Ideology, Power and the Critics*. Manchester: Manchester University Press.
- Barker, Martin (1992 [1984]) *A Haunt of Fears. The Strange History of the British Horror Comics Campaign*. Jackson: University Press of Mississippi.
- Barker, Martin (1999a) Fredric Wertham – the sad case of the unhappy humanist. I John A. Lent (red.): *Pulp Demons. International Dimensions of the Postwar Anti-Comics Campaign*. Madison [N.J.]: Fairleigh Dickinson University Press, 215–233.
- Barker, Martin (1999b) Getting a conviction: Or, how the British horror comics campaign only just succeeded. I John A. Lent (red.): *Pulp Demons. International Dimensions of the Postwar Anti-Comics Campaign*. Madison [N.J.]: Fairleigh Dickinson University Press, 69–92.
- Barnkulturkommittén (1979) Barnkulturkommitténs betänkande. Kommittébetänkande 1979: 32. Helsingfors.
- Barry, Andrew; Osborne, Thomas & Rose, Nikolas (2001 [1996]) Introduction. I Andrew Barry, Thomas Osborne & Nikolas Rose (red.): *Foucault and Political Reason. Liberalism, Neo-liberalism and Rationalities of Government*. London: Routledge, 1–17.
- Barthes, Roland (1969 [1957]) *Mytologier*. [Staffanstorps]: Bo Cavefors Bokförlag.

- Beatty, Bart (2005) *Fredric Wertham and the Critique of Mass Culture*. Jackson: University Press of Mississippi.
- Becker, Howard S. (1991 [1963]) *Outsiders. Studies in the Sociology of Deviance*. New York: The Free Press.
- Bell, Vikki (1993) Governing childhood: Neo-liberalism and the law. *Economy and Society* 22 (3): 390–405.
- Bell, Vikki (1999) *Feminist Imagination. Genealogies in Feminist Theory*. London: Sage.
- Beronius, Mats (1991) *Genealogi och sociologi. Nietzsche, Foucault och den sociala analysen*. Stockholm: Brutus Östlings bokförlag Symposion.
- Beronä, David A. (2001) Pictures speak in comics without words: Pictorial principles in the work of Milt Gross, Hendrik Dorgathen, Eric Drooker, and Peter Kuper. I Varnum, Robin & Gibbons, Christina T. (red.): *The Language of Comics. Word and Image*. Jackson: University Press of Mississippi, 19–39.
- Bethnal Green Museum of Childhood (1983) *Penny Dreadfuls and Comics. English Periodicals for Children from Victorian Times to the Present Day*. A loan exhibition from the Library of Oldenburg University, West Germany at the Bethnal Green Museum of Childhood 2 June–2 October 1983. London: Victoria and Albert Museum.
- Blumer, Herbert (1970 [1933]) *Movies and Conduct*. New York: Arno Press & The New York Times.
- Boëthius, Ulf (1989) *När Nick Carter drevs på flykten. Kampen mot "smutslitteraturen" i Sverige 1908–1909*. [Stockholm]: Gidlunds.
- Bolin, Göran (1998) *Filmbytare. Videovåld, kulturell produktion & unga män*. Umeå: Boréa.
- Boltanski, Luc (1975) La constitution du champ de la bande dessinée. *Actes de la recherche en sciences sociales* 1 (1): 37–59.
- Boréus, Kristina & Bergström, Göran (2005) Lingvistisk textanalys. I Göran Bergström & Kristina Boréus (red.): *Textens mening och makt. Metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. Andra upplagan. Lund: Studentlitteratur, 263–303.
- Bourdieu, Pierre (1977 [1972]) *Outline of a Theory of Practice*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bourdieu, Pierre (1986 [1979]) *Distinction. A Social Critique of the Judgement of Taste*. London: Routledge.
- Bourdieu, Pierre (1990 [1965]) *Photography. A Middle-brow Art*. Cambridge: Polity Press.
- Bourdieu, Pierre (1993 [1983]) The field of cultural production, or: The economic world reversed. I Pierre Bourdieu: *The Field of Cultural Production. Essays on Art and Literature*. New York: Columbia University Press, 29–73.

- Bouwers, Lenze L. (1979) *Strips. Voer voor luie lezers?* Groningen: De Vuurbaak.
- Boyatzis, Chris J. & Matillo, Gina M. (1995) Effects of 'The Mighty Morphin Power Rangers' on Children's Aggression with Peers. *Child Study Journal* 25 (1): 45–55.
- Brannigan, Augustine (1985) Delinquency, comics and legislative reactions: An analysis of obscenity law reform in post-war Canada and Victoria. *Australian-Canadian Studies* 3 (1): 53–69.
- Brannigan, Augustine (1986) Crimes from comics: Social and political determinants of reform or the Victoria obscenity law 1938–1954. *Australian and New Zealand Journal of Criminology* 19: 23–42.
- Brannigan, Augustine (1987) Mystification of the innocents: Crime comics and delinquency in Canada, 1931–1949. *Criminal Justice History* 7: 111–144.
- Brembeck, Helene & Johansson, Barbro & Kampmann, Jan (red.) (2004) *Beyond the Competent Child. Exploring Contemporary Childhoods in the Nordic Welfare Societies*. Roskilde: Roskilde University Press.
- Brolin, David (2004) "Den gode europén". Om det svenska Nietzsche-mottagandet. *Häftan för kritiska studier* 36 (3–4): 3–23.
- Bruhn, Karl (1920) *De växandes estetiska liv*. Vasa: F. W. Unggrens boktryckeri.
- Bruhn, Karl (1944) *Från prinsessan Snövit till kavaljererna på Ekeby. En studie kring folkskolålderns litterära intressen*. Helsingfors: Söderström & C:o.
- Bruun, Kettil (1952) Ungdomsundersökningen 1951. *Statistiska månadsuppgifter för Helsingfors* 10–11/1952: 193–264.
- Buckingham, David (1994) Television and the definition of childhood. I Berry Mayall (red.): *Children's Childhoods: Observed and Experienced*. London: Falmer Press, 79–96.
- Buckingham, David (1999) Muuttuvat lapsuudet, muuttuva media. [Föränderliga barndomar, föränderliga media.] I Matti Välimäki (red.): *Elävästi kuvaa. Kokemuksia lasten ja nuorten elokuvaopetuksesta*. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu, 90–103.
- Buckingham, David (2003a) After the death of childhood. *Tidsskrift for Børne- & Ungdomskultur* 46: 9–31.
- Buckingham, David (2003b) *Media Education. Literacy, Learning and Contemporary Culture*. Cambridge: Polity Press.
- Buckingham, David (2004) Media Regulation and the competent child consumer. Föredrag vid konferensen *Beyond the Competent Child. Contemporary Childhoods in the Nordic Welfare Societies*. A NordBarn research conference 19 November 2004 at the Danish University of Education, Copenhagen, Denmark.

- Buckingham, David & Sefton-Green, Julian (2003) Gotta catch 'em all: Structure, agency and pedagogy in children's media culture. *Media, Culture & Society* 25 (3): 379–399.
- Burchell, Graham (2001 [1996]) Liberal government and techniques of the self. I Andrew Barry & Thomas Osborne & Nikolas Rose (red.): *Foucault and Political Reason. Liberalism, Neo-liberalism and Rationalities of Government*. London: Routledge, 19–36.
- Burchell, Graham; Gordon, Colin & Miller, Peter (red.) (1991) *The Foucault Effect. Studies in Governmentality*. Chicago: University of Chicago Press.
- Butsch, Richard (2001) A history of research on movies, radio, and television. *Journal of Popular Film & Television* 29 (3): 112–119.
- Börjesson, Mats (2003) *Diskurser och konstruktioner. En sorts metodbok*. Lund: Studentlitteratur.
- Börjesson, Mats & Palmblad, Eva (2003a) *I problembarnens tid. Förnuftets moraliska ordning*. Stockholm: Carlsson.
- Börjesson, Mats & Palmblad, Eva (2003b) Introduktion. I Mats Börjesson & Eva Palmblad (red.): *Problembarnets århundrade – normalitet, expertis och visionen om framsteg*. Lund: Studentlitteratur, 7–15.
- CCCS Mugging Group (1976) Some notes on the relationship between the societal control culture and the news media, and the construction of a law and order campaign. I Stuart Hall & Tony Jefferson (red.): *Resistance through Rituals. Youth Subcultures in Post-war Britain*. London: Hutchinson, 75–79.
- Charteris-Black, Jonathan (2006) Britain as a container: immigration metaphors in the 2005 election campaign. *Discourse & Society* 17 (5): 563–581.
- Christensen, Pia & James, Allison (red.) (2000) *Research with Children. Perspectives and Practices*. London: Falmer Press.
- Clegg, Stewart R. (1989) *Frameworks of Power*. London: Sage.
- Cohen, Stanley (1987 [1972]) *Folk Devils and Moral Panics. The Creation of the Mods and Rockers*. Oxford: Basil Blackwell.
- Coninck-Smith, Ning de (2000) "Danger Is Looming Here." *Moral Panic & Urban Children's and Youth Culture in Denmark 1890–1914*. Working Paper 16. Odense: The University of Southern Denmark, Department of Contemporary Cultural Studies.
- Corrigan, Philip & Sayer, Derek (1985) *The Great Arch. English State Formation as Cultural Revolution*. Oxford: Basil Blackwell.
- Couldry, Nick (2004) Theorising media as practice. *Social Semiotics* 14 (2): 115–132.
- Crépin, Thierry (2001) Le Comité de Défense de la Littérature et de la Presse pour la Jeunesse: The communists and the press for children during the Cold War. *Libraries & Culture* 36 (1): 131–142.

- Curtis, Bruce (1997) Reworking moral regulation: Metaphorical capital and the field of disinterest. *Canadian Journal of Sociology* 22 (3): 303–318.
- Dalquist, Ulf (1998) *Större våld än nöden kräver? Medievåldsdebatten i Sverige 1980–1995*. Umeå: Boréa.
- Davis, Natalie Zemon (1971) The Reasons of Misrule: Youth Groups and Charivaris in Sixteenth-Century France. *Past and Present* 50: 41–75.
- De Sá, Leonardo (2006) Rodolphe Töpffer Synopsis. Tillgänglig på: <<http://leonardodosa.interdinamica.net/comics/lds/vb/VieuxBoisSynopsis.asp>>. Hämtad 22 november 2006.
- Dean, Mitchell (1994a) *Critical and Effective Histories. Foucault's Methods and Historical Sociology*. London: Routledge.
- Dean, Mitchell (1994b) "A social structure of many souls": Moral regulation, government, and self-formation. *Canadian Journal of Sociology* 19 (2): 145–168.
- Dean, Mitchell (1996) Putting the technological into government. *History of the Human Sciences* 9 (3): 47–68.
- Dean, Mitchell (1999) *Governmentality. Power and Rule in Modern Society*. London: Sage.
- Dean, Mitchell (2002) Liberal government and authoritarianism. *Economy and Society* 31 (1): 37–61.
- Dean, Mitchell (2003) Prologue for a genealogy of war and peace: Genealogical approaches. I Gerard Delanty & Engin F. Isin (red.): *Handbook of Historical Sociology*. London: Sage, 180–190.
- deCordova, Richard (1995) Child-rearing advice and the moral regulation of children's movie-going. *Quarterly Review of Film & Video* 15 (4): 99–109.
- Deleuze, Gilles (1992) What is a *dispositif*? I Michel Foucault, *Philosopher*. New York: Harvester Wheatsheaf, 159–168.
- DeMause, Lloyd (1982) The evolution of childhood. I Chris Jenks (red.): *The Sociology of Childhood. Essential Readings*. London: Batsford Academic, 48–59.
- Docker, John (1984) Culture, society and the Communist Party. I Ann Curthoys & John Merritt (red.): *Australia's First Cold War 1945–53. Vol. 1: Society, Communism and Culture*. Sydney: George Allen & Unwin, 183–212.
- Donzelot, Jacques (1997 [1977]) *The Policing of Families*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press.
- Dorfman, Ariel & Mattelart, Armand (1980 [1971]) *Kuinka Aku Ankkaa lue-taan*. [Sp orig. *Para leer al pato Donald*.] Helsinki: Love Kirjat.
- Douglas, Mary (2002 [1966]) *Purity and Danger*. London: Routledge.
- Dowd, Nancy E.; Singer, Dorothy, G. & Wilson, Robin Fretwell (red.) (2006) *Handbook of Children, Culture, and Violence*. Thousand Oaks: Sage.

Dreyfus, Hubert L. & Rabinow, Paul (1983 [1982]) *Michel Foucault. Beyond Structuralism and Hermeneutics*. Second Edition. Chicago: The University of Chicago Press.

Drotner, Kirsten (1992) Modernity and media panics. I Michael Skovmand & Kim Christian Schrøder (red.): *Media Cultures: Reappraising Transnational Media*. London : Routledge, 42–62.

Du Gay, Paul; Hall, Stuart; Janes, Linda; McKay, Hugh & Negus, Keith (1997) *Doing Cultural Studies. The Story of the Sony Walkman*. London: Open University Press.

Dupont, Danica & Pearce, Frank (2001) Foucault contra Foucault: Rereading the ‘Governmentality’ papers. *Theoretical Criminology* 5 (2): 123–158.

Durkheim, Emile (1992 [1937]) *Professional Ethics and Civic Morals*. London: Routledge.

Eisner, Will (1985) *Comics & Sequential Art*. Tamarac: Poorhouse Press.

Ekholm, Kai (1990) Tapaus Mykle – Caius Kajantin haastattelu. [Fallet Mykle – intervju med Caius Kajanti.] I Kai Ekholm (red.): *Kielletyt*. [Orivesi]: Things to Come, 137–148.

Elkelä, Kari (2005) Pecos Bill – sarjakuvan italo-western. [Pecos Bill – serienas italowestern.] Tillgänglig på: <<http://www.sci.fi/~karielk/pecosbil.htm>>. Hämtad 22 november 2006.

Ellis, Allen & Highsmith, Doug (2000) About face: Comic books in library literature. *Serials Review* 26 (2): 21–43.

Erikson, Kai T. (1966) *Wayward Puritans. A Study in the Sociology of Deviance*. New York: John Wiley & Sons.

Eskola, Antti (1992) Sosiologian uudistuminen 1950-luvulla. [Sociologins förnyelse på 1950-talet.] I Risto Alapuro, Matti Alestalo & Elina Haavio-Mannila (red.): *Suomalaisen sosiologian historia*. Porvoo: WSOY, 241–285.

Eskola, Katarina (1982) Sarjakuvat. [Serier.] I *Suomen kulttuurihistoria* 3. Helsinki: WSOY.

Esselström, Josef & Nieminen, Ilmari (1957) Vaasan nuorisotutkimus 1954. [Ungdomsstudien i Vasa 1954.] *Alkoholikysymys* 25 (1): 12–62.

Fairclough, Norman (1992) *Discourse and Social Change*. Cambridge: Polity Press.

Fairclough, Norman (2003) *Analysing Discourse. Textual Analysis for Social Research*. London: Routledge.

Feilitzen, Cecilia von (2004) Promote or protect? Perspectives on media literacy and media regulations: Introduction. I Cecilia von Feilitzen & Ulla Carlsson (red.): *Promote or Protect? Perspectives on Media Literacy and Media Regulations*. Göteborg: The International Clearinghouse on Children, Youth and Media/NORDICOM, 9–21.

Feilitzen, Cecilia von & Carlsson, Ulla (red.): *Promote or Protect? Perspectives on Media Literacy and Media Regulations*. Göteborg: The International Clearinghouse on Children, Youth and Media/NORDICOM.

Finnane, Mark (1989) Censorship and the child: Explaining the comics campaign. *Australian Historical Studies* 23 (92): 220–240.

Fjord Jensen, Johan (1988) Det dobbelte kulturbegreb – den dobbelte bevidsthed. I Hans Hauge & Henrik Horstbøll (red.): *Kulturbegrebets kulturhistorie*. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag, 155–191.

Forgacs, David (1996) Americanisation: The Italian case 1938–1954. I Phil Melling & Jon Roper (red.): *Americanisation and the Transformation of World Cultures. Melting Pot or Cultural Chernobyl?* Lewiston, N.Y.: The Edwin Mellen Press, 81–96.

Foucault, Michel (1980a [1977]) The confession of the flesh. I Michel Foucault: *Power/Knowledge: Selected Interviews & Other Writings 1972–1977*. Edited by Colin Gordon. New York: Pantheon Books, 194–228.

Foucault, Michel (1980b) *Power/Knowledge: Selected Interviews & Other Writings 1972–1977*. Edited by Colin Gordon. New York: Pantheon Books.

Foucault, Michel (1980c [1975]) Prison talk. [Interviewer: J.-J. Brochier.] I Michel Foucault: *Power/Knowledge: Selected Interviews & Other Writings 1972–1977*. Edited by Colin Gordon. New York: Pantheon Books, 37–54.

Foucault, Michel (1982 [1970]) The discourse on language. I Michel Foucault: *The Archaeology of Knowledge*. New York: Pantheon Books, 215–237.

Foucault, Michel (1983) On the genealogy of ethics: An overview of work in progress. I Hubert L. Dreyfus & Paul Rabinow: *Michel Foucault. Beyond Structuralism and Hermeneutics*. Second Edition. Chicago: The University of Chicago Press, 229–252.

Foucault, Michel (1983 [1982]) The subject and power. I Hubert L. Dreyfus & Paul Rabinow: *Michel Foucault. Beyond Structuralism and Hermeneutics*. Second Edition. Chicago: The University of Chicago Press, 208–226.

Foucault, Michel (1987 [1975]) *Övervakning och straff. Fängelsets födelse*. Lund: Arkiv förlag.

Foucault, Michel (1988 [1984]) The concern for truth. [Interview with Francois Ewald.] I Michel Foucault: *Politics, Philosophy, Culture: Interviews and Other Writings 1977–1984*. Edited with an introduction by Lawrence D. Kritzman. New York: Routledge, 255–267.

Foucault, Michel (1991a [1978]) Governmentality. I Graham Burchell, Colin Gordon & Peter Miller (red.): *The Foucault Effect. Studies in Governmentality*. London: Harvester Wheatsheaf, 87–104.

Foucault, Michel (1991b [1980]) Questions of method. I Graham Burchell, Colin Gordon & Peter Miller (red.): *The Foucault Effect. Studies in Governmentality*. London: Harvester Wheatsheaf, 73–86.

- Foucault, Michel (1992 [1972]) *Vansinnets historia under den klassiska epoken*. Lund: Arkiv.
- Foucault, Michel (1995 [1984]) Kant ja moderni filosofia nykyisyyden ontologiana. [Kant och den moderna filosofin som nutidsontologi.] I Juha Koivisto, Markku Mäki & Timo Uusitupa (red.): *Mitä on valistus?* Tampere: Vastapaino, 248–260.
- Foucault, Michel (2000a [1979]) The birth of biopolitics. I Michel Foucault: *Ethics. Essential Works of Foucault 1954–1984. Volume 1*. Edited by Paul Rabinow. London: Penguin Books, 73–79.
- Foucault, Michel (2000b [1971]) Nietzsche, genealogy, history. I Michel Foucault: *Aesthetics. Essential Works of Foucault 1954–1984. Volume 2*. Edited by James D. Faubion. London: Penguin Books, 369–391.
- Foucault, Michel (2000c [1982]) Technologies of the self. I Michel Foucault: *Ethics. Essential Works of Foucault 1954–1984. Volume 1*. Edited by Paul Rabinow. London: Penguin Books, 223–251.
- Foucault, Michel (2002a [1966]) *The Order of Things*. London: Routledge.
- Foucault, Michel (2002b [1976]) *Sexualitetens historia. Band 1. Viljan att veta*. Göteborg: Daidalos.
- Foucault, Michel (2002c [1984]) *Sexualitetens historia. Band 2. Njutningarnas bruk*. Göteborg: Daidalos.
- Foucault, Michel (2002d [1984]) *Sexualitetens historia. Band 3. Omsorgen om sig*. Göteborg: Daidalos.
- Foucault, Michel (2002e [1969]) *Vetandets arkeologi*. Lund: Arkiv förlag.
- Foucault, Michel (2003 [1978]) Regementalitet. *Fronesis* 14–15 (2–3): 62–81.
- Freud, Sigmund (1995 [1905]) *Vitsen och dess förhållande till det omedvetna*. Göteborg: Daidalos.
- Friedman, Andrea (2003) Sadists and sissies: Anti-pornography campaigns in Cold War America. *Gender & History* 15 (2): 201–227.
- Frykman, Jonas (1988) *Dansbaneeländet. Ungdomen, populärkulturen och opinionen*. Stockholm: Natur och kultur.
- Gauntlett, David (1998) Ten things wrong with the media ‘effects’ model. I Roger Dickinson, Ramaswami Harindranath & Olga Linné (red.): *Approaches to Audiences. A Reader*. London: Arnold, 120–130.
- Gilbert, James (1986) *A Cycle of Outrage. America’s Reaction to the Juvenile Delinquent in the 1950’s*. New York: Oxford University Press.
- Gleason, Mona (1999) “They have a bad effect”: Crime comics, parliament, and the hegemony of the middle class in postwar Canada. I John A. Lent (red.): *Pulp Demons. International Dimensions of the Postwar Anti-Comics Campaign*. Madison [N.J.]: Fairleigh Dickinson University Press, 129–154.

- Goode, Erich & Ben-Yehuda, Nachman (1994) *Moral Panics. The Social Construction of Deviance*. Oxford: Blackwell.
- Gordon, Colin (1980) Afterword. I Michel Foucault: *Power/Knowledge. Selected Interviews and Other Writings 1972–1977*. Edited by Colin Gordon. New York: Pantheon Books, 229–259.
- Gordon, Colin (1991) Governmental rationality: an introduction. I Graham Burchell, Colin Gordon & Peter Miller (red.) *The Foucault Effect. Studies in Governmentality*. London: Harvester Wheatsheaf, 1–51.
- Gordon, Ian (1998) *Comic Strips and Consumer Culture, 1890–1945*. Washington: Smithsonian Institution Press.
- Goulart, Ron (1986) *Great History of Comic Books*. Chicago: Contemporary Books.
- Graeber, David (2004) *Fragments of an Anarchist Anthropology*. Chicago: Prickly Paradigm Press.
- Grewal, Inderpal (2003) Transnational America: Race, gender and citizenship after 9/11. *Social Identities* 9 (4): 535–561.
- Gripsrud, Jostein (2000) *Mediekultur – mediesambälle*. Göteborg: Daidalos.
- Griswold, Robert L. (1998) The history and politics of fatherlessness. I Cynthia R. Daniels (red.): *Lost Fathers. The Politics of Fatherlessness in America*. Houndmills: Macmillan, 11–32.
- Groensteen, Thierry (2000) Töpffer, the originator of the modern comic strip. I Charles Dierick & Pascal Lefèvre (red.): *Forging a New Medium. The Comic Strip in the Nineteenth Century*. Brussels: VUB University Press, 105–114.
- Groensteen, Thierry (2007) *The System of Comics*. Jackson: University Press of Mississippi.
- Grossberg, Lawrence (1995) *Mielihyvän kytkennät. Risteilyjä populaarikulttuurissa*. [Vällustens kopplingar. Kryssningar i populärkulturen.] Tampere: Vastapaino.
- Gusfield, Joseph R. (1963) *Symbolic Crusade. Status Politics and the American Temperance Movement*. Urbana: University of Illinois Press.
- Gustavsson, Klas & Hörnqvist, Magnus (2003) Regementalitet, fängelser och nyliberalism. *Fronesis* 14–15 (2–3): 56–61.
- Haavisto, Maija (1988) *Populaarikulttuuri ja yleiset kirjastot. Kirjastolehden populaarikulttuurikirjoittelu vuosina 1945–1985*. [Populärkultur och de allmänna biblioteken. Skrivelser om populärkultur i *Kirjastolehti* 1945–1985.] Tampereen yliopiston kirjastotieteen ja informatiikan laitoksen tutkimuksia 25. Tampere: Tampereen yliopisto, Kirjastotieteen ja inromatiikan laitos.
- Hacking, Ian (2002) *Historical Ontology*. Cambridge: Harvard University Press.

- Hall, Stuart (1997) The work of representation. I Stuart Hall (red.): *Representation. Cultural Representations and Signifying Practices*. London: Sage, 13–64.
- Hall, Stuart; Critcher, Chas; Jefferson, Tony; Clarke, John & Roberts, Brian (1978) *Policing the Crisis: Mugging, the State and Law and Order*. London: Macmillan.
- Halmesvirta, Anssi (1999) Nietzsche, historia ja degeneraatio. [Nietzsche, historia och degeneration.] I Friedrich Nietzsche: *Historian hyödyistä ja haitasta elämälle*. Jyväskylä: JULPU, 89–100.
- Hammond, Philip (1999) [Review of] Cecilia von Feilitzen & Ulla Carlsson (eds), *Children and Media: Image, Education, Participation*. Göteborg: UNESCO International Clearinghouse on Children and Violence on the Screen, 1999, ISBN 91-630-7875-9, 483 pp. *Media Culture and Society* 21 (6): 821–822.
- Hannerz, Ulf (1990) Genomsyrade av medier. Kulturer, samhällen och medvetanden av i dag. I Ulf Hannerz (red.): *Medier och kulturer*. Stockholm: Carlsson Bokförlag, 7–28.
- Hardt, Michael & Negri, Antonio (2003) *Imperiet*. Göteborg/Stockholm: Glänta produktion & Vertigo förlag.
- Harva, Urpo (1954) Järjestäytyneen työväen sivistysharrastukset. Kulttuurisosiologinen tutkimus. [Den organiserade arbetarbefolkningens bildningsintressen. En kultursociologisk undersökning.] I *Työväen omaehtoinen sivistystyo*. Helsinki: Tammi, 277–382.
- Heikkinen, Merja (1991) *Sillä välin toisaalla... Sarjakuvan kulttuuripoliittinen asema ja sarjakuvien tuotanto*. [Under tiden på annat håll... Seriernas kulturpolitiska position och produktionen av serier.] Taiteen keskustuimikunnan julkaisuja nro 12. Helsinki: VAPK-kustannus.
- Heikkinen, Merja (1996) Kulttuuripoliittikka ja sarjakuva. [Kulturpolitiken och serierna.] I Heikki Jokinen & Kalervo Pulkkinen (red.): *Suomalaisen sarjakuvan ensyklopedia*. Kemi: Kemin sarjakuvakeskus, 46–48.
- Heikkinen, Sakari (1996) Kulttuuri, kansa ja rillumarei. [Kulturen, folket och rillumarei.] I Matti Peltonen (red.): *Rillumarei ja valistus. Kulttuurikahakoita 1950-luvun Suomessa*. Historiallinen Arkisto 108. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura, 311–329.
- Heinonen, Ari (1985) *Vuodesta 1945 lasten parhaaksi*. [Från år 1945 för barnens bästa.] Helsinki: Parasta lapsille.
- Heiskala, Risto (1990) Tulkinnan koeteltavuus ja aikakauslehtien analyysi. [Tolkningens prövbarhet och tidskriftsanalys.] I Klaus Mäkelä (red.): *Kvalitativisen aineiston analyysi ja tulkinta*. Helsinki: Gaudeamus, 242–263.
- Heiskala, Risto (1994) Sosiaalinen konstruktionismi. [Social konstruktionism.] I Risto Heiskala (red.): *Sosiologisen teorian nykysuuntauksia*. Helsinki: Gaudeamus, 146–172.

Heiskanen, Ilkka (1988) Miten mediaväkivallasta on keskusteltu. [Hur man har diskuterat medieväld.] I Juha Kytömäki & Seppo Paananen (red.): *Televisio ja väkivalta. Suomalaisia näkökulmia*. Helsinki: YLE, 81–116.

Heiskanen, Ilkka & Mitchell, Ritva (1985) *Lättähatuista punkkareihin*. [Från swingpjattar till punkare.] Helsinki: Otava.

Helén, Ilpo (1994) Michel Foucault'n valta-analytiikka. [Michel Foucaults maktanalytik.] I Risto Heiskala (red.): *Sosiologisen teorian nykysuuntauksia*. Helsinki: Gaudeamus, 270–315.

Helén, Ilpo (1997) *Äidin elämän politiikka. Naissukupuolisuus, valta ja itsesuhde Suomessa 1880-luvulta 1960-luvulle*. [Moderslivets politik. Kvinnökön, makt och självrelation i Finland från 1880-talet till 1960-talet.] Helsinki: Gaudeamus.

Helén, Ilpo (2005) Genealogia kritiikkinä. [Genealogin som kritik.] *Sosiologia* 42 (2): 93–109.

Helén, Ilpo & Jauho, Mikko (2003) Terveyskansalaisuus ja elämän politiikka. [Hälsomedborgarskap och livets politik.] I Ilpo Helén & Mikko Jauho (red.): *Kansalaisuus ja kansanterveys*. Helsinki: Gaudeamus, 13–32.

Herkman, Juha (1998) *Sarjakuvan kieli ja mieli*. [Seriernas språk och betydelse.] Tampere: Vastapaino.

Hier, Sean (2002) Raves, risks and the ecstasy panic: A case study in the subversive nature of moral regulation. *Canadian Journal of Sociology* 27 (1): 33–57.

Hietala, Veijo (1996) *Kuvien todellisuus. Johdatusta kuvallisen kulttuurin ymmärtämiseen ja tulkintaan*. [Bildernas verklighet. Inledning till en förståelse och tolkning av den bildliga kulturen.] Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu.

Hindess, Barry (2001) The Liberal Government of Unfreedom. *Alternatives* 26 (2): 93–111.

Hirn, Sven (1991) *Kuvat elävät. Elokvatoimintaa Suomessa 1908–1918*. [Bilderna lever. Biografverksamhet i Finland 1908–1918.] Helsinki: VAPK-Kustannus, Suomen elokuva-arkisto.

Hjerppe, Riitta (1988) *Suomen talous 1860–1985. Kasvu ja rakennemuutos*. [Finlands ekonomi 1860–1985. Tillväxt och strukturomvandling.] Kasvututkimuksia XIII. Helsinki: Suomen Pankki.

Holloway, Sarah L. & Valentine, Gill (2003) *Cyberkids. Children in the Information Age*. London: RoutledgeFalmer.

Honkanen, Katriina (2004) *Historicizing as a Feminist Practice. The Places of History in Judith Butler's Constructivist Theories*. Meddelanden från Ekonomiskstatsvetenskapliga fakulteten vid Åbo Akademi, Institutet för kvinnoforskning Ser. A: 547. Åbo: Åbo Akademi.

Hulth, Sonja (2001) Snäll kampskrift mot serieelände. *Opsis kalopsis* 16 (3): 20–27.

Hultqvist, Kenneth (1990) *Förskolebarnet. En konstruktion för gemenskapen och den individuella frigörelsen*. Stockholm: Symposion.

Hultqvist, Kenneth (1993) Ungdom som praktik och nutidshistoria – om ungdomsforskning genom Michel Foucaults glasögon. I Mohamed Chaib (red.): *Drömmar och strömmar. Om att tolka ungdomars värld*. Göteborg: Daidalos, 31–46.

Hultqvist, Kenneth & Dahlberg, Gunilla (red.) (2001) *Governing the Child in the New Millennium*. New York: RoutledgeFalmer.

Hultqvist, Kenneth & Petersson, Kenneth (1995a) Nutidshistoria: några inledande utgångspunkter. I Kenneth Hultqvist & Kenneth Petersson (red.): *Foucault. Namnet på en modern vetenskaplig och filosofisk problematik*. Stockholm: HLS Förlag, 16–37.

Hultqvist, Kenneth & Petersson, Kenneth (1995b) Postmoderna strömningar och den politiska rationaliteten. En ny barn- och ungdom i vardande. I Lars Dahlgren & Kenneth Hultqvist (red.): *Seendet och seendets villkor. En bok om barns och ungas välfärd*. Stockholm: HLS Förlag, 209–224.

Hunt, Alan (1999) *Governing Morals. A Social History of Moral Regulation*. Cambridge: Cambridge University Press.

Hunter, Ian (1988) *Culture and Government. The Emergence of Literary Education*. Houndmills: Macmillan Press.

Hunter, Ian (1994) *Rethinking the School. Subjectivity, Bureaucracy, Criticism*. St. Leonards: Allen & Unwin.

Hutchby, Ian & Moran-Ellis, Jo (1998) Situating children's social competence. I Ian Hutchby & Jo Moran-Ellis (red.): *Children and Social Competence: Arenas of Action*. London: Falmer Press, 7–26.

Häger, Andreas (2001) *Religion, rock och pluralism. En religionssociologisk studie av kristen diskurs om rockmusik*. Uppsala: Uppsala universitet.

Hänninen, Sakari & Karjalainen, Jouko (1997) Johdanto. Foucault ja hallinnoimisen ongelma. [Inledning. Foucault och styrningens problem.] I Sakari Hänninen & Jouko Karjalainen (red.): *Biovallan kysymyksiä. Kirjoituksia köyhyyden ja sosiaalisten uhkien hallinnoimisesta*. Helsinki: Gaudeamus, 7–27.

Höjdestrand, Erik (1997) *Det vedervärdiga videoväldet: att återupprätta moralisk ordning*. Uppsala: Uppsala universitet.

Jallinoja, Riitta & Haavio-Mannila, Elina (1983) State intervention and privatization of family life. *Yearbook of Population Research in Finland* 23: 7–25.

James, Allison; Jenks, Chris & Prout, Alan (1998) *Theorizing Childhood*. Cambridge: Polity Press.

Jenks, Chris (1982) Introduction: Constituting the child. I Chris Jenks (red.): *The Sociology of Childhood. Essential Readings*. London: Batsford Academic and Educational, 9–24.

Jenks, Chris (1996) *Childhood*. London: Routledge.

- Jerrman, Toni (1983) Tieteissarjakuvat. [Science fiction-serier.] I Kai Ekholm (red.): *Science fiction Suomessa*. Helsinki: Kirjastopalvelu, 179–212.
- Johansson, Barbro (2000) *Kom och ät! Jag ska bara dö först... Datorn i barns vardag*. Skrifter från Etnologiska föreningen i Västsverige 31. Göteborg: Etnologiska föreningen i Västsverige.
- Johansson, Per Magnus (2002) Förord. I Michel Foucault: *Sexualitetens historia. Band 1. Viljan att veta*. Göteborg: Daidalos, 7–31.
- Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (1993) Diskursiivinen maailma: teoreettiset lähtökohdat ja analyttiset käsitteet. I Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Eero Suoninen: *Diskurssianalyysin aakkoset*. Tampere: Vastapaino, 17–47.
- Jokinen, Heikki (1990) *Joonas, sarjakuvantekijä*. [Joonas, serieskapare.] Helsinki: Jalava.
- Jokinen, Heikki & Pulkkinen, Kalervo (red.) (1996) *Suomalaisen sarjakuuvan ensyklopedia*. [Encyklopedi över det finländska seriemediet.] Kemi: Kemin sarjakuvakeskus.
- Jovanovic, Goran & Koch, Ulrich (1999) The comics debate in Germany: Against dirt and rubbish, pictorial idiotism, and cultural analphabetism. I John A. Lent (red.): *Pulp Demons. International Dimensions of the Postwar Anti-Comics Campaign*. Madison [N.J.]: Fairleigh Dickinson University Press, 93–128.
- Juonala, Paavo (1939) Piirteitä kansakoululaisten mielikirjallisuuden valinnasta ja sen perusteluista. [Drag i folkskolelevernas val av favoritlitteratur och motiv därtill.] *Kasvatus ja koulu* 25 (1): 46–60.
- Kalela, Jorma (2000) *Historiantutkimus ja historia*. [Historieforskning och historia.] Helsinki: Gaudeamus.
- Kalliala, Marjatta (1999) *Enkeliprinsessa ja itsari liukumäessä. Leikkikulttuuri ja yhteiskunnan muutos*. [Änglaprinsessa och självmord i rutschbanan. Leikkultur och samhällets förändring.] Helsinki: Gaudeamus.
- Kallio, Veikko (1992) Katsaus aikakauslehdistön kehitykseen vuoden 1955 jälkeen. [Översikt över tidskriftspressens utveckling efter år 1955.] I Tommila, Päiviö (red.): *Suomen lehdistön historia 10. Aikakauslehdistön historia. Aikakauslehdistön kehityslinjat*. Kuopio: Kustannuskiila, 289–306.
- Kallioniemi, Kari & Salmi, Hannu (1995) *Porvariskodista maailmankylään. Populaarikulttuurin historiaa*. [Från borgarhem till global by. Om populärkulturens historia.] Turku: Turun yliopisto.
- Kampmann, Jan (2003) Barndomssociologi – fra marginaliseret provokatør til mainstream leverandør. *Dansk sociologi* 14 (2): 79–93.
- Kant, Immanuel (1967 [1784]) Beantwortung der Frage: Was ist Aufklärung? I Immanuel Kant: *Was is Aufklärung. Aufsätze zur Gescichte und Philosophie*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 55–61.
- Karhumäki, Heli (2004) Kohusarjakuva tulee myyntiin siivottuna. [Sensationsserien kommer till försäljning i städad form.] *Ilta-sanomat* 9.1.2004.

Karimo, Ritva (1958) *Sarjakuvien julkaisutoiminta Suomessa*. [Seriepubliceringsverksamheten i Finland.] Tutkielma Yhteiskunnallisen Korkeakoulun nuorisonehjaajatutkintoa varten. Helsinki. [Opublicerat material.]

Karjalainen, Jussi (2001) Kulttuurivaikuttaja piirsi sarjakuviakin. [Inflytelserik kulturperson tecknade även serier.] *Helsingin Sanomat* 25.11.2001.

Kastemaa, Matti J. (1985) *Rautakirjalla on puolensa*. [Järnvägsbokhandeln har sina sidor.] [Vantaa]: [Rautakirja].

Kaukoranta, Heikki (1968) *Tecknade serier i Finland 1904–1966*. Helsingfors universitetsbiblioteks skrifter 34. Helsingfors: Helsingfors universitetsbibliotek.

Kaukoranta, Heikki & Kemppinen, Jukka (1982) *Sarjakuvat*. [De tecknade serierna.] 2., laajennettu painos. Helsinki: Otava.

Kauranen, Ralf (1997) *Legitimeringen av tecknade serier som konst. En diskursanalytisk studie av finländska dagspresskrivelser om tecknade serier*. Meddelanden från Ekonomisk-statsvetenskapliga fakulteten vid Åbo Akademi Ser. A: 475. Åbo: Åbo Akademi.

Kauranen, Ralf (2000) Comics, childhood identity and nostalgia. Opublicerat föredrag presenterat vid seminariet Doomed to free choice? Interpretations of childhood. Workshop of the Nordic Research Group NUFF, Dubrovnik, 22.–26.5.2000.

Kauranen, Ralf & Rantanen, Pekka (2005) Foucault, genealogia, arkeologia. [Foucault, genealogi, arekologi.] I Marja Andersson, Anu-Hanna Anttila & Pekka Rantanen (red.): *Kahden muusan palveluksessa. Historiallisen sosiologian lähtökohdat ja lähestymistavat*. Historia mirabilis 4. Turku: Turun historiallinen yhdistys, 217–254.

Kemppinen, Jukka (1994) Ihmeellinen eläinkirja. [Underbar djurbok.] *Helsingin Sanomat* 9.5.1994.

Kemppinen, Jukka (1995) Kirje lukijalle. [Brev till läsaren.] I *Aku Anikka ja kumppanit. Näköispainos vuosikerrasta 1953*. Red. Markku Kivekäs & Riku Perälä. Helsinki: Helsinki Media Company, 6–9.

Kivekäs, Markku (1995) Saatteeksi. [Inledande ord.] I *Aku Anikka ja kumppanit. Näköispainos vuosikerrasta 1953*. Red. Markku Kivekäs & Riku Perälä. Helsinki: Helsinki Media Company, 4–5.

Kivekäs, Markku (1996) Asiaa ankistille. [Ärende åt ankisten.] I *Aku Anikka ja kumppanit. Näköispainos vuosikerrasta 1954*. Red. markku Kivekäs & Riku Perälä. Helsinki: Helsinki Media, 6–7.

Kivekäs, Markku (1999) Viimeinen spesiaalivyöry. [Sista speciallavinen.] I *Aku Anikka. Näköispainos vuosikerrasta 1957*. Red. Markku Kivekäs & Riku Perälä & Elina Toppari. Helsinki: Helsinki Media, 4–7.

Kivikuru, Ullamaija (1996) *Vieraita lehtiä. Aikakauslehti ajan ja paikan risteyksessä*. [Främmande tidningar. Tidskriften i korsningen mellan tid och plats.] Helsinki: Yliopistopaino, Helsinki University Press.

Knutsson, Magnus (1987) Seriemagasinet mot barnboken. En moralpanik ur kultursociologiskt perspektiv. I Ulla Carlsson (red.): *Forskning om populärkultur. En antologi från NORDICOM-Sverige*. NORDICOM-Nytt/Sverige 1–2, 1987. Göteborg: Göteborgs universitet, Statsvetenskapliga institutionen, 137–145.

Knutsson, Magnus (1995) Seriemagasinet mot barnboken. En moralpanik ur kultursociologiskt perspektiv. *Bild & bubbla* 19 (1): 30–35.

Koipeliinin (1857) Koipeliinin linnustus. [Herr Spindelbens märkvärdiga irrfärder och sällsamma äfventyr till lands och vatten.] *Sanomia Turusta* 7.4.1857–7.7.1857. tillgänglig på Historiska tidningsbiblioteket 1771–1890 <<http://digi.lib.helsinki.fi/>>. Hämtad 14 maj 2007.

Koivisto, Tarmo (1995) Leijailee ankkujen kanssa. [Svävar med ankor.] I *Aku Anka ja kumppanit. Näköispainos vuosikerrasta 1953*. Red. Markku Kivekäs & Riku Perälä. Helsinki: Helsinki Media Company, 10–13.

Konttinen, Moog (2003) Kilroy. Tillgänglig på: <<http://www.perunamaa.net/sarjakuvarock/sankari/kilroy/kilroy.html>>. Hämtad 10. april 2007.

Korppi-Tommola, Aura (1990) *Terve lapsi – kansan huomen. Mannerheimin Lastensuojeluliitto yhteiskunnan rakentajana 1920–1990*. [Ett friskt barn – folkets morgondag. Mannerheims Barnskyddsförbund som samhällsbyggare 1920–1990.] Helsinki: Mannerheimin Lastensuojeluliitto.

Koski, Markku (2001 [1996]) *Aku ystävänä, lohduttajana ja opettajana*. [Kalle som vän, tröstare och lärare.] I Markku Koski: *Julkisia eläimiä*. Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö, 13–21.

Kotilainen, Sirkku & Kivikuru, Ullamaija (1999) Mediakasvatus ihanteiden ja todellisuuden ristipaineissa. [Mediepedagogik i korstrycket mellan ideal och verklighet.] I Sirkku Kotilainen, Mari Hankala & Ullamaija Kivikuru (red.): *Mediakasvatus*. Helsinki: Edita, 13–30.

Kuffert, L. B. (2003) *A Great Duty. Canadian Responses to Modern Life and Mass Culture, 1939–1967*. Montreal: McGill-Queen's University Press.

Kuikka, Martti T. (2003) Koulun merkitys suomalaisen kansallisvaltion ja kansalaisyhteiskunnan kehityksessä. [Skolans betydelse för den finländska nationalstatens och medborgarsamhällets utveckling.] I Jukka Rantala (red.): *Koulu ja kansalaisyhteiskunta historiallisessa perspektiivissä*. Helsinki: Historiallis-yhteiskuntatiedollisen kasvatuksen tutkimus- ja kehittämiskeskus, 31–44.

Kuitunen, Kalevi (1996) Ankkalinnan varjo. [Ankeborgs skugga.] I Kalevi Kuitunen: *Näkymätön sensuuri ja muita kirjoitelmia*. Helsinki: C. Hagelstamin Antikvaarinen Kirjakauppa, 47–59.

Kunzle, David (1990) *The History of the Comic Strip. The Nineteenth Century*. Berkeley: University of California Press.

Kuusamo, Altti (1992) Esineiden järjestyksestä. Sisustuksen marginaalit 1950-luvulla. [Om tingens ordning. Inredningens marginaler på 1950-talet.] I Anna Makkonen (red.): *Avoim ja suljettu. Kirjoituksia 1950-luvusta suomalaisessa kulttuurissa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 163–177.

- Kuusi, Matti (1973) Neljännet pidot. [Det fjärde symposiet.] *Aika* 1 (1): 24–28.
- Laclau, Ernesto & Mouffe, Chantal (2001 [1985]) *Hegemony and Socialist Strategy*. Second Edition. London: Verso.
- Laine, Jarkko (1997) Yritys esipuheeksi eli silkkaa nostalgiaako? [Försök till förord eller pur nostalgi?] I *Aku Ankka. Näköispainos vuosikerrasta 1955*. Red. Markku Kivekäs & Riku Perälä. Helsinki: Helsinki Media Company, 9–12.
- Latour, Bruno (2005) *Reassembling the Social. An Introduction to Actor-Network-Theory*. Oxford: Oxford University Press.
- Latour, Bruno & Woolgar, Steve (1986 [1979]) *Laboratory Life. The Construction of Scientific Facts*. Princeton: Princeton University Press.
- Laurila, Eino H. (1985) *Kulutus Suomen kansantaloudessa vuosina 1900–1975*. [Konsumtionens i Finlands nationalekonomi 1900–1975.] Helsinki: Elinkeinoelämän tutkimuslaitos.
- Lee, Nick (1998) Towards an immature sociology. *The Sociological Review* 46 (3): 458–482.
- Lee, Nick (2001) *Childhood and Society. Growing Up in an Age of Uncertainty*. Buckingham: Open University Press.
- Lehtinen, Jari (2004) Dragon Ball jatkuu Suomessa. [Dragon Ball fortsätter i Finland.] *Kvaak.fi* 3.1.2004. Tillgänglig på: <<http://www.kvaak.fi/naytauutinen.php?articleID=221>>. Hämtad 4 maj 2007.
- Lehtonen, Mikko (2001) *Post scriptum. Kirja medioitumisen aikakaudella*. [Post scriptum. Boken i medialiseringens tidsålder.] Tampere: Vastapaino.
- Lehtonen, Mikko; Löytty, Olli & Ruuska, Petri (2004) *Suomi toisin sanoen*. [Finland med andra ord.] Tampere: Vastapaino.
- Lehtovaara, Arvo & Saarinen, Pirkko (1964) *School-Age Reading Interests. A Methodological Approach*. Annales Academiæ Scientiarum Fennicæ Ser. B Tom. 131, 2.
- Lehtovaara, Arvo & Saarinen, Pirkko (1965) *Mitä nuoret lukevat*. [Vad läser de unga.] Kansalaiskasvatuksen keskuksen julkaisuja No 2. Helsinki: Otava.
- Leino-Kaukiainen, Pirkko (1991) Lastenlehdistön avartuva maailma. [Barntidningspressens vidgade värld.] I Päiviö Tommila (red.): *Suomen lehdistön historia 9. Aikakauslehdistön historia. Erikoisaikakauslehdet*. Kuopio: Kustannuskiila, 125–155.
- Leino-Kaukiainen, Pirkko (1992) Aikakauslehdistön itsenäistymisvuodet 1918–1955. [Tidskriftspressen blir självständig 1918–1955.] I Tommila, Päiviö (red.): *Suomen lehdistön historia 10. Aikakauslehdistön historia. Aikakauslehdistön kehityslinjat*. Kuopio: Kustannuskiila, 179–288.
- Lent, John A. (1999a) Comics controversies and codes: Reverberations in Asia. I John A. Lent (red.): *Pulp Demons. International Dimensions of the Postwar*

- Anti-Comics Campaign*. Madison [N.J.]: Fairleigh Dickinson University Press, 179–214.
- Lent, John A. (1999b) Introduction: The comics debates internationally: Their genesis, issues, and commonalities. I John A. Lent (red.): *Pulp Demons. International Dimensions of the Postwar Anti-Comics Campaign*. Madison [N.J.]: Fairleigh Dickinson University Press, 9–41.
- Lent, John A. (ed.) (1999c) *Pulp Demons. International Dimensions of the Postwar Anti-Comics Campaign*. Madison [N.J.]: Fairleigh Dickinson University Press.
- Levikkitiesdot 1956*. (1956) [Upplageuppgifter 1956.] [Helsingfors: Levikintarkastus Oy – Ab Upplagekontroll.
- Levikkitiesdot 1964*. (1964) [Upplageuppgifter 1964.] [Helsingfors]: Levikintarkastus Oy – Ab Upplagekontroll.
- Levikkitiesdot 1965*. (1965) [Upplageuppgifter 1965.] [Helsingfors]: Levikintarkastus Oy – Ab Upplagekontroll.
- Lindgren, Anne-Li (1999) *Att ha barn med är en god sak. Barn, medier och medborgarskap under 1930-talet*. Linköping: Linköpings universitet.
- Lindgren, Simon (2002) *Modernitetens markörer. Ungdomsbilder i tid och rum*. Akademiska avhandlingar vid Sociologiska institutionen, Umeå universitet nr A 28. Umeå: Umeå universitet, Sociologiska institutionen.
- Lindgren, Sven-Åke (2003) Michel Foucault och sanningens historia. I Per Månson (red.): *Moderna samhällsteorier. Traditioner riktningar teoretiker*. Sjätte reviderade upplagan. Stockholm: Prisma, 347–372.
- Ling, Richard (1996) Cyber McCarthyism: Witch hunts in the living room. *Electronic Journal of Sociology* 2 (1). Tillgänglig på: <<http://www.sociology.org/archive.html>>. Hämtad 22 november 2006.
- Livingstone, Sonia (1996) On the continuing problem of media effects. I James Curran & Michael Gurevitch (red.) *Mass Media and Society*. Second Edition. London: Arnold, 305–324.
- Lowenthal, Leo & Guterman, Norbert (1949) *Prophets of Deceit. A Study of the Techniques of the American Agitator*. New York: Harper & Brothers.
- Lövgren, Sophia (2002) *Att skapa ett framtidens folk. Governmentality och miljödiskurs i modern svensk bostadspolitik: miljonprogramsrådet Navestad*. Linköping Studies in Arts and Science No. 259. Linköping: Linköpings universitet, Tema Hälsa och samhälle [distr.].
- Maassen, Irmgard (1999) Mary Wollstonecraft: Romance and the anxiety of reading. *Romanticism* 5 (2): 172–187.
- Magnusson, Helena (2005) *Berättande bilder. Svenska tecknade serier för barn*. Skrifter utgivna av Svenska barnboksinstitutet nr 89. Göteborg: Makadam.
- Mahon, Michael (1992) *Foucault's Nietzschean Genealogy. Truth, Power, and the Subject*. Albany: State University of New York Press.

- Makkonen, Anna (1992) Saatteeksi. [Inledande ord.] I Anna Makkonen (red.): *Avoim ja suljettu. Kirjoituksia 1950-luvusta suomalaisessa kulttuurissa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1–2.
- Manninen, Pauli (1996) Tunteettomat sotilaat. [Okända soldater.] I Matti Peltonen (red.): *Rillumarei ja valistus. Kulttuurikahakoita 1950-luvun Suomessa*. Historiallinen Arkisto 108. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura, 85–102.
- Manninen, Pekka A. (1995) *Vastarinnan välineistö. Sarjakuvaharrastuksen merkityksiä*. [Motståndets medel. Serieintressets betydelse.] Tampere: Tampere University Press.
- Markkola, Pirjo (1994) *Työläiskodin synty. Tamperelaiset tyläisperheet ja yhteiskunnallinen kysymys 1870-luvulta 1910-luvulle*. [Arbetarhemmets födelse. Arbetarfamiljer i Tammerfors och den sociala frågan från 1870-talet till 1910-talet.] Historiallisia Tutkimuksia 187. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.
- Mathiesen, Thomas (1985 [1978]) *Den dolda disciplineringen*. Göteborg: Bokförlaget Korpen.
- McCloud, Scott (1993) *Understanding Comics. The Invisible Art*. Northampton, MA.: Tundra Publishing.
- McGinnis, Janice Dickin (1988) Bogeymen and the law: Crime comics and pornography. *Ottawa Law Review/Revue de droit d'Ottawa* 20 (1): 3–23.
- McKee, Alan (2005) *The Public Sphere: An Introduction*. Cambridge: Cambridge University Press.
- McQuail, Denis (1994) *Mass Communication Theory. An Introduction*. Third Edition. London: Sage.
- Mead, Margaret & Wolfenstein, Martha (red.) (1955) *Childhood in Contemporary Cultures*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Melling, Phil & Roper, Jon (red.) (1996) *Americanisation and the Transformation of World Cultures. Melting Pot or Cultural Chernobyl?* Lewiston, N.Y.: The Edwin Mellen Press.
- Meyer, Anneke (2007) The moral rhetoric of childhood. *Childhood* 14 (1): 85–104.
- Millwood Hargrave, Andrea & Livingstone, Sonia (2006) *Harm and Offence in Media Content. A Review of the Evidence*. Bristol: Intellect Books.
- Moser, Oskar (1980) Masskonst – vår tids folkkonst. I Bengt Jacobsson; Lena Johannesson; Anna Johnson & Olle Sjögren (red.): *Folklig och kommersiell konst*. Stockholm: P.A. Norstedt & Söners förlag, 29–37.
- Murto, Marja-Riitta (1990) Sopimatonta lasten- ja nuortenkirjallisuutta. [Olämplig barn- och ungdomslitteratur.] I Kai Ekholm (red.): *Kielletyt*. Orivesi: Things to Come, 203–222.
- Mylläri, Juhani (1983) *Poliittinen karikatyyri suomalaisissa pilalehdissä 1868–1917. Taidehistoriallinen ja -teoreettinen tutkimus poliittisen karikatyyrin olemuksesta ja viestintäkeinoista*. [Pöitisk karikatyr i finländska skämttidningar 1868–

1917. En konsthistorisk och -teoretisk studie av den politiska karikatyrens natur och kommunikationsmedel.] Jyväskylä Studies in the Arts 19. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Mäki-Kulmala, Airi (1989) *Nuoruus on nuoruus*. [Ungdom är ungdom.] Helsinki: Tutkijaliitto.

Mäkinen, Ilkka (1997) ”Nödvändighet af LainaKirjasto”: *Modernin lukuhaluun tulo Suomeen ja lukemisen isntituutiot*. [”Nödvändighet af LåneBibliotek”: Den moderna läslustens ankomst till Finland och läsandets institutioner.] Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Nevins, Jess (2002) Combat Kelly. Tillgänglig på: <<http://www.geocities.com/ratmmjess/kelly.html>>. Hämtad 8 maj 2007.

Niemi, Juhani (1975) *Populaarikirjallisuus Suomessa. Huokean viihdekirjallisuuden osakulttuurin erittelyä*. [Populärlitteraturen i Finland. Analys av den billiga underhållningslitteraturens delkultur.] Porvoo: Werner Söderström Osakeyhtiö.

Nieminen, Juha (1995) *Nuorisossa tulevaisuus. Suomalaisen nuorisotyön historia*. [Framtiden i ungdomen. Det finländska ungdomsarbetets historia.] Helsinki: Nuorisotutkimusseura & Lasten Keskus.

Nietzsche, Friedrich (2002a [1886]) Bortom gott och ont. Förspel till en framtidens filosofi. I Friedrich Nietzsche: *Samlade skrifter. Band 7*. Stockholm: Brutus Östlings Bokförlag Symposion.

Nietzsche, Friedrich (2002b [1887]) Till moralens genealogi. En stridsskrift. I Friedrich Nietzsche: *Samlade skrifter. Band 7*. Stockholm: Brutus Östlings Bokförlag Symposion.

Nilsson, Roddy (2003) *Kontroll, makt och omsorg. Sociala problem och socialpolitik i Sverige 1780–1940*. Lund: Studentlitteratur.

Nolan, David (2006) Media, citizenship and governmentality: defining the “public” of public service broadcasting. *Social Semiotics* 16 (2): 225–242.

Notkola, Irma-Leena (1994) Hedelmällisyys. [Fertiliteten.] I Seppo Koskinen & Tuija Martelin & Irma-Leena Notkola & Veijo Notkola & Kari Pitkänen (red.) *Suomen väestö*. Helsinki: Gaudeamus, 64–106.

Nupponen, Terttu (2000) *Arkkitehdit, sota ja yhdyskuntasuhteiden hallinta. Alvar Aallon Kokemäenjokilaakson aluesuunnitelma tilansäätelyprojektina*. [Arkitekterna, kriget och styrningen av samhällsrelationerna. Alvar Aaltos regionplan för Kumo älvdal som spatialt regleringsprojekt.] Bibliotheca Historica 52. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Nyberg, Amy Kiste (1998) *Seal of Approval. The History of the Comics Code*. Jackson: University Press of Mississippi.

Nyberg, Amy Kiste (1999) Comic book censorship in the United States. I John Lent (red.): *Pulp Demons. International Dimensions of the Postwar Anti-Comics Campaign*. Madison: Fairleigh Dickinson University Press, 42–68.

- Nyberg, Amy Kiste (2002) Poisoning children's culture: Comics and their critics. I Lydia Cushman Schurman & Deirdre Johnson (red.): *Scorned Literature. Essays on the History and Criticism of Popular Mass-Produced Fiction in America*. Westport: Greenwood Press, 167–186.
- Närvänen, Anna-Liisa & Näsman, Elisabet (2004) Childhood as generation or life phase? *Young* 12 (1): 71–91.
- Oakley, Ann (1994) Women and children first and last: Parallels and differences between children's and women's studies. I Berry Mayall (red.): *Children's Childhoods: Observed and Experienced*. London: Falmer Press, 13–32.
- Oinas, Elina (2000) Kroppsociologins uppkomst – hur skapas en sociologisk subdisciplin? *Sosiologia* 37 (2): 97–110.
- Ojakangas, Mika (1992) Genealogista. [Om genealogi.] *Tiede & edistys* 17 (4): 283–296.
- Ojakangas, Mika (1998) *Lapsuus ja auktoriteetti*. [Barndom och auktoritet.] Helsinki: Tutkijaliitto.
- Openshaw, Roger & Shuker, Roy (1987) 'Worthless and indecent literature': Comics and moral panic in early post-war New Zealand. *History of Education Review* 16 (1): 1–12.
- Opie, Iona & Opie, Peter (1961 [1959]) *The Lore and Language of Schoolchildren*. Oxford: Oxford University Press.
- Ortner, Sherry (1972) Is female to male as nature is to culture? *Feminist Studies* 1 (2): 5–31.
- Osborne, Graeme (1999) Comics discourse in Australia and Fredric Wertham's *Seduction of the Innocent*. I John A. Lent (red.): *Pulp Demons. International Dimensions of the Postwar Anti-Comics Campaign*. Madison [N.J.]: Fairleigh Dickinson University Press, 155–178.
- Pakkanen, Kaija (1966) Kerro minulle mitä luet, miksi, milloin ja miten. [Berätta för mig vad du läser, varför, när och hur] I Irja Lappalainen (red.): *Nuortenkirja Suomessa ennen ja nyt*. Porvoo: Werner Söderström, 81–87.
- Palmenfelt, Ulf (1999) Barndom som kultur. I Ulf Palmfelt (red.): *Barndomens kulturalisering*. NNF Publications 2. Kulturforskning i Norden 1. Åbo: NNF, 7–15.
- Pantzar, Mika (1996) *Kuinka teknotologia kesytetään*. [Hur teknologin tämjs.] Helsinki: Tammi.
- Park, David (2002) The Kefauver comic book hearings as show trial: Decency, authority, and the dominated expert. *Cultural Studies* 16 (2): 259–288.
- Parsons, Talcott (1949) *The Structure of Social Action*. Glencoe: The Free Press.
- Parsons, Talcott & Bales, Robert F. (1955) *Family, Socialization and Interaction Process*. Glencoe: The Free Press.

- Pearce, Frank & Tombs, Steve (1998) Foucault, governmentality, marxism. *Social & Legal Studies* 7 (4): 567–575.
- Pells, Richard (1997) *Not Like Us. How Europeans have Loved, Hated and Transformed American Culture since World War II*. New York: Basic Books.
- Peltonen, Matti (1996) Matala viisikymmenluku. [Det låga femtioalet.] I Matti Peltonen (red.): *Rillumarei ja valistus. Kulttuurikahakoita 1950-luvun Suomessa*. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura, 7–18.
- Peltonen, Matti (2000) Kieli, kulttuuri ja arki. [Språk, kultur och vardag.] *Historiallinen aikakauskirja* 98 (3): 203–211.
- Perry, George & Aldridge, Alan (1967) *The Penguin Book of Comics*. Harmondsworth: Penguin.
- Petersson, Kenneth (1995) Viljan att förekomma – om unga i den svenska profylaxens ordningsprojekt. I Lars Dahlgren & Kenneth Hultqvist (red.): *Seendet och seendets villkor. En bok om barns och ungas välfärd*. Stockholm: HLS Förlag, 161–208.
- Petersson, Kenneth (2003) *Fängelset och den liberala fantasin*. Norrköping: Kriminalvårdsstyrelsen. Tillgänglig på: <<http://www.kvv.se/upload/Informationsmaterial/rapport10.pdf>>. Hämtad 20 maj 2007.
- Piaget, Jean & Inhelder, Bärbel (1969) *The Psychology of the Child*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Platon (2003) *Staten*. Skrifter. Bok 3. Stockholm: Atlantis.
- Prior, Lindsay (2003) *Using Documents in Social Research*. London: Sage.
- Procacci, Giovanna (1997) Sosiologian köyhät. [Eng. orig. ”Sociology and its poor”.] I Sakari Hänninen & Jouko Karjalainen (red.): *Biovallan kysymyksiä. Kirjoituksia köyhyyden ja sosiaalisten uhkien hallinnoimisesta*. Helsinki: Gaudeamus, 28–63.
- Prout, Alan (2004) Renewing the sociology of childhood. Föredrag vid konferensen *Beyond the Competent Child. Contemporary Childhoods in the Nordic Welfare Societies*. A NordBarn research conference 19 November 2004 at the Danish University of Education, Copenhagen, Denmark.
- Prout, Alan & James, Allison (1997) A new paradigm for the sociology of childhood? Provenance, Promise and Problems. I Allison James & Alan Prout (red.): *Constructing and Reconstructing Childhood. Contemporary Issues in the Sociological Study of Childhood*. Second Edition. London: Falmer Press, 7–33.
- Pulkkinen, Kalervo (1991) *Rutor i tiden. Två decennier med Finska seriefrämjandet*. Helsinki: Suomen sarjakuvaseura.
- Pulkkinen, Kalervo (1996) Suomalaisen sarjakuvan vuosikymmenet. [Den finländska tecknade seriens årtionden.] I Heikki Jokinen & Kalervo Pulkkinen (red.): *Suomalaisen sarjakuvan ensyklopedia*. Kemi: Kemin sarjakuvakeskus, 136–147.

Pulma, Panu (1987) Kerjuuluvasta perhekuntoutukseen. I Panu Pulma & Oiva Turpeinen: *Suomen lastensuojelun historia*. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto, 7–266.

Purhonen, Semi (2002) Sukupolvikäsitteen kolme ulottuvuutta. Diskursiivisen dimension merkitys sukupolvitietoisuuden rakentumisessa. [Generationsbegreppetets tre dimensioner. Den diskursiva dimensionens betydelse för konstruktionen av generationsmedvetande.] *Sosiologia* 39 (1): 4–17.

Pustz, Matthew J. (1999) *Comic Book Culture. Fanboys and True Believers*. Jackson: University Press of Mississippi.

Päärnilä, Ossi [odaterad] [Memoarar:] Osa II: Kouluvuodet sekä armeijan ja Helsingin aika. [Del II: Skolår och tiden i militären och i Helsingfors.] Tillgänglig på: <<http://www.cc.jyu.fi/~paarnila/koti/kouluvuodet.htm>>. Hämtad 22 november 2006.

Qvist, Martti (1960) *Lukemisharrastus. Helsingissä suoritettu haastattelututkimus*. [Läsintresset. En intervjuundersökning utförd i Helsingfors.] Hämeenlinna: Arvi A. Karisto.

Rasila, Viljo (1973) *Yhteiskunnallinen korkeakoulu 1925–1966*. Acta Universitatis Tamperensis ser. B vol. 7. Tampere: Tampereen yliopisto.

Raula, A[rtturi]. (1953) Gallupin erikoisartikkeli: Kuvasarjat lehdissä meillä ja muualla. [Specialartikel från Gallup: Tidningars bildserier hos oss och annorstädes.] *Helsingin Sanomat* 15.2.1953.

Read, Herbert (1956 [1943]) *Uppfostran genom konsten*. Stockholm: Natur och kultur.

Reibman, James E. (1999) Fredric Wertham: A social psychiatrist characterizes crime comic books and media violence as public health issues. I John A. Lent (red.): *Pulp Demons. International Dimensions of the Postwar Anti-Comics Campaign*. Madison [N.J.]: Fairleigh Dickinson University Press, 234–268.

Reiher, Ruth (1985) Jacob und Wilhelm Grimm – Philologen der Nation. Zum Sprach- und Kulturverständnis der Brüder Grimm. *Deutsch als Fremdsprache* 22 (4): 197–201.

Reynolds, Siân (1996) *France between the Wars. Gender and Politics*. London: Routledge.

Riikonen, H. K. (1992) Villiä länttä, viidakoita, historiaa. Italialaisista sarjakuvista 1950-luvun Suomessa. [Vilda västern, djungler, historia. Om italienska serier i 1950-talets Finland.] I Anna Makkonen (red.): *Avoim ja suljettu. Kirjoituksia 1950-luvusta suomalaisessa kulttuurissa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 134–162.

Riikonen, H. K. (1995) Italialaisista sarjakuvista ja niiden asemasta 1950-luvun Suomessa. [Om italienska serier och deras position i 1950-talets Finland.] I *Settrione, Nuova serie* 5: 153–164.

Riikonen, H. K. (1998) ”Onko sivistyksessä aukkoja?” Klassikoita sarjakuvina. [”Finns det luckor i er bildning?” Klassiker i serieform.] *Lähikuva* 1998 (1): 65–70.

Rissanen, Toini (1958) *Tutkimus sarjakuvien levinneisyydestä kansakoululaisten keskuuteen ja mielipiteitä sarjakuvien vaikutuksesta lukijoihinsa*. [Undersökning om seriernas spridning bland folkskolbarn och åsikter om seriernas inverkan på läsarna.] Tutkielma Yhteiskunnallisen Korkeakoulun nuorisonohjaajan tutkintoa varten. Helsinki. [Opublicerat material.]

Roberts, Michael (2000) Rethinking the postmodern perspective: Excavating the kantian system to rebuild social theory. *The Sociological Quarterly* 41 (4): 681–698.

Rojek, Chris (1992) ”The eye of the power”: Moral regulation and the professionalization of leisure management from the 1830s to the 1950s. *Loisir et Société / Society and Leisure* 15 (1): 355–373.

Ronkainen, Timo (2004) Sarjakuvalehdistön vaiheita Suomessa – osa 1. [Seriepressens faser i Finland – del 1.] *Kvaak.fi* 14.2.2004. Tillgänglig på: <<http://www.kvaak.fi/naytaartikkeli.php?articleID=257>>. Hämtad 4 maj 2007.

Rose, Nikolas (1995) Eriarvoisuus ja valta hyvinvointivaltion jälkeen. [Olikvärdighet och makt efter välfärdsstaten.] I Risto Eräsaari & Keijo Rahkonen (red.): *Hyvinvointivaltion tragedia. Keskustelua eurooppalaisesta hyvinvointivaltiosta*. Helsinki: Gaudeamus, 19–56.

Rose, Nikolas (1999a [1989]) *Governing the Soul. The Shaping of the Private Self*. Second Edition. London: Free Association Books.

Rose, Nikolas (1999b) *Powers of Freedom. Reframing Political Thought*. Cambridge: Cambridge University Press.

Rose, Nikolas (2001 [1996]) Governing “advanced” liberal democracies. I Andrew Barry & Thomas Osborne & Nikolas Rose (red.): *Foucault and Political Reason. Liberalism, Neo-liberalism and Rationalities of Government*. London: Routledge, 37–64.

Rose, Nikolas & Miller, Peter (1992) Political power beyond the State: problematics of government. *British Journal of Sociology* 43 (2): 173–205.

Rosenqvist, Aksel Rafael (1914) *Valhe ja eettinen kasvatus. Psykologinen ja eksperimentaalipedagoginen tutkimus*. [Lögn och etisk fostran. En psykologisk och experimentallpedagogisk undersökning.] Helsinki: Otava.

Rosenqvist, Aksel Rafael (1915) *Murrosikä ja kasvatus*. [Pubertätsålder och fostran.] Helsinki: Otava.

Rubenstein, Anne (1998) *Bad Language, Naked Ladies, and Other Threats to the Nation. A Political History of Comic Books in Mexico*. Durham: Duke University Press.

Ruonavaara, Hannu (1997) Moral regulation: A reformulation. *Sociological Theory* 15 (3): 277–293.

- Ruuskanen, Helena (1975) *Lapsi ja nuoriso-lehden kirjoitusten aiheet 1946–1970*. [Temata i Lapsi ja nuoriso-tidningens skrивerier 1946–1970.] Avhandling pro gradu i pedagogik vid Tammerfors universitet. [Stencil.]
- Römpötti, Harri (2003) Korkkari on iskenyt kipinää 50 vuotta. [Högspänningsserien har slagit gnistor i 50 år.] *Helsingin Sanomat* 30.10.2003: C 11.
- Rönneberg, Margareta (1989) *Skitkul! Om s.k. skräpkultur*. Uppsala: Filmförlaget.
- Rönneberg, Margareta (1997) *TV är bra för barn*. Stockholm: Ekerlids förlag.
- Saarinen, Pirkko (1966) Mielilukemisen muuttuminen iän mukana. [Förändringar i favoritolitteratur med åldern.] I Irja Lappalainen (red.): *Nuortenkirja Suomessa. Ennen ja nyt*. Porvoo: Werner Söderström, 67–74.
- Sabin, Roger (1993) *Adult Comics. An Introduction*. London: Routledge.
- Said, Edward (2003) Homage to Joe Sacco. I Joe Sacco: *Palestine*. London: Jonathan Cape, i-v.
- Salmi, Hannu (1995) Populaarikulttuuri ja sota-aika. [Populärkulturen och krigstiden.] I Kari Kallioniemi & Hannu Salmi: *Porvariskodista maailman- kylään. Populaarikulttuurin historiaa*. 2., uudistettu painos. Turku: Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskus, 109–122.
- Salo, Aukusti (1947) *Suomalaisen kasvatuksen peruskysymyksiä. II osa*. [Grundfrågor inom finländsk fostran. II delen.] Helsinki: Otava.
- Sandin, Bengt (2003) Barndomens omvandling – från särart till likart. I Bengt Sandin & Gunilla Halldén (red.): *Barnets bästa. En antologi om barndomens innebörder och välfärdens organisering*. Stockholm: Brutus Östlings bokförlag Symposion, 221–240.
- Saraceni, Mario (2003) *The Language of Comics*. London: Routledge.
- Sarjakuvasankareitten (1970) Sarjakuvasankareitten maailma. [Seriehjältarnas värld.] Red. Ulla Launonen. Rundradion. Tillgänglig på <<http://www.yle.fi/elavaarkisto/?s=s&g=4&ag=24&t=145&a=1584>>. Hämtad 5 maj 2007.
- Sarjakuvalehdet 1979 (1979) [Serietidningarna 1979.] *Sarjainfo* 23 (2/79). Helsinki: Suomen Sarjakuvaseura r.y.
- Satka, Mirja (1994) Sosiaalinen työ peräänkatsojamiehestä hoivayrittäjäksi. [Socialt arbete från tillsynsman till vårdföretagare.] I Jaakko Jaakkola, Panu Pulma, Mirja Satka & Kyösti Urponen: *Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva. Suomalaisen sosiaalisen turvan historia*. Helsinki: Sosiaaliturvan keskusliitto, 261–339.
- Saussure, Ferdinand de (1970 [1931]) *Kurs i allmän lingvistik*. [Staffanstorpe]: Cavefors.
- Savage, William W. Jr. (1990) *Comics, Cowboys, and Jungle Queens. Comic Books and America, 1945–1954*. Hanover: Wesleyan University Press.
- Sedergren, Timo (2002) Sotaromaani ja Tuntematon sotilas – kaksosten identtisyys puntarissa. [Sotaromaani och Okänd soldat – tvillingarnas identitet i väg-

skålen.] *Ennen ja nyt* 2 (3). Tillgänglig på: <<http://www.ennenjanyt.net/3-02/sotaromaani.htm>>. Hämtad 21 november 2006.

Seppänen, Janne (2001) *Katseen voima. Kohti visuaalista lukutaitoa*. [Blickens makt. Mot en visuell läskunnighet.] Tampere: Vastapaino.

Shklovsky, Victor (1965) Art as technique. In Lee T. Lemon & Marion J. Reis (red.): *Russian Formalist Criticism. Four Essays*. Lincoln: University of Nebraska Press, 3–24.

Silvo, Ismo (1988) *Valta, kenttä ja kertomus. Televisiopolitiikan tulkinnot*. [Makten, fältet och berättelsen. Tolkningar av televisionspolitiken.] Helsinki: YLE.

Sjöblom, Simo (1981) Korkeajännitysarja. [Högspänningsserien.] *Sarjainfo* 30 (1/1981): 23–24.

Spector, Malcolm & Kitsuse, John I. (2001) *Constructing Social Problems*. New Brunswick: Transaction Publishers.

Springhall, John (1998) *Youth, Popular Culture and Moral Panics. Penny Gaffs to Gangsta-Rap 1830–1996*. London: Macmillan.

Statsrådet (2007) Ministerdatasystemet. Tillgänglig på: <<http://valtioneuvosto.fi/hakemisto/ministerikortisto/ministeritiedot.asp?ministeri=Helminen&nro=75>>. Hämtad 11 april 2007.

Stearns, Peter N. (2003) *Anxious Parents. A History of Modern Childrearing in America*. New York: New York University Press.

Stenson, Kevin (1998) Beyond histories of the present. *Economy and Society* 27 (4): 333–352.

Strandell, Harriet (1994) *Sociala mötesplatser för barn. Aktivitetsprofiler och förhandlingskulturer på daghem*. Helsingfors: Gaudeamus.

Suksi, Markku (1991) Säädyllisiä ajatuksia epäsiiveillisyydestä. [Sedliga tankar om osedlighet.] *Oikeus* 20 (3): 221–231.

Summers, Anne (2001) Gaps in the record: Hidden internationalisms. *History Workshop Journal* 52: 217–227.

Sunesson, Sune (1987) Inledning. I Michel Foucault: *Övervakning och straff. Fängelsets födelse*. Lund: Arkiv förlag, i–xvii.

Suokas, Anne & Fried, Risto (1987) *Työväenaate ja lasten kasvatus*. [Arbetarideologin och fostran av barn.] [Helsinki]: [Parasta lapsille].

Suoninen, Annikka (2004) *Mediakielitaidon jäljillä. Lapset ja nuoret valikoivina mediankäyttäjinä*. [I mediaspråkkunnighetens spår. Barn och unga som selektiva medieanvändare.] Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 81. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Suoninen, Marja (2000) Suomalaiset populaarikulttuurin määrittelijöinä. [Finländares definitioner av populärkultur.] I Hannu Salmi & Kari Kallioniemi (red.): *Pohjan tähteet. Populaarikulttuurin kuva suomalaisuudesta*. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu, 285–320.

- Suoninen, Marja (2002) Theoretical perspectives to regulating leisure. From moral panic to moral regulation. Paper presented at International Sociological Association conference, Brisbane, Australia.
- Suoranta, Juha (2001) Cyberkids: lapset mediakulttuurin toimijoina. [Cyberkids: barn som mediekulturens aktörer.] I Marjatta Kangassalo & Juha Suoranta (red.): *Lasten tietoyhteiskunta*. Tampere: Tampere University Press, 15–48.
- Suoranta, Juha (2003) *Kasvatus mediakulttuurissa. Mitä kasvattajien tulee tietää.* [Fostran i mediekulturen. Vad fostrarna bör veta.] Tampere: Vastapaino.
- Talja, Sanna (1998) *Musiikki, kulttuuri, kirjasto: diskurssien analyysi.* [Musik, kultur, bibliotek: en diskursanalys.] Tampere: Tampereen yliopisto.
- Thompson, John B. (1995) *The Media and Modernity. A Social Theory of the Media.* Cambridge: Polity Press.
- Thompson, Kenneth (1997) Regulation, de-regulation and re-regulation. I Kenneth Thompson (red.): *Media and Cultural Regulation*. London: Sage & Open University Press, 9–52.
- Thompson, Kenneth (1998) *Moral Panics*. London: Routledge.
- Thornton, Sarah (1999) Moralisk panik, medierna och den brittiska ravekulturen. I Thomas Johansson, Ove Sernhede & Mats Trondman (red.): *Samtidskultur. Karaoke, karnevaler och kulturella koder*. Nora: Nya Doxa, 269–285.
- Thrasher, Frederic M. (1949) The comics and delinquency: Cause or scapegoat. *Journal of Educational Sociology* 23 (4): 195–205.
- Toivonen, Timo (2003) Kyllä salissa huutaa saa. Suomen ensimmäinen rock'n'roll-konsertti. [Man får nog ropa i salen. Finlands första rock'n'roll-konsert.] I Kimmo Saaristo (red.): *Hyvää pahaa rock 'n' roll. Sosiologisia kirjoituksia rockista ja rockkulttuurista*. Tietolipas 194. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 19–39.
- Toivonen, Timo & Laiho, Antero (1989) "You don't like crazy music": The reception of Elvis Presley in Finland. *Popular Music and Society* 13 (2): 1–22.
- Tolvanen, Juhani (1981) Comics Coden synty. [Uppkomsten av Comics Code.] *Sarjainfo* 31: 9–11.
- Tolvanen, Juhani (1994) Koti, uskonto, isänmaa, Aku Ankka ja Carl Barks. [Hem, tro, fosterland, Kalle Anka och Carl Barks.] I *Aku Ankka ja kumppanit. Näkäispainos vuosikerroista 1951–1952*. Red. Markku Kivekäs & Riku Perälä. Helsinki: Helsinki Media, 5–6.
- Tolvanen, Juhani (2000) *Vid min svans! Tove och Lars Janssons tecknade muminserie*. Helsingfors: Schildts.
- Tolvanen, Juhani (red.) (2001) *Maailman hauskin kuvasarjalehti. Aku Ankka-lehti 50 vuotta.* [Världens roligaste bildserietidning. Tidningen Aku Ankka 50 år. Helsinki: Helsinki Media.
- Tomlinson, John (1997) Internationalism, globalization and cultural imperialism. I Kenneth Thompson (red.): *Media and Cultural Regulation*. London: Sage & Open University Press, 117–153.

- Tuomi, Marja-Liisa (1996) Mikki Hiiri – monikasvoinen maailmanvalloittaja. [Musse Pigg – en världserövrare med många ansikten.] *Narinkka* 1996: 174–187.
- Tyler, Deborah (1997) A risk of maladjustment. The problem of child mental health. I Alan Petersen & Robin Bunton (red.): *Foucault, Health and Medicine*. London: Routledge, 74–93.
- Tylor, Edward B. (1913) *Primitive Culture*. Vol. I. London: John Murray.
- Törmä, Topi (1980) *Levikistä se on kiinni. Levikintarkastus Oy:n ensimmäiset viisikolmatta vuotta puolivuosisataisissa puitteissa*. [Det beror på upplagan. AB Upplagekontrolls första tjugofem år inom ramen för ett halvsekel.] Helsinki: Levikintarkastus – Upplagekontroll.
- Törrönen, Jukka (2004) Julkinen tila ongelmana, säätelyn alueena ja tutkimuskohteena. [Det offentliga rummet som problem, område för reglering och forskningsobjekt.] I Jukka Törrönen (red.): *Valvontaa ja vastuuta. Päihhteet ja julkisen tilan moraalissäätely*. Helsinki: Gaudeamus, 11–31.
- Uola, Mikko (1997) *Ernesti Hentunen – tasavallan hovinarri. Suomalaisen populismin juurilla*. [Ernesti Hentunen – republikens hovnarr. Vid den finländska populismens rötter.] Turun Yliopiston Poliittisen historian tutkimuksia 7. Turku: Turun yliopisto.
- Urponen, Kyösti (1994) Huoltoyhteiskunnasta hyvinvointivaltioon. [Från vårdssamhälle till välfärdsstat.] I Jaakko Jaakkola, Panu Pulma, Mirja Satka & Kyösti Urponen: *Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva. Suomalaisen sosiaalisen turvan historia*. Helsinki: Sosiaaliturvan keskusliitto, 163–260.
- Valverde, Mariana (1994) Moral capital. *Canadian Journal of Law and Society* 9 (1): 213–232.
- Varho, Esko (1996) Pekka Puupään maailmat. [Kalle Träskalles världar.] I Matti Peltonen (red.): *Rillumarei ja valistus. Kulttuurikahakoita 1950-luvun Suomessa*. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura, 167–196.
- Varnum, Robin & Gibbons, Christina T. (2001) Introduction. I Robin Varnum & Christina T. Gibbons (red.): *The Language of Comics. Word and Image*. Jackson: University Press of Mississippi, ix–xix.
- Vaughan, Barry (2000) The government of youth: Disorder and dependence? *Social & Legal Studies* 9 (3): 347–366.
- Viitala, Janne (2003) ”Hornan kekäleet” sanoi Tex Willer. [”Helvetes bränder”, sade Tex Willer.] Espoo: Plataani.
- Virtanen, Leea (1972) *Antti pantti pakana*. Porvoo: Werner Söderström Osakeyhtiö.
- Waddington, P. A. J. (1986) Mugging as a moral panic: A question of proportion. *The British Journal of Sociology* 37 (2): 245–259.
- Walters, William (2000) *Unemployment and Government. Genealogies of the Social*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Watney, Simon (1987) *Policing Desire. Pornography, AIDS and the Media*. London: Methuen.
- Weber, Max (1987 [1921]) *Ekonomi och samhälle. Förståendesociologins grunder. 3 Politisk sociologi*. Lund: Argos.
- Weinreich, Torben (1974) *Tegneserier i undervisningen*. Hellerup: Torben Weinreich.
- Wenzer, Jakob (2004) The deterritorialization of the being child. I Helene Brembeck, Barbro Johansson & Jan Kampmann (red.): *Beyond the Competent Child. Exploring Contemporary Childhoods in the Nordic Welfare Societies*. Frederiksberg: Roskilde University Press, 317–337.
- Wertham, Fredric (1954a) Huonot 'jännärit' ja nuorisoriikollisuus. [Dåliga 'thrillers' och ungdomsbrottsligheten.] *Valitut Palat* 1954 (7): 22–26.
- Wertham, Fredric (1954b) *Seduction of the Innocent*. New York: Rinehart & Company.
- West, Mark I. (1988) *Children, Culture, and Controversy*. Hamden: Archon Books.
- Williams, Raymond (1986 [1981]) *Culture*. Glasgow: Fontana Press.
- Winther Jørgensen, Marianne & Phillips, Louise (2000) *Diskursanalys som teori och metod*. Lund: Studentlitteratur.
- Witek, Joseph (1989) *Comic Books as History. The Narrative Art of Jack Jackson, Art Spiegelman, and Harvey Pekar*. Jackson: University Press of Mississippi.
- Ylppö, Arvo (1980) Liiton alkuajat. [Förbundets första tid.] I Irma Heydemann (red.): *Suomen lapsen pitkä marssi. Mannerheimin Lastensuojeluliiton vaiheita ja Arvo Ylpön muistelemaa*. Porvoo: Werner Söderström Osakeyhtiö, 14–19.
- Zijderveld, Anton C. (1979) *On Clichés. The Supersedure of Meaning by Function in Modernity*. London: Raoutledge & Kegan Paul.

Bilaga 1

I Finland år 1949–1965 utgivna serietidningar

Ajanvietesarja (Tidsfördrivsserien) 1960–64

Aku Ankka (Kalle Anka) 1951–; 1951–1954 *Aku Ankka ja kumppanit* (Kalle Anka och kompani)

Ben Casey 1964

Buck Jones 1957–62

Cowboy 1960–63

Davy Crockett 1956–60

Filmisarja (Filmserien) 1962–63

Gordon Jim 1953

Hanna & Barbera-sarjan Hakki-koira (Hanna & Barbera-seriens Huckleberry Hund) 1964–65

Hanna & Barbera-sarjan Jetsonit (Hanna & Barbera-seriens Familjen Jetson) 1964–65

Hanna & Barbera-sarjan Kiviset ja Soraset (Hanna & Barbera-seriens Familjen flinta) 1964–65

Hanna & Barbera-sarjan Retu ja kumppanit (Hanna & Barbera-seriens Fred och kompani) 1965–

Heimosoturi Ismo (Stamkrigaren Ismo) 1957–58

Herttasarja (Hjärterserien) 1956–

Intiaanipäällikkö (Indianhövdingen) 1957–61

Iskusarja (Slagserien) 1962–63

Jolli 1958

Jännä-Jussi (Till Eulenspiegel) 1954–58

Kilroy (1953–54)

Kippari-Kalle (Karl-Alfred) 1952–55

- Kit Carson* (1957–62)
Kiviset ja Soraset (Familjen Flinta) (1963)
Korkeajännityssarja (Högspänningsserien) 1953–; *Korkeajännitys* (Högspänning) 1964–
Kuvitettuja klassikkoja (Illustrerade klassiker) 1957–
Kädet ylös (Upp med händerna) 1953–55
Lassie (1957–65)
Linda Lark (1964)
Maailma kuvina (Världen i bilder) 1960–62
Margen Pikku Lulu (Marges Lilla Lotta) 1956–62
Margen Tumpppi (Marges Plutten) 1959–61
Masa Majava 1964–
Masi (Knasen) 1958–
Me kaksi (Vi två) 1961–64
Mosaiikki (Mosaik) 1962–
Nakke Nakuttaja (Hacke Hackspett) 1955–65
Nasta (Kul) 1963
Nastasariat-Sarjakuvalehti (Kulserier-Serietidningen) 1964–65
Ohukainen ja Paksukainen (Helan och Halvan) 1963–
Pecos Bill (1953–)
Preeria (Prärien) 1960–62
Prinsessa-sarja (Prinsess-serien) 1963–64
Rin-tin-tin (1958–61)
Rin Tin Tin (1960–64)
Robin Hood (1957–)
Roy Rogers ja Trigger (Roy Rogers och Trigger) 1959–61
Sarjakuvalehti (Serietidningen) 1949–63
Satusarja (Sagoserien) 1957–65
Seikkailijat (Äventyrarna) 1955
Seikkailusarja Buffalo Bill (Äventyrsserien Buffalo Bill) 1949–1951
Seikkailusarjat (Äventyrsserierna) 1952–56
Seikkailusta seikkailuun (Från äventyr till äventyr) 1949
Sheriffi (Sheriffen) 1954–55

Siivet (Vingarna) 1962–
Sinä ja minä (Du och jag) 1962–63
Sotajuttuja (Krigshistorier) 1964–
Tarzan (1964–)
Teräsmiehen poika (Stålmannens son) 1961–
Teräsmies (Stålmannen) 1965–
Tex (1953–65)
Texas (1958–61)
TV:n parhaat (TV:s bästa) 1961–63; *Tv:n tähtisarjat* (TV:s stjärnserier) 1961–62
TV-sarja (TV-serien) 1961–63
TV-seikkailut (TV-äventyr) 1962–63
Vicky (1957–64)
Viidakko (Djungeln) 1955–65
Vili ja Vippi (Fix & Foxi) 1959
Ville Vallaton (Dennis) 1960–65
Villi länsi (Vilda västern) 1954–65
Voittosarja (Segerserien) 1964–65
Yliveto (Oslagbar) 1954–55

Källa: Kaukoranta 1968.

Bilaga 2

Översättningar till svenska av textinslag i bildmaterialet

Bild 1

Han har gott sällskap...

Er son – liksom er dotter också – trivs säkert med Sarjakuvalehti. Den bringar inför hans ögon både tappra hjältar och lustiga figurer. Den berättar både vilda äventyr och roliga malörer. Världens populäraste seriepersoner kommer till ert hem med Sarjakuvalehti. De är gott och rekommendabelt sällskap, som både unga och vuxna också gillar.

Sarjakuvalehti utkommer 24 gånger om året och varje nummer av den innehåller 19 utmärkta serier och en pristävling. Priset för en årsprenumeration är 850 mk och prenumerationen sker behändigt med bifogade beställningsblankett.

MÖDRAR OCH FÄDER! Gläd ert barn med en egen tidning – som ni givetvis beställer till honom på hans eget namn!

Bild 2

Kalle Anka

hela familjens stora favorit

Kalle Ankas intervjuare har titta in hos några familjer för att få reda på hur tidningen mottagits i dem.

I egenskap av »censor» för sina barns läsning har magister Topi Törmä endast goda erfarenheter av Kalle Anka. Alla serierna innehåller optimistisk humor och teckningarnas konstnärliga nivå är hög. Som motvikt till all världens thrillers är Kalle Anka en ypperlig tidning, som obekymrat kan ges i händerna på barn i alla åldrar. – Det verkade som om husets största pojke, pappa själv, är synnerligen ivrig att för en kort stund »evakuera» Kalle Anka för sig själv, om situationen bara tillåter det. »En dålig sida har Kalle Anka», påstod magister Törmä. »Även om priset är skäligt, kan man inte beställa lika många exemplar av tidningen som det finns familjemedlemmar. Men ibland skulle det nog komma väl till pass.»

»**I vårt hus är vi goda vänner med Kalle Anka** och sonen Pekka lärde sig t.o.m. läsa tack vare Kalle Anka, då han inte längre kunde vänta på att någon annan skulle ha läst seriernas texter för honom.» Detta berättade produktionschef Aarne Palosaari, i vars familj Kalle Anka redan är en mångårig bekant.

Svarvaren Unto Satukangas barn Eija, Maija-Liisa och Matti Juhani går med blicken på spänn förrbi tidningsförsäljarna för att se om ett **nytt nummer av Kalle Anka redan har utkommit**. Och sedan ger man sig förstås på pappa för att tigga om pengar. Men det lär vara lätt att få dessa pengar, eftersom pappa också är en ivrig läsare av goda serier. Herr Satukangas sade också att hos dem har även de äldre årgångarna av Kalle Anka lagrats, och de läses om och om igen.

Magister Aarre Peltonen och han lärarhustru Kaisa har tre livliga barn, tioåriga Outi, sjuåriga Arto och fyraåriga Annamari, som har utvecklat sitt eget system för att få Kalle Anka som kommer genom postluckan i sitt eget privata bruk.

I egenskap av fostrare vet fru Peltonen vad som är lämpligt för barnen. **Kalle Anka lär passa dem alldeles utmärkt**. – Den stör inte läsläsningen och seriernas utmärkta moral – det onda får alltid sin rättmätiga lön – ger även de yngsta förträffliga tips på det anständiga beteendets törnbeströdda stig. Tidningens texttyp är speciellt lyckad och lätläst för dem som bara håller på att lära sig läsa också.

Bild 3

Dåliga 'thrillers' och ungdomsbrottsligheten

Fredric Wertham

Nervläkare och chef för Lafargue Clinic i New York

Bild 5

Skall vi låta barnen läsa serier?

Bild 6

Serierna omger dagens barn överallt. De är sällan roliga, för det mesta eventuellt till och med alltför spännande.

Bild 10

GENERAL MANNERHEIMS BARNSKYDDSFÖRBUND

GRANSKNINGSBLANKETT FÖR SERIER

Nedan har uppräknats sådana saker, som den granskade serien önskas innehålla på ett positivt sätt, för att den således skulle ha ett fostringsmässigt och etiskt värde och för att den inte skulle bli själsligt skadlig för barn och unga.

Då ni granskar en bildserie bild för bild ange er bedömning vid vederbörlig norm genom att använda vertikala streck och bedömningsskalan (-2=definitivt skadlig, -1=i viss mån skadlig, +1=tämligen positiv, +2=mycket positiv). De erhållna poängen summeras under formuläret, vari även anges poängens slutsumma, en kort bedömning av serien i helhet och utlåtandet godkänd eller förkastad.

I Fostringsmässiga o.dyl. aspekter

Ärlighet

Nykterhet

Rökfrihet

Sedlighet

Rättskaffenhet

Sexuell moral

Osjälviskhet

Solidarisk ansvarighet

Ädelmod

Människokärlek

Hjälpksamhet

Äktenskaps- och familjeliv

Samhällsordning

Religiösa värden

II Kunskapsstoff

Pålitlighet

Uppbygglighet med avseende på fantasivärlden

Livsnärhet

Kunskapsmässigt lärande

III Bildlig och språklig dräkt

Det estetiska

Begriplighet för barn

Rättspråkighet

Sammanlagt

Bedömning

Seriens namn

Blanketten ifylld av

Datering

(Därtill föreslås att utskottet överväger införandet av följande normer: sanningsenlighet, hederskänsla, ödmjukhet, sparsamhet, välvillighet, artighet, taktfullhet, måttlighet, tacksamhet, realism, tillhörighet i nationella förhållanden)

Summary

The comics debate in Finland in the 1950s **A study concerning childhood, the media and regulation**

Introduction

This thesis explores the debate that took place in the 1950s in Finland on the subject of comics and children's reading of comics. For more than ten years, comics were discussed in a manner that had never previously occurred and never has since. Comics, and the reading of comics, were considered a problem that had to be solved and an area of activity that needed to be regulated. During the post war period, comics were also a controversial issue in other parts of the western world. However, while much scholarly attention has been dedicated to international debates on comics, this is the first study of the debate in a Finnish context. The comics debate reflects a long tradition of critical discussions pertaining to new media and different audiences' uses of media and cultural products that are considered harmful to them. On the grounds that this kind of debate, or media panic to quote Kirsten Drotner, is frequently recurring, there is good reason for it to attract sociological interest. The aim of the study is to elucidate how childhood and comics were defined, as well as to describe how children's reading of comics was problematised and regulated in Finland in the 1950's. A more comprehensive objective is to offer ideas for discussion on children's usage of and relationship to the media in a more general sense useful to discussions on children and media today.

The first Finnish comic books date from 1949 and the first indication of a comics debate occurs in 1952. In the early 1960s, the debate subsided and reading comics and comic books were no longer considered a problem. However until this change, many diverse opinions were voiced on

comics and on children reading comics. The comics problem was defined in different ways and various solutions were suggested. This thesis examines several manifestations of the problem and the solutions offered. The empirical material consists of texts published in the daily press and various periodicals, as well as the archived materials of two child welfare organisations and a government comic book committee.

Theoretically, the comics problem is approached from the so-called governmentality or analytics of government perspective. This perspective originates in the work of Michel Foucault and his understanding of knowledge and power as interconnected. The Foucauldian concept of governmentality refers to a new phase in the exercise of power in the western world; a phase in which sovereignty and discipline give way to a third form, namely that of governmentality. In this form of government, knowledge has a significant role. The control of society and its members rests on the production of knowledge on the object of government, as well as on the practices of governing itself. The epistemological connotation of the concept of governmentality implies a perspective on the exercise of power, regulation, and on government as a complex of varied rationalities, technologies and forms of identification. This complex, which I also call a problematisation, is what the analytics of government tries to grasp. The aim is not to try to reduce exercise of power to any specific explanation, but represents what could be called, an empiricist perspective. Within the Foucauldian literature on governmentality, a central issue of interest is the different guises of liberalism. In contrast to a power relationship in which coercion constitutes the basis of government, liberalism is a form of rule, in which the comprehension of the government and its object becomes central, at the same time as the role of self-regulation presupposes processes of identification and subjectification of the governed.

On the surface, the comics debate concerned children and comics, but on another level it was also concerned with the production of knowledge and regulation. Of central interest to this study is the knowledge production that took place in the comics debate's different expressions and forms of activity. The debate used and reproduced already existing knowledge concerning, for example, children and their reading habits, but it also produced new information about children, comics and the relationship between them. In my study, I clarify what kind of information was produced and reproduced in the debate regarding the medium of comics.

Furthermore, analysing how the knowledge about children and childhood was used, maintained, and created in the comics debate, the principal aim is to examine how the construction of the relationship between childhood and comics emerges in the debate. It is this combination of the two objects of knowledge, and their regulation, that is central to the debate.

The 1950's comics debate is also of interest from a current perspective. One reason to remember the comics debate is that it played an important role for how comics are regarded today. The debate illustrates how the status of comics has changed over the years. Another reason is that the comics debate gives a historical perspective on current debates on children's media including the desire to regulate children's relationship to the media. This study functions as a reminder of the fact that today's discussions on children and media are not unique. Current misgivings, anxieties and concerns about the Internet or computer games appear to be very similar to the concerns raised in the 1950's comics debate. Remarkably often, earlier debates on similar issues are forgotten, perhaps above all by those who wish to take (drastic) action against some of the problems of children's relationship to the media. Putting forward earlier debates of a similar nature, this study offers a new perspective on current concerns about and suggested solutions to children's relationships to media.

The thesis consists of ten chapters. Adhering to a traditional structure, it begins with an introduction to the themes addressed in the study, followed by a theoretical chapter, a chapter on methodology and the empirical material. The following five chapters consist of analyses of the material, beginning with a chapter presenting the analysis of the definitions of the medium of comics, followed by an analysis of the understanding of childhood that was created and maintained in the comics debate. These chapters focus on the debate conducted in various media. The study then moves on to examine the archived materials in order to foreground the activities to which two child welfare organisations dedicated themselves, followed by a review of a discussion on comics in parliament and the work done by a state committee on comics. The following chapter analyses the comics debate's propositions as to how the comics problem should be regulated. The final and concluding tenth chapter summarises results and comments on the view of children and the media today.

Descriptions of the comics medium

The comics debate began as a result of a negative view of the comics medium. The construction of this medium was, however, not unambiguously negative. At the same time as comics were considered to be poor, suggestions were made as to better and worse methods of using the medium. The criticism focused in part on the form and, in part, on the content of comics, that is on aesthetic and ethical characteristics. A critical point concerning the aesthetic features of comics was that they were an image based medium. The reading of comics was, for example, not regarded as “real” reading, but “reading” in inverted commas. Contrary to the passivity of comics “viewers”, the reading of texts or books was presented as an activity. According to the critics, children who read comics were in danger of losing their ability to read and their sense of language. The meagre language of the comics was considered inferior in terms of both quantity and quality. The poor language was also associated with violence and hence referred to as brutal. The debaters did not perceive aesthetics and ethics as separate categories.

The criticism of the content of comics was mainly concerned with the representation of violence. Violence had an ambivalent relationship to realism in the debate. Comics were considered problematically unrealistic, yet also problematically realistic. They were labelled deficiently realistic because the world-view they presented to their readers was considered distorted and foreign to Finnish children. Apart from such nationalistic presumptions, critics also complained about comics being too realistic. Comics could, therefore, be characterised as either too frightening or encouraging unwelcome behaviour.

The comics medium was also criticised for being commercial. Critics who took this line of argument claimed that greedy publishers, who were ruthless businessmen without any true feelings of responsibility for children, only wanted to make money from comics.

Comics were regarded as part of mass culture and referred to with value-laden metaphors such as “the great flood” and the “black death”, which exaggerated the presence of comics in society and in children’s lives. Comics were also described as “intoxicating”. They were said to be a wrong kind of “spiritual nourishment” that children “devoured”, which suggests that children are a group in a state of growth and development and comics have a negative effect on this process.

Consequently, the comics debate centred around pin-pointing the characteristics and definitions of the problematic comics medium. Comics were, therefore, described in a manner that illustrated to society's members just how large a threat comics were to children and to the reproduction of society. The negative characterisation of the comics medium, may seem exaggerated and difficult to understand from today's perspective. It was also questioned by the contemporary debaters of the time. It is this "irrational" aspect of the comics debate that the use of moral or media panic as a theoretical framework would highlight. But since I have chosen to analyse the comics debate as productive with regards to knowledge, and sought to understand the rationalities of the debate, my analysis comes to emphasise another side of the debate, without neglecting the negative, demonising, characterisations of the problem.

The debate did not only indicate that comics were a self-evident threat that had to be warded off. Speculations were also raised as to the real nature of this problem. Since the comics problem was not taken for granted, a discussion arose on comics and the reading of comics. Had there been consensus concerning the harmfulness of comics, other measures would have sufficed. Instead, knowledge about the possible problems of comics was insufficient and there was no unanimous agreement as to what was the truth of the matter. One thing is clear, though. Those who unambiguously argued that comics were a problem, and who advocated censorship, did not win sympathy to such an extent that they could receive the status of telling the whole truth. Instead, the comics medium became an object of scientific research and academic research won the struggle to provide a definition. The research activities endorsed in the Finnish debate affected, for instance, the regulation comics in the mid 20th century. At this stage, the basis was created for later activities that resulted in a legitimisation of comics as a form of expression – and as an art form. The fact that comics became an object of scholarly knowledge was notable, even if at this stage it was in the context of treating the comics as a possible social or psychological problem, especially as the research did not give any justification for the serious accusations directed against the medium.

The comics debate also voiced a demand for better comic books. This shows that the critical discourse – despite periodically condemning the medium as such – also differentiated between good and bad comics. Domestic comics, for example, were in demand as an alternative to the exist-

ing foreign translations available on the market. The academic interest in the reading of comics, the demands for measures to be taken in order to encourage the production of domestic comics, and the understanding that comics can be both good and bad were all statements formulated in the 1950s that have later been used to define the position of comics within the cultural hierarchy. I therefore regard the legacy from the 1950s comics debate, with regard to the definition of the value of the comics medium, as being two-fold. On the one hand, the 1950s position formed the basis for a negative view of comics as “rubbish”, violent, and linguistically deficient. On the other hand, a basis was formed for another type of discussion on comics; namely an understanding of the comics medium as a diversified phenomenon and as a serious object for scholarly discussion and study.

The understanding of childhood in the comics debate

The question of how the comic medium was regarded in the 1950s comics debate cannot be separated from the question of how children were regarded. Childhood was treated in the debate partly as a homogenous category and partly as a category divided into different subcategories. On the one hand, children and their relationship to comics were described in a universal manner. All children and young persons were grouped together with no consideration for differences. On the other hand, children were split into different groups according to three lines of division. The different groups of children were also construed with different relationships with the comics medium and the effects of the reading of comics. Firstly, children were divided according to gender, that is, into boys and girls. Secondly, childhood was divided into different phases based on the level of development and age. Thirdly, a difference was made between a normal and an abnormal childhood. Comics, as construed by the comics debate, were above all seen as a medium for boys. This point of view was especially accentuated in discussions on the problematic character of comics. Girls were, however, exceptionally visible in the marketing of comics. In the same way as boys exemplified the negative traits of comics, girls came to represent the positive aspects of the medium.

Within certain contexts, childhood was further divided into different phases according to the reading of comics. Children of different age groups were said to be interested in different types of comics. A concept frequently used in this context was “the comics age”, which referred to

a particular age at which a child read comic books or was interested in comics. The concept gave the impression that reading comics was part of a temporary phase in a child's development and that reading comics was a problem if the activity was too intense or if it continued after this stage. Some "abnormally" sensitive children were also considered to be too easily influenced by comics. Their supposedly too strong identification with the characters of the comics was explained by their development and maturity as well as by the social conditions in which they lived. The abnormal child was at risk of being damaged and, consequently, society was at risk of being damaged if the child learnt unacceptable behaviour from comic books. This was, in other words, a question of how comics influenced child readers.

For the most part, however, the debate was not clear on how the influence of comics on children transpired and what the influence was. There was an obvious uncertainty about the truth of various assertions concerning the effects of comics. Consequently, the understanding of childhood in the debate varied. In certain contexts, the child was portrayed as "an innocent child" in need of protection from an outside threat. In other contexts, "the competent child" was portrayed as someone able to cope with reading comics. One aspect of competence, which was conferred on children in the comics debate, was of a concealed nature. Certain statements referred to children's own ability to understand how poor comics were, as long as this ability was fostered in them by responsible adults, such as parents or librarians. The competency ascribed to children in the comics debate was, however, biased. It was not based on any respect for children's own interests in comics, their capacity for spontaneous choice, or for any experiences they may have had when reading comic books. Instead, children's relationships to comics were only recognised in a context where comics were put forward as a useful pedagogical tool, for example, when teaching in school.

The solutions to and regulation of the comics problem

The comics and children's reading of comics were not a self-evident problem of a definite nature. The problem was addressed differently in different contexts and from different perspectives. The medium of comics was defined in various ways and childhood was given a variety of meanings. Accordingly, this variable problem was considered to demand different

solutions. Consequently, also the regulation of comics was problematised. According to some, there was no problem to solve and no regulation was necessary.

It is evident that those who debated comics and identified the comics problem had a desire to fix their own and others' attention on the question at issue. This complex of problems was pressing and there was interest in stimulating public opinion around it. Sometimes it was the general public that had to be made aware of the problems, and sometimes it was a more narrowly defined public as, for example, parents, teachers or librarians. The fact that the reading of comics was discussed as a problem influenced the prerequisite of the comics medium and comics reading. Hence, comics as a form of expression and the reading of comics as an activity were regulated. However, the attention paid to the problem was only a first step towards a solution of the problem.

Pertaining to the comics problem and its solutions, different parties in society were assigned different roles. The roles can be classified according to a distinction between self-regulation and external regulation. When, for example, children were considered as part of the solution, there was both confidence in children's abilities to regulate their own relations to comics and an understanding that guidance from adults in charge was necessary. The involvement of other parties', such as parents, librarians, and state authorities aimed at regulating the activities of children. These parties were to exercise external regulation of children's reading habits and recreational interests. In some cases this external regulation of children was to be based on the self-regulation of the regulatory authority, but this was only an aid in order to attain control of children's reading of comics. The debate also called for the comic producers to regulate their own activities by controlling the kind of material that was published in the comic books. Nevertheless, neither the confidence in the publishers, nor in parents' ability to guide their own children, was undisputed.

In order to regulate the comics problem, the methods called upon were an informed public opinion, alert parents and child educators, the power of example, and quality control performed by the comics publishers themselves. Other solutions suggested were censorship and banning, but they were often seen as negative and ineffectual. The opposition to censorship was, however, not from a wish to safeguard comics, but because it was considered dangerous. There was a fear that censorship might spread from

regulating comics into activity areas that were considered more worthy of protection.

Tangible work to solve the comics problem was also carried out by, among other bodies, a state committee on comics. The background to this committee was parliament's discussions concerning the legislation on the distribution of obscene publications in 1956. Since this act did not include regulations on the representation of violence, which was considered a characteristic feature of comic books, voices were raised for a new law to be drafted. Parliament demanded a speedy intervention by the government. The committee was not, however, appointed until 1961, and submitted its deliberations in 1962. The committee's conclusions were that there was no reason to regulate the distribution of comics. The motivation for this was that restriction was considered a poor method and that the problem was not considered to be so great. The lessening in importance of the problem since the mid 1950's was explained with reference to, firstly, television's role in diminishing the reading of comics, secondly, the work done by voluntary organisations to inform the public on the dangers of comics, and, thirdly, trust in Finnish comics publishers' self-regulation. Of the voluntary organisations, the child welfare organisations were the most active. Two associations (The Mannerheim League for Child Welfare and The Best for the Child) set up their own comics committees. The former organisation initiated research activities and tried to formulate criteria for the inspection of comics; the latter had, as its main contribution, a comics exhibition, which travelled around the country.

In Finnish society, the treatment of the comics problem – the problematisation of the comics medium and children's reading of comics – lasted for a little more than ten years. The discussions and search for a solution to the problem emerged and then ended relatively abruptly. The conclusion of the debate was evident when, for example, the state committee on comics decided that no prevention by an act of law was necessary and when the child welfare organisations saw no reason to continue their activities. The conclusion of the debate cannot be explained by the fact that comic books disappeared from the market (on the contrary, there were more comics in the beginning of the 1960s than there were ten years earlier). It may appear as somewhat of a poor result, to the debate, the various attempts to influence opinion, all the research and other activities, that they simply faded away. From the perspective of the debaters, it may seem

a failure that a state intervention in the comics problem through some sort of censorship or examination board never took place, and that the comics publishers were never forced to bind themselves to any regulations. A new law limiting the publication of comics, such as the one enacted in Great Britain, or a publishers' association for self regulation, as the one founded in the USA, would have been a more visible results to show for the ten years of activity. Perhaps such results would have given the comics debaters and campaigners the opportunity to say with conviction: "we have solved the comics problem". This outlook on the results of the debate is, however, based on a narrow understanding of regulation. The debate on the comics medium and the forms of activities that were carried out – such as invoking public opinion, exhibiting comics, researching the problem, and enlightening the public – can also be interpreted as valid and immensely effective as a form of regulation. In fact, perhaps, the lack of, for example, changes in the law or the establishment of new institutions can, in part, be seen as tangible results of the ten year long debate.

The attention that various sections of the (general) public devoted to the comics problem and to the reading of comics, as well as the research activities and the discussions undertaken, may have made other measures such as the enactment of laws, censorship, and bans unnecessary. Paradoxically, the debate, which demanded different regulation measures, made those demanded measures unnecessary, which indicates that the comics problem was solved by the debate itself. The comics problem was not solved by a single actor or act, or through any activities of a power centre, but through a collaboration between several actors and discourses. If any party is to be singled out as the most important agent in the comics problem, it consists of a cluster of various media, non-profit associations, research work, and the state. Neither were children themselves nor the comics publishers completely excluded from the regulation of the problem.

The analytics of government perspective opens up a new approach to the debates concerning children and the media. That which from one perspective appears to be a moral panic and highlights the irrationality of the comics debate, appears from a governmentality perspective as an example of a process through which society avoids drastic or irrational procedures. From this perspective, the so-called moral panic could be interpreted as something positive and desirable that prevents grounds for worse practices and forms of regulation in a society. Based on this, the manifestations of

---

the seemingly never-ending debate on children and media – including the more “irrational” aspects of it – could be seen as an expression of the slight need in society, for example, of censorship or other coercive measures. In addition, the analysis of the Finnish debate on comics may function as a reminder of the value of debate. Although a debate may include disagreeable suggestions for coercive solutions, if there is no debate this may indicate that the regulation of children and the media is managed by other, less desirable, means.

English translation: Elizabeth Nyman

Barns mediebruk är en återkommande problematik i den offentliga debatten. Barns relationer till film, TV, video och på sistone framförallt datorspel och Internet vållar diskussion. På 1950-talet var det serietidningen och barns serieläsande som väckte oro, bestörtning och stort intresse i massmedia, bland politiker och hos experter på fostrans område. I Ralf Kauranens studie *Seriedebatt i 1950-talets Finland. En studie i barndom, media och reglering* granskas debatten ur ett styrningsanalytiskt perspetiv. I fokus ställs debattens olika förståelser av barndom och serier samt de olika sätt på vilka man önskade lösa och reglera det s.k. serieproblemet. Utöver debatt i dags- och tidskriftspress studeras de två barnskyddsorganisationernas General Mannerheims Barnskyddsförbund och För Barnens Bästa och en statlig seriekommittés verksamhet i seriefrågan. Genom en granskning av 1950-talets seriedebatt erbjuds ett perspektiv på också dagsaktuella frågeställningar angående barn och media.

Åbo Akademis förlag
ISBN 978-951-765-414-2
978951765414-2

9789517

654142